

Refutatio et eversio definitionis synodalis anni

Ελεγχος και άνατροπή του άθέσμου και άορίστου και όντως ψευδωνύμου όρου του έκτεθέντος παρά τών άποστατησάντων τής καθολικής και άποστολικής έκκλησίας και άλλοτρίω προσθεμένων φρονήματι έπ' άναιρέσει τής του θεού λόγου σωτηρίου οικονομίας

1 Όροις τής εϋσεβείας εϋπειθώς εΐκειν και άκλινώς έπεσθαι, θεσμοΐς γε μήν τοΐς εϋ
τεθειμένοις άνωθεν φρουρεΐσθαι τε και τειχιζεσθαι, ένθεσμον και σωτήριον και
τουτ' άν είη τών όρεκτών τὸ περισπούδαστον ήδη και τιμιώτατον, τοΐς γε άληθώς
ύγιᾶ τήν φρένα και τὸν νοϋν κεκτημένοις άρτιον και γάρ έντεϋθεν τὸ εΐρηναΐον τῆ
ζωῆ περιγίνεται και βίος όρθός τε και ή έν δόγμασιν εϋθύτης κρατύνεται και τὰ έκ
τῆς θεΐας ροπῆς εϋμενίζεται. τοΐς γοϋν πειρωμένοις παρακινεΐν όρια αΐώνια, ᾗ παρά
των πατέρων καλώς και έννόμως τέθειται, και τοΐς εϋ καθεστῶσι λυμαίνεσθαι
πράγμασι συμβήσεται, οΐα ύπερόρια θέουσιν, ένδιάστροφον μὲν κεκτῆσθαι τὸ
φρόνημα, παρά πάντα δὲ τὸν βίον τὸ φιλοτάραχον νοσεΐν και έπίσαλον προς τε γάρ
έαυτοϋς και τοϋς πέλας πολϋ τὸ στασιῶδες άποτίκτουσι, τό τε σεσοβημένον και
άνατετραμμένον έπί τε τῷ οΐκῳ και τῆ ζωῆ πάση και τοΐς έγγϋς και τοΐς πόρρωθεν
συνδιαφέροντες έπιστρέφουσι. τολμῶσι δ' οϋν εϋθύς τῆς θεΐας δόξης
κατεξανίστασθαι, και τών όρθώς βιοϋν ήρημένων κατεπαΐρεσθαι, και
κατασοβαρεύεσθαι τών έπιεικεστέρων, κάκεΐνοι μάλιστα, οΐπερ είεν τών έπ'
έξουσίαις τινές και ταΐς μείζουσιν άρχαΐς καθιδρυμένοι και άξιώμασι, και δρῶσι κατά
τῆς έαυτών κεφαλῆς τὰ άπηχῆ και άνόσια· ὧν μέγα μὲν και βαρϋ τὸ τῆς έγχειρήσεως
έγκλημα, μείζον δὲ και δυσαχθέστερον έν καιρῷ τῆς θεΐας έπισκοπῆς τών κακῶς
δρωμένων τὸ άνταπόδομα, εΐ γε οϋχ' ύπερ τών καθ' έαυτοϋς μόνον, αλλά και ὧν ὡς
έπηρεάζοντες άδικεΐν έπιχειροϋσι, τήν δίκην ύφέξουσιν, ὡς ήναγκασμένων ίέναι και
άκουσίως προς τήν άσέβειαν. 2 τοιοϋτον οϋν τι καν τοΐς καθ' ήμᾶς χρόνοις
συνενεχθὲν έγνωμεν. ήν γάρ και πρόσθεν καιρός, καθ' ὃν οΐ τῆς εϋθυτάτης ήμῶν
πίστεως όροι εϋαγῶς έφυλάσσοντο· ὅτε βαθεΐα εΐρήνη τήν έκκλησίαν Χριστοϋ
διελάμβανε, και τὸ εΐρηναΐον έπλούτει και άστασίαστον, τό τε άταρακτότατον
κεκτημένη και τὸ γαλήνιον· ὅτε τὸν οΐκεΐον κόσμον άϋχοϋσα διέπρεπε και τῷ φωτὶ
κυρίου κατηρτίζετό τε και έπορεύετο· ὅτε τὸ εϋαγγελικὸν και άποστολικὸν
έπανθοϋν έπαρρησιάζετο κήρυγμα και τὰ τῆς σωτηρίου Χριστοϋ οικονομίας δια τών
ίεροτυπιῶν έπέλαμπε σύμβολα, οϋ τὰ τε πάθη και θαύματα και ή τοϋ σωτηρίου
προεδείκνυτο δύναμις· ὅτε ή χάρις προετιμᾶτο και ή άλήθεια και τὰ τῆς χάριτος
ένεφανίζετο σαφῶς και έκηρύσσετο· ὅτε οΐ θεΐοι ναοὶ και τὰ έν τοΐς ναοΐς ιερά τε και
τίμια εϋκόσμως μάλα περιεστολιζοντο· ὅτε θεΐος φόβος ταΐς ψυχαΐς τών
εϋσεβούντων ένίδρυτο και ή περι τὰ θεΐα αΐδῶς και εϋλάβεια· ὅτε τὸ τῆς άγάπης
δῶρον πανταχοϋ διαφοιτῶν περιηγέλλετο· ὅτε τὰ τῆς ιερωσύνης δίκαια κομῶντα
συνδιεφυλάσσετο και οΐ ιερεΐς κυρίου δικαιοσύνην ένδεδύκεσαν, ὡσπερ στολήν
άγίαν περιχλαινιζόμενοι τήν εϋσέβειαν, άμφιεννύμενοι δὲ κρῖμα ίσα διπλοΐδι, και ή
εϋλογία κυρίου πᾶσιν επέπρεπεν, εΐ δεΐ τι και τών Ίώβ φθέγξασθαι ρημάτων· ὅτε και
βασιλεΐς μέγα έφρόνουν έπ' εϋσεβεία μάλλον ή τῷ διαδήματι και χρυσῷ και λίθοις
τοΐς Ίνδικοΐς λαμπρὸν άπαστράπτουσιν, εϋθύτητι δὲ δογμάτων ή τῷ άλουργῷ
έκαλλωπίζοντο χρώματι και ὅσον *** τρόπαια στήσωσι. διά τοι τουτο κατά του θεΐου
φόβου άπηναισχύντησαν και ήραν κατά τών άγίων κεφαλῆν και άπεναντίας τῆς
ιερας ήμῶν όμολογίας ήσαν. εΐς ὅ,τι δὲ τῷ χρι στομάχῳ τὰ βεβουλευμένα, ὃς ταϋτα
έπινοῶν εϋδρα, έπεραΐνετο και εΐς οΐον τέλος τὰ έπικεχειρημένα έκβέβηκε, τὸ

θυσιαστήριον μέγα κεκράζεται· ὁ καὶ ζῶν κακῶς καθαιρῶν ἐβεβήλου, καὶ ἀναιρούμενος ἐνδίκως τῷ λύθρῳ τῶν ἐναγῶν αἱμάτων πλέον ἔχρανέ τε καὶ κατεμόλυνεν, ἄξια ὄντως τὰ ἐπίχειρα τῆς εἰς Χριστὸν ὕβρεως δεξάμενος ὁ ἀλιτήριος, ἔνθα τῶν προμάντεων ἢ σκηνη καὶ ἢ παιδιὰ καὶ ἢ πλάνη θριαμβεύεται. 3 πῶς οὖν οὗτος τὰ τῆς οἰκείας ἀσεβείας ἀποπληροῦν ἐτεχνάζετο; πρῶτα μὲν ἀπόπειραν ποιεῖται τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, εἰ οἷόν τε ἡρέμα καὶ ἡσυχῇ τὰ κατὰ νοῦν αὐτῷ προχωρήσειν· ὡς δ' οὖν ἄπρακτα καὶ ἀνήνυτα αὐτῷ ἐγεγόνει τὰ ἐγχειρήματα, ἐφ' ἑτέραν τραπόμενος ἔρχεται καί, ὡς ἂν μηδὲν πονηρίας καὶ κακουργίας τῶν προκαταρξάντων ἐλλείποι τῆς ἀσεβείας, ζηλοῖ κἀνταῦθα τὸν χριστομάχον ἐκεῖνον, τὸν πάλαι συγχωρήσει θεοῦ τοῦ φύλου τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κακῶς ἄρξαντα, τὸν Κωνσταντῖνον φημι τὸν δυσσεβέστατον. ὃς δὴ καθάπερ ἐκ πατρῶου κλήρου κατάγουσαν τὴν παρανομίαν ταύτην διαδεξάμενος, ἱκανῶς ἐπεκράτυνεν· ἀθροίζει λοιπὸν καὶ οὗτος, ὡσπερ ἐκεῖνος, ἅπαν τὸ ἐν ἱερωσύνῃ τελοῦν, καὶ παντοίαις αὐτοῦς ἐπιχειρήσει μεθοδεύων πείθειν ἐμηχανᾶτο πρὸς τὸ οἰκεῖον ἐλεῖν βούλημα. ἀλλ' ὅσον μὲν ἐν αὐτοῖς προὔχον καὶ ἔκκριτον, ἐρηρισμένον καὶ πάγιον περὶ τὸν ὑγιᾶ καὶ ὀρθὸν λόγον τὸ φρόνημα ἐκέκτητο, τοῦ θεομισοῦς αὐτοῦ θελήματος ἀντικαθιστάμενον ὥφθη· διὸ αἰκίαις τε καὶ φρουραῖς χαλεπαῖς πρότερον ἐπελθῶν καὶ μηκίστων λιμῶν καὶ ἀσιτιῶν τηκεδόσι πιέζων καὶ δι' ἀτιμίας ἀπάσης περιαγαγῶν, μεταταῦτα ὑπερορίαις μακραις ὁμοῦ καὶ πικραις κατεδίκασεν· ὅσον δὲ ἀγροικικώτερον καὶ ἀπλούστερον ἢ καὶ εὐηθέστερον ἐπάγεται, οὓς μὲν χρήμασιν ὑποφθείρων, οὓς δὲ ὑποσχέσει δελεάζων, οὓς δέ, παρρησίαν τὴν εἰς τὰ βασιλεία ἐπαγγελλόμενος, ὑπο κλέπτων, ἔστι δὲ οὓς καὶ ἀπειλαῖς ἐκδειματῶν καὶ ἐτέραις τισὶν ἐπινοίαις μετερχόμενος, εἰς τὸ ἴδιον σαγηνεύει θέλημα. τούτους λοιπὸν τοῦ κοινοῦ τῆς ἐκκλησίας ἀπορραγέντας σώματος, οἷάπερ μέλη διερρηκῶτα καὶ ἐφθαρμένα, καὶ ἴδια συνάγειν ἐπιχειρήσαντας λαβῶν, συγκροτεῖ, ὡς ἐδόκει, ἀπ' αὐτῶν σύνοδον· καὶ σύνοδος ἤδη καὶ πρόεδρος, μᾶλλον δὲ πρόδρομος τῆς τοῦ προσδοκωμένου πονηροῦ ἐπιστάσις γίνεται, προσδοπιῶν τὰ τῆς ἐνδημίας αὐτῷ καὶ τρόπον τινὰ τὸν ἀγῶνα τὸν κατὰ τῶν ἀγίων ἐνστησόμενον ἀναμερισάμενος· καὶ τὸ πολὺ τῶν πόνων προαφαιρούμενος, τοσοῦτον εὐνους αὐτῷ ὥφθη, ἵνα, ἐν ᾧ μέλλει φανεροῦσθαι ὁ ἄνομος, πρὸς μόνον τὸν καταλύοντα αὐτοῦ τὸ κράτος ἔξει τὴν μάχην, τῶν δὲ εἰς μνήμην τῆς ἐν σαρκὶ πολιτεύσεως αὐτοῦ ἀναστηλωμένων ἐκ ποδῶν γεγεννημένων, μὴ πλείω περὶ αὐτὰ ἐνασχολούμενος κάμνοι, σχοίη δὲ ῥᾶον κατὰ τῶν εὐσεβούντων τηνικάδε τὸ ἀγώνισμα· καὶ πάλιν ὁράται ἐν τῷ ναῶ κυρίου τὸ βδέλυγμα καὶ ἀνοίγεται στόμα λαλοῦν μεγάλα κατὰ τῆς δόξης κυρίου καὶ κατὰ τῆς θείας οἰκονομίας μεγαλορημονοῦν καὶ ἀλαζονευόμενον. 4 ταύτην οὖν τί κλητέον, ἢ οὐχ' ἀπλῶς σύνοδον; ἀλλὰ βαρβαροσύνοδον δικαίως ἂν τις καλέσειε διὰ τὸ τοῦ ἠθροικότητος βάρβαρόν τε καὶ ἔκφυλον φρόνημα, ἢ πονηρὸν συνέδριον καὶ τοῦ Καϊαφαϊκοῦ ἐκεῖνου ἐφάμιλλον, ἐπεὶ καὶ οὗτοι παρανόμως κενὰ κατὰ τοῦ Χριστοῦ ἐμελέτησαν καὶ ὡσπερ τὸ Ἰουδαϊκὸν σύνταγμα κατὰ τῆς Χριστοῦ ἐνσωματώσεως ἐφρυάξαντο καὶ πλεῖστα κενολογήσαντες ἐματαιοπόνησαν. ὡς γὰρ οὐκ ἂν λεχθεῖη σύνοδος ἱερατικὴ, φανερόν· πρῶτον μὲν γὰρ πῶς συστήσαιεν σύνοδον οἱ γε τὰς συνθήκας, ἃς ἐν τῷ θείῳ θυσιαστηρίῳ κατενώπιον θεοῦ καὶ ἀγγέλων καὶ παντὸς τοῦ τῆς ἐκκλησίας πληρώματος δεδωκότες, παρασπονδήσαντες ἠθετήκασιν, τὰ τε χειρόγραφα, ἐν οἷς τοὺς τύπους τοῦ σταυροῦ καὶ τὰ οἰκεῖα ὀνόματα προῦθηκάν, κατεπάτησαν; ἐξ ὧν κατὰ συλλόγους ἱερούς συνιέναι οὐκ ἐξὸν αὐτοῖς· ἔπειτα δ' ὅτι παρὰ πάντα θεσμὸν καὶ κανόνα ἐκκλησιαστικὸν ἠθροισται· καθάπερ γὰρ τὸ παρὰ τοῦ δυσσεβοῦς Κωνσταντίνου παραλόγως καὶ ἀνοσίως συλλεγὲν παράνομον σύστημα, οὕτω καὶ τοῦτο ψευδῶς καὶ ἀτάκτως κεκλήκασιν σύνοδον. πάμπαν γὰρ τῶν ἐν ἀρχιερωσύνῃ τελούντων μεγίστων θρόνων, τοῦ τε τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης λέγω καὶ

τῶν ἄλλων, οἷς τὰ προέδρια ἐν τοῖς ἱερεῦσιν ἀφώρισται, ἡμοιρήκασιν· ὧν ἄνευ, δόγματος ἐκκλησιαστικοῦ κινουμένου, συστήναι, κατά γε τὸν ἄνωθεν παραδεδομένον τῇ ἐκκλησίᾳ θεῖον τύπον, ἱερατικὴν σύνοδον, οὐ θεμιτόν. διὸ ἄστατόν τε ἐφ' ἑαυτοῦ καὶ ἀνίδρυτον δεικνύται, καὶ τις ἐνταῦθα συνεὶς λίαν ἐμφρόνως ἂν ἀποφθέγγετο ὅπερ παρά τινι τῶν πάλαι σοφῶν ἐλέγετο περί γέ τινος στρατοπέδου εὖ μάλα στρατιᾶς πολυπληθεῖα κομῶντος, ταξιάρχου δὲ συνετοῦ καὶ εἰδήμονος τὰ τακτικὰ καὶ πολέμια τοῦ κοσμοῦντος καὶ εὖ διατάττοντος ἀπολειπομένου· "Ἡλίκον θηρίον κεφαλὴν οὐκ ἔχει", ἐπεὶ καὶ οὗτοι, πολυανθρωπία πλήθοντες καὶ οὐ πάνυ τι εὐαρίθμητον τυγχάνοντες σύστημα, τοῦ τε ἡγεμονοῦντος τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερολογίας καὶ ἐπιστημονικωτάτου πνεύματος κανόνος τε πάμπαν καὶ λόγου τοῦ ἰθύνοντος ἀπεστέρηνται. καὶ τί γε ἄλλο ἢ αὐτὴν τὴν κεφαλὴν τῆς ἐκκλησίας Χριστὸν ἠθετήκασιν; καὶ ὅλης αὐτοῦ τῆς οἰκονομίας πειρῶνται ἀνατρέπειν, ὡς οἰοί τε εἶσι, τὸ μυστήριον. τοιγάρτοι εἰς τοῦτο ἀκοσμίας καὶ ἀταξίας ἡγμένοι, τό τε ἐπιεικὲς ἀπημφιεσμένοι καὶ ἡμερον, θηρῶν δίκην καὶ λύκων ἀγρίων (τῷ γὰρ ἔξωθεν καὶ φαινομένῳ κωδίῳ τὸν ἐντὸς καὶ κεκρυμμένον συγκαλύπτουσι θῆρα) τῇ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ βαρέως ἐπεισπεσόντες καὶ κατὰ τῶν ἱερῶν ἡμῶν δογμάτων ἐπιλυττήσαντες, ὅλῳ τῷ στόματι τὰ λογικὰ πρόβατα, τὸν λαὸν κυρίου, κατεσθίειν κατὰ τὸ εἰρημένον διὰ φωνῆς ἁγίου προφήτου ἴενται. ἐντεῦθεν ἡ παλαιὰ τῷ χρόνῳ καὶ τὴν κακίαν νεάζουσα κακοδοξία, ὡς ἐξ ἀδύτων τῶν μυχῶν τῆς ἀπιστίας ὑπερκύψασα καὶ τῶν τῆς πλάνης φωλεῶν ἐξερπύσασα, τοὺς ἄρτι τῆς εὐσεβείας ἀποπεφοιτηκότας καὶ πρὸς αὐτὴν ἀθλίως μεταθεμένους, ὥσπερ τῆς ἀληθοῦς ἀπημαύρωσεν ὁμολογίας, οὕτω δὴ καὶ τῶν ἐπειλημμένων τῶν τῆς ἱερωσύνης οἰάκων, τῆς κοινωνίας ἀπετείχισε, τὴν σύμπνοιαν ἀπείρξασα καὶ συναίνεσιν· μὴ δὲ γὰρ ἐνὸν αὐτοὺς τῷ ψεύδει συνάρασθαι, ἐπειδὴ ἔνθα τὸ ἐμπαθὲς καὶ δοῦλον τῆς σαρκὸς πρυτανεύει φρόνημα, ὃ τῆς ἐλευθερίας καὶ εἰρήνης σύνδεσμος ὃ συνεσθηκῶς ἐκ τοῦ πνεύματος οὐδ' ὅλως κατακρατύνεσθαι πέφυκενὺπὸ γὰρ πολλῆς αὐθαδεΐας καὶ ἀνοσιουργίας κεκρατημένος ὁ συναθροίσας κακῶς, πᾶσαν κανονικὴν καὶ ἔνθεσμον καταπατῶν παράδοσιν, ἢ μὴ δὲ συνιεὶς ὅτι θεσμὸς κανόνων ἦν πῶποτε, ἔδοξε τῶν προὔχειν κατὰ τὴν ἱερωσύνην λαχόντων δίχα τὴν ἰδίαν βεβαιοῦν εἰκαιοφροσύνην, ὅμως δ' οὖν παρανόμως καὶ ἀθέσμως συνειλεγμένοι, κατὰ τοῦ κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ πολλὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος καταφλυαρήσαντες ἐμελέτησαν, καὶ δόγμα πονηρόν, καλῶς πάλαι κατακριθὲν καὶ σιγηθὲν ἀποφάσει τῶν προηγησαμένων θείων ἀνδρῶν, πάλιν ἀναζωπυροῦντες καινίζουσι καὶ τολμῶσιν, ὡς ῥοντο, ὅρον ἐκτίθεσθαι πάντη ἀόριστον· ὀρίζονται μὲν γὰρ παντελῶς οὐδέν, ἐπ' ἀναιρέσει δὲ τῶν εὖ καὶ καλῶς τεθειμένων ὅρων καὶ ἀληθῶν δογμάτων καὶ τοῦ εὐσεβοῦς τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας φρονήματος, ματαίως ἄγαν καὶ ἀθεεὶ παρατάττονται. οὐδὲ γὰρ ἀπὸ στόματος κυρίου, ἀλλ' ἐκ τῆς ἰδίας κοιλίας ἀποφθέγγονται καὶ λαλοῦσι διεστραμμένα, οὐδαμοῦ τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνι καὶ τύπῳ κατακολουθήσαντες, τοῦ φόβου δὲ κυρίου καταφρονήσαντες καὶ τῆς ἐντολῆς ἀλογήσαντες, ἢ καὶ τῷ ἕνα τῶν ἐλαχίστων σκανδαλίζοντι οὐ μικρὸν τὸν κίνδυνον ἐπικρεμάννυσιν, ἢπουγε πλήθος ἄπειρον καὶ ἀριθμοῦ κρεῖττον καὶ πολιτείαν ὅλην καὶ ἔθνος ὀλόκληρον ἱερόν τε καὶ ἅγιον, ὃ διεσπάραξάν τε καὶ ἐλυμήναντο, τῷ αἵματι Χριστοῦ τῷ ἀμώμῳ καὶ ἀχράντῳ κτηθέν τε καὶ ὑποστὰν ἰδρῶσί τε καὶ πόνοις πολλοῖς τῶν μετὰ Χριστὸν καὶ τῶν τὰ ἐκείνων διαδεξαμένων ἀοιδίμων ἀνδρῶν. 5 ἐν τούτῳ γοῦν τῷ δοκοῦντι ὄρω εὐθὺς μὲν καὶ ἐκ προοιμίων τὴν ἀσέβειαν οὐ παρρησιάζονται, κατασχηματίζονται δὲ τὴν εὐσέβειαν καὶ καταχρωννύουσι πως τοὺς ἑαυτῶν λόγους, ἐπειδὴ τοῦτο φίλον καὶ σύνθηρες τοῖς αἰρετίζουσιν. οὕτω γὰρ καὶ παρὰ Ἀρειανοῖς καὶ Εὐνομιανοῖς καὶ ἄλλοις αἰρεσιώταις γινόμενον ἔγνωμεν· οὓς μιμούμενοι, ὥσπερ δὴ

κοινωνοῦντες τῇ ἐκείνων κακοδοξίᾳ, καὶ αὐτοὶ ἐπ' ἄλλοτρίοις καλοῖς ἐγκαλλωπίζονται. τὸ γὰρ φυσικὸν τῆς ἀληθείας κάλλος οὐκ ἔχοντες, ὀθνεῖαισι τισὶ καὶ ξέναισι σοφιζόμενοι χρῶνται μορφαῖς, τὸ αἰσχος τῆς οἰκείας ἀμορφίας ἐκ τῶν ἔξωθεν ἀποκρύπτειν ἐκμηχανώμενοι, τῷ χαλκῷ τὸ δέλεαρ περιάπτοντες ἢ τῷ δηλητηριῷ τὸ μέλι περιχρίοντες, ἵνα ἡνίκα μέλλουσι τὰ τῆς οἰκείας πικρίας ἀπερεύγεσθαι δυσώδη καὶ βδελυρὰ ῥήματα, τοὺς ἀπλουτέρους δι' αὐτῶν ἐξαπατήσωσι καὶ πρὸς τὴν ἀσέβειαν τὴν ἴσην ἐπαγάγωνται. μετὰ γὰρ δὴ ταῦτα, ὡσπερ οἱ ἐκ κραιπάλης ἀνενεγκόντες, εἰς ἑαυτοὺς ἐπανέρχονται καὶ ἐπὶ τὸν ἴδιον ἔμετον ἐπιστρέφουσι· καὶ τὸ προσωπεῖον ἀποδυσάμενοι, τὰ τῆς γνώμης παραγυμνοῦσι κηήματα. ἡμεῖς δὲ τὴν πολλὴν φλυαρίαν παρέντες, ἐπὶ τὰ καιριώτερα τῆς βλασφημίας καὶ τινος ἀνασκευῆς δεόμενα καὶ δὴ τῷ λόγῳ τρεψόμεθα. καὶ ἔδει μὲν, ὡς σαθροῖς καὶ ἐώλοις, μὴ δὲ τὴν ἀρχὴν ἐπιβάλλειν τοῖς τοιούτοις ληρήμασιν, εὐθύς δὲ παραγράφεσθαι καὶ ἀποκρούεσθαι. ἀλλ' ἐπειδὴ παρά τισι τοῖς οὐ παγίαν καὶ βεβηκυῖαν πρὸς εὐσέβειαν τὴν διάληψιν ἔχουσιν, ἔδοξαν λόγου τί ἄξιον φέρεσθαι, ταύτη τοι εὖ νενομίκαμεν, εἴπερ αὐτοῖς πρὸς ὠφελείας τινὸς γένοιτο, τῶν ἐπ' ἐκείνοις ἐλέγχων ἐφάπτεσθαι. ὁ ἄγουσι τοιγαροῦν εἰς μέσους τὸν Λέοντα ἐκείνον, τὸν ἀποστάτην καὶ παροράσει θεοῦ Χριστιανῶν ποτε ἄρξαντα, τὸν ἐκ τῶν Ἰσαύρων τῶν δυσωνύμων ὀρμώμενον καὶ οὐδὲν ἥττον θηριώδη τὴν γνώμην ἢ τὴν προσηγορίαν, ἔτι μὴν καὶ τὸν ἐκείνου υἱὸν Κωνσταντῖνον, τὸν τρόπον ἀγριώτερόν τε καὶ θηριωδέστερον· ὃς δὴ τὴν πατρῶαν δυσσέβειαν καὶ δυσμένειαν οἷόν τινα κληρονόμος ἄφθεις, ἐπηύξησέ τε καὶ εἰς ἄκρον ἐκράτυνε. τούτῳ οὖν μετὰ τῆς ἠδίστης καὶ φίλης ἰπείας παρατεταγμένῳ ἐξήρτυτο κατὰ τῆς Χριστοῦ δόξης ὁ πόλεμος, καὶ πλείονα κάκιστα τε καὶ χεῖριστα κατὰ Χριστιανῶν ἀπομανεῖς κατεπράξατο. περὶ μὲν οὖν τούτων εἰκαιομυθοῦντες γράφουσι τοιαῦτα ὅτι Οὗτοι τὴν εὐσέβειαν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἀσφάλειαν βίου ἠγησάμενοι, τὴν τιμὴν τοῦ δι' ὃν τὸ βασιλεύειν ἔλαβον ἐζήτησαν· καὶ πολυάνθρωπον πνευματικῶν πατέρων καὶ θεοφιλῶν ἐπισκόπων ἀθροίσαντες σύνοδον, ... οἱ τῶν ἀληθῶν καθάπαξ ἀποπεπτωκότες, καὶ τῷ ψεύδει τὸν νοῦν καὶ τὴν γλῶσσαν ὑποθέμενοι, ἐκ τῶν φανερώς ἐψευσμένων ὑπαρχόντων τὸν λόγον τῆς προκειμένης αὐτοῖς ματαιότητος ἐξυφαίνειν κατάρχονται, ἵνα ὧν ἡ ἀρχὴ ἀδόκιμος, ὃ δὴ λέγεται, καὶ τὸ πᾶν εἴη ἀπόβλητον. τοῖς γὰρ ἐν μνήμῃ τῶν πολλῶν εἰσέτι καὶ νῦν κειμένοις καὶ παρὰ πᾶσι τὸ ὁμόλογον διασώζουσι καὶ ἐπὶ στόματος κατ' οἶκους καὶ ἀγορὰς ἀδομένοις ἢ ἀγνοοῦντες ἢ ἀναισχυνοῦντες αὐθαδῶς ἀντιφέρονται· οὐδὲ γὰρ ἔτι τοῦ Λέοντος κατὰ τὸν τῆδε περιόντος βίον τὸ ἀνόσιον ἐκεῖνο ἠθροιστο συνέδριον· ἐκεῖνος γὰρ τῆς καινοτομίας ταύτης κατάρξας καὶ τοὺς θεμελίους τῆς ἀποστασίας προκαταβαλόμενος καὶ τὰ βάθρα τῆς ἀσεβείας πηξάμενος πρῶτος καθυβρίζει τὰ ἅγια, καὶ τὸν ἐπιθέντα χεῖρας αὐτῷ καὶ χρίσαντα ἱεράρχην τὸν ἱερώτατόν τε καὶ ὀσιώτατον, τοῦ θρόνου τοῦ ἱερατικοῦ μετὰ πολλῆς καθεῖλε τῆς ἀδοξίας καὶ ὕβρεως, οὔτε θεὸν δεδοικῶς οὔτε τὴν χρίσαντα χεῖρα αἰδεσθεῖς ὁ ἐξάγιστος· ἔτερον δὲ τῷ μιᾶρῷ θελήματι αὐτοῦ καὶ δόγματι ἀντενθρονίζει ἐπόμενον, καὶ τινὰς ἐπιβιούς χρόνους, πικρῶς τὴν ζωὴν ἀπορρήγνυσιν. ἀνίστησι δὲ δυσσεβέστερόν τε καὶ ἀθεώτερον τὴν θεομάχον οἰκοδομίαν ὃ τὴν ἐξουσίαν παροράσει θεοῦ μετὰ τῆς ἀπιστίας εὐθύς μετ' ἐκείνον κληρωσάμενος, τὸν πύργον τῆς κακίας δομούμενος καὶ συνεργοὺς ἐπὶ τούτῳ τοὺς ἱερεῖς τῆς αἰσχύνης συνεπαγόμενος· καὶ γὰρ οὖν τὰ τοῦ ἀθέου βουλήματος συνιστᾶν ἐπιχειρῶν, χρόνοις τισὶν ὕστερον τούτους δὴ τοὺς ὑπὸ χεῖρα ἐπισκόπους συλλέγει καὶ τὸ πονηρὸν ἐκεῖνο καὶ ἔκθεσμον συγκροτεῖ ἐργαστήριον· οἱ γε πολλὴν μὲν ὕβριν ὄσην τῆς θείας καὶ παναλκοῦς δεξιᾶς κατέχεαν, πλείστα δὲ τῆς δόξης Χριστοῦ καθυλακτοῦντες ἐκενολόγησαν, πολλὴν δὲ ἀδικίαν

κατὰ τῆς σωτηρίου Χριστοῦ ἐπιφανείας ἐλάλησάν τε καὶ ἐμελέτησαν· ἀθέως γὰρ ἔδογματίσαν εἰδώλους τὴν δι' αὐτῆς ἐξ εἰδώλων λελυτρωμένην τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν προσκεκυνηκέναι, καὶ τοῦτο αὐτοῖς τῆς βλασφημίας τὸ προοίμιον· ὅπερ μετ' ἐγκωμίων οἱ νεόλεκτοι τούτων φοιτηταὶ ὡς ἄσμενοι ὑπεδέξαντο· τοῦτο δὴ καὶ σύνοδον καλεῖν τετολμήκασιν. σύνοδον δὲ ὁποῖαν κλητέον ἀκουέτωσαν· τὴν μαινάδα, τὴν σοβάδα, τὴν αὐθάδη, τὴν πάντολμον, τὴν νεωτεροποιόν, τὴν καινοτόμον, τὴν ὑβρίστριαν, τὴν τῆς βλασφημίας μητέρα, τὴν ἀποστατικὴν φάλαγγα, τὸν μανικὸν ὄμιλον, τὸ Καϊαφαϊκὸν συνέδριον, τὸ ληστρικὸν σύστρεμμα, τὸν λόχον τὸν ψυχοφθόρον, τὸ θήρατρον τῶν λογικῶν ζώων, τὸ Σατανικὸν ἔνεδρον, τοῦ πονηροῦ τὸ ὄπλον, τὸ τῆς εὐσεβείας πολέμιον, τὸ ἄνομον βουλευτήριον, τῶν λοιμῶν τὴν καθέδραν, τὸ Φαρισαϊκὸν σύστημα, τὸ Ἰουδαϊκὸν σύνταγμα, τὸν ἀγυρτικὸν σύλλογον, τὸ ὀχλαγωγὸν ἄθροισμα, τὸ ταραχοποιὸν ἄγυρμα, τὸν ἐσμόν τῶν κακῶν καὶ τῆς Χριστιανῶν θεοσεβείας ἀντίπαλον, τὸ πάσης παρανομίας ἐπίμεστον καὶ πάσης κακίας καταγώγιον. τίς ἂν λόγος ἐφίκοιτο; τίς ἰκανὸς ἀπαριθμήσασθαι ὅσα καὶ οἷα κατὰ τῆς εὐαγοῦς ἡμῶν θρησκείας ἐνεανιεύσαντο καὶ ὀπόσην καινοτομίαν κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐπενόησαν, οἷα κατὰ τῶν ἀγίων ἐτόλμησαν, πυρὶ παραδιδόντες τὰ ἱερὰ κειμήλια, τοὺς θεῖους ναοὺς καὶ αὐτὰ δὴ τὰ θυσιαστήρια διορύσσοντες καὶ πάντα τὸν ἐν αὐτοῖς ἱερὸν διάκοσμον καὶ τὴν πυκάζουσαν ἔνθεν εὐπρέπειαν ἀκόσμως λίαν ἐξαφανίζοντες; τί τᾶλλα λέγειν; τὴν εἰργασμένην αὐτοῖς παροινίαν εἰς τὴν Χριστοῦ οἰκονομίαν, δόξαν ἑαυτῶν ἡγῆνται, ὡσπερ ἀδοξίαν τὴν ἐπ' αὐτῇ τιμῇ καὶ τὸ κλέος· καὶ ὅσα κατὰ τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ θεσμῶν ἐνεωτέρισαν καὶ ἀπαξαπλῶς πᾶσαν τὴν ἄνωθεν καὶ πάλαι κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ἐνθέως κεκρατηκυῖαν παράδοσιν καὶ πάντα τὰ ἔθη καὶ νόμους, καθ' οὓς τὸ ἐξ ἀρχῆς Χριστιανοὶ ἐμπολιτεύονταί, κατεπάτησάν τε καὶ κατεστρέψαντο. 7 ἴδωμεν λοιπὸν καὶ οἷα ἐν τοῖς ἐξῆς ἐπιφέρουσιν· ... τὴν ἀκέφαλον καὶ ἀπαράδοτον, μᾶλλον δὲ εἰπεῖν, ἄχρηστον ποίησιν καὶ προσκύνησιν τῶν εἰ κόνων κατέκριναν, τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρείαν προτιμήσαντες· ... ἔξεστιν συνιδεῖν ἐνταῦθα τοῖς συνιοῦσιν τοῦ δόλου τὸ κεκρυμμένον καὶ τοῦ τρόπου τὸ ἀγεννὲς καὶ ἀλλόκοτον. κατ' εἰκόνων γὰρ τὸν λόγον ἐπικεχειρηκότες ποιεῖσθαι, ἀπλῶς καὶ ἀδιορίστως προΐασιν· ὁποῖων γάρ τοι καὶ τίνων εἰκόνες χρηματίζουσιν καὶ τίνας εἰκονίζουσιν καὶ ὧν τὴν μνήμην ὑπαγορεύουσιν, οὐδαμῶς ὅλως προστιθέασιν, ἐν μετεώρῳ δὲ τὸν λόγον καταλελοίπασιν, οὐκ ἂν σιγήσαντες, εἰ μὴ κακουργεῖν ἐβούλοντο περὶ τὸ ὄνομα, ἵνα μὴ δόξωσιν, ἐπεὶ πρὸς Χριστιανούς γε τὸν λόγον ἀπέτεινον, εὐθύς καὶ ἐκ πρώτης βαλβίδος ὀρμώμενοι τὴν ἀσεβίαν ἐκκαλύπτειν θρασύτερον, ἐφ' ὕβρει τῶν ἀγίων τὴν γλῶσσαν ἐπαφιέντες τὴν πονηράν, μὴ δὲ φαίνοντο τῇ Χριστοῦ σαρκώσει ἀνέδην ἀπομαχόμενοι καὶ τὸ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον μῖσος δημοσιεύοντες καὶ τῆς Χριστιανῶν θρησκείας ἀλλότριον καθιστάμενοι. ἐχρῆν γὰρ αὐτούς, ἐπειδὴ τῶν πρὸς τι τὸ ὄνομα, ὃ μοναχῶς οὐποτε νοηθήσεται ὅταν γε κυρίως μάλιστα λέγοιτο (συνεπινοούμενον γὰρ ἔχει καὶ πρὸς ὃ τὴν ἀναφορὰν κέκτηται), φράσαι σαφῶς καὶ οὐτινος ἢ εἰκὼν εἶη καὶ τὸ ὁμοίωμα, ὡς εὐδιάγνωστον εἶναι καὶ τὸ ἀπ' αὐτῶν δηλούμενον, καθὰ δὴ καὶ διὰ τῆς ἐντετυπωμένης ἐν τῷ ἐπιδοθέντι νομίσματι τῷ Χριστῷ εἰκόνας, ὃ Καῖσαρ διὰ τῆς πεύσεως ἐγνωρίζετο. ἀλλὰ τέχνασμα τοῦτο τῆς πανουργίας καὶ διαβολικῆς εὕρημα μεθοδείας, ἵνα μὴ τὸν ἀκροατὴν ἐξ ἀρχῆς θορυβήσωσιν, ἐμφανίζοντες ὡς πρὸς Χριστὸν αὐτῶν ὁ πόλεμος, ἀλλ' ἐπὶ τὸ μεῖζον ἐκ τῶν ἀφανῶν τῆς δυσσεβείας ἐφελκύσονται βάραθρον· οὐ πολλῶ δὲ ὕστερον τὸν ὑποικου ροῦντα ταῖς ψυχαῖς δόλον ἀπογυμνώσουσιν, ὀπηνίκα τὴν τοῦ ἀπεριγράπτου φωνὴν προχειρίζονται· ὅθεν τὸ μὴ εἰκονίζεσθαι Χριστὸν κατασκευάζουσι, τοῖς τῆς δοκίσεως φάσμασιν θερμῶς προσανέχοντες. ἀκέφαλον καὶ ἀπαράδοτον φασιν· οἱ πρὸς τὸ ὄντως

ἀκέφαλον καὶ ἀνύπαρκτον μεταθέμενοι ψευδός, εἰκότως κεφαλῆς καὶ νοῦ τοῦ καθήκοντος ἀπεστέρηται, τὴν κεφαλὴν τῆς ἐκκλησίας καὶ πάντων Χριστὸν ἠθετηκότες καὶ οὐκέτι σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους κατὰ τὸ ἀποστολικῶς εἰρημένον χρηματίζοντες· εἰκὴ δὲ φυσιοῦμενοι ὑπὸ τοῦ νοῦς τῆς σαρκὸς αὐτῶν, οὐ κρατοῦσι τὴν κεφαλὴν, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα διὰ τῶν ἀφῶν καὶ συνδέσμων ἐπιχορηγούμενον καὶ συμβιβαζόμενον αὖξει τὴν αὖξισιν τοῦ θεοῦ· οὐδὲ ἀπέθανον σὺν τῷ Χριστῷ ἀπὸ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου, ἀλλ' ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ δογματίζουσιν· ἡ γὰρ ἂν Χριστιανοῖς συμφθεγγόμενοι διωμολόγουν εὐθὺς ὡς κεφαλὴν καὶ ἀρχέτυπον ἢ τῶν ἱερῶν τουτωνι ποιήσις, εἰ χρή τοῖς τάληθῆ ἐξιστοροῦσι πείθεσθαι, τὸν Ἐμμανουὴλ αὐτὸν κέκτηται. καὶ μαρτυρεῖ τὰ θαυμαστὰ ἐκεῖνα καὶ ἀχειρότευκτα, ἃ τὸ φρικτὸν εἶδος τῆς γραφῆς τῆς ἀγράφου φέρει· ὧν τινὰ εἰς δεῦρο καὶ νῦν περισώζεται, εἰς θρίαμβον μὲν τῶν ἀσεβούντων τῆς ἀπιστίας, κλέος δὲ τῶν ὀρθοδοξούντων καὶ καύχημα· καὶ πλεῖστα καὶ μέγιστα παρ' αὐτῶν τελούμενα ἄδεται θαύματα. περὶ μὲν δὴ τούτων τοῦ ἐνὸς λέγεται ὡς αὐτὸς ὁ σωτὴρ λαβὼν ὀθόνην λαμπράν, τὸ ὑπέρλαμπρον καὶ ὑπέρκαλον ἐναπομαζάμενος εἶδος, ἐκπέμπει τῷ πίστει αἰτήσαντι τῶν Ἐδεσηνῶν ἡγεμόνι. 8 ἐξ ἐκείνου δ' οὖν καὶ μέχρι καὶ σήμερον, ἀποστολικὴ παραδόσει καὶ εἰσηγήσει, γνώσεώς τε καὶ μνήμης ἔνεκεν ὧν ὑπὲρ ἡμῶν ἔδρασέν τε καὶ πέπονθε Χριστός, καθὰ δὴ καὶ τὰ ἐν ταῖς ἱεραῖς τῶν εὐαγγελίων δέλτοις ἀνιστόρηται, καὶ ταῦτα τυπούμενα, καὶ ταύτη δὴ προσκυνητὰ καὶ σεβάσμια, κεφαλὴν τε Χριστὸν καὶ ἀρχέτυπον κεκτημένα, καὶ αὐτοῦ εἰκόνες προσαγορεύονται ἤδη καὶ ἀπεικάσματα, ὡσπερ καὶ αἱ λοιπαὶ ὧν εἰσιν εἰκόνες καὶ λέγονται. ἀπαράδοτον δὲ αὐτῶν τερατολογοῦσι τὴν ποιήσιν· καὶ θαυμαστὸν γε οὐδὲν εἰ τῆς φιλανθρώπου καὶ σωτηρίου τοῦ θεοῦ λόγου συγκαταβάσεως ἐκλελησμένοι, καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἡμῖν γεγεννημένης μεγίστης καὶ ἀξιαγαστοῦ εὐεργεσίας ἀμνημονήσαντες, καὶ πρὸς ὕβριν τοῦ εὐεργέτου τραπόμενοι, κατὰ τῆς οὕτω λαμπρᾶς καὶ δεδημοσιευμένης ἀληθείας ἄντικρυς ἀπαναισχυντοῦσιν. τί γὰρ τηλαυγέστερον ἢ ἐμφανέστερον τῶν κατ' ὀφθαλμοὺς πάντων προκειμένων καὶ κοινὴν ἀπόδειξιν κεκτημένων τὴν αἴσθησιν, τὸ ἀσφαλὲς ἐγγυωμένην καὶ παριστάνουσαν, ἧς οὐδὲν πιστότερον ἢ ἀσφαλέστερον; ἅμα γὰρ τῇ προσβολῇ καὶ τὴν γνῶσιν ἡμῖν τοῦ ὑποκειμένου παρέσχετο· μόνον γὰρ οὐχὶ καὶ φωνὴν ἀφῆσιν προσμαρτυροῦσαν τῇ ἀρχαιότητι, ἐξ ἧς τὸ αἰδέσιμον καὶ τίμιον φέρονται. πῶς οὖν αὐτῶν ἀπαράδοτος ἢ ποιήσις; τὸ γὰρ μὴ παραδοθὲν οὐδὲ ὑπάρξειεν ἂν ποτε· ὁ δὲ οὐχ' ὑπῆρξεν, πῶς κατακέκριται; πῶς δὲ κατακέκριται μὴ κρατούμενον; πῶς δὲ οὐ παραδέδοται ἄπερ κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν καὶ νῆσον καὶ ἐσχατιὰν διαπρέπει καὶ πανταχοῦ ἔνθα τὸ εὐαγγέλιον Χριστοῦ κηρύσσεται καὶ τὸ ὄνομα; τοὺς χριστομάχους δὲ οὐδὲ ἡ διδάσκαλος ὄψις οὐδὲ τοῦ χρόνου τὸ μήκιστον, ὧ πάντα κρατύνεται βεβαιούμενα, οὐδὲ τῶν ἀναστηλούντων πιστῶν ὁ θερμὸς περὶ τὴν εὐσέβειαν πέπεικε ζήλος. πρὸς δέ, τὸ ταῦτα πάντα ἀπαυθαδιάζεσθαι, πῶς οὐχὶ μανία σαφῆς καὶ παραπληξίας τῆς ἀνωτάτω γνώρισμα; οἶδε γὰρ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκάμμυσαν καὶ τοῖς ὠσὶν βαρέως ἤκουσαν, οὐκ ἀκούειν ἐθέλοντες οὐδὲ γινώσκειν ὅσα ἠκούσαμεν καὶ ἔγνωμεν καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν διηγήσαντο ἡμῖν, ἀπαγγέλλοντες τὰς δυναστείας κυρίου καὶ τὰ θαυμάσια, ἃ ἐποίησεν μεθ' ἡμῶν, καὶ τοῖς νοεροῖς ὀφθαλμοῖς εἶδομεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἐωράκαμεν καὶ πεπιστεύκαμεν. ταῦτα καὶ οἱ πάλοι τῆς ἀσεβείας ταύτης προστάται καὶ τῆς ἀποστασίας διδάσκαλοι, ἐφ' οἷς μέγα οἱ νῦν ἐκείνων ἀναφανέντες φοιτηταὶ φρονοῦσιν, μαρτυρεῖτωσαν, οἱ τῆς Ἀρειανικῆς λέγω μανίας καὶ τῆς Μανιχαϊκῆς λύσεως ἔξαρχοι καὶ εἴ τις ἕτερος τοῦ μιανοῦ ἐκείνου θιάσου ἔλαχεν, καὶ πειθέτωσαν αὐτοὺς ὡς καὶ ὑπῆρχε τὰ ἅγια καὶ προσεκυνεῖτο παρὰ Χριστιανῶν ἄνωθεν· καὶ ταύτη πρὸς καθαίρεσιν αὐτῶν, ἄτε δὴ τῆς οἰκονομίας τοῦ Χριστοῦ δυσμενέστατοι, συγγράφοντες διηγωνίζοντο· ἰσχυραὶ δὲ τῶν παρ'

ἐχθρῶν αἱ μαρτυρίαι, βεβαιοῦσαι τὴν παρ' ἡμῖν ἀλήθειαν μηδαμῶς τὸ ἀμφίβολον ἐπιδέχεσθαι. 9 πρὸς οὖν τὰς τοιαύτας εἰκαίαις καὶ ψυχρὰς δόξας μὴ δὲ τὴν ἀρχὴν ἀντιφέρεσθαι ἔδει (τῆς ἴσης γὰρ ἐκείνοις παρανοίας καὶ ἀφροσύνης ἄξιον), ὡς λυσῶντων δὲ καὶ βακχευόντων ἀσήμους καὶ ἀνάρθρους οἰομένους φωνὰς ἀποτρέπεσθαι. ὅμως εἰς ἔλεγχον τῆς τοσαύτης ἀναισχυντίας καὶ ἀτοπίας, ἐπεὶ τετολμήκασιν οἱ τάλανες καὶ ὄρω βεβαιοῦν τὴν ἀσέβειαν, οὐκ ἀποκνητέον ἡμῖν τὸν λόγον· διὸ παλινοστεῖν ἐπὶ τὰ προκείμενα, εὐλόγον. πῶς γὰρ τῶν ἱερῶν τὸ ἄχρηστον καταψηφίζονται καὶ τίνα τρόπον; εἰ μὲν γὰρ ὑπὸ Ἑλλήνων ἢ βαρβάρων ποιούμενα κατελαμβάνετο ἐπὶ τιμῇ καὶ προσκυνήσει τῶν παρ' αὐτοῖς ὀνομαζομένων καὶ σεβομένων θεῶν, εἶχεν ἄν πως αὐτῶν ὁ λόγος τὸ εὐδοκον. ἀλλὰ τίς οἶσει τὸ ἄτοπον, ὃ καὶ ἐπὶ νοῦν βαλέσθαι, μήτιγε καὶ ἀποφαίνεσθαι, φρικτὸν καὶ βλασφημίας τῆς ἀπασῶν ἐσχάτης; ποῦ γὰρ θήσομεν τὰς θεοπνεύστους ἀληθευούσας γραφάς; οὐ γὰρ ἐνὸν ψευδηγορεῖν τὴν ἀλήθειαν, τοῦ μὲν πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ πρὸς τὸν τῶν ὄλων θεὸν καὶ πατέρα λέγοντος· Ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις, τοῖς δὲ ἀγίοις μαθηταῖς ἐπηγγελκός τις πύλας Ἰαίδου μὴ κατισχύσειν τὴν ἐκκλησίαν, αἱ δὲ τῶν αἰρετιζόντων ἢ Ἑλληνιζόντων αἱ θανατηφόροι εἰσὶ γλωσσαλγίαί καὶ ἀνοσιουργαί (ἀκατάσειστος γὰρ καὶ ἀπερίτρεπτος ταῖς τῶν ἐναντίων προσβολαῖς διαφυλάσσεται), τοῦ θεοῦ δὲ ἀποστόλου γράφοντος ὅτι Οὕτως ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν δέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν καθαρῶς ἡμῶν τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι καὶ ἵνα παραστήσῃ αὐτὴν ἑαυτῷ ἕνδοξον τὴν ἐκκλησίαν, μὴ ἔχουσαν σπίλον ἢ ῥυτίδα ἢ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἵνα ἡ ἀγία καὶ ἄμωμος· τῶν δὲ μακαρίων προφητῶν τοῦ μὲν προαγορευόντος τῆς Χριστιανῶν θεοσοφίας τὴν θεόγραφον μῆσιν, δι' ὧν φησιν ὅτι δώσω νόμους μου εἰς διάνοιαν αὐτῶν καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς· καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς θεόν, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι εἰς λαόν, καὶ οὐ μὴ διδάξωσιν ἕκαστος τὸν πολίτην αὐτοῦ καὶ ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ λέγων· "Γινώθι τὸν κύριον", ὅτι πάντες εἰδήσουσίν με ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν καὶ ἕως μεγάλου αὐτῶν, ὅτι ἴλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν, καὶ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι, τοῦ δὲ ὅτι ἐξολοθρεύσω τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ οὐκέτι ἔσται αὐτῶν μνεῖα, καὶ ἄλλα μυρία διαρρήδην ὡσαύτως προαποφαινομένων ἔχοντα· ὧν ἀπάντων τὴν ἐναντίαν οἱ ἐχθροὶ τῆς πίστεως τῆς καθ' ἡμᾶς ἐρχόμενοι, κατήγοροι τῶν τοῦ πνεύματος λογίων καθίστανται καὶ τοῦ ψεύδους συνήγοροι. εἰ δὲ παρὰ Χριστιανῶν καὶ ἐπ' ὀνόματι Χριστοῦ καὶ τῶν ἀγίων ἢ ποιήσεις καὶ προσκύνσεις, ἐφ' οἷς ὡς ἀρχετύποις ἀναφέρεται, καὶ διατοῦτο εἰδώλων μύσους καὶ τῆς ὄψωσόν τοῦ τοιούτου ὀνόματος μνήμης πάμπαν καθαρῶν, πῶς ἄχρηστος; πῶς δὲ μᾶλλον οὐκ εὐχρηστος αὐτῶν ἢ κτήσεις καὶ ἢ προσκύνσεις περισπούδαστος; εἰ δὲ ἔστιν κεκαλυμμένον τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἔστιν κεκαλυμμένον, ἐν οἷς ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσεν τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων εἰς τὸ μὴ ἀγᾶσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, ὃς ἔστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ. διὸ μετὰ τῶν ἀπολλυμένων καὶ τῶν ἀπίστων καὶ οὗτοι τετάχθωσαν, οἷς τὰ καθ' ἡμᾶς ἅγια φευκτὰ καὶ ἀπόπτυστα· εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, τίνες οἱ κατακρίνοντες καὶ τί ἢ κατάκρισις, ἴδωμεν. 10 οἱ μὲν οὖν κατακρίνοντες, εἰδώλων ἱερεῖς καὶ προσκυνηταὶ καὶ θεραπευταὶ πεφώρηνται· αὐτοὶ γὰρ ἑαυτοῖς φανεράν εἰδωλολατρίαν ἐπέγραψαν καὶ ὠμολόγησαν, ἦν δὲ καὶ ἐκήρυσσον ἐκ παντὸς τῷ ὑπὸ χεῖρα λαῷ ἕκαστος διδάσκοντες προσκυνεῖν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, τὴν παρὰ Χριστιανοῖς τῷ πάντων γενεσιουργῷ θεῷ καὶ δεσπότη προσφερομένην λατρείαν ἠγνοηκότες παντάπασι, ταῖς τῶν κατακρίτων ψήφοις τὰς ἑαυτῶν ὑπάγοντες κεφαλὰς. καὶ πιστώσεται τοῦτο ὁ παρ' αὐτοῖς ἐκτεθειμένος ὄρος, ἐν ᾧ σαφῶς κηρύσσουσιν τοὺς τηλικαῦτα τῆς τυραννίδος (οὐ γὰρ βασιλείου ἀρχῆς) ἐπειλημένους, πρὸς καταρτισμὸν μὲν αὐτῶν καὶ διδασκαλίαν ἀναδεδεῖχθαι,

καθαίρεσιν δὲ δαιμονικῶν ὀχυρωμάτων καὶ ἔλεγχιν διαβολικῆς μεθοδείας καὶ πλάνης, ὡς μικρὸν ὕστερον λέξεσιν αὐταῖς παρατεθήσεται. ἀλλ' οὗτοί γε οἱ ἐντεῦθεν αὐτοκατάκριτοι καὶ θεσμοῖς κανονικοῖς καὶ πολιτικοῖς νόμοις ὑπόδικοι ἐγνωσμένοι, κριταὶ ἄδικοι προκάθηται καὶ παράνομοι. καὶ ὁράται λοιπὸν καὶ εἰδωλολατρῶν σὺνδοκος, καὶ οἱ ἱερεῖς τῆς αἰσχύνης, τῶν ἱερῶν ἀνόμως καταφρυάττονται. οἰκεῖον γὰρ τοῖς εἰδωλομανοῦσιν καὶ Ἑλληνίζουσιν τοῖς παρὰ Χριστιανῶν τιμωμένοις πολεμῶς διακεῖσθαι καὶ ἀντιφέρεσθαι· τῶν μὲν ἰδίων αἰτιαμάτων καὶ ὡς εἰς αὐτὸ τὸ μέγιστον καὶ καιριώτατον, τὴν ἀμώμητον ἡμῶν πίστιν, ἀπεσφάλησαν ἐκλελησμένοι, ὧν δὲ οὐ θέμις ἐφάπτεσθαι, κατατολμῶσιν. καὶ δέον τοῖς ἐπὶ τηλικούτῳ κατολισθήσασιν παραπτώματι τοῖς ἐπὶ μείζοσι θρόνοις κατὰ τὴν ἱερωσύνην ὑγιῶς καὶ ἀμέμπτως ἐμπρέπουσιν ἀναφέρειν ἐξαγορεύειν τε ὀρθῶς τὰ πεπλημμελημένα, δεσμούς τε κανονικοὺς δέχεσθαι καὶ ἐπιτιμίαις τοῖς ἀνήκουσιν ὑποπίπτειν καὶ θεραπείας ἠξιῶσθαι τῆς ἀρμοζούσης, παύεσθαι τε λοιπὸν τοῦ βούλεσθαι ἱεραῖσθαι θεῷ καὶ οὐδῶν ἱερῶν εἶργεσθαι καὶ μεταμέλεσθαι ἐπὶ τοῖς ἀνοσίως πεπραγμένοις, δάκρυσιν δὲ καὶ ὀδυρμοῖς καὶ συντριμμῶ καρδίας ἐξιλεοῦσθαι θεόν, οἱ δὲ τὸναντίον ἅπαν δρῶσιν, ἑαυτοῖς ὡς ῥοντο κακῶς καὶ τὴν κρίσιν καὶ τὴν συγγνώμην ἐπιτρέποντες καί, ὃ χεῖριστόν τε καὶ δυσφορώτατον, ἐφ' οἷς αὐτοὶ τὰ βαρύτερα ἐξήμαρτον, τοὺς ἀνευθύνους καταδικάζουσιν, Χριστιανούς γε ὄντας καὶ τῆς τριάδος προσκυνητάς, καὶ ὀρθοδοξία καὶ εὐσεβεία τετειχισμένους καὶ μὴ δ' ὅσον ἐπὶ ψιλοῦ ὀνόματος τῷ μύσει τῆς εἰδωλολατρίας ἐαλωκότας. τούτων δὲ τί ἂν γένοιτο ἀλογώτερον ἢ ἀθεώτερον; οὗτοι δὲ οὖν οἱ τῶν ἱερῶν χορῶν καὶ παντὸς ἱερατικοῦ καὶ Χριστιανικοῦ λόγου μακράν, τὴν κατὰ τῶν ἀγίων φέρουσι ψῆφον, ἠγεμόνα καὶ διδάσκαλον τῆς ἀσεβείας ἔχοντες τὸν ἐπ' ἀσεβεία βεβοημένον μετὰ τῆς ἐνδοθείσης αὐτῷ παροράσει θεοῦ ἐξουσίας. τοῦτο τοίνυν τὸ ἄθεον ἐργαστήριον ἀκέφαλον ταῖς ἀληθείαις καὶ ἄχρηστον καὶ ἀπαράδοτον, ἵνα τοῖς αὐτοῖς ἐκείνων λόγοις χρησόμεθα, δικαίως ἂν καλοῖτο, ἐπεὶ καὶ ὁ τῆς βασιλευούσης θρόνος ἀρχιερέως ἔρημος τὸ τηνικάδε ἐτύγχανεν. καὶ γὰρ ἐπὶ τέλει τῶν παρ' αὐτοῖς σκευωρηθέντων ἀναγορεύει καὶ προχειρίζεται ὁ Μαμωνᾶς τὸν ὁμώνυμον Κωνσταντῖνον, τὸν δύστηνον ὄντως καὶ τρισάθλιον, ἀθέσμως καὶ ἀνιέρως ἐπ' ὀλέθρῳ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, τῆς βασιλίδος ἐπίσκοπον· ὅθεν καὶ τοῦ τῶν Ῥωμαίων ἱερομύστου πλείστας ὄσας ὕβρεις κατέχεεν, πολλάκις παρ' αὐτοῦ ἐπὶ τῇ κακοδοξίᾳ ἐληλεγμένος. 11 λείπεται δὲ εἰπεῖν τίς καὶ ὁποία ἡ κατάκρισις· οὐ γὰρ ἀπλῶς τοῦτο ὀρίζεται, ἀλλὰ καὶ λόγῳ καὶ πράξει περαίνεται· λόγῳ μὲν, εἰδώλων προσηγορία περιυβρίσθαι τὰ ἅγια, Χριστιανούς δὲ εἰδωλολατρίαν καταδεδικάσθαι, ἔργῳ δέ, τῷ χερσὶν ἀνόμοις διορωρύχθαι τὰ ἀνάκτορα καὶ πάντας τοὺς ἱεροὺς δόμους σθένει παντί, τοὺς εὐσεβεῖα δὲ καὶ εὐλαβεία ἐμπρέποντας Χριστιανῶν ἐλαυνομένους πάσχειν τὰ ἀνήκεστα καὶ ἀνύποιστα. ταῦτα μὲν ὧδε· ὅτου δὲ δὴ χάριν, δικαίως ἂν μάλα ἔροιστο τις, ἐκ πάντων τῶν κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ἱερῶν, τούτων δὲ μόνων ἢ ποιήσις καὶ προσκύνησις κατακέκριται καὶ ἐκβάλλεται; εἰ μὲν οὖν ἕτερόν τι παρὰ τὸ καθ' ἡμᾶς κήρυγμα ὑπετίθεντο, ἔδει καὶ οὕτω κοινῇ ψήφῳ καὶ σκέψει τῶν ἐν τοῖς προὔχουσιν ἀρχιερατικοῖς θρόνοις ἐνιδρυμένων τὰ περὶ αὐτῶν πραγματεύεσθαι· εἰ δὲ τὴν αὐτὴν ἡμῖν τῷ εὐαγγελίῳ ἐμφανίζει ὑφήγησιν καὶ τρανέστερόν πως καὶ ἐμφανεστερόν τῳ καθ' ὀφθαλμοὺς ἴχθαι, πρόδηλον ὡς διὰ μιᾶς ταύτης ὑποθέσεως τὸ πᾶν τῆς σωτηρίου τοῦ θεοῦ λόγου σαρκώσεως ὡς δυσμενεῖς καθαιρήσειν ἐπειράθησαν· βαρὺς γὰρ ἦν αὐτοῖς ὁ Χριστός, καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος. ἀλλὰ μὴν τούτων γε χάριν καὶ οὕτω διαληπτέον, καὶ ἔτι τὰ τῆς ἀτοπίας τῶν παρανόμων ἐμφανεστερόν δεδείχθω. πᾶν τὸ γινόμενον καὶ ὑφιστάμενον, λόγον ἔχει, καθ' ὃν γίνεται καὶ ὑφίσταται, καὶ οὐδὲν τῶν γινομένων λόγου χηρεῦον ὑπάρξειεν· οἷον τῶν οὐρανῶν ἢ γένεσις λόγον ἔχει τοῦ διηγεῖσθαι τὴν δόξαν θεοῦ

καὶ τὸ στερέωμα τὴν ποιήσιν ἀναγγέλλειν τῶν χειρῶν αὐτοῦ· ὁ ἥλιος ἐργάτης ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ὑπὲρ γῆν τε καὶ ὑπὸ γῆν γινόμενος, ὡσπέρ τις διαιτητῆς ἔντεχνος, βραβεύων ἑκατέρᾳ τὸ εὐτακτον, ἀναλογία καὶ ἰσομοιρία ἀλλήλαις κατὰ τὰς διαδοχὰς ἀντιπαραχωρεῖν τὰ χρονικὰ διαστήματα, ὠρῶν τε καὶ καιρῶν τροπὰς ἐπαμείβων καὶ διευθετίζων ὡς ἄριστα· ἢ τε γῆ τοῦ βλαστάνειν ἔνεκεν καὶ φύειν καρπούς τε καιρίους καὶ πᾶν εὐχρηστον πρὸς χρῆσιν τῶν δεομένων ἐπιτηδεῖαν· καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων αἱ παραγωγαὶ καὶ γενέσεις κατὰ τινα αἰτίαν χρησίμην καὶ εὐλογον παρὰ τοῦ γενεσιουργοῦ τῶν ὄλων προΐασιν. ἤδη δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἐκ τέχνης ἀποτελουμένων τὸ αὐτὸ κατιδεῖν ἔνεστιν· καὶ γὰρ τὸ σκάφος, τοῦ πλεῖν ἔνεκεν καὶ ἐμπορεύεσθαι παρὰ τοῦ τέκτονος κατεσκευάσται, ἢ τε κλίνη καὶ ὁ θρόνος καὶ τὸ βᾶθρον πρὸς ἀνάκλισιν καὶ καθέδραν τοῖς χρωμένοις ἐξείργασται· καὶ ἐφ' ἑκάστου τῶν ἄλλων ὡσαύτως, οὐκοῦν καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ εἰκὼν λόγον ἔξει, καθ' ὃν γίνεται τε καὶ χρηματίζει· τοῦτο δὲ τί ἂν εἴη ἄλλο ἢ ἡ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ἐξομοίωσις, καὶ τοῦ ἐνηνθρωπηκότος ἢ δήλωσις καὶ ἡ τοῦ ἐπιγεγραμμένου ὀνόματος μνήμη; οὐ γὰρ ἑτέρου τινὸς λόγον ἡμῖν εἰσηγήσεται, ἐπεὶπερ ἡ Χριστοῦ εἰκὼν οὐκ ἂν ἄλλου λεχθείη εἰκὼν, κἂν μυριάκις ψευδώνυμον αὐτὴν καλεῖν τολμῶσιν χριστομαχοῦντες οἱ ἄθλιοι. εἰ δὲ ἐν τούτοις αὐτῆς ὁ λόγος, τίς οὕτως αὐθάδης καὶ τολμητίας, ὅς τὸ ἄχρη στον ἀπορρίψειεν καὶ κατακρίναι τολμήσοι; ποῖον λόγον οὐχ' ἔξει κολάσεως ἢ πῶς Χριστιανὸς νομισθήσεται, καθαιρῶν οἷς λόγος ἢ τοῦ θεοῦ λόγου ὁράται ἐνανθρώπησις; ῥητέον δὲ καὶ αὐθις· πᾶν γινόμενον ἢ αἰρετὸν ἢ φευκτὸν ἐστίν ἢ τούτων ἐν μέσῳ ἐξ ἀποφάσεως τῶν ἄκρων συνιστάμενον. ἀλλὰ μὴν ἡ Χριστοῦ εἰκὼν παρὰ Χριστιανοῖς οὐ φευκτὴ πῶς γάρ, ἢ τὴν μνήμην ἡμῖν εἰσάγει Χριστοῦ καὶ ἀμέσως τὸ εἶδος τοῦ κυριακοῦ ἐμφανίζει σώματος; , οὔτε μὴν μέσον· οὐδὲ γὰρ ἄλλο τι τῶν ἐν ἐκκλησίᾳ ἱερῶν· πάντα γὰρ τίμια καὶ σεβάσμια· τὸ αἰρετὸν ἄρα καὶ σεπτὸν ἢ ταύτης ἀπενέγκοιτο ποιήσις καὶ προσκύνησις. ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς τι ἢ εἰκὼν ἐστίν, καὶ τοῦτο πᾶσιν ἂν οἶμαι διωμολογηθῆσαι, οἷς τὸ ἐν διανοίαις ἀκέραιον διασώζεται, ἐπεὶ καὶ σχέσις αὐτῇ πρὸς ὃ λέγεται πρόσεστιν, καὶ δι' ἑαυτῆς ἐμφανίζει τὸ ἀρχέτυπον καὶ τὴν γνῶσιν αὐτοῦ παρέχεται. δηλώσει καὶ ὁ κατ' αὐτὴν ὀρισμός· καὶ γὰρ ἀφομοίωσις πρὸς τὸ πρωτότυπον εἶδος εἶναι πέφυκεν, καὶ ταυτὸν ἐκείνῳ, παρὰ τὸ τῆς οὐσίας διάφορον· ἐξ οὗ καὶ τοῦ ὀνόματος μεταλήψεται. πρὸς δέ γε καὶ ἀντιστρέφει ταῦτα πρὸς ἄλληλα κατὰ τὸν λόγον τῶν πρὸς τι καὶ τὴν ἑαυτοῖς σχέσιν· σχοίη δ' ἂν τινα καὶ μέθεξιν ὡς παρ' αἰτίου αἰτιατόν. εἰ δὲ καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν εἰκόνας ταῦτα ἡμῖν γνωρίζεται, πῶς ὁ ταύτην προφηλακίζων αἰσχυρῶς, Χριστιανὸς ὑποληφθήσεται ἢ ὀνομασθήσεται; 12 οὕτως οὖν συνήχθω καὶ ὁμολογεῖσθω πάντοθεν ὡς οὐκ ἄχρηστος τῶν ἱερῶν τούτων μορφωμάτων ἢ ποιήσις καὶ προσκύνησις, δικαία δὲ μᾶλλον καὶ εὐχρηστος ἄγαν καὶ τοῦ κατακεκρίσθαι μακράν. εἰ γοῦν ἄχρηστος ἦν (λελέχθω γὰρ καὶ τοῦτο), τίς ἢ τοσαύτη περὶ τὸ ἄχρηστον μανία καὶ ὁ κατὰ Χριστιανῶν διωγμός; καὶ τίνας χάριν ὁ τοσοῦτος τῶν ἀνοσίων καὶ ἀνιέρων σκυλμὸς καὶ ἡ συνέλευσις; τίς ὁ τηλικούτος ὃν κατεβάλλοντο οἱ διώκοντες κάματος, ἄλλα τε ὅσα κατὰ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν πάνδεινα καὶ ἀνήκεστα τηνικαῦτα ἐπράττετο; ἀλλὰ καὶ πρόδηλον ὡς τοῦ χρησίμου καὶ προσήκοντος ἔνεκεν· ὅπερ Χριστιανοῖς μὲν οἰκεῖον καὶ ἔννομον, τοῖς δὲ τῆς Χριστιανῶν θεοσεβείας ξένοις πολέμιον καὶ ἀλλότριον· βαρὺς γὰρ ἦν αὐτοῖς ὁ Χριστός, καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος. πλὴν καὶ οὕτως τῆς δυσφημίας ἔχονται καὶ οὐ μεθιάσιν, ἀλλ' ἀπερίγραπτον τὸ σῶμα Χριστοῦ καὶ ἄγραπτον οἱ τῆς δοκίσεως ὑπασπισταὶ φασίν· τούτων δὲ τὸ φασματῶδες πανταχοῦ στηλιτεύεται, καθὰ καὶ οὐ πολλῶ ὕστερον ἱκανῶς διαδειχθήσεται. τῆς κατὰ Χριστιανῶν δὲ συκοφαντίας οὐχ' ὑφιέντες οἱ φιλαπεχθήμονες ἐφ' ἑτέραν ἀθεωτέραν τῆς βλασφημίας ὁδὸν μετοίχονται, ὡς θεοῖς προσεληλυθέναι ταῖς εἰκόσιν αὐτοῦς ἀποφαινόμενοι. ἐπὶ τὰς κεφαλὰς δὲ αὐτῶν τὸ δύσφημον τρέποιτο·

ποῦ γὰρ Χριστιανὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνεῖν καὶ λατρεύειν θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ μεμυημένον ἐπὶ τῷ μύσει τούτῳ ἀλόγιστα τεθέανται, μικρὸν ἢ μέγαν ἢ ὅποιασοῦν τύχης καὶ ἡλικίας καὶ ἀξιώματος τυγχάνοντα, πᾶσαν εἰδωλικὴν πλάνην καὶ μισαρότητα καταπτύοντα, ἢ παρ' ὅτουσιν ἠκηκόεσαν, ἔξ οὗ τοῦ κατὰ Χριστιανῶν διωγμοῦ οἱ πάσαι χριστομάχοι κατήρξαν, καίτοι πολλὰ διερευνησάμενοι καὶ ἀνιχνεύσαντες; ἀλλ' οὐκ ἂν εἰπεῖν ἔχοιεν, ἐν προσποιήσει δὲ Χριστιανισμοῦ τὰ Χριστιανῶν ἤλαυνον καὶ ἐλαύνουσιν. εἰ γοῦν, ὅπερ οὐδὲ λέγειν ἀκίνδυνον, ἐωράκεσαν τῶν ἀγροικότερων τινὰς ἢ ἀμαθεστέρων, τῆς τοῦ καθ' ἡμᾶς μυστηρίου τελειότητος ὅπως οὐ παρενεχθέντας καὶ δι' ἀπλότητα τρόπων παραλόγως ἐνταῦθα τι πράσσοντας, ἐχρῆν νέμειν τὸ προσῆκον τοῖς ἱεροῖς γέρας καὶ σεμνῶς περιέπειν τὰ ἅγια, τῷ διδασκαλικῷ δὲ καὶ ποιμαντικῷ χρωμένους τρόπῳ ἰθύνειν καὶ ποδηγεῖν τοὺς ἀφελεῖς καὶ ἀμαθαίνοντας, ἀσφαλῶς ἵεναι τῆς θεοσεβείας τὴν τρίβον, οὐ μὴν εἰς τοσοῦτον μανίας κατὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ ἐξοιστρηθῆναι κηρύγματος. οὐδὲ γὰρ, εἴ τις ἀθέσμως εἰς τὸ θεῖον ἐξυβρίσειε θυσιαστήριον ἢ τῶν ἁγίων ἕτερον, διὰ τὸν ὑβρικότητα καθαιρεθήσεται τὸ θυσιαστήριον καὶ τὰ ἅγια. τεκμήριον δέ· ἐπειδὴ τὸ δεύτερον οὐ πέπρακται, οὐδὲ τὸ πρότερον ἄρα. σοφίζονται δ' οὖν τὴν ἀσεβείαν τῇ μεταθέσει τοῦ ὀνόματος ἐπὶ τὸ πάναισχρόν τε καὶ ἀκαλλές, ἵνα κλέψωσι τοὺς ἀπλουστέρους τὴν γνώμην καὶ πείσωσιν, ὡς δῆθεν εἰδωλικὴν παραιτούμενους προσκύνησιν, τῆς περὶ τὰ ἅγια τιμῆς ἀλογήσωσιν καὶ τῆς ἀτιμίας ἀνθέξωνται, τὰ ἐπηγγελμένα δὲ οἱ δυσσεβεῖς ἐν τῷ βίῳ καταθύμια ἐπιτελέσωσιν καὶ τὴν ἐκκλησίαν Χριστοῦ ἐκπορθήσωσιν. οἱ δὲ τὴν τοῦ θεοῦ λόγου ἠθετηκότες συγκατάβασιν, ἔξ ἧς τὸ λελυτῶσθαι εἰδώλων ἡμῖν περιέγονεν, πῶς εἰδωλικῆς μανίας ἐκτὸς καταστήσονται, οὐς ἢ φιλόχρυσος κατεβόσκετο νόσος καὶ τὸ χοῖκόν αὐτῶν κατακεκράτηκε φρόνημα; 13 εἴτα μετὰ τὴν ἄχρηστον τῶν ἱερῶν ποιήσιν καὶ κατάκρισιν, ... τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρείαν, φασίν, προτιμήσαντες· ἦτις σύνοδος κυρώσασα καὶ βεβαιώσασα τῶν ἁγίων πατέρων τὰ θεόκλυτα δόγματα καὶ ταῖς ἁγίαις οἰκουμενικαῖς ἔξ συνόδοις ἐπακολουθήσασα εὐαγεστάτους κανόνας ἐξέθετο. πρὸς ταῦτα φαμέν· εἰ, ὡς κατακομψεύονται, ταῖς ἁγίαις οἰκουμενικαῖς ἔξ συνόδοις ἐπηκολούθησαν οἱ παλαιοὶ τὴν ἀσεβείαν καὶ νέοι τούτων διδάσκαλοι, κυροῦντες τῶν πατέρων τὰ δόγματα, ὧν στέργειν καὶ τοὺς θεῖους θεσμούς ὄφελον, πῶς ἐνταῦθα τὸ ἀκόλουθον οὐκ ἐφύλαξαν, ἀλλ' ἀπεναντίας ἦλθον παντάπασιν, ἀκυροῦντες αὐτῶν τὰ δογματιζόμενα καὶ κανονιζόμενα; εἶπερ γὰρ συνοδικῆς ἀκολουθίας μετῆν αὐτοῖς ὅπως οὐ λόγος, ὡςπερ οἱ τῆς οἰκουμενικῆς ἔκτης συνόδου ἱεροὶ πατέρες μετὰ πάσης ἐμμελοῦς διασκέψεως κανόνας ἐξέθεντο εὐσεβείας πεπληρωμένους καὶ εὐθύτητος, ἐν οἷς τὴν μὲν χάριν προτετιμήκασιν, τοὺς παλαιούς δὲ τύπους καὶ τὰς σκιάς, ὡς τῆς ἀληθείας σύμβολά τε καὶ προχαράγματα, οὐ κατέκριναν, οὐκ ἠτίμωσαν, ἀσπασίως δὲ μᾶλλον ὡς τίμια καθὰ προσῆκεν προσεδέξαντο, τὸ δὲ εἶδος τοῦ πανσέπτου καὶ ὑπερτίμου τοῦ Χριστοῦ σώματος κατὰ τὸν χαρακτήρα τὸν ἀνθρώπινον ἀναστηλοῦσθαι εὐαγῶς καθώρισαντο, οὕτω δὲ καὶ αὐτοὺς ἐχρῆν τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προτετιμηκότας προσκύνησιν, καὶ αὐτῷ δὲ τούτῳ τῷ ἱερῷ τοῦ Χριστοῦ ἀπεικονίσματι τὴν πρέπουσαν καὶ ἐποφειλομένην νεῖμαι τιμὴν καὶ προσκύνησιν, μὴ μὴν οὕτως ἀπηνῶς καὶ δριμύως ὡσπερ τινος δυσμενοῦς ἐξουθενῆσαι καὶ κατακρίναι, ἵνα ὡς ἀληθῶς καὶ ἡ ἀκολουθία καὶ τάξις, ἦν ἐν ἐπαγγελίαις ἐποιοῦντο, ἄμεμπτος διεσώζετο· καὶ οὐδὲν ἂν οὕτω προσπταῖον τὴν οἰκονομίαν τοῦ θεοῦ λόγου ἐλωβήσατο, καθάπερ οὐδὲ τὰ πάσαι τῆς χάριτος σύμβολα τὴν χάριν τιμώμενα ἐλυμήνατο· ἦδεισαν γὰρ καὶ μάλα ἐπιστημόνως οἱ σοφοὶ πατέρες τὸν τῆς προτιμήσεως τρόπον, καὶ ὅπως ἔδει μεταχειρίζεσθαι· περὶ ὃν οἱ ἀνόητοι φανερωῶς ὡς πανταχοῦ ἀποσφάλλονται. καὶ γὰρ διάφορον τοῦτόν τις ἐπιὼν καταλήψεται· εἰ μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν ἐναντίων λάβοι, τὸ ἀγαθὸν προτιμῶν

πάντως αἰρεῖται καὶ τὸ κακὸν ἀποπέμπεται, ὡς ἐπὶ τε φρονήσεως καὶ ἀφροσύνης, ὑγείας καὶ νόσου, καὶ κάλλους καὶ αἴσχους θεωρεῖται· εἰ δὲ ἐφ' ὧν οὐκ ἐναντίως ἄλλ' ὁμοίως δείκνυται, καὶ τὸ ἕτερον ἦττον ὑπάρχει, ὡς ἐπὶ τῶν προκειμένων ὄραν ἔνεστιν (εἰ γάρ τις μὴ οὕτω ταῦτα ἔχειν οἴησεται, σαφῶς ἐκ τοῦ ἐναντίου παραφθέγγεται πνεύματος, ὡς οὐδὲν ἔνθα μνήμη Χριστοῦ ὑπεναντίον), οὐ πάντως ἐπειδὴ τὸ προὔχον ἐνταῦθα προτετμήται, τὸ ὑφειμένον κατακριθήσεται ἢ ἀναιρεθήσεται, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ συνεισαχθήσεται καὶ περιποιηθήσεται· ἐπεὶ πόθεν τὸ ὑπερναβεβηκὸς ἐν τούτοις τὴν προτίμησιν σχοίη καὶ τὸ πρεσβεῖον, μὴ συνεπινοουμένου καὶ σωζομένου καὶ τοῦ ἐλάττονος καὶ ὃ τὰ δεύτερα φέρεται, ἐν οἷς μάλιστα καὶ κυριώτερον ἢ προτίμησις ὀραθήσεται; δῆλον δέ· καὶ γὰρ οἱ τῶν νοητῶν διακόσμων ταξίαρχοι, οἷον ὁ θεῖος Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ φέρε εἰπεῖν, ἐπειδὴ τῶν ὑποβεβηκῶτων ἀγίων ἀγγέλων ἐν ἀξιώματι προτετμήνται, οὐ διατοῦτο οἱ λοιποὶ θεῖοι ἄγγελοι ἠτιμωμένοι τε καὶ κατάκριτοι· οὐ μὴν οὐδὲ ἠνίκα ὁ τοῦ ἀποστολικοῦ κορυφαῖος χοροῦ, Πέτρος φημὶ ὁ θεσπέσιος, τὸ ἕξοχον ἐνταῦθα ἀποκεκλήρωται, ἤδη οἱ λειπόμενοι τοῦ σωτήρος μαθηταὶ ἐξουθενημένοι καὶ ἀπωσμένοι· ἀλλὰ μὴν οὐδὲ εἰ ὁ τὴν βασιλείον διέπων ἀρχὴν, ἐπεὶ τὸ ὑπερφερὲς ἐν ἅπασιν κέκτηται, ταύτη δὴ οἱ τῆς ὑπατικῆς ἀξίας μεμοιραμένοι, ἔκπτωτοι καὶ ἄτιμοι. ὅπου γε ὀρώμεν τὰ ἀνθρώπινα ἔσθ' ὅτε τῶν θείων προτιμώμενα, τοῦτο τῆς θείας ἔργον προνοίας, τρόποις οἷς οἶδεν ἀπορρήτοις κυβερνώσης καὶ διεξαγούσης τὰ ἡμέτερα καὶ πολλὴν τὴν κηδεμονίαν περὶ ἡμᾶς ἐνδεικνυμένης. καὶ εἴ τις ἐνίσταται, παρὰ τῆς εὐαγγελικῆς ἐμπεδούσθω διδασκαλίας, ἢ τῷ προσφέροντι τὸ δῶρον ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον παρακελεύεται, εἴ που μνησθεῖν τὸν ἀδελφὸν ἔχειν τι κατ' αὐτοῦ, ἀφεῖναι τὸ δῶρον αὐτοῦ, καὶ ἀπελθόντα πρῶτον καταλλαγῆναι καὶ τηνικαῦτα προσφέρειν· ἀλλ' οὐκ εἰ ταῦτα προτιμητέα, διατοῦτο τὰ θεῖα περιοπτεῖα ἢ κατακριτέα. εἰ δὲ ἔδει παρθενίαν προτιμηθῆναι, ἔδει καὶ γέννησιν τιμηθῆναι, ὁ μέγας ἐπιφωνεῖτω Γρηγόριος. οὕτω καὶ ἡ τῶν πραγμάτων ἀκολουθία καὶ ὁ τῆς ἀληθείας λόγος ἔχει ἂν τὸ ἀδιάπτωτον, ἐν οἷς καὶ περὶ ἕτερα καὶ διάφορα ἢ προτίμησις· ἐνταῦθα δὲ οὐχ' οὕτως, ἀλλὰ περὶ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἢ τιμὴ, κἂν διαφόρως προσάγοιτο· καὶ γὰρ ἡ τῆς εἰκόνας τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει. ἔδει ταῦτα δυσωπῆσαι τῶν χριστομάχων τὴν ἀπαιδευσίαν καὶ μοχθηρίαν. εἰ μὲν γὰρ πρὸς ἄλλου τινὸς εἶδος ταῦτα ἐτετύπωτο τὰ ὁμοιώματα, ἢ ἑτέρου του μνήμην εἰσήγεν, ἔσχεν ἂν τὸ εὐπρόσωπον ὁ λόγος αὐτοῖς· εἰ δὲ αὐτὸν ἡμῖν τὸν σωτήρα Χριστὸν χαρακτηρίζειδηλοῖ ἐπιγεγραμμένον καὶ τοῦνομα, ᾧ καὶ ἡ ἐν λατρείᾳ προσκύνησις σὺν τῷ πατρὶ προσάγεται καὶ τῷ πνεύματι (καὶ οὐδεὶς τούτοις ἀντερεῖ, κἂν μανίας εἰς ἄκρον καὶ βακχείας ἐξεκυλίσθη· οὐ γὰρ ἑτέρου εἰκῶν ἢ Χριστοῦ εἰκῶν νοηθήσεται, ὡς οὐκ ἐνὸν τὴν ἐπὶ τινος κηροῦ σφραγίδα ἑτέροις χαράγμασιν ἐναρμόσασθαι· ἢ δεδόσθω παρ' αὐτοῖς ὁ ἐνανθρωπήσας ἕτερος καὶ τὸ πᾶν λέλυται), τί δὴ οὖν λυπεῖ, τοῦ θείου προτετιμημένου σεβάσματος, μὴ καὶ ταῦτα τὸ εὐκὸς αὐτοῖς καὶ ἀναλογοῦν σέβας ὡς οἰκεῖα Χριστοῦ ἀποφέρεσθαι, ἀλλὰ μὴ τὸ ἄχρηστον παρὰ τῶν ἀσεβῶν καὶ κατάκριτον, εἴ γε δεῖ κατὰ τὴν θεολόγον φωνὴν καὶ ταῦτα τιμηθῆναι κάκεῖνα προτιμηθῆναι; ἀλλὰ κἂν αὐτοὶ σιγῶσι τὸ ἀπόρρητον, οἱ λίθοι κεκράζονται, ὅτι καὶ ἡ ἀτιμία τῆς εἰκόνας ἐπὶ τὸ πρωτότυπον (ὅπερ ἐστὶν αὐτοῖς περισπούδαστον) διαβαίνει, καθὰ παρ' ἡμῖν ἢ τιμὴ. εἴτα ποῦ οἱ φιλοσκώμμονες καὶ συκοφάνται τῆς ἀληθείας ὁμοτίμους τὰς εἰρημένας προσκυνήσεις προσφέρειν Χριστιανούς κατελήφασιν, ἵνα τὴν μὲν προτιμήσωσιν, τὴν δὲ κατακρίνωσιν; εἰ δ' οὖν τοῦ προτετιμηθῆναι χάριν τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρείαν ἐκείνη κατακέκριται, ἐξῆν πάντως αὐτοῖς καὶ πᾶν ἱερὸν καθαιρήσειν καὶ διολλύναι, ἵνα πλείονος τῆς προτιμήσεως καὶ δόξης ἔτυχεν· ὁ γὰρ ἐφ' ἐνὶ καθαιρεθέντι δόξαν ἀποφέρεται, ταύτην ἐπὶ τῆ τῶν πλειόνων ἀναιρέσει μείζονα δῆπου ἀποίσειται. 14 ἀλλὰ γὰρ οὐχ' ὅπως τὴν ἐν πνεύματι λατρείαν οἱ γε

προτιμήσωσιν, διατοῦτο προτιμήσεις καὶ κατακρίσεις ἐπετεχνάσαντο, οὐδὲ τοῦ περι τὸ θεῖον σεβάσματος φροντίδα τιθέμενοι, ἀλλ' ἵνα ὡσπερ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐμπνεόμενοι πνεύματος τὴν παροῦσαν εὐημερίαν καὶ δόξαν μετὰ τῆς τῶν ἀγόντων κακοδαιμονίας τιμήσωσιν καὶ τὸν κτηνώδη βίον καὶ ἀσχήμονα καὶ παράνομον θεραπεύσωσιν, τοῖς ἄρχουσι τοῦ αἰῶνος τούτου προσκεχηνότες, δεδουλωμένοι κόσμῳ καὶ κοσμοκράτορι, τοῖς παροῦσι μόνοις προστετηκόσι καὶ γῆινον καὶ χαμαίζηλον ἐξ ἀλογίας καὶ ἀπιστίας κεκτημένοις τὸ φρόνημα, μηδεμίαν ἐλπίδα πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀποκαλύπτεσθαι τοῖς ἀξίοις δόξαν κεκτημένοις, εὐημέρησιν ἐπαγγελλόμενοι καὶ χρόνους ἐπιμετροῦντες ὧν οὐκ ἦσαν κύριοι, ὅτι "καθ' ὅσον προσκόψεις εἰς τὰ θεῖα, κατὰ τοσοῦτον εὐημερήσεις· καθ' ὅσον καθέλεις, τοσοῦτον εὖ βιώσεις". ὧν τοῖς προμεμαντευμένοις πτερούμενοι οἱ ἄνομοι, ἐπὶ τοσοῦτον ἀπιστίας καὶ ἀθεΐας ἐξώκειλαν, κατὰ Χριστοῦ τε καὶ τῆς Χριστοῦ κληρονομίας ἀπομανέντες· ταύτη τοι τῇ θεῖα δόξῃ μεμαχημένοι καὶ τῶν ἀγίων πολέμιοι καὶ πάσης τῆς ἐκκλησίας κατέστησαν. ὧν ἡ δόξα ἀπέσβη, ὄνειροι ἐν ἴσῳ ἀποπτᾶσα, καὶ τὰ δραματουρούμενα παραδειγματίζονται· θεῖα γὰρ δίκη ἐπιλαβοῦσα τὴν κακίαν τῶν μοχθηρῶν ἐθριάμβευσεν. ἄρα οὐδενὶ τῶν πρὶν βεβασιλευκότων τῆς περι τὸ θεῖον λατρείας ἐμέλησε πώποτε, καίτοι πολλῶν ὀρθοδόξων γε ὄντων καὶ τῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων ἀντεχομένων, εἶπερ, ὡς ἔφασκον οὗτοι, εἰδωλολατρία τὸ πραττόμενον ἐξ ἀρχῆς ἦν; καὶ γὰρ ὁ διδάσκαλος αὐτῶν ἀπεφαίνετο δι' ὧν τε παρρησία ἐδημηγόρει θεομαχῶν, δι' ὧν τε ἔγραφεν πολλοῖς πολλακίς ματαιοπονῶν, ὡς ἐκ παλαιοῦ καὶ τῶν ἄνωθεν χρόνων εἰδωλολατρία Χριστιανοὶ προσέσχον. ἀλλὰ καὶ ἐν συνόδοις ἱεραῖς ἐκεῖνοι διέπρεψαν καὶ τοῖς προγεγενημένοις ἔστερξαν καὶ αὐτοὶ γε ἐπωκοδόμησαν καὶ δηλοῦσιν οἱ παρ' αὐτῶν ἀνασταθέντες θεῖοι ναοὶ καὶ τὰ ἱερά κειμήλια· οὐ μὴν, καίτοι αἰρέσεις ἀτοπωτάτας ἐλαύνοντες, διωγμοῖς τηλικούτοις ἀνθρώποις ἐπέθεντο πώποτε. ἤδη δὲ οὐκ ὀλίγοι καὶ τῶν τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα κατακληρωσαμένων ταῦτα καλλιεργήσαντες ἐγνωρίσθησαν· οἱ δὲ τῆς θείας κατεπαιρόμενοι δόξης καὶ τοῖς τοῦ πονηροῦ ὑποσυρέντες δελεάσμασιν, κιβδήλοισ δὲ καὶ ἀλλοτρίοις τῆς εὐσεβείας δόγμασιν προσεσχικότες καὶ αὐθαίρετοι πρὸς τὴν δυσσέβειαν ὠρμημένοι, χεῖρα μαργῶσαν κατὰ τῶν εὐσεβούντων ἐπανετείναντο καὶ τὰ κάκιστα καὶ παγχάλεπα ἔδρασαν. οὐδὲ γὰρ βασιλέων εὐσεβούντων παρ' ἑαυτοῖς δόξας κινεῖν τε καὶ ἀνελίττειν τὰς εὖ καθεστηκυίας μάλιστα, αἰρέσεων δὲ πονηρῶν παρεμφυεῖσιν τῇ ἐκκλησίᾳ χεῖρα ὀρέγειν, καὶ ταῖς σπουδαῖς χρωμένους τῷ τῆς ὀρθοδοξίας λόγῳ συναίρεσθαι, ψήφῳ δὲ καὶ ἐπικρίσει τῶν πεπιστευμένων τῆς ἐκκλησίας τοὺς οἴακας ἔπεσθαι καὶ τὰ δοκιμασθέντα ἐκθύμως ἐπιτελεῖν καὶ ἐξανύειν ὡς ἄριστα· οἷς γὰρ ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ ἄνωθεν ἐπιτέτραπται, οὐκ ἀσυμφανές. ἐμβοάτῳ Παῦλος μεγαλόφωνόν τι καὶ ἔκπυστον, ὡς ἀπόστολοί τε εἶεν, προφηταὶ αὐτῶν καὶ μὴν καὶ διδάσκαλοι. καὶ ταῦτα μὲν ὧδέ πη ἐχέτω· ἡμεῖς δέ, οἷς τὸ διάφορον τῆς προσκυνήσεως ἔγνωσται, ἐπεὶ διδακτοὶ θεοῦ ἐσμὲν καὶ θεὸν ἔγνωμεν τὴν πάντων ποιητικὴν καὶ συνεκτικὴν αἰτίαν, ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἀγίῳ πνεύματι γνωριζόμενον τε καὶ προσκυνούμενον, αὐτῷ μόνῳ πιστεύομεν καὶ λατρεύομεν καὶ τὴν πάντων ἐπέκεινα καὶ ἐξηρημένην δόξαν προσφέρομεν καὶ προσκύνησιν, τὴν ἐν πνεύματι λογικὴν καὶ ἀληθινὴν λατρείαν. καὶ ἡμεῖς ἐσμὲν οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ οἱ τῇ χάριτι αὐτοῦ καὶ φιλανθρωπία τὴν εἰς αὐτὸν γνῶσιν πεπλουτηκότες, ἐπειδὴ πνεῦμα ὁ θεὸς καὶ πάσης ἀσωματίας καὶ ἀυλίας ἐστὶν ὑπερέκεινα καὶ τῶν ὄντων πάντων ἐξηρημένως ὑπερاناβέβηκεν· καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνεῖν δεῖ, φησὶν ἡ ἀλήθεια Χριστός· τοιούτους γὰρ ζητεῖ καὶ ὁ πατήρ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν. ταύτη τοι καθαρῶ συνειδῶτι καὶ ἀνεπιθολώτῳ νῶ, ᾧ καὶ παρ' ἡμῖν σκιαγραφεῖται τὸ ἀσώματον, καὶ ἀπλῶς καὶ εἰλικρινῶς καὶ ἀσκεδάστως ταῖς ἀπλαῖς τοῦ νοῦ ὁρμαῖς αὐλως καὶ ἀμέσως καὶ ἀσκήως καὶ δίχα παντὸς

παραπετάσματος ἐπιβάλλοντες, οὐδαμῶς τὴν διάνοιαν κτίσμασιν ἢ χρώμασιν τεθολωμένην ἔχοντες ἀλλὰ πάσης κτιστῆς ἐμφάσεως ἀμιγῆ καὶ καθαρὰν κεκτημένοι, ὅσας χεῖρας ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ ἐπαίροντες τὰς ὀφειλομένας εὐχαριστίας ἀποδίδομεν. οὐ γὰρ τόπῳ τινὶ τὴν λατρείαν ἡμῶν περιγράφομεν καθάπερ πάλαι Ἰουδαίοις νενομοθέτητο· οὐκ ἐν ὀλοκαυτώμασιν κριῶν καὶ ταύρων ἢ προσχύσεσιν αἵματος, ἀλλ' ἐν ψυχῇ συντετριμμένη καὶ πνεύματι ταπεινώσεως καὶ καθαρᾷ καρδίᾳ, ὃ δὴ λέγεται, θύομεν τῷ θεῷ θυσίαν αἰνέσεως. 15 πνευματικὴ οὖν ἡμῶν ἢ λατρεία, καθ' ἣν καὶ Παῦλος ὁ θεῖος ἐλάτρευεν ἐν τῷ ἑαυτοῦ πνεύματι, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, παριστάνειν καὶ ἄλλους παρακαλῶν τὰ σώματα, θυσίαν εὐάρεστον, τὴν λογικὴν λατρείαν. ἐπειδὴ δὲ ὁ εἷς τῆς ὑπεραρχίου καὶ ὑπερθέου τριάδος, ὁ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς υἱός, ὁ κύριος καὶ θεὸς ἡμῶν, ἀρρήτῳ φιλανθρωπίᾳ καὶ εὐδοκίᾳ τοῦ πατρὸς, συνεργοῦντος τοῦ παναγίου καὶ ζωαρχικοῦ πνεύματος, τὴν ἡμετέραν ὑπέδου πτωχείαν καὶ ἄνθρωπος κατὰ πάντα τέλειος πλὴν ἁμαρτίας καθ' ἡμᾶς κεκηρμάτικεν, καὶ κυρίως καὶ ἀληθῶς, οὐ δοκῆσει καὶ φαντασίᾳ ὡς δοκεῖ τοῖς ἀδοκῆτοις, ἐπὶ γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη οὗ δὴ χάριν καὶ περιγέγραπται καὶ γράφεται σωματικῶς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ὡσπερ τυγχάνει ἀπερίγραπτος κατὰ τὴν θεότητα, κατ' οὐδένα τρόπον συγχύσεως ἢ διαιρέσεως ἐπὶ τῶν συνδραμουσῶν φύσεων ἐν τῇ μιᾷ ὑποστάσει κατὰ τοὺς ἀνοήτους ἐπινοουμένης· οὐδὲ γὰρ σαρκούμενος ἢ πάσχων ὑπὲρ ἡμῶν σώματι τούτων τι πέπονθεν· ταύτη τε πεπιστεύκαμεν ὀρθῶς καὶ ταύτην τὴν ὁμολογίαν ὡς σωτηρίας ἡμῖν αἴτιον περιέπομεν, τούτου γε χάριν καὶ τοῖς σεπτοῖς καὶ ἱεροῖς τῆς θείας οἰκονομίας συμβόλοις τὴν πρέπουσαν, καθάπερ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ἱεροῖς, τὴν τιμὴν καὶ τὸ σέβας ἐκνέμομεν κατὰ τὴν ἀρχῆθεν κεκρατηκυῖαν παράδοσιν. καὶ οὐδεὶς ὁ κωλύσων λόγος, ὅτι μηδὲν ὑπεναντίον τῆς εὐσεβοῦς ἡμῶν ἔχει δόξης. καὶ γὰρ ἐπὶ τιμῇ τοῦ ἐνηνθρωπηκότος υἱοῦ καὶ θεοῦ ἢ προσκύνησις αὕτη γνωρίζεται· ἢ δὲ εἰς τὸν υἱὸν τιμῆ, ἐμφανὲς ὅτι καὶ εἰς τὸν πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον ἀνάγεται πνεῦμα· ὁ γὰρ τιμῶν τὸν υἱόν, φησὶν, τιμᾶ τὸν πατέρα· οἷς καὶ τὸ πνεῦμα ἀχωρίστως συντιμηθήσεται. ἢ οὖν ἐπὶ τῇ εἰκόνι Χριστοῦ παρ' ἡμῶν γινομένη προσκύνησις οὕτως ἔχει, καὶ λόγος αὐτῇ τῷ μὲν προφανεῖ τῆς ἐντεῦξεως, τοῖς αἰσθητοῖς αἰσθητῶς εὐθύς καὶ ἐκ πρώτης θέας ἐπιβάλλειν τοὺς θεωμένους, τῷ κεκρυμμένῳ δὲ τῆς νοήσεως οὐ μέχρι τούτων τὸν νοῦν ἴστασθαι· νοερῶς γὰρ ἐπὶ τὰ πρωτότυπα ποδηγεῖ καὶ πρὸς τὰ ὑψηλότερα προάγει, τὴν κτίσιν ὑπεραναβαίνειν καὶ τῶν οὐρανῶν ὑπεράλλεσθαι καὶ μετὰ τῶν μακαρίων δυνάμεων γίνεσθαι καὶ συνομίλους τοῖς ἀσωμάτοις καθίστασθαι καὶ συνδοξολογεῖν τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν καὶ δεσπότην καὶ ὑπὲρ τῶν ἐκεῖθεν ἡμῖν δηλουμένων εὐεργεσιῶν τὰς εὐχαριστίας προσάγειν· καί, ὡς ἂν τις σαφέστερον εἴποι, οἰονεῖ προτύλαια τῶν νοητῶν τυγχάνει καὶ τὰς πύλας ἡμῖν ἀναπετάννυσιν τὰς οὐρανίας καὶ πρὸς τὰ ἄδυτα τῶν ὑπερκοσμίων παραπέμπει. τοιαύτη γὰρ τῶν συμβόλων ἢ φύσις, διαμέσου τούτων ἐπὶ τὰ ὧν εἰσὶν σύμβολα τοὺς μεμυσταγωγημένους ἀνάγειν· ἐντεῦθεν καὶ ἐρμηνευτικὰ τοῦ εὐαγγελίου ὑπάρχουσιν, ἢ αὐτόθεν εὐαγγέλιον, καὶ διασαφητικὰ καὶ ἐπεξηγητικὰ τῶν ἐν αὐτῷ λόγων. ἀναγωγικὴ οὖν μᾶλλον ἢ τούτων θεωρία καὶ χειραγωγικὴ ἐπὶ τὴν ὑπερτάτην προσκύνησιν· ὡς γὰρ ἀπὸ τῶν εἰκόνων ἐπὶ τὰ πρωτότυπα ἢ τιμῆ ἄνεισιν, οὕτως ἀπ' αὐτῶν κατὰ τὴν νοερὰν δύναμιν ἐπὶ τὴν ἀπλήν καὶ ἐνθεεστέραν καὶ ἄυλον μέτεισιν ἢ προσκύνησις. ἐπειδὴ γὰρ ἐπὶ τὰ οὕτως ὑψηλὰ καὶ ὑπερφυῆ πολλάκις νοῦς ἰλιγγιᾷ καὶ ὀκλάζει ὁ ἀνθρώπινος, τοῖς ταπεινοῖς συγκαθελκόμενος, οὐδὲν ἀποδεῖ καὶ διὰ τῶν ἱεροτυπιῶν τούτων, οἷα οἰκείων καὶ συμφυῶν συμβόλων, ἐπὶ τὴν ἀτύπωτον ἐκείνην καὶ ἀπόρρητον ἀναγόντων χειραγωγεῖσθαι θεωρίαν, κατόπιν τιθεὶς τὰ ὑλικά πάντα καὶ φαινόμενα. οὐκοῦν οὐκ ἐναπομένομεν τῇ ὕλῃ καὶ τοῖς χρώμασιν, ὡς τοῖς ἀνοήτοις δοκεῖ, οὐδὲ ἄπερ εἶδομεν,

τὸν νοῦν τοῖς φαινομένοις προσιόντες, ἄπαγε, οὐ πίστιν καὶ λατρείαν προσφέρομεν· ἀλλ' ἐντεῦθεν ἐπὶ τὴν ἄβατον καὶ ὑπερκειμένην θεωρίαν νοερῶς σὺν εὐλαβείᾳ καὶ εὐσεβείᾳ ἀνατιθέμεθα, ὅποιόν τι καὶ ἐπὶ τῶν ἐντεύξεων ἡμῖν ὄραται· καὶ γὰρ ἔλθειν τῶν ἡμετέρων λόγων ἐπήκοον τὸν θεὸν ἐπικαλούμεθα, καὶ μεσίταις τοῖς ἀγίοις συγχρώμεθα, δι' ὧν ἐπίκουρον ἡμῖν γίνεσθαι ἱκετεύομεν. καὶ ὧδε μὲν τῶν προσκυνήσεων δεδειχθῶ τὸ διάφορον. πλὴν καίτοι τοσοῦτοις ἐλέγχοις οἱ τῆς ὀρθῆς δόξης ἀντίπαλοι περιστοιχιζόμενοι, οὐδ' οὕτω χαλινὸν ἐπιθεῖναι τῷ στόματι καὶ πεδῆσαι τὴν βλάσφημον γλῶσσαν ἐθέλουσιν, κατὰ τῶν ἱερῶν ἡμῶν δογμάτων ἐπιμαίνόμενοι. 16 ἐπὶ δὲ τοῖς εἰρημένοις παρ' αὐτῶν παλινδρομῶμεν· ἥτις σύνοδος κυρώσασα καὶ βεβαιώσασα τῶν ἀγίων πατέρων τὰ θεόκλυτα δόγματα καὶ ταῖς ἀγίαις οἰκουμενικαῖς ἔξ συνόδοις ἐπακολουθήσασα εὐαγεστάτους κανόνας ἐξέθετο. ἐπὶ τούτοις ἐγκαλλωπίζονται καὶ σεμνύνονται, ἐφ' οἷς αἰσχύνεσθαι καὶ ἐγκαλύπτεσθαι ἔδει· τὴν γὰρ ἑαυτῶν συστῆσαι δυστροπίαν βουλόμενοι, τὴν προηγησαμένην τῶν ἀσεβῶν ἐξυμνοῦσι κακοδοξίαν, ἵνα, ὃ ἐκείνοις ἐπιψηφίσονται, τοῦτο ἐπὶ τῇ οἰκείᾳ δόξῃ μεγαλαυχῶντες ἐκνεύωσιν, οἳ γε οὐ τοσοῦτον φευκτοὶ τῆς ἀσεβείας, ὅσον βδελυκτοὶ τῆς ἀναισχυντίας· ἐκ πολλῆς γὰρ ἀβουλίας καὶ ἀμαθίας, οὔτε ἂν λέγουσιν ἴσασι· οὔτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται ἀνεπισκέπτως καὶ ἀβασανίστως τὸ ψευδομυθεῖν ἔργον τίθενται, τοῖς ματαίοις ἐγγεγυμνασμένοι καὶ τὰς γλῶσσας ταῖς δολιότησιν παραθήξαντες· ἐν ᾧ γὰρ ταῦτα λέγουσιν, ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ ψεύδους τοῦ δι' αὐτῶν ἐνεργοῦντος παραφωνοῦσιν. καὶ τοῦτ' ἂν ἔνδηλον γένοιτο, ἐπιβάλλουσι ἤδη τοῖς κατὰ μέρος. πῶς γὰρ ἐπακολουθεῖν τὸ θεοστυγὲς ἐκεῖνο σύνταγμα ταῖς ἀγίαις καὶ οἰκουμενικαῖς συνόδοις εἰπεῖν καταλαζονεύονται; πρῶτον μὲν γὰρ τὸ ἀνακόλουθον καὶ ἀσύμβατον πρὸς αὐτὰς ἔχει, ὅτι παρὰ πάντα κανονικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν θεσμὸν συνείλεκται, συναινοῦντος τῶν ἐν τοῖς μεγίστοις καὶ ἀρχιερατικοῖς καθιδρυμένων οὐδενός. ὅρος δὲ ὁποῖος παρ' αὐτῶν ἐξενήκεται (νόμος γὰρ ἐκκλησιαστικός, μηδαμῶς τῆς παρ' ἐκείνων γνώμης ἄνευ, εἴ ποῦ ἀμφισβητήσιμον ἐν δόγμασιν τι τύχοι, λύεσθαι), ὅποτε οὐδὲ ὁ τῆς βασιλίδος θρόνος ἀρχιερέως μεμοίρατο ἐν ᾧ ταῦτα ἐν μελέτῃ ἐτύγχανεν, ὡς δὴ μοι καὶ προλέλεκται ἤδη; ἔπειτα δέ, ποῦ ταύτας εἰδώλων προσηγορίαν τοῖς ἱεροῖς τούτοις ἀπορριπτύσας κατέλαβον ἢ τὸ ἄναλκι καὶ ἀδρανὲς Χριστοῦ καταγορευούσας, ὡς οὐδαμῶς κατισχύσαντος εἰδώλων πλάνης τὸ γένος τὸ καθ' ἡμᾶς ρύσασθαι, ἢ Χριστιανῶν καταφλυαρούσας εἰδώλοις ὡς θεοῖς προσκεκνηκότων, ἢ γοῦν ἐπὶ καθαιρέσει τούτων ἀποφαινομένας ἔναυσμά τι ἐπέγνωσαν, ἵνα ταύταις ἐπακολουθήσαντες σύμφωνον τὴν κατ' αὐτῶν οἴσουσιν ψῆφον; ἀλλ' οὐκ ἂν ποτέ τις γρῦξαι δυνήσεται, κἂν εἰς ἄκρον κατ' αὐτοὺς μανίας ἐλάσῃ καὶ ἀπονοίας. ὅποιαν δὲ περὶ γε τῶν προκειμένων ἡμῖν εἰς λόγον τὴν διάληψιν εἶχον καὶ ὅπως ἄσμενοι καὶ στέργοντες ἐπ' αὐτοῖς διετέλουν οἱ τῶν τοῦ θεοῦ μυστηρίων ἱεροφάνται, ἵνα ἐξ ὧν ἡ πρωτίστη συνέστηκεν ἱερὰ ὁμήγουρις περὶ τὸ κατὰ Νίκαιαν τῆς Βιθυνῶν καλλίνικον καὶ ὀρθοδοξότατον ἄστῃ τοῦ λόγου κατάρξωμαι, μέγα εὐθύς κεκράξεται ὃ ἐπ' ὀνόματι αὐτῶν δεδομημένος ἱερὸς σηκός. πρὸς τιμῆς γὰρ αὐτῶν, οὐκ ἀτιμίας, ἐγήγερται, μετὰ τῶν ἄλλων ἱερογράφων τύπων καὶ αὐτῶν τῶν ὁσίων πατέρων μέχρι καὶ σήμερον ἐν ψηφίσι λαμπραῖς καὶ διαυγαζούσαις τὰ σεπτὰ εἰκονίσματα φέρων, αὐτοῦ τε τοῦ ἠθροικότος, τοῦ μεγάλου φημὶ Κωνσταντίνου τοῦ ἐν εὐσεβείᾳ δεδοξασμένου, τὴν προτομὴν ἀνεστηλωμένην δεικνύων. ἐπὶ τούτοις τὰ εὐθύτατα αὐτῶν καὶ ὀρθὰ δόγματα τοὺς ἀσεβεῖς αἰσχυνέτωσαν· τὴν Ἀρείου γὰρ τοῦ μιαιρωτάτου καθαιροῦντες μανίαν, κτισματολατρίαν τὴν ἐκείνου ἀνοσίαν αἴρεσιν ὀριζόμενοι (καὶ γὰρ τὴν πάντων δεσπόζουσαν καὶ κατεξουσιάζουσαν φύσιν εἰς κτίσμα καταβιβάζειν τετόλμηκεν, ὁμόδουλον τιθεὶς τὸ ἐλεύθερον), πῶς οὐχὶ μᾶλλον, εἴπερ εἰδωλολατρίας πτώματι κατολισθήσαντας Χριστιανούς ἐώρων, ὃ καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ

πάντων τὸ δυσσεβέστερον καὶ ἀθεώτερον ὑπάρχει νόσημα, καὶ διηρευνήσαντο ἀσφαλῶς καὶ κατέκριναν εὐσθενῶς, τοῦ δευτέρου εἰς ἀσέβειαν καταφρονήσαντες, ὁ λόγῳ μόνῳ τὸ ἀσεβεῖν εἰς θεὸν ἔσχεν; ὥστε οὐκ ἐπηκολούθησαν, ἀλλ' ἀπεναντίας αὐτοῖς κατὰ πάντα ἴασιν. οὐκ οὐδέ γε παρὰ τοῖς κατὰ τὸ βασιλεῖον ἄστῳ συναγηγημένοι, ὧν οὗτοι ληρωδοῦσιν καταληφθῆναί τι, φῆσαι θαρρήσουσιν (λέγω δὲ νῦν τοὺς θεοφάντορας διδασκάλους ἐκείνους οἱ τὴν δευτέραν καὶ πέμπτην ἱεράς διεκόσμου συνόδους), καίτοι κτισματολατρίας ἕνεκεν ὁ ἀγὼν αὐτοῖς συνειστήκει· ὧν οἱ μὲν τὸν δυσσεβῆ παρεδειγμάτισαν Μακεδόνιον ἐν κτίσμασι τιθέντα τὸ θεῖον καὶ ζωαρχικὸν πνεῦμα, οἱ δὲ τὰ καινιζόμενα θεοστυγῆ δόγματα τῶν Ἰουδαιοφρόνων κατὰ τῆς σωτηρίου Χριστοῦ ἐνσωματώσεως, Νεστορίου τοῦ κακῶς τῆς βασιλίδος ἱεραρχήσαντος καὶ Θεοδώρου τῆς Μομφουεστίας ἀθεώτερον ἐπισκοπήσαντος, καὶ τὴν ἐκκλησίαν διαλυμαίνεσθαι κατάρξαντα γενικῶς κατεστρέψαντο. ποῦ δὲ φανοῦνται οἱ κατὰ τὴν Ἐφεσίων συνειλεγμένοι, ἐπὶ κτισματολατρία τὸν φρενοβλαβῆ καθελόντες Νεστόριον, τούτων γε μνήμην πρὸς καθαίρεσιν πεποιημένοι, καίτοι γε ἐχρῆν καὶ πρὸ τῶν ἄλλων τοῦ ἐκ τῆς εἰδωλολατρίας βλάβους Χριστιανούς ἐπανορθώσασθαι, ἄνπερ ταύτη κατακεκρατημένους εἶδον; οἱ δὲ γε καὶ περιγραφτὸν τὸν Χριστὸν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον εὐσεβῶς καθωρίσαντο, ὡσπερ ἀπερίγραφτον τῇ θεότητι, καὶ τοὺς μὴ οὕτως ὁμολογοῦντας κατακρίμασι καὶ ἀναθέμασι κατέζευξαν φρικτοῖς· ὥστε οὐδὲ τούτοις ἀκόλουθοι, ἀλλ' ἀντίθετοι. τέλειος ἐν θεότητι καὶ τέλειος ἐν ἀνθρωπότητι ὁ Χριστὸς καὶ θεὸς ἡμῖν ὁμολογεῖται γνωριζόμενος. οὕτω καὶ ἡ πολυάνθρωπος καὶ θεόλεκτος ἡ κατὰ τὴν Χαλκηδονέων ἐμπρέψασα πληθὺς διαρρήδην ἐκήρυξεν· καὶ ὅπως, ὁ παρ' αὐτῆς ἐκπεφωνημένος θεόπνευστος ὅρος διευκρινεῖτω· τὸν ἕνα γὰρ Χριστὸν Ἰησοῦν καὶ κύριον ἐν δυοῖ φύσεσιν ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως γνωριζόμενον ἐκδιδάσκουσιν, οὐδαμοῦ τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνηρημένης διὰ τὴν ἔνωσιν, σωζομένης δὲ μᾶλλον τῆς ιδιότητος ἐκατέρας φύσεως εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης. εἰ τοίνυν ἀσύγχυτοι καὶ ἄτρεπτοι αἱ κατὰ τὸν σωτῆρα φύσεις, καὶ οὐδαμοῦ τούτων ἡ διαφορὰ ἀνήρηται, ἐν δὲ τῶν κατὰ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν διαφορῶν ἦτοι τῶν σωματικῶν γνωρισμάτων τὸ περιγραφτὸν, οὐκ ἀνήρηται ἄρα, οὐδὲ τέτραπται εἰς τὸ ἀπερίγραφον. τὸ δὲ αὐτὸ τοῦτο, καὶ τῶν ιδιωμάτων τοῦ σώματος καὶ τὸ οἰκειότερον καὶ ἐμφανεστερον· οὐ γὰρ ἂν σῶμα περιγραφῆς ἄνευ λεχθείη ποτέ· σῶζεται δὲ ἡ ιδιότης ἐκατέρας φύσεως· σῶζεται ἄρα καὶ τὸ περιγραφτὸν περὶ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ τοῦ Χριστοῦ πρόσωπον· ἐπεὶ πόθεν αὐτοῖς τὸ τέλειον τῶν κατὰ Χριστὸν φύσεων εἰσαχθήσεται, εἰ τῶν ιδιοτήτων δοθεῖ τι ἀναιρούμενον; εἰ γὰρ ἓν τι τούτων ἐπιλείποι, τὸ πᾶν οἴχεται, ὡσπερ καὶ ἐπὶ ἀνθρώπου συνιδεῖν πάρεστιν· εἰ γοῦν ἀφέλοιτό τις τὸ λογικὸν ἢ θνητὸν ἢ τῶν ἄλλων τι, οὐδὲ ἀνθρωπος ἔσται λοιπόν· οὕτω κἂν τοῖς ἄλλοις ζώοις ἐπιτηρεῖν ῥάδιον. ὡς οὖν σῶζονται αἱ κατὰ τὴν θεϊαν φύσιν διαφοραὶ καὶ ιδιότητες ἄτρεπτοι καὶ οὐδ' ὅπως οὖν συγκέχυνται (ὧν δὴ ἔστιν τὸ ἀπερίγραφον, καὶ οὐ μετῆκται εἰς τὸ περιγραφτὸν), ἀναγκαίως καὶ αἱ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ ἀντικείμεναι διαφοραὶ σωζόμεναι καὶ ιδιότητες τὸ ἄτρεπτον ἔξουσι καὶ ἀσύγχυτον· τούτων δὲ ἔστι καὶ τὸ περιγραφτὸν. περιγραφτὸς ἄρα κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ὁ Χριστός· οὕτω γὰρ καὶ αἱ περὶ τὸ ἓν πρόσωπον ἐναντία διαφοραὶ τῶν φύσεων ὑγιῶς ὁμολογηθήσονται, εἴπερ ἐκ δύο τῶν ἐναντίων, σαρκὸς φημὶ καὶ πνεύματος, κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς θεολόγους ὁ Χριστὸς προέρχεται· δοῦναι δὲ τοῦτο τῷ σώματι Χριστοῦ οἱ τῆς συγχύσεως προεσθηκότες οὐ προήρηται, παντὶ δὲ τρόπῳ ἀναιρεῖν διασπουδάξουσιν. πῶς ἐξακολουθεῖν ταῖς συνόδοις ἐπαγγέλλεσθαι οἱ τῶν συνοδικῶν δογμάτων ἀντίπαλοι οὐ καταδύονται; διὰ μὲν οὖν τῶν ἱερῶν τούτων συνόδων καὶ τοῦ κατ' αὐτὰς χρόνου παντός, τῆς θεοφιλοῦς ταύτης ἱστορίας διαμενούσης, οὐδὲν ἀκλεῆς εἴρηται πώποτε·

ὡς δὲ μᾶλλον τετίμηται, τὰ ἐξῆς δηλώσει. 17 λείπεται λοιπὸν πρὸς τὰ πολύευκτα τῶν μακαρίων πατέρων, οἱ τὴν σεπτὴν ἡμῖν συγκεκροτήκασιν ἕκτην σύνοδον καὶ ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑφ' ἡλίω προλάμπουσιν, δόγματα, τουτωνὶ τῶν ἀνοσίων παρεξετάζειν τοὺς λόγους, ὡς ἂν εἰδείημεν ὅπως καὶ αὐτοῖς περὶ τὸ προκείμενον ἔπονται κεφάλαιον. οἱ γὰρ τῆς εὐσεβείας ὑπασπισταί, ἐπειδὴ ὁμότιμον τοῖς προλαβοῦσι ποιμέσι τὸν κλῆρον ἔλαχον, ὁμότιμα καὶ ἀδελφὰ τῶν τε θελημάτων καὶ ἐνεργειῶν τῶν κατὰ Χριστὸν ἔνεκεν γνωρίζονται δογματίζοντες· φασὶ γοῦν ἐν τῷ κατ' αὐτοὺς θείῳ ὄρω ὅτι Ὀνπερ τρόπον ἢ παναγία καὶ ἄμωμος τοῦ σωτῆρος ἐψυχωμένη σὰρξ θεωθεῖσα οὐκ ἀνηρέθη ἀλλ' ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῆς ὄρω τε καὶ λόγῳ διέμεινεν, οὕτως καὶ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ θέλημα θεωθὲν οὐκ ἀνηρέθη, ἀλλὰ σέσωσται. εἰ τοίνυν θεωθεῖσα ἢ τοῦ κυρίου σὰρξ τοῦ ἑαυτῆς ὄρου τε καὶ λόγου οὐκ ἐξέστηκεν, πῶς οὐκ ἂν εἴη περιγραπτὴ καὶ μετὰ τὴν θέωσιν; εἰ γὰρ οὐ περιγραπτὴ, ἐξέστηκεν ἄρα. καὶ εἰ τὸ θέλημα οὐκ ἀνήρηται τὸ ἐν αὐτῷ ἀνθρώπινον, πόσον τὸ ἐξ οὗ τὸ θέλημα πρόεισιν σώζεσθαι ὁμολογεῖν ἀναγκαῖον; τοῦ δὲ ἀνθρωπίνου σωζομένου, τίς οὕτως ἀναίσθητος, τίς οὕτως ἐξεστηκῶς καὶ ἀνόητος μὴ παντὶ τρόπῳ συνομολογεῖν τὸ περιγραπτὸν τοῦ σωτῆρος κατὰ τὸ ἀνθρώπινον; τοιαῦτα καὶ περὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ διαγορεύουσι, θεοπρεπῶς φάσκοντες· Ἐνεργεῖ γὰρ ἑκάτερα μορφή μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας ὅπερ ἴδιον ἔσχεν, τοῦ μὲν λόγου κατεργαζομένου τοῦτο ὅπερ ἐστὶν τοῦ λόγου, τοῦ δὲ σώματος ἐκτελοῦντος ἅπερ ἐστὶν τοῦ σώματος. οὐ γὰρ δήπου μίαν δώσομεν φυσικὴν τὴν ἐνέργειαν θεοῦ καὶ ποιήματος, ἵνα μῆτε τὸ ποιηθὲν εἰς τὴν θείαν ἀναγάγωμεν οὐσίαν, μῆτε μὴν τῆς θείας φύσεως τὸ ἐξαιρετὸν εἰς τὸν τοῖς γενητοῖς πρέποντα καταγάγωμεν τόπον· ἐνὸς γὰρ καὶ τοῦ αὐτοῦ τὰ τε θαύματα καὶ τὰ παθήματα γινώσκομεν κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο τῶν ἐξ ὧν ἐστὶ φύσεων καὶ ἐν αἷς τὸ εἶναι ἔχει. εἰ οὖν ταῦτα οὕτως ἔχει, πῶς οὐ δίκαιον καὶ ἐνταῦθα ἐκ τοῦ ἀκολουθίου λέγειν ὅτι οὔτε τὸ περιγραπτὸν λέγοντες εἰς τὴν θείαν αὐτὸ ἀναφέρομεν οὐσίαν οὔτε τὸ ἀπερίγραπτον λέγοντες εἰς τὴν γενητὴν κατάγομεν φύσιν, ἀλλ' ἑκάτερον ἐν τῷ ἰδίῳ ὄρω καὶ λόγῳ διαμένειν κατὰ τὸν εὐσεβῆ καὶ ἀληθῆ λόγον δοξάζομεν. οἱ δὲ ἀνόσιοι, πάντα ὄρον καὶ λόγον ἐπὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἡρνη μένοι, πῶς ἀπαυθαδίζονται ταῖς συνόδοις ἀκολουθεῖν φλυαροῦντες; 18 ἐπειδὴ δὲ καὶ οὗτοι οἱ θεῖοι ἡμῶν πατέρες κανόνας ἐτύπωσαν τῷ ἀποστολικῷ χαρακτήρι ἀνήκοντας, κάκεῖνοι, φασίν, εὐαγεῖς κανόνας ἐξέθεντο. τούτους ἐκ παραλλήλου θέσθαι ἀρμόδιον, ὅπως ἂν γνοιήμεν ὅσον ἐν ἀλλήλοις τὸ σύμφωνον καὶ ὁμόλογον φέρουσιν· ἠγείσθω δὲ τὰ τῆς ἀληθείας καὶ ἡμέτερα· ἐκπεφώνηται γὰρ παρ' αὐτοῖς κανὼν περὶ γε τῶν ἱερῶν τῆς σωτηρίου τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας συμβόλων τοῦτον ἔχων τὸν τρόπον· Ἐν τισιν τῶν σεπτῶν εἰκόνων γραφαῖς ἀμνὸς δακτύλῳ τοῦ Προδρόμου δεικνύμενος ἐγχαράσσεται, ὃς εἰς τύπον παρελήφθη τῆς χάριτος, τὸν ἀληθινὸν ἡμῖν διὰ νόμου καὶ προφητῶν προῦποφαίνων ἀμνὸν Χριστὸν τὸν θεὸν ἡμῶν· τοὺς οὖν παλαιούς τύπους καὶ τὰς σκιάς ὡς τῆς ἀληθείας σύμβολά τε καὶ προχαράγματα τῆ ἐκκλησίας παραδεδομένους κατασπαζόμενοι, τὴν χάριν προτιμῶμεν καὶ τὴν ἀλήθειαν, ὡς πλήρωμα νόμου ταύτην ὑποδεξάμενοι. ὡς ἂν οὖν τὸ τέλειον κἂν ταῖς χρωματουργίαις ἐν ταῖς ἀπάντων ὄψεσιν ὑπογράφηται, τὸν τοῦ αἵροντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου ἀμνοῦ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν κατὰ τὸν ἀνθρώπινον χαρακτήρα καὶ ἐν ταῖς εἰκόσιν ἀπὸ τοῦ νῦν, ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ ἀμνοῦ, ἀναστηλοῦσθαι ὀρίζομεν, δι' αὐτοῦ τὸ τῆς ταπεινώσεως ὕψος τοῦ θεοῦ λόγου κατανοοῦντες καὶ πρὸς μνήμην τῆς ἐν σαρκὶ πολιτείας τοῦ τε πάθους αὐτοῦ καὶ τοῦ σωτηρίου θανάτου χειραγωγούμενοι καὶ τῆς ἐντεῦθεν γενομένης τῷ κόσμῳ ἀπολυτρώσεως. δυσωπείτω ταῦτα τῶν χριστομάχων τὴν μοχθηρίαν καὶ πειθέτω ἅ καὶ τοὺς λίαν ἀγνώμονας πείθειν ἰκανά. τί γὰρ τούτων λευκότερον ἢ λαμπρότερον πρὸς διδασκαλίαν καὶ πληροφορίαν τοῦ καὶ εἶναι ἐξ

ἀρχῆς καὶ διαπρέπειν καὶ τίμια ὑπάρχειν ταῦτα δὴ τὰ σεπτόγραφα παρά τε ἱερεῦσιν καὶ βασιλεῦσιν καὶ Χριστιανοῖς ἅπασιν; ἀξιόχρεοι γὰρ μάρτυρες τὸ ἀπαράγραφτον ἔχοντες οἱ θεῖοι κήρυκες εἰσβαίνοντες εὖ μάλα ταῦτα πιστώσονται. εἰ γοῦν οἱ παλαιοὶ τύποι ἐκεῖνοι τὸ ἀσπαστὸν καὶ τίμιον ἀπεφέροντο, τὰ ἐν τῇ χάριτι αὐτῇ πόσον; οὐκοῦν πεδεισθωσαν τὰς γλώσσας οἱ θεομάχοι καὶ ἐμφραττέσθω πᾶν στόμα κενὰ καὶ παράνομα μελετώντων κατὰ τῆς Χριστιανῶν ὑπολήψεως καὶ πολλὴν τὴν συκοφαντίαν κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐξυφαινόντων. καὶ τὰ μὲν τῶν ἀγίων ταῦτα· τὰ δὲ τῶν ἐναγῶν, ὅποια; ἐξῆς γὰρ λοιπὸν κάκεῖνα παραθέσθαι καιρός, ἐξ ὧν πως δείκνυται τὸ ἀκόλουθον. πρῶτον μὲν γάρ, καθὰ φασὶν οὗτοι, ὡς ἀκέφαλον καὶ ἀπαράδοτον καὶ ἄχρηστον τὴν ποίησιν καὶ προσκύνησιν τῶν εἰκόνων κατέκριναν. δογματίζουσιν γὰρ ἐκεῖνοι οὕτως· ἀπόβλητον εἶναι καὶ ἄλλοτρίαν καὶ ἐβδελυγμένην ἐκ τῆς Χριστιανῶν ἐκκλησίας πᾶσαν εἰκόνα ἐκ παντοίας ὕλης καὶ χρωματουργικῆς τῶν ζωγράφων κακοτεχνίας πεπονημένην, καὶ μηκέτι τολμᾶν ἄνθρωπον οἰονδήποτε ἐπιτηδεύειν τὸ τοιοῦτον ἀσεβὲς καὶ ἀνόσιον ἐπιτήδευμα· ὁ δὲ τολμῶν ἀπὸ τοῦ παρόντος κατασκευάσαι εἰκόνα ἢ προσκυνῆσαι ἢ στήσαι ἐν ἐκκλησίᾳ ἢ ἐν ἰδιωτικῷ οἴκῳ κρύψαι· οἷς ἀκολούθως ἐπὶ τε ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ τῶν λοιπῶν ταγμάτων τὰ δοκοῦντα καθορίζονται ἐπιτίμια. 19 τούτοις δὲ τὰ παραπλήσια καὶ οἱ ἐκείνων ἐνήκοοι φοιτηταὶ καὶ νεόχριστοὶ διδάσκαλοι δογματίζοντες ὀρίζονται. ἔπειτα δὲ τὴν τῶν θείων συμβόλων προσκύνησιν εἰδωλολατρίαν κατονομάσαι οὐκ ἠρυθρίασαν· ῥήσεις γὰρ τινος τοῦ θείου Γρηγορίου τοῦ τῆς Νυσαέων ἐκκλησίας ἐπιτροπεύσαντος ἐν τῷ πεπονημένῳ αὐτῷ εἰς τὸν ὁμαίμονα καὶ μέγαν Βασίλειον ἐπιταφίῳ κατὰ τῶν θεομάχων Ἀρειανῶν, τῶν κτίσμασιν τὸν μονογενῆ υἱὸν καὶ θεὸν τῶν ὄλων καὶ δημιουργὸν συγκαταριθμούντων, εἰρημένας ἀποτεμόμενοι οἱ παράφρονες, ἅς δὴ κακῶς ἐξειληφότες καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν παράνοιαν μεταρρυθμίζοντες ὡς δῆθεν τῶν ἱερῶν κατηγορούσας ἐκτυπωμάτων προὔθηκαν, καὶ ταύταις τὰ τῆς συνήθους αὐτῶν βλασφημίας προσεπενέγκαντες, τὸν ἄθεσμον ἐκεῖνον καὶ θεοστυγῆ ὄρον παρεφθέγγαντο, παγίδα καὶ μηχανὴν ψυχοφθόρον καὶ ὀλεθρίαν τοῖς τῶν ἀπλουστέρων ἤθεσι τεκτηνάμενοι. ἔχει δὲ ὧδε· Πάλιν δὲ ταύτης τὴν εὐπρέπειαν βλέπειν μὴ φέρων ὁ τῆς κακίας δημιουργός, οὐκ ἠπόρησεν κατὰ διαφόρους καιρούς τε καὶ τρόπους πονηρᾶς ἐπινοίας ὥστε ὑπὸ χεῖρα δι' ἀπάτης ἑαυτῷ ποιῆσαι τὸ ἀνθρώπινον, ἀλλ' ἐν προσχήματι Χριστιανισμοῦ τὴν εἰδωλολατρίαν κατὰ τὸ λεληθὸς ἐπανήγαγεν, πείσας τοῖς οἰκείοις σοφίσμασιν τοὺς πρὸς αὐτὸν ὀρώντας μὴ ἀποστῆναι τῆς κτίσεως, ἀλλὰ ταύτη προσκυνεῖν καὶ ταύτην σέβεσθαι, καὶ θεὸν τὸ ποίημα οἶεσθαι τῇ τοῦ Χριστοῦ κλήσει ὀνομαζόμενον. τὰ μὲν τοῦ πατρὸς μέχρι τούτων ἐσφετερίσαντο· ἐντεῦθεν λοιπὸν τὰ τῆς οἰκείας ἀσεβείας ἐπισυνάπτουσιν οὕτως ἔχοντα· Διὸ δὴ καθὼς πάλαι ὁ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἀρχηγός καὶ τελειωτὴς Ἰησοῦς τοὺς ἑαυτοῦ πανσόφους μαθητὰς καὶ ἀποστόλους τὴν τοῦ παναγίου πνεύματος ἐνδύσας δύναμιν, ἐπὶ ἐκμειώσει τῶν τοιούτων κατὰ παντὸς ἐξαπέστειλεν, οὕτω καὶ νῦν τοὺς αὐτοῦ θεράποντας καὶ τῶν ἀποστόλων ἐφαμίλλους πιστοὺς ἡμῶν βασιλεῖς ἐξανέστησεν, τῇ τοῦ πνεύματος σοφισθέντας καὶ ἰκανωθέντας δυνάμει, πρὸς καταρτισμὸν μὲν ἡμῶν καὶ διδασκαλίαν, καθαίρεισιν δὲ δαιμονικῶν ὀχυρωμάτων, ἐπαιρομένων κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ, καὶ ἔλεγγιν διαβολικῆς μεθοδείας καὶ πλάνης. οἱ τῷ περιόντι αὐτοῖς θεῷ ζήλῳ τὴν τῶν πιστῶν ἐκκλησίαν τῇ τῶν δαιμόνων ληϊζομένην ἀπάτη ὀρᾶν οὐκ ἀνεχόμενοι, πᾶσαν τὴν ἱερωσύνην προσεκαλέσαντο, τῶν θεοφιλῶν ἐπισκόπων ὁμήγυριν, ὅπως συνοδικῶς ἐπὶ τὸ αὐτὸ γενομένη, γραφικὴν τε ζήτησιν ποιησαμένη περὶ τῆς ἀπατηλῆς τῶν ὁμοιωμάτων χρωματουργίας, τῆς κατασπώσης ἐκ τῆς ὑψηλῆς καὶ θεῷ πρεπούσης λατρείας εἰς τὴν χαμαίζηλον καὶ ὑλικὴν κτισματολατρίαν τὸν τῶν ἀνθρώπων νοῦν, θεοκινήτως ἐκφωνήσῃ τὸ αὐτῇ δοκοῦν. τί τούτων τῶν φωνῶν ἀθεώτερον ἢ

δυσσεβέστερον; τί τούτων εἰς βλασφημίαν ἰσόρροπον; τίς οὕτως τῶν μισούντων θεὸν ἦρεν κατὰ θεοῦ κεφαλὴν καὶ ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος ἐλάλησεν; τίς οὕτως τὴν γλῶσσαν κατὰ τῆς θείας οἰκονομίας παρέθηξεν καὶ κατὰ τοῦ κτίστου ἐπονηρεύσατο; τίς οὕτως ἔθετο εἰς οὐρανὸν τὸ στόμα καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ διήλθεν ἐπὶ τῆς γῆς; τοιαῦτα οὐδ' ἂν οἱ κυριοκτόνοι Ἰουδαῖοι τὸν Χριστὸν σταυρώσαντες κατεφρυάζαντο. τί λέγω Ἰουδαίους; εἰ ἐξῆν τῷ πονηρῷ καὶ ἀλιτηρίῳ δαίμονι γλῶσση ἀνθρωπεῖα καθάπερ πάλαι τῇ τοῦ ὄφραως ἀποχρήσασθαι, οὐκ ἂν οἶμαι κατὰ τοῦ κτίσαντος τοιαύτας ῥῆξαι φωνὰς ὁποίας οἱ δαίμονες οὗτοι καὶ ἀνόσιοι ἀπετόλμησαν, τὰ ἀχάριστα κτίσματα, τὰ τοῦ πονηροῦ πλάσματα, ὅλην αὐτοῦ τὴν πονηρίαν καὶ τὸν ἰὸν εἰσδεξάμενοι καὶ κατὰ τῆς τοῦ μονογενοῦς ἰσχύος καὶ τῆς Χριστιανῶν θεοσεβείας ἐπαίρομενοι. ἀνεκτότερον οἶμαι θύειν εἰδώλοις ἢ τοιαῦτα φθέγγεσθαι· εὐγνωμονέστερον δ' ἂν διετεθήσαν δαίμονες, τέλεον διὰ τῆς τοῦ λόγου ἐξησθηνοκότες συγκαταβάσεως, καὶ δεικνύουσιν ὁμολογοῦντες ἐξ ὧν ἔπασχον. ὦ τῆς τοῦ θεοῦ μακροθυμίας· ὦ τῆς μεγάλης ἀνεξικακίας. οὐδὲ θεῖος φόβος, οὐκ ἀγγέλων εὐλάβεια, οὐκ ἀνθρώπων αἰδώς, οὐχ' ἡ περὶ τὰ ἅγια σεβασμιότης, οὐδὲ σύμπασα ἡ περιεστῶσα κτίσις εἰς συναίσθησιν αὐτοῦ τῆς τοσαύτης ἠγάγεν βλασφημίας. οὕτω γὰρ κατὰ τῆς θείας τραχηλιάσαντες μεγαλειότητος, τὸ ἀδρανὲς καὶ ἀνίσχυρον τοῦ θεοῦ λόγου καὶ τῆς πανσθενοῦς δυνάμεως κατεψηφίσαντο ὡς ἥκιστα ἡμᾶς εἰδωλικῆς ἀπάτης ῥύσασθαι κατισχύσαντος οὐδὲ ἀνθρώπους διὰ τῆς θείας αὐτοῦ ἐνσωματώσεως ὀνίνασθαι τι. εἰς ταυτὸν γὰρ τῆς δυσφημίας ὁ λόγος φέρει ἀμφοτέρω· εἰς τοσοῦτον ἀνήκται τῶν θεομάχων τὸ τόλμημα. οἱ δὲ γὰρ ἀλογία καὶ ἀσεβεία συζῶντες, ἀναμέσον ἀγίου καὶ βεβήλου καὶ καθαρῷ καὶ ἀκαθάρτου διαστεῖλαι οὐκ ἐξισχύσαντες, τὰ ἄμικτα καὶ τῷ ἀπείρῳ διίστάμενα μᾶλλον ἢ ὅσον γε τοῦ σκότους φῶς μιγνύουσιν, τὴν ἀλήθειαν δολοῦντες καὶ τῷ ψεύδει ἐπεριδόμενοι. ἀλλ' οὐδὲ συνῆκαν ὡς τῆς ἑαυτῶν κεφαλῆς καταψηφίζονται οἱ ἀναίσθητοι· τὰ γὰρ Ἀρειανῶν πρεσβεύοντες (ἐκείνων γὰρ δόγμα τὸ μὴ γράφεσθαι τὸν Χριστὸν, ὅπερ καὶ τούτοις ὁ τῶν Ἀρειανῶν κορυφαῖος Εὐσέβιος εἰσηγήσατο), τοῖς κατὰ Ἀρειανῶν εἰρημένους τοῦ πατρὸς λόγοις ἀπεχρήσαντο, καθ' ἑαυτῶν μᾶλλον προάγοντες ἢ Χριστιανῶν, ὧν κατηγορεῖν ἀνοηταίνοντες ὑπελάμβανον. ἐκ ποίας δὲ γραφικῆς ἐρεῦνης καὶ ἐξετάσεως τοῦ ζητουμένου πεποίηνται τὴν κατάληψιν; ὡς εἴ ποὺ ψιλλῆς τετυχήκασι φωνῆς, κἂν ἡμῶν κατεκτυπεῖτο τὰ ὦτα σάλπιγγος ἤχῳ ὡσαύτως περιβομβούντων καὶ ἀποκωφούντων τὴν αἴσθησιν. εἰ γὰρ τι αὐτοῖς πονηρὸν ἐξεύρηται, τὰς κατ' εἰδώλων ἐκτεθειμένας φωνὰς, κατὰ τῶν θείων θεομαχοῦντες προηνέγκαντο, ὅποτε καὶ τὰ χρυσότευκτα ἐκεῖνα Χερουβίμ, ἅπερ ὁ ἱεροφάντης Μωσῆς, θεοῦ προστεταχότος, ἐτεκτῆνατο, καὶ ἡ παλαιὰ καὶ ἐν νόμῳ σκηνὴ καθύπερθεν τῆς κιβωτοῦ ἔφερεν, ἔτι καὶ ὅσα ἡ Σολομῶντος κατεσκεύασε σοφία, καὶ ἂ τῷ θεοπεσίῳ προφήτῃ Ἰεζεκιήλ ὤπται, καὶ εἴ τι τοιοῦτον κατὰ τὰς ἱεράς βίβλους ἰστορήται, ἐν εἰδώλων μοίρᾳ θεῖναι οὐ δεδίασιν, ὡς ἀθετεῖν μᾶλλον ἢ προσεῖσθαι τὰς θεοπνεύστους γραφὰς προελόμενοι. ἐξ ὧν καὶ Ἰουδαίων ἀπιστότεροι καὶ ἀγνωμονέστεροι εἰκότως νομισθήσονται, ἄξιά γε ὡς ἀληθῶς τῆς ἑαυτῶν βδελυρίας καὶ ἀπιστίας καὶ φρονήσαντες καὶ ἐκφωνήσαντες. καὶ γὰρ τῷ Χριστῷ φανερώς κἀνταῦθα ἀπομάχονται· τὰ γὰρ τῷ θείῳ Ἰεζεκιήλ διατεταγμένα, ἅπερ ἦν Χερουβίμ καὶ φοίνικες, ἐν τῷ Ἰουδαϊκῷ ναῷ ἀνιστόρητο, εἴπερ μὴ ψευδομυθεῖν τὸ πνεῦμα οἰήσονται· καὶ οὐ καθήρει Χριστός, ἀλλ' οἶκον τοῦ πατρὸς ἀπεφαίνετο καὶ τοῖς ἐντεῦθεν δὲ ἀπεληλαμένοις μὴ ποιεῖν οἶκον ἐμπορίου καὶ ληστῶν σπήλαιον παρηγγύα. ὅς γε οὐδὲ τὴν Καίσαρος εἰκόνα ἀτιμάσας ὤφθη, καὶ ταῦτα ἀνδρὸς εἰδωλολάτρου καὶ Ἑλληνοῦ, ἀλλὰ καὶ τιμῆς ἡξίου, ὡσπερ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ ἀποδίδοσθαι λέγων καὶ τὰ Καίσαρος Καίσαρι. ἄρ' οὖν οἱ ταῦτα φλυαροῦντες, τοῖς ἀγιωτάτοις ἡμῶν πατράσιν καὶ ταῖς ἱεραῖς συνόδοις κατηκολούθησαν; τίς εἰς ἄκρον

κτηνωδίας καὶ ἀφροσύνης ἀπώλισθεν, ὅς οὕτως ἔχειν φάναι ταῦτα τολμήσοι; ἢ οὐχὶ δὴ μᾶλλον πολέμιοι ἐν ἅπασιν ὀρώνται; ἃ γὰρ ἐκεῖνοι ὡς σεπτὰ καὶ τίμια περιέποντες διετέλουν, οὗτοι ὡς βδελυκτὰ καὶ ἠτιμωμένα ἀπωθούμενοι διέπτυσον· καὶ ἃ ἐκεῖνοι σεπτὰ καὶ προσκνητὰ κεκλήκασιν, οὗτοι εἰδώλων ὀνόματι καθυβρίσαι οὐ κατεπτήχασιν. καὶ οἱ μὲν κὰν ταῖς χρωματουργίαις τὸ τέλειον τῆς τοῦ λόγου ἐνανθρωπήσεως ὑπογράφεσθαι βούλονται, πρὸς μνήμην τῆς ἐν σάρκου αὐτοῦ πολιτείας καὶ τοῦ σωτηρίου θανάτου χειραγωγούμενοι καὶ τῆς ἐντεῦθεν γενομένης τῷ κόσμῳ ἀπολυτρώσεως· οἱ δὲ ταῦτα δαιμονικὰ ὀχυρώματα ἀποφαίνονται καὶ διαβολικῆς μεθοδείας πλάνην καὶ ἀπατηλὴν χρωματουργίαν περιθρυλλοῦσιν, κατασπῶσαν ἐπὶ τὴν ὑλικὴν καὶ χαμαιζηλον κτισματολατρίαν· ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁμοιώματα καλοῦσιν, ζητεῖν ἀναγκαῖον πρὸς τί τὰ ὁμοιώματα, ἐφ' ὃ τὸ βλάσφημον ἀναφέρουσιν. ἐκεῖνοις τῆς τῶν θείων ναῶν ἐμέλησε καλλιέργιας τε καὶ λαμπρότητος· τούτοις σπουδῆ καθαιρεῖν καὶ διαφθεῖρην καὶ πυρὶ παραδιδόναι τὰ ἅγια. 21 ὁ δ' οὖν κατὰ τῶν εὐσεβούντων πόλεμος ἡλικὸς καὶ ὅσος. τί τᾶλλα λέγειν; ἄπερ οἱ ἱερεῖς τοῦ θεοῦ κοσμίως καὶ σεμνῶς κατηρτίσαντο, οἱ τῆς αἰσχύνης ἱερεῖς ἀκόσμως καὶ ἀσέμνως κατεστρέψαντο. οὐκοῦν διὰ πάντων ἐληλεγμένοι καὶ ἡσχυμμένοι τυγχάνουσιν, οὐ ταῖς συνόδοις ἐπόμενοι, ἀλλ' ὡς κατὰ Χριστοῦ καὶ τῆς σωτηρίου αὐτοῦ μεμνηότες σαρκώσεως. τῆς τρίβου γὰρ τῆς βασιλικῆς ἐκκεκλικότες καὶ τοῖς ὀρθοῖς ἡμῶν γεννικῶς ἀντικαθιστάμενοι δόγμασιν, ἐντάλμασιν καὶ διδασκαλίαις ἀνθρώπων ἀσεβῶν, κατεφθαρμένων καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν καὶ διάνοιαν καὶ τὸ φρόνημα κεκτημένων ἀλλότριον καὶ σαρκὸς δεδουλωμένων ὀρέξεσιν, ἐξηκολούθησαν, οὐς διδασκάλους καὶ πρὸς καταρτισμὸν ἀπεσταλμένους ἐπεγράψαντο, τυραννικὸς καὶ τὴν γνώμην καὶ τὴν ἀσέβειαν. πῶς οὖν οὗτοι ἐν ἱερέων κλήρῳ τετάχθαι ποτὲ λογισθήσονται, τοῖς ἐν τῇ τῶν λαϊκῶν κατειλεγμένοις μοίρᾳ τὰ τῆ ἱερωσύνης καὶ τοῖς εὐαγγελικοῖς κανόσιν ἀνακείμενα ἐπιτρέποντες, πάντα ἐκεῖνοις χαριζόμενοι, ὡς οὐδὲν παρὰ τοῦ πνεύματος ἀπονάμενοι; εἰ δὲ ὁ πατὴρ αὐτῶν καὶ διδάσκαλος, τοῦ Μαμωνᾶ τὸ ἀνδράποδον (ἢ αὐτὸς ἂν μᾶλλον Μαμωνᾶς λεχθεῖν), ἐκ παλαιῶν καὶ πλείστων χρόνων εἰδωλολατρία κεκρατημένους Χριστιανούς, ὡς φασίν, κατέλαβεν, πῶς τοὺς νέον τῶν εἰδώλων καὶ τῶν βωμῶν ὑπερκύψαντας, τῆς ὀπωσοῦν μετανοίας καὶ δεσμῶν κανονικῶν ἄνευ, εἰς ἱερωσύνης τάξιν εἰσδέξαιτό τις; πῶς κατὰ συλλόγους συνέρχεσθαι καὶ δόγματα ἐκκλησίας Χριστιανῶν ἐκτίθεσθαι, οἱ ἐκ τῆς κνίσης καὶ τοῦ μύσου τῶν ἐπὶ τοῖς εἰδώλοις θυσιῶν ἄρτι, τότε ὡς γράμμασιν οἰκείους διωμολόγησαν ἀνανεύσαντες, δίκαιοι παρὰ Χριστιανοῖς νομισθήσονται ἢ πιστευθήσονται; πῶς οἱ τῶν οἰκείων ἐπιμελεῖσθαι δεόμενοι, τῶν ἀλλοτρίων φροντίσειαν; ποῖος λόγος τοὺς τοῖς ἔλκεσι τῆς ἀθεΐας βρύοντας καὶ τοῖς μῶλωσι τῆς ἀπιστίας σεσηπότας καὶ ἀπόζοντας καὶ ἀνιάτα καὶ δυσθεράπευτα κάμνοντας, τοῖς ἐν τῇ ὑγιαινούσῃ πίστει ἐρρωμένοις ῥώμης ἔνεκεν καὶ εὐεξίας πνευματικῆς διατίθεσθαι; ἀλλὰ τὰ ἐν τούτοις ὡς παράλογα τε ὄντα καὶ πλείστης τῆς ἀτοπίας καταγέμοντα, ἔτι καὶ τὰ παρὰ τῶν ἐπαινούντων τερατευόμενα πολλῆς τε ἀφροσύνης καὶ φλυαρίας ἔμπλεα, οἷα γρασοπρεπῆ μυθεύματα καὶ παιδικῶν ψελλισμάτων καὶ ἀθυρμάτων κατ' οὐδὲν διαφέροντα, χαίρειν ἑατέον, ἤδη καὶ παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐμμελῶς τε καὶ συνετῶς μάλα ἐληλεγμένα καὶ ἀνατετραμμένα. οἷα δὲ τὰ ἐξῆς λεγόμενα κατοψόμεθα. 22 ἐπάγουσιν γοῦν· Διὸ καὶ ἀκύμαντος οὐκ ἐν ὀλίγοις ἔτεσιν ἢ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ μεμένηκεν, εἰρηνικώτερον τὸ ὑπήκοον φυλαττόμενον, ... τίς οὕτως ἐξέστηκεν, τίς οὕτω παραπληξίας εἰς ἔσχατον καθίεται, ὥστε τοιαῦτα τολμᾶν ἀποφαίνεσθαι; ἀλλ' αὐτοῖ γε τὸν τοῦ θεοῦ φόβον τέλειον παρυσάμενοι, συνειδήσιν δὲ οὐκ οἶδα ὁποῖαν ἔχοντες, ταῦτα παραπλασάμενοι κενολογοῦσιν, οὐδὲ τὸν παρὰ τῶν εἰδότην γέλωτα ὑπιδόμενοι ἢ τῶν εὐσεβούντων καὶ σωφρονούντων τὰ ὀνειδῆ περιϊστάμενοι. ὄντως ὄψις πόρνης ἐγένετο αὐτοῖς·

ἀπηναισχύντησαν πρὸς πάντας. τὰς ψυχὰς γὰρ ὑπ' ἀναιδεΐας ἀπεσκληρότες, οὐδαμῶς εἰς δέον τῷ λόγῳ χρήσασθαι προτεθύμηνται. ποῦ γὰρ θήσομεν τὸν κεκινημένον κατὰ τῶν Χριστιανῶν τῶν εὐσεβεῖν μεμαθηκότων βαρύτατον καὶ δύσοιστον διωγμὸν; οἷος μὲν οὖν καὶ ὄσος ὡς συνοπτικώτερον φάναι, ὁποῖος δὴ τῶν παρ' Ἑλλησι καὶ βαρβάρους ἀρξάντων κατὰ τῶν τηνικαῦτα πιστῶν ἀνέφλεκται, ὅποσα δὲ πολυειδῆ καὶ ποικίλα τῶν βασάνων τὰ νέφη, οὕμενον παραστῆσαι καὶ ἀναμετρήσασθαι ῥάδιον. εἰ γὰρ τις τὰ κατὰ μέρος ἐκδιηγείσθαι βούλοιο, ἐκλελοιπότα ἂν αὐτῷ σχοίη τὸν χρόνον, κάμνειν τε μακρὰ καὶ πονεῖσθαι τηνάλλως δεήσειεν, εἴπερ μέλλοι πολλοστοῦ μέρους ἐφικέσθαι· εἰ δὲ χρή ὀλίγα ἐκ πολλῶν θέσθαι, τοιαῦτα, ἅπερ ἡ παλαιὰ τὴν κακίαν καὶ ἀκμάζουσα τὴν ἀσέβειαν καὶ ἐδίδαξεν καὶ παρεσκεύασεν κακεργέτις συνέλευσις. εὐθὺς μὲν τὰ προγράμματα καὶ προθέματα τῆς βασιλικῆς ἀθείας κατὰ πάσης φοιτῶντα χώρας καὶ πόλεως, ἀπειλοῦντα ὅποσα καὶ οἷα τῶν πάλαι ἀπίστων ἔγνωμεν δείματα· δεσμὰ δὲ τὸ ἐντεῦθεν βαρύτατα, καὶ μάστιγες αἱ δυσβάστακτοι, καὶ τὰ λοιπὰ ἃ τούτοις ἔπεται κολαστήρια, μελῶν ἐκτομαὶ τῶν ἐπισημοτάτων μάλιστα καὶ ἀναγκαιοτάτων, οὐδεμιᾶς φειδοῦς τῶν διωκομένων ἀξιουμένων. ῥίνας γοῦν ποτε ὡς πλείστας ἀνθρώπων ἀθλίων ἀποτεμόντες, ὥσπερ πάλαι τὴν τοῦ θεοῦ Προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου κεφαλὴν Ἡρώδη προσέφερον, οὕτως τῷ ἔφ' ἡμῶν Ἡρώδη τῷ δυσσεβεῖ οἶονεὶ δῶρον ἠδὺ καὶ ἐπέραστον ἀνέτιθεσαν ἐπὶ πίνακος. ὀφθαλμῶν δὲ πηρώσεις καὶ γενειάδος ἐμπρησμούς καὶ τῶν αἱμάτων ἐκχύσεις, τί χρή καὶ λέγειν; καὶ εἴ που πίνακες τὰς ἱεράς ταύτας ἐντετυπωμένοι μορφὰς εὐρεθεῖεν, οὗτοι κατὰ τῆς κάρας τῶν κεκτημένων καταγνύμενοι περιεθραύοντο· τῶν πεπονθότων τινές, οἷον στήλαι τῶν ἀσεβῶν, εἰσέτι καὶ νῦν περισφύζονται, θριαμβεύοντες αὐτῶν τὸ θηριῶδες τῆς γνώμης καὶ ὠμὸν καὶ ἀπάνθρωπον. θάνατοι δὲ ὡς βίαιοι καὶ ἐξάισιοι τῶν τὸ τέρμα τῆς ἀθλίας ζωῆς δεχομένων. μέγα τι καὶ γεγωνὸν οἱ σάκκοι ἂν ἐξεβόησαν, εἴπερ αὐτοῖς φωνὴν προέσθαι ἐξῆν, ἠδίκημένοι τῆς χρήσεως, πρὸς εὐχρησίαν μὲν καὶ ὑπηρεσίαν τὴν κατὰ τὸν βίον τὸν ἀνθρώπινον ἐξευρημένοι, ἀθλίων δὲ ἀνθρώπων ὀλέθρου χρηματίσαντες ὄργανα, ἐπὶ βυθοῦς θαλαττίους τοῖς ἐναπειλημένοις ἐντὸς ἅμα καταδυόμενοι, ὑγρῷ ξίφει τῆ γεύσει τῆς ἀλμυρίδος περιπεσοῦσιν. ποῖαν ταῦτα τραγωδίαν οὐκ ἀποκρύπτει; τίς δὲ οὐ μέγα ἀνώμωξεν ὄρων ναοὺς ἱεροὺς καθηρημένους καὶ ἠφανισμένους, καὶ θυσιαστήρια ἅγια καταβεβλημένα καὶ διορωρυγμένα καὶ τὸν ἑαυτῶν κόσμον οὐκ ἔχοντα, κειμήλια ἅγια χερσὶ βεβήλοις καὶ ἀνοσίαις ἐγχειριζόμενα καὶ πυρὶ παραδιδόμενα καὶ τεφρούμενα; τίς δὲ τῆς θείας ἡμερότητος οὐ τεθαύμακε τὸ μακρόθυμον, ἠνίκα τὰ τῷ θεῷ ἀνακείμενα μοναστήρια εἰς κτῆσιν καὶ οἰκησιν ἀνδρῶν ἀσεβῶν καὶ τῷ στρατιωτικῷ ἐγκατελιγεμένων τάγματι ἀνιέμενα καὶ κοινούμενα καὶ ἄλλοις ἄλλως ἀπεμπολούμενά τε καὶ ἐγχειριζόμενα, αἶ τε λεγόμενα καθολικαὶ ἐκκλησίαι ὅπως εἰς χρήσιν ἵπποστασίων τῶν ἐκ τῆς στρατιωτικῆς ἀλογίας χρηματίζουσαι συγκεχώρηται; ἐντὸς γὰρ τοῦ ἱεροῦ μέχρι καὶ σήμερον τῶν κοπροδόχων ξύλων τὰ λείψανα διαμεμένηκε κείμενα· ἃ καὶ ὄψεσιν οἰκείαις τεθεαμένοι, αὐτόχειρες τῆς τούτων γεγονάμεν ἀνακαθάρσεως. ὅπως δὲ καὶ δούλους τοῖς οἰκείοις δε σπόταις ἐπανεστῆσεν, συνεργοὺς ἐπὶ τῆ τῶν κεκτημένων, εἰ εὐσεβεῖς ἐτύγχανον, κατηγορία καὶ προδοσία ποιούμενος ὁ ἐξάγιος, τοῖς πολλοῖς οὐκ ἠγνόηται. 23 τί δ' ἂν τις εἴποι ὅπως τὸ στρατιωτικὸν ἅπαν κατὰ τοῦ ὀρθοδόξου μέρους ἐξέμηθεν, καὶ τούτου μάλιστα ὅσον κατὰ τὴν βασιλίδαν ἔκ τε τῶν αἰπολίων καὶ βουκολίων καὶ τῆς συοφορβίας κακῶς συνέλεξεν, καὶ ἐπὶ κοπρία τοὺς ἐκ τῆς κοπρίας τελουμένους διῆγεν, ὥσπερ μηχανὰς τινὰς καὶ πολέμια ὄργανα κατὰ τῆς ἐκκλησίας ὀπλίσας; οὐς δὴ καὶ ὄρκια ἐπράττετο, κατὰ πάσης δυνάμεως θείας ὀρκωμοτεῖν παρακελυόμενος μήποτε εἰς κοινωνίαν τῷ εὐσεβοῦντι μέρει συνέρχεσθαι, τοὺς δ' οὖν τοῦ μονήρους

βίου ὡς ἄγος τι ὄραν καὶ μὴ δ' ὄπωσοῦν πελάζειν ἢ προσομιλεῖν τὰ εἰς εἰρήνην παντάπασιν αὐτοῖς· εἰ δέ που καὶ περιτύχοιεν, δεσμεῖν, μαστιγοῦν, εἰς δεσμοτήρια ἄγειν, ταῖς ἀρχαῖς παραδιδόναι, εἰς τὰ βασίλεια, ὡσπερ τινὰς τῶν βαρβάρων δυσμενεῖς καὶ πολεμίους, ἐλόντας περιάγειν, ἠναγκασμένους ἢ ἐξόμνησθαι τὴν εὐσέβειαν καὶ τὸ ἀποστολικὸν μεταμείβειν σχῆμα καὶ τὴν τῶν λαϊκῶν στολὴν μεταμφιέννυσθαι, τῷ κοινῷ πλήθει ἐναριθμίους γινομένους, ἢ πάσχειν τὰ ἀνήκεστα. καθ' ὧν συχνᾶς μὲν ἐχρῶντο καὶ πονηραῖς ταῖς ἐπινοίαις, πλείσταις δὲ κατηγορίαις καὶ συκοφαντίαις, ἃς οὐδ' ἀκοῇ ποτὲ παρεδέξαντο· καὶ οὐδὲν εἶδος πομπείας ἢ κωμωδίας ἀπέλιπον, ὅποτε καὶ τὸ καινὸν αὐτοῖς, ἐκεῖνο δὴ τὸ "ζάμνημόνευτο"³ ἐπεκλήρωσαν ὄνομα· τούτων πλῆθος οὐκ εὐαριθμητὸν ἐπὶ θεάτρου ἵππικου βιαίως ἠγμένον, ταῖς μοναζούσαις ὁμοῦ παρθένοις, οὐδὲ τὴν κοσμίαν ἢ γυναικείαν αἰδῶ εὐλαβούμενοι, κατὰ συζυγίαν χερσὶν ἄλλης ἄλλου ἐπειλημμένου συναρτήσαντες ἐθριάμβευον, παραδειγματίζοντες ἄλλα καὶ ὅσα τούτων ἀτοπώτερα καὶ φευκτότερα, ἃ λέγειν μακρόν. οὕτω δὴ οὖν ἀνθρώπων ἕκαστον πρὸς τὸν πλησίον ἐξεπολέμωσεν καὶ ἅπαν τὸ φύλον σχεδὸν τὴν κατ' ἀλλήλων ἀνελέσθαι δυσμένειαν παρεσκεύασεν. τίς ἂν ἐξαριθμήσαιο τὰ ἐκ τῆς θείας ὀργῆς μηνίματα, τὰς θεηλάτους πληγὰς, καὶ οἷα κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους τοῖς ἀνθρώποις ἐγκατέσκηψεν, δίκας τοὺς ὑπευθύνους εἰσπραττόμενα; ἐκ μὲν τῆς γῆς ὅποιον τῶν βρασμῶν καὶ τοῦ φρικώδους ἐκείνου κλόνου τὸ χρῆμα, τὰ ἐρείπια κείμενα πτώματα κατὰ τὴν βασιλεύουσαν ἐκβοήσειαν. τὰ ἐξ ὑδάτων παράδοξα τέρατα μαρτυρεῖτωσαν, ἃ δὴ εἰς κρυστάλλου μεταπαγέντα φύσιν, ἐν ἴσῳ δὲ τοῖς ὑψηλοτάτοις τῶν ὀρέων ὑπεραιρόμενά τε καὶ κορυφούμενα, τῷ πλήθει καὶ τῷ μεγέθει, βάσιμον τοῖς ἀνθρώποις τὴν ὑγρὰν τῆς θαλάσσης φύσιν παρέσχοντο· ὧν δὴ τινὰ τῇ πόλει προσήξαντα, ἰκανῶς τὰ τε τείχη διέσεισεν καὶ τοὺς ἐντὸς ἐτάραξεν τε καὶ εἰς ἔκπληξιν ἤγαγεν. ὅση δὲ ἡ λοιμώδης φθορὰ τοὺς ἀθλίους ἐπενέμετο (βουβῶν ἐπῆρτο, καὶ θάνατος αὐτίκα παρήκτο), οὐδὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν ὀλλυμένων ἐξεῖπειν οἷα τε γλῶσσα ἀνθρώπων γενήσεται. τὰ ἐκ τοῦ αἰθερίου τόπου δείματα ἐξαίσια οἷα· καὶ γὰρ ἐδόκει τοὺς ἀστέρας ἅπαντας, τοῦ οὐρανοῦ ἐν ᾧ ἐπεπήγεσαν χώρου ἀπορρηγνυμένους, ραγδαίως κατὰ γῆς φέρεσθαι, οὕτω καὶ τῶν στοιχείων καὶ πάσης πασχούσης τῆς κτίσεως, οὐκ ἐνεγκάσης τὴν εἰς τὸν κτίσαντα παρὰ τῶν δυσσεβούντων πλημμέλειαν. ὧν τὰ πολλὰ καὶ μέχρι τοῦ δεῦρο ἀναγγέλλουσιν ἄνθρωποι, κήρυκες τῶν ἐπὶ τοῖς παρανομοῦσι παθῶν περισωζόμενοι. τοιοῦτοι μὲν οὖν οἱ ἐκ τῆς παρ' ἐκείνοις συνόδου καρποί· οὕτως ἀκύμαντος ἢ ἐκκλησία τετήρηται· τοσαῦτα τὰ τῆς εἰρήνης αὐτοῖς διαπεπραγμάτευται ἀγαθὰ. ἀλλ' ἐπειδὴ, ἐξ ὧν καὶ οὗτοι ἐδογματίζον, προήσθησαν ὡς ὁ ἴσος Χριστιανοῖς ἐπαναστήσεται κλύδων, ταύτη τοι ἐπὶ τῇ τῶν προλαβόντων κακίᾳ ὡσπερ ἐπὶ οἰκείᾳ ἐφιλοτιμοῦντο ἀρετῇ, ἵνα ἐφ' οἷς μέλλουσι δρᾶν μὴ αἰσχύνοιντο. 24 καὶ ἐντεῦθεν οὖν ἐλέγχονται οἱ τάλανες τῷ ψεύδει καὶ τῇ πλάνῃ τῆς ἀσεβείας θερμῶς συνιστάμενοι. τοῖς εἰρημένοις δὲ ἐπισυνάπτοντες καὶ ψεῦδος ἐκ ψεύδους διαμείβοντες, γράφουσι τοιάδε· ... ἕως ἂν τὸ βασιλεύειν ἐξ ἀνδρῶν εἰς γυναῖκα μετέπεσεν καὶ τῇ γυναικείᾳ ἀφελότητι ἢ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ ἐπημαίνετο· ἀπερίσκεπτον γὰρ ἄθροισμα συναγείρασα, ἀμαθεστάτοις ἐπισκόποις ἐπακολουθήσασα, ... πάλιν οἱ τῶν πραγμάτων ἄδικοι κριταὶ καὶ ἐπὶ τοῖς εὖ πεπραγμένοις καὶ λελεγμένοις αἰεὶ δυσχεραίνοντες, τοῖς δὲ ἀπεναντίας ἔχουσιν συνηδόμενοι, οἷα δὴ παραβλῶπές τινες καὶ τὰς ὄψεις ἐνδιάστροφοι, τὸ μὲν εὐθὺ καὶ εὖ ἔχον βλέπειν οὐ βούλονται, οὐδὲ τοῖς εἰς προὔπτον πᾶσιν κειμένοις καὶ ἐγνωσμένοις ἐφιστάνειν τὸν νοῦν ἐθέλουσιν. διὸ περὶ τὰς εὐεργεσίας τοῦ θεοῦ ἀγνωμονοῦντες δείκνυνται, ἀρετῆς μὲν γὰρ καὶ χρηστότητος δριμεῖς κατήγοροι, κακίας δὲ καὶ θρασύτητος ἐπαινέταις θερμοὶ καθιστάμενοι· καὶ οἷα μὲν τοῦ ἀλογωτάτου θράσους τῶν δυσμενῶν Χριστιανοῖς καὶ τῆς πικρᾶς δουλείας,

ἀποδέχονται, ὅσα δὲ τῆς ἐπεικειᾶς καὶ ἐλευθέρας βιοτῆς, ἀποπέμπονται. οὐκ οἶδα πότερον ἑαυτοὺς παραλογίζονται ἢ τοὺς ἀκρωμένους διὰ τοῦ ψεύδους φενακίζειν ἐπιχειροῦσιν. ἐξ ἀνδρῶν εἰς γυναῖκας μετέπεσεν τὸ βασιλεύειν. τίνες οἱ παρ' αὐτῶν ἄνδρες εὐφημούμενοί τε καὶ θαυμαζόμενοι; εἰ γοῦν ἀνδρεῖοι τυραννῆσαι καὶ ἀδικῆσαι καὶ ὠμότητος καὶ δυστροπίας ἔργα ἐπιδείξασθαι, σύμφημι· μέγα γὰρ κατὰ τῆς εὐαγοῦς ἡμῶν θρησκείας πνεύσαντες, τοὺς θυμοὺς κατὰ τῶν εὐσεβούντων ἐξέχεαν καὶ τὰς μήνιδας, καὶ ὡσπερ θῆρες ἀτίθασοί τινες καὶ ἀπηγριωμένοι τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ ἐπιδραμόντες καὶ εἰρηνεύουσαν καθ' ἑαυτὴν καταλαβόντες νεωτερίζουσι τοῖς καθεστῶσι πράγμασιν· τοῖς ἰδίους γὰρ δουλούμενοι πάθεσιν καὶ πολυχρονιότητος κεναῖς ἐλπίσι τρεφόμενοι, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ αὐτοὶ σαφῶς βωῶντες· "Ποιήσωμεν τὰ κακά, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ", ὧν τὸ κρῖμα ὄντως ἔνδικόν ἐστιν, τὰ καλῶς ἠνωμένα καὶ συνηγμένα τῆς ποιμένης τοῦ Χριστοῦ λογικὰ πρόβατα ἐσπάραξαν τε ἀνηλεῶς καὶ διέφθειραν, οἳ γε οὐδὲ καθ' ἑαυτοὺς τὸ εἰρηνεύειν προείλοντο· ἅπας γὰρ αὐτοῖς ὁ βίος θυμῶν καὶ ταραχῶν ἐπίμεστος ἦν, καὶ μάχαιρα ἐπρυτάνευε, καὶ πληγαὶ περὶ τὸ ὑπήκοον ἅπαν ἀνήκεστοι, καὶ κολαστήρια δεινά, καὶ ὁ κατὰ τῶν ὁμοδούλων ἀκατεύναστος πόλεμος. πότε δὲ τὸ εἰρηναῖον καὶ ἀταρακτότατον εἰς τὴν Ῥωμαίων πεφοίτηκεν; πότε δὲ τὸ πρᾶον καὶ εὐσταθές; τὸ ἦπιον δὲ καὶ ἀστασίαστον, ὅθεν; ἄρ' οὐχὶ παρὰ τῆς γυναικειᾶς ἀφελότητος; πότε οὖν καὶ πόθεν τὸ πημαίνεσθαι τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ συμβέβηκεν, καὶ οἱ λίθοι κεκράζονται, κὰν ἄνθρωποι σιγᾶν ἐθελήσωσιν καὶ οἱ λίθων ἀναισθητοτέραν καὶ σκληροτέραν τὴν καρδίαν μάλιστα θέμενοι. εἰ δὲ γυναικῶν ἡ εὐτολμία καὶ τὸ περὶ τὴν πίστιν θερμόν, ἀνδρεῖον καὶ Ῥωμαλέον, εἰκότως παρὰ τῶν εὐφρονούντων λογισθῆναί τε καὶ ἐπαινεῖσθαι ἄξιον. οἷς τὸ εἰς πάθη συμβέβηκε κατασύρεσθαι καὶ περὶ τὰ καιριώτατα ἀλόγως ἐξαμαρτάνειν, πῶς οὐχὶ τὸ ἄνανδρον καὶ ἀσθενὲς ἐπιγραφῆσεται, κὰν ἄνδρες τὴν φύσιν ὄντες τυγχάνωσιν, ῥώμη δὲ καὶ εὐσθενεία γυναικῶν ἀνδρείων παραπολὺ ἠττώμενοι; πῶς δὲ οὐκ ἐν δίκῃ μεμφθήσονται καὶ καταδικασθήσονται, αἴσχους τε ἀποπληρούμενοι καὶ ὀνειδέσιν βαλλόμενοι πλείοσιν; ἢ δ' οὖν γυναικεῖα ἀφελότης ὅσον ὤνησεν τὸ κοινὸν ἅπαν, οὐκ ἀσυμφανές. τὴν ἐκκλησίαν γὰρ τοῦ θεοῦ τετμημένην καταλαβοῦσα (τί δεῖ λέγειν περὶ γε τῶν ὑπὸ τοῖς ἄλλοις ἀρχιερατικοῖς θρόνοις τελούντων Χριστιανῶν, ὡς τὸ ἀκοινωνήτον ἡμῖν διὰ τὴν ἀσέβειαν ἔσχον; αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς οἱ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν ἐνταῦθα τεταγμένοι ἐστασίαζον, τὸ ἀσύμβατον περὶ τὴν τῆς πίστεως ὁμολογίαν ἐνδεικνύμενοι) σκοπὸν ἐτίθει εὐσεβῆ καὶ φιλόθεον, τὴν ἔνωσιν πραγματεύεσθαι, τὰ διεστῶτα συνάψαι καὶ τῶν διαιρεθέντων γενέσθαι συνούλωσιν καὶ τὴν εἰρήνην βραβεῦσαι ἐν ἅπασιν, εἰς μίαν συνιέναι ὁμολογίαν καὶ σύννευσιν. 25 ἄρ' οὖν οὐ ταῦτα τὸν ἀκύμονα καὶ γαλήνιον ἡμῖν βίον ἐπαγγέλλεται, παντὶ που δήλον. οἱ δὲ τὰ ἐν ποσὶν ἀγνοοῦντες καὶ αἰεὶ τῇ ματαιότητι συγκλωθόμενοι, μὴ δ' ὀτιοῦν εἰδέναί τῶν δεόντων αἰρούμενοι, οὐδὲ ὅπως τὰ τῆς ἱεράς ἐκείνης καὶ καθ' ἡμᾶς μεγάλης συνόδου κεκίνηται ἢ συγκεκρότητα ἴσασιν. ὅτω δὲ τρόπῳ ἐνήρκται τε καὶ περαίνεται, ὅδε ὁ λόγος νῦν παραστήσει· λελέξεται γὰρ ἐπιτομώτερον καὶ ὡς ἔσχεν ἀκολουθίας καὶ ἀληθείας τὰ πράγματα. ὁ χρόνος πρόσθεν τισὶν τὸν κατὰ τὴν βασιλεύουσαν ἀρχιερατικὸν περιέπων θρόνον (Παῦλος δὲ ἦν ὄνομα αὐτῷ), ἀνὴρ ἀγαθὸς ἐς τὰ μάλιστα, ἀγχινοῦστατός τε ἅμα καὶ συνετώτατος καὶ δογματῶν τὸ ἐξ ἀρχῆς τεθραμμένος εὐθύτητι πράξει τ' ἀρίστη καὶ λόγῳ καὶ ταῖς ἄλλαις ἐμπρέπων ἀρεταῖς, οὐκ ἐνεγκῶν ἐπὶ πλείστον ὄραν τὸν ὀρθὸν τῆς ἀληθείας λόγον κάμνοντα, καὶ τοῦ κακῶς καὶ δυσσεβῶς δεδιδαγμένου λαοῦ τὴν σκληροκαρδίαν καὶ ἀπειθειαν, καὶ ἅμα τῆς τυραννίδος ἤδη σβεσθείσης καὶ τοῦ σοβαροῦ τῶν παλαμναίων φρονήματος ἐκ ποδῶν γεγεννημένου, βουλήν τοιάνδε βουλευέται καὶ οὕτω τὰ καθ' ἑαυτὸν διατίθεται· τοῦ τῆς ἀρχιερωσύνης μικρὰ φροντίσας ἀξιώματος, τὸν δὲ

μονήρη καὶ ἡσυχαιάτατον ἐπανηρημένος βίον, ἐπί τι μοναστήριον οὐ πολλῶ ἄπωθεν τοῦ μεγίστου ἱεροῦ καθεστὸς κατιῶν ἀφικνεῖται καὶ αὐτοῦ τὸ μοναστικὸν μετενδιδύσκειται σχῆμα. ἐφ' ᾧ μέγα ἤχθητο ἢ τὰ βασιλεία διακοσμοῦσα σκῆπτρα καὶ λίαν ἐπηγανάκτει καὶ ἅπαν τὸ κοινὸν τῆς πόλεως ἐπὶ τοῖς καινοποιηθεῖσιν ἐθορυβεῖτο, ὡς τὸ εἰκός, καὶ διεταράττετο. ἀθροίζεται τοίνυν πρὸς αὐτὸν ὅσον ἐν ἀξιώμασιν καὶ ὅσον τὰς τε πολιτικὰς ἀρχὰς καὶ στρατιωτικὰς ἐγκεχειρίστο, καὶ ἤκουσιν πευσόμενοι ὅτου δὴ ἔνεκεν τὰ τῆς ἀθρόας ταύτης μεταβολῆς συμπέπτωκεν. ὁ δὲ πληκτικώτερον τε καὶ ἐμβριθέστερον ὑπαντιάσας τῷ λόγῳ, ἐστηλίτευεν αὐτῶν τὴν ἀντιλογίαν καὶ ἀπιστίαν, καὶ ὡς οὐ βούλοιο λαοῦ τοιοῦτου ὑπάρχειν ἐπίσκοπος, οὔτε μὴν ἐκ τῶν κατὰ τοὺς ἄλλους ἱερατικούς θρόνους ἐνιδρυμένων διὰ τὴν συμπεσοῦσαν ἐνταῦθα αἴρεσιν ἀλλοτριοῦσθαι καὶ τοῖς ἐκεῖθεν ἀναθέμασι βάλλεσθαι, τὴν κοινωνίαν δὲ αὐτῶν ὅτι μάλιστα ἀσπάζεσθαι καὶ σύμφωνος αὐτῶν τῇ ὁμολογίᾳ καθίστασθαι· τὸν τῆς ὀρθοδοξίας δὲ λόγον ἐλευθέρα καὶ τρανῆ τῇ φωνῇ ἐπαρρησιάζετο καὶ τὴν κρατοῦσαν ἀπιστίαν διέπτυνε καὶ ἀπεκήρυσσεν. ταῦτα καὶ ἕτερα πλείονα ἀποφαινόμενος, ἐληλεγμένους τοὺς συνειλεγμένους ἐξέπεμπεν. αὐτὸς δὲ μικρὰ ἐπιβιούς ὑπὸ τῆς ἐπιλαβούσης νόσου τῆς παρούσης ζωῆς ἀπολύεται, πρὸς τοὺς ἀπηνέμους καὶ γαληνίους λιμένας καθορμιζόμενος, ψυχωφελῆ νεώσας ἑαυτῷ νεώματα. ἐντεῦθεν λοιπὸν προκαταβάλλεται τῆς εὐσεβείας τὰ σπέρματα· ἢ γὰρ λογικὴ ἄρουρα εὐθὺς ἀνακαθαίρεται καὶ αἱ πονηραὶ ἄκανθαι, αἱ δὲ τῆς κεχερωμένης τῆς ἀπιστίας ἐμψύχου γῆς προανεφύησαν, ὅσον οὐπω πρόρριζοὶ ἀνατέμνεσθαι ἤμελλον. ἐξ ἐκείνου τοιγαροῦν πλεῖστοι γνωσιμαχήσαντες, ὅσοι τὸ λυσιτελοῦν ἐπαισθέσθαι ἱκανοὶ ἐτύγχανον, τὴν μὲν προάγουσαν καὶ προκατασχοῦσαν διέπτυσαν ἀπιστίαν, πρὸς δὲ τὴν εὐθυτάτην διδασκαλίαν ἐτρέποντο προσερχόμενοι, ὥστε τὴν παρὰ τοῦ ἱεράρχου γενομένην τοῦ θρόνου παραίτησιν, τῆς εὐπιστίας γενέσθαι ἀνάστασιν. τελεώτερον δὲ τὸν στάχυν τῆς εὐσεβείας ἐπηύξησεν, οὐ μετρίοις διηγωνισμένος τοῖς πόνοις καὶ διὰ πλειόνων καμάτων τῆς διδασκαλίας ἀχθεῖς, ὁ μετ' ἐκείνον τῆς ἱερωσύνης διαδεξάμενος τὴν λειτουργίαν. καὶ γὰρ ἐπὶ τὴν προηρωμένην καλὴν τε καὶ γόνιμον γῆν ὁ καθαρὸς τῆς εὐσεβείας σῖτος πεσών, πολύχουν τὸν ἄμητον ἐκαρποφόρησεν, ὡς εὐσταχυ καὶ εὐάνθες τὸ θεῖον γεώργιον ἀναδείκνυσθαι, τῶν μὲν εἰς τόνδε, τῶν δὲ εἰς τόνδε πολλαπλασιασάντων τὸν ἀριθμὸν τὰ καταβαλλόμενα σπέρματα. ὅσοι δὲ ταῖς ἀκάνθαις βραχεῖς τινες τῆς ἀπιστίας ἐναπεπνίγησαν, ἄκαρποι δὲ λοιπὸν καὶ ἀδιόρθωτοι διαμεμενήκεσαν, τῆς παλαιᾶς καὶ χριστομάχου γεωργίας παραφυάδες ἐτύγχανον καὶ τῆς Φαρισαϊκῆς ζύμης λείψανα, μεταμαθεῖν ἢ βλαστῆσαι τὴν εὐσέβειαν οὐκ ἀνασχόμενοι οὐδὲ πρὸς τὸ φῶς ἀνανεῦσαι τῆς ἀληθείας θελήσαντες. ἐπεὶ οὖν ἐδεῖτο ἡ ἱερωσύνη τοῦ προεδρεύσοντος, ψῆφος δὲ θεία καὶ θεάρεστος κρίσις ἐβράβευεν καὶ ἡ ἄνωθεν χάρις ἐκάλει πρὸς τὴν ἱεραρχίαν τὸν ἄξιον, ἄγεται εἰς μέσους ὁ καὶ πρὶν τὴν ἀρετὴν καὶ τὸν τρόπον διὰ τοῦ καθ' ἑαυτὸν βίου ἐπισημότατος, καὶ διατοῦτο πρὸς τὴν ἀξίαν τὴν τοιαύτην παρὰ πᾶσιν ἐπίδοξος, ἤδη παντὸς τοῦ κοινοῦ πλήθους καὶ συντρέχοντος καὶ συγκαίροντος, Ταράσιος ὁ ἐν ὁσίᾳ τῇ μνήμῃ καὶ ἐν πατράσιν καὶ διδασκάλοις ἀοίδιμος. καὶ ὅ γε οὐ πρὶν ἐνθρονίζεσθαι ᾤετο δεῖν πρὶν ἢ παρὰ πάντων τὰ πιστὰ δέξαιτο, ὡς συνόδου οἰκουμενικῆς παρουσίᾳ τὰ ἀμφίβολα ὡς τὸ εἰκὸς διαλυθεῖεν. συνήνεσαν οὖν ὁμοῦ ἅπαντες ὅσοι τῆς συγκλήτου βουλῆς καλουμένης καὶ ὅσον ἐν τέλει πολιτικὸν τε αὐτὸ καὶ στρατιωτικόν. καὶ δεξιὰς ἀνασχόντες εἰς οὐρανόν, ὀρέγουσιν αὐτῷ, καὶ τὰς ὁμολογίας ἐνώπιον θεοῦ καὶ ἀγγέλων τίθενται ὅτι γε, κοινῆς ψήφου προερχομένης, ὡς ἄσμενοι καὶ ἀσπασίως τὰ κριθησόμενα καὶ ὀρισθησόμενα δέχοντό τε καὶ φυλάττοιεν. 26 οὕτω τοι λοιπὸν ἱερωθεῖς τῷ θεῷ ἐπὶ τὸν θρόνον ὁ ἀρχιερεὺς ἄνεισιν καὶ τῶν τῆς ἱερωσύνης ἄπτεται πραγμάτων. τοιγάρτοι κοινῇ γνώμῃ αὐτοῦ τε καὶ τῆς βασιλίδος

τῶν τε ἄλλων ἀπάντων, καθὰ θεσμὸς ἐκκλησιαστικὸς καὶ ἔθος κανονικὸν κεκράτηκεν τὸ ἀνέκαθεν, πρὸς τοὺς πεπιστευμένους τῶν ἀρχιερατικῶν θρόνων τὰς ἡνίας ἐπικηρυκεύονται τὸν τε τῆς ἐσπερίας καὶ τοὺς πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα. καὶ δὴ πάση σπουδῇ οἷ γε καὶ προθυμίᾳ πιστοὺς καὶ εὐλαβεῖς καὶ ἱερωμένους ἄνδρας καὶ βίῳ καὶ λόγῳ ἐξειλεγμένους καὶ ὁποίους ἔδει ἐπὶ θείῳ οὕτω καὶ ἱερῷ πράγματι μεσιτεύοντας προΐεναί καὶ τὸν ἐκείνων τόπον ἀποπληρώοντας, γράμμασιν αὐτοὺς συνοδικοῖς καὶ κανονικοῖς ἐφοδιάσαντες καὶ ὀχυρώσαντες, ἐκπέμπουσιν. καὶ ὡς ἔστιν ἀληθὲς ὧδε εἰπεῖν, κανονικῇ τε καὶ ἱερατικῇ θεσμοθεσίᾳ ἀθροίζεται καὶ συγκροτεῖται οἰκουμενικὴ καὶ ἱερά καὶ μεγάλη ἐν Νικαίᾳ τῇ θεοσώστῳ πόλει τὸ δεύτερον, καὶ τελεῖται αἰσίως καὶ θεοπρεπέστατα σύνοδος· ἣτις ταῖς ἀληθείαις κατὰ πάντα ταῖς προηγησάμεναις ἀγίαις καὶ οἰκουμενικαῖς ἕξ συνόδοις ὀρθῶς τε καὶ ἀκλινῶς ἐπηκολούθησεν, ἀποδεχομένη καὶ περιέπουσα τὰ θεῖα αὐτῶν δόγματα καὶ θεσπίσματα, ὅσα τε περὶ τὴν θεολογίαν καὶ ὅσα περὶ τὴν σωτήριον οἰκονομίαν τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ καὶ θεοῦ ἐν χάριτι τῇ τοῦ πνεύματος κινούμεναι ἔθεντο· ἐν οἷς καὶ τὴν ἀρχῆθεν ἐν τῇ ἀγίᾳ τοῦ θεοῦ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ τῶν σεπτῶν εἰκόνων τοῦ Χριστοῦ καὶ θεοῦ ἡμῶν τῆς τε παναγίας παρθένου δεσποίνης ἡμῶν θεομήτορος καὶ τῶν ἄλλων ἀγίων ἐπιλάμπουσιν καὶ πεφυλαγμένην τηροῦσα παράδοσιν, τὴν προσκύνησιν καὶ τὸ πρέπον αὐταῖς σέβας ἐξένειμεν. οὐδὲν γὰρ τὸ παράπαν ἐκαινοποίησεν, οὐδὲν νεαρὸν ἐφεύρημα ἐπινοήσασα ἐκαινούργησεν, οὐδὲν ἐσχεδιασμένον καὶ ἀπερίσκεπτον προηνέγκατο· ἀλλ' ὅπερ ἐκ θειοτέρας μυσταγωγούμενοι ἐπιπνοίας περιελάμφθησαν, καθὰ καὶ οἱ τῆς σεπτῆς ἕκτης συνόδου ὅσοι πατέρες, καὶ αὐτοὶ τοῖς προλαβοῦσιν ἀγίοις, ταυτὸν δὲ εἰπεῖν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἐπόμενοι ἐν κανόσιν ἱεροῖς εὐαγῶς ἐτυπώσαντο. ταῦτα οὖν πάντα κυροῦσα καὶ ἐπισφραγίζουσα, ἀληθείας τε ὄπλοις πεφραγμένη καὶ θείῳ κραταιουμένη πνεύματι, ψήφῳ κοινῇ καὶ γνώμῃ θεῖον ὄρον ἐκπεφώνηκεν καὶ τεθέσπικεν, τὸν αὐτὸν τρόπον τῷ τύπῳ τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ τὴν σεβασμίαν εἰκόνα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ προσκυνεῖσθαι, ἔτι καὶ τῆς παναγίας ἀχράντου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου, λοιπὸν καὶ τῶν ἀγίων ὡσαύτως τοῖς ἄλλοις ἱεροῖς ἀναθήμασιν. τὴν δ' οὖν νεωτερισθεῖσαν παρὰ τῶν φρουραζομένων ἀσεβῶν κατὰ τῶν ἱερῶν τόλμαν καθελοῦσα κραταιῶς, τὸ ὄχλοποιὸν ἐκείνο καὶ Ἰουδαϊκὸν συνέδριον διέπτυσεν καὶ ἠθέτησεν. ἐν τούτοις λοιπὸν γίνεται τῆς εὐσεβείας σφραγὶς καὶ κλειθρὰ τῆς πίστεως τίθεται· ἔνθα γὰρ τῆς εὐκλεοῦς καὶ ἀμωμήτου ἡμῶν θρησκείας τὸ μυστήριον τρανέστερόν τε καὶ τελεώτερον καταρτιζόμενον τὴν φανέρωσιν τῆς ἀληθείας ἔσχεν, ἐνταῦθα καὶ τὸ πέρας καὶ τὰ σημαντὰ ἐπιτεθῆναι ἔδει, ἀπὸ μὲν τῆς θεολογίας ὀρμώμενον, ἐπὶ δὲ τὴν οἰκονομίαν συμπεραιούμενον. ἐξύμνησεν οὖν τὴν τοῦ σωτῆρος οἰκονομίαν, οὐ καθύβρισεν· οὐ τὰ καλῶς καθεστῶτα κατεστρέψατο, οὐκ εἰς τὰ ἅγια πεπλημμέληκεν· οὐκ ἐξουδένωσεν, ἀλλὰ τετίμηκεν· οὐκ εἰδώλων μύσος εἰς τὰ καθ' ἡμᾶς ἱερά δυσφημοῦσα προσέριψεν· οὐ Χριστιανῶν καὶ αὐτοῦ δὴ Χριστοῦ ἀθέως καὶ δυσσεβῶς κατηγορεῦσεν, τῶν μὲν ὡς προσκυνησάντων εἰδώλοις τοῖς βδελυκτοῖς καὶ καταπτύστοις, ὅπερ αὐτοῖς ἄξιον, τοῦ δὲ ὡς οὐκ ἰσχύσαντος καταλῦσαι ἄπερ κατέλυσεν· οὐδὲ ἄλλο τι ὧν οἱ δυσσεβεῖς τετολμήκασιν. 27 τίσιν οὖν πειστέον; καὶ τίσιν ἀναθετέον τὰ βραβεῖα καὶ τὰ νικητήρια; τοῖς τῷ ἀνθρωπίνῳ καὶ ἐμπαθεῖ καὶ θεομισεῖ θελήματι ἐξακολουθήσασιν καὶ πᾶσαν καταλύσασιν ἐκκλησιαστικὴν θεσμοθεσίαν, ἢ τοῖς τῷ εὐαγγελικῷ κηρύγματι εἴξασιν καὶ τοῖς Χριστιανικοῖς θεσμοῖς στέρξασιν; οἱ τῆς εὐσεβείας ἐρασταὶ καὶ τῶν ἀληθῶν τὴν κρίσιν πεπιστευμένοι, οἷς δίκαιον τὴν νικῶσαν νεμέτωσαν. καὶ τὰ μὲν τῆς ἱεραῆς ἐκείνης συνόδου ὧδέ πη ἐχέτω. ἐπισκεπτέον δὲ ὁποῖα τοῖς τοῦ ἀνιέρου συλλόγου τοῖς προλαβοῦσιν ὡσαύτως ἐπάγεται τὰ ἐγκλήματα· ἀπερίσκεπτον ἄθροισμα συναγείρασα, ἀμαθεστάτοις ἐπισκόποις ἐπακολουθήσασα. ἄξια ταῦτα ὡς ἀληθῶς τῆς

ἐκείνων ἐμπληξίας καὶ ἀπονοίας προέρχεται, καὶ ὡς οὐδεμιᾶς κακίας ὑπερβολὴν ἀπολείπει, οὐδεὶς ἂν οἶμαι τῶν συνέσει διαφερόντων διαμφισβητήσειεν· εἰς ἔσχατον γὰρ ἀλογίας καὶ ἀμαθίας, ὡς ἀληθὲς ᾧδε εἰπεῖν, ἀπώχοντο· καὶ φρενῶν ἕξω καὶ τοῦ εἰκότος λογισμοῦ οὕτω φλυαροῦντες παραφερόμενοι, τῶν ἀλόγων ἀλογώτεροι καὶ τῶν ἀμαθῶν ἀμαθέστεροι δείκνυνται. τί γὰρ δρῶσιν; οἷα εἶκος τοὺς ἐν παραφροσύνῃ καὶ μανίᾳ δεινῶς ἀλόντας, καὶ τοὺς οἰκείους καὶ συνήθεις ἡγνοηκότας, ὀρμᾶν λίαν αἰσχυρῶς καὶ ἀτόπως καὶ τῷ παρατυχόντι ὄπλῳ χρωμένους ὡς ἀμυνεῖσθαι καὶ τὰ ἀνήκεστα εἰς αὐτοὺς διαθήσειν, ταύτη γάρ μοι δοκοῦσιν καὶ οἶδε ἐμφανῶς διατεθεῖσθαι. καὶ γὰρ τῷ ψεύδει τεθωρηγμένοι καὶ τὰς γλώσσας ἐμμανῶς παραθήξαντες καὶ ὄπλοις ἀσεβείας ἐπισφαλῶς παραταττόμενοι καὶ οἷα ἐξεστηκότες καὶ νοῦ τοῦ σώφρονος παρενεχθέντες, πρὸς τοὺς ἑαυτῶν διδασκάλους πολεμίων δίκην ὁμόσε χωροῦσιν· ταυτὸν δὲ εἰπεῖν, αὐτῷ τε Χριστῷ καὶ τοῖς ἱεροῖς ἡμῶν δόγμασιν ἀκόσμως ἐφάλλονται, καὶ τὰ μετὰ πάσης ἐμμελείας καὶ ἀκριβείας ὑπὸ μεσίτη θεῷ καὶ τοῖς βραβεύσασιν θείοις θεσμοῖς ἐκπεφωνημένα ἀπερισκέπτως τῷ ὄντι κατασεῖν καὶ περιτρέπιν τολμῶσιν, κενῷ φυσώμενοι τῷ φρυάγματι. πόθεν οὖν ταῦτα; καὶ ἐκ ποίων ἱερογράφων λογίων μυηθέντες, ἢ ἐκ ποίων ἀποστολικῶν καὶ πατρικῶν κανόνων παιδευόμενοι, οὕτω πρὸς τοὺς πνευματικῶς ὠδίνοντας πολεμῶς διετέθησαν οἱ συνόδοις ἱερατικαῖς ἐπαγγελλόμενοι ἔπεσθαι; ἐκ ποίων συνόδων παρεληφότες φαίνονται; ἀλλ' οὐδεὶς αὐτοῖς ἀληθείας παραστήσεται λόγος· πάσης δὲ ἱερατικῆς εὐταξίας πόρρω που θέοντες καὶ τοῦ ὀρθοῦ παρατετραμμένοι φρονήματος, τὸ ἀδικεῖν καὶ κακῶς λέγειν ἢ τὸ εὖ πράττειν καὶ εὐεργετεῖν ἀνθηρημένοι, ἐκεῖνα καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν ἀκλεῶς διεγνώκεισαν. ἀμαθεστάτοις ἐπισκόποις ἐπακολουθήσασα. βαβαί, βαβαί. πόσης ταῦτα γέμει τῆς σοφίας καὶ τῆς συνέσεως, πόσης τῆς πολυμαθείας καὶ ἀγχινοίας. τίς οὐκ ἂν θαυμάσαιτο καὶ ἐκπλαγεῖ τὸ ἀναίσχυντον αὐτῶν καὶ μεираκιῶδες φρόνημα; οὐδὲ εἰς αἴσθησιν ἦλθον ὅποι αὐτοῖς ταῦτα ἐκβήσεται τὰ ληρήματα. τίσιν οὖν προσκρούουσιν; καὶ τίσιν τὴν ὕβριν ταύτην ἀνατιθέασιν καὶ τῆς ἀμαθίας τὸ αἴτιον ἐπινέμουσιν; εἰ μὲν οὖν ἀγνοουμένοις τίσιν καὶ μακρῷ τῷ πρόσθεν χρόνῳ τὸν διάυλον τῆς ζωῆς διανύσασιν, ἐκάλυψεν ἂν ὁ χρόνος αὐτῶν τὸ προπετὲς καὶ φιλολοῖδορον· εἰ δὲ τοῖς ἑαυτῶν ἀρχιερεῦσιν καὶ διδασκάλοις, παρ' ὧν τὰς τε χειροτονίας ἐδέξαντο καὶ οἱ θρόνοι αὐτοῖς ἐπεκηρύχθησαν (οἱ κατὰ τὸ θεῖον θυσιαστήριον αὐτοὺς διὰ τοῦ εὐαγγελίου, οὗ ἡ ἱερὰ βίβλος ἐποχουμένη δι' αὐχένος ἐφέρετο, ἐν χάριτι γεγεννήκασιν καὶ τὸ τῆς ἱερωσύνης αὐτοῖς ἐπεκλήρωσαν ἀξίωμα, τῷ μυστικῷ τελειοῦντες χρίσματι, τὰ τε θεῖα δόγματα εἰσηγήσαντο καὶ πᾶσαν ἱερατικὴν διδασκαλίαν καὶ εὐταξίαν ἐμύησαν καὶ λαοῦ πιστοῦ ἡγεῖσθαι προκεχειρίκασιν καὶ τετιμῆκασιν), πῶς οὐκ ἂν εἶεν πάντων ἀμαθῶν τῷ ὄντι ἀμαθέστατοι καὶ πάντων ἀφρόνων ἀφρονέστατοι καὶ τοῦ τετάχθαι ἐν ἱερεῦσιν μακράν; ὡς δ' οὖν ταῖς ἀληθείαις ἐπὶ τὰς ἑαυτῶν κεφαλὰς τῆς ἀμαθίας τὸ ἔγκλημα περιτρέποντες οἴσουσιν, ἀμαθεῖς τε καὶ παραπλήγες καὶ τῆς οἰκείας ἐπιλελησμένοι προθέσεως ἐξελεγχόμενοι, ὅδε ὁ λόγος δηλώσει. εἰ γὰρ ἀληθεύοιεν ταῦτα φάσκοντες, τίς οὕτως ἀνόητος ἀμαθεστάτων διδασκάλων ἀμαθεστάτους πολὺ μᾶλλον μαθητὰς ἐπὶ σκέψει καὶ ἐκζητήσει δογμάτων θείων προαγομένους προσήσεται; εἰ γὰρ οἱ διδάσκαλοι ἀμαθεῖς, οἱ μαθητευόμενοι πόσης οὐκ ἂν εἶεν ἀμαθίας καὶ ἀπαιδευσίας ἔμπλεοι; Οὐκ ἔστιν γὰρ φησὶν ὁ κύριος, μαθητῆς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον, ὡσπερ οὐδὲ δούλος ὑπὲρ τὸν ἑαυτοῦ κύριον. εἰκόσασιν οὖν μὴ δὲ τὸν θεσπέσιον Παῦλον διδάσκαλον προσεῖσθαι, παρακαλοῦντα οὐς διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγέννησεν, μιμητὰς αὐτοῦ γίνεσθαι, ὅπως οὐ μιμηταί, ἀλλ' ὕβρισται τῶν διδασκάλων γινόμενοι. εἰ δὲ ψευδῆ ἂ παρ' αὐτοῖς λέγεται τυγχάνει, αὐτοὶ μᾶλλον τὸ ἀσύφηλον καὶ βάνουσον ἐπασκοῦντες φωραθήσονται, τῷ συνήθει ψεύδει ἀεὶ

συγκλωθόμενοι, ὡς ἑαυτοῖς ἤδη τὸν μῶμον τῆς ἀμαθίας, οὐ τοῖς διδασκάλοις, προστρίβονται, καὶ οὐδὲν ἤττον ἀσεβοῦντες ἢ ἀμαθαίνοντες ἀλώσονται· ὥστε οὐδαμῶθεν τὸ ἀνεύθυνον ἔξουσιν καὶ περιτέτραπται αὐτοῖς τὸ πολυμαθὲς εἰς τὸ ἀμαθὲς καὶ ἄμουσον καὶ ἠλίθιον. 28 ἀλλὰ ταυτὸν μοι πάσχειν δοκοῦσιν καὶ ἐξ ἀλογίας ὡς ἀληθῶς καὶ ἀμαθίας ὅπερ οἱ μέθη πολλῇ βεβαπτισμένοι, τὸ ἴδιον πάθος τοῖς νήφουσιν ἐπονειδίζοντές πως καὶ ἐπικαλοῦντες· ὑπ' ἀναληγσίας γὰρ καὶ ἀπονοίας οἷον ἐκμεμεθυμένοι, αἰσχροῖς ὕβρεσιν τῶν διδασκάλων τὴν ὑπόληψιν χραίνειν καὶ πλύνειν οἴονται· ἢ, ὅπερ εἶπεῖν οἰκειότερον, καθάπερ οἱ μεμνηότες, τῶν οἰκείων σαρκῶν ἀπτόμενοι, ἢ οἱ τὸ ξίφος καθ' ἑαυτῶν ὑπὸ θυμοῦ καὶ ἐκστάσεως περιωθοῦντες, οὕτω τὴν συκοφαντίαν καὶ λοιδορίαν κατὰ τῶν κεχρικότων ὑφαίνοντες, ἐφ' ἑαυτοῖς ἀντιπεριέλκειν τὸν μῶμον καὶ τὴν λῶβην οὐδαμῶς ἐπαισθάνονται. ὅμως δ' οὖν οὐδὲ ἐνταῦθα ξένον τι τῆς ἀγνωμοσύνης καὶ δυσνοίας αὐτῶν συνήνεκται· εἰ γὰρ τὸν προδόντα τοῖς κυριοκτόνοις καὶ κατὰ Χριστοῦ φονῶσιν Ἰουδαίοις μαθητὴν τὸν διδάσκαλον ἐζήλωσαν καὶ τὸν ἴσον τρόπον ἀπεμιμήσαντο, αὐτὸν τὸν πρῶτον καὶ μέγαν ἀρχιερέα καὶ κεφαλὴν τῆς ἐκκλησίας καὶ κοινὸν τῶν ἀπάντων δεσπότην καὶ διδάσκαλον Χριστὸν καταπροέμενοι καὶ ὡς ἤκιστα φειδοῦς ἀξιώσαντες, σχολῇ γε ἂν τοῖς καθηγεμόσι καὶ ἀρχιερεῦσιν κατασταίεν εὐνούστατοι. ὁ γὰρ ἀθετῶν τὸν κτίσαντα, πῶς στέρξει τὸν χρίσαντα; καὶ εἰ περὶ τὴν ἄρρητον τοῦ θεοῦ λόγου συγκατάβασιν οὕτω διετέθησαν, τὰς μεγίστας ἐκείνας εὐεργεσίας καὶ τηλικαύτην χάριν παρ' οὐδὲν θέμενοι, τί οὐκ ἂν δράσειν κατὰ τῶν διδασκάλων πονηρὸν καὶ ἀπηχέστατον ἔμελλον καὶ εἰς τὴν τῶν πατέρων ὁσίαν ἐμπαροινῆσαι μνήμην; οὐς δέον διὰ τιμῆς ἀπάσης ἄγειν, προκινδυνεύειν τε τοῦ παρ' αὐτοῖς κατηχημένου ὀρθοῦ λόγου, εἰς τὸναντίον οἶδε ἅπαν ἐτράποντο, καὶ διδασκάλοις καὶ δόγμασιν ἀληθέσιν ἐκφρόνως καὶ ἀνοσίως ἀντιπαραταττόμενοι. Οὐαὶ οἱ σοφοὶ παρ' ἑαυτοῖς καὶ ἐνώπιον ἑαυτῶν ἐπιστήμονες, τῆς θείας ἀκούομεν λεγούσης γραφῆς. οὗτοι δ' ἂν εἶεν οἱ οἰήσει σοφοί, διακένοις φυσήμασι βουκολούμενοι καὶ ὑπ' ἀυθαδεΐας καὶ φιλαυτίας τετυφωμένοι, ἐφ' ᾧ τῶν χρισάντων μὲν σοβαρῶς κατεπαίρεσθαι, τῆς δ' αὖ πνευματικῆς ὠδίνος προπετῶς λίαν κατεπιφύεσθαι, ἵνα νόθοι λοιπὸν καὶ οὐ δόκιμοι οὐδὲ γνήσιοι τοῦ εὐαγγελίου υἱοὶ χρηματίζωσιν. εἰσὶν δὲ σοφοὶ ἀπὸ μόνου τοῦ βούλεσθαι καὶ σοφίας δίχα, ἵνα τὴν προφητικὴν ἀρὰν ἐθέλουσιν ἐφ' ἑαυτοῖς ἐπισπάσωνται, καὶ ἐπιστήμονες τῷ οἶεσθαι (οὐ γὰρ τῷ εἶναι), ἐπιλήσμονες δὲ ὡς ἀληθῶς ὧν πρὶν μεμύηνται καὶ πεπεῖρανται, ὠμολόγησάν τε καὶ προέστησαν θείων δογμάτων, ὡς ἂν τὸ εὐπαράφορον καὶ εὐπαρακόμιστον τῆς ἀγεννοῦς ψυχῆς ἐφ' ἃ μὴ προσῆκεν ἐμφανῶς στηλιτεῦνται, ὁπότε τὴν πιστευθεῖσαν αὐτοῖς καλὴν παρακαταθήκην ἀφυλάκτως προὔδωκαν, ἧς καὶ τὸ μικρὸν παρεωραμένον καὶ ἀτημέλητον κινδυνῶδες τ' ἂν εἶη καὶ σφαλερώτατον. ὦ γλώσσης πονηρᾶς, ἦν ἀκρατῶς ἐπαφεῖναι κατὰ τῶν τεκόντων ἐν χάριτι οὐ δεδίασιν. ὦ ψυχῆς ἀναιδοῦς καὶ θηριώδους τρόπου καὶ γνώμης μοχθηρᾶς καὶ δυσγνώμονος, ὡς ἄρα γε ἔθεντο καὶ αὐτοὶ νεῦρον σιδηροῦν τὸν τράχηλον καὶ τὸ μέτωπον χαλκοῦν κατὰ τὴν Ἰουδαϊκὴν ἀπείθειαν· ὥσπερ ἐκεῖνοι ἐπὶ τοὺς προφήτας καὶ ἀπεσταλμένους, οὕτω καὶ οὗτοι ἐπὶ τοὺς ἀρχιερεῖς τε καὶ διδασκάλους. καὶ ὁ δὴ πᾶσαν αὐτῶν ἀπολογίαὶν δικαίως ἀποκλείει καὶ τῆς οὐρανίου δίκης ὑπευθύνους καθίστησιν, ὅτι κατὰ τῆς ἱεράς ἐκείνης συνόδου ἐπιλυτήσαντες, ἀναθέμασιν βάλλειν οὐ κατεπτήχασιν· οἱ δὲ κατὰ τὸν ἐκπεφωνημένον παρ' αὐτῆς θεῖον καὶ ἔνθεσμον ὅρον τὰ χειρόγραφα ἔθεντο, χερσὶν οἰκείαις ἐπὶ ταῖς χειροτονίαις ὑποσημνῶμενοι καὶ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ διαγράψαντες καὶ ἀναθέμασιν φρικτοῖς καταζευγνύντες τοὺς τὰ ἐνταῦθα καθωρισμένα παραβαίνειν τολμῶντας. τίς οὖν ἀποίεται καὶ ποῖ χωρήσοι τὸ ἀνάθεμα, αὐτοὶ ψηφίζεσθωσαν, ἵνα, καθάπερ οἱ κατὰ στεροῦ τινὸς καὶ ἀντιτύπου βάλλοντες εἰς ἑαυτοὺς τὰς βολίδας ἀντανακλωμένας

δέχονται, οὕτω κάκεῖνοι ἄρα τὸ παρ' αὐτοῖς ἐγγραφὲν ἀνάθεμα ἀντιπεριϊστάμενον ἐφ' ἑαυτοῖς ἐκ παντὸς ἐπισπάσονται. ποῦ οὖν τὸ χρῖσμα; οἴχεται. ποῦ δὲ ἡ χάρις; περιήρηται. ποῦ τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον; καταπεπάτηται. πῶς καὶ τίνα τρόπον; ὅτι δὴ πάντα κανόνα καὶ λόγον ἱερατικὸν ἠθετήκασιν, πᾶσαν ἦν κατήχηνται διδασκαλίαν ἢ καὶ ἐδίδαξαν, ἤδη διέπτυσαν, τῆς ἑαυτῶν ὁμολογίας καὶ δόξης πάμπαν ἐκλελησμένοι. 29 τίς οὖν τὸ λοιπὸν ἐναριθμίους ἐν ἱερεῦσιν καταλογιεῖται ἀποκηρύκτους ἑαυτοὺς τῆς ἐκκλησίας ἀπάσης σαφῶς καταστήσαντας; φαίη δ' ἄν τις καὶ ὤδε· εἰ μὲν δίκαια ποιοῦντες τοῦτ' ἔδρασαν καὶ ἀναθεμάτων ἄξιοι οἱ τελοῦντες ὑπῆρχον τὴν σύνοδον, εὐκάτοπτον ἂν εἶη ὡς τῆς ἱερωσύνης ἀνάξιοι δείκνυνται, καὶ ὅτι παρ' αὐτοῖς ἱερατικὸν κεκριμένον ἢ πεπραγμένον εἶη, εἰκῆ καὶ μάτην γεγονὸς πέπρακται καὶ ὡς ἤκιστα προῖεναι εἰς ἐνέργειαν ἄξιον· οὐκοῦν οὐδὲ οὗτοι ἱερεῖς οὐδὲ μετέλαχον χάριτος, ὅποτε παρὰ τῶν ἀναξίων τῆς ἱερωσύνης τὰ τῆς ἱερωσύνης αὐτοῖς ἐπικεκῆρυκται. εἰ δὲ ψευδῆ καὶ ἄδικα λέγοιεν, οἷα δὴ παρὰ πάντα τὸν τοῦ ἱεροῦ κανόνος λόγον διαπραττόμενοι, τὴν χειροτονίαν καὶ τὴν χάριν αὐτὴν παρηρημένοι, πόρρω παντὸς ἱερατικοῦ λόγου τετάζονται καὶ πατραλοῖαι εἰκότως νομισθήσονται, ψευῆται καὶ ἀλαζόνες καὶ ἄδικοι καὶ παραβάται τῶν οἰκείων συνθηκῶν καὶ πάντων ἅπερ κατὰ τὸ θεῖον θυσιαστήριον ἐπ' αὐτοῖς ἐνώπιον θεοῦ καὶ ἀγγέλων πέπρακται στηλιτευόμενοι. οὕτω δὴ φανερώς τὰ ἅγια ἐξορχούμενοι καὶ κατὰ τῆς πάντων ἡμῶν μητρός, τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, χεῖρας ἐπανατεινόμενοι, εὐλόγως ἤδη καὶ μητραλοῖαι κριθήσονται. ἐξ ὧν τί συμβαίνει; μὴ δὲ Χριστιανῶν πολιτείας μετέχειν αὐτούς, ἤπουγε κατὰ τοὺς ἱερούς συλλόγους ἰέναι καὶ κανονικῶν κριμάτων ἐφάπτεσθαι. ὀπόσης γὰρ εἶεν κατηγορίας καὶ διαβολῆς ἄξιοι, συνιδεῖν ῥῶον καὶ ἀταλαίπωρον, τὸν μὲν ἐφ' ᾧ τοῦ ἱεραῖσθαι θεῷ λαχόντες θεόλεκτον σύλλογον ἀθέσμως καὶ ἐκφρόνως ἐξομοσάμενοι, τὸν Ἀρειανικὸν δὲ καὶ Μανιχαϊκὸν θίασον ἀκόσμως καὶ μανικῶς προσηκάμενοι. οὐκοῦν πανταχόθεν αὐτοῖς συνήνεκται παντὸς θεοῦ χοροῦ καὶ τοῦ τῆς ἐκκλησίας ἀπεληλάσθαι πληρώματος, μήτιγε καὶ σύνοδον κεκλήσθαι τὴν παρ' αὐτοῖς κακῶς καὶ ἀνιέρως συγκαττυθεῖσαν κυκλήθραν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ τερατολογούμενα κατὰ τῆς Χριστιανῶν θεοσεβείας ἔκτοπα καὶ ἀπαίσια δυσφημήματα. τάχα τολμηροὶ τινες καὶ ἀναίσχυντοι, οἱ πάντα τὰ ὀρθῶς καὶ καλῶς τεθειμένα πρὸς τὸ δοκοῦν, καὶ ἐναντίως ἔχοντα, παρευθύνουσιν, ὑπὸ κακουργίας καὶ μοχθηρίας ἐλκόμενοι, τῶν προκειμένων καταδραμοῦνται· καὶ δὴ καὶ ἐνστήσονται περιπίπτειν ἑαυτῶ τὸν λόγον ἀνοήτως ἰσχυριζόμενοι, αἰτιάσονται τε τοὺς διδασκάλους, τὴν τῶν μαθητευθέντων κακίαν ἐπ' αὐτοὺς ἀναφέρειν πειρώμενοι. ἀλλ' εὖ ἴστωσαν ὡς ψυχρὰν καὶ εἰκαίαν ἐπινοοῦσι τὴν ἐνστασιν· οὐ γὰρ εἰ κακὸς ὁ μαθητὴς ἀποβῆ, τοῦ διδασκάλου τὸ αἴτιον, ἀλλ' εἰ κακῶς μαθητευθῆ, ἔγκλημα· οὐδὲ τῆς χρηστῆς διδασκαλίας τὸ παράλογον, τῆς μοχθηρᾶς δὲ τοῦ φοιτητοῦ προαιρέσεως πρόκριμα, ἐπεὶ οὐ πρὸς τὰ μαθήματα ὤδε ὁ λόγος ἦκει, ἀλλ' ἐπὶ τοὺς μετιόντας πρόεισιν. ἐνταῦθα μὲν γὰρ τὰ διδάγματα θεοπρεπῆ καὶ εὐσεβείας κατάπλεα καὶ παρὰ πᾶσιν Χριστιανοῖς τὸ ἀξιόχρεον καὶ ἀποδεκτὸν κέκτηνται· οἱ δὲ γε μνηθέντες, τὸ παραληφθὲν χρηστὸν ἀπαναινόμενοι, ἐπὶ τὴν ἔκφυλον καὶ ἀπατηλὴν καὶ κίβδηλον πλάνην μετήεσαν· ὃ δὴ ἐλεεινότατον καὶ δακρῦν ἄξιον. οὐ γὰρ ἔστησαν ἐν τῷ θεμελίῳ τῆς πίστεως, ἐν ᾧ τὸ κατ' ἀρχὰς ὠκοδόμηται, ἀλλ' οἱ τῆς πέτρας ἐσαλεύθησαν καὶ οἱ τοῦ ἀκρογωνιαίου αἰσchrῶς κατεσεῖσθησαν, ἐρηρυσμένους καὶ ἐδραίους ἐνταῦθα τοὺς νοητοὺς πόδας οὐκ ἔχοντες. ὥστε οὐ τῶν διδασκάλων οὐδὲ τῶν μαθημάτων τὸ αἴτιον, ἀλλὰ τῆς τοῦ αὐτεξουσίου ροπῆς καὶ τῶν μοχθηρῶν ἕξεων τῶν ῥαδίως πρὸς τὰ φαῦλα φερόντων τὸ εὐπερίτρεπτον. εἰσὶ γὰρ εἰσι τούτων ἔνιοι, οἱ πρὸς ἀπειρημένας ἀπονευκότες καὶ ἀσχήμονας πράξεις καὶ πονηρῶ συνειδῶτι βαλλόμενοι, δέει τοῦ μή, ἐπειδὴν ἀλοῖεν, δίκας τῶν συνεγνωσμένων ὑφέξειν, περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν, διπλοῦν

ὑπομείναντες τὸ ναυάγιον. τούτων ἕτεροι καὶ ἐπὶ κανονικοῖς αἰτιαθέντες ἐγκλήμασιν καὶ τῆς ἱερωσύνης ἔξωθούμενοι, προεδρίοις ἐπὶ τῆς τοῦ συνεδρίου αὐτῶν τετίμηνται ματαιότητος. τῶν εἰρημένων τὸ ἀσφαλές σαφῶς τις πολλαχόθεν κατόψεται, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου ὀρμώμενος· οὐ γὰρ πονηρῶν διδασκάλων ὁ προδότης μαθητῆς κατήκοος γεγονὼς τὸν δεσπότην προὔδωκεν τὸν ἑαυτοῦ καὶ διδάσκαλον, ἀλλ' ὄργανον τοῦ πονηροῦ εὐρεθεὶς δαίμονος καὶ ὄλον αὐτὸν εἰς τὴν ψυχὴν τὴν βέβηλον εἰσδεξάμενος, τῶν κατηχημένων λογίων ἀπήρνηται τὸ σωτήριον. τοιαῦτα καὶ κατὰ τὸ ἀποστολικὸν κατίδοι τις συνενεχθέντα κήρυγμα· ὃ μὴ τηρήσαντες οἱ περὶ Νικόλαον καὶ Σίμωνα, Δημᾶν τε καὶ Φύγελον καὶ εἴ τινες ἕτεροι ἐπὶ τὴν ματαίαν καὶ ἄθεον μετετάξαντο πλάνην· οἳ γε καὶ τὸν θεῖον μονονουχὶ παρῶρμουν Ἰωάννην τοιαύδε τινα γράφειν· Ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθον, ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν· εἰ γὰρ ἐξ ἡμῶν ἦσαν, μεμενήκεισαν ἂν μεθ' ἡμῶν· ἃ δὴ καὶ οἱ ἐξ ἡμῶν νῦν ἐξελθόντες καὶ ἡμᾶς λέγειν καὶ γράφειν παρασκευάζουσιν. καὶ πολλὰ ἂν τις εὔροι τούτων ἐκ παραλλήλου θέσθαι ἀνάλογα καὶ προσόμοια· ἅπας γὰρ ὁ βίος τῶν τοιούτων γέμει παραδειγμάτων. ἐπεὶ οὖν ἐξ ἡμῶν ἐξελθόντες καὶ τοῦ κοινοῦ τῆς ἐκκλησίας ἀποτετημένοι σώματος, καὶ αὐτοῦ δὴ Χριστοῦ τῆς κεφαλῆς πάντων ὡς ἀπωτάτω ἀποχωρήσαντες, γυμνοὶ καὶ ἄοπλοι καὶ τῆς τῶν κρειττόνων συμμαχίας πεφηνότες ἀνεπικούρητοι, ἐπὶ τοὺς ἀρτιφανεῖς αὐτῶν διδασκάλους αὐτομολήσαντες μεθαρμόζονται, ἀσπασίως δὲ ὑποδεχόμενοι συμφύρονται αὐτοῖς ἐπὶ τε δόγμασιν ἐπὶ τε πράξεσιν, ἔργοις τε κοινωνοῦντες καὶ λόγοις, καὶ ὑπασπισταὶ τῆς ματαιότητος πεφανέρωνται, πάντως που, ὡς τὸ εἶκος καὶ τὸ ἀκόλουθον ἐννοεῖν δίδωσιν, καὶ εἰδώλοισι ὡσαύτως ἐκείνοις προσκεκνηκέναι διομολογήσουσιν, ἵνα μηδενὶ τρόπῳ τῆς νέας διδασκαλίας ἀπολιμπάνοιτο. ἀνάγκη λοιπὸν καὶ τοῖς νενομισμένοις ἐπὶ τοῖς ἀλισκομένοις τῇ τοιαύτῃ ἀθειᾷ κανόσιν ὑποπεσεῖσθαι. διὸ καὶ θεῶν σηκῶν καὶ προθύρων ἱερῶν πόρρω που ἀπαγέσθωσαν καὶ ἀυλιζέσθωσαν, καὶ τοὺς καθωρισμένους χρόνους ἐπιτετιμημένοι καὶ καταδεδικασμένοι ἀποπληρούτωσαν. πῶς οὖν οἱ ἐπὶ τοσοῦτοις καὶ τηλικούτοις περιπεπτωκότες αἰτιάμασιν κατὰ συνόδους ἐπ' ἐρεύνη κριμάτων ἐκκλησιαστικῶν συνέλθοιεν; ὃ μὴ δὲ φορητὸν λέγειν μὴ δὲ λεγόντων ἀκούειν ἀνεκτόν. οὕτω μὲν οὖν ὁ πολυῖδρις οὗτος καὶ πολύμητις ὄμιλος καί, ὡς ἂν τις ποιητικῶς φράσοι, τῆς σοφίας καὶ πολυμαθείας τὸ ἄκρον ἄωτον, τοὺς διδασκάλους ὑπερβαλόμενοι μακρῶ, ἐπὶ τοσοῦτον παρανοίας καὶ ἀβουλίας παρενεχθέντες κατώχοντο. ἐν δὲ τοῦτο τοὺς ἄγαν σοφοὺς καὶ ἀκριβεῖς ἐπιστήμονας διαπέφευγεν, τὸ μὴ εἰδέναι ὅτι πρὸς διδασκάλους ἢ μάχη. 30 καὶ τὰ μὲν ἐκείνων τοιαῦτα· ἡμεῖς δὲ τοῦ σκοποῦ καὶ αὐθις ἐπιληψόμεθα. ἀμαθεστάτοις ἐπισκόποις ἐξακολουθήσασα· ἐκ τῶν παρὰ τῶν ἐναντίων λεγομένων καὶ ὁμολογουμένων πολὺ μᾶλλον τὸ πιστὸν ἐπάγεται ἢ ἀλήθεια· ὃ μοι κἀνταῦθα καθορᾶσθαι δοκεῖ. ἐκ πολλῆς γὰρ ἀβελτηρίας καὶ ἀπροσεξίας ἐπιτωθάζειν τὴν γυναικίαν ἀπλότητα οἱ παράφρονες ὠρμημένοι, τῆς ἐπ' ἀνδρεία ἐμμελείας καὶ νήψεως ἔμπλεων ἀποφαίνουσιν καὶ λελήθασιν ἑαυτοὺς συνιστῶντες ἃ καταλύειν ἔδοξαν, καὶ μετῆλθεν αὐτοῖς εἰς τούναντίον τὸ ἐπιχείρημα, καὶ οἴχεται διαρρυνὲν αὐτῶν τὸ σκευῶρημα. ἐμφανὲς γὰρ καθιστῶσιν διὰ τῶν λόγων αὐτῶν ὡς οὐδαμόθεν ἢ ἀφελότης ἐκείνη σχοιῆ τὸ ἐπιλήψιμον· ἱερεῦσιν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἐπηκολούθησεν, οὐκ ἀμαθεστάτοις ὡς δοκεῖ τοῖς ἀλογωτάτοις καὶ ἀνουστάτοις, σοφοῖς δὲ καὶ λογικοῖς καὶ τὸ ἀκραιφνὲς ὡς ἐφικτὸν τῇ νῦν καταστάσει ἡσκηκόσιν· καὶ γὰρ τὰ τε θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπεια ὑπῆρχον δαημονέστατοι καὶ ὧν κρείττονας ὁ κατ' αὐτοὺς οὐκ ἤνεγκε χρόνος. καὶ τὴν τε περὶ τὴν ἱερωσύνην αἰδῶ τετήρηκεν καὶ τῶν θεῶν νόμων τὸ ἀδιάπτωτον ἠσπάσατο καὶ τὴν περὶ τὰ θεῖα εὐλάβειαν σαφῶς ἐπεδείξατο καὶ σπουδαία πρὸς τιμὴν τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίας ὥφθη καὶ ἀπαξαπλῶς πάση ἐκκλησιαστικῇ εὐταξίᾳ τὴν πρέπουσαν ὀφειλὴν ἔνειμεν. ἠκολούθησε τοιγαροῦν,

οὐκ ἐβιάσατο· συνήγησεν, οὐκ ἠνάγκασεν· νόμοις εἶξεν θείοις, οὐκ ἐμπαθεῖ δεδούλευκεν φρονήματι, οὐ τυραννίδι καὶ ἐξουσίᾳ ἐπιθεμένη, πειθοῖ δὲ μᾶλλον καὶ εὐβουλίᾳ χρωμένη καὶ τοῖς ἄλλοις ἀξιοπρεπέσιν ἐπομένη θεοπίσμασιν· ἵνα τί τὸ ἐντεῦθεν ἀποίσεται; ἵνα τὰ διεστῶτα τὸ πρὶν ἐπισυνάψῃ καὶ τὰ διεσκορπισμένα, ἃ κακῶς ὁ πονηρὸς διέτεμεν, ἐπισυναγάγῃ καὶ τῇ κεφαλῇ Χριστῷ τὰ μέλη ὡς ἐν ἐνὶ σώματι συμβιβαζόμενα ὑποτάξῃ καὶ καταλλάξῃ ἀλλήλοις ἐκπεπολεωμένα καὶ τὴν εἰρήνην βραβεύσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ πάσῃ τῇ πολιτείᾳ καί, τὸ πᾶν εἰπεῖν, ἵνα ἡ δόξα κυρίου κρατυνθῇ, καὶ εὖ βιώσῃ τὸ ἀστασίαστον ἢ ποιίμνη Χριστοῦ κεκτημένη· καὶ δὴ καὶ ἀπέβαινεν οὕτως. καὶ διὰ ταῦτα ἡ προτροπὴ καὶ ἡ κλῆσις τῶν ἱερέων καὶ ἄθροισις, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ τοὺς ἐφ' ἡμῶν νῦν ἀναδειχθέντας τυραννικοὺς καὶ βιαίους καὶ τούναντίον ἅπαν πράττοντας, βιαίως γε τῇ ποιίμνῃ Χριστοῦ εἰσπίπτοντας, τυραννίδι τε καὶ ἀνάγκῃ ἐπικειμένους, ἵνα τὴν οἰκείαν δόξαν καὶ τῶν θελημάτων τὸ ἐμπαθὲς ἑαυτοῖς περιποιήσωνται. ἐξ ὧν ὁ κλόνος καὶ ἡ σκοτόμαινα τοῦ παντὸς καὶ ὁ πᾶσαν τὴν ὑπὸ Ῥωμαίοις ἀρχὴν ὑπολαβὼν θόρυβος, καὶ ἡ μὲν γυναικεῖα ἀφελότης οὕτως ἐπακολουθήσασα οὕτω καὶ διέθηκεν καὶ διήνυσεν τὰ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ πράγματα· ὑμεῖς δέ (δίκαιον γὰρ διαφυθέσθαι καὶ ἀναμαθεῖν) τίσιν ἐπακολουθήσαντες ἐκεῖνα καὶ ἐφρονήσατε καὶ ἐπράξατε, ἃ καὶ φρονεῖν καὶ πράττειν ἐδικαιώσατε; εἰ μὲν οὖν τὸ θαρσεῖν ὑμῖν πάρεστιν, ἀποφήνασθε· εἰ δ' οὖν γε, ἀλλὰ τὴν ἀκοὴν ὑπόθεσθε καὶ εἰδότες λέγειν ἀκούετε. 31 ὑμεῖς τοίνυν, παρὸν τῶν χρισάντων τοῖς δόγμασιν ἔπεσθαι, ταυτὸν δὲ εἰπεῖν τοῖς ἀποστολικοῖς καὶ πατρικοῖς διδάγμασιν, καὶ παντὶ σθένει χρωμένους περιέχεσθαι καὶ προκινδυνεύειν τῆς ὀρθῆς ὁμολογίας καὶ πίστεως, ἐπὶ τὸ καινὸν καὶ ἀλλότριον τῆς ἐκκλησίας ἐφεύρημα μετετάξασθε, πᾶσαν μὲν ἱερατικὴν παράδοσιν κατόπιν θέμενοι, πᾶσαν δὲ ἱερωσύνης εὐταξίαν ἀποσκευασάμενοι καταλελύκατε· καὶ τοῖς περικοσμίοις ἄρχουσι καὶ πράγμασιν ἀκλεῶς καὶ ἀνιέρως ὑποφερόμενοι καὶ τῷ γεηρῷ καὶ χαμαὶ ἐρχομένῳ καὶ συρομένῳ συμφθαρέντες φρονήματι ὠφθητε οἱ τῆς ἐκκλησίας καθηγεμόνες ὡς μετατιθέντες ὅρια. Ἐφ' ὑμᾶς ἐκχεῶ ὡς ὕδωρ τὸ ὄρημά μου, διὰ φωνῆς προφητῶν ἁγίων ὁ τῶν ὄλων φησὶν κύριος. Καὶ ἠπειθήσατε τοῦ προσέχειν καὶ ἐδώκατε νῶτον παραφρονοῦντα καὶ τὰ ὦτα ὑμῶν ἐβαρύνετε τοῦ μὴ εἰσακούειν καὶ τὴν καρδίαν ὑμῶν ἐτάξατε ἀπειθῆ τοῦ μὴ εἰσακούειν τοῦ νόμου μου καὶ τοὺς λόγους, οὓς ἐξαπέστειλεν κύριος παντοκράτωρ ἐν πνεύματι αὐτοῦ ἐν χερσὶν τῶν προφητῶν τῶν ἔμπροσθεν, ἄλλος τῶν προφητῶν ἐπικαλεῖτω. καὶ δὴ καὶ ἕτερος ταλανίζων ἐπιθρηνεῖτω· Ἐγὼ ἐφύτευσά σε ἄμπελον καρποφόρον πᾶσαν ἀληθινήν· πῶς ἐστράφη εἰς πικρίαν ἢ ἄμπελος ἢ ἀλλοτρία; ἐὰν ἀποπλύνῃ ἐν νίτρῳ καὶ πληθύνης σεαυτῆ πόαν, κεκηλίδωσαι ἐναντίον ἐμοῦ ἐν ταῖς ἀδικίαις σου, λέγει κύριος. καὶ ἠγάπησαν κινεῖν πόδας αὐτῶν καὶ οὐκ ἐφείσαντο· καὶ ὁ θεὸς οὐκ ἠδόκησεν ἐν αὐτοῖς. εἶτα ἀπειθοῦντες τὰ πρὸς κύριον ἀπέστρεψαν καὶ ἠθέτησαν καθὼς καὶ οἱ νεοφανεῖς πατέρες αὐτῶν μετεστράφησαν εἰς τόξον στρεβλόν. εἰ δὲ χρὴ Παῦλον ἐπὶ φαύλων θαυμάζειν μετάθεσιν, ὑμᾶς μᾶλλον ἢ Γαλάτας θαυμάσεται, οὕτω ταχέως μετατιθεμένους ἀπὸ τοῦ καλέσαντος ὑμᾶς ἐν χάριτι Χριστοῦ εἰς ἕτερον εὐαγγέλιον, ὃ οὐκ ἔστιν ἄλλο, διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ χρόνου καὶ τῆς συνεχοῦς διδασκαλίας φυσίωσιν· παρ' ὃ μὴ δέ, κἂν ἄγγελοι εὐαγγελίζωνται, ἀκούειν θέμις διὰ τὸ φρικτὸν τοῦ ἀναθέματος. πρὸς δέ γε καὶ ὁ τοῦ σωτῆρος μαθητῆς ἐμβριθέστερον ἐπιπλήξειεν, Ἐοίκατε, λέγων, κλύδωνι θαλάσσης ἀνεμιζομένῳ καὶ ῥιπιζομένῳ· ὑπὸ πολλῆς γὰρ ἀθυμίας ὄντως καὶ εὐχερείας πρὸς πᾶν ὅτι οὖν τὸ δοκοῦν εὐπαράφοροι τυγχάνοντες ῥαδίως μεταβάλλεσθε, τοῦ Χαλκιδικικοῦ Εὐρίπου δεικνύμενοι ἀπιστότεροι. ταῦτα ἐνωτίσασθε καὶ σύνετε ἐλεγχόμενοι, καὶ αἰσχύνθητε ἀνθ' οἴων εἰς οἶα κατωλισθήσατε, νῦν γοῦν ἐπαισθόμενοι, οἱ τὴν ἀστείαν καὶ βασιλικὴν τῆς εὐγενοῦς καὶ ἀμωμήτου ἡμῶν πίστεως τρίβον ἀπολιπόντες, πρὸς τὴν τραχεῖαν δὲ καὶ ἀνάντη

καὶ ἐπ' ἀκάνθαις καὶ κρημνοὺς φέρουσαν ἀβούλως καὶ σφαλερῶς ἐκκεκλικότες. τὸ γὰρ τῆς χάριτος ἠθετήσατε πνεῦμα, τῶν ὑγιαίνοντων τῆς πίστεως ἀλογήσαντες λόγων καὶ πρὸς τὸ λαοπλάνον τοῦ ψεύδους τὸ ἐνεργοῦν εἰς τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας μεταρρυσθέντες, ἐντάλμασιν καὶ βουλήμασιν ὑπαγόμενοι τῶν λαλούντων διεστραμμένα, κατεφθαρμένων καὶ ψυχὴν καὶ διάνοιαν. τί γὰρ σοφισθήσεται ἢ τί χρηστὸν ἐννοήσεται ὁ τῷ Μαμωνᾷ ἠττώμενος καὶ τοῖς τῆς σαρκὸς κτηνοπρεπῶς ὑποκύπτων πάθεσιν, οὐδαμῶς τῶν εἰς δόξαν θεοῦ συντεινόντων ἢ ψυχῆς φερόντων ὄνησιν ἐν φροντίδι ποτὲ γεγεννημένος; οὕτως ὑμεῖς τῷ ἐκφύλῳ καὶ βαρβάρῳ συμπλακέντες φρονήματι, βαρβαρίζειν μᾶλλον ἢ χριστιανίζειν προείλεσθε. οἱ δὲ γε κατὰ τὴν θεόλεκτον ἐκείνην καὶ καθ' ἡμᾶς μεγάλην καὶ οἰκουμενικὴν σύνοδον θεσπέσιοι ἄνδρες, ὁπόσον τὸ ὑπερφερὲς καὶ ὑπεραῖρον ἦθει τε καὶ λόγῳ καὶ πράξεσιν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἠνέγκαντο γενεᾷ, θεία χάριτι καὶ εὐλαβείᾳ καὶ σεμνότητι βίου κοσμούμενοι, τοῖς βουλομένοις συνιδεῖν ἔυπετές· στυλοὶ τε γὰρ τῆς ἐκκλησίας πεφήνασιν ἀκατάσειστοι καὶ πίστεως ἔρεισμα καὶ πύργοι τῶν θείων ἡμῶν δογμάτων ἀκαθαίρετοι, καὶ τούτων μάλιστα ὅσον ἐν προεδρίαῖς ἐπέλαμπεν τῶν τε ἡμεδαπῶν τῶν τε ἐπηλύδων ἀγίων ἀνδρῶν. ὧν οἶμαι οἰχομένων, συνοίχεται τὰ τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ λόγου καὶ γνώσεως κράτιστα· ὥσπερ γὰρ ἄνθος ἔαρινῆς λογιότητος ἐν χειμῶνι τῆς κατὰ τὴν καθ' ἡμᾶς γενεᾶν ἀλογίας καὶ ἀπιστίας τεθηλότες, τὴν εὐσέβειαν ἡμῖν μετὰ τοῦ λόγου συμπεριήνθησαν. ἀλλὰ νῦν, τῆς ἀσεβείας πάλιν ἐπιχειμαζούσης καὶ τὸν κρυμὸν τῆς ἀπιστίας δριμὺν ἐπιτεινούσης, ἀπομαρανθὲν ἀπελήλαται, κεχερσωμένην καὶ ἄγονον τῆς ἀρετῆς καὶ πίστεως τὴν ἄρουραν καὶ πικρῶς ἀκανθοφοροῦσαν τῆς κακίας καὶ ἀπειθείας τὰ κέντρα ἀπολιπόν. ἀλλ' οἱ τὸ ἀκοινώνητον πρὸς τὴν ἐκείνων μεγαλοφυΐαν ἔχοντες, ὥσπερ χύτρα εὐθραυστος τῇ στερρότητι τῶν γενναίων οἷον λέβητι προσκροτούμενοι, τὸ σύντριμμα ἐφ' ἑαυτοῖς οἱ ἀγεννεῖς καὶ ἀνάκιδες δέξονται. ἀλλὰ τί ταῦτα; Χριστὸν αὐτὸν παρητημένοι τοῖς τοῦ κόσμου προστρέχουσιν ἄρχουσιν, ἐζωγρημένοι εἰς τὸ ἐκείνων θέλημα, εὐχείρωτοι καὶ ἀλώσιμοι ταῖς ἄρκυσιν τῆς αὐθαδεΐας αὐτῶν γενόμενοι. ὧν τις εὐκαίρως μετὰ Μωσέως κατακεκράξεται, Ἄπελάκτισεν, λέγων καὶ νῦν, ὁ ἡγαπημένος Ἰσραὴλ καὶ τῆς πρὸς θεὸν φιλίας ἀναφανδὸν ἐξάλλεται. ἰσοφυᾶ γὰρ καὶ ὁμόστοιχον τῆς Ἰουδαίων παρανομίας τὴν γνώμην θέμενοι, οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα μονοноῦ φανερῶς καὶ αὐτοὶ διακεκράγασιν. τῇ δόξῃ γὰρ τοῦ κόσμου προστετηκότες καὶ τὴν ἰδίαν κακῶς καὶ ἀφρόνως δικαιοσύνην δόξασαν στήσαι ζητοῦντες, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ θεοῦ οὐχ' ὑπετάγησαν· καὶ τῇ εἰκόνι τῇ χρυσοῦ προσκυνήσαντες τῇ εἰκόνι τῇ τοῦ Χριστοῦ προσκυνῆσαι οὐ προήρηνται. 32 ταῦτα εἰς τοὺς διδασκάλους διαθέμενοι, ἐν τοῖς ἐξῆς πρὸς ὕβριν τῆς τοῦ θεοῦ λόγου τρέπονται οἰκονομίας γεγραφότες ὡδί· ... τὸν ἀκατάληπτον υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ κατὰ τὴν σάρκωσιν διὰ ἀτίμου ὕλης ζωγραφεῖν ἔδογματίσεν, ... ταῦτα ὡς ἐκ τοῦ Μανιχαϊκοῦ ὀρμώμενοι σκότους περιλαλοῦσι, φανερόν οἶμαι παντί· Ἐπιφανίδου γὰρ τινος καὶ τῶν ἀμφ' αὐτόν, τῇ πλάνῃ τῶν Δοκητῶν, τῶν φαντασίᾳ τὴν τοῦ θεοῦ λόγου σάρκωσιν γεγενῆσθαι οἰομένων, ταυτὶ τὰ ληρήματα, ὡς εἰς ὕστερον δηλωθήσεται· ἄπερ ὡς οἰκεῖα προϊσχύμενοι, καθάπερ καὶ οἱ τῆς κατ' αὐτοὺς ἀποστασίας καθηγεμόνες πεποίηνται (κακῶν γὰρ διδασκάλων κακὰ τὰ μαθήματα, μᾶλλον δὲ πονηρῶν σπερμάτων πονηρὰ τὰ γεώργια), καταγορεύειν τῶν ὀρθοεπεῖν εἰδόντων ἐπαγωνίζονται. ἤδη γὰρ ἐπὶ τῇ στερεᾷ τῆς τῶν ὑψηλῶν ἡμῶν δογμάτων θεωρίας τροφῇ, ἢ τοῖς τελείοις προσήκει, οἶονεὶ ναυτιάσαντες, ἐπὶ τὰ πτωχὰ τοῦ κόσμου στοιχεῖα ὡς τινες νήπιοι καὶ δεόμενοι γάλακτος στρέφονται· καὶ οὐκ αἰσχύνονται ἀλλοτρίοις ἐμέτοις παράσιτοι γίνεσθαι καὶ τοῖς ἐτέρων βορβόροις τὰς ἑαυτῶν καρδίας καταμαΐνοντες, τὰ πικρὰ καὶ φθοροποιὰ τῶν δυσωνύμων Ἀρειανῶν καὶ Μανιχαίων θοινώμενοι δηλητήρια. διὰ τοι τοῦτο καὶ αὐτοὶ τὸν νῦν αἰῶνα

ἀγαπήσαντες καὶ εἰς ζητήσεις μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ἐκτρεπόμενοι, περὶ τὴν πίστιν ἀδόκιμοι φανέντες ἐναυάγησαν, ξέναις φωναῖς καὶ ἀλλοτρίαις παρασυρόμενοι. διττὴν δὲ ἡμῖν τὰ προκείμενα ὠδίνει τὴν ἔννοιαν. τὸ γὰρ κατὰ τὴν σάρκωσιν μέσον παρεμβληθέν, εἰ μὲν τοῖς προηγουμένοις προσκείτο ἵνα τὸ ἀκατάληπτον τοῦ θεοῦ λόγου καὶ κατὰ τὴν σάρκωσιν συννοοῖτο, τὴν Μανιχαίων ἡμῖν σαφῶς εἰσηγείται φαντασίαν ὁ λόγος· εἰ γὰρ οὐ κατελήφθη καθὸ σὰρξ ὑπῆρξε πεφηνῶς καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, φαντασία ἢ οἰκονομία νομισθήσεται. εἰ δὲ τοῖς ἐπομένοις συνάπτοιτο, τὴν τῆς ἐκκλησίας παράστησιν δόξαν· ταυτὸν γὰρ ἐννοεῖν ὑποτίθεται ὡς εἰ καὶ ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν σάρκωσιν λέγοιτο, καὶ μάτην ἐγκαλοῦσιν τοῖς ζωγραφεῖν δογματίζουσιν, οὐδενὸς λόγου τοῦτο κωλύοντος. εἰ γοῦν κατὰ τὴν σάρκωσιν τὸ ἀκατάληπτον ἔξει καὶ διατοῦτο μὴ δὲ τὸ γράφεσθαι, ἐκ παντὸς τὸ καταληπτὸν τῇ κατ' αὐτὸν θεότητι δώσουσιν, εἴπερ προῆλθε θεὸς μετὰ τῆς προσλήψεως, ἐν ἑκ δύο τῶν ἐναντίων, σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἧ φασὶν οἱ καθ' ἡμᾶς θεολόγοι. ἀλλ' εἰ τῇ θεότητι προσνέμειν ἀδύνατον, ἀνάγκη δήπου πάντως τῇ κατ' αὐτὸν ὑπάγειν σαρκί, ἵνα ἐφ' ἑκατέρᾳ τῶν ἐναντίων φύσεων οἰκείως καὶ ἀναλόγως καὶ ἢ ἀκολούθησις τῶν ἐπομένων ἐναντίων, τοῦ ἀκαταλήπτου καὶ καταληπτοῦ φημί, συμφυλάττηται καὶ μηδέτερον ἀκαταλλήλως πρὸς τὸ ἕτερον ἀντιπεριτρέπτοιτο, ἀλλὰ τό τε ἀκατάληπτον τῇ θείᾳ φύσει προσνέμοιτο, τό τε καταληπτὸν τῇ σαρκὶ προσάγοιτο· ὥστε ἀναγκαίως ἔπρεσθαι τῷ ἀκαταλήπτῳ τὸ μὴ γράφεσθαι, τῷ δὲ καταληπτῷ τὸ γράφεσθαι. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, τί τῶν ἀτόπων ἀπαντήσεται τὰ ἐκ τῆς ἀνεκφράστου καὶ σωτηρίου ταύτης σαρκώσεως, τῆς κατὰ ἀλήθειαν καὶ οὐ φαντασίαν γεγεννημένης, καὶ διὰ τῆς ἱστορίας ταύτης γράφεσθαι δογματίζειν, τὴν αὐτὴν τῷ εὐαγγελικῷ κηρύγματι ἀπαγγελλούσης ὑπόθεσιν εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἐνταῦθα ἡμῖν ὑπηρεγμένων μεγάλων καὶ ἀξιαγάστων εὐεργεσιῶν; ἄς διομολογεῖν δίκαιον καὶ δοξάζειν τὸν εὐεργέτην ὑπὲρ ὧν εὖ πεπόνθαμεν· ἀλλὰ δήλους ἑαυτοὺς καθιστῶσιν ὅτι βαρὺς αὐτοῖς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος. 33 τίς οὖν ἄρα ὁ ταῦτα δογματίσας; ἢ οὐχ' ἢ ἐπιφοιτήσασα κατὰ τὸ θεόλεκτον ἐκεῖνο ἄθροισμα χάρις, γλώσση καὶ ὁμολογία τῶν ὑπηρετουμένων τὴν ψῆφον ἐκφέρουσα; τί δὲ τὸ δογματιζόμενον; ἄρα καινόν τι καὶ νεαρὸν τῷ βίῳ εἰσήνεγκεν, ἢ καὶ πάλαι καλῶς ἱστορούμενον καὶ τιμώμενον, κακουργία δὲ καὶ ἀπιστία καταβληθὲν ἀσεβῶν, πάλιν ὑπὸ φιλοθείας καὶ εὐλαβείας ἀνενώσατο καὶ τὴν προσήκουσαν ἴδρυσιν καὶ προσκύνησιν ἔνειμεν; τίς γὰρ οὕτως εἰς ἔσχατον ἠλιθιότητος καὶ ἀναισθησίας ἤλασεν, ὡς ταῦτα ἀγνοεῖν ἢ ἐτέρως ἔχειν ὁμολογήσειεν; οὐκοῦν οὐ τῆς βασιλίδος τὸ δόγμα, ὡς δοκεῖ τοῖς τοῦ ψεύδους ὑπασπισταῖς, οὐδὲ τι ἐμπαθὲς καὶ σαρκικὸν κεκράτηκε θέλημα, ἐπεὶ σύνδρομος τῇ συνόδῳ καὶ ὀπαδὸς καὶ σύμψηφος. οὐ γὰρ ὡς ὁ ὑμέτερος διδάσκαλος Μαμωνᾶς, ὃς παροράσει θεοῦ τῇ ἐξουσίᾳ χρώμενος τοῖς ἀνιέροις ἐπέτρεπεν φάσκων ὡς "Ἐὰν εἰς τοῦτο τὸ ἐν εἰκόνισμα πληροφορήσωμεν ὑμᾶς ὅτι καλῶς λέγομεν", περὶ τῆς καθαιρέσεως τῆς εἰκόνης Χριστοῦ ὁ χριστομάχος αἰνιττόμενος, "τότε καὶ περὶ τῶν ἄλλων εἰκόνων πάλιν σκοποὺς προαγαγεῖν ἔχομεν ἐνώπιον ὑμῶν καὶ ὡς κρίνετε". ταῦτα ἐπιτωθάζων ὑπέκλεπτε φενακίζων τοὺς ἄφρονας. διὰ τούτων γὰρ τὴν ἀτιμίαν τῶν εἰκονισμάτων τῶν ἁγίων ἐνέφαινε ἐπ' ἀνατροπῇ πάντων τῶν καθ' ἡμᾶς μυστηρίων παραταττόμενος. οὗτοι δὲ μετὰ τῆς ὕλης καὶ τῶν ζωγράφων τὴν τέχνην πολλαχοῦ κακίζουσιν, ἵνα ἐπὶ τὸν θεὸν καὶ ἐνταῦθα μῶμόν τινα ἀπορρίψωσιν. ἀλλ' οὐχὶ αἱ τέχναι κακαί, ἄς ἐπ' εὐεργεσίᾳ τοῦ γένους ὁ θεὸς προνοῶν ἐχαρίσατο· οἱ μετιόντες δὲ ἐὰν κακῶς χρήσωνται, τῆς μοχθηρᾶς προαιρέσεως, οὐ τῆς τέχνης, τὸ αἴτιον. ἐνταῦθα δὲ οὐ πρὸς κακοῦ τῷ γραφεῖ ἢ τέχνῃ κεχρημάτικεν· πῶς γὰρ, ἔνθα Χριστοῦ ὄνομα σὺν τῷ ἀληθεῖ πρόκειται καὶ ἱερῶν τύποι ἐγγράφονται; εἰ δὲ καὶ ἄτιμος ἢ ὕλη παρ' αὐτοῖς λέγοιτο, ἀλλ' οὖν γε ἐπιτιμίῳ τισὶν παραλαμβανομένη,

οὐκ ἄτιμος, ἐπεὶ οὕτω γε καὶ σταυροῦ τύποι ἐξ ὕλης διαγραφόμενοι καὶ βίβλοι εὐαγγελικαὶ κατασκευαζόμεναι καὶ πλεῖστα ἕτερα κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ἀποτελούμενα ἀτιμούσθωσαν καὶ καταπιμπράσθωσαν. ἀλλ' οὐχὶ διὰ τὸ ἄτιμον τῆς ὕλης καὶ ταῦτα συνατιμασθήσεται, ἵνα τὸν περὶ τῆς μυστικῆς εὐλογίας λόγον παρήσωμεν. 34 τοιαῦτα ἐν τοῖς προειρημένοις ματαιοπονήσαντες, ἥπερ εἰώθεσαν χριστομαχοῦντες, προστιθέασιν εὐθύς: ... τὴν τε παναγίαν θεοτόκον καὶ τοὺς συμμόρφους αὐτοῦ ἁγίους νεκραῖς χαρακτήρων ὄψεσιν ἀναστηλοῦν καὶ προσκυνεῖσθαι ἀπαραφυλάκτως ἐξέθετο, εἰς αὐτὸ τὸ καίριον δόγμα τῆς ἐκκλησίας προσκόψασα καὶ τὴν λατρευτικὴν ἡμῶν προσκύνησιν ἐπιθολώσασα, τὰ τῷ θεῷ πρέποντα τῇ ἀψύχῳ ὕλῃ τῶν εἰκόνων προσάγεσθαι κατὰ τὸ δοκοῦν ἐβεβαίωσεν. ἐν οἷς οὐκ ἔστιν αὐτοῖς λόγος τῇ ἑαυτῶν ματαιότητι συστήσασθαι· πάλιν ἐπὶ τὰς βδελυρὰς τῶν καινῶν διδασκάλων αἰσχυρῶς καὶ ἀκόσμως φωνὰς τρέπονται (Ἐπιφανίδου γὰρ ἐκείνου καὶ ταῦτα τὰ ἀμβλώματα), ταυτὸν, τι, ὡς γέ μοι δοκεῖ, ποιοῦντες ὁποῖόν τινες γυμνοὶ καὶ ἄοπλοι πολεμισταὶ ἐπὶ τι σαθρὸν καὶ εὐάλωτον καὶ τοῖς ἐναντίοις εὐχείρωτον καταφεύγοντες φρούριον. πόθεν γὰρ αὐτοῖς ὁ λόγος ἐπικουρούμενος τὸ ἀσφαλὲς ἔξει; ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς τοῦ θεοῦ λόγου σαρκώσεως καὶ κατὰ τὴν σάρκα τὸ ἀπερίγραπτον διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἔνωσιν καὶ ἀκατάληπτον προτείνουσιν, προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις προφασίζόμενοι. ἐπὶ δὲ τῆς παναγίας θεοτόκου καὶ τῶν ἁγίων, τίνα αἰτίαν πρὸς ὕβριν παραστήσουσιν; τὸ ἀκατάληπτον καὶ ἀπερίγραπτον οὐδαμῶς αὐτῶν ἐνταῦθα προστίθεται, εἰ μὴ κάκεῖνοις ὑπ' ἀναιδεΐας καὶ ἀλογίας οἱ ἐμβρόντητοι ταῦτα προσνεύμοιεν. ἡ λατρευτικὴ προσκύνησις τὴν ἀνούστατον καὶ μανιώδη ἐξελέγχει φλυαρίαν· πῶς γὰρ λατρευτικὴν προσκύνησιν τις προσοίσειεν ὧν τὰ ἀρχέτυπα εἰς λατρείαν οὐ παραλαμβάνεται; ἦν μόνῳ θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ οἱ ἐπεγνώκότες προσάγουσιν. ποῦ γὰρ Χριστιανὸν οἱ Χριστιανῶν ἀλλότριον ἀψύχῳ ὕλῃ προσφέροντα ταύτην ἐφώρασαν; τί οὖν φαμέν; ὅτι κἂν ἡμεῖς σιγήσωμεν, ἀλλὰ τά γε θεοπαράδοτα σιωπᾶν οὐκ ἀνέξεται λόγια, ἐνδίκως καὶ πρὸς γε τοὺς δυσσεβεῖς τούτους ἐφαρμοζόμενα· ὅτι ὁ μωρὸς μωρὰ λαλήσει καὶ ἡ καρδιά αὐτοῦ μάταια νοήσει τοῦ λαλεῖν πρὸς κύριον πλάνησιν. ταῖς ἀληθείαις γὰρ ὑπὸ πολλῆς μωρίας καὶ κακίας ἐσκοτισμένοι τὸν νοῦν καὶ τεθλωμένοι, οἷα ἐξεστηκότες καὶ βακχεύοντες κενολογοῦσιν, ἀπόλυτον τὴν θεομάχον γλῶσσαν καὶ κατὰ τῶν ἁγίων καὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν δόξης διαφιέντες. τίς γὰρ τῶν πάλαι ἢ τῶν νῦν ζωγραφεῖν ἀνθρώπους καθ' ἡμᾶς χρηματίζοντας ἀπεῖρξεν; ὅπου γε ὀρῶμεν καὶ τοὺς ἔν τισιν ἀνδραγαθήμασιν κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν ἐμπρέψαντας ἔν τε πολέμοις ἀριστεύσαντας καὶ ἄλλως ἄξιόν τι μνήμης κατωρθωκότας, ταύτη τιμᾶσθαι, ἠνίκα τὰ τούτων πλεονεκτήματα τοιαύταις γραφαῖς τῷ βίῳ παραδέδοται. πῶς οὖν οὐχὶ μᾶλλον ἐχρῆν τῶν ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον τοῖς ἁγίοις διηγωνισμένων ἄθλων τὴν μνήμην ἐν εἰκόσιν ὡσπερ καὶ ἐν ταῖς βίβλοις διασῶζεσθαι, τὴν αὐτὴν ἐκείναις ὑπόθεσιν ἡμῖν φερούσαις, καὶ τοσοῦτον μᾶλλον ὅσον καὶ τὴν ἐκεῖθεν ὄνησιν καρπούμεθα καὶ ὠφέλειαν. ἀλλ' εἰς ἐκείνους τοὺς σκοποὺς εἰ οἶδα καταφεύζονται, οὐς ὁ τῶν ἁγίων ἔχθιστος καὶ τούτων διδάσκαλος κατὰ τῶν ἁγίων μεμηνῶς προὔτεινεν. ὡς δὲ ὁ τοῦ ψεύδους πατὴρ σαφῶς δι' αὐτῶν ἐνεργεῖ φθεγγόμενος, τί χρὴ πειρᾶσθαι ἀποδεικνύειν, ἐξὸν τὸν εὐσεβῆ καὶ πάσης εὐθύτητος γέμοντα τῆς ἱεραῆς συνόδου ὄρον μετὰ χειρας λαβόντας τὰ ἐν αὐτῷ ἐκτεθέντα ἀναμαθεῖν καὶ τὴν παρὰ τῶν ἐναντίων τερατολογουμένην πλάνην ὡς τάχιστα διεκπομπεῦσαι; τί γὰρ θεσπίζει ὁ ὄρος ἢ ὅτι γε παραπλησίως τῷ τύπῳ τοῦ σταυροῦ τὴν σεβασμίαν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ τιμᾶσθαι; τῶν δὲ ἁγίων οὐκ ἄδηλον ὅπως ἀνάλογον τιμηθήσονται. 35 ἄπερ ἀγνωμονήσαντες καὶ τῶν οἰκείων ὁμολογιῶν καὶ συνθηκῶν ἄπαρνοι γενόμενοι, ἔτι τε τῆς αὐτῆς ἀβελτηρίας καὶ παρανοίας ἐχόμενοι, τοιαῦτα προσεπάγουσιν· Καὶ ταύτας ἀφρόνως θείας χάριτος

ἐμπλέους εἰπεῖν κατετόλμησεν, κηρῶν τε ἀφὰς καὶ θυμιαμάτων εὐωδίας· σὺν προσκυνήσει βιαία τοὺς ἀφελεῖς ἀπεπλάνησεν, ... ταῦτα τίνες; οἱ κατήγοροι τῶν ἐπαινουμένων, οἱ σκοτεινοὶ περὶ τὸ φῶς, οἱ περὶ τὴν σοφίαν ἀπαίδευτοι, δικαίως ἂν μάλα ἢ θεολόγος αὐτοῖς ἀρμόσεται φωνή· οἱ γὰρ λαμπρότητι δογμάτων ποτὲ σοφῶς ἐναγλαϊζόμενοι, νῦν σκότῳ διδαγμάτων ματαίων ἀπαιδεύτως περιαχλύζονται. ἅπερ γὰρ πρὶν ἐν τῇ οἰκείᾳ καὶ ὀρθῇ ὁμολογίᾳ ἐστῶτες ὡς ἱερὰ τετιμήκασιν, νῦν ὥσπερ ἐκστάντες ἑαυτῶν καὶ πρὸς τὴν ἀσέβειαν μεταβαλόμενοι ἀφρόνως ὡς ἀληθῶς καὶ ἀνοήτως καθυβρίζουσιν. ὅθεν θριαμβεύεται αὐτῶν τὸ ἔμπληκτον τῶν λογισμῶν καὶ ἀνίδρυτον καὶ πρὸς τὴν εἰς τὰ ἅγια δυσφημίαν εὐχερὲς καὶ ὀξύρροπον. κρινάτω γὰρ πᾶς τις τῶν ὀρθῶ λογισμῶ καὶ ἀδεκάστῳ κριτηρίῳ ἐπεσκεμμένων καὶ εἰδῶτων κρίνειν τῶν πραγμάτων τὸ ἀσφαλές. ὁ τῆς ἀποστασίας ταύτης βίαιος καὶ ἀνυπόστατος τῷ ὄντι εἰσηγητὴς καὶ αὐτῶν τούτων νεοθαλῆς παραδειχθεὶς διδάσκαλος, ὁ δυσσεβῆς ἐκεῖνος φημί Κωνσταντῖνος, ὁ πάντα τὰ τῆς θείας χάριτος ἐνυβρίσας καὶ διαπτύσας, καὶ κοινὰ τὰ ἅγια καὶ βέβηλα ἠγησάμενος, τῆς φίλης ἰπείας περιαληλειμμένος καὶ ὡς μύρου εὐώδους περιεχόμενος, καὶ αὐτοὺς δήπου τοὺς ἵππους ὀπόσης σπουδῆς καὶ φιλοτιμίας ἠξίου, πολλοὶ τῶν νῦν ἐν τῷ βίῳ περιλειπομένων ἴσασιν. καὶ γὰρ τοὺς ἐν ταῖς ἵππικαῖς ἀμίλλαις τὸ νικητήριον φέροντας ἵππους ταῖς προπομπίαις τιμαῖς καὶ θεραπείαις καταγεραίων, τοῖς ἐκλεκτοῖς θυμιάμασιν τοῖς ἐκ μύρων τῶν πολυτελεστάτων κατεσκευασμένοις, τῆς εὐωδίας ἀπεπλήρου. περὶ δέ γε ἀφῶν τί χρὴ καὶ λέγειν ὡς λίαν φαιδρῶν καὶ δαφιλεστάτων; καὶ γὰρ ἑορτῆς μεγίστης ὑπόθεσιν τὴν ἀνθιππασίαν ἐκείνην ἐτίθετο, ἐφαιδρυνέν τε αὐτὴν τοῖς ἐκ τῶν ἱερῶν ἐκκλησιῶν εἰς ἀφὴν τῶν θείων λειτουργιῶν καὶ διακονιῶν ἀφωρισμένοις σκεύεσιν· ἃ τοῖς ἄρματείοις ἵπποις ὁμοῦ καὶ τοῖς τὰς ἡνίας αὐτῶν ἔχουσιν ὡς θεραπευτῆς προσένεμεν, αὐτούς τε τοὺς ἐν κλήρῳ τεταγμένους καὶ θεῶ ἀνιερωμένους ἄνδρας σὺν ἀφῇ καὶ δαδουχίᾳ τῇ διαφανεστάτῃ, ὁποῖαν δὴ ἐν ταῖς καθ' ἡμᾶς ἑορτασίμοις ἡμέραις τις θεάσαιτο, προάγοντάς τε καὶ ἐπομένους καὶ τὰ θυτήρια σκευὴ χερσὶν ἐπιφερομένους. καὶ ἦν ἰδεῖν θέαμα ἔλεεινὸν καὶ δακρῶν ἄξιον, ὅπως τὰ θεῖα εἰς τὴν ἀλόγων τιμὴν παρὰ τῶν ἀλόγων προήγετο. τοιαύτην τελετὴν, ἐκείνην τὴν προπομπὴν διακοσμῶν συνεκρότει, ἠλίκην ἂν τις ἐπὶ θρησκείᾳ διασκευάσειεν· καὶ οὐδεὶς πω τοῦτον εἰδωλολατρίας, ὥσπερ ἦν ἄξιον, ἐγράψατο, ἢ τοὺς ἀμιλλητηρίους ἵππους κατ' αὐτάς τὰς ἵππηλασίας καὶ τοὺς διφρηλατοῦντας οὕτω τιμωμένους ὄρων ἐδυσχέρανεν. τῶν ἁγίων δὲ πικροὶ κατήγοροι γίνονται καὶ τῆς ἀφῆς καὶ τῶν θυμιαμάτων καταγινώσκουσιν, ἐκλελησμένοι οἱ παράπαιστοι ὡς πάντα τὰ καθ' ἡμᾶς ἱερά, μεθ' ὧν καὶ ταῦτα, τῆς τοιαύτης τὸ ἐξ ἀρχῆς τυγχάνουσι τιμῆς. οὕτως ὑπὸ τῆς κατασχούσης τῶν καιρῶν ἀνωμαλίας καὶ ἀταξίας ἐκτραχηλισθέντες οἱ τάλανες οὐδὲ τὴν τοῖς ἀλόγοις ζώοις προσαγομένην παρὰ τῶν δυσσεβούντων τιμὴν τοῖς ἱεροῖς νεῖμαι ἐδικαίωσαν· βιαίως δὲ ὅπως, τῶν ἱερῶν γέγονεν ἡ προσκύνησις, οἱ βιαίως ὡς ἀληθῶς ταύτης ἀφελκόμενοι καὶ κινδύνους ὡς πλείστους ἀνατλάντες διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ἀγάπην ἀπαγγελλέτωσαν. 36 τὰ δὲ τούτοις ἐπόμενα οἷαν αὐτοῖς ἀναπλάττει τὴν τερατείαν, καὶ οἷοις ἐναντιώμασιν οἱ ἄθλιοι περιπίπτουσιν, ἀναισχύντως καὶ ἀπρηυθριασμένως ὀρμῶντες, τῇ φύσει τῶν πραγμάτων καὶ ὡς ἀληθείας ἔχουσι τὸ ψεῦδος ἀντιτιθέντες· αὐτόθεν ἔξουσι καταφανεῖς τῆς ψευδομυθίας τοὺς ἐλέγχους. παραπλησίως γὰρ ταῖς νυκτερίσιν, αἱ τὰς μὲν ἡλιακὰς αὐγάς ἀεὶ δυσχεραίνουσιν νυκτὶ δὲ καὶ τῷ σκότῳ χαίρουσιν, καὶ οὗτοι τὸ μὲν τῆς ἀληθείας ἀποδιδράσκουσι φῶς, ἐπὶ τὸ φίλον δὲ καὶ σύνηθες τοῦ ψεύδους σκότος ὡς οἰκεῖον καταφεύγουσιν. οἷα γὰρ ἀποτολμῶσιν ἀνόσια οἱ πάντολμοι ἀπερεύγεσθαι, εὐνούστατοι θεράποντες πρὸς τὸ ἔκφυλον ἐκεῖνο καὶ μιζοβάρβαρον κῆμα φιλοτιμούμενοι δείκνυσθαι, ... εἰ μὴ κύριος ἡμῖν, λέγοντες, συγκεκρότηκεν καὶ ναυαγοῦντα κόσμον κατακλυσμὸν ἁμαρτίας ἠλέησεν

καὶ δεύτερον Νῶε τοῖς Χριστιανοῖς ἐχαρίσατο, ὅς καὶ τὴν καταιγίδα τῆς αἰρέσεως σὺν τῷ κέντρῳ τοῦ διαβόλου ἀμβλῦναι ἐσπούδασεν. ἀλλ' ἀκουέτωσαν πρὸς τε ἡμῶν καὶ τῆς ἀληθείας αὐτῆς ὅτι κατακλυσμὸν ὄντως κατὰ Χριστιανῶν καὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος οὗτος ἐπανεστῆσεν, καὶ τῆς τοσαύτης κατῆρξε ταραχῆς καὶ τοῦ κλύδωνος καὶ δεύτερος οὐ Νῶε (οὐδὲ φεύγων κατακλυσμὸν ἀλλ' ἐπάγων καὶ ὄλος ἐν αὐτῷ συμπνιγόμενος, πίστεως κιβωτὸν οὐκ ἔχων τὴν σῶζουσαν), ἀλλὰ Φαραώ τις βαρὺς ἐργοδιώκτης καὶ τέρας Αἰγύπτιον, ἢ ἄλλο Ἀσσύριον ἢ Βαβυλώνιον στύγημα· καὶ πικρὸς τύραννος κατὰ λαοῦ καὶ τῆς κληρονομίας κυρίου τὸν νοητὸν χειμῶνα καὶ τὴν χαλεπὴν τῶν ψυχῶν ζάλην ἀπεγέννησεν, ἐπὶ τῇ γαλήνῃ ἔτι ἀτρεμούσης τῆς ἐκκλησίας ἀπομανεῖς καὶ τοῖς καθεστῶσι πράγμασι λίαν ἀχθόμενος. καὶ ὧδε ὡς ἀληθῶς εἰπεῖν εὐκαιρον· εἰ μὴ κύριος Σαβαῶθ διὰ σπλάγχνα ἐλέους καὶ οἰκτιρμῶν αὐτοῦ ἐπέβλεψεν ἐξ οὐρανοῦ, ἀγίου κατοικητηρίου αὐτοῦ, καὶ κατηλέησεν καὶ ἐβροήθησεν ἡμῖν καὶ τὸν ἐπαναστάντα τῇ ἐκκλησίᾳ σάλον καὶ κλύδωνα παραδόξως κατηύνασεν καὶ τῇ καταιγίδι τῆς ἀποστασίας καὶ δυσσεβείας ἐπιτάξας εἰς αὔραν γαληνιῶσαν ἔστησεν, καὶ τῶν συμφορῶν τούτων τὸν αἴτιον, τὴν πάντων τῶν κακῶν ποριμωτάτην φύσιν, ψήφοις θεοκρίτοις μετελθὼν, ὧν ἦν ἄξιος, ἐκ ποδῶν ἐποίησατο, οὐδὲν ἐκώλυεν τοὺς κατὰ τήνδε τὴν ἀρχὴν ἅπαντας με γίστω καὶ ἐξαισιῶ περιπεσόντας ναυαγίῳ εἰς βυθὸν ἀπιστίας κατολισθεῖν, ἐξ οὗ τὸ λοιπὸν ἐλπίς οὐκ ἦν περισώζεσθαι. οἷοι δὲ καὶ τούτων οἱ καρποὶ τῷ τρόπῳ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ ἐπόμενοι, καθάπερ ἤδη καὶ ἐπὶ τῶν ἠγησαμένων αὐτῶν τῆς ἀσεβείας ἐδείκνυτο, διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν καθίστανται γνώριμοι· ἐντεῦθεν γὰρ πάλιν ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ σχίζεται καὶ μερίζεται, καὶ ὁ ἄνωθεν καὶ διόλου ἐξυφασμένος χιτῶν τοῦ Χριστοῦ διαρρήγνυται. καὶ τί χρὴ τὰ πολλὰ νῦν ἀπαριθμεῖσθαι; ἤδη γὰρ ἐν τοῖς προοιμίοις τοῦδε τοῦ γράμματος μετρίως εἴρηται. ἀποκρινέσθωσαν δὲ ἡμῖν ἐρομένοις ὅτου δὴ χάριν τὸ καινὸν δὴ τουτὶ καὶ ἀγυρτῶδες συνήκται συνέδριον. ποίας τῶν κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ποτὲ παραφουεῖσων αἰρέσεων λόγον ἐν μέσῳ πεφώτικεν; τί τὸ διοχλοῦν; τί τὸ φανὲν ἄτοπον καὶ παράλογον; τίς ἡ ἄλογος σπουδὴ; τίς ὁ κινῶν ἀρχιερέων ἢ τῶν ἐν τέλει ἢ ὁποιασοῦν τύχης καὶ ἡλικίας καὶ ἀξιώματος; ἀλλ' οὐκ ἂν εἰπεῖν ἔχοιτε οὐδ' εἰ μυρία καμόντες συμπλάσσοιτε, πάντων εἰρηνευόντων καὶ ἐν μιᾷ πίστει καὶ ὁμολογίᾳ καὶ τῇ εἰς θεὸν εὐσεβείᾳ συγκεκραμένων καὶ κοινὴν καὶ σύμφωνον τῷ θεῷ τῶν ὅλων δόξαν ἀναπεμπόντων. ἢ οὐχὶ καὶ πάλιν ἐναγεῖς τινες καὶ ἀκαθαρσίας πάσης πεπληρωμένοι, τὴν ἰδίαν αἰσχύνην μᾶλλον καὶ τὸν ὄλεθρον ἢ δόξαν συστήσαι βουλόμενοι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ θεοῦ οὐχ' ὑπετάγησαν καὶ τὸν πρὶν κεκρυμμένον ἢς ὄδιον ἀπιστίας ἰὸν καὶ δόλον κατὰ τῆς εὐαγοῦς ἡμῶν θρησκείας, παριδόντος θεοῦ, τῆς δυναστείας ἐπ' ἀπωλεία ψυχῆς καὶ σώματος ἐπιλαβόμενοι ἐξήμεσαν καὶ τὴν ψυχὴν ἐξοιδηκότες μέγα κατὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἔπνευσαν, ἵνα δι' ἐνὸς τοῦ κατὰ τῶν ἱερῶν ἐπιχειρήματος τὸ πᾶν τῆς θείας οἰκονομίας μυστήριον καταστρέψωσιν; ἀλλὰ γὰρ τοῦ τηλικούτου βυθοῦ τῆς πλάνης ἀνατετραμμένου καὶ ἀνακεκαλυμμένου, τινὰς ἐν μέσῳ φευκτὰς καὶ ἀπηχεστάτας φωνὰς κειμένας παραδραμόντες, αὐτοὶ ἐπὶ τὰ ἐπόμενα ἄπιμεν. μετὰ γὰρ δὴ ταῦτα καὶ ἔπεσθαι αὐτοὺς καὶ ἀποδέχεσθαι τὰς ἱεράς συνόδους καταφρυάττονται. προσεκτέον δὲ ὅτι ἐνταῦθα ὡσπερ ἐν καταλόγῳ τὰς ἕξ συνόδους ἀπαριθμούμενοι οὗτοι, τῆς νῦν αὐτοὺς μαιευσαμένης ἑταιρικής φατρίας μνήμην οὐδ' ὄλως πεποίησιν, τοῦτο μόνον εὖ πεπραχότες καὶ ἄκοντες· οὐ θεμιτὸν γὰρ τὴν ἐναγῆ ταῖς θεολέκτοις συγκαταλέγεσθαι. ὡς ἂν δὲ μὴ ἀδολεσχωμεν, ἐκεῖνο συντόμως ἐροῦμεν. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τὸ κακὸν ἔν τε τοῖς πάλαι τῆς ἀσεβείας ἡγεμόσιν ἔν τε τοῖς νῦν φοιτηταῖς αὐτῶν ἐπακμάσασιν, δῆλον ὡς τῷ διδασκάλῳ καὶ ὁ κατ' αὐτὸν κατηρτισμένος μαθητῆς, ὡς τὰ σπέρματα τῆς ἀσεβείας ὑποδεξάμενος, συναπελέγχεται, μιᾶς τοῦ ἐλέγχου πληγῆς κατὰ τὸν σειρομάστην τοῦ ζηλωτοῦ

Φινεές τῶν συμπελεγμένων ἀλλήλοις κατὰ τὴν ἀσέβειαν καθικνουμένης, καὶ γὰρ πρότερον περὶ γε ἐκείνων ὅπως ταῖς συνόδοις ἔπονται, πλατύτερον εἴρηται. 37 ἐν γοῦν τῷ καταλόγῳ τῶν συνόδων, ἃς κατέκριναν αὐταὶ αἱρέσεις προάγοντες, τοιάδὲ τινα προσεπιφέρουσιν. Ἀλλὰ ταῦτας πάλιν τὰς αἱρέσεις οἱ ταῖς ἀψύχοις εἰκόσιν τὴν προσκύνησιν δώσαντες, ἀφορμὴν τῆς πρὶν αὐτῶν ἀτοπίας ἐχαρίσαντο, ἢ συμπεριγράφοντες τῇ εἰκόνι τὸν ἀπερίγραφον ἢ τὴν σάρκα ἐκ τῆς θεότητος κατατέμνοντες, κακῶ τὸ κακὸν διορθούμενοι· ἀτόπημα γὰρ περιφεύγοντες, ἀτοπήματι περιπίπτουσιν. καὶ μὴν τῶν ἱερῶν τούτων συγκροτουμένων συνόδων τὰ σεπτὰ ταῦτα ἀνιστόρητο πανταχῆ, καὶ προσεκυεῖτο ὑπὸ πάντων Χριστιανῶν ἀπεικάσματα, ἐν οἷς καὶ ἡ θεόλεκτος ἕκτη σύνοδος τὴν ἐπ' αὐτοῖς οἰκοδομὴν θειότερόν τι πεποίηται. οὐκοῦν φλυαροῦντες εἰκῆ καὶ ἐνταῦθα καταλαμβάνονται, τοῦ συνήθους ψεύδους οὐκ ἀφιστάμενοι, ὥστε οὐδὲ ἀφορμὴ τις ἐντεῦθεν νῦν συγχύσεως ἢ διαίρέσεως πέφανται. ὅτε γὰρ αἱ αἱρέσεις κατὰ καιροὺς τῷ βίῳ εἰσεφθάρησαν, τηνικαῦτα καὶ τῆς τῶν συνόδων ἀθροίσεως ἐδέησεν· ὁποῖόν τι καὶ ἐφ' ἧς νῦν πρεσβεύουσιν οὐχ' αἱρέσεως, ἀλλὰ ἀποστασίας συνέβαινε. ἐν ᾧ γὰρ ὁ κατὰ τῆς θείας σαρκώσεως λόγος, ὥσπερ γάγγραινα νομὴν ἔχουσα, τὸν τῆς ἀρχῆς ταύτης λαὸν κατενέμετο, ἢ κατὰ Νίκαιαν ἱερὰ δευτέρα σύνοδος συγκεκριμένη, τὸ πονηρὸν ἐκεῖνο καὶ ἄθεον καθελοῦσα δόγμα. ἀλλὰ φασίν· ἢ συμπεριγράφοντες τῇ εἰκόνι τὸν ἀπερίγραφον ἢ τὴν σάρκα ἐκ τῆς θεότητος κατατέμνοντες. καὶ πόθεν λέγειν ὑμῖν τοῦτο πάρεστιν; εἰ μὲν ἐκ τοῦ γράφοντος ἀκηκόατε, ἐκείνῳ ἀναθετόν τὴν ἄνοιαν· οὐδὲν γὰρ τοῦ λέγειν ταῦτα ἀνοητότερον ἢ ἀλογώτερον. πῶς γὰρ ἐκ τοῦ γράφεσθαι τὸν Χριστόν, τούτων τι ἀναφανῆναι δυνήσεται; εἰ δὲ οὐδαμόθεν ἀκηκόατε (οὐδὲ γὰρ ἀκηκόατε), τὴν ἑαυτῶν στηλιτεύετε παραφροσύνην, φασμάτων πλήρη τὴν διάνοιαν ὑμῶν ἐργαζόμενοι· καὶ ἄπερ μάτην φυσιοῦμενοι καὶ ἀλόγως φαντασιούμενοι, ἐν τῇ ματαιότητι τοῦ νοῦς καὶ τῇ σαθρότητι τῶν εἰκαίων λογισμάτων ἀνετυπώσασθε, ἵνα τὴν σάρκωσιν τοῦ Χριστοῦ περιυβρισμένην ἀποφήνητε, ἐπὶ τὴν Χριστιανῶν ὑπόληψιν ἐγκαλοῦντες μετάγετε, καὶ ὥσπερ ἐν ἐπινοίᾳ τὰ μηδαμῆ μηδαμῶς λεχθέντα ἢ νοηθέντα ἢ ὅλως ὑπάρξαι δυνάμενα ὀνειροπολοῦντες θεωρεῖτε, καθὼς οἱ τοὺς ἵπποκενταύρους καὶ τοὺς τραγελάφους ἀναπλάσσοντες, κατὰ πολλὴν εὐκολίαν λόγοις διακένοισ τὴν μυθοπλασίαν συντιθέντες· ἦν οὐκ ἐπίνοιαν ἀλλὰ παράνοιαν καὶ ἔκστασιν κυριώτερον ἂν τις ὀνομάσειεν. ἃ γὰρ μήτε φύσιν ἔχει γίνεσθαι μήτε τὸ ἐν λόγοις ἀκόλουθον κεκτημένα, ταῦτα παρανοοῦντες ἐπινοεῖτε καὶ δογματίζετε. ὡς εἴ τις ὑμῖν καὶ τὸ ἡλιακὸν τοῦτο δὴ τὸ δισκοειδὲς σῶμα ἐν τόπῳ τινὶ γεγραμμένον ὑπέδειξεν, ὡς ἐν τισὶν ὄραται γινόμενον, ἐδογματίσατε ἂν καὶ αὐτὴν τοῦ φωτὸς τὴν οὐσίαν καὶ αὐγὴν συγγράφεσθαι ἢ πάντως ἐκ τοῦ ἡλίου τὸ φῶς ἀποτέμενεσθαι. ἢ πάλιν· ἀκτῖνα ἡλίου εἴ που δένδρῳ προσβαλοῦσαν ἴδοιτε, τμηθεῖν δὲ τὸ δένδρον, συνεκκοπήσεσθαι καὶ τὴν ἀκτῖνα οἰήσεσθε. τοῦτο δὲ ὑμῖν καὶ ἐπὶ πυρὸς καὶ ἄλλων τινῶν διανοηθήσεται, ἵνα ἐνδίκως παρὰ παίδων παιζόντων παιχθήσεσθε καὶ γελασθήσεσθε φρονοῦντες ἀσυνετώτερα. εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν εἰρημένων οὔτε γίνεσθαι οὔτε ὄρασθαι πέφυκεν οὔτε λέγεσθαι χώραν ἔξει, πόσον ταῦτα ἐπὶ τῆς ἀπορρήτου καὶ θείας φύσεως ἢ τῆς ἀφράστου καὶ ἀνερμηνεύτου τοῦ σωτῆρος οἰκονομίας ἐννοεῖν ἢ λέγειν ἀδύνατον καὶ ἀνεπιχείρητον· ταῦτα τὰ φασματώδη ληρήματα τῆς ἐπισευρμένης φατρίας τῶν τῷ Μαμωνᾷ καὶ τῇ κοπρίᾳ ὑποκυψάντων. ἧς τῷ πηλῷ καὶ τῷ βορβόρῳ συνιλυσπώμενοι ἐμολύνεσθε, συμπεριγραφὰς καὶ τομὰς ἐπιτεχνώμενοι, ὡς ἂν μὴ καθυφῆτε τῆς ματαίας φιλονεικίας μὴ δὲ ἠττηθῆτε τῆς κακίστης ἐπιχειρήσεως καὶ τοῦ ἐμπαθοῦς καὶ ἀλλοτρίου τῆς εὐσεβείας θελήματος. οὐδὲ πυθέσθαι ἀξιοῦτε τῶν γραφόντων ὥστε ἀναδίδαχθῆναι τὸν τρόπον οὗ εἵνεκεν γράφουσιν, ἀλλ' ὑπὲρ ἀλλοτρίας γνώμης καὶ φρονήματος ἀποφαίνεσθε, καὶ κριταὶ ἄνομοι καὶ πικροὶ

κατηγοροὶ γίνεσθε ὧν οὐκ ἠκούσατε ἀλλ' ὧν ὑμεῖς σκευωρεῖτε πονηρῶν καὶ ἀθέων εὐρημάτων· ἐξ ὧν τὸ βίαιον καὶ ἀπαραίτητον τῆς κατὰ τῶν πιστῶν ἐπιθέσεως, τὸ μὴ χρῆναι ὁμολογεῖν περιγραπτὸν τὸν Χριστὸν ἢ ὁμολογοῦντας συμπεριγράψαι πάντως ἢ τέμνειν καὶ τὰ ἀνήκεστα διωκομένους πάσχειν. 38 καὶ οὐδὲ τοῦτο συνήκατε, ὅτι τὸ οἰκοδομεῖν καλῶς καὶ διὰ Χριστὸν πράττειν, τῶν τιμῶντων Χριστὸν καὶ σεβόντων ἴδιον, τῶν δὲ ἀπεναντίας καθαιρούντων, πρὸς ἀτιμίας αὐτοῦ καὶ ἐξουδενώσεως κατεργάζεσθαι οἰκεῖον. εἰς τοῦτο γὰρ ἀλα ζονείας καὶ ἀπονοίας ὑπερήρηθητε, ὡς μήτε τὸ μακρὸν καὶ ἄπειρον τοῦ χρόνου δυσωπηθῆναι μὴ δὲ τῶν εὐσεβῶς κατὰ τὸν τῆδε βίον διαζησάντων καὶ πίστει καὶ εὐθύτητι δογμάτων διαπρεψάντων τὴν πληθύν, οἱ θεῖω πόθω καὶ θερμῶ ζήλω κινούμενοι περὶ τὴν ἱερογραφίαν σεμνῶς τετιμήκασιν περιέποντες. θριαμβεύεται δὲ αὐτῶν καὶ ἄλλως τὸ ἐμβρόντητον καὶ ἠλίθιον· οὗτοι γὰρ εἰσιν οἱ πανταχοῦ ψευδωνύμους τὰς τοῦ σωτήρος εἰκόνας κατονομάζουσιν ἀποτολμῶντες. τὸ ψεῦδος δὲ ὡς ἀδρανὲς καὶ ἀνύπαρκτόν ἐστιν, οὐδεὶς τῶν πάντων ἀγνοεῖ· ὅπερ εἰ ἐπὶ τῆς εἰκόνης Χριστοῦ φέροιο, ἔξει πάντως καὶ αὐτὴ τὸ ἀσθενὲς καὶ ἀνήνυτον. εἰ οὖν ταῦτα οὕτως ἔχειν ὠμολόγηται, πῶς οἱ ταῖς ἀληθείαις τοῦ ψεύδους ὑπασπισταί, τοσοῦτω κράτει καὶ ἰσχύϊ τὸ ψεῦδος τετιμήκασιν, τὸ ἐνεργὸν καὶ δραστήριον αὐτῷ ἀφορίζοντες, καὶ ταῦτα κατὰ τῆς ἀπορρήτου Χριστοῦ οἰκονομίας, ὥστε σύγχυσιν ἢ διαίρεσιν ἐνεργάσασθαι, ἀγνοοῦντες ὅτι καὶ ἑαυτοῖς καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἀντίθετοι ταῦτα γλωσσαλοῦντες καθίστανται; οἱ γὰρ τὰ χρώματα καὶ τὴν ὕλην κακίζοντες καὶ τὴν τέχνην τὴν γραφικὴν ἐκφαιλίζοντες καὶ ἄσυκοφαντοῦσιν τιμᾶν Χριστιανούς, οὗτοι πολὺ πλέον τετιμήκασιν. καὶ θαυμαστόν γε οὐδὲν, εἰ ἀσθένειαν τῆς θείας καὶ παναλκοῦς δυνάμεως κατηγόρευσαν, ὡς δὴ μὴ ἐξισχύσανσαν τοῦ τῆ κτίσει προσκυνεῖν ἀνθρώπους ἀνασώσασθαι, καὶ εἰδωλολατρίαν Χριστιανῶν κατειπεῖν οὐκ ἀπώκνησαν· καὶ Χριστὸν ταῦτα ὑπὸ χρωμάτων ὑπομεῖναι τὰ πάθη καταθαυρήσειαν παραφθέγγασθαι, ὡς λίαν ἀλόγου καὶ ἀλλοκότου φρενὸς καὶ τῶν μεμνηνῶν καὶ ἐξεστηκότων οὐδὲν ἄμεινον διακειμένης. ἃ δ' οὖν αὐτοῖς ἐξ ἐμπαθείας καὶ ἐμπληξίας παραφρονοῦσιν, ταῦτα Χριστιανούς οὔτε εἰδότας οὔτε δοξάζοντας ἀνοήτως καταιτιῶνται· ἀλλ' αἱ τούτων φωναὶ τῷ ψεύδει συνδιαλύονται, ἢ δὲ ἐπ' ὀνόματι Χριστοῦ τυπομένη εἰκὼν, ἀληθὴς ἐστὶν εἰκὼν, καὶ οὐδὲν τῶν παρ' αὐτοῖς κενολογουμένων δρᾶ· αὐτὴ τε ἡ φύσις τῶν πραγμάτων ἐκδιδάσκει καὶ ἡ ἀλήθεια. ὁ γὰρ πιστῶς ἔνορῶν εἰς ἀνάμνησιν μὲν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας συγκαταβάσεως ἔρχεται, οὐδενὶ δὲ τρόπῳ συγχύσεως ἢ διαιρέσεως ἔνεκεν τῶν κατὰ Χριστὸν φύσεων παραβλάπτεται δι' ἑτέρας ἰσχυρότερας διδασκαλίας, τὸν περὶ τούτων λόγον ἀκριβέστερον ἐκπαιδευόμενος· ὁ δὲ γε ἀπίστως ἔνορῶν, καὶ τὴν σάρκα ἀπιστεῖ καὶ κυριότητα ἀθετεῖ καὶ οὐδαμόθεν αὐτῷ ἀπόνασθαι τοῦ μυστηρίου περιγενήσεται. 39 ἐν τούτοις γοῦν κακῶς φρονοῦντας καὶ λαλοῦντας μάτην ἀπολιπόντες, ἐφ' ἕτερον κακίας αὐτῶν εἶδος μετελευσόμεθα ἐν οἷς φασίν· κακῶ τὸ κακὸν διορθούμενοι· ἀτόπημα γὰρ περιφεύγοντες, ἀτοπήμασιν περιπίπτουσιν. καὶ τίς Χριστιανῶν τοῦτο κακὸν ὠμολόγησεν πώποτε; ἢ ποῦ παρὰ τῆς Χριστιανῶν ἐκκλησίας ἤκουσται, ἵνα τοῦ προτέρου κακοῦ ἐπαισθόμενοι μεταγνόντες διαφύγοιεν, ἐτέρῳ δὲ κακῶ περιπέσοιεν; οὐδαμῶς πω ταῦτα εὐρηται ἢ ἤκουσται· ἐπὶ τῆς αὐτῆς γὰρ τὸ ἐξ ἀρχῆς καὶ νῦν δόξης καὶ ὁμολογίας ἀπαρακινήτως ἐστᾶσιν. ταῦτα πάλιν τῶν μεμνηνῶν καὶ ἀνοηταινόντων τὰ ῥήματα. ὁ γὰρ ἐώρων ἐφ' ἑαυτοῖς γινόμενον, τοῦτο τοῖς εὐσεβέσιν ἀπέριψαν, ταυτὸν τι ποιοῦντες ὑπ' ἀναισχυντίας καὶ ἀκρασίας, ὅπερ πράττουσιν οἱ ἀκολασίᾳ καὶ ἀσωτίᾳ συζῶντες· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τὰ ἑαυτῶν αἴσχη καὶ ὄνειδη τοῖς σώφροσιν καὶ σεμνῶς βιοῦσιν προστρίβονται. οὐκ οἶδα οὖν εἰ ἐπὶ τισὶν ἄλλοις τὸ ἐξ ἀτόπων ἄτοπα διαδέχεσθαι ἢ ἐπὶ τούτοις γινόμενον θεωρηθήσεται· καὶ γὰρ δέον ἐπὶ τῇ πρώτῃ κακουργίᾳ γνωσιμαχήσαντας ἀνασφῆλαι, ἐφ' ἑτέρας

χείρονας προὔβησαν. πρότερον γὰρ ἀγνώμονες ἐπὶ ταῖς συνθήκαις, ἄς ἐπὶ τοῦ θεοῦ θυσιαστηρίου θεῶ καθυπέσχοντο, ὀφθέντες, οὐ μέχρι τούτου ἔστησαν τοῦ κακοῦ, εὐθύς δὲ κατὰ τῶν χρισάντων καὶ αὐτοῦ Χριστοῦ τὰς γλώσσας καθώπλισαν· ἔπειτα χεῖρας βεβήλους κατὰ τῶν θείων οἴκων ἐπιστηρίσαντες, τὸν ἱερὸν καθεῖλον διάκοσμον, τὰ τοῦ θεοῦ θυσιαστήρια μανικῶς διορύττοντες. τί χρὴ περί γε τῶν σεπτῶν σκευῶν τε καὶ κειμηλίων λέγειν; ὧν τὰ μὲν ὡς ἀλλοτρίοις τισὶ διαφέροντα δυσμενῶς καὶ ἀκόσμως κατέαξαν, τὰ δὲ αἰθαλόεντα καταπιμπράντες εἰργάσαντο. τούτων οὕτως ἐπιτομώτερον εἰρημένων, πάλιν ἐπὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ καίρια τοῦ δόγματος αὐτῶν μέτιμεν, τὸν ἐπ' αὐτοῖς λόγον μικρὸν ἀναπτύσσοντες, ὡς ἂν ἴδωμεν εἰ ὑγιῶς περὶ αὐτῶν φρονοῦντες διάκεινται. τὴν γὰρ τοι τοῦ ἀπεριγράπτου φωνὴν προχειρίζομενοι, καὶ ὑπόθεσιν ταύτην κατὰ τῆς εὐσεβείας προστησάμενοι, τῷ οἴεσθαι ὡς ἐχθίστῳ τινὶ τῇ καθ' ἡμᾶς ὁμολογία συνεπιτίθεσθαι, τὰς ἑαυτῶν ὑπολήψεις κρατύνειν ἐπιχειροῦσιν. φαίνονται δὲ ἐν τούτοις οὐδὲν ἤττον ἀσεβοῦντες ἢ ἀμαθαίνοντες· οὐ γὰρ ἴσασιν ὅσον γραπτοῦ καὶ περιγραπτοῦ, τοῦ τε γράφειν καὶ περιγράφειν, τὸ ἰδιάζον καὶ διηλλαγμένον. μετὸν γὰρ λέγειν "ἔγράφειν"³, ἀνεπιστημόνως ἐξ ἀμουσίας καὶ ἀπαιδευσίας φράζουσι "ἔπεριγράφειν"³ οἱ ἀνόητοι. εἰ γὰρ ἐπέγνωσαν τῶν φωνῶν τουτωνὶ τὸ διάφορον καὶ τὴν δύναμιν, ἠσχύνθησαν ἂν μικρὸν γοῦν τῆς προπετείας τὸν ἔλεγχον, τὸ κενολογεῖν ἀσυνέτως περιστησάμενοι. ἀλλὰ παρασυγχέουσι ταύτας κατὰ τοὺς παλαιοὺς τῆς κακίας ταύτης καὶ ἀλογίας εἰσηγητάς, ὡσπερ δὴ καὶ τὰς κατὰ Χριστὸν αὐτὸν φύσεις, ἡμεῖς δὲ πρὸς σαφήνειαν καὶ γνῶσιν τῶν οὐκ εἰδῶτων ἐπιτομώτερον διελέσθαι δεῖν ὠήθημεν· ἔστιν γὰρ ἡ τούτων διαφορὰ ἡδε. γραφὴ μὲν οὖν διττῶς λέγεται, ἢ τε διὰ τῶν χαρακτήρων τῶν στοιχείων τούτων καὶ συλλαβῶν καὶ λέξεων θέσει καὶ τάξει τῇ προσηκούσῃ χαρασσομένη, ἔτι μὴν καὶ ἡ διὰ τῆς τῶν ζωγράφων τέχνης ἐν χρώμασι τυπουμένη. περιγραφή δέ, ὡς συνοπτικώτερον εἰπεῖν, τρισὶ τούτοις τρόποις καταλαμβάνεται. ἢ γὰρ τόπῳ ἢ χρόνῳ ἢ καταλήψει περιγράφεται τὸ περιγραφόμενον· τόπῳ μὲν ὡς τὰ σώματα, χρόνῳ δὲ ὡς ταῦτά τε καὶ τὰ πράγματα ἀρχὴν ἐν χρόνῳ καὶ τέλος δεχόμενα, καταλήψει δὲ ὡς τὰ ἐννοήμασιν ὑποπίπτοντα. οὔτε οὖν ὁ γράφων τινά, οἷον ἄνθρωπον φέρε, ἢτοι εἰκονίζων (περὶ γὰρ τούτου τοῦ σημαιομένου τῆς λέξεως νῦν πρόκειται λέγειν), τὸν γραφόμενον ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐκείνου εἰκόνι περιγράφει. οὐδὲ γὰρ ἐκ τοῦ γράφεσθαι περιγράφεται· ἑτέρως γὰρ τοῖς εἰρημένοις τρισὶ τρόποις λέγεται καὶ ἔστιν ἡ περιγραφή. οὔτε ἔμπαλιν ὁ περιγράφων τοῖς αὐτοῖς δὴ τούτοις τρόποις γράφει τὸν περιγραφόμενον, κἂν περιγραπτός ἐστιν. ὁ Χριστὸς τοίνυν τοῖς τρισὶ τούτοις τρόποις σωματωθεὶς περιεγράφη, οὐ παρ' ἡμῶν (οὐ γὰρ τῶν ἐφ' ἡμῖν τοῦτο), παρ' ἑαυτῷ δὲ διὰ τὴν οἰκονομίαν. γράφεται δὲ παρ' ἡμῶν ὡσαύτως σωματικῶς· ἄνθρωπος γὰρ κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα τὴν ἡμετέραν κεχηρημάτικεν πλην ἁμαρτίας. οὐ περιγράφομεν οὖν ἡμεῖς, ἀλλὰ γράφομεν, κἂν κενολογοῦσιν οἱ ἄθλιοι. τί οὖν φήσουσιν, ἐν ᾧ τὸ τοῦ θεοῦ λόγου σῶμα, ὅπερ ἐκ τῆς πανάγνου προσεῖληφε θεομήτορος, ἐν τῇ μητρῷα νηδύϊ περιεγέγραπτο; συμπεριεγέγραπτο ἄρα καὶ ὁ λόγος αὐτῷ ἢ σπαργανουμένῳ καὶ ἐν φάτνῃ ἀνακλινομένῳ ἢ σταυρουμένῳ καὶ ἐν μνημείῳ κατατιθεμένῳ, καίτοι ἀχώριστος ἦν τοῦ οἰκείου ἀεὶ σώματος; εἰ μὲν οὖν οὐ συμπεριεγέγραπτο, κενώριστο ἄρα τοῦ προσλήμματος· εἰ δὲ συμπεριεγέγραπτο, περιγραπτὸν εἶναι καὶ τὸν θεῖον λόγον δώσουσιν ἐξ ἀνάγκης, ἵνα ἐνί γε λόγῳ πάντως τὴν βλασφημίαν μὴ διαφύγωσιν· ἢ οὕτω γε διὰ τὴν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν καὶ συμπάθει ἂν πάσχοντι ὁ λόγος τῷ σώματι καὶ συντεθνήξεται καὶ τᾶλλα ὑπομείναι ἂν καὶ ὡς θεὸς ἄπερ ὡς ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς πεπονθέναι ἠνέσχετο, ἢ, ὃ μείζον εἰς ἃ θεῖαν, τοῖς κενοῖς διδασκάλοις αὐτῶν ἔψονται, σύγχυσιν ἐπινοοῦσιν ἐπὶ τῶν κατὰ Χριστὸν φύσεων ἢ δοκήσει καὶ φαντασίᾳ ὀφθῆναι Χριστόν. τούτων γὰρ αἱ φωναὶ σαφῶς ἐνταῦθα προέρχονται καὶ

περιέστηκεν αὐτοῖς οὐδὲν ἥττον τὰ ἄτοπα καὶ περιπεπτώκασιν ἀκόσμως ἐξ ὧν διαδιδράσκειν ἐνόμιζον. 40 εἰ δὲ χρὴ καὶ ἐκ περιουσίας τὸν ἐπὶ τῷδε διατρανοῦν καὶ ἀπευρύνειν λόγον, τοιαῦτα ἂν προσενέγκοιμεν· εἰ ἐν Ἱεροσολύμοις διατρίβων σωματικῶς ὁ Χριστός, διδάσκων τε ἐν τῷ ἱερῷ καὶ τὰ θεοπρεπῆ ἐκεῖνα ἐπιτελῶν θαύματα (ὡς θεὸς γὰρ πανταχοῦ καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν ἐστίν), ἦν ἄρα κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον σωματικῶς καὶ ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ ἢ ἐν ἑτέροις τόποις ὄλως σαρκικῶς ὀρώμενος; καὶ τίς οὕτως φρενῶν ἕξω καὶ νοῦ τοῦ καθήκοντος, ὅς οὕτω ταῦτα ἔχειν διίσχυρίζαιτο; εἰ δὲ παρὰ τὸ ὀραῖσθαι σωματικῶς οὐχ' ἔωρᾶτο καὶ θεϊκῶς, οὐδὲ παρὰ τὸ ἐν τῷδε μὲν εἶναι τῷ τόπῳ, ἐν τῷδε δὲ μὴ εἶναι σώματι, ἤδη καὶ κατὰ τὴν θεότητα ἐν ταυτῷ μόνον ἦν, οὐδὲ παρὰ τὸ πάσχειν σαρκί, καὶ θεότητι παθεῖν τί λέγεται, τί τὸ ἐμποδῶν στήσεται τοῦ καὶ γραφόμενον αὐτὸν ἢ περιγραφόμενον σαρκί μὴ ἀποτέμενεσθαι τῆς κατ' αὐτὸν θεότητος ἢ πάντως συγγραφῆσεσθαι ἢ συμπεριγραφῆσεσθαι; ἀλλ' οὐκ ἔχον φύσιν ἐστὶν τοῦτό γε, ἐπεὶ οὕτω καὶ εἰ ἄνθρωπος τῶν καθ' ἡμᾶς (βασιλεύς, εἰ τύχοι) εἰκονίζοιτο σώματι, ἀνάγκη καὶ τὴν ψυχὴν συνεικονίζεσθαι ἢ πάντως τεθνήξεσθαι χωριζόμενον· τί γὰρ ἐστὶν ἕτερον θάνατος ἢ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος; ὧν τί λέγειν ἀνοητότερον ἢ ἀφρονέστερον; ποῦ δὲ ὄλως σῶμα ἄγραφον ἢ ἀπερίγραφον ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος ἤκουσται; ἢ πῶς ὁ τοῦ σώματος ὄρος καὶ λόγος σωθήσεται, εἰ μὴ ταῦτα ἔχοι, εἴπερ σῶμά ἐστὶν τὸ τριχῆ διάστατον, περὶ δὲ σχῆμά τε καὶ ἀντιτυπία καὶ χρῶμα, ὄγκῳ διειλημμένον καὶ πηλικότητι, ἃ δὴ καὶ τὴν σωματικὴν ἡμῖν περιγραφὴν ἐκ παντὸς ὑπαγορεύει. εἰ μὴ γὰρ κέχρωσται ἢ ἐσχημάτισται ἢ πεπόσεται, οὐδὲ πεπέρασται, οὐδὲ σῶμα, καθ' ὃ δὴ καὶ τόπῳ τινὶ περιείργεσθαι πέφυκεν τῷ ὧδε μὲν εἶναι, ἐτέρωθι δὲ μὴ εἶναι. ὄλως δὲ τὸ ἐν τῷδε εἶναι, ἐν τῷδε δὲ μὴ εἶναι, τί ἕτερον ἢ περιγραφῆς ἡμῖν ἔννοιαν ἀντικρυς ὑποτίθεται; ὁ τοίνυν μὴ δοξάζων γράφεσθαι ἢ περιγράφεσθαι τὸν Χριστὸν σώματι, ἢ ὅτι ἐστὶν σῶμα οὐκ ἔγνω, ἐξ οὗ μὴ δὲ δόξαν ὀρθὴν κέκτηται, ἢ γνοὺς σῶμα καὶ ψυχὴν σῶζεσθαι παρήτηται. οὐδὲ γὰρ αὐτὸς οὗτος ἄγραφτος τὸ σῶμα ἢ ἀπερίγραφτος, εἴπερ τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον Χριστὸς ἀνεκάθαρεν· τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον ἀθεράπευτον οἶδαμεν. ὁ γοῦν ὁμολογῶν σῶμα ἀνεληφέναι τὸν Χριστὸν ὁποῖον τὸ ἡμέτερον (τοῦτο δὲ περιγραπτὸν καὶ γραπτόν), ἐξ ἀνάγκης κάκεινο γραπτὸν καὶ περιγραπτὸν εἶναι συνομολογήσειεν· εἰ δὲ τὸ δεύτερον οὐ δώσει, οὐδὲ τὸ πρότερον ἄρα· ὁ πάντῃ ἄλογον καὶ καταγέλαστον. τῶν μὲν οὖν ὁσίων πατέρων ἡμῶν τὰ δόγματα, ταυτὸν δὲ εἰπεῖν πάσης τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας τὸ κήρυγμα, τρανῶς καὶ διαρρήδην ἐκ δύο καὶ ἐν δυσὶν κατὰ πάντα τελείαις ταῖς φύσεσιν, μιᾶ δὲ ὑποστάσει ἦτοι προσώπῳ τὸν Χριστὸν καὶ θεὸν ἡμῶν ὁμολόγως δοξάζουσιν, ἐκ δύο δὲ τῶν ἐναντίων· Προελθὼν γὰρ φησιν, θεὸς μετὰ τῆς προσλήψεως ἐν ἐκ δύο τῶν ἐναντίων, σαρκὸς τε καὶ πνεύματος. εἰ τοίνυν ἢ ἑτέρα τούτων, ἢ θεία φημι τοῦ λόγου φύσις, ἄγραφτος τε καὶ ἀπερίγραφτος ὡμολόγηται, ἀνάγκη πᾶσα, διὰ τὴν ἐκ τῶν ἐναντίων πρόοδον, τὴν ἑτέραν ἡγουν τὴν ἀνθρωπίνην γραπτὴν καὶ περιγραπτὴν εἶναι ὁμολογεῖσθαι. εἰ γοῦν καὶ ταύτη ἀπερίγραφτος νοοῖτο, ποῦ στήσεται τῶν ἐναντίων ὁ λόγος; ὡς οὖν ἢ ἑτέρα ἀπαθὴς καὶ ἄτρεπτος καὶ ἄχρονος καὶ εἴ τι ἕτερον θεοπρεπῶς ἐπὶ τῆς θείας λέγοιτο φύσεως, ἐξάπαντος τὰ ἐναντία ἐπὶ τῆς ἑτέρας ῥηθήσεται· τρεπτὴ γὰρ ἦν καὶ παθητὴ καὶ ὑπὸ χρόνον καὶ τᾶλλα ἃ τὴν φύσιν χαρακτηρίζει τὴν καθ' ἡμᾶς. ἐπεὶ πῶς σωθήσονται αἱ κατὰ Χριστὸν θεωρούμεναι οὐσιώδεις διαφοραὶ καὶ ἡ ἑκατέρας οὐσίας ιδιότης τῶν συντεθεισῶν ἐν τῇ μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ κατὰ Χριστὸν ὑποστάσει; τίς οὖν ἢ ἀποκλήρωσις; ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων τὴν κατὰ συζυγίαν τῶν ἐναντίων τηρεῖσθαι ἀντίθεσιν, ἐπὶ δὲ τούτων μόνων ἀθετεῖσθαι τῶν φωνῶν; τίς δὲ ὁ ἀναπείθων λόγος καὶ ὅτου χάριν, ἀναδύεσθαι περιγραπτὴν ὁμολογεῖν τὴν τοῦ κυρίου σάρκα, ὡς ἐξ ἀνάγκης καὶ τὸν λόγον αὐτὸν συμπεριγραφησόμενον; ἐξ οὗ τί συμβαίνει; καὶ πάθος αὐτὸ τὸ

περιγεγράφθαι περὶ τὸν λόγον ἀναφαίνεσθαι, ὡς ἐξεῖναι ὑμῖν καὶ παθητὸν καὶ τρεπτὸν καὶ θνητὸν δοξάζειν καὶ τοῖς ἄλλοις τῆς σαρκὸς ὑποβάλλειν πάθειν διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν ἔνωσιν· εἰς τοῦτο γὰρ ὑμῖν ἀπιστίας ὁ λόγος ἔρχεται. καὶ ἄλλως ἀτοπώτερον· ὃν γὰρ φατὲ ἀπερίγραπτον οὐκ οἶδα ὅπως ὑπ' εὐηθείας συμπεριγράφεσθαι τῇ εἰκόνι λέγετε, ὡς εἶναι καθ' ὑμᾶς τὸν αὐτὸν κατὰ ταυτὸν καὶ περιγραφτὸν καὶ ἀπερίγραπτον, τὸ μὲν δι' ἑαυτὸν, τὸ δὲ διὰ τὴν εἰκόνα· ἐν οἷς καὶ εἰς ἀντίφασιν ὑμῖν ὁ λόγος περιίσταται. εἰ δὲ τοῦτο, τί μὴ μᾶλλον μὴ δὲ σεσωματώσθαι τὸν λόγον εἴποιτε, ἵνα μὴ καὶ σῶμα ὁ αὐτὸς μετὰ τοῦ ἀσωμάτου περιτραπεί τὴν φύσιν γίγνοιτο, καὶ τᾶλλα ὅσα περὶ τὴν διπλόην θεωρεῖται τῶν φύσεων; εἰ δ' οὖν ὁ λόγος παθητὸς ἦν φύσει, σχοίη ἂν αὐτόθεν καὶ ταῦτα, οὐ παρὰ τὴν πρὸς τὸ σῶμα ἔνωσιν ἢ τῷ εἶναι περιγραφτὸν. εἰ δὲ φύσει ἀπαθὴς ἐστὶν καὶ ἀπερίγραπτος, κἂν ἐν σῶματι γίγνοιτο, οὔτ' ἂν συγχυθῆσεται οὔτε τμηθῆσεται οὐδ' αὐτῷ σῶματι συμπεριγραφῆσεται ἢ συγγραφῆσεται· σὺ ζοὶ γὰρ ἂν τὸν ἴδιον τῆς ἀπαθείας καὶ παντελῆ τῆς ἀτρεψίας καὶ ἀπεριγραψίας ὄρον τε καὶ λόγον. ἀλλ' ὑμῖν γε σπουδὴ δι' ἐνὸς τούτου προσρήματος τὴν ὅλην τοῦ σωτήρος ἡμῶν ἀνατετράφθαι σάρκωσιν, ὅτι βαρὺς ὑμῖν ἐστὶν, καὶ περιγραφόμενος καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος. 41 τούτων οὕτως ἐξητασμένων, ἐπὶ τὰς φωνὰς ἐκεῖνας μετελεύσομαι (ἐπὶ καιροῦ γὰρ ἂν εἴη εἰς μέσους παραθεῖναι), ἀφ' ὧν οὗτοι καὶ οἱ νεόκνητοι πατέρες αὐτῶν ὀρμώμενοι καὶ μυσταγωγούμενοι ἐπὶ τοσοῦτον ἀσεβείας ἐξεκλίσθησαν. τῆς οὖν δοκίσεως ταύτης καὶ φαντασίας πρῶτος ὁ μιᾶρος καὶ θεήλατος Βαλεντίνος κατήρξεν, ὃς τοῦ ἀποστόλου λέξεις τινὰς ἀποσυλήσας τολμᾷ κατὰ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας οἰκονομίας ἀπορρίψαι τοιαῦτα, μορφὴν δούλου εἰληφέναι λέγων τὸν κύριον, οὐκ αὐτὸν τὸν δούλον, καὶ ἐν σχήματι ἀνθρώπου γεγενῆσθαι αὐτόν, οὐκ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον ἀνελῆφθαι, ἐπ' αὐτὴν δὲ τὴν θεότητα διαβαίνειν τὰ πάθη τὰ ἀνθρώπινα. τοιαῦτα δὲ οὐδὲ αὐτὸς ὁ ἐνεργῶν διὰ τῆς πονηρᾶς ἐκείνης γλώσσης δυσφημῆσαι τετόλμηκεν. ἐντεῦθεν λοιπὸν αὐτῷ συνήγετο ἀπερίγραπτον λέγειν τοῦ κυρίου τὸ σῶμα. 42 μετ' ἐκεῖνον ὁ μιᾶρῶτερος καὶ θεοστυγέστερος Μαρκίων, ἐκ τῆς μυσσαρᾶς καρδίας τὸν δυσώδη τῆς φαντασίας ἀπερευγόμενος βόρβορον, ὡς ἐκ πλειόνων βλασφημιῶν ὀλίγα παραθέσθαι, φάσκει τὸν Χριστὸν δοκῆσαι πεπονθέναι καὶ τεθάρθαι, καὶ ὅτι οὐκ ἄνθρωπος ἀληθῶς, ἀλλ' ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου γέγονεν. 43 ὁ τούτῳ παρωνομασμένος, πολλῶν δὲ τυγχάνων ὀψίγονος, Μαρκιανὸς ὁ ἀθεώτατος τῇ θεοστυγεῖ καὶ πολυωνύμῳ τῶν καλουμένων Μασσαλιανῶν συμφθειρόμενος αἰρέσει, τοῦ ἀπεριγράπτου τὴν φωνὴν τρανέστερον ἐκπομπέων ἐπισημαίνεται, ἐπεὶ ἐν τῷ ὀγδόῳ κεφαλαίῳ τῶν ληρωδουμένων παρ' αὐτοῖς ἀναγέγραπται οὕτως· Λέγουσιν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὃν ἀνέλαβεν ἐκ τῆς Μαρίας ὁ κύριος, ποτὲ μὲν αὐτὸν εἰς πνεῦμα μετέβαλλεν, ποτὲ δὲ εἰς σῶμα, καὶ ὅτι αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ἀπερίγραπτον ἦν καθάπερ ἡ θεία φύσις. 44 ὁ τούτων ἀθεώτερος μάλιστα καὶ βδελυρώτερος, ὁ τῆς μανίας ἐπώνυμος Μάνης ἐν τῇ πρὸς Ὀδδὰν ἐπιστολῇ γράφει τοιάδε· Τῶν Γαλιλαίων δύο φύσεις ὀνομαζόντων ἔχειν τὸν Χριστὸν, πλατὺν καταχέομεν γέλωτα, ὡς οὐκ εἰδόντων ὅτι ἡ οὐσία τοῦ φωτὸς ἐτέρα οὐ μίγνυται ὕλῃ, ἀλλ' ἔστιν ἀκραιφνής, ἐνωθῆναι ἐτέρα οὐσία μὴ δυναμένη, κἂν δοκῆ ταύτη συνῆφθαι. ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ προσηγορία ὄνομά ἐστιν καταχρηστικόν, οὔτε εἶδους οὔτε οὐσίας ὑπάρχον σημαντικόν. τὸ δὲ ἀνώτατον φῶς, τοῖς ἑαυτοῦ συνουσιωμένον, ἔδειξεν ἑαυτὸ ἐν τοῖς ὑλικῶσι σώμασιν σῶμα, μία ὦν αὐτὸς φύσις τὸ πᾶν. 45 ἔτι ὁ αὐτὸς ἐν τῇ πρὸς Σκυθιανὸν ἐπιστολῇ (ἐν τισὶ δὲ Βαλεντίνου, τοῦ διδασκάλου Μάνεντος, ἐπιγέγραπται) οὕτω φάσκει· Ὁ δὲ τοῦ αἰδίου φωτὸς υἱὸς τὴν ἰδίαν οὐσίαν ἐν τῷ ὄρει ἐφάνέρωσεν, οὐ δύο ἔχων φύσεις, ἀλλὰ μίαν ἐν τῷ ὀρατῷ καὶ ἀορατῷ. 46 ἐκ δὴ τούτων ἐπιφημιζόμενον τῷ Χριστῷ τὸ ἀπερίγραπτον, ὡς περὶ φθοροποιὸν τι νόσημα, εἰς τοὺς περὶ Ἄρειον τὸν ἔμμανῆ καὶ τοὺς τὰ Ἄρειου φρονοῦντας

ἐγκατέσκηψεν. οἷς ἐπόμενος ὁ τῆς Ἀρειανικῆς μανίας ἕξαρχος καὶ τῶν νῦν ἀρειανιζόντων, ταυτὸν δὲ εἰπεῖν μανιχαΐζοντων, διδάσκαλος κορυφαῖος Εὐσέβιος πρὸς τὴν βασιλίδα Κωνσταντίαν ἐπιστέλλων, ἐν τῷ περὶ τῆς τοῦ σωτῆρος μεταμορφώσεως γενόμενος τόπῳ γράφει τοιαῦτα· Δύο μορφῶν αὐτῷ παρισταμένων, περὶ μὲν τῆς τοῦ θεοῦ μορφῆς οὐδὲ αὐτὸς ἠγοῦμαι σε ζητεῖν. εἶτα μικρὸν ὑποβάς φησίν· Ἀλλὰ γὰρ πάντως τῆς τοῦ δούλου μορφῆς ἐπιζητεῖς καὶ οὐ δι' ἡμᾶς περιεβλήθη σαρκίου. ἀλλὰ καὶ τοῦτο τῇ δόξῃ τῆς θεότητος ἀνακεκρᾶσθαι μεμαθήκαμεν καὶ καταπεπόσθαι τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς. καὶ οὐτι που θαυμαστὸν εἶ μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον τοιοῦτόν που πέφηνεν, ὅποτε καὶ ἐν ἀνθρώποις ἔτι βιοτεύων ὁ θεὸς λόγος, τοῖς ἐγκρίτοις τῶν αὐτοῦ λόγων προαρραβωνιζόμενος τὴν θεάν τῆς αὐτοῦ βασιλείας, μεταβαλὼν τὴν τοῦ δούλου μορφήν, αὐτὴν ἐκείνην ἐπὶ τοῦ ὄρους ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπεῖαν φύσιν ἐπιδέδεικται, ὅτε τὸ μὲν πρόσωπον αὐτοῦ ἀπήστραψεν ὡς ὁ ἥλιος, τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ὡς τὸ φῶς. τίς οὖν τῆς τοσαύτης ἀξίας τε καὶ δόξης τὰς ἀποστιλβούσας καὶ ἀπαστραπτούσας μαρμαρυγὰς οἷός τε ἂν εἴη καταχαράξαι νεκροῖς καὶ ἀψύχοις χρώμασιν, τί λέγων ἐνταῦθα τὸ ἀνακεκρᾶσθαι καὶ μεταβαλὼν ἢ ὅπερ προῖων ἐξ ὅλων ὅλην μεταβεβλήσθαι τὴν δούλειον ἔφη μορφήν; καὶ ἔτι μεταταῦτα εἰς θεὸν μεταβληθεῖσαν ἀπαρακαλύπτῳ φωνῇ ἐκτίθεται. εἶτα καὶ ὑπηρέτην, πρὸς δέ γε καὶ δευτέρον θεὸν τὸν μονογενῆ ἀθέως δοξάζει, ἠνίκα φάσκει ὅτι Ὁ ἀνωτάτω πατήρ, θεὸν καὶ κύριον καὶ βασιλέα τῶν ὅλων μόνον αὐτὸν μετὰ γε ἑαυτὸν ἀναδείξας. ἃ δὲ καὶ ἕτερα βλασφημιῶν γράφει, τοῖς ἐντυγχάνουσι τῇ ἐπιστολῇ ἔνδηλα γενήσεται· ἅπερ ἅπαντα ἀλλότρια τῆς εὐαγοῦς ἡμῶν τυγχάνει ὁμολογίας· περὶ ὧν καὶ ἐν ἑτέροις ἡμῖν ἐξήτασται. τῶν οὖν ἠφανίσθαι καὶ μὴ σεσῶσθαι τὴν καθ' ἡμᾶς φύσιν ἐπὶ Χριστοῦ καὶ διατοῦτο τὸ ἀπερίγραπτον ἐπ' αὐτῷ κενολογούντων ἢ συναυλία τοιαύτη. ὧν ἐστὶν καὶ Ἐπιφανίδης τις τῆς φασματώδους μοίρας τυγχάνων (Ἐπιφάνιον δὲ τὸν ἱερὸν τῆς Κυπρίων νήσου ἀρχιερέα ἐπιγράφουσιν) καὶ εἴ τινες ἄλλοι τῆς ἀπατηλῆς δοκίσεως ἐξηγήσαντο, ὡς μεταταῦτα λεχθήσεται. οἷς καὶ οὗτοι συνεξεφύρθησαν, παρ' ὧν καὶ τοῦ ἀπεριγράπτου τὴν φαντασίαν μεμύηνται, τὴν πραγματιωδῶς καὶ κυρίως γεγενημένην τοῦ σωτῆρος ἡμῶν σάρκωσιν ἠθετηκότες, καὶ οἷα λώβην ἐσχάτην τῶν ψυχῶν παρεδέξαντο. 47 ἄλλ' οὗτοι μὲν ἅπαντες μετὰ τῆς βλασφημίας ἐρέτωσαν· ἡμῖν δὲ τὰ θεῖα τῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας δόγματα, ὡσπερ ἕκ τινος ὑψηλοτάτης περιοπῆς τῆς θείας ἐπιπνοίας ἀπηχούμενα, τῆς τοῦ θεοῦ λόγου συγκαταβάσεως διατρανούτωςαν τὸ ἀπλανές καὶ μέγα μυστήριον, τῶν μὲν ἄθυ ρογλωττούντων ἀσεβῶν ἐπιστομίζοντα τὴν ἀσεβειαν, τῶν εὐσεβούντων δὲ τὴν παρρησίαν ἐπιρρωννύοντα, καὶ σύμφωνον καὶ ἑναρμόνιον τῆς ὀρθοδοξίας ἡμῖν τὴν ὠδὴν ἀναπλέκοντα. εἴμι λοιπὸν καὶ ταῦτα προσφόρως δείξων καὶ εὐκαιρότατα. ἠγείσθω δὲ τῆς ἱεράς τρίτης συνόδου τὰ θεῖα ὀρίσματα. θεσπίζει γὰρ ὧδε· Εἴ τις οὐχ' ὁμολογεῖ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ θεόν, περιγραφτὸν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἀπερίγραπτον δὲ κατὰ τὴν θεότητα, ἔστω ἀνάθεμα. ἐπέσθω δὲ καὶ τὰ τούτοις συγγενῆ τε καὶ σύνδρομα. 48 ὁ γοῦν ἱερὸς καὶ μέγας Ἀθανάσιος, ὁ τῆς μεγάλης Ἀλεξάνδρου πρόεδρος καὶ μέγας τῆς εὐσεβείας ὑπέρμαχος, κατὰ τῶν τὰ Σαμοσατέως τοῦ δυσσεβοῦς φρονούντων καὶ περὶ πίστεως καὶ ὅτι εἷς ὁ Χριστός, φράζει τοιάδε· Ταῦτα καὶ νῦν ζητοῦσίν τινες, Ἑλληνικὴν καὶ Ἰουδαϊκὴν νοσοῦντες κακίαν καὶ μὴ παραδεχόμενοι μὴ δὲ πιστεύοντες ὅλως σωματοῦσθαι θεόν, ἀλλ' ἢ λογισμοῖς ἀνθρωπίνους καὶ σοφία Ἑλληνικῇ γνῶναι καὶ καταλαβεῖν μᾶλλον βουλόμενοι τὰ μεγάλα καὶ ἀκατάληπτα· πῶς γεγέννηται τὸ ἀσώματον, πῶς δὲ καὶ πρόεισιν καὶ ποῦ τὸ πανταχῇ ὄν καὶ πάντα περιέχον καὶ πάντα πληροῦν. καὶ ἐκ τοῦ πῶς καὶ ὅπως, εἰς ἀπιστίαν ἐχώρησαν, καὶ ἀντὶ γεννήσεως ἐπλάσαντο ποίησιν, καὶ ἀντὶ προόδου κτίσιν καὶ πάροδον κατεσκεύασαν. οὕτω πάλιν καὶ ἐπὶ τῆς σαρκώσεως· πῶς σαρκουῖται, πῶς σωματοῦται, πῶς συντίθεται πρὸς σῶμα

βραχὺ ὁ ἀχώρητος; πῶς δὲ καὶ ἐνοῦται τὸ ἄκτιστον τῷ κτιστῷ καὶ τῷ περιγραφομένῳ τὸ ἀπερίγραφον; πῶς καὶ ἐν μέρει ὁ μέγας ἐκεῖνος καὶ ἀμέτρητος καὶ ἀμέριστος; ἢ γὰρ τὸ μέγα εἰς μικρὸν συνεστάλη χωρίον ἢ τὸ μικρὸν γέγονεν μέγα ἢ μέρος τῆς θεότητος καὶ οὐ τὸ πᾶν ὑπεδέξατο· ὅπερ ἐστὶν ἀσεβές. 49 οἷς ἀκολουθῶς καὶ ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ λεγέτω Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα λόγῳ· Ἐνιαύσιον δὲ ὡς ἥλιον δικαιοσύνης· ἢ ἐκεῖθεν ὀρμώμενον ἢ τῷ ὀρωμένῳ περιγραπτὸν καὶ εἰς ἑαυτὸν ἐπιστρέφοντα. 50 ταῦτα ἐπεξηγείσθω καὶ σαφηνιζέτω ὁ μέγας τῆς εὐσεβείας ὁμολογητῆς Μάξιμος φάσκων· "Ὁ ἥλιος δικαιοσύνης" ὁ κύριος προσαγορεύεται, ὡς ποιητῆς καὶ συντελεστής τῶν αἰώνων καὶ ὡς ἀρχὴ πάντων καὶ τέλος. "Ὁ ἐκεῖθεν" δὲ "ὁ ὀρμώμενος" εἴρηται "Ὁ τῷ ὀρωμένῳ περιγραπτὸς", ἢ ὡς φῶς ἐκ φωτὸς καὶ θεὸς ἀληθινός, τοῦ πατρὸς γεννητῶς ὀρμώμενος, ἢ ὡς ἄνθρωπος ὁ αὐτός, τῷ καθ' ἡμᾶς ὀρωμένῳ τῆς φύσεως εἶδει περιγραπτός, καθάπερ ὁ ἥλιος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὀρώμενος τῷ φαινομένῳ δισκοειδεῖ σώματι περιγέγραπται. 51 τοιαῦτα καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἰωάννην τὸν Κουβικουλάριον δογματικῇ ἐπιστολῇ γράφει· Ἐκάτερόν τε ἐπαληθεύοντα, τὸ

θεῖον ὁμοῦ καὶ τὸ ἀνθρώπινον, πιστοῦσθαι θαύμασι θείοις καὶ παθήμασι ἀνθρωπίνοις· καὶ κατὰ μὲν τὴν ἑαυτοῦ πρὸς τὸν πατέρα φύσιν τε καὶ οὐσίαν, ἄκτιστον, ἀόρατον, ἀπερίγραφον, ἀναλλοίωτον, ἄτρεπτον, ἀπαθῆ, ἄφθαρτον, ἀθάνατον, δημιουργὸν τῶν πάντων, κατὰ δὲ τὴν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ φύσιν καὶ ἡμετέραν, τὸν αὐτὸν κτιστόν, παθητόν, περιγραπτόν, χωρητόν, θνητόν· τὸν αὐτὸν μὲν, οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ δέ, διὰ τὰ ἐξ ὧν καὶ ἐν οἷς τὸ εἶναι ἔχει. 52 ἔτι ὁ αὐτὸς θεῖος Γρηγόριος ἐν τῇ πρὸς Κληδόνιον πρώτη ἐπιστολῇ τῆς αὐτῆς ἐννοίας ἐπειλημμένος ἀποφαίνεται· Οὐ γὰρ τὸν ἄνθρωπον χωρίζομεν τῆς θεότητος, ἀλλ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν δογματίζομεν, πρῶτον μὲν οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλὰ θεὸν καὶ υἴὸν μόνον καὶ προαιώνιον, ἀμιγῆ σώματος· ἐπὶ τέλει δὲ καὶ ἄνθρωπον προσληφθέντα ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, παθητὸν σαρκί, ἀπαθῆ θεότητι· περιγραπτὸν σώματι, ἀπερίγραφον πνεύματι, τὸν αὐτὸν ἐπίγειον καὶ οὐράνιον, ὀρώμενον καὶ νοούμενον, χωρητόν καὶ ἀχώρητον, ἵνα ὅλῳ ἀνθρώπῳ τῷ αὐτῷ καὶ θεῷ ὅλος ἄνθρωπος ἀναπλασθῆ πεσὼν ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν. 53 φωτιζέτω ἡμᾶς οὗτος ὁ θεῖος διδάσκαλος καὶ ἐκ τοῦ εἰς τὰ Φῶτα εἰρημένου αὐτῷ λόγου ταῦτα· Ἐπειδὴ καθαρὰν αὐτοῦ τὴν θεότητα φέρειν, οὐ τῆς ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ φύσεως, διὰ τοῦτο τὰ ἄμικτα μίγνυται· οὐ γενέσει μόνον θεὸς οὐδὲ σαρκὶ νοῦς οὐδὲ χρόνῳ τὸ ἄχρονον οὐδὲ μέτρῳ τὸ ἀπερίγραφον, ἀλλὰ καὶ παρθενία γέννησις καὶ ἀτιμία τῷ καὶ τιμῆς ἀπάσης ὑψηλοτέρῳ καὶ πάθει τὸ ἀπαθὲς καὶ τῷ φθαρτῷ τὸ ἀθάνατον. φανερόν δὲ ὅτι ἐνταῦθα ὁ πατὴρ τῷ μέτρῳ ἀντὶ τοῦ περιγραπτοῦ ἐχρήσατο, ἀντιθεῖς τῷ ἀπεριγράπτῳ. πᾶν γὰρ ὁ μέτρῳ ὑποπέπτωκεν περιγραπτὸν πάντως ἐστίν. καὶ ὅτι τοῦτο οὕτως ἔχει, ἐκ τῶν λοιπῶν πειστέον ἀντιθέσεων, καθ' ἃς τὰ ἐναντία ἀλλήλαις παρέθετο. 54 ἐξῆς προκείσθω καὶ ὁ μέγας Εὐστάθιος, ὁ τῆς Ἀντιοχείων πάλαι γενόμενος πρόεδρος, ἐν τῷ ἐπιγεγραμμένῳ αὐτοῦ λόγῳ θεωρηματικῶς "Ζεῖς τὸ ἐπίγραμμα τῆς στηλογραφίας" οὕτως ἰλέγων, περὶ τοῦ νομοθέτου Μωσέως τὸν λόγον ποιούμενος· Φαίνεται τοίνυν ὅτι διττὰς ὑποτίθεται στηλῶν εἰδέας· οὐ γὰρ ἂν τὴν τοῦ Ἰακώβ ἀποδεχόμενος εὐφήμως ἐπετίμα ταῖς τῶν ἐναντίων ὡς ἀσεβῶς ἰδρυμέναις. ἀλλ' ἐκεῖναι μὲν εἰδωλολατρίας ἐκτυποῦσι φάσματα δαιμονιώδη κακοδόξως, ἢ δὲ τοῦ προπάτορος Ἰακώβ οὐ τὴν αὐτὴν ἐκεῖναις ἐμφαίνει πραγματείαν. ὁ γὰρ τοι δίκαιος ἀνὴρ ἐνηχηθεὶς ἀγίῳ πνεύματι πρῶτον μὲν αὐτὸ τὸ σωματικὸν εἶδος ὁρᾷ τοῦ Χριστοῦ προαναζωγραφούμενον ἐναργῶς, ὅπερ ἐστὶν ὄρατόν καὶ τοπικῆς ἐχόμενον περιγραφῆς· δεύτερον δὲ καὶ τὸ νικηφόρον τοῦ σταυροῦ τρόπαιον κλίμακι προσημμερῶς ἀπεικαζόμενον ἱστορεῖ. τούτῳ γὰρ καὶ ἐπεστηρίχθη μετεώρως, ἐλκύσας ἅπαντας πρὸς ἑαυτόν. 55 ὁ τῆς Νυσαέων

διακοσμών τὴν ἱεραρχίαν εἰσβαίνετω ἐπὶ τούτοις θεῖος Γρηγόριος, ἐν τοῖς Κατηχητικοῖς αὐτοῦ λόγοις τὰ παραπλήσια δοξάζων· Ἄλλα μικρόν, φησίν, καὶ εὐπερίγραπτον ἢ ἀνθρωπίνην φύσιν, ἄπειρον δὲ ἢ θεότης· καὶ πῶς ἂν περιληφθῇ τῷ ἀτόμῳ τὸ ἄπειρον; καὶ τίς τοῦτο φησίν, ὅτι τῇ περιγραφῇ τῆς σαρκὸς καθάπερ ἐν ἀγγείῳ τινὶ ἢ ἀπειρία τῆς θεότητος περιελήφθη; οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ζωῆς ἐντὸς κατακλείεται τῶν τῆς σαρκὸς ὄρων ἢ νοερὰ φύσιν, ἀλλ' ὁ μὲν ὄγκος τοῦ σώματος τοῖς οἰκείοις μέρεσι περιγράφεται, ἢ δὲ ψυχὴ τοῖς τῆς διανοίας κινήμασιν πάση κατ' ἐξουσίαν ἐφαπλοῦται τῇ κτίσει. 56 ὁ ἱερὸς Ἀμφιλόχιος, ὁ τῆς Ἰκονιατῶν ἐπιτροπεύσας, Σελεύκῳ μὲν τῷ ἐπιτηδείῳ ἐπιστελλέτω, τοῖς προκειμένοις δὲ συμφθεγγόμενος δογματιζέτω τρανέστερον· Ὡστε τὴν τοῦ θεοῦ μορφήν καὶ τὴν τοῦ δούλου μορφήν συντελεῖν εἰς ἓν πρόσωπον υἱοῦ τε καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὕτως θεόν τε καὶ ἄνθρωπον ὁμολογῶ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἓνα υἱὸν δύο φύσεων, παθητῆς καὶ ἀπαθοῦς, θνητῆς καὶ ἀθανάτου, ψηλαφητῆς καὶ ἀνεπάφου, ἀνάρχου καὶ ἀρξαμένης, ἀπεριγράφου καὶ περιγραφομένης. ἐρεῖ δὲ καὶ μετὰ βραχέα· Τίκτεται τοίνυν ἐκ τῆς ἀγίας Μαρίας ὁ δεσπότης Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ οὐ τῇ ἀπεριγράφῳ ἀλλὰ τῇ περιγεγραμμένῃ φύσει. ἔφην γὰρ ἐν τοῖς ἀνωτέρω τὸν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ ἀπερίγραφον εἶναι καὶ περιγεγραμμένον· κατὰ μὲν τὴν θεϊαν φύσιν ἀπερίγραφον, κατὰ δὲ τὴν ἀνθρωπίνην περιγεγραμμένον· καθ' ἣν καὶ ἐν φάτῃ καὶ ἐν σπαργάνοις καὶ ἐν σταυρῷ καὶ ἐν τάφῳ περιεγέγραπτο ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, κατὰ τὴν θεότητα δὲ ἀπεράντως καὶ ἀπεριγράφως τὰ πάντα περιεἰχέν τε καὶ περιέχει. τοῖς ἰσοδυναμοῦσι δὲ τὰ κατὰ τὴν ἐπιστολὴν διεξερχόμενος συμπεραιοῖ τὸν λόγον οὕτως· Εἷς τοίνυν ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ παθητὸς καὶ ἀπαθῆς, παθητὸς μὲν σαρκί, ἀπαθῆς δὲ θεότητι, ὁρατὸς σαρκί, ἀόρατος θεότητι, περιγραπτὸς σαρκί, ἀπερίγραφος θεότητι· ἀρχὴν χρονικὴν ἔχων κατὰ τὴν σάρκα, ἀναρχος κατὰ τὴν θεότητα. καὶ ταῦτα μὲν, ὡς ἑμαυτὸν πέπεικα, εὖ ἔχοντα πεποίημαι. 57 ὁ κατὰ τὴν Μυρηνῶν ἐκκλησίαν ἐμπρέψας Μεθόδιος ὁ ὄσιος εἰς τόνδε εἰστρεχέτω τὸν ἱερὸν σύλλογον, μέθοδον ὡσπερ ἱερὰν ἡμῖν καὶ σύντομον προχειριζόμενος ἐν τῷ πεπονημένῳ αὐτῷ εἰς τὴν τῆς ὑπαπαντῆς καλουμένην ἡμέραν ἑορτασίμῳ λόγῳ, καὶ συμφώνως τοῖς προκειμένοις ἀδέτω καὶ πρὸς τὴν πάναγνον θεομήτορα τὰ ἐπ' εὐλογίαις ὑμνούμενα φωνεῖτω· Εὐλογημένη σύ, παντευλόγητε καὶ πασιπόθητε· ἐπ' εὐλογίαις κυρίου τὸ θεοχαρίτωτόν σου ὄνομα, θεογεννήτρια, δαδοῦχε πάντων· ἢ περιγραφῆ, ἴν' οὕτως εἶπω, τοῦ ἀπεριγράφτου, ἢ ῥίζα τοῦ τιμιωτάτου ἄνθους, ἢ μήτηρ τοῦ πλάσαντος, ἢ τίτθη τοῦ τρέφοντος, ἢ περιοχὴ τοῦ περιέχοντος, ἢ φέρουσα τὸν φέροντα ῥήματι πάντα. τί οὖν ἕτερον ἡμῖν τὰ προκείμενα ῥητὰ τοῦ πατρὸς παρίστησιν ἢ τὸ περιγεγράφθαι Χριστὸν σωματικῶς ἐν τῇ κατὰ τὴν παναγίαν παρθένον νηδυῖ κυοφορούμενον, καὶ μάλιστα τῷ εἰρήσθαι περιγραφὴν τοῦ ἀπεριγράφου καὶ περιοχὴν τοῦ περιέχοντος; 58 ὁ θεῖος Ἰππόλυτος, ὁ τῆς Πορτίων ἐκκλησίας ἰθύνων τοὺς οἰάκας, λυέτω τὴν ἱερὰν γλῶσσαν καὶ καταγορευέτω καὶ βαλλέτω κραταιῶς τοὺς νῦν ἀναφανέντας τῆς συγχυτικῆς μοίρας Βήρωνας καὶ Ἠλίκωνας. λέξει γοῦν ὧδε· Τὸ γὰρ ἄπειρον κατ' οὐδένα λόγον ἢ τρόπον ἐπιδέχεται κίνησιν, οὐκ ἔχον ὅποι καὶ περὶ ὃ κινήθησεται· τροπὴ γὰρ τοῦ κατὰ φύσιν ἀπείρου κινεῖσθαι μὴ πεφυκότος ἢ κίνησις. διὸ καὶ καθ' ἡμᾶς ἀληθῶς γενόμενος ἄνθρωπος χωρὶς ἀμαρτίας ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ἐνεργήσας τε καὶ παθῶν ἀνθρωπίνως ὅσα τῆς φύσεώς ἐστιν ἀναμάρτητα καὶ φυσικῆς σαρκὸς περιγραφῆς ἀνασχόμενος δι' ἡμᾶς, τροπὴν οὐχ' ὑπέμεινεν, μηδενὶ παντελῶς, ᾧ ταυτὸν ἐστὶν τῷ πατρί, γενόμενος ταυτὸν τῇ σαρκὶ διὰ τὴν ἔνωσιν. καὶ αὐθὶς κατὰ τὸν αὐτὸν εἰρήσεται λόγον· Ὡσπερ οὖν ἐφ' ἡμῶν, ὅσον εἰκάσαι τὸ παντελῶς ἀνεῖκαστον, διὰ τῆς σωματικῆς ἡμῶν γλῶσσης ἀτρέπτως ἢ κατὰ φύσιν τῆς ψυχῆς λογικῆ προφέρεται δύναμις, οὕτως καὶ ἐπὶ τῆς ὑπερφυοῦς τοῦ θεοῦ λόγου σωματώσεως διὰ τῆς αὐτοῦ παναγίας σαρκὸς, ἐν

οἷς ἂν θεϊκῶς ἐνήργησεν, δίχα τροπῆς ἢ παντοκρατορικῆ καὶ τῶν ὅλων ποιητικῆ τῆς ὅλης θεότητος ἐνέργεια ἐδείκνυτο, πάσης ἐκτὸς κατὰ φύσιν περιγραφῆς διαμένουσα, κἂν διὰ σαρκὸς διέλαμπε φύσει πεπερασμένης. ἐπιστατέον δὲ ὅτι τὸ πεπερασμένης ταυτὸν ἐστὶν τῷ "3περιγεγραμμένης"³. 59 μετὰ δὴ τούτους ὁ θεοφόρος διανιστάσθω Ἀναστάσιος, ὁ τῆς Ἀντιοχέων μεγαλοπόλεως ἐγχειρισθεὶς τὰ πηδάλια, καὶ καθαιρεῖτω τοὺς ἀνιδρύτους καὶ κατασεσεισμένους καὶ γνώμην καὶ δόγματα καὶ δὴ καὶ ὀριζέσθω· Ἰδιότης ἐστὶν τὸ κυρίως ἐν τινὶ φύσει ἰδικῶς γνωριζόμενον, ἐν ἑτέρᾳ δὲ μὴ εὐρισκόμενον. οἷον τί λέγω· ἐν τῇ θεῖᾳ φύσει τὸ προαιώνιον, τὸ ἄκτιστον, τὸ ἀπερίγραφτον, ἅτινα οὐχ' ὑπάρχουσιν ἐν ἄλλῃ οἰαδῆποτε οὐσίᾳ οὔτε ἐν αὐτῷ τῷ παναγίῳ σώματι τοῦ Χριστοῦ κατ' οὐσίαν· οὔτε γὰρ προαιώνιόν ἐστὶν οὔτε ἄκτιστον, οὔτε ἀπερίγραφτον ἔσται ποτέ. 60 ἐντεῦθεν ὁ ἱεροκῆρυξ προερχέσθω Σωφρόνιος, ὃς τὸν τῶν Ἱεροσολυμιτῶν ἐν τε δόγμασιν ἐν τε πράξεσιν κατεκάλλυνεν θρόνον, καὶ σωφρονιζέτω τοὺς ἀκολασταίνοντας καὶ ἀφραίνοντας· καὶ διδασκέτω μὴ πόρρω θέειν τῆς ἐκκλησίας τῶν θείων ὀρισμάτων, ἐν τῇ πρὸς Ὀνώριον τὸν τῆς Ῥωμαίων ἱερωσύνης οὐκ εὐαγῶς ἐξηγησάμενον δογματικῆ ἐπιστολῇ ᾧδὲ πη συγγεγραφῶς· Ἐκ δύο φύσεων τὸν Χριστὸν νομίζοντες. καὶ μετὰ βραχέα· Ἀπτόν τὸν αὐτὸν καὶ ἀνέπαφον, περιγραφτὸν τὸν αὐτὸν καὶ ἀπερίγραφον. καὶ μετὰ τινα· Ὅθεν καὶ τόπον ὡς ἡμεῖς ἐκ τόπου μετέβαινε ὁ Χριστὸς δῆλον δήπου, ἐπεὶ καὶ κατὰ ἀλήθειαν γέγονεν ἄνθρωπος καὶ φύσιν τὴν ἡμῶν ἔσχεν ἀμείωτον καὶ περιγραφῆς ἠνέσχετο σώματος καὶ σχῆμα τὸ ἡμῖν ἀρμόζον πεφόρεκεν. σωματικῆ γάρ, τοῦτ' ἐστὶν σώματος, καὶ ἡ μορφή τυγχάνει τοῦ σχήματος, καθ' ἣν ἐν μήτρᾳ συλληφθεὶς διεπέπλαστο καὶ ἦν εἰς αἰεὶ διετήρησεν καὶ εἰς αἰῶνα τηρεῖ τὸν ἀπέραντον. καὶ μετ' ὀλίγον· Εἷς υἱὸς γινωσκέσθω ὁ πᾶσαν ἐξ ἑαυτοῦ προφέρων ἐνέργειαν, θεῖαν τε καὶ ἀνθρώπειον, ταπεινὴν καὶ ὑπέρογκον, χθαμαλὴν καὶ οὐράνιον, σαρκικὴν καὶ ἀσώματον, ὀρατὴν καὶ ἀόρατον, περιγραπτὴν καὶ ἀπερίγραφτον, ἀναλογοῦσαν αὐτοῦ τῇ δυάδι τῶν φύσεων. 61 λεόντειον δὲ ἐξαλλέσθω καὶ σμερδαλέον ὁ σοφὸς καταβρυχέσθω Λεόντιος, ἐκδειματῶν ἐντόνως τῶν ἐναντίων τοὺς σκύλακας, μεγίστην αὐτοῖς ἐνεργαζόμενος παρὰ τῶν θείων δογμάτων τὴν πτοίαν, τοὺς κατὰ τῆς ποιμένης Χριστοῦ ἐπιφυέντας ἀγρίους θήρας τοὺς περὶ Νεστόριον καὶ Εὐτυχέα τοὺς μιαρωτάτους καὶ ἀθεωτάτους τῇ ἀλκῇ καὶ τῇ πλοκῇ τῶν γλαφυρῶν δογμάτων εὐτόλμως τε καὶ γενναίως ἀποσοβῶν, ἐκεῖνά που διαπεραίνων ἐν λόγοις· Ἄλλ' ἢ ψυχῇ, φασὶν οἱ τῆς διαιρέσεως πρόμαχοι, περιγέγραπται ἐν τῷ σώματι καὶ πάθη δέχεται καὶ ἀλγηδόνας ὑπομένει. καὶ εἰ οὕτως ἦνεται ὁ λόγος, ὥρα καὶ αὐτὸν τοῖς ἴσοις ὑποβάλλειν, καὶ ποιεῖν αὐτὸν παθητὸν καὶ περιγραφτὸν. τί δέ; οὐχὶ μᾶλλον ὑμεῖς ταῦτα κατασκευάζετε, εἴποιμι ἄν, ἅπερ ἡμῖν ἐγκαλεῖτε; δεδοίκατε γὰρ αὐτὸν σαρκὶ συνάπτειν καὶ ὅλω ἀνθρώπῳ, ὡς ἐξ ἀνάγκης περιγραφησόμενον καὶ πεισόμενον. εἰ μὲν οὖν φύσει παθητὸς ὁ λόγος ἢ τὴν ἐν τόπῳ δέχεται περιγραφὴν, ἔσται ταῦτα ἐν αὐτῷ δι' αὐτόν, ἀλλ' οὐ διὰ τὴν πρὸς τὸ περιγραφτὸν καὶ παθητὸν σῶμα ἔνωσιν· καὶ ἔσται οὕτως παθητὸς καὶ περιγραφτὸς, κἂν μὴ πέπονθε μὴ δὲ περιγέγραπται. εἰ δὲ φύσει ἄτρεπτός ἐστὶν καὶ ἀπερίγραφτος καὶ ἀπαθής, κἂν ἐν σώματι γένηται, σώζοι ἂν τὸν ἴδιον τῆς ἀπαθείας καὶ παντελεῖ τῆς ἀτρεψίας λόγον. 62 ὁ τῆς Κυπρίων ἱερομύστης, ὁ μακάριος καὶ σημείων παραδοξοποιῶν ἐργάτης Ἐπιφάνιος, ὃν κατήγορον ἀλλ' οὐ συνήγορον ἐναργῆ ἐν τοῖς ἑαυτῶν ἀτόποις δόγμασιν οἱ δυσσεβεῖς κέκτηνται, ἐπομένως ἡμῖν τὸν περὶ τῆς περιγραφῆς εἰσηγείσθω λόγον, κἂν μὴ πρὸς ἔπος ἀποφαινόμενος, ὅμως γοῦν οὐδὲν ἤττον καὶ δι' ἑτέρων πλειόνων λέξεων τὴν αὐτὴν ἡμῖν τῆς περιγραφῆς ἔννοιαν παριστῶντων διεξερχόμενος εὐκρινῶς, ἐν τῷ Ἀγκυρωτῷ αὐτοῦ καλουμένῳ βιβλίῳ ὡδὶ συγγεγραφῶς· Ὅσα γὰρ ἐν ἀνθρώπῳ καὶ εἴ τι ἐστὶν ἄνθρωπος, ταῦτα ἦλθεν καὶ ἔλαβεν ὁ μονογενῆς, ἵνα ἐν τῷ τελείῳ ἀνθρώπῳ τελείως τὸ πᾶν τῆς σωτηρίας θεὸς

ὡν ἀπεργάσθαι, μηδὲν ἀπολείψας τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα μὴ τὸ ἀπολειφθὲν μέρος εἰς μέρος πάλιν γένηται βρώματος διαβόλου. τούτων τῶν λόγων τί ἂν γένοιτο πρὸς τὴν τοῦ ζητουμένου εὔρεσιν ἐμφαντικώτερον; τὸ γὰρ ὅσα ἐν ἀνθρώπῳ καὶ οἷα ἄνθρωπος καὶ τὰ λοιπὰ ταυτὸν ἐκείνῳ σημαίνουσιν. τί οὖν πρὸς τὸ ἐν ἀνθρώπῳ τέλειον φαῖεν; εἰ μὴ περιγραφτὸς ὁ ἄνθρωπος, οὐχ' ὅπως οὖν τέλειος· ἀλλ' οὐδὲ ἄνθρωπος ὅπως ἔσται. ὥστε τὸ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον περιγραφτὸν εἶναι τὸν σωτῆρα πάντων μᾶλλον τῶν ἄλλων πατέρων διεκήρυξεν. 63 Κλήμης ὁ ἱερός ὁ Ἀλεξανδρεῖαθεν τοῖς προανατεταγμένοις παρομαρτεῖτω καὶ κατὰ ἰουδαϊζόντων γράφων λεγέτω τοιαύδε· Σολομῶν ὁ τοῦ Δαυΐδ παῖς ἐν ταῖς Βασιλείαις ἐπιγραφομέναις τὴν τοῦ ἀληθινοῦ νεῶ κατασκευὴν συνείς, οὐ μόνον ἐπουράνιον εἶναι καὶ πνευματικὴν, ἥδη δὲ καὶ εἰς τὴν σάρκα διαφέρειν, ἣν ἔμελλεν οἰκοδομεῖν ὁ τοῦ Δαυΐδ υἱός τε καὶ κύριος εἰς τε τὴν αὐτὸς αὐτοῦ παρουσίαν, ἔνθα καθιδρῦεσθαι καθάπερ τι ἄγαλμα ἔμψυχον διεγνώκει, εἰς τε τὴν κατὰ σύνοδον πίστεως ἐγειρομένην ἐκκλησίαν κατὰ λέξιν λέγει· Εἰ ἀληθῶς ἄρα κατοικήσει ὁ θεὸς μετὰ ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς; κατοικεῖ δὲ ἐπὶ τῆς γῆς σάρκα περιβαλλόμενος κύριος, καὶ μετὰ ἀνθρώπων αὐτῷ κατοικήσις γίνεται ἐν τῇ κατὰ τοὺς δικαίους συνθέσει τε καὶ ἁρμονίᾳ, νεῶν ἅγιον ἐργαζομένῳ τε καὶ ἀνιστάντι· γῆ γὰρ οἱ δίκαιοι, τὴν γῆν ἔτι περικείμενοι, καὶ γῆ ὡς πρὸς τὸ μέγεθος παραβαλλόμενοι τοῦ κυρίου. ταύτη τοι καὶ ὁ μακάριος Πέτρος οὐκ ὀκνεῖ λέγειν· Καὶ αὐτοὶ ὡς λίθοι ζῶντες οἰκοδομεῖσθε, οἶκος πνευματικὸς εἰς ἱεράτευμα ἅγιον, ἀνερέγκαι πνευματικὰς θυσίας τὰς προσδεκτὰς τῷ θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἐπὶ δὲ τοῦ σώματος, ὃ κατὰ περιγραφὴν τόπον ἔνθεον ἑαυτῷ καθιέρωσεν ἐπὶ γῆς, ὁ κύριος "Λύσατε", εἶπεν αὐτός, "τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν." εἶπον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι· "Τεσσαράκοντα καὶ ἕξ ἔτεσιν ὁ ναὸς οὗτος οἰκοδομήθη, καὶ σὺ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερεῖς αὐτόν;" ἐκεῖνος δὲ ἔλεγεν περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος. 64 τὴν ὑποκειμένην χρῆσιν οὐκ ἦν ἀναγκαῖον παρατίθεσθαι· οὐ γὰρ τῶν ἐπισήμων οὐδὲ τῶν ἁγῶν ἐπιφανῶν ὁ Γαλάτης ὁ ἐξ Ἀγκύρας Θεόδοτος. ἀλλ' ἐπεὶ οἱ δι' ἐναντίας λόγους αὐτοῦ παραπλαττόμενοι παραφέρουσιν, μὴ δεῖν τὸν Χριστὸν περιγράφεσθαι ἢ εἰκονίζεσθαι νομοθετοῦντας, εἰς αἰσχύνην καὶ ἔλεγχον αὐτῶν ταύτην ὑπετάξαμεν, ἵνα καὶ ἐντεῦθεν δειχθῶσιν νόθους καὶ ἀλλοκότους φωνὰς εἰσφέροντες, ἐξ ὧν τὸ ψεῦδος συνιστάνειν, κρύπτειν δὲ τὴν ἀλήθειαν, σπουδῆν ἅπασαν τίθενται. ἐν γὰρ τῷ εἰς τὴν πανύμνητον θεοτόκον καὶ τὸν Συμεῶνα συντεθειμένῳ αὐτῷ λόγῳ γέγραφε τοιαύδε· Χαίροις, χώρημα ἐλάχιστον χωρήσαν τὸν τοῖς πᾶσιν ἀχώρητον. καὶ τίς τὴν γενεὰν τοῦ ἀρχαιότερου τῆς γεννήσεως διηγῆσεται; τί θαυμάσομεν; τὸν θεῖον καὶ ἀνεκφραστον τόκον ἢ τὴν ἀνερμήνευτον λοχόν; οὐ περιδράττεται λόγῳ τὰ ὑπὲρ λόγον· οὐ περιγράφεται νῶ τὰ ὑπὲρ ἔννοιαν. εἰ γὰρ καὶ γράφει γραφεὺς τὴν μητέρα τῆς οἰκονομίας, ἀλλ' οὐχ' ἐρμηνεύει λόγος τὸν τρόπον τῆς κυοφορίας. ἀρχὴν ἐπιθῶμεν τῷ τόκῳ; ἀλλ' οὐχ' ὑφέστηκεν ἄτερ τοῦ ἀνάρχου. βρέφος ὀνομάσωμεν τὸν τεχθέντα; ἀλλὰ τὸν παλαιὸν τῶν ἡμερῶν κέκτηται προκαταρκτικὸν καὶ αἴτιον. νικᾷ τὴν ὕφεισιν ἢ ἐπίτασις καὶ ὑπερίπταται τῆς περιγραφῆς τὸ ἀπερίγραφτον. τοιαῦτα ἡμῖν αἰεὶ ἡ θεία μητροπάρθενος ἐν ἀγίαις αὐτῆς ἐπιλάμψεσιν προκομίζει τὰ ἀγαθὰ, ὅτι παρ' αὐτῆς πηγῆ ζωῆς. ἐπιστατέον δὲ ὅτι γραφομένην εἰσάγων τὴν τοῦ Χριστοῦ μητέρα, οἶδεν καὶ τὸν ἐξ αὐτῆς κατὰ σάρκα τεχθέντα γραφόμενον ὡς ὁμοούσιον σαρκὶ καὶ αὐτῇ. ὡσαύτως καὶ τὴν περιγραφὴν ἐπὶ τοῦ σωματικοῦ τοῦ κατὰ Χριστὸν τίθησιν, ὡς περὶ τὸ ἀπερίγραφον ἐπὶ τῆς θεότητος. 65 αἱ μὲν οὖν περιγραφτὸν τὸν Χριστὸν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτῇ λέξει τῶν θεοφόρων συνωδᾷ καταγγέλλουσαι φωναὶ καὶ ὡς οὐκ ἔχον φύσιν ἐστὶν συμπεριγεγράφθαι τὸν θεῖον λόγον περιγραφομένῳ τῷ σώματι ἢ κεχωρίσθαι πάντως ἀπ' αὐτοῦ (οὐδεὶς γὰρ ὁ συναναγκάσων λόγος ἐξευρεθήσεται), ὡς ἐκ προχείρου τε καὶ κατὰ δύναμιν παραθέσθαι, αὐταί. αἱ δὲ ὅσαι τέλειον ἡμῖν τὸν ἕνα υἱὸν καὶ κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν

καὶ θεὸν ἡμῶν ἐν ἀνθρωπότητι καὶ τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν θεότητι εἰσηγοῦνται, αἴπερ οὐδὲν ἦττον τὸ κατ' αὐτὸν σῶμα περιγραφτὸν κηρύσσουσιν, ὡσπερ τὴν θεότητα ἀπερίγραφτον, τί δεῖ λέγειν ὡς πλείεται καὶ ἄπειροι, ἤδη δὲ καὶ ἐν ἅπασιν σύνδρομοι; ἄς εἰ μέλλοιμεν ταῖς προκειμέναις ἐπισυνάπτειν φωναῖς, εἰς ἀπέραντον τὸν λόγον ἐξοίσωμεν· οἷς δὲ μέλει δογμάτων εὐθύτητος καὶ τῆς σωτηρίας τῆς ἑαυτῶν ἕξεστιν βουλομένοις ἀνιχνεύειν μετ' ἐμμελείας καὶ ἀναλέγεσθαι, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας οἰκονομίας ἀπευθυνούσας καὶ ποδηγούσας, οἱ δὲ πρὸς τοσοῦτον στόλον ὁσίων καὶ μακαρίων ἀνδρῶν παρὰ τῆς τοῦ πνεύματος συγκροτούμενον χάριτος ἀντιφερόμενοι καὶ πρὸς τὸ ἐναστράπτειν τῆς ἀληθείας σέλας ἀντωπεῖν φιλονεικοῦντες, τίνων οὐκ ἂν εἶεν ἀθλιώτεροι, τῷ σκότῳ τῆς πλάνης ἐξαμαυρούμενοι; ποίας δὲ συγγνώμης τεύζονται; μᾶλλον δὲ ποίοις κατακρίμασιν ὑπόδικοι οὐ γενήσονται, καὶ κατὰ τὸν τῆδε βίον φευκτοὶ καὶ ἀποτρόπαιοι τοῖς εὐσεβοῦσι δεικνύμενοι καὶ κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα τιμωρία μακρᾶ καὶ ἀπεράντῳ κολάσει καταδικασθησόμενοι; 66 ἄλλ' οὗτοι μὲν τὴν ἑαυτῶν ἐρχέσθωσαν· ἡμεῖς δὲ καὶ αὐθις ἐπὶ τοῖς καταλειφθεῖσιν εἰς ἐπίσκεψιν παλινοστήσωμεν. ἐντεῦθεν γὰρ κακὸν ἐκ κακοῦ οἱ ἀνόσιοι διαμειβόντες πρὸς ἀτοπωτέρας ἴενται δυσφημίας, φάσκοντες· Ὅθεν ἡμεῖς τὸ ἰθὺ τοῦ δόγματος ἐγκολπωσάμενοι, τὴν αὐθαδῶς δογματισθεῖσαν ἄκυρον ποίησιν τῶν ψευδωνύμων εἰκόνων τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐξοστρακίζομεν, ... πρὸς μὲν οὖν τὸ αὐθαδῶς ἐδογματίσεν, οὐδὲν δεήσει λόγων ἡμῖν ἔν γε τῷ παρόντι, προειρημένον ἤδη ἱκανῶς ὅθεν τε καὶ ὅπως ἐδογματίσεν ἡ μεγάλη ἐκείνη καὶ ἱερὰ σύνοδος. πρὸς δὲ τὰ ἐπαγόμενα παρὰ τῶν χριστομάχων, τί ἂν τις εἴποι; ποία ἀκοὴ οἴσειεν; τίς τῶν οὕτω βλασφημῶν καὶ θεομάχων ἀνέξεται λόγων; ὡς ἱταμὸν καὶ ἄσχετον κατὰ Χριστοῦ τολμῶσιν ἀνοιγνύειν τὸ στόμα. φεῦ τῆς ὕβρεως. φεῦ τῆς βλασφημίας. ποῦ πέμπουσιν τὴν δυσφημίαν καὶ ὅποι ἀναβαίνει τὰ τῆς ὕβρεως; τί χρὴ λοιπὸν εἰκόνων ἔνεκεν λέγειν; οὐκ ἄδηλον γὰρ ὡς ἐπ' αὐτὸ τὸ ἀρχέτυπον τὸ ψεῦδος ἐναργῶς ἀνατιθέασιν. διὸ κἀνταῦθα ὡσπερ ἐπὶ τὸν ἴδιον ἔμετον ἐπιστρεφόμενοι πάλιν τῆ τοῦ παμπονήρου Ἐπιφανίδου μιὰρᾶ χρῶνται γλώσση. ταύτην γὰρ ἐκεῖνος τετόλμηκεν ἐπ' ἀναιρέσει τῆς ἀληθοῦς τοῦ λόγου σαρκώσεως ῥῆξαι τὴν φωνήν, τῆς Μανιχαϊκῆς λύσεως ὑπάρχων ἐραστής ὁ θερμότατος καὶ τῶν ἄλλων Δοκητῶν τὴν φαντασίαν πρεσβεύων ἐκτοπώτερον. ἐντεῦθεν λοιπὸν τοῦ ἀρχετύπου τὸ ἀληθὲς ἀναιροῦντες συνεξαφανίζουσι καὶ τὰ ἀπ' αὐτοῦ τυπούμενα ἀκολουθῶς πειρῶνται· ψευδῆς γὰρ οὐκ ἂν ῥηθεῖν εἰκόν, εἰ μὴ ἀρχετύπου ἀμοιρήσειεν. ἀλλὰ τοῦτο ἐμφανεστερον ἂν μᾶλλον ἐπ' αὐτοῖς θεωρηθεῖν· εἰ γὰρ ψευδώνυμος ἢ Χριστοῦ εἰκὼν, ψευδεὶς ἄρα καὶ αὐτοὶ λεχθεῖεν εἰκόνες, κινδυνεύσειαν γάρ, εἴπερ οὐκ ἐξὸν Χριστὸν εἰκονίζεσθαι, ὀλοτρόπως τοῦ τῆς εἰκόνος ἐκβάλλεσθαι λόγου, μήτε ὡς ἀνθρωποὶ εἰκόνος θείας μετέχοντες μήτε μὴν ὡς ἱερεῖς τοῦ πρώτου καὶ μεγάλου ἀρχιερέως Χριστοῦ τῆς χάριτος κοινωνήσαντες, ἐπεὶ μὴ δὲ εἶναι ἀρχιερέα, εἰ μὴ καὶ ἀνθρωπον εἶναι εἰκονιζόμενον, δοῖεν. ψευδωνύμως γοῦν αὐτὸν ἀμφοτέρωθεν εἰκονίζουσιν. ἀλλ' οὐδ' ἂν τις ἀναφανείη ποτὲ ἀποκληρωτικὸς λόγος, ὃς ἐπὶ τῶν ἀληθῶς ὄντων καὶ εἰκονίζεσθαι πεφυκότων τὸ μὲν οὕτω γράφεσθαι κωλύσειεν, ἐτέρως δὲ εἰκονίζεσθαι συγχωρήσειεν· ἀνάγκη γὰρ ἐπίσης καὶ ὡς ὁ τῆς εἰκόνος ἔχει λόγος ἢ ἀληθεύειν πανταχῆ ἢ ψεῦδεσθαι. ἀνέρεσθαι δὲ αὐτοὺς ἄξιον, ὀπηνίκα εἰκόνα Χριστοῦ θεάσοιντο καὶ τὸ ἐπιγεγραμμένον ἀναγνοῖεν ὄνομα, τίνα δὴ διενθυμοῦνται καὶ τίνος εἰς μνήμην ἔρχονται. εἰ μὲν ἐτέρου τινός, λεγέτωσαν, κάκεῖνον Χριστὸν εἰσηγείσθωσαν· εἰ δὲ πάντῃ καὶ πάντως τὸν διὰ τῆς οἰκειᾶς εἰκόνος καταγγελλόμενον ἐννοοῦσιν (ὃν γὰρ σημαίνει καὶ ὑποδείκνυσιν, φανερόν ὅτι καὶ εἰκονίζει· καὶ ἀδύνατον τοῦ τινός εἰκόνα καὶ τὴν μίμησιν τοῦ ἀρχετύπου φέρουσαν ἄλλου λέγειν ὁμοίωμα, ὡς οὐκ ἐνὸν τὴν ἔν τινι κηρῷ σφραγίδα ἐτέρῳ δακτυλίῳ

παρὰ τὸν ἐκτυπώσαντα ἐναρμόσασθαι), ἐμφανὲς οὖν ὅτι ὁ Ἐμμανουὴλ ἡμῖν διὰ τῆς οἰκείας εἰκόνας ἐκδεῖκνυται· οὗ καὶ τὴν θεάν καὶ τὴν μνήμην καὶ τοῦνομα ἐξομνύμενοι ἐκδήλους ἑαυτοὺς καθιστῶσιν ὅτι βαρὺς ἐστὶν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς καὶ ὀνομαζόμενος καὶ μνημονευόμενος καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος. ταῦτα οἶμαι πείθει καὶ βαρβάρους καὶ Ἑλληνας καὶ ἀνθρώπους ἅπαντας μὴ ἐτέρως ἢ οὕτως ἔχειν, εἰ μὴ τῶν μεμνηνόντων καὶ λῖαν ἐξεστηκότων τινὲς εἶεν. εἰ δὲ τοσοῦτον τὴν διάνοιαν ἐσκοτίσθησαν οὗτοι καὶ μετὰ τῶν νοητῶν ὁμμάτων καὶ τῶν αἰσθητῶν ἀφήρηται τὴν ἐνέργειαν, ὀρθὰ βλέπειν οὐκ εἰδότες, πάντων ἀνθρώπων εἶεν ἀθλιώτεροι καὶ ἐθνῶν καὶ ἀλόγων καὶ ἀπίστων ἀλογώτεροι καὶ ἀπιστότεροι. καὶ τοίνυν τῷ φωτὶ τοῦ πυρὸς αὐτῶν πορεύονται καὶ τῇ φλογὶ ἧ ἐξέκαυσαν, ἢ προφητικῇ αὐτοῖς ῥῆσις ἐπιφωνεῖται ἄνωθεν. 67 σκεπτέον δὲ καὶ ὧδε· ἢ ἀνθρωπεῖα εἰκὼν ὁμοίωμα τι ἐστὶν προσώπῳ ἑοικὸς ἐκείνῳ ὃ δὴ καὶ εἰκονίζειν πέφυκεν, καὶ οὐδεὶς ἂν τῶν αἰσθήσεως καὶ λόγου μετεσχηκότων ἀντεῖποι· τὸ ὅμοιον δὲ φερομένη, εἰκότως καὶ τῶν πρὸς τι παρὰ τοῖς τὰ λογικὰ μετιοῦσι σκέμματα λεγομένων φωνῶν τῆς προσηγορίας τετύχηκεν· ἐν οἷς δὴ καὶ σχέσις τις ἐνθεωρεῖται, καθ' ἣν τῆς πρὸς ἄλληλα κοινωνίας ἔχονται. δηλοῖ δὲ καὶ τοῦνομα ὅθεν ἢ εἰκὼν παρῆκται· καὶ ἵνα μικρόν τι τῷ λόγῳ ἐνδιατρίψωμεν, διὰ τὴν τῶν ἀθετούντων τὴν σωτήριον χάριν ἀγνωμοσύνην ... ἀπὸ γὰρ τοῦ εἴκω ῥήματος, τοῦ σημαίνοντος τὸ ὁμοίῳ, ἐνὶ στοιχείῳ πλεονάζοντος, σχηματίζεται. ἐπεὶ τοίνυν ἢ ἐν τούτοις ὁμοιώσεσι, σχέσις τις οὔσα, μεσιτεύει τοῖς κατὰ τὴν ἐμφέρειαν κοινωνοῦσιν ἄκρις, τῷ τε ὁμοιοῦντι καὶ τῷ ὁμοιωμένῳ φημί, ἐνοῖ καὶ συνάπτει τῷ εἶδει ταῦτα, κἂν τῇ φύσει διέστηκεν. εἰ γὰρ καὶ ἄλλο καὶ ἄλλο τῇ φύσει τύχει ἐκάτερον, ἀλλ' οὐκ ἄλλος καὶ ἄλλος· διὰ τοῦ τύπου γὰρ, τοῦ ἐξ ἀρχῆς ἢ γνώσεσι ἐγγίνεται, καὶ ἐν αὐτῷ τοῦ γεγραμμένου ἢ ὑπόστασις καθοράται. ἀμέλει γοῦν καὶ ἢ βασιλέως εἰκὼν εἴποι ἄν· "Εἰ ἐγὼ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐν ἐσμεν, καὶ ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν βασιλέα". ἐντεῦθεν λοιπὸν ἐφ' ὧν τὰ ὅμοια πρόκειται τῷ κοινῇ μετέχειν τῆς σχέσεως, συνεισάγεσθαι ὡς τὰ πολλὰ καὶ συναναιρεῖσθαι κατὰ τὸ εἶδος τοῦ λόγου τούτου συμβήσεται. καὶ εἰ πρὸς θάτερον τὸ ψεῦδος ἐπιφημισθεῖη, καὶ τὸ ἕτερον ὡσαύτως τὸ ψεῦδος ἂν ἀπενέγκοιτο· εἰ δὲ τὸ ἕτερον τάληθες ἔχοι, καὶ θάτερον δήπουθεν, ὡς, φέρε εἰπεῖν, ἢ τοῦ βασιλέως εἰκὼν ὁμοία τῷ βασιλεῖ ἐστίν, ὅστις ποτὲ ὦν αὐτὸς τυγχάνει. οὐκοῦν εἰ ὁ εἰκονιζόμενος ἀληθῆς βασιλεὺς ὑπάρχει, ἔσται καὶ ἢ ἐκεῖνον εἰκονίζουσα, ἀληθῆς εἰκὼν· εἰ δὲ ψευδῆς ὑπάρχει, καὶ ἢ κατ' αὐτὸν εἰκὼν ψευδῆς ἐξ ἀνάγκης δειχθήσεται. καὶ εἰ δεῖ τάληθέστερον φάναι, οὐ μᾶλλον ἐστὶν εἰπεῖν τοῦ ὀπωσοῦν ψευδοῦς τὴν εἰκόνα ψευδῆ ἢ μὴ δὲ εἶναι τὸ παράπαν εἰκόνα· οἷάπερ εἰσὶν τὰ πλαττόμενα (ἵπποκενταύρους λέγω καὶ τραγελάφους), ἃ μὴ ὑφεστῶτα τῶν πλασσόντων ἐλέγχει τὴν κακοδαιμονίαν, εἰδωλικοῖς προσανεχόντων φάσμασιν. οὕτω τοίνυν κατὰ τὸ ἀκόλουθον τοῦ λόγου, ὀπηνίκα οἱ ψευδίεροι τὰς τοῦ μεγάλου βασιλέως Χριστοῦ καὶ θεοῦ εἰκόνας ψευδωνύμους ἀποκαλεῖν τολμῶεν, πᾶσα ἀνάγκη, ἐπειδὴ ἀλλήλων ἐστὶν δηλωτικὰ καὶ τὰς ἐμφάσεις ἀλλήλων κέκτηνται, αὐτὸν τὸν Χριστὸν ψευδῆ Χριστὸν καὶ ψευδῆ βασιλέα τυγχάνειν αὐτοὺς ἀποφαίνεσθαι· καὶ δογματισθήσεται αὐτοῖς ἐμφανεστερον καὶ Χριστὸς ψευδώνυμος, μηδαμῆ μηδαμῶς ὦν· τὸ γὰρ ψεῦδος μὴ ὄν ἐστὶν παντὶ που δῆλον. οὕτω γὰρ διὰ μέσης τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως τὸ ἀρχέτυπον αὐτοῖ ὡς οἶονται ἀναιρεῖν ἐπειράθησαν, εἰδότες ὅτι διὰ τῆς κατὰ τὴν ὁμοιότητα σχέσεως ἀπὸ τῆς εἰκόνας ἐπὶ τὸ πρωτότυπον ἢ ὕβρις ἀναφέρεται. ψευδώνυμος γὰρ οὐκ ἂν ὀφθεῖη εἰκὼν, εἰ μὴ ἀρχετύπου διαμαρτήσειεν· οὐκ ἔχουσα γὰρ πρὸς ὃ ἀπεικασθήσεται, ἐφ' ἑαυτῆς τὸ ψεῦδος ὡς τὸ εἰκὸς ἐπισύρεται. εἰ δὲ δὴ μὴ χρῆναι εἰκονίζεσθαι τὸν Χριστὸν πάλιν κενολογήσουσιν καὶ διατοῦτο τῷ ψεύδει τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἀνατιθέασιν, καὶ αὐθις ἢ τοῦ Μάνεντος Χάρυβδις αὐτοῖς μέγα περικέχηεν, Βαλεντίνου τε καὶ Μαρκίωνος τὰ φάσματα αὐτοῦς περιστοιχίζονται, περὶ ὧν ὀλίγω

πρόσθεν εἴρηται· δοκῆσει γὰρ καὶ φαντασίᾳ τὸν θεῖον λόγον σεσωματώσθαι, οὐκ ἀληθείᾳ δοξάζοντες, οὐδὲν ἦττον τῆ προτέρα τοῦ ψεύδους βλασφημία περιπαρήσονται. οὕτω μὲν οὖν διὰ μιᾶς τῆς τοῦ ψευδωνύμου φωνῆς τὸ ἀπόρρητον αὐτῶν δείκνυται, δι' ἧς σαφῶς ἤρνηνται τὸ κατὰ Χριστὸν ἀνθρώπειον, μᾶλλον δὲ τὴν θεῖαν ὄλην οἰκονομίαν τέλεον ἀποσκευάζονται· τοιγάρτοι καὶ ψευδώνυμοι Χριστιανοὶ καὶ χριστομάχοι δικαίως μάλα νομισθήσονται. ἡμεῖς δὲ ὁμολογοῦντες ὅτι ἀληθείᾳ καὶ δυνάμει ἐστὶν ὁ Χριστὸς ζῶν καὶ βασιλεύων καὶ συμβασιλεύων τῷ θεῷ καὶ πατρὶ εἰς τοὺς αἰῶνας καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἄνθρωπος πέφηνεν καθ' ἡμᾶς ἁμαρτίας δίχα, καὶ τὰς ἱεράς εἰκόνας αὐτοῦ ἀληθεῖς εἰκόνας εἶναι γινώσκομεν· τὸν χαρακτῆρα γὰρ τοῦ ζωαρχικοῦ αὐτοῦ σώματος ἡμῖν τρανῶς ἐμφανίζουσιν πρὸς πίστωσιν τῆς ἀληθοῦς καὶ σωτηρίου αὐτοῦ ἐνσωματώσεως, τὸ ἐξ ἀρχῆς παρὰ Χριστιανοῖς ἀναστηλούμεναι· ἐξ ὧν καὶ ἡ μνήμη αὐτοῦ ἐναυγάζουσα ταῖς τῶν ὁρώντων πιστῶν διανοίαις ἐναποτίθεται. οὐκοῦν οὐ ψευδώνυμοι αὐταί, κἂν δοκῆ τοῖς ὑπηρέταις τοῦ ψεύδους, τὸ ἀναμφήριστον δὲ καὶ πάγιον ἐν τῇ ἀληθείᾳ ἐστηκυῖα διακέκτηνται. 68 ἀλλὰ δὴ καὶ οὕτω περὶ τούτων θεωρεῖσθω· ἡ γὰρ τῶν ἀνοσίων ἀναισχυντία καὶ τοῖς τῶν ἕξωθεν συγκεχρησθαι λόγοις συναναγκάζει. τὸ αἴτιον τῶν πολλαχῶς λεγομένων οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα ἐσχολακότες φασίν· ποιητικόν τε γὰρ εἶναι καὶ ὀργανικόν, παραδειγματικόν τε αὐτὸ καὶ ὑλικόν καὶ ἔτι πρὸς τούτοις τελικόν καὶ ὅτι ἕτερον ἐνταῦθα συναναφαίνεται. καὶ ταῦτα θεωρεῖται καὶ ἐπὶ τῶν χειροτεύκτων ὡς τὰ πολλὰ καὶ ὑπὸ τέχνης κατὰ τὸν βίον ἀποτελούμενα τὸν ἀνθρώπειον· ἐν οἷς καὶ ἡ τινὸς εἰκὼν παρὰ τοιούτων αἰτίων προάγεται. ἐπεὶ οὖν καὶ ἡ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰκὼν τεχνητὴ τέ ἐστιν καὶ χειρόκμητος, ἵνα τᾶλλα παρῶμεν νῦν, παραδειγματικόν αἴτιον οὐχ' ἕτερόν τι ἢ αὐτὸν τὸν Χριστὸν κέκτηται, ἥτοι τὸ κατ' αὐτὸν εἶδος. οἱ τοίνυν τοῦ ψεύδους καθηγεμόνες διὰ τῆς φωνῆς ταύτης λυμαίνονται τῷ τοῦ αἰτίου λόγῳ, ταυτὸν δὲ εἰπεῖν, ἀναιροῦσιν τὸ σωματικόν εἶδος αὐτό, καθ' ὃ ἡ τοιαύτη γραφή διακεχάραται. τούτου δὲ τί ἂν γένοιτο εἰς τὴν τοῦ λόγου σάρκωσιν δυσφημότερον; τί δὲ οἱ ἐξοστρακίζοντες ἀποίσονται ἢ ἵνα κατηγοροῦντες ἑαυτοὺς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἀποφήνωσιν; εἰ μὲν γὰρ ἔν τινι μέρει τῆς ἐκκλησίας καὶ οἶον ἐν ἔθνει τινὶ μόνῳ τῶν πιστῶν καὶ χώρα σεβόμενα τὰ ἱερά ταῦτα ἐώρων, τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας κατὰ ταῦτα μὴ φρονούσης, ἔσχεν ἂν ἴσως ἀφορμὴν τινὰ ὃ λόγος αὐτοῖς πρὸς τὸ ἐκ μέρους διακωλύειν καὶ διορθοῦσθαι διὰ τὸ πρὸς τὸ καθόλου ἀσύμφωνον. ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐξοστρακίζειν ὀρίζονται, ὁμολογοῦσιν καὶ ἄκοντες ὡς πᾶσα ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία ταῦτα δέδεκται, τιμῶσα καὶ περιέπουσα· πρὸς ἣν ἀυθαδῶς ἀπομάχονται, κατήγοροι Χριστιανῶν πάντων λαμπρῶς στηλιτευόμενοι. ὅθεν ἑαυτοὺς μᾶλλον ἢ τὴν τῶν ἱεροτύπων ποίησιν τῆς ἐκκλησίας ἐξοστρακίζουσιν. 69 οἷα δὲ οἱ χριστομάχοι ἑαυτοῖς χαριζόμενοι ἢ, ἀληθέστερον εἰπεῖν, ἑαυτοὺς φενακίζοντες οἱ φρεναπάται καὶ βωμολόχοι ἐξῆς ἐπισυνάπτουσιν, ἐπιστατέον. γράφουσι γὰρ ταυτί· ... οὐ κρίσει ἀκρίτῳ φερόμενοι, ἀλλὰ κρίσιν δικαίαν κατὰ τὴν ἀκρίτως ὑπὸ Ταρασίου ἐκφωνηθεῖσαν τῶν εἰκόνων προσκύνησιν ὀρίζοντες ἀνατρέπομεν, καὶ τὸν αὐτοῦ σύλλογον ἀθετοῦμεν ὡς ὑπερβάλλουσαν τιμὴν τοῖς χρώμασι χαρισάμενον κατὰ τὸ πρόσθεν εἰρημένον· ... οἷόνπερ σύλλογον ἀθετοῦσιν οἱ γεννάδαι· οὐκ οἶδα εἴ τις ἄλλος τοσοῦτον τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκάμμυσεν καὶ τὴν καρδίαν ὡς οὗτοι πεπώρωται καὶ εἰς ἄκρον μανίας καὶ ἐμπληξίας καθίκετο, ὥστε καὶ ἑαυτὸν ὁποῖός τις ἐστὶν ἀγνοεῖν καὶ ἄπερ πράττει μὴ εἰδέναι ὅλως. οὕτω γὰρ προπετῆ τὴν γλῶσσαν προτείνοντες κατὰ τῆς ἑαυτῶν ψηφηφοροῦσι κεφαλῆς, οὐκ εἰδότες οἱ ἐκβήσεται αὐτοῖς ἡ ἀθέτησις· οὐ δεόμενοι κατηγορῶν τῶν ἕξωθεν, αὐτοὶ δὲ καθ' ἑαυτῶν ἀποφαίνονται ὡς οὐχὶ τὴν σύνοδον (βέβηκε γὰρ ἐν θεῷ καὶ ἐρήρυσται), ἑαυτοὺς δὲ καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῖς κατὰ τὴν ἱερωσύνην ἐπιτελεσθέντα ἀθετοῦσιν ἅπαντα, ὑπεύθυνοι

μὲν τοῖς θείοις κανόσιν, οἷς ἀπεναντίας ἤλθον, καταστάντες, ὑπόδικοι δὲ τοῖς τοῦ θεοῦ κρίμασιν ἀθλίως ὀφθέντες· ὧν δὴ χάριν κὰν τοῖς πρόσθεν ἡμῖν ἐρρήθη. 70 ... ὡς ὑπερβάλλουσαν τιμὴν τοῖς χρώμασιν, φασίν, χαρισάμενον· κηρῶν τε καὶ λύχνων ἀφάς, θυμιαμάτων προσενέξεις, ὡς ἔπος εἰπεῖν σέβασμα λατρείας· ... τί τῆς ἀφροσύνης ταύτης ἀλογώτερον; τί τῆς τοιαύτης παρανοίας ἀναισθητότερον, ὡς οἶσαι τοῖς χρώμασιν αὐτοῖς τὴν τιμὴν παρὰ Χριστιανῶν προσφέρεσθαι; πῶς οὖν οὐκ ἡμελλον οἱ τῇ μανίᾳ ταύτῃ ἐαλωκότες καὶ τοὺς τύπους τοῦ σταυροῦ καθαιρήσειν, ὃ δὴ πεπραγμένον πολλαχοῦ παρ' αὐτῶν δείκνυται; ταύτῃ γοῦν καὶ τὰς εὐαγγελικὰς καταπεπατήκασι δέλτους, καὶ ἄλλα ἱερὰ πλείονα, ὅ,τι ἐκ χρωμάτων κατεσκευάσται ἢ διακεχάραται, πυρὶ παραδιδόασιν. ὧν τὴν τιμὴν σέβασμα λατρείας τοῖς τιμῶσιν ἐπιγράφοντες εἰδωλολατρίας ἐπίκλημα προσεπάγουσιν. εἶτα, οἱ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἐπὶ τοῖς χρώμασιν ἐγκαλοῦντες τιμὴν, πρὸς ποίαν τὴν ἐπιβάλλουσαν αὐτοῖς καὶ προσήκουσαν ἐλθόντες ἔστησαν, ἵνα τὴν δόξασαν ὑπερβολὴν διαφυγόντες τοῦ συμμέτρου καὶ τῆς μεσότητος μὴ διαμάρτοιεν; ἀλλ' οὐδὲν μὲν τι τοιοῦτον ποιοῦσιν· οὐδὲν γὰρ ὑπερβολῆς ἄξιον γινόμενόν που τεθέανται, ταῖς ἀληθείαις δέ, ἀσχέτοις καὶ ἐκθέσμοις ὑπερβολαῖς ἐπιόντες πρὸς πᾶσαν ἀτιμίαν ἐχώρησαν, ὥστε ἐξ ὧν ἐτέρους ἀλόγως κατητιῶντο, αὐτοὶ ἐφ' ἑαυτοῖς ὑπερβαλλόντως ἐπάγουσι τὸ ἔγκλημα. εἰ γὰρ ἐκεῖνοι ὑπερβολῆς εἶνεκεν μεμπτέοι, πόσω μᾶλλον οὗτοι δι' αὐτὸ τοῦτο φευκτέοι, ἐπεὶ τοι γε καὶ τὰ χρώματα καὶ τὰ πράγματα ἦτοι τὰ ἐκ τῶν χρωμάτων διαμορφούμενα καὶ δηλούμενα ἀνοήτως συγχέοντες ἀθετοῦσιν, τὴν ἰδίαν ἢ ἔχουσιν ἀγνωμοσύνην περὶ τὰ θεῖα καὶ τοὺς τὰ θεῖα θεοπρεπῶς μετ' εὐλαβείας ὀρῶντας καὶ σέβοντας ἐμφανῶς ἐκπομπεύοντες. ὡς παχεῖς γὰρ καὶ χαμαιπετεῖς τὴν διάνοιαν καὶ οὐδὲν ὑπὲρ τὰ βλεπόμενα φανταζόμενοι, πρὸς αὐτὰ δὲ μόνον τὸν νοῦν ἐνερεΐδοντες, καὶ περαιτέρω τὸν τῆς διανοίας ὀφθαλμὸν πεπηρωμένον ἔχοντες, ἀνανεῦσαι οὐ κατισχύοντες, τοσοῦτον ἀπέσχον εἰδέναι τοῦ μυστηρίου τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως τὴν δύναμιν, ὡς μήτε νοοῦντες μὴ δὲ μυηθέντες ποτὲ ὅστις ὁ ἐπὶ τοῖς σεβασμίαις τῆς προσκυνήσεως τρόπος ἢ ὅποι δι' αὐτῶν τὸ σέβας ἀνάγεται. μάτην οὖν τὸ Χριστιανῶν ἑαυτοῖς ἐπιφημίζουσιν ὄνομα, τοῦ ὀνόματος ἡρνημένοι τὴν δύναμιν· Χριστιανοὶ γὰρ εὐσεβεῖν εἰδότες οὐ ταῖς βαφαῖς καὶ τοῖς ἄνθεσιν τὸν νοῦν ἐγκατακλείουσιν (ἢ γὰρ ἂν πᾶσαν ὕλην καὶ χρώματα ἔσεβον τὸ ἀνέκαθεν), ἀλλὰ πρὸς τὰ ἐκεῖθεν ἡμῖν σημαίνόμενα διὰ μέσων τούτων ἀναγόμεθα καὶ τῆς προσγινομένης ἡμῖν ὠφελείας διὰ τῆς ἀπ' αὐτῶν μνήμης τοὺς καρποὺς δρεπόμεθα· καὶ γὰρ οἶονεὶ προπύλαια τῶν ἱερῶν ἀδύτων τυγχάνει. δι' αὐτῶν γοῦν ἐκεῖσε τῶν εὐσεβούντων ὁ νοῦς εἰσάγεται ἢ ἀνάγεται, ἐπειδὴ ἐρμηνευτικὰ καὶ ἐπεξηγητικὰ καὶ διασαφητικὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐστίν, τῶν ὡς εἰκὸς διὰ τῆς ἀκοῆς ἐσθ' ὅτε διαφευγόντων, ἀρίδηλον καὶ τε τρανωμένην διὰ τῆς φαινομένης ὄψεως τὴν διάνοιαν διευκρινούντα καὶ ἀπαρτίζοντα. τοιοῦτος γὰρ τῶν συμβόλων ὁ λόγος καὶ ἡ φύσις, διαμέσου τούτων ἐπὶ τὰ ὧν ἐστὶν σύμβολα τὸν νοῦν ἀπευθυνόντων καὶ προαγόντων ἀνίπτασθαι. 71 καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσοῦτον· ἐκεῖνοι δὲ ἐπὶ τὸν κολοφῶνα τῆς ματαιότητος ἀφρόνως ἐξωρμημένοι ἐπάγουσι τοιαῦτα· ... τὴν δὲ εὐαγῆ σύνοδον τὴν συγκροτηθεῖσαν ἐν Βλαχέρναις ἐν τῷ ναῶ τῆς παναχράντου παρθένου ἐπὶ τῶν πάλαι εὐσεβῶν βασιλέων Κωνσταντίνου καὶ Λέοντος ἀσπασίως ἀποδεχόμενοι ὡς ἐκ πατρικῶν δογμάτων ὀχυρωθεῖσαν, ἀκαινοτόμητα τὰ ἐν αὐτῇ ἐμπερόμενα φυλάττοντες, ἀπροσκύνητόν τε καὶ ἄχρηστον τὴν τῶν εἰκόνων ποίησιν ὀρίζομεν, εἰδῶλα δὲ ταύτας εἰπεῖν φεισάμενοι· ἔστιν γὰρ καὶ κακοῦ πρὸς κακὸν ἢ διάκρισις ... οἱ ταῦτα κενολογοῦντες σφηκῶν ἀγρίων δίκην περιβομβοῦσιν ἡμῶν τὰ ὦτα καὶ ὄχλον ἀηδίας καὶ ἀκοσμίας ἡμῖν ἐνεργάζονται· ληροῦσι γὰρ μακρὰ καὶ οὐκ οἶδα εἴ τις ἱκανὸς ὃς τῆς τοσαύτης ἀναληθισίας καὶ ἀβουλίας τὸ μέγεθος ἀναμετρήσαιο. πῶς οὐ καταδύονται οἱ ἄφρονες κατονομάζειν σύνοδον, ἢ πόρρω

καὶ μακρὰν πάσης ἐκκλησιαστικῆς θεσμοθεσίας ἐκπέπτωκεν; ἀλλὰ τοῦτο πάσχουσιν ἵνα τῇ ἑαυτῶν κακίᾳ συστήσωνται, πᾶσαν εὐταξίαν ἱερατικὴν κατὰ νότου θέμενοι. ναὸν δὲ τῆς παναχράντου παρθένου οὐκ οἶδα ὅπως καὶ προσαγορεύειν τολμῶσιν καὶ τιμᾶν ἐπαγγέλλονται, ὃν πάσης πεπληρώκασιν οἱ ἀντοθεν κατεγνωσμένοι καὶ ἠτιμωμένοι λώβης καὶ ἀτιμίας, ἐπεὶ τοῦ θεοδόχου σώματος τὸ ἱερὸν καὶ σεβάσιμον τὸ πρὶν ἐκτετυπωμένον καὶ διαπρέπον ἐν αὐτῷ ὁμοίωμα κατεστρέψαντο, δι' οὗ καὶ ὁ ναὸς τῆς τοσαύτης ἡξιώτο τιμῆς· καὶ πάντα τὰ κατὰ τὸν ναὸν ἅγια διὰ πλείστων ὄσων ὕβρεων χραίνοντες ἀπὸ τῶν ἁγίων οὐκ εὐλαβήθησαν, ἀλλ' ἵνα μὲν δόξαν ἐντεῦθεν ἀποίσωνται, ἐπὶ τὸν ἱερὸν τουτονὶ ναὸν καταφεύγουσιν, καὶ τιμᾶν προσποιῶνται ἄπερ κατέπτυσαν, τὰς δὲ εὐκλάδους καὶ ὑψικόμους πλατάνους καταλελοίπασιν μνήμης αὐτὰς οὐκ ἀξιοῦντες τὸ σύνολον, αἱ δὲ ἔξω τειχῶν τῆς βασιλίδος τεθήλασιν, ἔνθα μᾶλλον τὸ ὀχλαγωγὸν ἐκεῖνο σύστημα συνηθοῖζετο, κατὰ Χριστοῦ καὶ τῆς ἁγίας παρθένου καὶ τῶν ἁγίων ἐξυφαίνον τὴν παροιμίαν. ὃ εἴ γε χρὴ σύνοδον ὀνομάζειν, Πλατανίτιν ἂν τις καλέσειεν, τῶν φυτῶν ἐκείνων τὴν ἀκαρπίαν νοσήσασαν· καὶ γὰρ τὸ ἐκεῖσε συναηγήεσθαι τοῦτο ἔοικεν παραινίτεσθαι, ὡς οὐδὲν ἕτερον ὅτι μὴ μόνον εἰς κακίαν ἐπιδοῦσαν πολύχουν τε καὶ παμφορωτάτην καρποφορήσαι τὴν ἀσεβίαν. ἐξ ὁποίων δὲ πατρικῶν ὠχυρῶσθαι δογμάτων καταλαζονεύεται, ἐξ ὧν τῇ καινοτομίᾳ ταύτῃ ἐπέθετο, καταθρῆσαι ῥάδιον· πατέρας γὰρ τοὺς περὶ Εὐσέβιον καὶ Ἐπιφανίδην παραπλασάμενοι προχειρίζονται καὶ εἴ τινας ἄλλοι τῆς Ἀρειανικῆς ἀθεΐας, ταυτὸν δὲ εἰπεῖν τῆς Βαλεντίνου καὶ Μαρκίωνος καὶ Μάνεντος δεισιδαιμονίας, οἳ γε ὡς πορρωτάτω λίαν καὶ ἐκτὸς τῆς Χριστιανικῆς μοίρας ἀυλίζονται, καὶ δὴ καὶ διδασκάλους καὶ νῦν προκαθίζουσιν· παρ' ὧν μαθητευθέντες τὴν τοῦ ἀπεριγράφου φωνήν, τῆς σωτηρίου τοῦ Χριστοῦ καθυλακτοῦσιν οἰκονομία, δοκῆσει καὶ οὐκ ἀληθείᾳ ταύτην γεγενῆσθαι οἱ φασματώδεις ὡς ἀληθῶς φαντασιούμενοι. εἴ που γὰρ τῶν θεοφόρων ἡμῶν πατέρων καὶ διδασκάλων ὄντως τῆς ἐκκλησίας προήγαγον λόγον, ἢ περικόψαντες ἢ νοθεύσαντες καὶ παραφθείραντες τοῦτο ἐπετεχνάσαντο, τῆς τῶν ἀμαθεστέρων δι' αὐτῶν ἀπλότητος κατατρέχοντες, ὡς ἂν τῷ ἀξιοπίστῳ τῶν προσώπων εἰς τὰ ἴδια τῆς πλάνης βάραθρα ἐφελκύσωνται. οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ τοῖς ἀσεβέσιν, ἢ πεφρονήκασιν οἱ τῶν ὀρθῶν δογμάτων ὑψηγῆται ἢ ἐκπεφωνήκασιν ἄπαγε. γραφικῶν δὲ λογίων τοῦ πνεύματος εἰ μετέσχον ὅλως, τί χρὴ λέγειν; ὅπου γε καὶ τὰ χρυσοτὸ ρευτὰ Χερουβὶμ ἐκεῖνα, ἄπερ ἢ παλαιὰ ἔφερε σκηνῆ, τῆς κιβωτοῦ ἰδρυμένα καθύπερθε θείοις νεύμασιν, ὑπουργία δὲ τοῦ πανσόφου Μωσέως κατασκευασθέντα, αἰσχροῦς καθυβρίσαι οὐκ ἀπώκνησαν, μυρίαὶ δυσφημίας καὶ ἀτιμίας βάλλοντες καὶ ἀποσκώπτοντες. ἐκ τῆς βρυώδους οὖν ἐκείνης μύσεως, ὡς περ ἐκ τῆς Σοδομηνῆς ἀμπέλου καὶ τῆς Γομορρηνῆς κληματίδος τῶν καρπῶν ἐκμεμεθυσμένοι, οἷα τῆς ἀσεβείας τὸν ἄκρατον ἐγχεάμενοι, χολῆς καὶ πικρίας ἔμπλεα ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας ἀπερεύγονται ῥήματα. καὶ δὴ τοῖς παρ' ἐκείνων ὀχυρωθέντες θεοστυγέσι διδάγμασιν παρρησιάζονται λοιπὸν τὸ πονηρὸν, καὶ τὰ δοκοῦντα ὀριζόμενοι ἀποφαίνονται. 72 τί οὖν ὀρίζονται, καὶ τίς ποτε ἄρα ἐστὶν ὁ παρ' αὐτῶν ἐξενηνεγμένος ὄρος, καὶ ὁποῖος τὴν δύναμιν, καὶ εἰ σύμφωνος καὶ ἀκόλουθος αἷς κατακομψεύονται ἀποδέχεσθαι ἁγίαις ἐξ συνόδοις, καὶ ἐκ ποίων αὐτῶν δογμάτων ἀφορμηθέντες τὰ σφῶν κρατύνειν ἐπιχειροῦσιν καὶ εἰ τὴν παρ' ἐκείναις ἀκολουθίαν καὶ τάξιν τετηρήκασιν, ὥρα νῦν κατοπτρεύειν καλεῖ. τῶν τοίνυν ὀσίων πατέρων ἡμῶν, οἳ κατὰ τὰς ἁγίας συνόδους διέπρεψαν καὶ τὴν θείαν αἴγλην ἐν ταῖς ἀπάντων ψυχαῖς ἄνωθεν πυρσεύοντες ἐναστράπτουσιν, ὡς ἐπιτομώτερον ἐπελθεῖν, ἢ μὲν πρώτη κατὰ τὴν ἐκκλησίαν προλάμπουσα σύνοδος τὰς {2α}2 θεομισεῖς αἰρέσεις πάλαι ἐν Χριστιανοῖς πονηρῶς φουείσας, τὴν τε Αἰγυπτιακὴν φημί καὶ Λιβυκὴν ἀθεότητα, δι' ὧν ἢ τε Σαβέλλιος σύγχυσις καὶ Ἀρειανικὴ διαίρεσις, τὰ ἀντίθετα κακὰ

καὶ ἰσοσθενῆ τὴν δυσσέβειαν περὶ τὴν θεολογίαν ὀρώμενα, κατὰ τὴν οἰκουμένην παῖσαν σχεδὸν ἐξεχύθησαν, θεόθεν κεκινημένη, καθελούσα καὶ ἐκσοβήσασα, ὁμοούσιον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ ἐνθέως καὶ τετρανωμένως, ἥτοι τῆς αὐτῆς οὐσίας καὶ δόξης, ἔδογματίσεν, συμφυᾶ τε καὶ ὁμότιμον ἔν τε πράγμασιν ἔν τε ὀνόμασιν τὴν ὑπερούσιον καὶ ὑπέρθρον τριάδα ἐκήρυξεν, τὴν ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἀγίῳ πνεύματι γνωριζομένην τε καὶ προσκυνουμένην μίαν θεότητα καὶ βασιλείαν καὶ ἐξουσίαν καὶ κυριότητα, οὐσία μὲν ἐνίζουσα καὶ θεότητι, διαιρούσα δὲ ὡσπερ ἀδιαιρέτως ταῖς ὑποστάσεσιν καὶ ἐκάστη τούτων τὴν ιδιότητα ἀσύγχυτον καὶ ἀσύμφυτον διαφυλάττουσα. ἡ ταύτη δὲ ἀκόλουθος ταῖς ἀληθείαις καὶ μετ' ἐκείνην ἀγία {2β'}2 σύνοδος, τῇ αὐτῇ τάξει καὶ πράξει χρωμένη, ἐπεὶ τῆς ὁμοίας μετέσχε τοῦ πνεύματος χάριτος, τὴν Μακεδονιανὴν εἰς τὸ πανάγιον καὶ ζωαρχικὸν πνεῦμα βλασφημίαν καταρράξασα, ὁμοούσιον αὐτὸ τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ ὁμότιμον καὶ ὡς θεὸν καὶ αὐτὸ συμπροσκυνούμενον ἐξεφώνησεν. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τὴν θεολογίαν. ἐπὶ δὲ τῆς οἰκονομίας ἡ ταύταις ἐπομένη θεόλεκτος ὁμήγου{2γ}'2 ρις τὴν Νεστοριανὴν παραφροσύνην καὶ Ἰουδαϊκὴν παχύτητα, υἱῶν δυάδα εἰσηγουμένην καὶ τὸν ἕνα υἱὸν ἀθέσμως διαιρούσαν καὶ ἀποσχίζουσιν καὶ διατοῦτο ἀνθρωπολατρίαν μυθευομένην, ἐξήλεγξεν, αὐτὸν τε Νεστόριον τὸν δυσσεβῆ καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ἀναθέμασιν καταδικάσασα· ἕνα δὲ ἡμῖν υἱὸν ἐγνώρισεν, θεὸν τε τῶν ὄλων καὶ κύριον, ἄποπτον μὲν καὶ ἀπόρρητον τὴν ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς προαιώνιον ἔχοντα γέννησιν, συνάναρχον δὲ αὐτῷ ὑπάρχοντα καὶ συναῖδιον, τὸν αὐτὸν δὲ υἱὸν πρὸς δυσμαῖς τοῦ χρόνου ἐλαύνοντος ἐκ τῆς παναγίας καὶ ἀειπαρθένου θεομήτορος ἐνηθροπηκότα ἀτρέπτως καὶ ἀναλλοιώτως καὶ καθ' ἡμᾶς χωρὶς ἀμαρτίας ἐκπεφηνότα, τὴν τε πάναγνον παρθένον κυρίως καὶ ἀληθῶς θεοτόκον ἀνεῖπεν. τέλειον δὲ ἐν ἀνθρωπότητι καὶ τέλειον ἐν θεότητι, οἱ {2δ'}2 τούτων ὁπαδοί, ἡ θεόκλητός φημι καὶ πολυάνθρωπος πληθὺς, τὸν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν υἱὸν τὸν σωτῆρα Χριστὸν καὶ θεὸν ἡμῶν θεοφρόνως ἔδογματίσεν καὶ τὴν τε τοῦ θεηλάτου Νεστορίου κατέκρινεν ἤδη διαίρεσιν, καὶ τὴν παρὰ τῶν θεοσυγῶν καὶ βδελυρῶν Διοσκόρου καὶ Εὐτυχοῦς καὶ τῶν περὶ αὐτοὺς πρεσβευομένην σκοτεινὴν καὶ ἔκφρονα σύγχυσιν στηλιτεύσασα, τὴν μὲν δυάδα τῶν φύσεων, τὴν μονάδα δὲ τοῦ προσώπου, ἥτοι τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν, ἐπὶ τῆς τοῦ δεσπότη Χριστοῦ καὶ θεοῦ ἡμῶν διετράνωσεν οἰκονομίας· ταυτὸν γὰρ περὶ τὴν οἰκονομίαν Εὐτυχῆς πρὸς Νεστόριον πέπονθεν, ὅπερ περὶ τὴν θεολογίαν πρὸς Ἄρειον ὁ Σαβέλλιος. ἡ ταύταις κατ' ἴχνος ἰοῦσα πνευματοκίνητος συνέλευσις, {2ε'}2 τοῦ χριστομάχου καὶ μιαιρωτάτου Θεοδώρου, τοῦ κακῶς τῆς Μομφουεστίας ὀνομασθέντος ἐπισκόπου, τὰς ἀπείρους θριαμβεύσασα καθήρηκε βλασφημίας, ὡσπερ ἐκ λάκκου συντετριμμένου τῆς ἀσεβείας, ἄρτι παρὰ τῶν ἐκείνου ἀνοσίων φοιτητῶν ἀνισχούσας τε καὶ καινιζομένας. οἵπερ δὴ κορυβαντιῶντές πως καὶ ἐξεστηκότες ἄλλον μὲν τὸν θεὸν λόγον εἶναι ἔλεγον, ἕτερον δὲ τὸν Χριστὸν, ὡς ἐκ προκοπῆς ἔργων βελτιωθέντα καὶ ὡς ψιλὸν ἀνθρώπον βαπτισθέντα καὶ παρὰ τοῦ βαπτίσματος τὴν χάριν τοῦ ἀγίου πνεύματος εἰληφότα καὶ τῆς υἰοθεσίας ἀξιωθέντα, σχετικὰς τινὰς καὶ πολυτρόπους ἐνώσεις καθάπερ καὶ οἱ περὶ τὸν δυσσεβῆ Νεστόριον ἀνιέρως ἐπινοοῦντες· ἀνθρωποτόκον δὲ ἀλλ' οὐ θεοτόκον τὴν παναγίαν παρθένον δυσφημεῖν ἀπετόλμων ἄλλα τε πλεῖστα καὶ χεῖριστα κατὰ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίας ἀπερρίπτουν, ἃ καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα εἰς μνήμην μόνον ἰόντα χραίνουσιν, πρὸς δὲ γε καὶ τινὰ τούτοις προσόμοια ἄτοπα ἀφρόνως κατὰ τῆς ἀμωμῆτου ἡμῶν συγγραφέντα πίστεως. ταῦτά τε καὶ τοὺς οὕτω πεφρονηκότας οἱ θεόσοφοι οὗτοι διδάσκαλοι παραδειγματίσαντες, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν τοῦ θεοῦ λόγον σαρκωθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα διαρρήδη ἐξεβόησαν ἠνώσθαι τε καθ' ὑπόστασιν σαρκὶ ἐψυχωμένη λογικῇ καὶ νοερᾷ ψυχῇ ἀσυγχύτως τε καὶ ἀδιαιρέτως, μήτε τοῦ λόγου εἰς τὴν σαρκὸς μεταποιηθέντος φύσιν μήτε μὴν τῆς σαρκὸς εἰς τὴν

τοῦ λόγου μεταχωρησάσης οὐσίαν, μένειν δὲ ἑκατέραν ὅπερ ἔστιν καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα καὶ ἡμῖν τὸν αὐτὸν ὁμοούσιον κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· μιᾷ δὲ προσκυνήσει τὸν θεὸν λόγον μετὰ τῆς σαρκὸς προσκυνεῖσθαι κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν, αὐτοῦ τε τὰ θαύματα ὑπάρχειν καὶ τὰ παθήματα· κυρίως δὲ καὶ ἀληθῶς τὴν πανύμνητον παρθένον θεοτόκον διωμολόγησαν. ὁ δὲ ἐπὶ ταύταις ἀοίδιμος καὶ θεόμητις τῶν ἱερῶν διδάσκαλος σκάλων ὄμιλος τοὺς μὲν τὸ ἐν θέλημα καὶ τὴν μίαν ἐνέργειαν ἀβούλως καὶ σφαλερῶς ἐπὶ Χριστοῦ δοξάσαντας, οἵπερ εἰσιν οἱ ἀμφὶ Ὀνώριον καὶ Σέργιον καὶ Μακάριον καὶ ὅσοι ἄλλοι τῆς τοιαύτης συμμορίας, τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐλῆς ἐξήλασαν, δύο δὲ φυσικὰ θελήματα καὶ δύο φυσικὰς ἐνεργείας ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Χριστοῦ καὶ θεοῦ ἡμῶν, τοῖς προλαβοῦσιν θεοφάντορσιν ἐξακολουθοῦντες πατράσιν, τρανῶς ἐξεφώνησαν. 73 αἱ τοίνυν ἅγιοι κατὰ ἀλήθειαν καὶ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, ἦτοι οἱ κατ' αὐτὰς θεόσοφοι πατέρες καὶ τῆς οἰκουμένης διδάσκαλοι, οὕτω τὸ μὲν ὅσον ὀθνεῖον καὶ ξένον τῆς καθ' ἡμᾶς θεοσοφίας τῇ δυνάμει καὶ χάριτι τοῦ ἐπιφοιτῶντος καὶ συνεργοῦντος πνεύματος ἀπεσκευάσαντο καὶ τῆς Χριστιανῶν θεοσεβείας ὑπερορίσαντες φροῦδον πεποιήκασιν, τὸ δὲ ὅσον οἰκεῖον καὶ γνήσιον καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ προσήκον θεοπρεπῶς εἰσηγησάμενοι ἔθεντο, τοῦτο διὰ τῶν θείων ὄρων καὶ τύπων τῶν παρ' αὐτοῖς ἐκπεφωνημένων πραγματευσάμενοι κατὰ τὴν προφητικὴν φωνὴν τὴν κελεύουσαν· Πορεύεσθε, διέλθετε διὰ τῶν πυλῶν μου, σκυλεύσατε τὴν ὁδόν, ὁδοποιήσατε τῷ λαῷ μου, τοὺς λίθους ἐκ τῆς ὁδοῦ διαρρίψατε, διὰ τῶν εὐαγγελικῶν δηλαδὴ καὶ προφητικῶν διδαγμάτων τοῦ πνεύματος ἰόντες, ἃ δὴ τὰς πύλας τῆς σωτηρίας ἡμῖν ἀναπετάννυσιν καὶ πρὸς τὴν πίστιν χειραγωγοῦσι τοῦ λέγοντος· Ἐγὼ εἶμι ἡ θύρα· δι' ἐμοῦ ἐάν τις εἰσέλθῃ, σωθήσεται καὶ εἰσελεύσεται καὶ ἐξελεύσεται καὶ νομὴν εὐρήσει. τοιγαροῦν τὰ κατὰ τὴν ὁδὸν τοῦ βίου παρὰ τῶν ἀνοσιῶν αἰρέσεων καὶ ἀκαθάρτων δυσφημιῶν τετραχυσμένα καὶ δυσάντητα καὶ λίθων δίκην ἀπεσκληκότα καὶ διαρριπτούμενα σκῶλα, οἷα δὴ διαπταίσματα ψυχῶν καὶ προσκόμματα, ἀνακαθαίροντες ἤδη καὶ ἐξευμαρίζοντες, διὰ λείας καὶ βασιλικῆς ὁδοῦ τῆς εὐσεβείας καὶ θείας ἐπιγνώσεως τὸν λαὸν κυρίου πορεύεσθαι παρασκευάζουσιν. ἐπεὶ οὖν τὸ μὲν ἐπιτιμᾶν οὐ μέγα (ῥᾶστον γὰρ καὶ τοῦ βουλομένου παντός), τὸ δὲ ἀντεισάγειν τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἀνδρὸς εὐσεβοῦς καὶ νοῦν ἔχοντος, ἀρχαῖος καὶ καλῶς ἔχων λόγος (ὅπερ παρὰ τοῖς ἁγίοις τετήρηται, τοῖς μὲν ἄλλοτριῶς εὐσθενῶς καὶ μάλα καιρίως ἐπιπλήξασιν καὶ τὴν ἀναίρεσιν τῶν δυσσεβῶς προαγομένων ποιησαμένοις, τῶν οἰκείων δὲ καὶ ὡς ἄγαν εὐ ἔχόντων τὴν ἀντεισδρομὴν ἐξειργασμένοις), ἴδωμεν λοιπὸν εἰ κατὰ ταῦτα τοῖς χριστομάχοις πεπραγμάτευται καὶ εἰ τοῖς ἐπηγγελμένοις ἀκόλουθα τὰ ἐν τῷ κατ' αὐτοὺς ὄρω τυγχάνει ἐκκείμενα. ἀλλ' ὀρίζονται μὲν οὐδὲν, τὸ ἀλλότριον δὲ ἀνασκευάσαντες καὶ ἀποπεμφάμενοι (ἀλλότριον γὰρ αὐτοῖς ὡς ἀληθῶς τὸ μέγα τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ θεοῦ λόγου μυστήριον καὶ ξένον πᾶν ὅ,τι εὐσεβείας ἐχόμενον· τὸ δὲ ἦν ἀπροσκύνητον καὶ ἄχρηστον τὴν τῶν εἰκόνων ὑπάρξει ποιήσιν), ἴδιον ἔθεντο παντελῶς οὐδὲν οὐδὲ κατεσκεύασαν· οὐ γὰρ εἶχον ὁ θήσουσιν, πάντα ἀνελόντες τὰ εὔ δεδογμένα καὶ καλῶς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ βεβηκότα καὶ ἰδρυμένα. πρὸς γὰρ τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν ἀπομαχόμενοι καὶ ἀνασκευάζειν αὐτὴν δόξαντες οὐκ ἔσχον ὅ,τι ὀρίσονται ἢ ὅ,τι εἰσηγήσονται· τὸ γὰρ ψεῦδος ἀόριστον καὶ ἀνύπαρκτον καὶ οὐκ ἔχον ὅποι ποτὲ στήσεται. δύναμιν γοῦν ἀποφάσεως καὶ στερήσεως ὁ κατ' αὐτοὺς ὅρος μόνον περιέχει, θέσεως δὲ οὐδαμῶς ὅλως λόγον κέκτηται, ὥστε κινδυνεύειν μὴ δὲ ὅρον ὀνομάζεσθαι, εἴπερ οἱ κυρίως ὅροι ἐκ τῶν θέσεων μᾶλλον καὶ καταφατικῶν λόγων προΐασιν καὶ τὸ τί εἶναι ἀλλ' οὐ τὸ τί μὴ εἶναι τὸ ὑποκείμενον δηλοῦντες. ὅρος γὰρ ἔστιν λόγος σύντομος δηλωτικὸς τῆς οὐσίας τοῦ ὑποκειμένου πράγματος, οὐκ ἀναιρετικός, ὡς αὐτοὶ κενολογοῦσιν. 74 ὡς

δὲ ἀσύμφωνος καὶ ἀνακόλουθος τοῖς προκειμένοις τῶν ἱεροφαντῶν ὄροις (καὶ οὐκ οἶδα ὅπως αὐτοὺς ἀποδέχεσθαι καθυπέσχοντο), μαρτυρεῖ τὸ ἱερὸν τέμενος, ὃ ἐπ' ὀνόματι τῶν τὴν πρώτην ἀγίαν συγκεκριτοτήκτων σύνοδον ἀνεγίγερται, τὰς αὐτῶν ἐκείνων μέχρι καὶ σήμερον στήλας προβαλλόμενον, μονονουχὶ τὴν παρ' αὐτῶν ὁμολογίαν καὶ τὸ φρόνημα σαφῶς διακεκραγυίας εἰς ἔνδειξιν τῆς ὑγιούς πίστεως τοῦ θεοκινήτως συγκεκριτοτήκτος θεοφιλοῦς βασιλέως· ἄς ἤδη καὶ καθελεῖν πειραθέντες οἱ τῆς καταστροφῆς ἄνδρες, ὅμως οὐ συγκεκριτορήνται τὴν εἰς τοῦτο παρανομίαν ἀνύσαι. εἰ δὲ τῇ πρώτῃ ἐκείνῃ καὶ ἡ δευτέρα σύστοιχος καὶ ἀκόλουθος, ἀναγκαίως καὶ ταύτης τῆς χάριτος ἀπορρήγνυται. τί οὖν φήσουσιν περὶ γε τῆς ἱεραῆς τρίτης συνόδου οἱ τάλανες, τοῖς φρικτοῖς παρ' αὐτῆς ἀναθέμασιν βαλλόμενοι; πῶς τῇ μετὰ ταύτας ἔψονται, τὸ τέλειον τῆς κατὰ τὸν σωτήρα Χριστὸν σωματώσεως ἀφαιροῦντες; πῶς γὰρ σῶμα ὅλως ὑπάρξειεν ἀπερίγραπτον, ὅλον περιγραφῆ καὶ ὄρω περιειργόμενον, κἂν τῷ λόγῳ θεῷ ὑποστατικῶς ἦνωται, τῆς κατὰ φύσιν οὐκ ἔξεστηκός τελειότητος; εἰ δὲ καὶ ἡ ταύταις ἐπαριθμουμένη τὰ αὐτὰ ταῖς προαγούσαις δοξάζει, πῶς οὐχὶ καὶ ταύτη ἐναντιώσονται καὶ τοῖς αὐτοῖς ἀτόποις περιπεσοῦνται; ποίας αὐτοῖς ἀκολουθίας τρόπος λελείψεται πρὸς τοὺς θεοσόφους πατέρας οἱ τὴν ἔκτην ἀπεπλήρουν ἱερὰν σύνοδον, αὐθαδῶς ἀντιβλέποντες ἀναιδεῖ προσώπῳ καὶ ἀναισχύντῳ γνώμῃ, ὡς οἶα ἀσεβεῖς ὑφιστάμενοι; ἃ γὰρ ἐκεῖνοι κατηρτίσαντο εὐσεβῶς, οὗτοι καθεῖλον δυσσεβῶς· καὶ ἃ οἰκοδόμησαν ἐκεῖνοι ἐμμελῶς καὶ ἐνθέως, κατέστρεψαν οὗτοι ἀθέως καὶ ἀσυνέτως. πόθεν οὖν αὐτοῖς τὸ σύμφωνον καὶ ἀκόλουθον ταῖς συνόδοις περιστήσεται, ἀπεναντίας αὐταῖς κατὰ πάντα ἰοῦσιν, οὐκ ἔχουσιν εἰπεῖν, κἂν μυρία κομπάζωσιν, ἵνα δειχθῆ ὡς οὐδὲν αὐτοῖς ἐκκλησιαστικοῦ θεσμοῦ καὶ κανόνος μέτεστιν· ἀλλὰ κατηρτισμένην τὴν διάνοιαν πρὸς γε τὸ ἀμαρτοεπεῖν κατακτησάμενοι, ἐξ ὧν τερατευόμενοι παραπλάσσονται λόγων τὴν οἰκείαν βούλονται περιποιεῖσθαι κακοδοξίαν, ἵνα ὡς δῆθεν ἔπεσθαι ταῖς συνόδοις βαττολογοῦντες, εὐπαραδέκτοι τοῖς πολλοῖς περὶ τὴν ἀσέβειαν καταστῶσιν. 75 ταύτη δὴ ὁ καττυθεὶς παρ' αὐτῶν ὄρος ἔκπτωτος παντάπασιν καὶ ἀπόπεμπος παρὰ τῆς ἐκκλησίας κρίνεται· οὐδὲ γὰρ ἂν ὄρος λεχθεῖν ἐν οἷς μάλιστα οὐδὲ ὀριστὸν τι αὐτῷ καὶ ὑποκείμενον δέδοται. σύνοδον γὰρ καλεῖν τὸν παραφωνήσαντα ἀνδραποδώδη ὄχλον, πολλοῦ γε ἂν δέοι· τί οὖν αὐτὸν κλητέον; τί δὲ ἄλλο γε ἢ ὅπερ τὰ προφητικὰ προανακεκράγει θεῖα λόγια· Ἀνατροπὴν θολεράν, ἣν ἐπότισαν τὸν πλησίον αὐτῶν, μεθύσκοντες, ὅπως ἐπιβλέπη ἐπὶ τὰ σπήλαια αὐτῶν· πλησμονὴν ἀτιμίας καὶ δόξης· ἃ τοῖς τὰ ψεῦδη διδάσκουσιν ἠπείληται. καὶ γὰρ οἱ τὰ τοιαῦτα κενοφωνοῦντες κατὰ τὸ γεγραμμένον· Πεποίθασιν ἐπὶ ματαίοις καὶ λαλοῦσιν κενά, ὅτι κύουσιν πόνον καὶ τίκτους ἀνομίαν, ἰστὸν ὄντως ἀράχνης ὑφαίνοντες. φλυαρία[ν] γὰρ τὴν ἄλλως ταυτὶ καὶ μάτην αὐτοῖς ἐκπεπονημένα καὶ ἀκόσμως καὶ ἀνοσίως συντεθειμένα, καὶ στάσις ἄλογος καὶ Σατανικὴ τοὺς ἀπλουστέρους διοχλοῦσα καὶ θορυβοῦσα, καὶ παγὶς κεκρυμμένη εἰς πυθμένα θανάτου πέμπουσα καὶ εἰς πέτευρον Ἄιδου κατάγουσα, ἐν ἧ ὁ ἀφυλάκτως παριόντες δεινῶς περιπίπτουσιν, καὶ καταστροφή πονηρὰ καὶ πονηρὸν ἐργαστήριον ἐκ σαρκικῶν καὶ ἐμπαθῶν θελημάτων, μᾶλλον δὲ τῶν ἀγόντων ἐναντίον, συγκροτούμενον. οὐ γὰρ ἔγνωσαν καλὸν ποιεῖν ἐναντίον κυρίου καὶ τοῦ πλησίον αὐτῶν· οὐδὲ γὰρ οἰκοδομεῖν ἴσασιν, ἀλλὰ καθαιρεῖν· οὐ τιμᾶν τὰ ἅγια, ἀλλ' ἀτιμίας ἀπάσης ἀποπληροῦν· οὐ σέβειν τὰ σεβασμοῦ ἄξια, ἀλλὰ σέβειν ἐκτόπως· οὐ τὸ συνάγειν, ἀλλὰ τὸ σκορπίζειν· οὐ πρὸς ὁμόνοιαν τι δρᾶν, ἀλλὰ τέμνειν καὶ ἀποσχίζειν τὴν καλῶς ἠνωμένην καὶ ἐνθέως κατηρτισμένην τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν καὶ τὰ εὖ συνηγμένα διασπᾶν καὶ μερίζειν, ὡς περ λύκοι βαρεῖς τῇ ποιμνῇ Χριστοῦ ἐμπεσόντες καὶ ὄλω τῷ στόματι τὰ λογικὰ πρόβατα κατεσθίοντες καὶ εἰς τὸν ἴδιον περιελαύνοντες κρημνόν. εἰ τοίνυν διὰ πάντων δείκνυνται οὐδαμοῦ θεῖοις κανόσιν ἢ πατρικοῖς τε καὶ ἐκκλησιαστικοῖς

ὄροις ἐπόμενοι, διατοῦτο πάντοθεν αὐτοῖς περίεστιν πόρρω τῶν ἱερῶν τῆς ἐκκλησίας περιβόλων ἐλαύνεσθαι, καὶ μάτην τὸ Χριστοῦ περιφέρουσιν ὄνομα, μήτιγε ἱερεῖς εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι. καὶ οὐδὲ τὸ παρ' αὐτοῖς τυρευθὲν ἐπ' ὀνόματι ὄρου σκευώρημα στάσιν ἂν σχοίη πρόποτε· ἔστι γὰρ δήπου ὡς ἀληθῶς ἀόριστον καὶ ἄστατον καὶ ἄλογον καὶ ἀτελὲς καὶ ἄτακτον καὶ ἄκοσμον καὶ ἀνίδρυτον καὶ ἄσκοπον καὶ ἀκαλλὲς καὶ ἀργὸν καὶ ἀδρανὲς καὶ σκοτεινὸν καὶ αὐτὸ μηδαμῆ μηδαμῶς ὄν, ὡς ἤδη ξένον καὶ ἀλλότριον καὶ πόρρω τῆς καθ' ἡμᾶς θεοσοφίας ἀπεληλαμένον. σκεπτέον γάρ· ὀπηνίκα περὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ λόγου ζήτησις γένοιτο καὶ περὶ τὸ αὐτὸ κεφάλαιον ἢ ἀντίθεσις ἴσταιτο, δεήσειεν ἂν τὰ τῶν ἀντιπάλων ἀνατρέψασιν τὰ οἰκεῖα ἐκ παντὸς ἀντιπαράτιθεσθαι· καὶ τούτοις τοίνυν τὴν Χριστοῦ καθελοῦσιν εἰκόνα, ἐτέραν δήπου πάντως καὶ τινὸς ἄλλου καινοποιοῦσιν ἀναστήσαι εἰκόνα. φανερόν δ' οὖν τὸ λειπόμενον. τί δὲ τοῦτό ἐστιν ἢ ὅπερ δρῶντες πανταχοῦ καταφαίνονται; εἴ που γὰρ τοῦ ἀντιχρίστου θεάσονται εἰκόνα ἢ ἄλλου τῶν ἀπειρημένων τινός, ἐπὶ σχήματος μένειν διαφιάσιν, τὰ ἅγια καταλύοντες, ἄξιά γε ὡς ἀληθῶς τῆς σφῶν αὐτῶν δυσσεβείας καὶ βδελυρίας καὶ φρονούντες καὶ πράσσοντες, ἵνα εἰδωλολάτραι καθαρῶς ἀναδεικνύονται. τίσιν τούτους παραβλητέον; φασὶν ὡς αἱ παρδάλεις φυσικὴν τινα πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὀργὴν ἔχουσιν. τινὲς γοῦν τῆς τοῦ θηρίου κατα[ι]παίζοντες μανίας, ἐν χάρτη εἰκόνα προδεικνύουσιν· τὸ δὲ ὑπὸ τῆς ἄγαν ὀρμῆς σπαράσσει τὸν χάρτην ὡς ἄνθρωπον, κάκεῖ δείκνυσιν τὸ μισάνθρωπον. οὕτω δὴ καὶ οὗτοι ἐν τῇ εἰκόνι Χριστοῦ ἐμφανίζουσι τὸ μισόχριστον· οὐχ' οἰοί τε γὰρ ὄντες τοῦ ἀρχετύπου προσψαύειν, ἔχθει τῷ εἰς αὐτόν, σὺν παρδαλέῃ τῇ γνώμῃ τῇ εἰκόνι ἐφάλλονται, σπαράσσοντές τε καὶ διαφθείροντες· ὥστε ἢ κατὰ τῶν ὁμοιωμάτων αὐτοῦ δυσμένεια θεομάχους αὐτοὺς παρίστησιν, κατ' αὐτοῦ Χριστοῦ ἀνελομένους τὸν πόλεμον. ἴσως τῇ τοῦ διδασκάλου Μαμωνᾶ ἐπόμενοι ἀθεΐα, φήσουσιν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ σώματος δοξάζειν τὰ παρὰ τῶν ἀξίων ἱεουργούμενα θεῖα μυστήρια, ἀντινομοθετοῦντες τῷ εὐαγγελίῳ, τῇ τε κοινῇ δόξῃ μαχόμενοι καὶ τῇ αἰσθήσει καὶ πάσῃ τῇ Χριστιανῶν παραδόσει. πρῶτον μὲν γὰρ δειζάτωσαν ποῦ ταῦτα εἰκόνα Χριστοῦ προσαγορεύεσθαι παρελήφασιν καὶ ἐν ποίοις τοῦ πνεύματος λογίσις γεγραμμένον εὔρον. ἀλλ' οὐκ ἂν δεῖξαι ἔχοιεν· ἐλέγχονται δὲ κἀνταῦθα ἀντίθετοι τῆς εὐαγγελικῆς ὑπάρχοντες παραδόσεως. ὁ κύριος γὰρ καὶ θεὸς ἡμῶν κατὰ τὴν ἱερὰν νύκτα ἐκείνην, καθ' ἣν ἔμελλε τοῖς σταυρωταῖς παραδίδοσθαι, θύων μυστικῶς καὶ κατὰ τὸ ἀπόρητον ἑαυτόν, καὶ τοῖς ἀοιδίμοις μαθηταῖς ταῦτα παραδιδούς, οὐκ εἰκόνα σώματος ἢ αἵματος εἶρηκεν, ἀλλ' αὐτόχρομα σώματος καὶ αἵματος μετέδωκεν εἰπών· Λάβετε, φάγετε καὶ πίετε, οὐκ εἰκόνα, ἀλλά· Τοῦτό ἐστιν τὸ σῶμά μου καί· Τοῦτο τὸ αἷμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον. ἔπειτα δέ, ἢ καὶ τὰ ἱερευόμενα ἀπερίγραπτα δώσουσιν (ἵνα μὴ μόνον ἀσεβείας ἀποίσωνται ἔγκλημα, ἀλλὰ καὶ γέλωτα πρὸς τούτῳ ὀφλήσωσιν· τί γὰρ ἀτοπώτερον ἢ καταγελαστότερον, εἴ τις οὕτως ἔχοι ἄπερ ὄρατὰ τέ ἐστιν καὶ ἀπτά καὶ ἀνθρώποις μεταληπτά καὶ ὀδοῦσιν λεπτυνόμενα καὶ ἐδεστὰ γινόμενα;), ἢ συσφαγιάζεσθαι τοῖς ἱεουργουμένοις καὶ τὸν λόγον ἀποφανοῦνται, ὡς μὴ χωρίζοιτο τοῦ σώματος ὅσον ἐπὶ τῇ ἑαυτῶν δόξῃ. οἱ δὲ γε οὐχ' ὅπως τὰ θεῖα τιμήσωσιν ταῦτα ἐνστήσονται, ἀλλ' ἵνα τὴν εἰκόνα Χριστοῦ σὺν αὐτῷ Χριστῷ ἀτιμάσωσιν. τί γὰρ μὴ μᾶλλον τῷ κοινῷ τῆς ἐκκλησίας συμφθέγγονται δόγματι, τὴν τε ἄκαιρον φιλονεικίαν καὶ τὸ βλάσφημον διαφεύγοντες; ἀλλὰ πρόδηλον ὅτι βαρὺς αὐτοῖς ὁ Χριστὸς καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος. καὶ τὰ μὲν τῶν ἀλλοτρίων τοιαῦτα καὶ οὕτως ἔχοντα· τὰ δὲ ἡμέτερα, ὅποια; λείπεται γὰρ μικρὰ περὶ τούτων νῦν διαλαβεῖν. ἢ γὰρ ἀγία καὶ οἰκουμενικὴ καὶ θεόλεκτος σύνοδος ἢ ἐν Νικαίᾳ τὸ δεύτερον οὐχ' οὕτω διατέθειται; ἀλλὰ κατὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν τοῖς ἱεουργοῖς τῶν τοῦ θεοῦ μυστηρίων δι' ἀκριβείας ἀπάσης ἐπομένῃ, ταυτὸν δὲ εἰπεῖν τῇ ἀγίᾳ τοῦ θεοῦ καθολικῆ καὶ ἀποστολικῆ

ἐκκλησία, ἄτε τῆς αὐτῆς ἐκείνοις ἠξιωμένη χάριτος καὶ τῷ αὐτῷ ἐνεργουμένη πνεύματι, πάντα στέργει καὶ πάντα ἀσπασίως καὶ ὡς οἰκεῖα ἀποδέχεται καὶ περιέπει τὰ παρ' αὐτοῖς κηρυχθέντα καὶ ἐκτεθέντα· καὶ ὡσπερ τῷ τόπῳ, οὕτω δὴ καὶ τῷ τρόπῳ καὶ τοῖς δόγμασιν, τῇ πρωτίστῃ ἢ ὑστάτῃ κεκοινώνηκεν, τῷ αὐτῷ κανόνι καὶ ὑποδείγματι χρησαμένη, ἵνα ἔνθα ἡ ἀπαρχὴ τῶν ἱερῶν ἡμῶν τέθηλε δογμάτων, ἐνταῦθα καὶ τὸ πέρασ καὶ τὸ οἰονεὶ ἐπισφράγισμα τῆς ἐνθέου ἡμῶν ὁμολογίας ἐπιτεθῆ. αὕτη γὰρ τὴν ἐπεισαχθεῖσαν καινοτομίαν παρὰ τῶν τῇ Χριστοῦ δόξῃ μεμαχημένων καὶ τὸ ἀντίθετον καθελοῦσα καὶ πονηρὸν δόγμα, τὴν ἐξ ἀρχῆς καὶ ἀνέκαθεν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ κεκρατηκυῖαν παράδοσιν ἐπεκύρωσεν· τὸν τε κόσμον καὶ τὴν εὐπρέπειαν αὐτῆς εὐσεβῶς ἔνειμεν, καλῶς καὶ θεαρέστως προσκυνεῖσθαι τὰ ἱερά τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίας σύμβολα, καθὰ Χριστιανοῖς ἔθος καὶ νόμος εὐσεβοῦσιν, ὀρισαμένη. ἐπεὶ οὖν ὁ κατὰ τοὺς ἀνοσίους θεομάχος ὄρος ἐλήλεγκαί τε καὶ διέρριπται, τί τὸ κωλύσον ἢ τί τὸ ἐνστησόμενον καὶ ἡμᾶς ἀνθοριζομένους εἰπεῖν, ἐξ ὧν διὰ πλειόνων λόγων καὶ ἀποδείξεων παρίσταται, ὅτι τοι ἢ τῶν ἱερῶν τοῦ Χριστοῦ εἰκόνων καὶ ἡ ποιήσις εὐχρηστος καὶ ἡ προσκύνησις ἀναγκαῖα καὶ ὀνησιφόρος καὶ δικαία μάλα καὶ τιμητέα καὶ τῇ ἐν λατρείᾳ καὶ ἀληθινῇ εἰς θεὸν προσκυνήσει, προτετιμημένη γε ὑπαρχούση, καὶ αὕτη ἐπομένη καὶ ἀκολουθῶς τιμωμένη καὶ προσκυνουμένη κατὰ τὸν ἴδιον ὄρον καὶ λόγον; οὕτω δὲ καὶ περὶ τῶν σεμνῶν τῶν ἀγίων ὁμοιωμάτων κατὰ τὸν οἰκεῖον λόγον ἀναλόγως θεωρήσωμεν. 76 ἀλλ' ἐπανακτέον ἡμῖν τὸν λόγον παλινδρομοῦσιν ὅθεν ἐξέβημεν. φασὶ τοίνυν· εἶδωλα δὲ ταύτας εἰπεῖν φεισάμενοι. τοὺς ἀπὸ τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας ἐξολισθήσαντας καὶ πρὸς τὸ σκότος τοῦ ψεύδους ἐθελουσίως αὐτομολήσαντας ἀνάγκη τῇ πολυσχιδεῖ περιαλωμένους πλάνη πολλαῖς περιπίπτειν ταῖς σκολιότησιν καὶ πλείστοις ἐναντιώμασιν περιέλκεσθαι καὶ προσκόμμασιν. τοῦτο καὶ οἱ ἄγαν πολυμαθεῖς καὶ σοφοὶ καὶ ἀγχίνοι πεπονθότες νῦν σαφῶς καταφαίνονται· τῶν ὀρθῶν γὰρ τῆς εὐσεβείας δογμάτων ἐκπεπτωκότες, οὐ μόνον τῇ εὐαγεῖ ἡμῶν ἀντεπεξάγουσι δόξῃ, ἤδη δὲ καὶ ἑαυτοῖς ἐνταῦθα ἀντίθετοι γινόμενοι προδήλως ἀλίσκονται. οὗτοι γὰρ τὴν Πλατανίτιν ἐκείνην ἢ πλανῆτιν λοιμώδη συμμορίαν καὶ Ἰουδαϊκὴν σπεῖραν ἀσπασίως ἐπαγγειλάμενοι ἀποδέχεσθαι καὶ χερσὶν ὑπταίαις τὰ παρ' αὐτῆς καθοριζόμενα περιφέροντες, φυλάσσειν τε ἀκαινοτόμητα κατισχυριζόμενοι καὶ κανόνα τιθέμενοι ἀπαραβάτον καὶ τοῦ παντὸς τιμώμενοι, ὅπως αὐτοῖς σύμφωνοι ἐνταῦθα τυγχάνουσιν καὶ ἀκόλουθοι, ἐπιμελῶς διασκέπτεσθαι ἄξιον. ὁ μὲν οὖν ἐκείνων σκοπὸς ὅλος καὶ ἡ πρόθεσις ἢ τε πραγματεία καὶ ἡ πᾶσα σπουδὴ, ἢ ἄθροισίς τε ἢ πολὺνδρος ὁ σκυλμός τε καὶ ἡ ἐξέτασις καὶ ἡ βάσανος, ἢ πολυπραγμοσύνη καὶ ἔρευνα, τοῦ χρόνου ἢ πλείστη τριβὴ καὶ παρέλκυσις, ὁ τοσοῦτος πόνος καὶ ἡ φροντίς πρὸς οὐδὲν ἕτερον ἀφεώρακεν ἢ ὅπως ἀπαρακαλύπτῳ καὶ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ καὶ ἀνερευθριάστῳ προσώπῳ δυσσεβῶς καὶ ἀθέως κατὰ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν φρουαζάμενοι, καὶ γλῶσσαν ἀσελγῆ καὶ παράνομον κατὰ τοῦ κτίστου κινήσαντες, τῆς πάντα συνεχούσης καὶ πάντων περιδεδραγμένης δεξιᾶς καταγορεύσωσιν ὡς οὐδαμῶς εἰδώλων πλάνης τοὺς ἀνθρώπους ἐλευθερῶσαι κατίσχυσεν, εἶδωλά τε τὰ ἐπ' ὀνόματι τετυπωμένα Χριστοῦ ἱερά καὶ τῶν ἀγίων ἀντικρυς ἀποφήνωσιν, εἰδωλολατρίας λοιπὸν ἐντεῦθεν ἔγκλημα Χριστιανοῖς ἐπιπλέξωσιν, καθὰ δὴ καὶ ἐν τῷ παρ' αὐτοῖς νομιζομένῳ διαπραγματευσάμενοι ὄρω τρανῶς τε καὶ ἀνευδοιάστως ἐκπεφωνήκασιν· ἐξ ὧν ὁ βαρύτερος κατὰ τῶν εὐσεβούντων ἐγκατέσκηψε διωγμός. τί οὖν ἔν γε τῷ παρόντι οἱ τούτων τὰ δόγματα ὑπεσχημένοι τηρεῖν ἀκαινοτόμητα, εἶδωλα ταύτας εἰπεῖν φεισάμενοι, ἔφησαν; ὡ τῆς παραπληξίας καὶ δυσβουλίας· ὅπως ἐκπεπωκότες τῆς ἀμαθίας καὶ ἀλογίας ὅλον τὸν ἄκρατον ἐξελέγχονται· ὡς εὔγε οἶαν περὶ τοὺς διδασκάλους τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ τὸ σύμφωνον ἐπιδείκνυνται. βαβαὶ ὀπόσης

γέμει ταῦτα τῆς εὐνοίας τῆς πρὸς αὐτοὺς καὶ συμπνοίας. ὦ ποία τῶν διδαγμάτων καὶ πόνων ἢ ἀμοιβῆ καὶ ἀντίδοσις, οὕτως ἀθημερὸν καὶ ἀθρόον, ὥσπερ οἱ μῦθοι τοὺς γίγαντας ἔχουσιν, φοιτηταὶ καὶ μύσται γνήσιοι ἀναφανέντες, διὰ μιᾶς φωνῆς ἐν ὀλίγαις συλλαβαῖς καὶ ἀκαρεῖ τῷ χρόνῳ τὸ πᾶν τῆς σαθρᾶς καὶ ἀραχνώδους αὐτῶν οἰκοδομίας ὁμοῦ καὶ τὴν δόξαν τὴν οἰκείαν κατεστρέψαντο καὶ τὰ δόγματα τῶν διδασκάλων κατεδιήτησαν καὶ τὸ κλέος ἅπαν κατέλυσαν, ἐφ' οἷς μέγα τὴν ὄφρῦν ἀνασπῶντες ἐφρόνουσιν. ἀλλ' ὅπερ πρὸς τοὺς ἐξ ἀρχῆς τῆς κατ' αὐτοὺς ἱερωσύνης ἡγεμόνας πεπόνθασιν, τοῦτο καὶ νῦν πρὸς τοὺς ἀρτιγενέθλους τῆς ἀσεβείας εἰσηγητὰς ὑπομένουσιν, τῆς οἰκείας ὥσπερ ἐπιλεησμένοι προθέσεως καὶ ἐκατέρωθεν ἑαυτοῖς τὴν ἔκπτωσιν καὶ ἀλλοτριώσιν προσπορίσαντες. ποῦ οὖν ἐνταῦθα ἢ πρὸς τοὺς διδασκάλους εὐγνωμοσύνη, ποῦ ἢ ἀσπάσιος τῶν θεοκλύτων δογμάτων ἀποδοχή, ποῦ ἢ ἐπικύρωσις καὶ βεβαίωσις, ἅπερ καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἰδίου καὶ θαυμαστοῦ ὄρου κατεκομψεύοντο; ποῦ ὁ κρότος καὶ ὁ κόμπος τῶν ἐγκωμίων; ποῦ τῶν θεοφιλῶν καὶ πνευματικῶν πατέρων ἢ σύνοδος ἢ ἐκ γραφικῶν καὶ πατρικῶν ὠχυρωμένη δογμάτων καὶ οἱ εὐαγεῖς οὓς ἐξέθετο κανόνες; ποῦ ἢ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων ἐπακολούθησις; ποῦ ἢ μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ ἐμμελείας ἐξέτασις; ποῦ ἢ προτιμηθεῖσα ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρεία τε καὶ προσκύνησις καὶ ἢ κατάκρισις καὶ διάπτυσις τῆς ἀκεφάλου καὶ ἀπαραδότου καὶ ἀχρήστου καὶ ἀπροσκυνητοῦ τῶν εἰκόνων ποιήσεως, δι' ὧν ἀπάντων ἀκύμαντος οὐκ ἐν ὀλίγοις ἔτεσιν ἢ ἐκκλησία διαμεμένηκεν; καὶ οὐκ οἶδα εἴ τινες ἄλλους ὕθλους καὶ λήρους κατὰ τῆς Χριστιανῶν εὐαγοῦς καὶ ἀμωμήτου θρησκείας ἐξυφᾶναι τετολμήκασιν οἱ ἐξάγιστοι. πάντα οἷχεται. πάντα φροῦδα κατέστη. πάντα ἐκ ποδῶν γέγονεν. μία φωνὴ ἔρρηκται καὶ ὁ πᾶς σύλλο γος διαλέλυται. μιᾶς ὑποσπασθείσης ψηφίδος, τὸ πᾶν τῆς οἰκοδομίας κατέστραπται. ἄρ' οὖν οὐ νηπίων κομιδῇ ταῦτα καὶ μεираκίων τῶν κατ' ἀγορὰς παιζόντων καὶ ἄλλοτε ἄλλως τὰ τῆς παιδιᾶς μετατιθέντων καὶ μεταβαλλόντων, ἐφ' ὃ τὸ εὐχερὲς καὶ νηπιώδες τῆς ἡλικίας τρέψειεν; καὶ πάνυ γε. 77 τί οὖν; μέχρι τούτων ἔστησαν καὶ τῆς ἄλης ἐπαύσαντο, ἢ οὐκ ἐφ' ἕτερα χεῖρονα, ὥσπερ πρύμνας κρουσάμενοι, ἴεντο; ἃ γὰρ λόγῳ εἶδωλα εἰπεῖν φεισάμενοι, ἐν τούτοις τάναντία διαθέμενοι, οὐδενὸς ἠφειδηκότες ἔδρασαν, αὐτόχειρες οἱ δεῖλαιοι τῆς τῶν ἀγίων γενόμενοι καθαιρέσεως, εἰς τὴν τῶν εὐσεβούντων κάκωσιν ταῖς σπουδαῖς χρώμενοι· οὕτω πανταχῇ τὴν πίστιν ἡμῶν τὴν εὐκλεᾶ δεικνυνται καπηλεύοντες. διὰ γὰρ δὴ τοῦτο, μικρὸν τι τῆς βλασφημίας νῦν καθυφέντες, τοὺς θαυμασίους παρορῶσιν ἐκείνους διδασκάλους, εἰδώλων φωνὴν τοῖς ἀγίοις ρῆξαι κατατολμήσαντας καὶ εἰδωλολατρίας τὸ δύσφημον Χριστιανῶν καταραψωδῆσαι οὐκ ἀποκνήσαντας, ἵνα οἰκονομεῖν τὸ παρὸν πλασάμενοι, εἴτα εἰς τὸ ἐξῆς ἑαυτοῖς ἐπόμενοι, τῶν ἴσων εἰς κακίαν μὴ ἀπολειφθεῖεν. ὃ γὰρ γλώσσα παλίμφημος τέως συμφθέγξασθαι κατενάρκησεν, οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ τοῦτο χεῖρες ἀθέμιτοι συγκατεπράξαντο, ὡς εἰδώλοις δῆθεν τοῖς ἀγίοις ἐναγῶς καὶ αὐταὶ προσπλεκόμεναι. ἀλλὰ καὶ αὐθις ἡμῖν τῶν αὐτῶν ἐπιληπτέον· εἶδωλα ταύτας εἰπεῖν φεισάμενοι. πῶς καὶ τίνα τρόπον; εἰ μὲν καλῶς παρὰ τῶν τετολμηκόντων ἐκείνο τὸ πονηρὸν ἐξερεύξασθαι κεκλημένον ὁμολογεῖς, τί μὴ καὶ σὺ συμφθέγγῃ καὶ ἀποδέχη, τοῦ καλοῦ θερμῶς περιεχόμενος; εἰ δὲ κακῶς, ὥσπερ δὴ καὶ κακῶς καὶ λίαν πονηρῶς καὶ ἀθέως δεδυσφήμηται καὶ πεφλυάρηται, τί δήποτε μὴ τοῖς βαρυτάτοις καταδεσμεῖς ἀναθέμασιν καὶ τοῖς ἀξίοις ὑπάγεις κατα κρίμασιν, ἃ πόρρω θεοῦ καὶ τῆς σωτηρίας ἴστησιν; ἀλλ' ἐπὶ τὸν κρημνὸν τῆς ἀμφιβολίας ἔστηκας, μᾶλλον δὲ ἐπὶ τὸν κρημνὸν ἢ ἀπιστία σε περιωθεῖ κατασύρουσα. εἰ δὲ ἔδοξας μετριάζειν περὶ τὴν ἀσέβειαν καὶ φεῖδη λέγειν τὸ πονηρὸν καὶ ἐκκλίνεις τὸ βλάσφημον, τίνος ἔνεκεν οἰκεῖον οὐκ ἔθου ὄνομα, ὅ,τι δεῖ καλεῖν αὐτάς; σεαυτὸν δὲ μιμούμενος, ὥσπερ περὶ τὸν ὀρισμόν σου πεποίηκας (καὶ γὰρ ἐκέισε τοῦ ἀλλοτρίου τὴν ἀναίρεσιν δόξας ἐργάσασθαι, τὸ

οἰκεῖον οὐκ ἀντεισηγάγεσ) οὕτω κἀνταῦθα οὐκ εἶδωλα φής, ὅτι πᾶν εἶδωλον ὁμοίως κακὸν καὶ φευκτὸν καὶ πᾶν ὅ,τι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ ὁμοίως καλὸν καὶ αἰρετόν, σεαυτὸν δὲ παραλογίζῃ, δεδοικῶς μήποτε σε ἄρα ὁ λόγος καὶ ἄκοντα πρὸς τὴν εὐσέβειαν μεταγάγοι. ὡς οὖν περὶ τὴν πίστιν σκάζεις, οὕτω δὴ καὶ περὶ τὴν κλήσιν τῶν προκειμένων ἀμηχανεῖς· Ἀνὴρ γὰρ δίψυχος, ἀκατάστατος ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ, ὁ ἱερός φησὶν λόγος· ἢ που καὶ τὰ Σαμαρειτῶν σε πάσχειν ὥρα, οἱ καὶ τὸν κύριον ἐφοβοῦντο καὶ τοῖς θεοῖς αὐτῶν ἐλάτρευον. εἰ ἄχρηστος τούτων ἢ ποιήσις καὶ ἢ προσκύνησις, εἰ ψευδωνύμους ἀπεφήνω καὶ οὔτινος ἢ εἰκῶν οὐδαμοῦ προστέθεικας καὶ εἴ τι ἄλλο ἐκαινολόγησας, ὅτου δὴ χάριν ἐν τούτῳ μόνον φειδοῦς ἀξιοῖς; εἰ οὐκ οἶδας εἰκονιζόμενον τὸν Χριστόν, τί δέδοικας ὀνομάζειν εἶδωλον, ὃ κατ' οὐδένα τρόπον ἐπικοινωνεῖν Χριστῷ δύναται; τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; ἢ τίς συγκατάθεσις ναῶ θεοῦ μετὰ εἰδώλων; ἢ οὐχὶ σὺ εἶ ὁ ἄνω καὶ κάτω τὸ ἀκατάληπτον καὶ ἀπερίγραπτον, ὅπερ ἐκ τῶν καινῶν διδασκάλων παρείληφας, διαθρυλῶν ἐπὶ Χριστοῦ; ἵνα τί σοι διανυσθήσεται; ἢ πάντως τὸ μὴ εἰκονίζεσθαι Χριστόν σοι συμπορισθήσεται καὶ ὡς δῆθεν ξένον αὐτοῦ καὶ ἀλλότριον τὸ γεγραμμένον εὐρισκόμενον, εἶδωλον ἀποφήνης; ταύτη γοῦν καὶ εἰκόνος ὀνόματος τῷ λόγῳ σοι προκειμένου, τίνος ἂν ἢ εἰκῶν εἴη, ὡς ἠκιστὰ γε προσεπενήνεκται. ἀπλῶς γὰρ εἰκόνα λέγων, τοῦ πρὸς τι τὴν σχέσιν διέφυγες, πάντοθεν τὰ ἐντεῦθεν προσαπαντῶν τὰ ἄτοπα, προἰδόμενος ὃ οὐκ ἂν τις ἀκούων ἀνασχετὰ ποιήσαιτο. τοῦτον γὰρ ἐπανηρημένοι τὸν σκοπὸν, τὴν εἰδωλολατρίαν Χριστιανοῖς ἐπεγράψατε καὶ τῶν μυρίων ἐκείνων δεινῶν γεγονάτε πρόξενοι. ἀλλὰ φείδη εἶδωλον καλεῖν, κεκαυτηριασμένος τὴν συνείδησιν, καὶ ῥυπαρῶν καὶ ἀκαθάρτων οὐ καθαρεύων ἐννοιῶν, καὶ καταπνίγη καὶ ἀλύεις ὡς ὑπ' ἀγχόνης τῆς ἀπιστίας στενοχωρούμενος, τοῖς τοῦ κόσμου τερπνοῖς ἐπτοημένος καὶ τῇ παρουσίᾳ προσκεχηνῶς δόξῃ, οὐκ ἔχων ὅποιον τὸν λογισμὸν ἀπερείσειας, καθάπερ οἱ ἀπείρω καὶ ἀχανεῖ πελάγει περιπεσόντες. τί μὴ πρὸς τὴν εὐσέβειαν ἀπαυτομολεῖς καὶ μετὰ Χριστιανῶν ἔστηκας καὶ ὁμολογεῖς Χριστόν εἰκονιζόμενον, καταληπτὸν τε καὶ γραπτὸν καὶ περιγραφτὸν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, παρὰ τῶν τῆς ἐκκλησίας δογμάτων διδασκόμενος, καὶ σέβεις τὰ σεβασμοῦ ἄξια καὶ παύεις τὴν γλῶσσάν σου ἀπὸ κακοῦ καὶ χεῖλη σου τοῦ μὴ λαλεῖν δόλον καὶ ἀνομίαν, ἃ τὴν ἄρνησιν καὶ ἀθέτησιν τῆς τοῦ θεοῦ λόγου σαρκώσεώς σοι μνηστεύεται, ἀλλὰ βασκαίνεις σεαυτῷ τῆς σωτηρίας αὐτὸ τὸ καίριον, τὴν πίστιν ζημιούμενος, καὶ τιμὴν τὴν εἰς Χριστόν ἀτιμίαν ἀφρόνως λογιζόμενος ὡσπερ τὴν τιμὴν ἀτιμίαν; καὶ εἴ πού τις σου διαπύθοιτο τίνος καθαιρεῖς εἰκόνα, οὐδὲ ὑπέχειν τὴν ἀκοὴν ἀνέχη καὶ ἰλιγγίᾳς περὶ τὴν ἀπόκρισιν, ἔκφορον ἀποκνῶν ποιῆσαι τὸ προσιστάμενον, τὰ ὑφορμοῦντα ἐξ ἀνάγκης εὐθὺς προορώμενος, τὸ μετὰ Χριστοῦ μὴ τετάχθαι μήτε Χριστιανὸν πάντως νομίζεσθαι, ταῦτα δρᾶν ἐλόμενον· τοσοῦτό[ς] σοι ὁ Χριστὸς φορτικὸς καὶ εἰς μνήμην ἰὼν καὶ ἐν εἰκόνι ὀρώμενος. 78 ἀληθῆς δὴ οὖν ὁ λόγος ὅτι κύων εἰς τὸ ἴδιον ἐπιστρέφει ἐξέγραμα καὶ ὅς τῷ βορβόρῳ κυλίνδεται· ὃ δὴ καὶ ἐν τούτοις συμβέβηκεν, ἵνα κἀνταῦθα τῆς γνώμης τῆς ἀστηρίκτου τὸ ἀπαγῆς ἐκφαίνοιτο καὶ ἀνίδρυτον. κακὰ γὰρ κακοῖς ἀεὶ ἐφευρίσκοντες, οἰόμενοι τῷ ἤττονι κακῷ τὸ μείζον κακὸν ἐξιάσασθαι, τί τοῖς προειρημένοις αὐτοῖ προσιθέασιν; ἔστιν γὰρ κακοῦ πρὸς κακὸν διάκρισις. τίνες ταῦτα; οἱ πρὸ βραχέος εἶδωλα εἰπεῖν φειδόμενοι. κακὸν οὖν οἱ κακοὶ δοῦλοι προσηγόρευσαν καὶ κακῶν κάκιστοι τὰ ἅγια, τό γε ἐπ' αὐτοῖς χραίνοντες καὶ κακίζοντες· δούλων γὰρ κακῶν ἐναντίστασθαι κυριότητι καὶ κακουργεῖν εἰς τὰ ἐν οἷς τῷ δεσπότη ἀνήκεν καὶ ἀνατέθειται. ταῦτα τῶν κακῶς λέγειν εἰδόντων, τὸ καλὸν δὲ ποιεῖν οὐκ ἐπεγνωκότων παντάπασιν. ὦ ψυχῆς ἀχαρίστου καὶ γνώμης δυσγνώμονος· οὕτω διακεῖσθαι περὶ τὸν εὐεργέτην καὶ κύριον. οὕτω περὶ τὸ ἀγαθὸν δυσχεραίνουσιν, ὡσπερ οἱ τὰς ὄψεις λελωβημένοι περὶ τὸν ἥλιον. πῶς γὰρ δύνανται ἀγαθὰ λαλεῖν πονηροὶ ὄντες; ὁ σωτήριος αὐτοῖς

ἐπιφωνεῖτω λόγος, ὅτι ὁ πονηρὸς ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας ἐκφέρει τὰ πονηρά, ὡσπερ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος. τί δὲ δεῖ πρὸς ταῦτα λέγειν; ἔστιν κακὸν τὸ εἶδωλον, πάντως ἴσασι καὶ ὀνομάζειν δήπουθεν. καὶ εἰ τὸ μᾶλλον κακὸν εἶδωλὸν ἔστιν, ταῦτα δὲ πρὸς διάκρισιν, ἤττονα κακά. τὸ δὲ ἤττον κακόν, κακὸν πάντως ἔστιν. τὸ κακὸν δὲ στῆναι ἐφ' ἑαυτοῦ οὐ δύναται, προῖόν ἀεὶ ἐπὶ τὸ κάκιον. ἤττονα εἶδωλα παρ' αὐτοῖς τὰ ἅγια νενόμισται. ἀλλ' οὐδὲν διοίσει εἰδῶ λου εἶδωλον, κἂν ἤττόν ἔστιν· εἶδωλον γὰρ ἅπαν ἤδη που πάντως ἔστιν. τί οὖν φημί ὅτι εἶδωλον τί ἔστιν ἢ εἰδωλόθυτον τί ἔστιν, ἀλλ' ἢ ἃ θύει τὰ ἔθνη, δαιμονίοις θύει καὶ οὐ θεῶ; ἢ ἀποστολικὴ ρῆσις προαναπεφώνηκεν. ἄρα οὖν καὶ οἱ Χριστοῦ δαιμονίοις θύουσιν, καὶ οὐ θεῶ, καὶ ἔθνη ἄπιστα καὶ ἄλογα; καὶ ποῦ ἢ παρὰ Χριστιανοῖς ἐλπίς καὶ πίστις; ποῦ ἢ λατρεία καὶ ἢ προσκύνησις; ποῦ τὸ καύχημα, ὃ ἐπὶ τῇ προσκυνήσει τῆς ὑπερουσίου τριάδος αὐχοῦμεν; ποῦ τὸ τῆς οἰκονομίας τοῦ θεοῦ λόγου μυστήριον; ἄρδην ἅπαντα ἐκ μέσου γέγονεν καὶ ἀπέσβη τὰ τῆς σωτηρίας ἡμῖν; κενὸν τὸ κήρυγμα ἡμῶν καὶ ματαία ἢ ἐλπίς; καὶ ποίας ταῦτα ἀτοπίας καὶ ἀθεΐας ὑπερβολὴν ἀπολείπει; μετὰ τῶν δαιμονίων τὰ τοῦ Χριστοῦ, μετὰ ἔθνων ἀπίστων τὰ Χριστιανῶν. καὶ ποῖος λόγος συναγκάσει ἐκείνοις παραβάλλεσθαι τὰ ἡμέτερα; ἃ ὅσα ἀλλήλων διέστηκεν, οὐκ ἂν οἶμαι γλώσσαν φθέγγασθαι κατισχυσαί· οὐδὲ φωτὸς τοσοῦτον πρὸς σκότος τὸ διάφορον. σκεπτέον δὲ καὶ οὕτως· εἰ μᾶλλον βδελυκτὸν τὸ εἶδωλον, ὅτι πρὸς ἀκαθάρτους δαίμονας ἢ περὶ αὐτὸ θυσία ἔρχεται, ἤττον δὲ πρὸς διάκρισιν κακοῦ ἢ τοῦ κυρίου εἰκῶν, διότι πρὸς αὐτὸν ἢ ἐπ' αὐτῇ προσκύνησις ἄνεισιν, ὡς ἢ τοῦ λόγου ἀκολουθία ὁμολογεῖν ἐνδίδωσιν, βδελυκτὰ δὲ τὰ δαιμόνια διὰ τὴν τῆς εἰδωλολατρίας θυσίαν, ἤττον δὲ βδελυκτὸν ἢ Χριστοῦ εἰκῶν κατὰ διάκρισιν ... τὸ ἐξῆς σιγῇ τιμητέον. ἀλλὰ μὴν τὸ αὐτὸ ἄτοπον καὶ ἄλλως ἀναδειχθήσεται. τῶν ἀγαθῶν αἱ εἰκόνες ἀγαθαὶ δι' αὐτοὺς πάντως εἰσίν, καὶ τῶν φαύλων φαῦλαι ὡσαύτως, παντί που δῆλον. εἰ δὲ ὁ τινος ἔνεκεν ἔλαττον τοῦ δι' ὃ γέγονεν ὡμολόγηται, ἐλάττους ἄρα τῶν ἀρχετύπων αἱ εἰκόνες ὡς δι' αὐτὰ γεγονυῖαι. ὦν δὲ αἱ εἰκόνες κακαί, μᾶλλον ἐκεῖνα κακά, ἤτοι τὰ ἀρχέτυπα· κακὸν δὲ ἤττον, φασίν, κατὰ διάκρισιν τῶν χειρόνων ἢ τοῦ κυρίου εἰκῶν. τὰ ἐκ τῶν οὕτω κατασκευαζομένων τῆς θεομάχου γλώσσης συμπεραίνειν ἔστιν, καὶ τὸ τηλικούτον βλάσφημον ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, οἱ τὰς ὑποθέσεις καὶ τὰς ἀρχὰς τῶν ἀτοπωτάτων τούτων παρέσχοντο λόγων· τοιαῦτα γὰρ οὐδὲ οἱ ἀκάθαρτοι δαίμονες τολμήσειαν ποτε φθέγγασθαι. ἀλλ' ἡμῖν γε ὀρθὰ φρονεῖν εἰδόσιν ρητέον ὡς, εἰ πάντων τῶν ἀγαθῶν τὸ ἀκρότατον καὶ τῶν ὀρεκτῶν τὸ ἔσχατον καὶ μᾶλλον αὐτοαγαθὸν καὶ ἀγαθῶν πηγὴ καὶ αὐτοαγαθότης καὶ ἀγαθῶν τοῖς ἀξίοις παρεκτικὸς ὁ Χριστὸς καὶ θεὸς ἡμῶν ἔστιν πάντη καὶ πάντως, καὶ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἀγαθὸν ἐκ παντὸς συνομολογεῖσθαι δίκαιον. 79 ὅθεν δὲ ταῦτα πάσχουσιν οἱ ἡπατημένοι καὶ ἀνόητοι, οὐκ ἀσυμφανές· οὐ γὰρ ἔγνωσαν ἀναμέσον ἁγίου καὶ βεβήλου ἢ καθαροῦ καὶ ἀκαθάρτου διαστεῖλαι καὶ ὡς οὐδεμία κοινωνία Χριστῶ πρὸς Βελίαρ οὐδὲ φωτὶ πρὸς σκότος οὐδέ τις συγκατάθεσις ναῶ θεοῦ μετὰ εἰδώλων. ταῦτα γὰρ ἢ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ ἄνωθεν πεπαιδευμένη ἐκ χάριτος, κακὸν τι ὅλως ἐν ἑαυτῇ οὐκ ἐπίσταται οὔτε ἀπλῶς οὔτε πρὸς διάκρισιν· πᾶν γὰρ κακὸν ἐξ αὐτῆς ἐξώριστα καὶ οὐδὲν εἶδωλον ἐν αὐτῇ, εἴ γε ὅτι οὐδὲν εἶδωλον ἐν κόσμῳ τῷ λέγοντι πειστέον· πάντα δὲ τὰ ἐν αὐτῇ τίμια καὶ ἀγαθὰ καὶ σεβάσματα καὶ τοῦ παντὸς ἄξια. ἐξ ὧν ἀβούλως καὶ ἀνοσίως ἀποφοιτήσαντες οἱ δειλαιοὶ, τιμῆσαι ἃ τιμᾶν χρεῶν ἀναξίους ἑαυτοὺς κατέστησαν καὶ οὐ κατησχύνθησαν τὰ Χριστοῦ καταλύειν, Χριστιανῶν ὄνομα περιφέροντες. εἰ οὖν τὰ ὀνόματα δευτέρα τῶν πραγμάτων, τιμιωτέρων γε ὄντων, τὸ πρότερον δὲ καὶ τιμιώτερον ἀποπέμπονται ἀτιμοῦντες, πῶς τοῦ δευτέρου μετασχεῖν ἄξιοι; ἢ τοίνυν καὶ τοῦ πράγματος ἀντεχέσθωσαν ἢ καὶ τὴν κλησιν παραιτείσθωσαν καὶ μὴ ἐν προσποιήσει Χριστιανισμοῦ τὰ Χριστιανῶν καθαιρεῖτωσαν, εἴπερ παρ' ἡμῖν

ταῦτα· οὐ γὰρ εἰς τοσοῦτον οἶμαι ἡλιθιότητος ἴκοντο, ὡς παρ' ἑτέρας θρησκείας καὶ ἀνίστασθαι καὶ τιμᾶσθαι φρονεῖν ἢ λέγειν. ἤδη δὲ καὶ αὐτὴ ἢ τοῦ ὀνόματος προφορὰ μάχεται. εἰ γὰρ ἐκ τοῦ ὀνόματος Χριστοῦ γνωρίζεται καὶ δὴ καὶ τὰ ἐπιγεγραμμένα στοιχεῖα ἐπισημαίνεται, πῶς αὐτοὶ διαπτύοντες τῆς αὐτῆς μετάσχοιεν κλήσεως; τὸ γὰρ τῶν εἰκόνων Χριστοῦ χρῆμα ἐκεῖθεν ἠρτημένον πρὸς αὐτὸν ἡμᾶς καὶ οἰκειοῖ καὶ προσάγει. ψιλοῦ λοιπὸν μετέχουσι τοῦ ὀνόματος, τοῦ πράγματος ὀλοτρόπως χηρεύοντες, καὶ μάτην ὑποδύονται τὴν κλῆσιν, Χριστιανούς ἑαυτοὺς ἐπιφημίζοντες· καὶ γὰρ ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον καὶ ἐκ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνωσθήσονται, ὡς ὁ τῆς ἀληθείας ἐμπεδοῖ λόγος. 80 οἱ μὲν οὖν τὴν ἡμετέραν καὶ ἑαυτῶν ἀπολιπόντες ἐφ' ἑτέραν ἀκλεῶς καὶ ἀθλίως ἐτράποντο· καὶ τὴν τιθηνησαμένην ἐκκλησίαν ὑπεριδόντες, πρὸς τοὺς νεοφυεῖς πατέρας καὶ οὐς διδασκάλους παρεσχεδίασαν νόθους μετέθεντο. οἱ γὰρ προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις προφασιζόμενοι περιγραπτὰς καὶ ἀπεριγράπτους φωνὰς προχειρίζομενοι εἰσηγήσαντο. πᾶσαν δὲ παλαιὰν καὶ νέαν παρὰ τοῦ πνεύματος ἐκτεθειμένην γραφὴν παραγραψάμενοι, εἰδῶλων ἐπ' ὀνόματι τὴν ἐκκλησίαν διώκειν ἐπετεχνάσαντο, ὅλην ὑπόθεσιν τῶν μεταχειριζομένων πόνων τὴν τῆς σαρκώσεως τοῦ θεοῦ λόγου ἀθέτησιν ἐνστησάμενοι. ἐξ ὧν ἅπαντες τοῦ εἰς ὀρθὸν φρονεῖν ἐκκεκλικότες ἀλλήλοις τε καὶ τοῖς ἀνά τὴν ὑφ' ἡλίω ἅπασαν ἀσύμφωνοι καὶ ἀσύμβατοι ὤφθησαν. πολλαῖς οὖν τερατολογίαις καὶ βατταρισμοῖς τὰς ἑαυτῶν ἀποπλήσαντες διανοίας καὶ περὶ τὸ ψεῦδος ἐνειλούμενοι καὶ ἀστατοῦντες, ὡς ἐκφανεῖ τὸ προπετὲς καὶ παλίμβολον τῆς γνώμης, καὶ εἰδῶλα καὶ οὐκ εἰδῶλα καλοῦντες, ποτὲ μὲν κατὰ τῆς δόξης τῶν ἀγίων τολμῶντες, ποτὲ δὲ τῆς βλασφημίας ἐπανιέντες, ἔπειτα πρὸς τὴν συνηγορίαν τῶν λογοποιηθέντων ἀποτρέχουσιν, δι' ἀσυναρτήτων τινῶν καὶ ἀνακολούθων τὸ ἐντεῦθεν ἰόντες. καὶ συγκομίζουσιν χρήσεις ἀχρήστους καὶ οἷά τινα ἐφορκίδα κακῶν ἐπαγόμενοι φέρουσιν, παρ' ὧν τὴν ἰσχὴν τῶν παραπεπλασμένων ἐπισκρίνεσθαι ὄντο. (ἦνυσαν δὲ πλέον οὐδὲν ὧν ὁ τῆς ἀποστασίας ἡγεμῶν Μαμωνᾶς Κωνσταντῖνος, παρὰ τῶν ἀγόντων μυούμενος, ἀκόσμως τε καὶ ἐκθέσμως ἠθροικῶς συντέθεικεν. ταῦτα δὴ οὖν, πρὸς δὲ γὰρ καὶ οὐς πατέρας νῦν κεχειροτονήκασιν, κανόνα πίστεως ἀθεεῖ παρεδέξαντο, οὐκ εἰδότες οὔτε ἃ λέγουσιν οὔτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται.) αἱ πλείους γὰρ αὐτῶν οὔτε πρὸς ἀλλήλας οὔτε πρὸς τὴν ἀλήθειαν τὸ σύμφωνον διασώζουσιν· ἐνιαὶ δέ, εἴ που βραχὺ τι τῆς ἀληθείας ἄπτοινο, οὐχ' ὅπως τῷ σκοπῷ τῷ ἐκείνων οὐ συναίρονται, ἀλλὰ καὶ τῷ φρονήματι τῆς ἐκκλησίας μᾶλλον συνέπονται καὶ τῷ ὀρθῷ λόγῳ συναγορεύουσιν. αὐτῶν δὲ τούτων ἅς μὲν παραπεποιοκότες ἐνόθευσαν, προσθήκαις τισὶ καὶ ὑφαιρέσεσιν καὶ μεταθέσεσιν κατὰ τὸ οἰκεῖον παραφθείροντες βούλημα, πρὸς ἐξαπάτην τῶν ἀπλουστέρων, ἅς δὲ ἀκρωτηριάσαντες καὶ ἀποξύσαντες, καθ' ἃς γὰρ ἀληθείας τι ἐχόμενον κατελάμβανον (ὃ δὴ καὶ ἐπὶ ταῖς τῶν κλεινῶν ἡμῶν διδασκάλων αἷς περιέτυχον δόξαις δράσαι οὐκ ἀπώκνησαν) ἢ ἀπαρεγχειρήτους παρενεγκόντες, μήτε ἐπιστήσαντες μήτε νοήσαντες ὅ,τι ποτε διαγορεύουσιν οἱ ἀνόητοι. ἔστιν δὲ ὧν καὶ τὰς προσηγορίας δι ἡμῶν, ἵνα τῷ ἀξιοπίστῳ τῶν ἐπισημοτέρων προσώπων τοὺς πολλοὺς ἐπάγοιντο, καὶ ἀπαξαπλῶς οὐδὲν τῶν ὅσα τοῖς παραχαράκταις τοῦ καθ' ἡμᾶς εὐθυτάτου λόγου ἐπινοεῖσθαι καὶ δρᾶν ἔθος καταλελοίπασιν. ἐκ δὴ τούτων καὶ ἄκοντες ὁμολογήσουσιν ὡς ἀρχαῖκόν καὶ παλαιγενὲς τῶν ἱερῶν ἀπεικασμάτων τὸ χρῆμα κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ὡς ἱερὸν χρηματίζον ἐπέπρεπεν· ἀλλ' ἐν οἷς μὲν οἱ ἡπατημένοι ἠδονταί, συνηγοροῦντας ἐπὶ τῇ τῶν ἀγίων καθαιρέσει τοὺς διδασκάλους ἀποδέχονται· ἐν οἷς δὲ ἄχθονται, τῇ τούτων ἀρχαιότητι προσμαρτυροῦντας ἀποπέμπονται. ἀλλ' ἐχρῆν μὲν ἡμᾶς, τούτων ἀφεμένους οἷα Σειρήνων λόγων οὐδὲν ἀποδεόντων, τὸ ἀπατηλὸν καὶ γεγοητευμένον καὶ τὸ μυθῶδες ἐπαγομένων καὶ διατοῦτο λοιπὸν ἀπευκτῶν καὶ ἀπειρημένων φωνῶν θεῷ τε καὶ ἀνθρώποις τοῖς

εὐσεβεῖν αἰρουμένοις, ἤδη τοῦ ἐν αὐταῖς ψεύδους πανταχοῦ πεφωραμένου, ἐφ' ἑαυτοῖς ἡσυχάζειν καὶ σχολὴν ἀπὸ τούτων τῶν ματαίων ἄγειν, οὐκ ἀπωτάτω βλάβης τοὺς προσωμιληκότας ἰέναι εἰδότας. ἵνα δὲ μὴ τινες σκανδαλίζονται λόγου τινὸς τῶν ἀναγκαίων ἐνταῦθα ἔχουσι ὑποπεύοντες, ταύτη τοι ἐπ' αὐτὰς μετοίχεσθαι καὶ μάλα εὐκαιρῶς δεῖν ὤθημεν εἰς μέσους τε προθεῖναι καὶ ἀντιπαραθεῖναι τῶν ἱερῶν τῆς ἐκκλησίας διδασκάλων τὰς φωνὰς καὶ θριαμβεῦσαι τῶν δι' ἐναντίας τὰ ἄτοπα καὶ παράλογα, ἵνα μὴ ἀνεξέλεγκτον ᾖ τὸ κακὸν καὶ τῶν ἀκεραιωτέρων τὰ ἤθη κατασίνοιτο καὶ τὴν ὀρθὴν καὶ ἀπλανῆ δόξαν λυμαίνηται. 81 πῶς οὖν καὶ πόθεν τῶν συμπεφορημένων τῆς ματαιοπονίας λόγων κατάρχονται; οἱ τὸ πρὶν εἰδῶλα κατονομάσαι τὰ ἅγια φεισάμενοι, εἴτε κατασηματιστάμενοι εἴτε τὸ δύσφημον κατορρωδήσαντες (κάμπτει γὰρ πολλακίς καὶ ἀντιπὰ λους ἢ δίκη, τῷ ἀξιώματι τῶν πλεονεκτουμένων ἀντισηκοῦσα τὴν ἔκκληξιν), πρωτίστην καὶ κρατίστην κατὰ εἰδώλων προτιθέασιν χρήσιν, ὡς ἐξ Ἀποστολικῶν καταρχόμενοι Διατάξεων, φάσκοντες ὅτι ἀρχῆθεν αὐτῶν τῶν ἀποστόλων ἐστὶν ἡ διάταξις πρὸς τὸν τῆ ποικιλίᾳ καὶ βαφῇ τῶν χρωμάτων χρώμενον αὕτη. Τοῖνον ἔσο τὸν δάκτυλον ῥυθμίζων ἐπὶ τῆ τοῦ σταυροῦ γραφῇ· φεῦγε τὸν ἄκοσμον κόσμον, ἵνα μὴ τὸν τῆ παρακοῆς ἐνδύση δερμάτινον χιτῶνα. ταῦτα μὲν προηγάζοντο, τὴν εἰδώλων προσηγορίαν κρύπτειν ἐκμηχανώμενοι τῷ μὴ λέξει αὐτῇ ἐνταῦθα ἐμφέρεσθαι· ἀλλὰ τὰ γε προηγούμενα, ὡς ἐν ταῖς ἀκόσμοις βίβλοις τῶν πάλαι ἠθροικότεων εὔρηται, ἐμφανεστερον τὴν τῶν εἰδώλων ἡμῖν ἔννοιαν παρίστησιν. πρὸς τινα γὰρ ἀργυροκόπον διάταξιν ἐτέραν προτεθείκασιν ἔχουσαν ὧδε· Μὴ κτήση κακῶν ἀνδρῶν ὄνειδη, μὴ δὲ ζηλώσης ἐν παρανομίᾳ Δημήτριον. ὁ γὰρ ἀκούσας· "Οὐ ποιήσεις παντὸς ὁμοίωμα εἰς τὸ λατρεύειν ἔργοις χειρῶν ἀνθρώπων", παρακούσας πεποίηκεν ἀντὶ σταυροῦ ναοὺς ἀργυροῦς τῆς Ἀρτέμιδος (αἰνίττεται δὲ εἰς Δημήτριον ἀργυροκόπον ἐν ταῖς Πράξεσιν τῶν Ἀποστόλων μνημονευόμενον). μεθ' ἣν ἡ παροῦσα διάταξις, πρὸς τινα πλουμμάριον ἐπιγεγραμμένη, ἐξ ἐγκωμίων τῆς τέχνης κατάρχουσα οὕτως· Ἡ μὲν τέχνη ἐπίδοξος, ἡ δὲ ταύτης πολύτροπος γραφῇ ἔσθ' ὅτε τοῖς νέοις ῥαθυμίας γίνεται πρόξενος, οὐκοῦν ἔσο τὸν δάκτυλον ῥυθμίζων ἐπὶ τῆ τοῦ σταυροῦ γραφῇ· φεῦγε τὸν ἄκοσμον κόσμον, ἵνα μὴ τὸν τῆ παρακοῆς ἐνδύση δερμάτινον χιτῶνα. οἱ ταῦτα διδασκόμενοι πᾶσαν γραφικὴν τέχνην κακίζουσιν, καὶ τοὺς διδασκάλους αὐτοὺς ἐν τούτῳ παραγραφόμενοι· οὐδὲν γὰρ αὐτοῖς οὕτω τερπνὸν καὶ χαρίεν ὡς τὸ φιλεῖδωλον καὶ διὰ μνήμης εἰδώλων ἰέναι ἀεὶ, καθάπαξ τῆς τοῦ θεοῦ μνήμης εἰς λήθην βαθεῖαν ἐκπεπτωκόσιν. 82 εἰ δὲ χρὴ καὶ ἡμᾶς ἐξ Ἀποστολικῶν Διατάξεων ὀρρωμένους ὑπαντιάζειν, ἀποχρήσειν οἶμαι καὶ ταύτην μόνην ἀντιπαρατεθείσαν τὴν ῥῆσιν πρὸς τὴν τοῦ ψεύδους ἀναίρεσιν καὶ τοῦ παῦσαι τοὺς ἀνοήτους σφαλερῶς καὶ ἀφρόνως ἐπὶ τοῖς μηδὲν προσήκουσιν τοῖς ἱεροῖς συμβόλοις αὐτομολεῖν. παρίτω γὰρ ἡμῖν τανῦν Πάμφιλος ὁ μέγας ἱερομάρτυς, τῆς ἀληθείας μάρτυς ἀξιόχρεως, ἐκ τῶν τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ τῶν ἀποστόλων γεγεννημένης συνόδου, τοῦτ' ἔστιν συνοδικῶν κανόνων, φθηγόμενος, ἔνθα πρῶτως τὸ τῶν Χριστιανῶν κεχηρημάτικον ὄνομα· ἐν οἷς ἔφησαν εἰκονίζειν τὴν θεανδρικήν ἄχραντον χειροποίητον στήλην τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ θεραπόντων ἀντικρυς τῶν εἰδώλων καὶ μηκέτι πλανᾶσθαι εἰς αὐτὰ τοὺς σωζομένους μὴ δὲ ὁμοιοῦσθαι Ἰουδαίοις. ὡς οὖν ταῦτα τὸ ἀληθὲς καὶ ἀξιόπιστον κέκτηται, συνηγορήσει τὰ πράγματα· ὡς δὲ τὸ ψευδὲς καὶ ἀπίθανον τὰ τῶν δι' ἐναντίας ἔχει, τίς ἐκ τῶν καιρῶν καὶ τῶν τότε ἐσπουδασμένων οὐ συνήσει; πῶς γὰρ ὤφθη κατὰ Χριστοῦ εἰκόνας ἀποστολικὴ διάταξις, καιροῦ τηρικαῦτα τυγχάνοντος καὶ σπουδῆς προκειμένης τοῖς ἀποστόλοις οὐ τοῦ κηρυσσομένου εἰκόνας καθαιρεῖν (ποῦ γὰρ ἢ πῶς ἐπιστεύθη αὐτὸ τὸ κήρυγμα;), τὴν τῶν εἰδώλων δὲ ἐλαύνειν πλάνην, καὶ τῶν βωμῶν διὰ πλείστων ὄσων πόνων καὶ διδασμάτων αὐτοῖς

καταβεβλημένων τούς ἀνθρώπους ἀρπάζειν καὶ πρὸς τὴν τρίβον τῆς θεογνωσίας ποδηγεῖν καὶ τὴν χάριν ἐμφυτεύειν διὰ τοῦ κηρύγματος; ὃ δὴ καὶ πεποιήκασι κατὰ χώρας καὶ γλώσσας καὶ ἔθνη καὶ ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐκκεχυμένοι, τὸν λόγον τὸν εὐαγγελικὸν διακηρύσσοντες. εἰ γοῦν ἀληθείας ὅπως οὖν τοῖς λόγοις τῶν ἀντιπάλων μετῆν, πῶς ἐκ τοῦ παραχρήμα κατὰ τοῦ θεοτεύκτου τύπου ἐκείνου πρῶτον οὐκ ἤυτομόλησαν, ὃν ὁ σωτὴρ τῷ πίστει αἰτήσαντι εὐμενῶς παρέσχετο, τῷ τῶν Ἐδεσηνῶν ἡγεμόνι φημί, ὃς καὶ μέχρι τοῦ δεῦρο ἐν θαύμασι κηρυσσόμενος διασώζεται; τί δεῖ κατὰ τοῦ τύπου λέγειν; πῶς κατὰ τοῦ διδασκάλου τοῦτο δράσαντος οὐκ ἦσαντο χεῖρας, ἔγκλημα μέγα ἐπάγοντες οἰκοδομοῦντι πάλιν ἄπερ αὐτοὶ κατεστρέψαντο; ὅπερ καὶ νῦν οἱ κατὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου συμφραζάμενοι τολμῶσιν. ἀλλὰ τίς τοῦτο φάναι τολμήσοι πίστεως τῆς καθ' ἡμᾶς κἂν ποσῶς μετασχών, εἰ μὴ καὶ αὐτὸν Χριστὸν αἰτιάσονται καὶ μέμψεως οὐκ ἀφήσουσιν τῆς ἐσχάτης, ἑαυτὸν ἐν ὀθόνη τυπώσαντα καὶ παράδειγμα ἡμῖν τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν εὐσεβείας τε καὶ τῆς ἰδίας μνήμης καταλελοιπότα; τί δὲ οὐχὶ κατὰ τοῦ θείου ἀνδριάντος ἔδρασαν ἄτοπον, παρατηρήσεως τῆς οἴασουν ἐκτός, ὃν ἡ αἰμόρρους γυνὴ τῷ θεραπευτῇ καὶ εὐεργέτῃ, τοῦ χαλεποῦ ἀπαλλαγεῖσα νοσήματος, ἐπιρρεῖν πεπαυμένη τῶν ἀκαθάρτων αἱμάτων τούς ρύακας καὶ τὴν εὐεργεσίαν ἀμειβομένη ἀνέθηκεν, τοῦ θαύματος κήρυκα ἀπαράγραπτον καὶ στήλην ἐναργεστάτην ταῖς μετέπειτα γενεαῖς τὸ κατ' αὐτὴν θαυματουργηθὲν παράδοξον δημοσιεύουσα; οὐδὲ γὰρ ἂν ἔλαθεν ἐν μέσῃ πολυανδρούσῃ πόλει καὶ δήμῳ πλείστῳ περιρρομένη καὶ νόμοις δαιτωμένη καθιδρυμένον τὸ ἀνάθημα καὶ ἐν οἴκῳ γυναικὸς περιφανοῦς καὶ τῶν εὖ γεγονότων ἀνεστηλωμένον. πῶς οὖν παρὰ τῶν θεσπεσίων ἀποστόλων ἐπὶ πλείστον διαρκεῖν χρόνον συγκεχώρητο, εἴπερ ἀληθείας μετρίως γοῦν ἔναυσμά τι ἐν τοῖς λεγομένοις παρὰ τῶν ἀνοσίων διεφαίνεται; εἰ δὲ πρὸς εὐγνώμονας καὶ πιστοὺς ὁ λόγος ἴοι, πεισθεῖεν ἂν οὐκ ἐκεῖνα μᾶλλον τοὺς θεοὺς ἀποστόλους, τάναντία δὲ τῶν εἰρημένων ἐπιτελέσαντας· παράδοσις γὰρ καὶ λόγος ἐχόμενος πειθοῦς μέχρις ἡμῶν κάτεισι, τὸν θεῖον εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν εἰκόνι διαγράψαι τὸν κύριον, πρὸς δέ, καὶ τὴν πανάχραντον αὐτοῦ ἀειπάρθενον μητέρα καὶ τὰς ἱεροτυπίας ταύτας τὴν Ῥωμαίων διαφυλάσσειν πόλιν. τί δεῖ λέγειν περὶ γε τῆς Ἱεροσολυμιτῶν, ὡς οἱ αὐτόθι γενόμενοι ἱστορήσαντες περιαγγέλλουσιν ὡς πλείστας μέχρι τοῦ δεῦρο πιστῶς καὶ εὐλαβῶς ἱερογραφίας ἐκ παλαιοῦ δι' ἀκριβείας κειμένας τηροῦσι καὶ σεμνῶς περιέποντες προσκυνοῦσι; καὶ τὰ πράγματα αὐτὰ μαρτυρεῖ καὶ βεβαιοῖ τῶν ἱστορουμένων καὶ ἀπαγγελλομένων τὸ ἀληθές. ὡσαύτως συναναγέγραπται ὡς μετὰ τὴν Σίμωνος τοῦ μάγου κατάλυσιν Πέτρος καὶ Παῦλος, οἱ κορυφαῖοι τοῦ ἀποστολικοῦ χοροῦ, τὰ μεγαλεῖα τοῦ θεοῦ κηρύσσοντες καὶ ἂν πεποίηκεν ὁ σωτὴρ θαύματα, πρῶτα τὰ τῆς θείας μεταμορφώσεως ἐξεικονίσαντες Ῥωμαίοις παραδεδώκασι, καθὰ ὥφθη Μωυσεῖ ἐν μέσῳ καὶ Ἡλίᾳ, τοῖς θεσπεσίοις προφήταις· ἂν δὴ καὶ σῶζεσθαι εἰς δεῦρο φασίν. πῶς οὖν ἀντιβλέψουσιν οἱ ἀπειθεῖς καὶ ἀγνώμονες πρὸς τὸ μέχρι τοῦ νῦν καὶ ὀρώμενον καὶ ἀδόμενον θαῦμα ἐν τῷ κατὰ τὸν σεπτὸν ναὸν τῆς πανάγνου θεομήτορος, ὃν ἐν τῇ πόλει τῇ καλουμένῃ Λύδδῃ, ἔτι περιούσης κατὰ τὸν τῆδε βίον, οἱ θεσπέσιοι ἀπόστολοι ἐδωμήσαντο; πολλοὶ γὰρ τεθέανται προσκυνούμενον εὐλαβῶς καὶ τιμώμενον τὸ ἀχειρότευκτον ἐκεῖνο καὶ σεβάσμιον ἀπεικόνισμα, πλαξὶν τετυπωμένον λαμπραῖς καὶ διαυγέσι καὶ διὰ βάθους ὄλον κεχωρηκός· ὃ δὴ τινες τῶν δυσμενῶν Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων ἀπαχρειοῦν πειραθέντες διέξεσαν νεανικῶς, ἀλλὰ διήμαρτον τῆς ἀνοσίτου ἐγχειρήσεως· οὐδὲν γὰρ ἦττον ἐπὶ σχήματος ἔστηκεν ἢ μορφή, εἶδος τε καὶ στολὴν καὶ τᾶλλα τῆς θεᾶς ἀνεξάλειπτα καὶ ἀλώβητα διασώζουσα. ἱστορηται γὰρ ὑποσχέσει τῆς πανάγνου παρθένου τῇ πρὸς τοὺς ἀποστόλους αὐτόματον ἀναδοθῆναι τὸ σεβάσμιον τουτὶ χρῆμα. ἀλλ' οἷ γε τῆνικαῦτα ἐπὶ τῷ θαύματι παρόντες Ἰουδαῖοι μίσει τοῦ ἀρχετύπου

καὶ τὸν ναὸν ὁμοῦ διὰ τὴν μορφήν καίτοι προσήκοντα ἤδη παρήτηνται, οἱ δὲ νῦν τὸν ἐκείνων τρόπον εἰς τὸ ἰουδαΐζειν ὑπερακοντίσαντες, τῷ τύπῳ ἅμα, καὶ τοὺς ναοὺς αὐτοὺς διορύττουσιν καὶ τὰ ἐνταῦθα ἱερὰ δυσμενῶς καταπιμπῶσιν. 83 ἐπὶ τούτοις ὁ βίος εἰσῆχθω καὶ τὰ θαύματα ἀνδρὸς γνωρίμου καὶ φοιτητοῦ τῶν θείων ἀποστόλων καὶ μαρτυρίου στεφάνῳ κεκοσμημένον· Παγκράτιος ὄνομα αὐτῷ. ὃς τῆς Ταυρομενιῶν ἐκκλησίας τῆς κατὰ τὴν Σικελιῶτιν νῆσον προεδρεύων ἐξηγήσατο, ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀποστόλων ἐπιτραπείς τὸ εὐαγγέλιον, Μαρκιανῷ ἅμα συμφοιτητῇ καὶ ὁμοτρόπῳ, ἐτέρας τῶν αὐτόθι κατὰ τὴν ἱερωσύνην ἐξάρχειν κεχειροτονημένῳ πόλεως, ὥστε καὶ κατὰ τὴν ἐσπερίαν διαδραμεῖσθαι τὸ κήρυγμα. ἃ δὴ συντέταχεν Εὐάγριος ὁ τούτου ὀπαδὸς καὶ τῆς ἐπισκοπῆς διάδοχος. ἐν οἷς γράφει λέξεις αὐταῖς ὧδε· Ἐγένετο μετὰ τὸ ἀναληφθῆναι τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθίσει ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, ὅθεν οὐκ ἐχωρίσθη, ἦλθον οἱ ἀπόστολοι ἀπὸ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν εἰς Ἱερουσαλήμ καὶ εἰσῆλθον εἰς τὸν οἶκον οὗ ἦσαν καταμένοντες. καὶ μεθ' ἕτερα· Ταῦτα οὖν λαλήσας ὁ μακάριος ἀπόστολος Πέτρος, προσκαλεσάμενος Ἰωσήφ τὸν ζωγράφον λέγει αὐτῷ· "Τέκνον Ἰωσήφ, ἐξένεγκε τὴν εἰκόνα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἐντύπωσον αὐτὴν ἐν τῷ πυργίσκῳ, ἵνα ἴδωσιν οἱ λαοὶ ποίαν μορφήν ἀνελάβετο ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ· ἵνα ἰδόντες ἐπὶ πλεῖον πιστεύσωσιν, ὁρῶντες τὸν τύπον τῆς μορφῆς καὶ ὑπόμνησιν λαμβάνωσιν τῶν παρ' ἡμῶν εἰς αὐτοὺς κηρυχθέντων." ὁ οὖν ζωγράφος λαβὼν ἐγκηρότατα χρώματα ἀνθητὰ ἐζωγράφησε τὴν εἰκόνα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. ὁ οὖν μακάριος ἀπόστολος· "Ζωγράφησον, τέκνον, καὶ τὴν ἐμὴν καὶ τοῦ ἡμετέρου ἀδελφοῦ Παγκρατίου, ἵνα λέγωσιν εἰς ὑπόμνησιν λαμβάνοντες· "3Οὗτός ἐστιν ὁ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ κηρύξας ἐν ἡμῖν ὁ ἀπόστολος Πέτρος"3 καὶ διὰ τὸν κύριον Παγκράτιον· "3Οὗτός ἐστιν ὁ οἰκοδομήσας τὸν πύργον τοῦ σκευοφυλακίου"3. " ὁ οὖν παῖς ὁ ζωγράφος καὶ ταύτας ἀπετέλεσεν ἐπιγράψας ἐκάστην εἰκόνα τὸ ἴδιον ὄνομα. οὕτως οὖν ἐποιοῦν οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι ἔν τε πόλεσιν καὶ κώμαις, ἕκαστος αὐτῶν ἀπὸ Ἱεροσολύμων ἀνελόμενος τὸν ἴδιον ζωγράφον. ἂν μέντοι ἡ ἐκκλησία παρόντος τοῦ ἀποστόλου οἰκοδομήθη, ἐπληροῦτο ἅπασαν ἱστορίαν τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἐκκλησίαν διεκόσμου ἀπ' ἀρχῆς, ὅτε ὁ ἄγγελος τὸ Χαῖρε κέκραγεν τῇ παρθένῳ μέχρις ὅτου ἀνελήφθη· εἰ δὲ οὐκ ἦν κεκριμένον αὐτοῖς ἄλλ' ἐν ἑτέρᾳ πόλει ἢ κώμῃ ἐσπούδαζον, αὐτοὶ ἐνετύπουν αὐτὰς ἐν πίναξιν χαρτῶν καὶ παρεδίδοσαν τῷ ἐπισκόπῳ καὶ αὐτοὶ μετὰ τὴν πλήρωσιν τῆς οἰκοδομῆς ἐνετύπουν αὐτάς· ἃς καὶ φόβῳ παρήνουν τιμᾶσθαι ὡς ὁρῶντες τῶν ἱστοριῶν τοὺς τύπους. τινῶν δὲ μεταξὺ περὶ γε τιμῆς καὶ προσκυνήσεως τοῦ σταυροῦ ῥηθέντων, ἐπάγει ὁ αὐτὸς ὅτι Πάντων ἐκ τοῦ πύργου κατελθόντων, σταθεῖς ὁ μακάριος ἀπόστολος καταμόνας ἔμπροσθεν τῆς εἰκόνης τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔλεγεν προσευχόμενος μετὰ δακρύων· "Εὐλογητὸς κύριος ὁ θεὸς μου ὁ ὀφθείς μοι ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ· ὁ εὐδοκήσας διὰ τῆς σῆς χάριτος τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐπισκέψασθαι, μὴ παρίδης με, ὅτι μονογενὴς καὶ πτωχὸς εἰμί ἐγώ· ἔπιδε ἐπὶ τὴν ταπείνωσίν μου καὶ σῶσόν με, ὅτι πρὸς σὲ καταφεύγω τὸν παντοδύναμον." καὶ πληρώσας ὁ μακάριος τὴν εὐχὴν ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ πύργου. τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ βιβλίου· Λαβὼν ὁ κατηχηθεὶς τὰς καινὰς στολάς, ἦλθεν πρὸς τὸν μακάριον Ἐπαφρόδιτον, διακατέχων τὰ καινὰ ἄμφια. ἀναστὰς οὖν καὶ κατελθὼν ἐν τῷ χειμάρρῳ, ἔπηξεν τὸν σταυρὸν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔμπροσθεν τοῦ ὕδατος. ἐγὼ γὰρ Εὐάγριος πελεκητὸν ξύλον εὐρῶν ἐποίησα τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν εἰς αὐτὸ ὀρθόστατον, κατὰ κέλευσιν Παγκρατίου· ἦν δὲ τὸ ξύλον μῆκος ὡς ἡμισυ πήχεως καὶ πλάτος αὐτοῦ ὡσεὶ σπιθαμὴν καὶ ἀνάγοντα χειρὸς, τὸ δὲ ξύλον ἦν τῷ γένει κυπάρισσος. ὡς δὲ ἔστη καὶ ἡγίασεν, κατῆλθεν ὁ ἀνὴρ ἐν τῷ ὕδατι καὶ βαπτισθεὶς ἀνῆλθεν λέγων ὅτι "Πῦρ με περιήστραψεν"· ὡς ἦν

δὲ κατελθὼν, τὸ ἅγιον πνεῦμα, τοῦτο ἦν ἑωρακῶς. ἠρώτησεν δὲ τὸν Ἐπαφρόδιτον· "Τίνος ἐστίν, κύριέ μου ἀπόστολε, ἡ φαιδρὰ εἰκὼν ταύτη;" ὁ πρεσβύτερος πρὸς αὐτόν· "Τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐστίν." καὶ ὡς ἔλεγεν ὁ ἀνὴρ πρὸς τὸν Ἐπαφρόδιτον ὅτι "Εἶδον τὴν εἰκόνα ταύτην ἀπλώσασαν τὴν χεῖρα αὐτῆς καὶ ἀψαμένην μου." ἔτι ἐκ τῆς αὐτῆς βίβλου· Ἦν ὁ μέγας ἀπόστολος δεδωκῶς τοῖς περὶ Παγκράτιον καὶ Μαρκιανὸν στελλομένοις ἐπὶ τὰ ἐσπέρια μέρη πᾶσαν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν· εὐαγγέλιον καὶ ἀποστολικὰ βιβλία καὶ σκευὴ ἱερὰ καὶ δύο σταυροὺς ἔχοντας ράβδους κεδρίνους, τὴν διακόσμησιν τῆς ἐκκλησίας ἡγουν τὴν εἰκόνα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν παλαιάν τε καὶ καινὴν διαθήκην· ἃ ἐγένοντο κατὰ κέλευσιν τῶν ἀποστόλων. καὶ μετὰ τινὰ· Λαβὼν ὁ μακάριος Παγκράτιος τὸν τίμιον καὶ ζωποῖον σταυρὸν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου καὶ τὴν καθολικὴν ἱστορίαν τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἃ καὶ ποιήσας ἦν ἐν πίναξιν χαρτῶις σὺν τῇ τοῦ ἀποστόλου εἰκόνι, καὶ ταύτας τὰς δύο εἰκόνας σὺν τῷ σταυρῷ διακατέχων προσῆλθεν τῷ Φάλκωνι. καὶ ἐγγίσας τῷ ἀνδριάντι καὶ τύψας αὐτόν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, οὐδαμοῦ ῥῆσις, οὐδαμοῦ πνοή. καὶ προσευξαμένου αὐτοῦ καὶ ὀρκίσαντος τοῖς δαιμονίοις, ἦραν τὸν ἀνδριάντα καὶ ἔρριψαν αὐτόν εἰς τὴν θάλασσαν σταδίους τριάκοντα. καὶ μετὰ πολλὰ· Ἀναστὰς ὁ μακάριος Παγκράτιος ἐφόρεσεν τὴν ἱεράν καὶ ἀληθινὴν στολὴν αὐτοῦ ἅπασαν σὺν τῇ διπλοῖδι καὶ πάσῃ ἀκολουθίᾳ καὶ προεκάθισεν ἐπὶ θρόνου ὡς πρέπον ἐστὶν ἱερεῖ ἐπισκόπῳ. καὶ ἐνέγκας τὸν τίμιον σταυρὸν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου παρέστησεν ἐνώπιον αὐτοῦ. καὶ οὕτως ἐδέξατο τὸν Βονιφάτιον τὸν ἡγεμόνα Ταυρομενίας. καὶ πάλιν ὅτι ἐν εὐχαῖς καὶ ψαλμωδίαις μετὰ τῶν λοιπῶν ἱερῶν ἔμπροσθεν αὐτῶν προετίθεσαν τὰς ἱεράς εἰκόνας. καὶ αὐτῆς φησὶν ὅτι ἐπὶ τῇ καταλύσει τοῦ εἰδώλου τοῦ Λύσσωνος καὶ τῶν εἰδώλων τῶν Μοντανῶν τὰς αὐτὰς ἱεράς εἰκόνας ἐπεφέροντο. καὶ μετ' ὀλίγα ὅτι μέλλοντος ἀπέρχεσθαι εἰς πόλεμον Βονιφατίου τοῦ ἡγεμόνος Ταυρομενίας, χειροτονεῖ ὁ μακάριος Παγκράτιος τὸν Εὐάγριον πρεσβύτερον πρὸς τὸ συνοδεῦσαι αὐτῷ. ἐνέγκας δὲ τὰ σίγνα, ἅπερ ἦν ποιήσας, ἐπιστέλλει Εὐαγρίῳ ποιῆσαι ἐν τῷ πρώτῳ σίγνῳ τὴν εἰκόνα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς τὸν τύπον τοῦ τιμίου καὶ ζωποιοῦ σταυροῦ· ἅπερ δὴ καὶ ἀπετέλεσεν. καὶ ἀπάραντες πλοῖ ἀνήχθησαν ἐπὶ τὸ Δυρράχιον καὶ συμβαλόντες τοῖς ὑπερκειμένοις βαρβάροις καὶ νικήσαντες αὐτοὺς ἐν τῷ πολέμῳ ἔλαβον ἐξ αὐτῶν αἰχμαλωσίαν ἕως τῶν ὀγδοήκοντα χιλιάδων καὶ σκύλα πολλὰ, χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ ἄρματα παμπληθῆ. τοιαῦτα καὶ ἕτερα πλεῖστα ἀναγεγραμμένα ἐν τῇ βίβλῳ εὐρηται τοῦ ὀσίου. 84 οὕτως οἱ τε θεῖοι ἀπόστολοι καὶ οἱ τούτων μαθηταὶ ἐπὶ τὸ κήρυγμα διαθέοντες καὶ τὸν λόγον τὸν σωτήριον πανταχῇ διασπεύροντες καὶ τὴν τῶν εἰδώλων ἐξαμαυροῦντες πλάνην, τὰ τῆς ἐπιδημίας πρὸς ἀνθρώπους Χριστοῦ τῇ τε διδασκαλίᾳ καὶ τῇ ἱστορίᾳ ταύτῃ (ἐπεὶ εἰς ταυτὸν φέρει ἀμφοτέρα) διετίθεντο, ὡς δι' ἀμφοῖν ὁμοτίμως τρέχειν τὸ εὐαγγέλιον· καθὰ καὶ τὸν ἱερόν Θωμᾶν πεποικέναι ἱστορήται ἐφ' οἷς ἔθνεσιν τὸ εὐαγγέλιον ἐμαθήτευσεν, ὡς ἀκόλουθον καὶ οἰκεῖον τῷ λόγῳ καὶ τὴν γραφὴν ταύτην παραδίδοσθαι. εἰ δὲ τινες, ἀπιστία καὶ ἀγνωμοσύνη περὶ τὰ θεῖα ἔτι κεκρατημένοι, τῶν φωνῶν τούτων χάριν διαμφισβητοῖεν, καίτοι ἐπὶ πλέον παρὰ πολλοῖς φερομένων, τῷ τινὰς ἴσως τῶν ὀλοκλήρων βιβλίων ἀμοιρεῖν, οἱ τῆς ἐκκλησίας πολέμιοι ἀπολογεῖσθωσαν, παρ' οἷς ἔργον καὶ σπούδασμα καὶ πάλαι καὶ νῦν τὰς βίβλους πανταχόθεν ἀθροίσασι καθ' ἃς εἰκόνας μνήμη ἐφέρετο, τὰς μὲν ὅσαι τῶν ἀλλοτρίων ἔτυχον τῆς θείας καθυλακτοῦσαι σαρκώσεως σὺν προθυμίᾳ περιποιεῖσθαι πολλῇ, τὰς δὲ ὅσαι τῇ ἐκκλησίᾳ οἰκεῖαι καὶ τῷ λόγῳ τῷ καθ' ἡμᾶς συναγορεύουσαι σθένει διαλυμαίνεσθαι παντί. τούτων γὰρ τινὰς μὲν καθὰ καὶ τὰ λοιπὰ ἱερὰ καὶ ἅγια πυρὶ παραδίδόασιν,

ένιας δὲ διατέμνοντες καὶ ἀποξέοντες, ἄλλας δολίως παραποιούντες πως καὶ νοθεύοντες ἀκλεῶς διέφθειραν. ταῦτα καὶ ἐξ ἐτέρων μὲν πλειόνων ἐμφανὲς πολλοῖς γέγονεν, ἐκδηλότερον δ' ἂν φωραθείη εἴ τιτι τῆ βίβλῳ καθ' ἣν τὰ τοῦ προειρημένου ἱερομάρτυρος Παγκρατίου ἱστορηται, ἀρχαιοτάτη γε οὔση περιτυχεῖν ποθεν περιγένοιτο, ἦν αὐτοῖ ὄψεσιν αὐταῖς τέλεον ἀπηχρειωμένην τεθεαμένοι, τὴν τόλμαν τῶν ἀσεβῶν κατεπλάγημεν· οὕτως αἰσχροῦς καὶ ἀκόσμως αἱ ἱεραὶ παρ' αὐτοῖς ἐπιβουλεύονται δέλτοι, ὡς μὴ δὲ νηπιάζοντα παῖδα τὰ τοῦ δόλου λανθάνειν. τὰ οὖν προδεδειγμένα τοῖς μὲν πιστοῖς τὴν θεῖαν καταγγέλλει κηδεμονίαν, ἦν δὴ διὰ τῆς τοῦ θεοῦ λόγου ἐπιφανείας καὶ ἔγνωμεν καὶ πεπιστεύκαμεν καὶ πεπλουτήκαμεν, τοῖς ἀπίστοις δὲ παιδιὰ τις καὶ λῆρος τάχα φανεῖται· καὶ ξένον γε οὐδὲν, ἐπεὶ τὸ εὐαγγέλιον ἐν τοῖς ἀπίστοις κεκαλυμμένον τυγχάνει, τὴν ἀχλὺν τῆς ἀπιστίας τὰς ψυχὰς ἐπισκοτίζουσιν ἔχουσιν· καὶ ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστίν, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν δύναμις θεοῦ ἐστίν. 85 τούτων οὕτως προενηνεγμένων, τὰς ἐξῆς ἐπισκεψόμεθα χρήσεις. δεύτερον γὰρ παράγουσιν Ἀστέριον ἐπίσκοπον Ἀμασειᾶς ἐπιγραφόμενον, ἐν τῷ πεποιημένῳ αὐτῷ εἰς τὸν πλούσιον καὶ τὸν Λάζαρον λόγῳ φάσκοντα οὕτως· Μὴ γράφε τὸν Χριστόν· ἀρκεῖ γὰρ αὐτῷ ἢ μία τῆς ἐνσωματώσεως ταπεινοφροσύνη, ἦν αὐθαιρέτως δι' ἡμᾶς κατεδέξατο, ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς σου βαστάζων νοητῶς τὸν ἀσώματον λόγον περίφερε. καὶ ταῦτα μὲν ἐκ τοῦ ὅλου συγγράμματος πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν, ὡς ἐνόμιζον, χρησιμεύοντα μόνον ὑφελόμενοι προὔθηκαν, τὰ λοιπὰ (ἐπεὶ ἅπερ αὐτοῖς αἰρετὰ ἐδόκει ἔπραττον) παριδόντες· ἡμεῖς δὲ δίκαιον ὠήθημεν ἄνωθεν τὸν λόγον ἀναλαβόντες τὰ λειπόμενα πρὸς τὴν ὑπόθεσιν προσεκκληρῶσαι, ὡς ἂν οἱ ἐντυγχάνοντες εὐμαρέστερον τοῦ γεγραφότος τὸν νοῦν καὶ ὅτου δὴ χάριν γεγράφηκεν ἔλοιεν. ἔχουσι γὰρ ὧδε· Ὅσοι τε καὶ ὅσαι τῶν πλουτούντων ἐν ὑμῖν εὐλαβέστεροι, ἀναλεξάμενοι τὴν εὐαγγελικὴν ἱστορίαν, τοῖς ὑφάνταις παραδεδώκασιν, αὐτὸν λέγω τὸν Χριστὸν μετὰ τῶν μαθητῶν ἀπάντων καὶ τῶν θαυμασίων ἐκάστων ὡς ἢ διήγησις ἔχει (ὄψει τὸν γάμον τῆς Γαλιλαίας καὶ τὰς ὑδρείας, τὸν παραλυτικὸν τὴν κλίνην ἐπὶ τῶν ὤμων φέροντα, τὸν τυφλὸν τῷ πηλῷ θεραπευόμενον, τὴν ἀμαρτωλὸν τοῖς ποσίν τοῦ κυρίου προσπίπτουσαν, τὸν Λάζαρον ἐκ τοῦ τάφου πρὸς τὴν ζωὴν ὑποστρέφοντα), καὶ ταῦτα ποιοῦντες εὐσεβεῖν νομίζουσιν καὶ ἱμάτια κεχαρισμένα τῷ θεῷ ἀμφιένυσθαι. ἐμὴν δὲ εἰ δέχονται συμβουλήν, ἐκεῖνα ἀποκτώμενοι, τὰς ζώσας εἰκόνας τοῦ θεοῦ τιμάτωσαν· μὴ γράφε τὸν Χριστόν· ἀρκεῖ γὰρ αὐτῷ ἢ μία τῆς ἐνσωματώσεως ταπεινοφροσύνη, ἦν αὐθαιρέτως δι' ἡμᾶς κατεδέξατο ὁ κύριος, ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς σου βαστάζων νοητῶς τὸν ἀσώματον λόγον περίφερε. μὴ ἐν τοῖς ἱματίοις ἔχε τὸν παραλυτικόν, ἀλλὰ τὸν κείμενον ἄρρωστον ἐπιζήτησον· μὴ θεωρεῖ συνεχῶς τὴν αἰμορροοῦσαν, ἀλλὰ χήραν θλιβομένην ἐλέησον· μὴ τὴν ἀμαρτωλὸν γυναῖκα ἐπὶ μελῶς ὄρα γονυπετοῦσαν τὸν κύριον, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς ἑαυτοῦ πλημμελήμασιν συντριβόμενος πυκνὸν ἔκχει τὸ δάκρυον· μὴ τὸν Λάζαρον ἐγειρόμενον ἐκ νεκρῶν σκιαγράφει, ἀλλὰ τῆς σῆς ἀναστάσεως ἀγαθὴν τὴν ἀπολογίαν εὐτρέπιζε· μὴ τὸν τυφλὸν ἐπὶ ἐσθῆτος περίφερε, ἀλλὰ τὸν ζῶντα καὶ τῶν ὄψεων ἀφηρημένον ταῖς εὐποΐαις παραμύθησαι· μὴ τοὺς κοφίνους ζωγράφει τῶν λειψάνων, ἀλλὰ τρέφε τοὺς πεινῶντας· μὴ τὰς ὑδρείας ἐπὶ τῶν ἱματίων βάσταζε, ἃς ἐν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας ἐπλήρωσεν, ἀλλὰ πότιζε τοὺς διψῶντας. καὶ ταῦτα μὲν ὧδε ἐπὶ λέξεως ἔχει. οὗτος δ' οὖν ὁ Ἀστέριος, ὅσον ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ λόγου νοεῖν ἐνδίδωσιν, οὐ φαίνεται προηγουμένως οὐδὲ τὸν Χριστὸν ἀπειργῶν εἰκονίζεσθαι οὔτε μὴν ἀπροσκύνητον τὸ εἰκονιζόμενον εἶναι· σκοπὸς δὲ αὐτῷ πρόκειται διὰ τῆς ἠθικῆς ταύτης διδασκαλίας τῆς μὲν τῶν πενομένων προμηθεῖσθαι οἰκονομίας, τῆς δὲ τῶν εὐθηνουμένων καθικνεῖσθαι μικρολογίας. πρῶτον μὲν γὰρ εὐλαβεστέρους τοὺς ἀναλεξαμένους καλεῖ καὶ ὅτι εὐλαβεῖας τοῦτο

ἔργον οἶδεν (εὐλαβείας δὲ εἵνεκεν οὐκ οἶδα εἴ τις τοὺς κεκτημένους διαμέμψαιτο), ἔπειτα δὲ εὐαγγελικὴν ἱστορίαν καλεῖ, ἣν διαμωμεῖσθαι πῶς οὐ πόρρω που τῆς Χριστιανῶν θεοσεβείας ἀπώκισται; ταῦτα τοῖνυν πρότερον ὥσπερ ἐν ἐγκωμίου τρόπῳ διεξελθὼν, ἐπὶ τὴν ἰδίαν ἐπάνεισιν πρόθεσιν. ἐπεὶ οὖν πρὸς τοὺς κατὰ τὸν παρόντα βίον πλουσίους τὸν λόγον προάγει, ὁρῶν τινὰς τάχα ἐμμανῶς περὶ τὴν ὕλην διακειμένους, ὡς δὴ καὶ τοῖς ὑφάνταις αὐτοῖς παρέχειν πράγματα καὶ πρὸς τὴν ποικιλτικὴν ταύτην τῶν σηρικῶν ὑφασμάτων καὶ τὴν Συβαρικὴν ἐσθῆτα κατατρίβεσθαι, παραινεῖ λοιπὸν τὸ περιττὸν καὶ φιλότιμον τῆς περὶ τὸν πολυτελεῖ τοῦ ἱματισμοῦ κόμπον δαπάνης περικόπτειν καὶ μὴ περὶ πολλοῦ τῶν περιβολαίων τὴν ἄχρηστον κτῆσιν ποιεῖσθαι καὶ τὴν λαμπρότητα, ὣν ἡ δόξα καὶ ἡ εὐπρέπεια ἐν ἴσῳ καὶ ἔαρινοῖς ἄνθεσιν διαρρεῖ τε καὶ ταχέως ἀπομαραίνεται, ἐπιμέλεσθαι δὲ μᾶλλον τοῦ τιμιωτέρου τῆς ψυχῆς κτήματος καὶ τοῦτο κατορθοῦσθαι διὰ τῆς εἰς τοὺς δεομένους ἀδελφούς δαψιλοῦς ἐπιδόσεως καὶ ἐνταῦθα τὴν πλείστην τῶν χρημάτων καταναλοῦν εὐπορίαν καὶ κτῆσιν. καὶ ταῦτα μὲν τὰ τῆς παρουσίας ὑποθέσεως ἐπαγγέλλεται· εἰ δὲ τις ἀκριβέστερον ἐπιστήσειεν, εὖροι ἂν τουτονὶ τὸν Ἀστέριον γεγηθότα πως καὶ ἠδόμενον περὶ αὐτὸ τὸ τῆς ἱστορίας φαινόμενον, ἐν ᾧ μάλιστα εὐαγγελικὴν προσαγορεύει καὶ ὥσπερ ὑπ' ὄψιν ἄγει διὰ τοῦ καταλόγου τὰ πράγματα, εὐλαβεστέρους τε τοὺς ἀναλεξαμένους ἐπίσταται, καὶ οὐδὲ εἰκόνας κατονομάζει τὰ γεγραμμένα ἀλλὰ κύριον ἀπλῶς μάλιστα ἐπὶ τῇ γυναικὶ τῇ ἁμαρτωλῶ καὶ μαθητὰς καὶ τὰ κατὰ τὸν γάμον τῆς Γαλιλαίας καὶ τὰ λοιπὰ πρόσωπά τε καὶ πεπραγμένα θαύματα, ἅπερ ἐκεῖσε ἀπηριθμήσατο, δίχρα τῆς ὀπωσοῦν ἑτερονυμίας καὶ παραφράσεως. εἰ γοῦν τὸν Χριστὸν μόνον ἐνταῦθα μὴ γράφεσθαι παρῆνει, εἶχετο ἂν ἀφορμῆς τινος τῶν ματαίων ὁ λόγος· εἰ δὲ καὶ τοὺς μαθητὰς καὶ τὸν τυφλὸν καὶ τὸν παράλυτον καὶ πάντα ὅσα πρόκειται γράφειν ἐπὶ τῇ συμβουλῇ διεκώλυεν, τίς οὐκ ἂν αἰσθοίτο, εἰ καὶ τῶν ἀγροικωτέρων καὶ ἀμαθεστέρων εἴη, ὅτι οὐ τὸ μὴ γράφεσθαι πάντως τὸν Χριστὸν ἐντεῦθεν εἰσφέρεται, τῆς δὲ τῶν πτωχῶν εἵνεκεν κηδεμονίας τὸ εἶδος τοῦτο τῆς παραινέσεως ἐπιτετήδευται, ἐπεὶ οὕτω γε δεῆσοι, μὴ δὲ τυφλὸν μὴ δὲ παράλυτον ἢ γυναῖκα καὶ ὑδρείας καὶ κοφίνους γράφεσθαι, εἴ γε λέγειν ἔξδον ὡς διὰ σεβάσματος τοὺς κοφίνους καὶ τᾶλλα οὐχ' ἦττον ἢ θεοὺς γεγραμμένους ἠγοῦντο τῆνικαῦτα οἱ ἄνθρωποι. ἀλλ' οὐδεὶς ἂν τοῦτο σωφρονῶν ἐννοήσειεν· μόνων γὰρ τῶν ἀφραϊνόντων ἐστὶν τὸ φλυᾶρημα. 86 οὐκοῦν ἐμφανὲς διὰ πάντων καθίσταται ὡς οὐ πρὸς καθαίρεσιν τῶν ἱερῶν ἀπεικονισμάτων προηγουμένως ὁ λόγος αὐτῶ, πρὸς δὲ τὸ περιορᾶν τὴν τῶν ἱματίων ἄκαιρον περιφάνειαν καὶ τὸν κόσμον καὶ τῆς τῶν πτωχῶν ἐπιμελείας ἀντέχεσθαι· πρὸς γὰρ τοὺς τῇ ἀμετρίᾳ τοῦ καλλωπισμοῦ τῶν ὑφασμάτων χρωμένους ὥσπερ ἀγανακτῶν δείκνυται· διόπερ παρεγγυᾷ τοῖς πλουσίοις τοῦ μὲν ἱματισμοῦ τὴν πολλὴν φιλοτιμίαν καὶ τὸ φιλόπλουτον περιῖστασθαι καὶ μὴ τὴν σπουδὴν ἅπασαν περὶ τὰ ὕλικά καὶ σωματικά τίθεσθαι, παραμυθεῖσθαι δὲ καὶ περιέπειν τοὺς ἐκ τῆς αὐτῆς εἰκόνας καὶ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ καὶ συγκράματος, διὰ τῆς συμπαθείας καὶ εὐποιίας εὐεργετοῦντας μετὰ πολλῆς τῆς ἀφθονίας. τὸ τοιοῦτο δ' ἂν τις τῆς διδασκαλίας εἶδος οὐ παρὰ Ἀστερίῳ μόνῳ, ἤδη δὲ καὶ παρὰ πᾶσιν τοῖς θεοσόφοις τῆς ἐκκλησίας καθηγεμόσιν πανταχοῦ προχειριζόμενον ἴδοι· οἰκεῖον γὰρ τῆς τῶν διδασκάλων ὡς ἀληθῶς προστασίας καὶ τῆς τῶν πενεστέρων ἔνεκεν παραμυθίας μάλιστα· προσεκτέον δὲ ὅτι προστάττων Ἀστέριος μὴ γράφειν τὸν Χριστὸν, γραφόμενον αὐτὸν εἰδῶς καὶ μάλα προδήλως ἑαυτὸν νῦν ἡμῖν εἰσάγει. ἄρα γὰρ ὡς πεφυκότα γράφεσθαι τοῦτο ποιεῖ ἢ μή; ὡς μὲν γὰρ πεφυκότα, οὐδεὶς τῶν νοῦν ἐχόντων ἀντρεῖ· τίς γὰρ σωφρονῶν προστάττει τινὶ μὴ δρᾶν ἢ μὴ πέφυκε γίνεσθαι; οἶον, οὐδεὶς προστάττει τινὶ μὴ ἵπτασθαι. τίνος ἔνεκεν; ὅτι μὴ πέφυκεν ἵπτασθαι δῆλον δήπου· βαδίζειν μέντοι καὶ ναυτίλλεσθαι καὶ ὅ,τι ὅμοιον τῇ φύσει πρόσεστιν, ὅτι

πέφυκεν ἤδη· ἦδει οὖν ἐκ παντὸς ζωγραφούμενον τὸν Χριστόν. διατοῦτο μὴ γράφεσθαι αὐτὸν παρηγγύα, ὡς τοῦτο ἤδη πεφυκότα· καὶ ὃ πέφυκε γίνεσθαι, διὰ δὲ τὰς εἰρημένας αἰτίας, οὐ διὰ τὸ μὴ εἰκονίζεσθαι, ἀπείργειν ἐβούλετο. εἰ δέ τις τὸ ἀρκεῖ αὐτῷ ἢ μία τῆς ἐνσωματώσεως ταπεινοφροσύνη ὡς αἴτιον καὶ κατασκευαστικὸν τοῦ μὴ γράφεσθαι τὸν Χριστὸν ἐννοῶν ἀντιθεῖη, ἴστω ὡς ὁ τῆς ταπεινοφροσύνης τρόπος γραφόμενον ἡμῖν μᾶλλον αὐτὸν ὑποδείκνυσιν· εἰ γὰρ τὸ ὑψηλὸν καὶ θεῖον ἄγραπτον, τὸ ταπεινὸν καὶ ἀνθρώπινον γραφόμενον ἀνάγκη δίδοσθαι. τὸ δὲ εἰρημένον παρ' αὐτῷ· ἐπὶ τῆς ψυχῆς σου βαστάζων νοητῶς τὸν ἀσώματον, ἐν ἧθει λεχθὲν οἰητέον, οὐκ ἀποφάσεως χώραν ἔχειν· τοιαῦτα γὰρ πρὸς τοὺς πολίτας διαλεγόμενον ἐννοεῖν πάρεστιν, ὡς "Εἶ γε διὰ τὴν ἐνσωμάτωσιν τοῦ Χριστοῦ", φησί, "περὶ τὴν πολυτέλειαν καὶ ποικιλίαν τῶν ἀμφίων τοσοῦτός σοι ὁ πόνος καὶ ἡ φροντίς ἐγγίνεται, ἐννόησον αὐτὸν ποτε καὶ ἀσώματον, μὴ ἐξιστάμενον μέντοι τοῦ σώματος (ἔστι γὰρ καὶ παρὰ σοὶ τὸ ἀσώματον ὡς εἰκονίζεις θεόν· οὐδὲ γὰρ ὁ σὸς νοῦς καὶ ἡ ψυχὴ σῶμα, κἂν ἐν σώματι συνῆπται καὶ ἦνωται), ἵνα σὺ εἰς μνήμην ἐπὶ τῆς ἀσωμάτου ψυχῆς φέρῃς αἰεὶ καὶ νοῦν καὶ ψυχὴν θεραπείης, καὶ καθαρεύῃς τὸν λογισμὸν καὶ τὴν διάνοιαν διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν τηρήσεως καὶ ἐπισκέψεως τῶν πενία τρυχομένων καὶ νόσω βεβλημένων ὁμοιοπαθῶν ἡμῖν ἀνθρώπων, καὶ κατευθύνῃται σοὶ πρᾶξις καὶ βίος καὶ φωτίζεται τὰ κατὰ θεὸν διαβήματα. καὶ μὴ πάντα τοῖς σωματικῶς ὀρωμένοις καὶ εἰς χρῆσιν κόσμου σωματικοῦ χρησιμεύουσιν χαρίζου, δι' ἃ φθέγγεσθαι ταῦτα ἠνάγκασμαι καὶ τὸν λόγον προάγειν ὑμῖν ἐπαχθέστερον." οὐκοῦν οὐδὲ τὸ ἀσώματον ἐκκληπτέον ἐνταῦθα καθάπερ οὗτοι ὑπολαμβάνουσιν, ἐπεὶ οὕτω γε ταῖς ἀληθείαις Μανιχαῖος καθαρὸς καὶ τὰ Μανιχαίων νοσῶν ἀναδειχθήσεται, οἷς ἀκολουθεῖν ὡς διδασκάλοις πρόθυμοί τε καὶ ἐτοιμότατοι. ἐκ δὴ τούτων ἀπάντων ἐμφανῆ ἑαυτὸν καθίστησιν ὅπως περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐδόξαζεν ἐνσωματώσεως, ὅτι ὁ γινώσκων ὡς κατὰ τὸ ἀσώματον αὐτοῦ ὁ Χριστὸς πανταχοῦ πάρεστιν οἶδεν ὅτι σωματικῶς οὐ πάρεστιν· ὅθεν σαφέστερον συναναφαίνεται ὅτι καὶ περιγραφτὸν αὐτὸν δοξάζει καὶ γραπτὸν κατὰ τὸ σωματικῶς νοούμενον. ἐν οἷς καὶ τὴν τοῦ λόγου δύναμιν καὶ τοῦ συγγραφέως τὴν πρόθεσιν συνορᾶν ἔξεστιν, ὅπως περιεργότερον τοῦ δέοντος διελέχθη, μικρὸν καὶ τὸ εὐσεβὲς παριδῶν, ἵνα τοὺς περὶ τὴν τοῦ πλούτου ἀδηλόγητα ἐκ περιουσίας στρεφομένους οἰκοδομήσῃ καὶ κερδήσῃ τοὺς πλείονας ταῦτα οἰκονομῶν. ἐντεῦθεν οἱ πάντα παραχαράσσοντες, τὸ μὴ γράφεσθαι Χριστὸν καὶ τὸ ἀσώματον ὑφαρπάσαντες, τῆς οἰκείας παρανομίας τὴν κακουργίαν συνιστᾶν ἔδοξαν· ὧν οὕτως ἀνακαθαρθέντων μάτην ἀυχοῦσιν Ἀστέριον οἱ παράπαιστοι. 87 καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἔχοντα δεδείχθω· ἐφεπομένως δὲ τούτοις εἰσήχθω πάλιν Ἀστέριος. εἰ μὲν παρὰ τὸν ἐν χερσὶν ἕτερος, ἢ ἀλήθεια εἰδείη ἂν μόνη, ἡμεῖς δὲ οὐδὲν τούτου γε εἶνεκεν διοισόμεθα· εἰ δὲ ὁ αὐτὸς οὗτός ἐστιν, αὐτόθεν τοῖς οἰκείαις τοξέυμασιν βαλλέσθωσαν καὶ βολίσις ὀξείαις τραυματιζέσθωσαν καὶ τῶν ἐξευρημένων μηχανημάτων τὰς σφενδόνας δεχέσθωσαν. παραιτίσθω γὰρ νῦν καὶ πλουσίους καὶ πένητας πλοῦτόν τε καὶ πενίαν ὡσαύτως καὶ πᾶσαν τὴν κατὰ τὸν βίον εὐδαιμονίαν καὶ δυστυχίαν, καὶ περιαιρείσθω τὰ ἐντεῦθεν παρακαλύμματα καὶ προβλήματα. γυμνὴ δὲ καὶ διαφανεστέρα ἢ ὀρθὴ τῆς ἐκκλησίας ἐκκαλυπτέσθω καὶ προερχέσθω δόξα, ἐξυμνεῖτω δὲ τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον τοῦ Χριστοῦ ἀνδριάντα ὅπως τε συνήγορος τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἔστηκεν καὶ μάρτυς τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ἄνθρωπον καθ' ἡμᾶς πεφηνέναι σιωπῶν ἀπαράγραφτος καὶ κῆρυξ τῶν θαυμάτων αὐτάγγελος, ἔλεγχος δὲ τῆς Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων ἀπιστίας καὶ ἀθεΐας. κἂν εἰς δεῦρο τὸ θεῖον ἐκεῖνο ἄγαλμα ἐπὶ σχήματος ἔμμενεν, εἰ μὴ τῶν δυσσεβῶν τινὲς καὶ ἀθέων τῶν κατὰ καιροὺς ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων ἀρξάντων, μίσει τε τῷ εἰς Χριστὸν καὶ ζήλω τῷ κατὰ τῆς εὐαγοῦς ἡμῶν θρησκείας, καθεῖλον· καὶ ἐκ μέσου ἀρθέν, ὅ,τι γέγονεν νῦν οὐκ ἐγνωσμένον ἡμῖν. ἐγκωμιαζέτω

δὲ ὁ αὐτὸς καὶ τὸ ἰδρῦσαν γύναιον, καὶ μάλα ἀγάμενος τῆς ἀρίστης εὐγνωμοσύνης τὴν ἄνθρωπον καὶ ὧν εἵνεκεν τὸν εὐεργέτην ἀμείβεται, τὸ περὶ τὴν συμπεσοῦσαν χαλεπωτάτην νόσον θαῦμα τοῦ θεραπευτοῦ στηλιτεύουσα. ἐκκείσθω δὲ ἐπὶ λέξεως ὧδε ἔχων ὁ λόγος· Καταμάθωμεν δὲ λοιπὸν τῆς ἰαθείης γυναικὸς τὸ εὐχάριστον καὶ τὴν εὐγνώμονα ψυχὴν μεθ' ἧς τὴν δωρεὰν ὑπεδέξατο. τῆς γὰρ Πανιάδος οὔσα πολίτις (πολίχνη δὲ αὕτη τῆς Παλαιστίνης), ἀγάλματι χαλκῷ τὸν εὐεργέτην ἐτίμησεν, τοῦτο γέρας ἀξιόπιστον οἰηθεῖσα τῆς χάριτος. καὶ χρόνος πολὺς ἐτήρει τὸ ξόανον εἰς ἔλεγχον ἀκριβῆ τῶν τὸ ψεῦδος τολμώντων ἐπιφημίζειν τοῖς εὐαγγελισταῖς· τοῦτο γὰρ μισθὸς τῆς ἰατρείας· βοώσης τὴν χάριν, πῶς ἐνήν ἀθετῆσαι τὴν θεραπείαν; καὶ οὐδὲν ἐκώλυεν μέχρι νῦν σώζεσθαι τὸν ἀνδριάντα καὶ δεικνύειν ἀμφοτέρω, καὶ τοῦ θεοῦ τὸ θαυμάσιον καὶ τῆς εὐπαθούσης τὸ χαριστήριον, εἰ μὴ Μαξιμῖνος ἐκεῖνος ὁ μικρὸν πρὸ τοῦ Κωνσταντίνου τῆς Ῥωμαίων βασιλείας προηγησάμενος, ἀνὴρ εἰδωλολάτρης καὶ δυσσεβῆς καὶ ζηλοτυπῶν ἐν τῷ ἀγάλματι τὸν Χριστόν, ἀνείλετο τῆς πολίχνης τὸν χαλκὸν μόνον, οὐ τὴν μνήμην τῶν γενομένων. ἰδοὺ γὰρ ὁ μὲν ἀνδριάς οὐ φαίνεται, τὸ δὲ εὐαγγέλιον πανταχοῦ βοᾷ καὶ κηρύσσει, καὶ ὁ λόγος τῆς αἱμορροούσης ἀπὸ ἡλίου ἀνίσχοντος μέχρι καὶ δυομένου ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην λαλεῖται, καὶ συνέβη μάταιος πόνος τῷ δυσσεβεῖ ἢ τῆς αἰσθητῆς ὕλης κλοπή· ὁ μὲν γὰρ χαλκὸς καὶ φαινόμενος ἐστὼς ἐσιώπα, ἄψυχον τῶν θαυμασίων ὑπόμνημα, ἢ δὲ μνήμη μετὰ τοῦ λόγου παραλαβοῦσα τὸ ἔργον καθημέραν διατρέχει πόλεις καὶ κώμας, πανταχοῦ τὸν εὐεργέτην κηρύσσουσα. ἐμφανὴς οὖν ἐνταῦθα Ἀστέριος οὐκ ἀπείργων ἀνίστασθαι τὰ Χριστοῦ ὑπομνήματα οὐδὲ μεμφόμενος τῇ γυναικὶ τῆς πράξεως, οὐδὲ πλούτου καὶ περιουσίας χρημάτων καὶ ἱματισμοῦ τοῦ πολυτελοῦς κατηγορῶν, ἀλλὰ καὶ ἐγκωμίους ἐπαίρων τὸ πρᾶγμα· ἐπεὶ λόγος ἔχει καὶ τῶν ἐπιφανῶν εἶναι ταύτην καὶ τῶν εὐπορωτάτων τῆς πόλεως, ἔξ οὗ καὶ ἴδιον ἐπίπροσθεν τοῦ ἱεροῦ ἀγάλματος συνανεστήλωσεν ἀνδριάντα, δημοσιεύουσα καὶ τοῦ θεραπευτοῦ τὸ μεγαλεῖον καὶ τῆς θεραπευθείσης τὴν πίστιν καὶ τὴν εὐγνώμονα πράξιν. εἰ δέ που καὶ περὶ τῶν ἱερῶν τῶν ἁγίων μορφωμάτων ἁγιοπρεπῶς ἡμῖν Ἀστέριος διαλέγεται, ὁποῖά ἐστιν ἄπερ εἰς τὴν πανεύφημον μάρτυρα Εὐφημίαν ἐξέφρασεν, ὑπερκείσθω μὲν τανῦν, οὐ πολλῶ δὲ ὕστερον εὐκαίρως καὶ κατὰ τὸν οἰκεῖον παραλαμβανέσθω τόπον, ὅποτε καὶ κατὰ τῶν ἁγίων οἱ τῶν ἁγίων ἔχθιστοι τὴν παροιμίαν διασκευάζουσιν. 88 εἰ δέ τις καὶ τῶν οὐ κεκλημένων παρὰ τῶν ἀθλίων τυγχάνει, ἀλλ' ἡμῖν γε καλείσθω καὶ παρατιθέσθω, ἐπεὶ τῶν διδασκάλων τῶν κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ὑπάρχει ἐπισημότητος Ἐπίπατρος δ' οὗτός ἐστιν, ὃς τῆς Βοσθηρῶν ἱερωσύνης τὰς ἡνίας πεπίστευτο, καὶ δὴ καὶ φραζέτω ἐν τοῖς συντεθειμένοις αὐτῷ εἰς τὴν αἱμόρρουν λόγοις τοῖς προφθάσασιν συμβαίνοντα· Ταῦτα τοῦ σωτηρίου κρασπέδου λαβομένη ἔλεγεν ἢ αἱμόρρους, ὡς βασιλέα τῆς φύσεως κρατοῦσα τὸν κύριον καὶ τοῦ πάθους τὴν τυραννίδα διδάσκουσα· καὶ τυχούσα τῆς δωρεᾶς, ἀνδριάντα ἤγειρεν τῷ Χριστῷ τὸν μὲν πλοῦτον ἰατροῖς ἀναλώσασα, τοῦ δὲ πλούτου τὰ λειπόμενα προσενέγκασα τῷ Χριστῷ. οὗτοι οἱ θεοφόροι οὐ μόνον οὐ κωλύουσιν Χριστοῦ τε αὐτοῦ καὶ τῶν ἁγίων τὰς ἱεροτυπίας ἀνιστᾶν, ἤδη δὲ καὶ προτρέπουσιν, τοὺς ἀνιστῶντας ἐγκωμίων ἀξιούντες μεγίστων. τί γὰρ ἂν εἴη ἄλλο ἐγκώμιον ἢ ὅπως οἱ ἀρετῶντες καὶ ἀγαθουργεῖν ἐθέλοντες πρὸς τὸν ὅμοιον διεγείροντο ζῆλον καὶ πρὸς εὐσέβειαν ἐπιδιδόειν; Ὡν γὰρ τοὺς ἐπαίνους οἶδα, τῶν ἁγίων τις ἔφησεν, τούτων σαφῶς καὶ τὰς ἐπιδόσεις. παρητήσθω ἡμῖν Εὐσέβιος ὁ τοῦ Παμφίλου λεγόμενος καὶ τῆς Καισαρέων τῆς κατὰ Παλαιστίνην ἀρχιερεὺς ἀνιέρως γενόμενος, καίτοι τὰ κατὰ τὸν ἱερὸν τοῦτον ἀνδριάντα καὶ εἰδὼς καὶ ἀναγράφων τηλαυγέστερον, ἐπεὶ καὶ αὐταῖς ὄψεσιν παραλαβεῖν ἱστορεῖ, τῷ τοῦ γυναιίου ὁμοῦ χαλκουργήματι, ὃ τὴν θεραπευθεῖσαν τοῦ δυσιάτου πάθους εἰκόνιζεν. εἰ γοῦν περὶ ταῦτα τῶν ἀληθῶν

ἐξήρηται, τῶν καιριῶν ὅμως ἀπέρρηκται. ἐκ κακῆς οὖν γλώσσης οὐκ ἂν δῶρον ἡδὺ δεξαίμην καὶ μῦθοι οὐκ ἀπεικότως ἔχουσιν. 89 οὕτω ταῦτα διεξιόντες ἐφ' ἐτέραν τῶν ἐκπεφασμιμένων χρῆσιν μέτιμεν· προάγουσι γὰρ μεταταῦτα Λεοντίου τινὸς λόγον περιέχοντα οὕτως· Ἐν δὲ τῷ προσεύχεσθαι αὐτὸν ἐγένετο τὸ εἶδος τοῦ προσώπου αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος καὶ ὁ ἱματισμὸς αὐτοῦ λαμπρῶς ἐξαστράπτων. οἷς ἐπιφέρει λέγων· Καλῶς οἱ χρωμα τογράφοι ζωγράφοι μίαν εἰκόνα τοῦ κυρίου γράφειν οὐ μεμαθήκασιν. ποίαν γὰρ εἰκόνα ἰσχύουσιν γράψαι; τὴν ἐν τῷ βαπτίσματι, ἦν ὁ Ἰορδάνης ἰδὼν ἔφριξεν; ἀλλὰ τὴν ἐν τῷ ὄρει, ἦν οὐχ' ὑπήνεγκαν κατανοῆσαι Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης; ἀλλὰ τὴν ἐν τῷ σταυρῷ, ἦν ὁ ἥλιος κατανοήσας ἐσκοτίσθη; ἀλλὰ τὴν ἐν τῷ τάφῳ, ἦν κατανοήσασαι αἱ κάτω δυνάμεις ἔφριξαν; ἀλλὰ τὴν ἐν τῇ ἀναστάσει, ἦν ὅτε οἱ μαθηταὶ θεασάμενοι οὐ συνῆκαν; ἐκπλήττει με σφόδρα εἰς ἕκαστος τῶν λεγόντων ὅτι "Ἐγὼ τὸ ὁμοιωσεῖδιν τοῦ κυρίου κέκτημαι." θέλεις τὸ ὁμοιωσεῖδιν αὐτοῦ κτήσασθαι; ἐν τῇ ψυχῇ σου αὐτὸ κτῆσαι· εἰκόνι γὰρ ἀμήχανον γραφῆναι τὸν κύριον. οὗτος διὰ τοῦ λόγου παντὸς φαίνεται ὅλος φαντασιώδης ὢν καὶ τῆς τῶν ἀνοσιῶν Δοκητῶν αἰρέσεως τυγχάνων ὁ δοκιμώτατος· οὐχ' ἤκιστα δὲ τοῦ λόγου τὸ πέρασ τὸ ἔμπληκτον αὐτοῦ καὶ μανικὸν ἐκκαλύπτει σαφῶς· τὸ γὰρ λέγειν ὅτι ἀμήχανον ἐν εἰκόνι γραφῆναι τὸν κύριον οὐδενὶ τρόπῳ ἐκείνων διοίσει. τίτι γὰρ οὐ πρόδηλον ὡς ἄλλος Ἐπιφανίδης ἡμῖν νῦν ἀναπέφανται ἢ Εὐσέβιος ἕτερος, τὸ ἀκατάληπτον ἐπὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ κυρίου δοξάζοντες, ἐξ οὗ τὸ τῆς δοκίσεως πονηρὸν αὐτοῖς ἐπικρατύνεται δόγμα; εἰ δὲ οὗτοι τοῖς Βαλεντίνου καὶ Μαρκίωνος καὶ Μάνεντος τῶν μιαρωτάτων καὶ ἀθεωτάτων σύμφωνοι, καθὰ πρότερον ἡμῖν ἐλέχθη, ἀκόλουθος δὲ τῇ δόξῃ τῶν περὶ Ἐπιφανίδην καὶ Εὐσέβιον ὁ ἐνταῦθα διαλεγόμενος, φανερόν ὅτι τῆς φασματώδους μοίρας κριθήσεται· καὶ γὰρ Εὐσέβιος, καθὰ εἴρηται, πρὸς τὴν βασιλίδα Κωνσταντίαν γράφων, ἐν τῷ τῆς μεταμορφώσεως τόπῳ γενόμενος, οὐκ ἀρειανίζων μόνον ἀλλὰ καὶ μανιχαῖζων δείκνυται· ὧ καὶ οὗτος ἐπόμενος ὡσαύτως ἐκείνῳ, ἵνα ἐξ ἑνὸς γε τοῦ τρόπου, τῆς μεταμορφώσεως φημί, διατεκμήρηται τις, τὰ κατὰ τὴν οἰκονομίαν Χριστοῦ διατίθεται. τί δὲ ἐκφρονέστερον ἢ ἀνοητότερον; καὶ ποίας μωρίας καὶ ἀναισθησίας οὐχ' ὑπεραίρει λόγον, οὕτως ἀναιδῶς καὶ ἀπηρυθριασμένως πρὸς κόσμον ἅπαντα καὶ ἐκκλησίαν ὄλην ἀπὸ περάτων γῆς εἰς πέρατα διήκουσαν ἀπομάχεσθαι καὶ χρόνον ἄπειρον καθ' ὃν ὁ Χριστός, ἀληθῆς γεγωνῶς ἄνθρωπος, καὶ εἰκονίζεται, καὶ προσκυνεῖται αὐτοῦ τὸ ὁμοίωμα παρὰ πάντων Χριστιανῶν τῶν εὐσεβεῖν εἰδόντων καὶ αἰρουμένων; ἀληθὲς δ' οὖν ἄρα ὁ φησὶν ὁ ἱερός λόγος ὅτι Ἀσεβῆς ἀνὴρ ἀναιδῶς ὑφίσταται προσώπῳ, καὶ ταῦτα βάρβαρος καὶ μὴ δὲ παιδείας ἐλευθέρου μετασχὼν καὶ βαρβαρίζειν οὐδὲν ἤττον ἢ αἰρετίζειν εἰδῶς. 90 τούτων οὕτως εἰρημένων, ἐπισκέπτεσθαι καὶ τὰ τῆς λέξεως αὐτῆς χρεῶν, εἰ ἀκόλουθα ἑαυτοῖς ὄντα εὐρίσκειται· καλῶς, φησὶν, οἱ χρωματογράφοι ζωγράφοι μίαν εἰκόνα τοῦ κυρίου γράφειν οὐ μεμαθήκασιν. τί οὖν φαμέν; εἰ καλῶς οἱ ζωγράφοι μίαν εἰκόνα τοῦ κυρίου γράφειν οὐ μεμαθήκασιν, ἄρα πολλὰς γράφειν μεμαθηκότερες τὸ καλῶς ποιεῖν ἔξουσιν, καὶ οὐδὲν οἶμαι τὸ ἀντιστατοῦν τῷ λόγῳ ἐξευρεθήσεται. τοῦτο καὶ μέγα τῶν ζωγράφων ἐγκώμιον· ἐπειδὴ γὰρ δι' ἄφατον ἔλεον καὶ φιλανθρωπίαν ἀνέκφραστον καθῆκεν ὁ σωτὴρ ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, τοῖς ἀνθρώποις ἐπιδεδημηκῶς, καὶ πολυτρόπως τὰ τῆς θείας οἰκονομίας διετίθετο, πάντα θεοπρεπῶς ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας πραγματευόμενος· ἐξ ἀγίας ἀχράντου παρθένου μητρὸς προῆλθεν ὑπερφυῶς ὡς οἶδεν αὐτὸς καὶ ἐνηπίασεν δι' ἡμᾶς καὶ παῖς ἐγένετο καὶ καθ' ἡλικίαν ἠῤῥξανεν· τὸ γὰρ παιδίον, ὁ εὐαγγελικὸς ἔφη λόγος, ἠῤῥξανεν καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι, πάθη τε ὑπέμεινεν καὶ θαύματα ἐπετέλεσεν. κατὰ ταῦτα δὴ καὶ ὁ γραφεὺς ἐν οἷς ἐδέησεν ἀναλόγως, καθ' ὅσον οἶόν τε τῇ τέχνῃ καὶ ταῖς εὐφυΐαις χρώμενος, τὴν φύσιν ἀπομιμούμενος γράφει· καὶ παῖδα μετὰ τῆς μητρὸς ὡς ὥφθη διέγραψεν τὸν κύριον·

καὶ γυμνὸν ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος ἴστησιν, τὴν κάραν ὑποκλίνοντα τῷ βαπτίζοντι· καὶ λαμπρότερα ἐπὶ τῆς θείας μεταμορφώσεως κεράννυσι χρώματα· ἐνερόχρωτα δὲ ἀναρτήσας ἐπὶ τοῦ σταυροῦ δείκνυσιν καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ θάτερα κατακλίναντα, ὃ τοῖς νεκροῖς σχῆμα προσέοικεν· τὸ φαιδρὸν δὲ καὶ ἐξηλλαγμένον κατακαλλύνει ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς εἰς οὐρανούς ἀνόδου, ὡσαύτως τὸ διαφανὲς καὶ περιηγησιζόμενον· καὶ ἀπαξαπλῶς ὡς ἕκαστα τὸ εὐαγγελικὸν παραδίδωσι κήρυγμα. ὡς οὖν διαφόρως καὶ πρᾶττων καὶ πάσχων τεθέεται, οὕτως ἤδη διαφόρως καὶ γράφεται. καὶ εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, καλῶς ἄρα οὐ μίαν εἰκόνα ποιεῖν οἱ χρωματογράφοι μεμαθήκασιν, ἀλλὰ πολλὰς· καὶ γὰρ ἂν μεμπτέοι τῷ ὄντι ἐτύχχανον, εἰ ἐν διαφόροις καὶ ποικίλοις πράγμασιν ἐπὶ μιᾶς ἐστήκασιν πράξεως, ἀπλοῦν καὶ ἀποϊκίλον καὶ μονόσημον τὸ πολύσημον ἐργαζόμενοι ἢ ἐτέρως πάλιν παρὰ τὰ πεπραγμένα καὶ τεθεαμένα ἔγραφον. οὐ γὰρ δήπου ἐπὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἡλικίας ἀεὶ ὁ Χριστὸς ἔστηκεν· ὁ γὰρ Ἰησοῦς, φησὶν, προέκοπτεν σοφία καὶ ἡλικία καὶ χάριτι, οὐδὲ ἀεὶ ἐπὶ τῷ αὐτῷ τόπῳ ἐπεχωρίαζεν οὐδὲ ἐν ἀλλὰ πολλὰ ἐργαζόμενος διεφαίνετο· ταῦτα γὰρ νόμῳ φύσεως ἔπραττεν, ἵνα τὸ κατ' αὐτὸν ἀνθρώπινον καὶ τὸ ἀληθὲς τῆς σωτηρίου οἰκονομίας πιστώσῃται, οὐ φάσματι καὶ δοκῆσει κατὰ τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀπίστους γινόμενον. ἀκόλουθον οὖν καὶ πρὸς τὰς ἡλικίας καὶ πρὸς τοὺς ἐν οἷς διητᾶτο τόπους, εἶ που καὶ τοῦ σχήματος βραχὺ τί πως ἐντεῦθεν συμμετεχρώννυτο, καὶ τυποῦν καὶ ἐξεικονίζειν· ταύτη γοῦν ἐπαινετέοι οἱ γραφεῖς καὶ τὴν τέχνην καὶ τὴν εὐφυΐαν. ἐπὶ τίσιν δὲ ὁ γεννάδας οὗτος ἀλύει καὶ ἄχθεται; ἢ ἐφ' οἷς τὰ τοῦ εὐαγγελίου ἡμῖν τρανέστερον δηλοῦται καὶ ἐκφανέστερον, καὶ αὐτόχρομα δεικνύμενον εὐαγγέλιον; προθεῖς οὖν οὗτος ὅτι καλῶς οἱ ζωγράφοι μίαν εἰκόνα τοῦ κυρίου γράφειν οὐ μεμαθήκασιν, δέον ἐπαγαγεῖν ὅτι "ἀλλὰ πολλὰς" καθάπερ ἡμεῖς διεξήλθομεν παραθέμενοι, τούναντίον ποιεῖ καὶ τοὺς οικείους λόγους παρὰ πόδας ἀνασκευάζει. ὡς γὰρ ἂν τὸ ῥητὸν τοῦτο νοοῖτο, ἢ κατ' εἰρωνείαν ἢ ὀπωσοῦν ἐτέρως, τῶν ἐξῆς ἐπαγομένων ἀντίθετον εὐρίσκειται· ὅπως γὰρ ὁ τὸ "ἐν" ἀναιρῶν λόγος δύο ἢ καὶ πλείω ἐξ ἀνάγκης ἀντιτιθέμενα εἰσφέρεισθαι ἐπαγγέλλεται. ἀλλ' ὃ γε ὡσπερ ἐπὶ ἀμηχάνοις διαπορῶν ὡς οὐδεμίαν εἰκόνα δυνατὸν γράφεσθαι ἀντίθετος ἑαυτῷ καταλαμβάνεται προσθεῖς τὸ ὁποῖαν γὰρ εἰκόνα τοῦ κυρίου ἰσχύουσιν γράψαι; τὴν ἐν τῷ βαπτίσματι; καὶ ἄστινας ἄλλας λοιπὸν ἀπηριθμήσατο, ἐν οἷς οὐδὲ τὸ τῆς διανοίας ἀκόλουθον διασώζεται. πῶς γὰρ ὁ καλῶς μίαν εἰκόνα γράφειν οὐ μεμαθηκῶς πολλὰς γράφων οὐκ εὖ ποιεῖν ἐνδίκως νομισθήσεται; ἀλλὰ τοιοῦτον τὸ ψεῦδος καὶ οἱ τοῦ ψεύδους ἐρασταί, τὸν νοῦν ἐσκοτισμένοι καὶ ἑαυτοῖς καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἀντιπαραταττόμενοι. 91 τί δὲ δὴ ἐπὶ τούτοις γράφει; ἐκπλήττει με σφόδρα εἰς ἕκαστος τῶν λεγόντων ὅτι "Ἐγὼ τὸ ὁμοιωσεῖδιν τοῦ κυρίου κέκτημαι." ὁ ἀλλὰ σὺ μὲν ἐφ' ἑκάστῳ τούτων ἐκπλήττει, τῶν Χριστιανῶν δὲ ἕκαστος σφοδρότερον ἐπὶ σοὶ ἐκπλήττεται, ὅτι παρὰ πάντων εἰδὼς τοῦτο γινόμενον, μόνος περὶ τὴν κοινὴν δόξαν ἀγνωμονῶν καὶ δυσχεραίνων ἀλίσκη. ἤδη καὶ οὗτος ὁμολογεῖ ἀρχαιότητα διαφέρειν ἐν Χριστιανοῖς ταῦτα, κἂν οὐδ' αὐτοῖς τοῖς διδασκάλοις πείθωνται οἱ ἄφρονες. "Ἄλλ' οὐ γράφεται", φησὶν. ἐξήμεσας τῆς φαντασίας τὸν ἰόν. καὶ γὰρ διατοῦτο γράφεται, ὅτι, ὡς καὶ σὺ φῆς, πολλαχῶς ὠράθη καὶ διαφόρως· εἰ γὰρ οὐκ ὤπται, οὐδὲ ἐγράφετο. τὸ τοιοῦτο δ' ἂν καὶ ἐπ' ἄλλου τῶν πολλῶν ἀνθρώπων ἀπεφαίνετο, ὡσπερ αὐτὸς ἐκτὸς τῆς ἀνθρωπείας καθεστῶς φύσεως, οὐκ ἀνεχόμενος κατὰ καιροὺς καὶ ἡλικίας μεταβαλλόμενον ἄνθρωπον ἢ κράσεσιν καὶ ἔξει καὶ ἀλλοιώσεσιν ἑαυτοῦ διαφέροντα ἢ πρᾶξιν ἀμείβοντα καὶ βίον μεθαρμοζόμενον· ὦν τί ἀλογώτερον ἢ ματαιότερον; ἄρ' οὖν οὐχ' ὁ Ἐπιφανίδης κἀνταῦθα παρατρύζει, ὁ αὐτὸς ἡμῖν ἐν διαφόροις ὀνόμασιν ἀναφαινόμενος, ὃς οὐδὲ Πέτρον ἠβάσκοντα ἢ γηράσκοντα ἢ τὴν γενειάδα κειρόμενον ἐπίσταται; καὶ διατοῦτο μὴ δὲ γράφεσθαι αὐτὸν ἐπιτρέπει, σφόδρα τῷ Χριστῷ ἀντιδιατιθέμενος τῷ

μαθητῆ λέγοντι· Ὅτε ἦς νεώτερος, ἐζώννυες σεαυτόν· ὅταν δὲ γηράσης, ἄλλος σε ζώσει. τοιαῦτα καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τοῦ σωτῆρος μαθητῶν γραῶδη καὶ φασματώδη πλέκων μυθάρια οὐκ ἐρυθριᾷ· ὡς δὲ καὶ ἄλλως τὸ ληρῶδες αὐτοῦ καταφαίνεται, συνιδεῖν ῥάδιον· ἀπολιπὼν γὰρ τὸν Χριστόν, τὸ ἀρχέτυπον, ἐπὶ τὰς χρωματουρομένους παρὰ τοῖς ζωγράφοις εἰκόνας ἀνοήτως μετώχето. καὶ παρὸν εἰπεῖν ὡς τὸν Χριστόν ὁ Ἰορδάνης ἰδὼν ἔφριξεν, ἦν ἰδὼν ἔφριξεν, ἔφη, τοῦτ' ἔστιν, ἦν ἰδὼν εἰκόνα. καὶ πάλιν· ἦν οἱ μαθηταὶ ἐν τῷ ὄρει οὐκ ἤνεγκαν κατανοῆσαι, ὡσαύτως καὶ ἄς ἐξῆς ἄλλας κατονομάζει· καὶ πολλὰς εἰκόνας εἰσφέρων, καὶ ταύτας φρικτάς, οὐδεμιᾶς παραδέχεται λόγον. ὡς οὖν συνελόντα εἰπεῖν, συνάψαντας τοῦ λόγου τὰ ἄκρα, ἐπιτηρεῖν τὸ σύμφωνον καὶ ἀκόλουθον· ἦρκεται ὁ λόγος· καλῶς οἱ ζωγράφοι μίαν εἰκόνα τοῦ κυρίου γράφειν οὐ μεμαθήκασιν. καὶ τί ἔδει μαθεῖν; πολλὰς γράφειν πάντη καὶ πάντως. εἶτα πῶς συμπεραίνει; ἀλλὰ τὸ καλῶς τοῦτο δεῖν ποιεῖν, τοῦτ' ἔστιν, πολλὰς γράφειν, ἀμήχανον· ἀμήχανον γὰρ, φησὶν, εἰκόνι γραφῆναι τὸν κύριον. ταῦτα τοῦ μεγάλου Λεοντίου τὸ σοφὸν καὶ περισσευμένον ἡμῖν παρίστησιν. 92 ἡμεῖς δὲ παρέντες τῆς τοιαύτης τερθρείας τὸ πεφρακισμένον καὶ ἀλλόκοτον, καὶ ὅστις ἔστιν ὃν μεγαλαυχοῦσι Λεόντιον καταλελοιπότες, τὸν ἀληθῆ καὶ ἱερὸν Λεόντιον τῆς κατὰ Νεάπολιν τῆς Κυπρίων νήσου ἐκκλησίας προεδρεύσαντα προστησώμεθα, τὸν μὲν τοῦ Χριστιανοῦ λόγον ἦτοι τῆς εὐθυτάτης ἡμῶν πίστεως ἀποπληροῦντα, πρὸς Ἰουδαῖον δὲ τὴν διάλεξιν περὶ γε τῶν ἱερῶν ἀπεικασμάτων ποιούμενον, τῶν νεοφανῶν Ἰουδαίων τῆς δόξης ἀντεχόμενον. καὶ ἀμφοτέρων οἱ λόγοι εἰς μέσους προσαγέσθωσαν, ὡς ἂν καὶ οὗτοι τὴν αἰσχύνην τὴν ἑαυτῶν εἶδειεν, ὅτι οὐ Χριστιανῶν τὸ παρ' αὐτοῖς πρεσβευόμενον φρόνημα, Ἰουδαίων δὲ τῶν κυριοκτόνων καὶ Ἑλλήνων ἀθέων τὸ ἐξ ἀρχῆς πρὸς Χριστιανούς διαπληκτιζομένων, καὶ ὡς Χριστιανοῖτούτου γε χάριν ἐγκαλοῦνται οὐκ εἰς ἀμφιβολίαν ἐληλύθεισαν πώποτε. παρίτω οὖν Λεόντιος (ὥρα γὰρ λοιπὸν τῶν λόγων αὐτῶν ἐπακούειν) λεόντειόν τι αὐχῶν καὶ ἀγέρωχον, βλοσυρῷ τῷ βλέμματι δεδορκῶς, δεινῷ δὲ καὶ βριαρῷ ἀπερευγόμενος τῷ βρυχήματι, καὶ πτοεῖτω τὴν δολερὰν τῶν αἰρετιζόντων ἀλώπεκα, ἦν νεκρὰ τρέφει καὶ ὀδωδότα δόγματα, ὡς ἂν εἰς τὰ ἑαυτῶν σκοτεινὰ καὶ ἀφεγγῆ καταδύσωνται σπήλαια καὶ μηκέτι τὸ κερδαλέον καὶ δύστροπον τῆς ἀσεβείας παρρησιάζοιτο. Λεοντίου ἐπισκόπου Νεαπόλεως τῆς Κύπρου, ἐκ τοῦ ᾗ λόγου ὑπὲρ τῆς Χριστιανῶν ἀπολογίας κατὰ Ἰουδαίων καὶ περὶ εἰκόνων τῶν ἁγίων. Φέρε δὴ λοιπὸν περὶ τῶν σεπτογράφων εἰκόνων ἀπολογίαν ποιήσωμεν, ὅπως ἐμφραγῶσιν στόματα ἀνόμων λαλούντων ἀδι κίαν· νομικὴ γὰρ καὶ αὕτη ἡ παράδοσις. καὶ ἄκουσον τοῦ θεοῦ λέγοντος πρὸς Μωσῆν εἰκόνας δύο Χερουβὶμ χρυσῶν γλυπτῶν κατασκευάσαι κατασκιαζόντων τὸ ἰλαστήριον. καὶ πάλιν τὸν ναὸν ἔδειξεν ὁ θεὸς τῷ Ἰεζεκιήλ· "Πρόσωπα," εἶπεν, "φοινίκων καὶ λεόντων καὶ ἀνθρώπων καὶ Χερουβὶμ ἀπὸ τοῦ ἐδάφους αὐτοῦ ἕως τοῦ φατνώματος τῆς στέγης." ὄντως φοβερὸς ὁ λόγος ὁ ἐντειλάμενος τῷ Ἰσραὴλ μὴ ποιῆσαι παντοῖον γλυπτὸν μὴ δὲ εἰκόνα μὴ δὲ ὁμοίωμα ὅσα ἔστιν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ὅσα ἔστιν ἐπὶ τῆς γῆς. αὐτὸς προστάσει τῷ Μωσεῖ ποιῆσαι γλυπτὰ ζῶα τὰ Χερουβικὰ καὶ τῷ Ἰεζεκιήλ πλήρη εἰκόνων καὶ ὁμοιωμάτων γλυπτῶν, λεόντων, φοινίκων καὶ ἀνθρώπων, οὕτω δείκνυσιν τὸν ναόν. ὅθεν καὶ Σολομῶν ἐκ νόμου λαβὼν τὸν τύπον, πλήρη πεποίηκεν τὸν ναὸν χαλκῶν καὶ γλυπτῶν καὶ χωνευτῶν, λεόντων καὶ βοῶν καὶ φοινίκων καὶ ἀνθρώπων καὶ οὐ κατεγνώσθη ἐν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ θεοῦ. εἰ τοίνυν ἐμοῦ καταγινώσκεις θέλεις περὶ εἰκόνων, κατάγνωθι τοῦ θεοῦ τοῦ ταῦτα ποιεῖν κελεύσαντος εἰς ὑπόμνησιν αὐτοῦ εἶναι παρ' ἡμῖν. ὁ Ἰουδαῖος· Ἄλλ' οὐ προσεκυνοῦντο ἐκεῖνα ὡς θεοὶ τὰ ὁμοιώματα, ἀλλ' ὑπομνήσεως μόνης ἐγένοντο. ὁ Χριστιανός· Καλῶς εἶπας. οὐδὲ παρ' ἡμῖν ὡς θεοὶ προσκυνοῦνται οἱ τῶν ἁγίων χαρακτῆρες καὶ εἰκόνες καὶ τύποι. εἰ γὰρ ὡς θεὸν προσεκύουν τὸ ξύλον τῆς

εικόνας, ἔμελλον καὶ τὰ λοιπὰ ξύλα προσκυνεῖν. εἰ ὡς θεὸν προσεκύνουν τὸ ξύλον, οὐκ ἂν πολλάκις λειανθέντος χαρακτήρος τὴν εἰκόνα κατέκαιον. καὶ πάλιν, ἕως μὲν ἔστιν συνδεδεμένα τὰ δύο ξύλα τοῦ σταυροῦ, προσκυνῶ τὸν τύπον διὰ Χριστὸν τὸν ἐν αὐτῷ σταυρωθέντα· ἐπὶ δὲ διαιρεθῶσιν ἅπ' ἀλλήλων, ῥίπτω αὐτὰ καὶ καίω. καὶ ὡς περὶ ὁ κέλευσιν βασιλέως δεξάμενος καὶ ἀσπασάμενος τὴν σφραγίδα οὐ τὸν πηλὸν ἐτίμησεν ἢ τὸν χάρτην ἢ τὸν μόλιβδον, ἀλλὰ τῷ βασιλεῖ τὴν προσκύνησιν καὶ τὸ σέβας ἀπένειμεν, οὕτω καὶ οἱ Χριστιανῶν παῖδες τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ προσκυνοῦντες οὐ τὴν φύσιν τοῦ ξύλου τιμῶμεν, ἀλλὰ σφραγίδα καὶ δακτύλιον καὶ χαρακτήρα Χριστοῦ αὐτὸν βλέποντες, δι' αὐτοῦ τὸν ἐν αὐτῷ σταυρωθέντα ἀσπαζόμεθα καὶ προσκυνοῦμεν. καὶ ὡς περὶ παῖδες γνήσιοι πατὴρ τινὸς ἀποδημήσαντος πρὸς καιρὸν ἅπ' αὐτῶν, πάλιν τινὶ στοργῇ πρὸς αὐτὸν ἐκ ψυχῆς διακείμενοι, κὰν τὴν ῥάβδον αὐτοῦ ἐν τῷ οἴκῳ θεάσωνται κὰν τὸν θρόνον κὰν τὴν χλαμύδα, ταῦτα μετὰ δακρύων καταφιλοῦντες ἀσπάζονται, οὐκ ἐκεῖνα τιμῶντες ἀλλὰ τὸν πατέρα ποθοῦντες καὶ τιμῶντες, οὕτως καὶ ἡμεῖς οἱ πιστοὶ ἅπαντες ὡς μὲν ῥάβδον Χριστοῦ τὸν σταυρὸν προσκυνοῦμεν, ὡς δὲ θρόνον καὶ κοίτην αὐτοῦ τὸ πανάγιον μνήμα, ὡς δὲ οἶκον τὴν φάτνην καὶ τὴν Βηθλεὲμ καὶ τὰ λοιπὰ ἅγια αὐτοῦ σκηνώματα, ὡς δὲ φίλους αὐτοῦ τοὺς ἀποστόλους καὶ ἁγίους μάρτυρας καὶ λοιποὺς ὁσίους· ὡς δὲ πόλιν αὐτοῦ σέβομεν τὴν Σιών, ὡς δὲ χωρίον αὐτοῦ πάλιν τὴν Ναζαρέτ ἀσπαζόμεθα καὶ ὡς θεῖον αὐτοῦ λουτρὸν τὸν Ἰορδάνην περιπτυσσόμεθα. τῇ γὰρ πολλῇ καὶ ἀφάτῳ πρὸς αὐτὸν στοργῇ, ἔνθα ἐπέβη ἢ κεκάθικεν ἢ ἐπέφανεν ἢ ἦψατο ἢ ὄλως ἐπεσκίασεν σέβομεν καὶ προσκυνοῦμεν ὡς τόπον θεοῦ, οὐ τὸν τόπον οὐδὲ τὸν οἶκον οὐδὲ τὴν χώραν ἢ τὴν πόλιν ἢ τοὺς λίθους τιμῶντες, ἀλλὰ τὸν ἐν αὐτοῖς ἀναστραφέντα καὶ ἐπιφανέντα καὶ γνωρισθέντα σαρκὶ καὶ ἡμᾶς τῆς πλάνης ἐλευθερώσαντα Χριστὸν τὸν θεόν. καὶ διατοῦτο Χριστὸν καὶ τὰ Χριστοῦ πάθη ἐν ἐκκλησίαις καὶ οἴκοις καὶ ἀγοραῖς καὶ ἐν εἰκόσι καὶ ἐν σινδόναϊς καὶ ἐν ταμείοις καὶ ἐν ἱματίοις καὶ ἐν παντὶ τόπῳ ἐκτυποῦμεν καὶ διαζωγραφοῦμεν, ἵνα διηνεκῶς ὀρῶντες ταῦτα ὑπομιμησκώμεθα καὶ μὴ ἐπιλαθώμεθα, ὡς σὺ ἐπελάθου κυρίου τοῦ θεοῦ σου. καὶ ὡς περὶ σὺ προσκυνῶν τὸ βιβλίον τοῦ νόμου, οὐ τὴν φύσιν τῶν ἐν αὐτῷ δερμάτων καὶ τοῦ μέλανος προσκυνεῖς ἀλλὰ τοῖς λόγοις τοῦ θεοῦ τοῖς ἐν αὐτῷ κειμένοις, οὕτως καὶ γὰρ τῇ εἰκόνι τοῦ Χριστοῦ προσκυνῶν οὐ τὴν φύσιν τοῦ ξύλου καὶ τῶν χρωμάτων προσκυνῶμὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὸν ἄψυχον χαρακτήρα Χριστοῦ κρατῶν, δι' αὐτοῦ Χριστὸν κρατεῖν δοκῶ καὶ προσκυνεῖν. καὶ ὡς περὶ ὁ Ἰακώβ δεξάμενος παρὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ χιτῶνα ποικίλον ἡμαγμένον τοῦ Ἰωσήφ κατεφίλησεν μετὰ δακρύων καὶ τοῖς ἰδίοις ὀφθαλμοῖς τοῦτον περιέθηκεν, οὐ τὸ ἱμάτιον ἀγαπῶν ἢ τιμῶν τοῦτο ἐποίησεν ἀλλὰ δι' αὐτοῦ νομίζων τὸν Ἰωσήφ καταφιλεῖν καὶ ἐν χερσὶν αὐτὸν κατέχειν, οὕτω καὶ οἱ Χριστιανοὶ πάντες, εἰκόνα Χριστοῦ ἢ ἀποστόλου ἢ μάρτυρος κρατοῦντες καὶ ἀσπαζόμενοι τῇ σαρκί, τῇ ψυχῇ αὐτὸν τὸν Χριστὸν νομίζομεν ἢ τὸν μάρτυρα αὐτοῦ κατέχειν καὶ κρατεῖν. εἰπέ μοι δὲ σὺ ὁ ὀνομάζων χειροποίητον μηδὲν ἢ ὄλως κτιστὸν προσκυνεῖν, ἄρα οὐ πολλάκις γυναικὸς σῆς ἢ τέκνων τελευτησάντων χιτῶνα ἢ κόσμιον ἰδὼν ἐν τῷ σῶ ταμείῳ κρατήσας ἐφίλησας καὶ δάκρυσιν αὐτὸ κατέβρεξας; καὶ οὐκ ἐν τούτῳ κατεκρίθης; οὐδὲ γὰρ ὡς θεὸν τὸ ἱμάτιον προσεκύνησας, ἀλλὰ τὸν πόθον πρὸς τὸν ποτὲ αὐτὸ περιβεβλημένον διὰ τοῦ φιλήματος ἔδειξας, ἐπεὶ καὶ αὐτὰ ἡμῶν τὰ τέκνα καὶ τοὺς πατέρας, κτιστοὺς ὄντας καὶ ἁμαρτωλοὺς, πολλάκις ἀσπαζόμεθα· οὐ γὰρ ὡς θεοὺς αὐτοὺς ἀσπαζόμεθα, ἀλλὰ τὴν στοργὴν ἡμῶν τῆς φύσεως τὴν πρὸς αὐτοὺς διὰ τοῦ φιλήματος ἐνδεικνύμεθα. ὡς γοῦν πολλάκις εἶπον, ὁ σκοπὸς ἐξετάζεται ἐπὶ παντὸς ἀσπασμοῦ καὶ ἐπὶ πάσης προσκυνήσεως, εἰ δὲ ἐγκαλεῖς μοι ὅτι ὡς θεὸν προσκυνῶ τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ, διατί οὐκ ἐγκαλεῖς τῷ Ἰακώβ προσκυνήσαντι ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου τοῦ Ἰωσήφ; ἀλλὰ πρόδηλον ὅτι οὐ τὸ ξύλον ἰδὼν προσεκύνησεν, ἀλλὰ διὰ

τοῦ ξύλου τὸν Ἰωσήφ προσεκύνησεν, ὡσπερ καὶ ἡμεῖς διὰ τοῦ σταυροῦ τὸν Χριστόν· ἐπεὶ καὶ τοῖς πωλήσασιν τὸν τάφον ἀσεβέσιν ἄνθρωποις ὁ Ἀβραὰμ προσεκύνησεν καὶ γόνυ ἔκαμψεν ἐπὶ τὴν γῆν, ἀλλ' οὐχ' ὡς θεοὺς αὐτοὺς προσεκύνησεν. καὶ πάλιν, ὁ Ἰακώβ τὸν Φαραῶ εὐλόγησεν, ἀσεβῆ καὶ εἰδωλολάτριν, ἀλλ' οὐχ' ὡς θεὸν αὐτὸν εὐλόγησεν. καὶ πάλιν, τὸν Ἡσαῦ πεσὼν προσεκύνησεν, ἀλλ' οὐχ' ὡς θεόν. εἶδες πόσους ἀσπασμοὺς καὶ προσκυνήσεις ἀπεδείξαμέν σοι γραφικὰς καὶ μὴ ἐχούσας κατάγνωσιν; καὶ σὺ μὲν τὴν σὴν σύμβιον, ἴσως καὶ ἄσεμνον οὖσαν καὶ ἐμπαθῆ, καθεκάστην ἀσπαζόμενος ἀκατάγνωστος εἶ, καίπερ οὐδαμοῦ σοι τοῦ θεοῦ σωματικὸν ἀσπασμὸν γυναικὸς ἐντειλαμένου· ἐμὲ δὲ ἐπὶ ἴδης εἰκόνα Χριστοῦ ἢ τῆς παναμώμου αὐτοῦ μητρὸς ἢ ἄλλου τινὸς δικαίου ἀσπαζόμενον, ἀγανακτεῖς εὐθέως, βλασφημεῖς, ἀποπηδᾶς, εἰδωλολάτρας ἡμᾶς ἀποκαλεῖς. εἶτα οὐκ αἰσχύνῃ; εἶπέ μοι. οὐ φρίσσεις; οὐ τρέμεις; οὐκ ἐρυθρίας ὀρώων με καθημέραν ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ ναοὺς εἰδώλων καταλύοντα καὶ ναοὺς μαρτύρων οἰκοδομοῦντα; εἰ τὰ εἶδωλα προσεκύνουν, διατί τιμῶ τοὺς καταλύσαντας τὰ εἶδωλα τοὺς μάρτυρας; εἰ τὰ ξύλα ὡς θεοὺς τιμῶ καὶ δοξάζω, πῶς τιμῶ καὶ δοξάζω τοὺς μάρτυρας τοὺς τὰ ξύλινα ξόανα καταλύσαντας; εἰ τοὺς λίθους ὡς θεοὺς δοξάζω, πῶς τιμῶ καὶ προσκυνῶ τοὺς μάρτυρας καὶ ἀποστόλους τοὺς συντρίψαντας καὶ ἀπολέσαντας τὰ λίθινα ζῶδα; πῶς τιμῶ καὶ ἐπαινῶ καὶ ναοὺς ἐγείρω καὶ ἑορτὰς ἐπιτελῶ τοῖς τρισὶν παισὶν τοῖς ἐν Βαβυλῶνι τῇ εἰκόνι τῇ χρυσοῦ μὴ προσκυνήσασιν; ὄντως πολλῆ τῶν ἀ νόμων ἢ πύρωσις. ἀληθῶς πολλῆ τῶν Ἰουδαίων ἢ τύφλωσις, πολλῆ ἢ ἀναίδεια, πολλῆ ἢ ἀσέβεια· ἀδικεῖται ὑπ' αὐτῶν ἢ ἀλήθεια, θεὸς ὑβρίζεται ὑπὸ γλώσσης ἀχαρίστων Ἰουδαίων. ἐκ λειψάνων μαρτύρων καὶ εἰκόνων πολλάκις ἐλαύνονται δαίμονες, καὶ ταῦτα ἐνυβρίζοντες ἄνθρωποι μιαιοὶ διαστρέφουσιν καὶ ἀρπάζουσιν καὶ διακλῶσιν. πόσαι, εἶπέ μοι, ἐπισκιάσεις, πόσαι ἀναβλύσεις, πολλάκις δὲ καὶ αἱμάτων ῥύσεις ἐξ εἰκόνων καὶ λειψάνων μαρτύρων γεγόνασιν; καὶ οἱ ἀσύνετοι τῇ καρδίᾳ ὀρώοντες οὐ πείθονται, ἀλλὰ μύθους ταῦτα καὶ λήρους λογίζονται, ὀρώοντες οὕτως τὸ καθημέραν ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ σχεδὸν ἄνδρας ἀσεβεῖς καὶ παρανόμους, εἰδωλολάτρας καὶ φονεῖς, πόρνους καὶ ληστὰς ἐξαίφνης διὰ Χριστόν καὶ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ κατανυγομένους καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἐρχομένους καὶ κόσμου παντὸς ἀποτασσομένους καὶ πᾶσαν ἀρετὴν ἐργαζομένους. εἶπέ μοι· πῶς ἐσμὲν εἰδωλολάτραι οἱ καὶ αὐτὰ τὰ ὄστᾶ καὶ τὴν κόριν καὶ τὰ ῥάκη καὶ τὸ αἶμα καὶ τὴν σορὸν τῶν μαρτύρων προσκυνοῦντες καὶ τιμῶντες διὰ τὸ μὴ θῆσαι αὐτοὺς τοῖς εἰδώλοις; ὁ Ἰουδαῖος· Καὶ πῶς διὰ πάσης τῆς γραφῆς παραγγέλλει ὁ θεὸς μὴ προσκυνῆσαι παντὶ κτίσματι; ὁ Χριστιανός· Εἶπέ μοι· ἡ γῆ καὶ τὰ ὄρη κτίσματά εἰσιν θεοῦ; ὁ δὲ ἔφη· Δηλονότι. ὁ δὲ εἶπεν· Πῶς οὖν διδάσκει· Ὑψοῦτε κύριον τὸν θεὸν ἡμῶν καὶ προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ὅτι ἅγιός ἐστιν; καὶ πάλιν αὐτὸς φησὶν· Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου. ὁ Ἰουδαῖος· Ἄλλ' οὐχ' ὡς θεοῦς, ἀλλὰ δι' αὐτῶν τὸν ποιήσαντα προσκυνεῖς. ὁ Χριστιανός· Πιστὸς ὁ λόγος. οὐκοῦν γινώθι ὅτι κάγω δι' οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ θαλάσσης καὶ ξύλων καὶ λίθων καὶ λειψάνων καὶ ναῶν καὶ σταυροῦ καὶ δι' ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων καὶ διὰ πάσης κτίσεως ὀρατῆς τε καὶ ἀοράτου τῷ πάντων δημιουργῷ καὶ δεσπότῃ καὶ ποιητῇ μόνῳ τὴν προσκύνησιν καὶ τὸ σέβας προσάγω· οὐ γὰρ δι' ἑαυτῆς ἢ κτίσις τῷ ποιητῇ προσκυνεῖ, ἀλλὰ δι' ἐμοῦ οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν θεοῦ, δι' ἐμοῦ ὑμνεῖ θεὸν ἥλιος, δι' ἐμοῦ προσκυνεῖ θεὸν σελήνη, δι' ἐμοῦ δοξάζει θεὸν ἄστρα, δι' ἐμοῦ ὕδατα, ὄμβροι, δρόσοι, καὶ πᾶσα κτίσις δι' ἐμοῦ προσκυνεῖ καὶ δοξάζει θεόν. καὶ ὡσπερ βασιλέως τινὸς ἀγαθοῦ καὶ εὐσεβοῦς στέφανον ποικίλον καὶ πολύτιμον ἑαυτῷ ἰδιοχείρως κατασκευάσαντος, πάντες οἱ γνησίως προσκείμενοι τῷ βασιλεῖ ἀσπάζονται καὶ τιμῶσιν τὸν στέφανον, οὐ τὸν χρυσὸν ἢ τὸν μαργαρίτην τιμῶντες, ἀλλὰ τὴν κορυφὴν τοῦ βασιλέως ἐκεῖνου τιμῶντες καὶ τὰς πανσόφους αὐτοῦ χεῖρας τὰς τὸν στέφανον κατασκευασάσας,

οὕτως, ὦ ἄνθρωπε, οἱ Χριστιανῶν λαοί, ὅσους ἐὰν τύπους σταυροῦ καὶ εἰκόνων ἀσπάζωνται, οὐκ αὐτοῖς τὸ σέβας τοῖς ξύλοις ἢ τοῖς λίθοις προσάγουσιν ἢ τῷ χρυσῷ ἢ τῇ φθαρτῇ εἰκόνι ἢ τῇ λάρνακι ἢ τοῖς λειψάνοις, ἀλλὰ δι' αὐτῶν τῷ θεῷ τῷ καὶ αὐτῶν καὶ πάντων ποιητῇ τὴν δόξαν καὶ τὸν ἀσπασμὸν καὶ τὸ σέβας προσφέρουσιν· ἢ γὰρ εἰς τοὺς ἀγίους αὐτοῦ τιμὴ εἰς αὐτὸν ἀνατρέχει. ποσάκις τινὲς εἰκόνας βασιλικὰς ἀφανίσαντες ἢ ἀτιμάσαντες, ἐσχάτην τιμωρίαν κατεδικάσθησαν, ὡς αὐτὸν τὸν βασιλέα ἀτιμάσαντες καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν σανίδα; εἰκὼν τοίνυν τοῦ θεοῦ ἐστὶν ὁ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν θεοῦ γεγονὼς ἄνθρωπος, καὶ μάλιστα ἐκ πνεύματος ἀγίου ἐνοίκησιν δεξάμενος δίκαιος. οὐκοῦν ὁ τὴν εἰκόνα τῶν τοῦ θεοῦ δούλων τιμῶν καὶ προσκυνῶν, τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ προσκυνεῖ καὶ τὸν οἶκον τοῦ ἀγίου πνεύματος δοξάζει· Ἐνοικήσω γὰρ ἐν αὐτοῖς, φησὶν, καὶ ἐμπεριπατήσω. αἰσχυνέθωσαν Ἰουδαῖοι οἱ βασιλεῦσιν ἰδίους τε καὶ ἀλλοτρίοις εἰδωλολάτραις προσκυνήσαντες, εἴπερ Χριστιανούς καταγγέλλουσιν εἰδωλολάτρας· ἡμεῖς δὲ Χριστιανοὶ κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν κατὰ τῶν εἰδώλων ὀπλιζόμεθα, κατὰ εἰδώλων ψάλλομεν, κατὰ εἰδώλων συγγράφομεν, κατὰ εἰδώλων καὶ δαιμόνων εὐχόμεθα· καὶ πῶς ἡμᾶς εἰδωλολάτρας καλοῦσιν Ἰουδαῖοι; ποῦ νῦν εἰσὶν αἱ προσαγόμεναι τοῖς εἰδώλοις ὑπ' αὐτῶν θυσίαι τῶν προβάτων καὶ τῶν βοῶν καὶ τῶν τέκνων; ποῦ αἱ κνῖσαι; ποῦ οἱ βωμοὶ καὶ αἱ προσχύσεις τῶν αἱμάτων; ἡμεῖς δὲ οἱ Χριστιανοὶ οὐδὲ βωμὸν οὐδὲ θυσίαν πῶς ἢ τίς ἐστὶν ἐπιστάμεθα. οἱ μὲν γὰρ Ἕλληνες μοιχοῖς ἀνθρώποις καὶ φονευταῖς καὶ ἀκαθάρτοις καὶ μιαιοῖς τοὺς ναοὺς ὠνόμαζον καὶ τὰ εἶδωλα, καὶ αὐτοὺς ἔθεοποιούν, οὐ μέντοι γε προφητῶν ἢ ἀγίων μαρτύρων ναὸν ἢ βωμὸν ὠνόμασαν. ὥσπερ γὰρ οἱ ἐν Βαβυλώνι Ἰσραηλίται εἶχον ὄργανα καὶ κιθάραν καὶ ἕτερα ἅπαντα καθὼς καὶ οἱ Βαβυλώνιοι, καὶ τὰ μὲν εἰς δόξαν θεοῦ, τὰ δὲ εἰς θεραπείαν δαιμόνων, οὕτω καὶ ἐπὶ εἰκόνων Ἑλληνικῶν καὶ Χριστιανικῶν νοήσωμεν, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν εἰς λατρείαν τοῦ διαβόλου, ἡμεῖς δὲ εἰς δόξαν θεοῦ καὶ ὑπόμνησιν. πλὴν καὶ πολλὰ θαυμάσια ὁ θεὸς διὰ ξύλου ἀκούειν πεποίηκεν, ξύλον ζωῆς καὶ ξύλον γνώσεως ὀνομάσας, καὶ ἄλλο φυτὸν ὀνομάσας σαβέκ, ἡγουν συγχωρήσεως, τίθησιν. εἶτα ῥάβδω τὸν Φαραὼ ἐκόλασεν, θάλασσαν ἔσχισεν, ὕδωρ ἐγλύκανεν, ὄφιν ὕψωσεν. διὰ ξύλου πέτραν διέρρηξεν, ὕδωρ ἐξήγαγεν, ξύλω βλαστήσαντι ἐν τῇ σκηνῇ τὴν Ἀαρὼν ἱερωσύνην ἐκύρωσεν. οὕτω καὶ Σολομῶν φησὶν· Εὐλογεῖται ξύλον δι' οὗ γίνεται δικαιοσύνη. οὕτω καὶ Ἐλι σαῖος ξύλον ἀπορρίψας ἐν Ἰορδάνῃ τὸν εἰς τύπον τοῦ Ἀδὰμ σίδηρον ὡς ἐξ Ἄιδου ἀνήγαγεν. οὕτω προστάσσει τῷ ἑαυτοῦ παιδί διὰ τῆς ῥάβδου ἀναστήσαι τὸν παῖδα τῆς Σωμανιτίδος. ὁ οὖν διὰ τοσοῦτων ξύλων θαυματουργήσας θεὸς οὐ δύναται, εἰπέ μοι, θαυματουργεῖν διὰ τοῦ τιμίου ξύλου τοῦ ἀγίου σταυροῦ; εἰ ἀσεβὲς ἐστὶν τιμᾶν τὰ ὅσα, πῶς μετὰ πάσης τιμῆς μετεκόμισαν τὰ ὅσα Ἰωσήφ ἐξ Αἰγύπτου; πῶς νεκρὸς ἄνθρωπος ἀψάμενος τῶν ὀστέων Ἐλισαίου ἀνέστη; εἰ δὲ δι' ὀστέων θαυματουργεῖ ὁ θεός, εὐδηλον ὅτι δύναται καὶ δι' εἰκόνων καὶ διὰ λίθων καὶ δι' ἐτέρων πολλῶν· ἐπεὶ καὶ Ἀβραὰμ οὐ κατεδέξατο θάψαι τὸ σῶμα Σάρρας ἐν μνήμασιν ἀλλοτρίοις, ἀλλ' ἐν ἰδίῳ τάφῳ τιμῆς χάριν, ἐπεὶ καὶ Ἰακώβ τιμᾶ διὰ λίθου θεόν, στήσας καὶ χρίσας αὐτὸν εἰς τύπον Χριστοῦ τοῦ ἀκρογωνιαίου λίθου, καὶ πάλιν, βουνὸν λίθων ἐπὶ τοῦ Λάβαν, ὃν ὠνόμασεν μάρτυρα· Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ δώδεκα λίθους ἔστησεν εἰς θεοῦ ἀνάμνησιν. εἰ γὰρ ἦσαν, ὦ Ἰουδαῖε, νῦν ἐν τῷ σῶ ναῶ τὰ δύο Χερουβὶμ ἐκεῖνα τὰ σκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον τὰ γλυπτὰ, εἰσῆλθεν δέ τις Ἑλλην εἰδωλολάτρης ἐν τῷ ναῶ σου καὶ θεασάμενος ταῦτα, ἐμέμψατο τῶν Ἰουδαίων ὡς καὶ αὐτῶν εἶδωλα προσκυνούντων, τί ἂν εἶχες, εἰπέ μοι, ἀπολογήσασθαι αὐτῷ περὶ τῶν δύο Χερουβὶμ τῶν χωνευτῶν καὶ τῶν βοῶν καὶ φοινίκων καὶ λεόντων τῶν ὄντων ποτὲ ἐν τῷ ναῶ γλυπτῶν; οὐδὲν ἂν εἶχες ἀληθὲς πρὸς αὐτὸν λέγειν, εἰ μὴ τοῦτο ὅτι "Οὐχ' ὡς θεοὺς ἔχομεν αὐτὰ ἐν τῷ ναῶ, ἀλλ' εἰς ἀνάμνησιν θεοῦ καὶ δόξαν τὰ Χερουβὶμ ταῦτα ἔχομεν ἐν τῷ ναῶ." εἰ

οὖν ταῦτα οὕτως, πῶς ἐμοὶ περὶ εἰκόνων ἐγκαλεῖς; ἀλλ' ἐρεῖς μοι ὅτι "Ὁ θεὸς τῷ Μωσεῖ προσέταξεν ποιῆσαι ἐν τῷ ναῷ τὰ γλυπτά", καγὼ τοῦτο λέγω· ἀλλ' ὁ Σολομῶν ἐκείθεν ὁ δηγηθεὶς καὶ πλείονα ἐν τῷ ναῷ κατεσκεύασεν, ἅπερ οὐδὲ ὁ θεὸς αὐτῷ προσέταξεν οὐδὲ ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου ἔσχεν οὔτε ὁ ναὸς ὃν ὁ Ἰεζεκιὴλ ἐκ θεοῦ ἐώρακεν, καὶ οὐ κατεγνώσθη ἐν τούτῳ ὁ Σολομῶν· εἰς δόξαν γὰρ θεοῦ τὰς τοιαύτας μορφὰς κατεσκεύασεν, ὡσπερ καὶ ἡμεῖς. εἶχες δέ, ὦ Ἰουδαῖε, καὶ ἕτερα ἅτινα εἰς μνήμην καὶ δόξαν θεοῦ, τὴν ῥάβδον Μωσέως, τὰς νεοτεύκτους πλάκας, τὴν ἄφλεκτον βάτον, τὴν ξηρένυγρον πέτραν, τὴν μαννοφόρον στάμνον, τὴν κιβωτόν, τὸ θυσιαστήριον, τὸ θεώνυμον πέταλον, τὸ θεόδηλον ἐφούδ, τὴν θεόσκηνον σκηνήν. εἶθε καὶ σὺ πρῶην τούτοις ἐσχόλαζες, προσκυνῶν καὶ ἐπικαλούμενος τὸν ἐπὶ πάντων θεόν, καὶ αὐτοῦ ἐμνημόνευες διὰ τῶν μικρῶν εἰκόνων τούτων καὶ τύπων, καὶ μὴ τὸν μόσχον καὶ τὰς μυῖας κατεῖχες ὑπὲρ τὰς θεοπνεύστους πλάκας. εἶθε καὶ τὸ ἅγιον καὶ χρυσοῦν θυσιαστήριον ἐπόθεις καὶ σὺ καὶ μὴ τὰς δαμάλεις τῆς Σαμαρείας. εἶθε τὴν βλαστήσασαν ῥάβδον καὶ μὴ τὴν Ἀστάρτην τὴν ἐρημώσασάν σου τὴν πόλιν. εἶθε τὴν ὀμβρήθεον ἠσπάσω πέτραν καὶ μὴ Βάαλ τὸν ἄθεον. ἀλλὰ διατοῦτο ταῦτα πάντα οὐ προσκυνεῖς, ὁ πάλαι Ἰσραὴλ, ἐπειδὴ οὐκ ἠγάπας τὸν θεὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου· ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἑαυτοῦ φίλον ἢ βασιλέα καὶ μάλιστα εὐεργέτην, κἂν υἱὸν αὐτοῦ θεάσεται, κἂν ῥάβδον, κἂν θρόνον, κἂν στέφανον, κἂν οἶκον, κἂν δοῦλον, κρατεῖ καὶ ἀσπάζεται καὶ τιμᾷ διὰ τούτων τὸν εὐεργέτην, καὶ μάλιστα τὸν θεόν. ὅταν οὖν ἴδῃς Χριστιανούς προσκυνοῦντας τὸν σταυρόν, γινώθι ὅτι τῷ σταυρωθέντι Χριστῷ τὴν προσκύνησιν προσάγουσιν καὶ οὐ τῷ ξύλῳ, ἐπεὶ εἰ τὴν φύσιν τοῦ ξύλου ἔσεβον, πάντως ἂν καὶ τὰ δένδρα καὶ τὰ ἄλση προσεκύνουν, ὡσπερ σὺ ποτὲ Ἰσραὴλ προσεκύνεις τούτοις λέγων τῷ δένδρῳ καὶ τῷ ξύλῳ· Σύ μου εἶ θεὸς καὶ σὺ με ἐγέννησας. πάλιν δέ, οὐχ' οὕτως λέγομεν ἡμεῖς τῷ σταυρῷ οὐδὲ ταῖς μορφαῖς τῶν ἀγίων· "Θεοὶ ἡμῶν ἐστέ." οὐ γὰρ εἰσὶν θεοὶ ἡμῶν, ἀλλ' ὁμοιώματα καὶ εἰκόνες Χριστοῦ καὶ τῶν ἀγίων αὐτοῦ, πρὸς ἀνάμνησιν καὶ τιμὴν καὶ εὐπρέπειαν ἐκκλησιῶν προκείμενα καὶ προσκυνούμενα· ὁ γὰρ τιμῶν τὸν μάρτυρα τὸν θεὸν τιμᾷ, καὶ ὁ τῇ μητρὶ αὐτοῦ προσκυνῶν, αὐτῷ τὴν τιμὴν προσάγει, καὶ ὁ τὸν ἀπόστολον τιμῶν, τὸν ἀποστείλαντα τιμᾷ. εἶθε καὶ σὺ Μωσαϊκὰς εἰκόνας ἐποίεις καὶ προφητικὰς καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐν αὐταῖς προσεκύνεις τῷ θεῷ καὶ δεσπότη αὐτῶν καὶ μὴ τῇ εἰκόνι τῇ χρυσῇ Ναβουχοδονόσορ. καὶ πῶς οὐκ αἰσχύνῃ κατ' ἐμοῦ κινούμενος καὶ κατεπαιρόμενος περὶ τῶν εἰκόνων καὶ τοῦτο ἐγκαλῶν, εἰ Ἀβραάμ τοὺς εἰδωλολάτραις προσεκύνει, εἰ Μωσῆς τῷ Ἰοθὼρ εἰδωλολάτρῃ προσεκύνησεν καὶ Ἰακώβ τῷ Φαραῶ καὶ Δανιὴλ τῷ Ναβουχοδονόσορ· εἰ οὗτοι, προφήται καὶ δίκαιοι ὄντες, διὰ τινὰς εὐεργεσίας προσεκύνουν αὐτοῖς ἐπὶ τὴν γῆν, εἰδωλολάτραις οὖσιν, ἐμοῦ κατεπαίρη προσκυνοῦντος τῷ σταυρῷ καὶ χαρακτῆρσιν ἀγίων, ἐξ ὧν μυρία ἀγαθὰ παρὰ θεοῦ δι' αὐτῶν κομίζομαι; ὁ γὰρ τὸν βασιλέα φοβούμενος οὐκ ἀτιμάζει τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ ὁ τὸν θεὸν φοβούμενος τιμᾷ πάντως καὶ σέβει καὶ προσκυνεῖ ὡς υἱὸν θεοῦ Χριστὸν τὸν θεὸν ἡμῶν καὶ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ καὶ τοὺς χαρακτῆρας τῶν ἀγίων αὐτοῦ. Καὶ τὰ μὲν ἐκ τῶν τοῦ αὐτοῦ μεταλαχόντων ὀνόματος (ὀκνῶ γὰρ εἰπεῖν προσώπου) ἀντίθετα πρὸς αἰσχύνῃ τῶν ἀθετούντων εἰς τὸν οἶκον τοῦ νοητοῦ Δαυΐδ, τοιαῦτα· ἐῷμεν δὲ τανῦν λέγειν, ὥστε μὴ ἐν παρεκβάσει τοῦ προκειμένου σκοποῦ γενέσθαι, οἷα καὶ ὅσα πρὸς Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας καὶ εἴ τις ἄλλη ἀντίθετος τοῦ ὀρθοῦ λόγου μοῖρα καὶ ἕτεροι ἱεροὶ ἄνδρες τῆς εὐσεβείας προμαχησάμενοι ἀντεῖπον, Ἀναστάσιός τε ὁ θεοφιλῆς ὁ κατὰ τὸ Σιναῖον ὄρος ἦτοι τῆς Ἀντιοχείων προεδρεύσας, καὶ Ἰωάννης ὁ τῆς Θεσσαλονικέων ἐπιτροπεύσας ἀρχιερωσύνης, Σέργιός τε καὶ Μόσχος οἱ εὐλαβέστατοι καὶ Κωνσταντῖνος ὁ θεοσεβέστατος διάκονος καὶ χαρτοφύλαξ τῆς μεγάλης κατὰ τὴν βασιλεύουσαν ἐκκλησίας γνωρισθεῖς· ὧν οἱ λόγοι ὅποιοι καὶ ὑπὲρ τίνων τοῖς

φιλοπόνως ἐκζητοῦσιν ἐμφανεῖς καθίστανται. 93 ἐντεῦθεν ἐφ' ἐτέραν χρῆσιν οἱ τῆς Ἰουδαϊκῆς μοίρας ἔνται Θεοδότου τοῦ ἐκ Γαλατίας ἐπιγραφομένην τοῦνομα ἔχουσιν ὧδε· Τὰς τῶν ἀγίων εἰδέας οὐκ ἐν εἰκόσιν ἐξ ὑλικῶν χρωμάτων διαμορφοῦν παρειλήφαμεν, ἀλλὰ τὰς τούτων ἀρετὰς διὰ τῶν ἐν γραφαῖς περὶ αὐτῶν δηλουμένων οἷόν τινας ἐμψύχους εἰκόνας ἀναμάττεσθαι δεδιδάγμεθα, ἐκ τούτου πρὸς τὸν ὅμοιον αὐτοῖς διεγειρόμενοι ζῆλον· ἐπεὶ εἰπάτωσαν οἱ τὰς τοιαύσδε ἀναστηλοῦντες μορφὰς ποίας ἄρα ἐκ τούτων καταπολαύοιεν ὠφελείας, ἢ ἐν ποίᾳ διὰ τῆς τούτων ἀναμνήσεως ἀνάγονται πνευματικῇ θεωρίᾳ. ἀλλ' εὐδὴλον ὡς ματαῖα ἢ τοιαύτη ἐπὶ νοῖα καὶ διαβολικῆς μεθοδείας εὕρημα. τί οὖν πρὸς ταῦτα ποιεῖν ἐχρῆν; παραγράφεσθαι μὲν εὐθύς τουτονὶ τὸν Θεόδοτον ἀλογῆσαι τε τὰς φωνὰς ὡς ἀλλοτρίας τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ μὴ δὲ τοῦ ὅπως οὖν ἀξιοῦν λόγου, ἐπεὶ τῷ ἔναγχος ἐκτεθειμένῳ διαλόγῳ παραβαλλόμενος τοῖς μὲν παρὰ τοῦ Ἰουδαίου λεχθεῖσιν καθίσταται σύμφωνος, τοῖς δὲ παρὰ τοῦ ἱεράρχου δογματιζόμενοις ἀντίπαλος ἀναφαίνεται· οὐκ ἄδηλον οὖν τοῖς νοῦν ἔχουσιν ὅποι καὶ μετὰ τίνων τετάζεται. ὅμως δ' οὖν τῆς τῶν ἀσεβῶν ἀναισχυντίας χάριν οὐκ ἀναδύομεθα πρὸς τὸν λόγον, ἀλλ' οὕτως πρὸς τὰ προκείμενα ἀπαντησόμεθα· πρῶτον μὲν μὴ δὲ ἡγεῖσθαι τοῦ ἐξ Ἀγκύρας Θεοδότου ὑπάρχειν ταῦτα γεννήματα, καὶ ὅπως, οὐκ εἰς μακρὰν ἐροῦμεν· ἔπειτα δὲ εἰ καὶ δοθείη τοῦτο, οὐδὲν πρόσαντες τῇ ἐκκλησίᾳ ἐντεῦθεν ἢ ἐπίμωμον συναντήσεται· λέγεται γὰρ τῶν διαβεβλημένων εἶναι οὕτωσιν ὁ Θεόδοτος, οὐ τῶν ἐγκεκριμένων τῷ τῶν πατέρων χορῷ. ἵνα δὲ καὶ ἡμεῖς τὰ δοκοῦντα καὶ ὅσον ἢ τῶν ἀληθῶν κρίσις ἐπιτρέπει καταστοχάζεσθαι εἰσαγάγωμεν, τοιαῦτά τινα περὶ αὐτοῦ λέγομεν· γνῶριμον ἤδη ἀνθρώπῳ παντὶ ὡς τὰ ἀμφιβαλλόμενα τῶν λόγων ἐκ τῶν ὁμολογουμένων κρίνεται καὶ τὰ νενοθευμένα ἐκ τῶν γνησίων δοκιμάζεται. 94 λόγος τοίνυν ἑορταστικὸς τῷ ἐκ Γαλατίας Θεοδότῳ πεποίηται, ἐγκώμιον εἰς τὴν πανάμωμον θεομήτορα καὶ εἰς τὸν δίκαιον Συμεῶνα τὴν ὑπόθεσιν ἔχων, χρόνῳ τε βεβαιούμενος καὶ τοῖς εἰδόσιν τῶν γνησίων αὐτοῦ κρινόμενος. ἐνταῦθα οὖν τοιαῦτα περὶ τῆς ἀγίας παρθένου διέξιεν· Τί θαυμάσομεν; τὸν θεῖον καὶ ἀνέκφραστον τόκον ἢ τὴν ἀνερμήνευτον λοχόν; οὐ περιδράσεται λόγῳ τὰ ὑπὲρ λόγον, οὐ περιγράφεται νῶ τὰ ὑπὲρ ἔννοιαν. εἰ γὰρ καὶ γράφει γραφεὺς τὴν μητέρα τῆς οἰκονομίας, ἀλλ' οὐχ' ἐρμηνεύει λόγος τὸν τρόπον τῆς κυοφορίας. βρέφος ὀνομάσωμεν τὸν τεχθέντα; ἀλλὰ τὸν παλαιὸν τῶν ἡμερῶν κέκτηται προκαταρκτικὸν καὶ αἴτιον· νικᾷ τὴν ὕφεισιν ἢ ἐπίτασις καὶ ὑπερίπταται τῆς περιγραφῆς τὸ ἀπερίγραφον. τίνας οὖν ἔνεκεν ταῦτα παρεθέμεθα; οἱ τῆς οἰκονομίας τοῦ σωτῆρος ἐχθροὶ σπουδῆν ἄπασαν καταβέβληνται, διὰ τῆς τοῦ ἀπεριγράφου φωνῆς τὸ μηδαμῶς εἰκονίζεσθαι τὸν Χριστὸν κατασκευάζοντες, καθαιρεῖσθαι δὲ αὐτοῦ πανταχοῦ τὸ ἱερὸν ἀπεικόνισμα· ἐφ' ᾧ κανῶν αὐτοῖς κεκύρωται καὶ προχειρότατον ἔχουσιν ὡς, τούτου ἐκ ποδῶν γινομένου, ἀκόλουθον εἶναι πάντως καὶ τὰ τῶν ἀγίων συνοικήσεσθαι ἀπεικάσματα καὶ τοῖς πρὸς τῷ ἐνὶ συναναιρεῖσθαι καὶ τὰ πρὸς τοῖς πολλοῖς. εἰ οὖν σαφῶς ἐνταῦθα ὁ Θεόδοτος περιγραφόμενον κηρύσσει τὸν Χριστόν, ἤδη δὲ καὶ τὴν τεκοῦσαν παρθένον γραφομένην, ἢ συγγεγράφθαι καὶ τὸ οἰκεῖον βρέφος ἀκόλουθον (καὶ τοῦτο τοῖς τῇ ἀληθείᾳ καὶ τοῖς τῆς φύσεως προσέχουσι νόμοις ὀρθῶς ὠμολόγηται, ὡσπερ σὺν πατρὶ ἔχειν τὸ ἀπερίγραφτον πρόδηλον ἂν εἴη), ὡς καὶ τοὺς λοιποὺς ἀγίους γραφομένους παρειληφῶς ἐπίσταται, καὶ εἰ διὰ τὸ ἀπερίγραφτον ἀναιρεῖται τὸ εἰκονίζεσθαι Χριστόν, ταύτῃ δὲ καὶ τοὺς ἀγίους. περιγραφτὸν ἄρα κηρύσσωσιν οὗτος τὸν Χριστόν οἶδεν αὐτὸν καὶ εἰκονιζόμενον· καὶ εἰ τοῦτο, καὶ τοὺς ἀγίους εἰκονιζόμενους ἐξ ἀνάγκης εἰδῶς εἰσαχθήσεται. οὐκοῦν εἰ οὕτως παρίσταται τὸ Θεοδότου φρόνημα, ψευδῆ ἄρα καὶ ἀλλότρια τοῦ ἐπὶ χεῖρας Θεοδότου ὑπάρχουσιν ἄπερ οὗτοι ἐπ' ὀνόματι ἐκείνου πλασάμενοι παράγουσιν· οὐ γὰρ ἐπὶ τοσοῦτον ἀνοίας

ἐξώκειλεν ὡς τάναντία ἑαυτῷ φρονεῖν τε καὶ γράφειν. πῶς γὰρ οἷόν τε τὸν αὐτὸν ἐν ἐγκωμίου μέρει καὶ τὸν γραφέα γράφοντα δέχεσθαι καὶ διαβολικῆς μεθοδείας εὐρήματα τὰ αὐτὰ διορίζεσθαι; ὁ δὲ μέγας παρ' αὐτοῖς Λεόντιος ἀμήχανον τὸ Χριστὸν ἐν εἰκόνι γράφεσθαι διὰ τὸ ἀπερίγραπτον ἀπισχυρίζεται. 95 οὐδὲν δὲ χεῖρον καὶ αὐτὴν ἐπισκέψασθαι τὴν λέξιν· τὰς τῶν ἁγίων εἰδέας, φησίν, οὐκ ἐξ ὑλικῶν χρωμάτων διαμορφοῦν παρειλήφαμεν. ἀλλ' ἡμεῖς γε οἱ Χριστιανοὶ παρειλήφαμεν, παῖδες παρὰ πατέρων ἄνωθεν διαδεξάμενοι· καὶ εἴπερ πρὸς τὸ μὴ παρειληφέναι καταφεύγεις καὶ τοῦτό σοι πρόφασις τῆς εἰς τοὺς ἁγίους ὕβρεως, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς ἐπὶ τὸ παρειληφέναι καταφευξοῦμεθα καὶ τοῦτο ἡμῖν τῆς εἰς τοὺς ἁγίους τιμῆς ἀφορμὴ καὶ ὑπόθεσις. καὶ ὅθεν μάνθανε· ὅτι γε δὴ παρὰ τῶν συγγεγραμμένων βίβλων, αἱ τοὺς ἄθλους καὶ τὰς ἀριστείας αὐτῶν ἡμῖν διαγορεύουσιν. εἰ δὲ σὺ πόρρω τῆς Χριστιανῶν θεοσεβείας ἀλίξις καὶ ἠγνόηταί σοι τὰ παρ' ἡμῖν ἔθη καὶ θεσμοὶ καὶ μυστήρια, καὶ τῆς ἐποφειλομένης τοῖς ἁγίοις τιμῆς ὑπάρχεις ἀμύητος, ἐπὶ σὴν κεφαλὴν τὸ κρῖμα καὶ τὸ τῆς ἀμαθίας ἔγκλημα· τῇ γὰρ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ οὐδὲν ἐντεῦθεν προστρίψεται πρόκριμα, ἐπεὶ καὶ τοὺς σοὺς λήρους ὡς ἀλλοτρίους βδελυσσόμεθα. ὅταν γὰρ τις τὸ ψεῦδος λαλῇ, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, ὅτι ψεύστης ἐστὶν καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ' ἔστηκεν. ὡς μὲν οὖν τῆς ἀπασῶν ἐσχάτης ἠλιθιότητος ταυτὶ τὰ ἔκτοπα ῥήματα καὶ φρενὸς ἀλόγου καὶ ἀλλοκότου, οὐδένα ἂν οἶμαι τῶν νοῦν ἐχόντων ἀντερεῖν. καὶ οὐκ οἶδα πότερον οὗτος ὁ ἐμβρόντητος τῆς ἀγνωσίας καὶ ἀβλεψίας καταγνωσθεῖη, ἢ οἱ τοὺς λόγους τούτου ὡς νόμον ἰσχυρὸν καὶ ἀπαράβατον κανόνα παραδεχόμενοι· ὡς γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἡμῖν ταῦτα παραδέδοται, καὶ ἡ ὄψις διδάσκαλος καὶ ἡ πληθὺς τῶν γεγραμμένων καὶ τῶν θείων οἴκων ἡ ἄπειρος καὶ τοῦ χρόνου τὸ μήκιστον, ὃ πάντων ἐστὶν τὸ ἰσχυρότατον· βεβαιοὶ γὰρ τὰ φαινόμενα καὶ τῶν πιστῶν ἡ παραδοχὴ καὶ ἡ μέχρι καὶ νῦν ἀναστήλωσις· οἱ δὲ γε πρὸς πᾶσαν κτίσιν καὶ οἰκουμένην ὄλην παραταττόμενοι οὐκ ἐρυθριῶσιν. πρὸς μὲν οὖν τὴν τοῦ σωτῆρος εἰκόνα οὐδὲν τέως ἐνταῦθα ἀποτολμᾷ δύσφημον φθέγγασθαι ὁ ἐξάγιος ἔλαθεν ἴσως, πρὸς τοὺς ἁγίους δὲ τρανῶς προπηλακίζων ἀποδύεται· τοῖς γοῦν ἄλλοις μάρτυσιν αὐτῶν τὸ δόξαν τοῦ Χριστοῦ πολύμορφον, ἀφορμὴ τῆς φασματώδους δόξης αὐτῶν γέγονεν. τούτῳ δὲ ποία πολυμορφία ἢ πολυειδία τῆς ἐκάστου τῶν ἁγίων εἰδέας ἐξευρεθήσεται, μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐκάστῳ ἐνούσης κατὰ τὸ ἰδιάζον τοῖς ἀφοριστικοῖς γνωρίσμασιν, ἵνα ταύτη καὶ τὸ μὴ γράφεσθαι κατασκευάζοιτο; ἢ κἀνταῦθα τὸ ἀπερίγραπτον αὐτῶν προσθήσεται; ἀλλ' οὐκ ἀσυμφανὲς ὅτι, ὡσπερ ἔχθιστοι τῆς Χριστοῦ οἰκονομίας, οὕτω καὶ τῶν ἁγίων οἱ δυσμενέστατοι τυγχάνουσιν, ἵνα καὶ πάλιν ὑβριζομένῳ Χριστῷ συνυβρίζωνται, ὡσπερ καὶ πρὶν παθόντι ὑπὲρ ἡμῶν συνέπαθον, καὶ αὐθις συνδοξασθῶσιν, καὶ ἐν ζῶσιν μάρτυρες καὶ ἐν εἰκόσιν μάρτυρες, οὐδαμῶς οὖν ταῦτα Χριστιανοῦ φιλομάρτυρος. πόθεν, κἂν τὰς ἀρετὰς αὐτῶν προῖσχεσθαι σχηματίζονται; οὕτω γὰρ βαρὺς αὐτοῖς ὁ Χριστὸς καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος, καὶ οἱ ἅγιοι φευκτοὶ καὶ ἀπόπεμπτοι κἂν τοῖς ὁμοιώμασιν αὐτῶν δεικνύμενοι. ἐπειδὴ δὲ οἱ ἀσύνετοι οὐ συνιᾶσιν τὸ ἐν τοῖς μάρτυσιν αὐτῶν ἀσύμφωνον καὶ ἀσύμβατοντολμῶσι γὰρ καὶ τῶν θείων ἡμῶν πατέρων φωνὰς παραπεποιημένας ἢ κακῶς νοηθείσας παράγειν, φέρε τὰς γνησίας αὐτῶν φωνὰς τούτοις ἡμεῖς ἀντιπαραθέμενοι, μὴ δὲ γὰρ ἄλλοθεν ἢ ἐντεῦθεν τὸν τε συνασπισμὸν αὐτῶν διαλύσωμεν καὶ τὸ λοιπὸν ἐληλεγμένους τῆς παρανοίας καὶ ἀφροσύνης αὐτοὺς ἀποδείξωμεν· ἰδοὺ γὰρ ἐπὶ θύραις ἐστήκασιν οὐ συνήγοροι, ἀλλὰ κατήγοροι, λόγοις παίωντες ἀληθείας καὶ παραδειγματίζοντες τοὺς δόλους τῶν παρανόμων καὶ τὴν ὑπόκρισιν· ὅπως τε παρειλήφασιν ταῦτα καὶ ἐωράκεσαν, μεγαλοφώνως βοῶντες, καὶ ἄλλοις παραδιδόναι προήχθησαν. 96 καὶ ἠγείσθω ὁ μέγας Ἰωάννης ὁ τῆς βασιλίδος ἀρχιερεὺς ὁ Χρυσόστομος ἐν τῷ εἰς τὸν Ἰὼβ λόγῳ τοιαῦτα φάσκων· Ὡς γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων μαρτύρων ἔνι πολλακίς ἰδεῖν ἐν

γραφῆ τὰ παθήματα, καὶ τοῖχος ἔστηκεν διηγούμενος τοὺς ἀγῶνας τοῦ μάρτυρος καὶ γραφῶν χεῖρες πομπεύουσιν τῆς ἀρετῆς τὴν ὑπόμνησιν, οὕτως κἀνταῦθα. 97 τὰ παραπλήσια δὲ καὶ ἐν τοῖς εἰς τὸ ἔνδυμα τοῦ ἱερέως αὐτῷ πέφρασται· Ἐγὼ καὶ τὴν κηρόχυτον ἠγάπησα γραφὴν εὐσεβείας πεπληρωμένην· εἶδον γὰρ ἄγγελον ἐν εἰκόνι ἐλαύνοντα βαρβάρων νέφη· εἶδον πατούμενα βαρβάρων φύλα καὶ τὸν Δαυῖδ ἀληθεύοντα· Κύριε ἐν τῇ πόλει σου τὴν εἰκόνα αὐτῶν ἐξουδενώσεις. 98 τοιαῦτα καὶ εἰς τὸν ἱερὸν Μελέτιον τῆς Ἀντιόχου ἀρχιερέα εἰρημένα αὐτῷ, ἐνορᾶν πάρεσιν· Οὐ πρὸς τὸ ὄνομα δὲ τοσοῦτον ἐπάθετε πόθον μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸν τοῦ σώματος τὸν τύπον. ὅπερ οὖν ἐν ὀνόμασιν ἐποιήσατε, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς εἰκόνας ἐπράξατε τῆς ἐκείνου· καὶ γὰρ ἐν δακτυλίων σφενδόναις καὶ ἐν ἐκπώμασιν καὶ ἐν θαλάμων τοίχοις καὶ πανταχοῦ τὴν εἰκόνα τὴν ἀγίαν ἐκείνην διεχάραξαν πολλοί, ὡς μὴ μόνον ἀκούειν τῆς ἀγίας προσηγορίας ἐκεῖ νης, ἀλλὰ καὶ καθορᾶν αὐτοῦ πανταχοῦ τοῦ σώματος τὸν τύπον καὶ διπλῆν τινα τῆς ἀποδημίας ἔχειν παραμυθίαν. 99 ὅπως δὲ αὐτὸς ὁ ἱερὸς ἡμῶν διδάσκαλος πολλοῦ ἐτίμα τὰ τῶν ἀγίων ἐκτυπώματα δηλώσει ἡμῖν καὶ τὰ ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ τῷ ἐνθέῳ συγγεγραμμένα, ὧδε πως ἔχοντα· Ἠγάπα δὲ ὁ μακάριος Ἰωάννης τὰς ἐπιστολὰς τοῦ σοφωτάτου Παύλου ἄγαν· καὶ μετ' ὀλίγα· Ἦν δὲ καὶ τὸ ἐκτύπωμα τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἔχων ἐν εἰκόνι ἔνθα ἀνεπαύετο διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν βραχὺ τι (ἦν γὰρ πολυάγρυπνος ὑπὲρ φύσιν), καὶ ἠνίκα διήρχετο τὰς ἐπιστολὰς αὐτοῦ, ἐνητένιζεν αὐτῇ καὶ ὡς ἐπὶ ζῶντος αὐτοῦ οὕτως προσεῖχεν αὐτῷ, μακαρίζων αὐτόν, καὶ ὅλον αὐτοῦ τὸν λογισμὸν πρὸς αὐτὸν εἶχεν φανταζόμενον καὶ διὰ τῆς θεωρίας αὐτῷ ὁμιλῶν. καὶ μεθ' ἕτερα· Ὡς δὲ ἐπαύσατο ὁ Πρόκλος λαλῶν, ἀτενίσας τῇ εἰκόνι τοῦ ἀποστόλου καὶ θεασάμενος τὸν χαρακτήρα αὐτοῦ ὅμοιον τοῦ ὀφθέντος αὐτῷ, βαλὼν μετάνοιαν τῷ Ἰωάννῃ, δακτυλοδεικτῶν τὴν εἰκόνα, εἶπεν· "Συγχώρησόν μοι, πάτερ· ὃν εἶδον λαλοῦντά σοι ὅμοιός ἐστιν τούτῳ· ὡς δὲ ὑπολαμβάνω, καὶ αὐτός ἐστιν." 100 συμφθεγγέσθω τούτοις καὶ ὁ θεῖος Βασίλειος καὶ ὑποτιθέσθω τοῖς ζωγράφοις καὶ προσταττέτω διανίστασθαι καὶ ταῖς παρ' ἑαυτῶν τέχναις καὶ τοῖς χρώμασιν περιλάμπαντας μεγαλύνειν τοὺς μάρτυρας καὶ τοὺς ἄθλους αὐτῶν. οὐ μὴν δέ γε ἀλλὰ καὶ ἠττᾶσθαι τὸν λόγον ὑπὸ τῆς τέχνης ὁμολογεῖτω· ἄπερ γράφοντα αὐτὸν εἰς τὸν ἅγιον μάρτυρα Βαρλαάμ ἔγνωμεν, ἄρ' οὖν οὐ παρείληφεν; ἢ ὡς παρειληφῶς καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν ὡσαύτως ποιεῖν μεταδίδωσιν, ἀξίως τῆς οἰκείας ἀρετῆς πράττων καὶ τῆς εἰς τοὺς μάρτυρας τιμῆς, ἥδη δὲ καὶ εἰς δόξαν τοῦ τῶν μαρτύρων θεοῦ; ἔχει δὲ τὰ γεγραμμένα οὕτως· Ἀνάστητέ μοι, ὦ λαμπροὶ τῶν ἀθλητικῶν κατορθωμάτων ζωγράφοι· τὴν τοῦ στρατηγοῦ κολοβωθεῖσαν εἰκόνα ταῖς ὑμετέραις μεγαλύνετε τέχναις· ἀμαυρότερον παρ' ἐμοῦ τὸν στεφανίτην γραφέντα τοῖς τῆς ὑμετέρας σοφίας περιλάμψατε χρώμασιν. ἀπέλθω τῇ τῶν ἀριστευμάτων τοῦ μάρτυρος παρ' ὑμῶν νενικημένος γραφῆ· χαίρω τῇ τοιαύτῃ τῆς ὑμετέρας ἰσχύος σήμερον ἠττώμενος νίκη· ἴδω τῆς χειρὸς πρὸς τὸ πῦρ ἀκριβέστερον παρ' ὑμῶν γραφομένην τὴν πάλιν· ἴδω φαιδρότερον ἐπὶ τῆς ὑμετέρας τὸν παλαιστὴν γεγραμμένον εἰκόνας· κλαυσάτωσαν δαίμονες καὶ νῦν ταῖς τοῦ μάρτυρος ἐν ὑμῖν ἀριστείαις πληττόμενοι· φλεγόμενη πάλιν αὐτοῖς ἡ χεὶρ καὶ νικῶσα δεικνύσθω· ἐγγραφέσθω τῷ πίνακι καὶ ὁ τῶν παλαισμάτων ἀγωνοθέτης Χριστός, ὃ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν. ἐμφανὲς οὖν ὡς καὶ ὁ μέγας οὗτος διδάσκαλος διατρανοῖ ἐναργέστερόν πως δεικνύειν τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν τὰ παρὰ τῆς τῶν ζωγράφων τέχνης γραφόμενα, κἂν οἱ τὴν διάνοιαν βεβουκολημένοι ἐπ' ἀλληγορίαις ἀνοήτως τρέπονται καὶ πρὸς μυθοποιίας ἐκφέρονται φάσματα, φρενὸς ἐκστάντες ἅμα καὶ πίστεως καὶ πόρρω τῆς τοῦ διδασκάλου ἐννοίας ἀπαγόμενοι, τὰς τοιαύτας φωνὰς τροπικῶς, ὡσπερ ὄνειροπολοῦντες, παρεξηγούμενοι. 101 ἀδελφὰ τοῖς τοῦ διδασκάλου λόγοις καὶ ὁ ἀδελφὸς εἰσηγείσθω Γρηγόριος ὁ τῆς Νυσαέων ἱεράρχης, περιπαθῶς ἐπὶ τῇ θυσίᾳ τῇ

κατὰ τὸν πατριάρχην Ἀβραὰμ διακείμενος, καὶ δὴ καὶ λεγέτω· Εἶδον πολλάκις ἐπὶ γραφῆς εἰκόνα τοῦ πάθους καὶ οὐκ ἀδακρυτὴ τὴν θέαν παρήλθον, ἐναργῶς τῆς τέχνης ὑπ' ὄψιν ἀγούσης τὴν ἱστορίαν. πρόκειται ὁ Ἰσαὰκ παρ' αὐτὸ τὸ θυσιαστήριον ὀκλάσας ἐπὶ τὸ γόνυ καὶ περιηγμένας ἔχων εἰς τοῦπίσω τὰς χεῖρας· ὁ δὲ ἐπιβεβηκῶς κατόπιν τῷ παιδί τῆς ἀγκύλης καὶ τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ τὴν κόμην τοῦ παιδὸς πρὸς ἑαυτὸν ἀνακλάσας, ἐπικύπτει τῷ προσώπῳ ἑλεεινῶς πρὸς αὐτὸν ἀποβλέποντι, καὶ τὴν δεξιὰν καθωπλισμένος τῷ ξίφει πρὸς τὴν σφαγὴν κατευθύνει, καὶ ἄπτεται ἤδη τοῦ σώματος ἢ τοῦ ξίφους ἀκμῆ, καὶ τότε αὐτῷ γίνεται θεόθεν φωνή, τὸ ἔργον κωλύουσα. 102 ὁ αὐτὸς δὴ οὗτος πατὴρ ἐν τοῖς εἰς τὸν ἅγιον μάρτυρα Θεόδωρον τοιάδε διεξέρχεται· Ὁ ἐλθὼν τοίνυν εἰς τι χωρίον ὅμοιον τούτῳ ἔνθα σήμερον ὁ ἡμέτερος σύλλογος, ὅπου μνήμη δικαίου καὶ ἀγίων λείψανα, πρῶτον μὲν τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τῶν ὀρωμένων ψυχαγωγεῖται, οἶκον βλέπων ὡς θεοῦ ναὸν ἐξησκημένον λαμπρῶς τῷ μεγέθει τῆς οἰκοδομῆς καὶ τῷ κάλλει τῆς ἐπικοσμῆσεως· ἔνθα καὶ τέκτων εἰς ζῶων φαντασίαν τὸ ξύλον ἐμόρφωσεν καὶ λιθοξόος εἰς ἀργύρου λειότητα τὰς πλάκας ἐπέξεσεν. ἐπέχρωσέν τε καὶ ζωγράφος τὰ ἄνθη τῆς τέχνης, ἐν εἰκόνι διαγραφάμενος τὰς ἀριστείας τοῦ μάρτυρος, τὰς ἐνστάσεις, τὰς ἀληθόνας, τὰς θηριώδεις τῶν τυράννων ἐπηρείας, τὴν φλογοτρόφον ἐκείνην κάμινον, τὴν μακαριωτάτην τελείωσιν, τοῦ ἀγωνοθέτου Χριστοῦ τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς τὸ ἐκτύπωμα· πάντα ἡμῖν ὡς ἐν βιβλίῳ τινὶ γλωττηφόρῳ διὰ χρωμάτων τεχνουργησάμενος, σαφῶς διηγόρευσεν τοὺς ἀγῶνας τοῦ μάρτυρος καὶ ὡς λειμῶνα λαμπρὸν τὸν νεῶν κατηγλάϊσεν· οἶδεν γὰρ καὶ γραφὴ σιωπῶσα ἐν τοίχῳ λαλεῖν καὶ τὰ μέγιστα ὠφελεῖν· καὶ ὁ τῶν ψηφίδων συνθέτης ἱστορίας ἄξιον πεποίηκεν τὸ πατούμενον ἔδαφος. καὶ ὁ τοῖς αἰσθητοῖς οὕτω φιλοτεχνήμασιν ἐνευπαθήσας τὴν ὄψιν ἐπιθυμεῖ λοιπὸν καὶ αὐτῇ πλησιάσαι τῇ θήκῃ, καὶ ἀγιασμὸν καὶ εὐλογίαν τὴν ἐπαφὴν εἶναι πιστεύων. εἰ δὲ καὶ κόνιν δέον φέρειν τὴν ἐπικειμένην τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς ἀναπαύσεως, αἰεὶ δῶρον ὁ χοῦς λαμβάνεται καὶ ὡς κειμήλιον ἢ γῆ θησαυρίζεται· τοῦ γὰρ αὐτοῦ λειψάνου προσάψασθαι, εἴ ποτέ τις ἐπιτυχία παράσχη τὴν ἐξουσίαν, ὅπως ἐστὶν πολυπόθητον καὶ εὐχῆς τῆς ἀνωτάτῳ δῶρον, ἴσασιν οἱ πεπειραμένοι καὶ τῆς τοιαύτης ἐμφορηθέντες δυνάμεως. ὡς σῶμα γὰρ ἀνθοῦν οἱ βλέποντες κατασπάζονται, τοῖς ὀφθαλμοῖς, τῷ στόματι, ταῖς ἀκοαῖς, πάσαις ταῖς αἰσθήσεσιν προσάγοντες, ἢ τὸ τῆς εὐσεβείας καὶ τοῦ πάθους προχέοντες δάκρυον· ὡς ὀλοκλήρῳ καὶ φαινομένῳ τῷ μάρτυρι τὴν τοῦ πρεσβεύειν ἰκεσίαν προσάγουσιν, ὡς δορυφόρον τοῦ θεοῦ παρακαλοῦντες αὐτόν, ὡς λαμβάνοντα τὰς δωρεὰς ὅταν ἐθέλη ἐπικαλούμενος. 103 τούτοις σύνδρομα καὶ εἰς τὸν ἅγιον μάρτυρα διέξεισιν Βασιλίσκον τοιάδε λέγων· Τὰ μὲν περὶ τῆς ὑπομονῆς τοῦ ἀνδρός, ὅσα περὶ διηγῆσεως, ταῦτα ἴσμεν· ἄτινα εἶδον ἐγὼ πολλάκις ἐν τοίχῳ γραφέντα καὶ φοβοῦντα πρὸ τῆς πείρας τοὺς ἀγνοοῦντας τῇ πείρᾳ τε τῆς βασάνου τὸ ἀφόρητον δεικνύντα· οἶδεν γὰρ καὶ γραφὴ σιωπῶσα λαλεῖν καὶ τὰ μέγιστα ὠφελεῖν. 104 ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος Γρηγόριος ἀναφαινέσθω· οὗτος δὴ τὸν μέγαν Βασίλειον πλείστοις καὶ μεγίστοις ἐγκωμίοις ἐπάρας, τὴν ἐκ τῶν λόγων καταβαλλόμενος δύναμιν καὶ ἠττᾶσθαι ὑπὸ τῆς μεγαλοφυΐας καὶ ἀρετῆς τοῦ ἀνδρός διομολογήσας, εἰκόνι τοῦτον γεραίρειν ἔδοξεν, ἐμφανέστερον παριστῶν ἐκεῖθεν τὰ τοῦ πόθου· ἦν ἀναθεὶς αὐτῷ καὶ ἡρωϊκοῖς μέτροις καὶ ἑλεγείοις ἐφαιδρυνεν, ὡς ζῶντι προσφθεγγόμενος τῷ γεγραμμένῳ· ὦν τοὺς τελευταίους παραθέντες στίχους, τοὺς λοιποὺς τοῖς βουλομένοις ἐντυγχάνειν καὶ τὴν τῶν ἀγίων ἀναμανθάνειν δόξαν παρήσομεν. ἔχουσι δὲ ὧδε· Χαίροις, ὦ Βασίλειε, καὶ εἰ λίπες ἡμέας, γρηγορίου τόδ' ἐστὶν γράμμ' ἐπιτυμβίδιον, μῦθος δ' ὃν φιλέεσκες, ἔχοις χρέος, ὦ Βασίλειε, τῆς φιλίης καὶ σοὶ δῶρον ἐπευκτότατον. Γρηγόριος, Βασίλειε, τεῆ εἰκόνι τήνδ' ἀνέθηκα τῶν ἐπιγραμματίων, θεῖε, δωδεκάδα. 105 τούτοις ἐπέσθω Ἀστέριος ὁ τῆς Ἀμασέων

γεγονώς πρόεδρος θαυμαστῶς ὅπως μουσουργῶν ἐκείνην τὴν ἔκφρασιν, ὅπα λειριόεσσαν ἰεῖς, ὡς ἄν τις εἴποι ποιητικῶς, καὶ τεθεάσθω πάλιν τὴν ἱερὰν ἐκείνην γραφὴν τῆς πανευφήμου μάρτυρος καὶ τὴν τέχνην θαυμαζέτω τὴν τῶν ζωγράφων καὶ εἰς μέγα αἶρειν πειράσθω, καὶ τοὺς λόγους παρεξεταζέτω τῇ τέχνῃ ὡς οὐ φαυλότερα μουσοπόλων τὰ φάρμακα καὶ καταρχέτω τοῦ λόγου ὧδέ πη ἔχοντος· Πρῶην μὲν, ὧ ἄνδρες, Δημοσθένην εἶχον ἐν χερσὶν τὸν δεινόν, καὶ Δημοσθένους ἐκεῖνα ἔνθα δὴ τὸν Αἰσχίνην πικροῖς βάλλει τοῖς ἐνθυμήμασιν· ἐγχρονίσας δὲ τῷ λόγῳ καὶ πυκνωθεὶς τὴν διάνοιαν, ἀνέσεως ἐδεόμην καὶ περιπάτου ὥστε μοι λυθῆναι μικρὸν τῆς ψυχῆς τὸ πονούμενον· προελθὼν δὲ τοῦ δωματίου καὶ ὀλίγα τοῖς γνωρίμοις συμβαδίσας ἐπ' ἀγορᾶς, ἐκεῖθεν εἰς τὸ τοῦ θεοῦ τέμενος ἀφικόμην εὐξόμενος ἐν σχολῇ. ὡς δὲ καὶ τούτου τυχὼν ἕνα δὴ τῶν ὑποστέγων δόμων ἐβάδιζον, εἶδον ἐκεῖ γραφὴν τινα καὶ με κατ' ἄκρας εἶλεν ἡ θεά· Εὐφράννορος ἂν εἶπες εἶναι τὸ φιλοτέχνημα ἢ τινος ἐκείνων τῶν παλαιῶν, οἱ τὴν γραφικὴν ἦραν εἰς μέγα, ἐμψύχους ὀλίγου δέοντος ἐργασάμενοι πίνακας. δεῦρο δ' εἰ βούλει καὶ γὰρ σχολὴ νῦν διηγήματος φράσω σοι τὴν γραφὴν· οὐδὲ γὰρ φαυλότερα πάντως τῶν ζωγράφων οἱ μουσῶν παῖδες ἔχομεν φάρμακα. γυνὴ τις ἱερὰ παρθένος ἀκήρατον θεῶ τὴν σωφροσύνην καθιερώσασα (Εὐφημίαν καλοῦσιν αὐτήν), τυράννου δὲ ποτε τοὺς εὐσεβοῦντας ἐλαύνοντος, μάλα προθύμως τὸν ἐπὶ θανάτῳ εἶλετο κίνδυνον· οἱ δὲ δὴ πολῖται καὶ κοινῶν τῆς θρησκείας ὑπὲρ ἧς ἐτελεύτησεν, ὡς ἀνδρείαν ὁμοῦ καὶ ἱερὰν τὴν παρθένον θαυμάσαντες, πλησίον τοῦ ἱεροῦ τὴν θήκην δειμάμενοι καταθέμενοί τε τὴν λάρνακα, τιμὰς τελοῦσιν αὐτῇ, καὶ τὴν ἐτήσιον ἐορτὴν κοινὴν καὶ πάνδημον ποιοῦνται πανήγυριν. οἱ μὲν οὖν τῶν τοῦ θεοῦ μυστηρίων ἱεροφάνται καὶ λόγῳ τιμῶσιν τὴν μνήμην αἰεὶ, καὶ ὅπως ἐξετέλεσεν τὸν τῆς καρτερίας ἀγῶνα, ἐπιμελῶς τοὺς συνιόντας λαοὺς ἐκδιδάσκουσιν· ὁ δὲ δὴ ζωγράφος εὐσεβῶν καὶ αὐτὸς διὰ τῆς τέχνης τὰ κατὰ δύναμιν πᾶσαν τὴν ἱστορίαν ἐν σινδόνι χαράξας, αὐτοῦ που περὶ τὴν θήκην ἱερὸν ἀνέθηκε θέαμα. ἔχει δὲ ὧδε τὸ φιλοτέχνημα· ὑψηλὸς ἐπὶ θρόνου καθίδρυται δικαστής, πικρὸν καὶ δυσμενὲς βλέπων εἰς τὴν παρθένον (ὀργίζεται γὰρ ὅταν ἐθέλοι κἂν ταῖς ἀψύχοις ὕλαις ἡ τέχνη), δορυφόροι δὲ τῆς ἀρχῆς καὶ στρατιῶται πολλοί, οἱ μὲν τῶν ὑπομνημάτων ὑπογραφεῖς δέλτους φέροντες καὶ γραφίδας· ὧν θάτερος ἀναρτήσας ἀπὸ τοῦ κηροῦ τὴν χεῖρα, βλέπει πρὸς τὴν κρινομένην σφοδρῶς, ὅλον ἐκκλίνας τὸ πρόσωπον ὥσπερ παρακελευόμενος γεγωνότερον λαλεῖν, ἵνα μὴ κάμνων περὶ τὴν ἀκοὴν ἐσφαλμένα γράφῃ καὶ ἐπιλήψιμα. ἔστηκεν δὲ ἡ παρθένος ἐν φαιῷ χιτῶνι καὶ ἱματίῳ τὴν φιλοσοφίαν σημαίνουσα, ὡς μὲν ἔδοξεν τῷ γραφεῖ, καὶ τὴν ὄψιν ἀστεία, ὡς δὲ ἐμοὶ δοκεῖ, τὴν ψυχὴν κεκαλλωπισμένην ταῖς ἀρεταῖς. ἄγουσι δὲ αὐτὴν πρὸς τὸν ἄρχοντα δύο στρατιῶται, ὁ μὲν ἔλκων ἐπὶ πρόσω, ὁ δὲ κατόπιν ἐπείγων. κεκραμένον τῆς παρθένου τὸ ἦθος αἰδοῖ καὶ στερρότητι, νεύει μὲν γὰρ εἰς γῆν ὥσπερ ἐρυθριῶσα τὰς ὄψεις τῶν ἀρρένων, ἔστηκεν δὲ ἀκατάπληκτος, οὐδὲν πάσχουσα πρὸς τὸν ἀγῶνα δεινόν. ὡς ἔγωγε τοὺς ἄλλους τέως ἐπήνουν ζωγράφους, ὅταν ἐθεασάμην τῆς γυναικὸς ἐκείνης τῆς Κολχίδος τὸ δρᾶμα, ὅπως μέλλουσα τοῖς τέκνοις ἐπιφέρειν τὸ ξίφος ἐλέω καὶ θυμῷ μερίζει τὸ πρόσωπον· καὶ θάτερος μὲν τῶν ὀφθαλμῶν τὴν ὀργὴν ἐμφανίζει, θάτερος δὲ τὴν μητέρα μηνύει φειδομένην καὶ φρίττουσαν, νῦν δὲ τὸ θαῦμα ἀπ' ἐκείνης τῆς ἐννοίας πρὸς ταύτην μετέθηκα τὴν γραφὴν· καὶ σφόδρα γε ἄγαμαι τοῦ τεχνίτου ὅτι μᾶλλον ἔμιξε τῶν χρωμάτων τὸ ἦθος, αἰδῶ τε ὁμοῦ καὶ ἀνδρείαν κεράσας, πάθη κατὰ φύσιν μαχόμενα. προβαινούσης δὲ εἰς τὸ πρόσω τῆς μιμήσεως, δῆμιοί τινες ἐν χιτωνίσκοις γυμνοὶ ἤδη ἤρχοντο τοῦ ἔργου· καὶ ὁ μὲν δραξάμενος τῆς κεφαλῆς καὶ ἀνακλίνας εἰς τὸ κατόπιν, παρεῖχεν τῷ ἐτέρῳ εὐτρεπὲς εἰς τιμωρίαν τῆς παρθένου τὸ πρόσωπον, ὁ δὲ παραστὰς ἐξέκοπτε τῶν ὀδόντων· σφύρα δὲ καὶ τέρετρον φαίνεται τῆς τιμωρίας τὰ ὄργανα. δακρύω δὲ τὸ ἐντεῦθεν καὶ

μοι τὸ πάθος ἐπικόπτει τὸν λόγον· τὰς γὰρ τοῦ αἵματος σταγόνας οὕτως ἐπέχρωσεν ὁ γραφεύς, ὥστε εἴποις ἂν προχεῖσθαι τῶν χειλέων ἀληθῶς καὶ θρηνήσας ἀπέλθοι. δεσμοτήριον μεταταῦτα· καὶ πάλιν ἡ παρθένος σεμνὴ ἐν τοῖς φαιοῖς ἱματίοις κάθηται μόνη, ἐκτείνουσα τῷ χειρὶ πρὸς οὐρανὸν καὶ καλοῦσα θεὸν ἐπίκουρον τῶν δεινῶν. εὐχομένη δὲ αὐτῇ φαίνεται ὑπὲρ κεφαλῆς τὸ σημεῖον, ὃ δὴ νόμος Χριστιανοῖς προσκυνεῖν τε καὶ ἐπιγράφεσθαι, σύμβολον οἶμαι τοῦ πάθους ὅπερ αὐτὴν ἐξεδέχετο. εὐθὺς γοῦν καὶ μετ' ὀλίγον πῦρ ἀλλαχοῦ σφοδρὸν ὁ ζωγράφος ἀνήψεν, ἐρυθρῶ χρώματι ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἐπιλαμφθέντι σωματοποιήσας τὴν φλόγα, ἴσθησιν δὲ μέσῃν αὐτὴν, τὰς μὲν χεῖρας πρὸς οὐρανὸν διαπλώσασαν, ἀχθηδόνα δὲ οὐδεμίαν ἐπιφαίνουσαν τῷ προσώπῳ, ἀλλὰ τούναντίον γεγηθυῖαν ὅτι πρὸς τὴν ἀσώματον καὶ μακαρίαν ἐξεδήμει ζωὴν. μέχρι τούτου καὶ ὁ ζωγράφος ἔστησεν τὴν χεῖρα κἀγὼ τὸν λόγον· ὥρα δέ σοι καὶ αὐτὴν, εἰ βούλει, τελέσαι τὴν γραφήν, ἵνα κατίδης ἀκριβῶς, εἰ μὴ πολὺ κατόπιν τῆς ἐξηγήσεως ἦλθομεν. 106 τί πρὸς ταῦτα φατέ; ἄρα συνήγοροι ἀλλήλοις οἱ συγκεκλημένοι παρ' ὑμῖν μάρτυρες; ἢ οὐχὶ δὴ μᾶλλον τὴν εἰς ἄκρον ἀντίθεσιν ἔχει τὰ τε παρὰ τῶν θεοφόρων ἡμῖν ἐγνωσμένα πατέρων καὶ ἄπερ τοῦ παρ' ὑμῖν κεχειροτονημένου Ἰουδαϊόφρονος Θεοδότου ἢ χρῆσις φέρει; ὁπότερα μὲν οὖν ἐλέσθαι τούτων, τῆς ὑμῶν ἀβελτηρίας ἠρτήσθω· παρὰ γὰρ τοῖς σωφρονοῦσιν φανερόν καθίσταται ὅτι καὶ ἦν ἐξ ἀρχῆς τὰ τῶν ἁγίων ὁμοιώματα καὶ παρείληπται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρὰ Χριστιανοῖς, οἷς μάλιστα πλέων ὁ πόθος ὁ πρὸς τοὺς ἁγίους καὶ τὸ σέβας ἐνήκμασεν. ὁ γοῦν μὴ παρείληφώς, οὐδὲ Χριστιανός, καὶ μάτην ὁ δυσσεβῆς οὗτος καὶ ἄφρων ἀναισθητεύεται. 107 πολλῶν δὲ καὶ ἀπείρων λόγων δυναμένων λεχθῆναι, οἱ καὶ τὴν παραδοχὴν καὶ τὸ γέρας ἡμῖν τῶν λεγομένων παριστώσιν, τοῖς συγκεκλημένοις παρ' αὐτῶν ἀρκεσθησόμεθα, τῶν ἐξῆς δὲ τοῦ χριστομάχου λόγων ἐχόμεθα· ἀλλὰ τὰς τούτων ἀρετάς, φησὶν, διὰ τῶν ἐν γραφαῖς περὶ αὐτῶν δηλουμένων οἷόν τινας ἐμψύχους εἰκόνας ἀναμάττεσθαι δεδιδάγμεθα, ἐκ τούτου πρὸς τὸν ὅμοιον αὐτοῖς διεγειρόμενοι ζῆλον. ἔοικεν ὅλος Ἰουδαῖος ὑπάρχων καὶ τοῦ παλαιοῦ ἀντεχόμενος γράμματος· οὕτω γὰρ αὐτὸν φρονοῦντα ἢ διὰ τῶν ἐν γραφαῖς περὶ τῶν ἁγίων δηλουμένων παρίστησι πρόσρησις τῶν περὶ τὸν Ἀβραὰμ τάχα καὶ Μωσέα καὶ τοὺς προφήτας (οὐ γὰρ ἂν ἑτέρως παρὰ τὸ δοκοῦν τοῖς τῆς ἐκκλησίας διδασκάλοις ἐδογματίζεν, εἰ μὴ τῷ Ἰουδαίων κρατούμενος ἔθει), οἷς πάλαι νενομοθέτητο μὴ δεῖν εἰκόνα παντὸς ποιεῖν ὁμοιώματος τῶν ὅσα ἐν οὐρανῷ καὶ γῆ καὶ τοῖς ὕδασι. ἐπεὶ τίνος ἔνεκεν τὰς μὲν ἀρετάς τῶν ἁγίων διὰ τῶν γεγραμμένων ἐναπομάττεσθαι οὕτω δεδιδαγμένον τίθεται, τὰς δὲ τούτων εἰδέας γράφεσθαι ἀπαναίνεται, εἰ μὴ τῇ νομικῇ παχύτητι καὶ τῇ σκιᾷ τοῦ γράμματος προσκαθέζεται; καὶ οὕτω τις τοῦτο εἴσεται. εἰ γὰρ αἱ ἀρεταὶ τῶν ἁγίων οἴονεῖ εἰκόνας ἔμψυχοι διὰ τῶν γεγραμμένων δείκνυνται, τὰ κατορθοῦντα τὰς ἀρετάς σώματα, πόσω δικαιότερον κατὰ τὰς εἰδέας αὐτῶν εἰκονίζεσθαι, ὅσω καὶ σῶμα πράξεως ἀναγκαιότερόν τε καὶ τιμιώτερον, ὡς τὰ μὲν ἐνεργοῦντα τὰ δὲ ἐνεργούμενα, καὶ τὰ μὲν ἀποτελοῦντα τὰ δὲ ἀποτελούμενα, καὶ αἴτια καὶ πρῶτα αἰτιατῶν καὶ δευτέρων τῶν ἔργων ὄντων; εἰ γοῦν μὴ ταῦτα οὕτως ἔχοι, καὶ οἶκος καὶ ναῦς καὶ κλίνη τοῦ κατασκευάσαντος οἰκοδόμου καὶ τέκτονος τιμιώτερα. καὶ αἱ μὲν ἀρεταὶ οἷα πράξεις τυγχάνουσαι περὶ τὰ σώματα τὸ ἐπιεικὲς καὶ πρακτικὸν αὐτῶν παραδηλοῦσιν, αἱ εἰδέαι δὲ αὐτὰ τὰ σώματα ἡγουν αὐτοὺς τοὺς ἁγίους ἡμῖν ἐμφανίζουσιν, ὁποῖοί τε ὄντες ἐτύγχανον καὶ ὅπως εὐανδρίας εἶχον καὶ γενναιότητος. καὶ εἰ τὰ ἄψυχα καὶ ἀνεῖδα εἰκόνων λόγον αὐτοῖς ἀποπληροῦσιν, ἐπινοῖα τινὶ καὶ τροπικῶς σχηματιζόμενα, τὰ ἔμψυχα καὶ εἰδοπεποιημένα καὶ ἃ πέφυκε κυρίως γράφεσθαι καὶ τοιαύτην ἔλαχε φύσιν, πῶς οὐκ εἰκονισθήσεται; ἢ πῶς οὐκ εὐλογον δι' αὐτὸ τοῦτο μάλιστα, τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀρετὴν φημί, τοὺς ἁγίους γράφεσθαι; καὶ γὰρ ἐκ τῶν εἰκονογραφουμένων λαμπρότερον καί, ὡς ἂν εἴποι τις,

αυτόχρονα ταῦτα παραδείκνυνται, ὡσπερ παρόντων αὐτῶν καὶ ἐναθλούντων τοῖς σκάμμασιν καὶ τὰς καθέκαστον ἀριστείας καὶ πράξεις καὶ οὐς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνας ἀνεστήσαντο. εἰ δὲ ἀνθρώπων πλεῖστοι μικρόν τι κατωρθωκότες ἐν τῷ βίῳ περὶ τε πολέμους καὶ ἕτερα ἐμπρέψαντες ἀνδραγαθήματα, καὶ τούτων τινὲς μιαιοὶ τυχόν καὶ ἄθεοι, βαφαῖς τε καὶ χρώμασιν ψηφισί τε λαμπραῖς ἔσθ' ὅτε ἀνεστήλωνται, πῶς οὐ δικαιότερον τὰς ὑπὲρ λόγον καὶ φύσιν τῶν ἀγίων πράξεις καὶ αὐτοὺς γε τοὺς ἀγίους κατὰ τὸν ἴσον γράφεσθαι τρόπον; ἄρ' οὖν οὐχὶ καὶ αὐταὶ αἱ γραφαὶ πρὸς ζῆλον τοὺς ὀρώντας διανιστῶσιν καὶ μίμησιν; πάνυ μὲν οὖν, εἴποι τις. 108 ἐπισφραγιζέτω δὲ τὸν λόγον πάλιν ὁ μέγας Βασίλειος (καὶ πάλιν ἐκ τῶν δοκούντων αὐτοῖς συνηγῶρων ἐλεγχέσθωσαν) ἐν τῷ εἰς τοὺς ἀγίους Τεσσαράκοντα μάρτυρας ἐκγωμίῳ τοιάδε διεξιῶν· Ἐπεὶ καὶ πολέμων ἀνδραγαθήματα καὶ λογογράφοι πολλάκις καὶ ζωγράφοι διασημαίνουσιν, οἱ μὲν τῷ λόγῳ κοσμοῦντες, οἱ δὲ τοῖς πίναξιν ἐγχαράττοντες, καὶ πολλοὺς διήγειραν εἰς ἀνδρείαν ἐκάτεροι· ἅ γὰρ ὁ λόγος τῆς ἱστορίας ὑπέγραψεν, ταῦτα γραφῇ σιωπῶσα διὰ μιμήσεως δείκνυσιν, πρόδηλον δὲ ὡς τῆς αὐτῆς ἐφ' ἐκατέρων ἰσταμένης ὑποθέσεως καὶ τῷ αὐτῷ κοινωνούσης λόγῳ. τίς οὖν θεασάμενος ἀγίου εἰκόνα ἐκ τε τοῦ ὀνόματος ἐκ τε τῆς θεάς οὐκ εὐθὺς εἰς μνήμην ὧν κατὰ τοῦ πονηροῦ κράτους ἠρίστευσεν ἴεται καὶ πρὸς τὸν ἐνισχύσαντα καὶ συνεργήσαντα θεὸν ἀναδραμεῖται τῷ νῶ, εὐχαριστίας τε καὶ δοξολογίας ἀναπέμψει καὶ τὰ μέγιστα ἐντεῦθεν κερδανεῖ; ἐκ δὲ τούτων ἀπάντων ἐμφανὲς καθίσταται ὡς ἄξιόν γε τὰς τῶν ἀγίων εἰδέας ἐξεικονίζεσθαι. ἀπόπληκτον οὖν κομιδῇ πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν ἀντιφέρεσθαι· τὸ γὰρ τοιαῦτα νοεῖν καὶ φράζειν, φρενὸς βεβλαμμένης καὶ ἀλλοκότου καὶ τῆς νομικῆς τερατείας οἰκειότατον γνῶρισμα· καὶ διὰ ταῦτα Ἰουδαῖος οὗτος ἐν δίκῃ νομισθήσεται καὶ τῆς Χριστιανῶν αὐλῆς ὡς ἀλλότριος ἐξελαθήσεται. δῆλοι οὖν εἰσιν οἱ ταῦτα παιδοτριβούμενοι ὡς ὁμοῦ τῇ τῶν ἀγίων εἰδέᾳ καὶ τὰ σώματα καὶ τὰ λείψανα αὐτῶν βδελυκτὰ ἠγήσαντο, συμπατοῦντές τε ἀκλεῶς καὶ τῇ φλογὶ παραδιδόντες· περὶ γὰρ τῶν πρεσβειῶν αὐτῶν, τί χρὴ πρὸς εἰδότας λέγειν, ὅπως ἀποτρεπόμενοι, καὶ τοὺς αἰτοῦντας ἐν αἰτίαις οὐ μικραῖς ποιοῦνται; ἀνθ' ὅτου δὲ δὴ εἰς μνήμην εἰκόνων ὅλως ἰών, τὰς μὲν κυρίως λεγομένας εἰκόνας (τοῦτο γὰρ ἂν κάπτι τῶν τεχνητῶν εἰκόνων εὐλόγως ῥηθεῖν) διέπτυσεν, ἐξ ὧν καὶ αἱ λεγόμεναι παρ' αὐτῷ οἰοῖνε ἔμψυχοι εἰκόνες τῆς προσηγορίας μετέλαχον, ταύτας δὲ περιέπει σπουδαίως, καίτοι ἐκ τοῦ τοιοῦτου λόγου οὐδαμῶς ἀναίρεσις ἐκείνων φανεῖται, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ σχέσις τις συνεισάγεται· ὁ γὰρ ἐκ τινος μεταληφθὲν ὀνόμασται προκατηγγεγμένον ἐκεῖνο κέκτηται πάντως. οὕτω γὰρ καὶ ναοὺς ἐμψύχους τοὺς ἀγίους παρὰ τῆς γραφῆς καλουμένους ἴσμεν· Οἴδατε γὰρ φησιν, ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστέ, δηλαδὴ τῶν ἀψύχων προῦφεστώτων καὶ ὑπαρχόντων, ὡς ἂν εἴποι τις καὶ ἐμψυχον σῶμα, συνεπινοουμένου ἤδη καὶ τοῦ ἀψύχου. ἀλλ' ὅτι οὐ παρελήφαμεν, φησίν. ἀλλὰ κατάφωρος ἢ πρὸς τοὺς ἀγίους ἔχθρα διὰ τῶν συνηγῶρων σου γέγονεν, καὶ τεθριάμβευται τὸ δολερὸν καὶ ἐπίκλοπον. τῶν μέντοι συνηγῶρων ὁ Ἀστέριος ἐκ τοῦ ἐναντίου προαγόμενος φάσκει ὅτι δὴ οἱ ζωγράφοι ἐμψύχους ὀλίγου δέοντος ἐργάζονται πίνακας. ποῖος οὖν ἀποκληρωτικὸς λόγος τὰς μὲν οἰοῖνε ἐμψύχους εἰκόνας ἐγκρίνεσθαι, τὰς δὲ τῷ ὄντι εἰκόνας ἐξείργεσθαι; οὐχ' ὑγιῶς ταῦτα φρενός, τὰς μὲν ἀνιστᾶν, τὰς δὲ καθαιρεῖν, ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως καὶ τοῦ λόγου ἰσταμένας καὶ οὐδενὶ ἑτέρῳ τρόπῳ διαφερούσας ἢ τῷ ἀψύχῳ καὶ τῷ οἰοῖνε ἐμψύχῳ προσρήματι, ὥστε καὶ ἑαυτῷ περιπίπτειν τὸν ἀνόσιον· ὁ γὰρ τὸ οἰοῖνε ἐμψυχον διδοὺς δώσει πάντως καὶ τὸ ἄψυχον, ἵνα καὶ ἄκων συστήσῃ ἃ καταλύειν ἐπεχείρησεν. τί γὰρ κωλύει καὶ ταύτας ἀνίστασθαι, ἵνα οἰοῖνε λόγοι τῶν ἀγίων καὶ βίβλοι ἐμψυχοὶ τοὺς ἄθλους αὐτῶν καὶ ἀριστείας δημοσιεύωσιν; ὅπερ καὶ ἕτερος τῶν συνηγῶρων ὀλίγῳ πρόσθεν προανακέκραγεν ὅτι Ὡς ἐν βιβλίῳ τινὶ

γλωττηφόρῳ διὰ χρωμάτων τεχνουργησάμενος ὁ ζωγράφος σαφῶς πάντα τοῦ μάρτυρος δηγόρευσεν· καὶ μὴν καὶ ὅτι Οἶδεν γραφῆ σιωπῶσα ἐν τοίχῳ λαλεῖν καὶ τὰ μέγιστα ὠφελεῖν. 109 οὐκοῦν δεδειγμένου ὅτι καὶ δικαία αὐτῶν ἢ γραφῆ καὶ ἀξία αὐτῶν ἢ παράληψις, ἐπὶ τοὺς λειπομένους τοῦ Ἰουδαϊκοῦ φρονήματος μέτιμεν λόγους· γράφει γὰρ ὧδε· ἐπεὶ εἰπάτωσαν οἱ τὰς τοιάσδε ἀναστηλοῦντες μορφὰς ποίας ἄρα ἐκ τούτων καταπολαύοιεν ὠφελείας, ἢ ἐν ποίᾳ διὰ τῆς τούτων ἀναμνήσεως ἀνάγονται πνευματικῆ θεωρίᾳ. πάλιν μὴ ἄλλοθεν αὐτῶν τὴν πλάνην ἐλέγχωμεν καὶ τοὺς εἰκαίους ἀνατρέπωμεν λόγους ἢ ἐξ ὧν αὐτοὶ οὐ συνηγόρους ἀλλὰ πολεμίους ἐπικομίζονται, καὶ ὅσον ἐκ τῆς τῶν ἱερῶν τούτων μορφωμάτων ἀναστηλώσεως τὸ ὠφέλιμον παραστήσωμεν. ὁ μὲν οὖν θεῖος Βασίλειος κοινήν τῆς ἀπὸ τῶν μαρτύρων μνήμης τοῖς ἀκροωμένοις τὴν ὠφέλειαν καταστήσαι βουλόμενος καὶ ὡς ἐν γραφῇ τῇ κεχρωματουρημένη τὰς τῶν ἀγίων ἀριστείας διαχαράττειν ὑποτιθέμενος καὶ παρισουῖσθαι τὴν ἐκ τοῦ λόγου δύναμιν τῇ ἀπὸ τῶν γεγραμμένων ὄψει διοριζόμενος, ὡς ἂν μὴ ἀποδέοι τὰ τῇ ἀκοῇ ἐνηχούμενα τῶν ἀπὸ τῆς ὄψεως κατειλημμένων, ἐμφανεστέρων τε καὶ ἐκτυπωτέρων ὄντων ὅσον καὶ λόγων πράξεις, ταυτὸν δύνασθαι φησὶν τῷ λόγῳ κοσμουμένῳ τὸ ἐγχαραττόμενον τοῖς πίναξιν. Ὅπερ γὰρ ὁ λόγος τῆς ἱστορίας παρίστησιν, τοῦτο γραφῆ σιωπῶσα διὰ μιμήσεως δείκνυσιν. διὸ καὶ πολλοὺς ἔκ τε τῶν λογογραφουμένων ἔκ τε τῶν ζωγραφουμένων ἀνδραγαθημάτων εἰς ἀνδρείαν διεγείρειν οἱ ἑκατέραν τέχνην μετιόντες ἐπίστανται. 110 ὁ δὲ μέγας Γρηγόριος οὐδὲ ἀνέχεται σιγᾶν τὰ κατὰ Πολέμωνα τὸν παλαιὸν ἐκεῖνον, ἀλλὰ καὶ ἐν θαύματι ποιούμενος ἐν τι τῶν ἐκείνου θαυμάτων, πολλῶν δήπου πάντως γε ὄντων, τίθησιν καὶ ὅτι τὸ ἐταιριζόμενον ὀνίνησιν γύναιον λέξεσιν αὐταῖς ὡδὶ πως ἔχων· Οὐδ' ὁ Πολέμων ἔμοιγε σιγηθήσεται· καὶ γὰρ τὸ θαῦμα τῶν ἄγαν λαλουμένων. ἦν μὲν τὸ πρόσθεν οὗτος οὐκ ἐν σώφροσιν καὶ σφόδρα γ' αἰσχροῦς ἡδονῶν ὑπρέτης· ἐπεὶ δ' ἔρωτι τοῦ καλοῦ κατεσχέθη, σύμβουλον εὐρών (οὐκ ἔχω δ' εἰπεῖν τίνα, εἴτ' οὖν σοφόν τιν' εἶθ' ἑαυτόν), ἀθρόως τοσοῦτον ὦφθη τῶν παθῶν ἀνώτερος, ὥσθ' ἐν τι θήσω τῶν ἐκείνου θαυμάτων. ἐταιρίδ' εἰσκαλεῖται τις ἀκρατῆς νέος, ἢ δ' ὡς πυλῶνος ἦλθε, φασίν, πλησίον, τῆς δ' ἦν ὑπερκύπτων Πολέμων ἐν εἰκόνι, ταύτην ἰδοῦσα (καὶ γὰρ ἦν σεβασμία) ἀπήλθεν εὐθύς καὶ θέας ἡττημένη ὡς ζῶντ' ἐπαισχυνθεῖσα τὸν γεγραμμένον. ἀλλ' οἶμαι εἰπεῖν εὐκαιρον ὅτι κἂν γοῦν ἢ τοῦ Πολέμωνος εἰκὼν καταιδεῖτω τοὺς ἔκφρονας καὶ ταύτην σεβέσθωσαν, ἐπεὶ τὴν Χριστοῦ εἰκόνα διαπτύειν ἐγνώκεσαν. ἔτι ὁ ἱερὸς Γρηγόριος ὁ τῆς Νυσαέων τὸ ἐκεῖθεν ἀναγραφέτω ὠφέλιμον, οὐδὲ γὰρ ἀδακρυτὶ παρέρχεται τὴν κατὰ τὴν θυσίαν τοῦ Ἀβραάμ ἱστορημένην θέαν ὀρών· Οἶδεν δέ, φησίν, καὶ γραφῆ σιωπῶσα λαλεῖν καὶ τὰ μέγιστα ὠφελεῖν. ὁ μέγας δὲ Ἰωάννης, ἔκ τε τῆς προσηγορίας ἀκουομένης ἔκ τε τοῦ καθορᾶσθαι τὸν τύπον τοῦ σώματος τοῦ ἱεροῦ Μελετίου, διπλῆν τινα τὴν παραμυθίαν παρέχεσθαι καθορίζεται. τίνος δὲ χάριν ὁ τοσοῦτος τὴν ἀγιωσύνην τὴν κηρόχυτον ἠγάπα γραφὴν εὐσεβείας τε πεπληρωμένην ἐγίνωσκεν, εἰ μὴ τῆς ἐκεῖθεν ὠφελείας ἐψηθάνετο; τί δέ; οὐκ ὠφέλιμον τὸ τοῦ μεγάλου Παύλου εἰκόνισμα, ᾧ ἐνητένιζεν καὶ ὡς ζῶντι προσεῖχεν, ὡς αὐτὸν ἐκεῖνον διὰ τῆς θέας ταύτης φανταζόμενος, καὶ προσομιλῶν ὡς παρόντι; Ἀστέριος καὶ αὐθις ὡσπερ ἀστήρ φαεινὸς ἀνισχέτω καὶ φαιδρυνέτω τὸν λόγον καὶ τῷ γε φιλομάρτυρι προαναφωνεῖτω ὡς, εἴ που μαρτύρων ἐντύχοις ἱστορουμένοις πάθεσιν, δακρύσας ἂν πάντως ἀπέλθοις. καὶ ταῦτα μὲν ἐκ τῶν παρηγγμένων αὐτοῖς μαρτύρων λελέχθω. εἰ δέ τις καὶ παρὰ τῶν ἐκτὸς τούτων ἱερῶν ἀνδρῶν συλλέγειν ἐθέλοι τὸ ἐντεῦθεν ὠφέλιμον καὶ ὅσον ἐν θαυματουργίαις ἄδεται, πολλὰ μὲν ὁ συγγεγραμμένος τοῦ μακαρίου Εὐτυχίου βίος, ὃς τοῦ κατὰ τὴν βασιλίδα θρόνου ἱερατικοῦ ἐξηγήσατο, προβάλλει τὰ θαύματα, πλείονα δὲ τὰ τοῦ ἀοιδίμου Σωφρονίου συγγράμματα, ὃς τῆς Ἱεροσολυμιτῶν ἀρχιερωσύνης προ ἔστη, προῖσχεται τὰ παραδοξοποιούμενα καὶ ὅσα

ἐν τοῖς μαρτυρίοις τῶν ἁγίων ἀναγράφεται (μακρὸν γὰρ ἂν εἶη καὶ δυσεξίτητον ἐπιβάλλειν τοῖς καθέκαστα καὶ τὸν περὶ τούτων διεξιέναι λόγον): τοῖς γὰρ φιλοπόνως καὶ φιλοθέως ἐντυγχάνουσιν εὐγνώστα ἂν γένοιτο τὰ μεγαλεῖα τοῦ θεοῦ αἱ τε ἀκατάληπτοι εὐεργεσίαι, ἅς διὰ τὴν ἀνεκφραστον αὐτοῦ φιλανθρωπίαν καὶ διὰ τοῦδε τοῦ τρόπου προνοῶν τοῦ γένους ἐπιτελεῖσθαι εὐδόκησεν. τοῦ δὲ διαποροῦντα λέγειν· ἐν ποίᾳ διὰ τῆς τούτων ἀναμνήσεως ἀνάγονται πνευματικῇ θεωρίᾳ; τί ἀλογώτερον ἢ κτηνοπρεπέστερον; πῶς γὰρ ὁ ἔκφρων οὐκ αἰσθάνεται τοὺς οἰκείους λόγους καταστρεφόμενος οὐδὲ συνεώρακεν ὅτι ὅπερ διὰ τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἐνωτιζόμεθα, τοῦτο καὶ τὴν γραφὴν ταύτην θεώμενοι ἀναμιμνησκομέθα; τὴν γὰρ αὐτὴν ἡμῖν εἰσηγεῖται ὑπόθεσιν. ὁ γὰρ εἰκόνα τινὸς ὄρων, πῶς οὐκ εὐθύς ἐπὶ τὸ πρωτότυπον ἀναδραμεῖται τὸν νοῦν, καὶ τὸν ἀπόντα ὡς παρόντα θεώμενος οἰήσεται, οὐκ ἐπὶ τῆς ὑπομνήσεως μόνης ἐστώς; καὶ πιστώσεται ταῦτα πάλιν ὁ μέγας λέγων Βασίλειος ὅτι Ἔπερ ὁ λόγος διὰ τῆς ἱστορίας παρίστησιν, ταῦτα γραφῇ σιωπῶσα διὰ μιμήσεως δείκνυσιν, καὶ ὡς ἀμφοτέρα τῆς αὐτῆς δυνάμεως ἔχονται· πρὸς δέ γε καὶ ὁ θεῖος Ἰωάννης ἐν τοῖς λόγοις, οὐς ἐπὶ κατηγορίᾳ (οὐ γὰρ συνηγορίᾳ) ἑαυτῶν οἱ ἄφρονες παρήγαγον, φάσκων οὕτως· Εἰ γὰρ εἰκόνα τις ἄψυχον ἀναθεῖς παιδὸς ἢ φίλου ἢ συγγενοῦς νομίζει παρῆναι ἐκεῖνον τὸν ἀπελθόντα καὶ διὰ τῆς εἰκόνας αὐτὸν φαντάζεται τῆς ἀψύχου. ὥστε οὐς προβάλλεται περὶ τῶν ἁγίων λόγους ὁ ἀνόσιος, πεπλασμένοι καὶ κατεσχηματισμένοι αὐτῷ προφέρονται· πῶς γὰρ οὐκ ἔνδηλον ἑαυτὸν παρίστησιν ὅτι λίαν καὶ ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῶν ἁγίων ἄχθεται; βαρύτεροι γὰρ εἰσιν τῷ ἐναγεῖ, καὶ ἐπὶ μνήμῃς γινόμενοι καὶ ἐν εἰκόσιν φαινόμενοι. 111 τούτων δὲ τοσοῦτων ὄντων καὶ προφανῶς ἐν τῇ κατὰ Χριστιανούς θεοσεβείᾳ παρειλημμένων, τί προστίθησιν τοῖς προλαβοῦσιν ὁ παραπλήξ, ταῖς τῶν ἁγίων ἐπιλυττῶν τιμαῖς; ἀλλ' εὐδὴλον ὡς ματαία ἢ τοιαύτη ἐπίνοια καὶ διαβολικῆς μεθοδείας εὔρεμα. τὰς τῶν ἁγίων ἰδέας οὐδαμοῦ παρειληφῶς ἐξ ὑλικῶν χρωμάτων διαμορφοῦν, κατισχυρίζεται διαβολικῆς μεθοδείας εἶναι τοῦτο εὔρεμα. πόθεν παρειληφῶς ἔχει; τίς ταῦτα φθειγόμενον ἐν Χριστιανῶν μοίρα θεῖη; ἢ οὐχὶ καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀπιστίας φευκτότερον; ἐδέησεν γὰρ ἂν αὐτῷ καὶ τὰς διαγορευούσας ἡμῖν τῶν ἁγίων ἀριστείας καὶ ἀνδραγαθήματα βίβλους ταῖς ἴσαις καταρρήσειν ὑποβάλλειν, ἐπεὶ τὴν αὐτὴν ἡμῖν ἀπαγγελίαν φέρουσιν καὶ οὐδὲν ἐπ' ἀμφοτέραις τῶν γραφῶν, ὅσον ἐν ὑποθέσει, ὀφθῆσεται τὸ διάφορον. εἰ γὰρ ἐκ τῆς τῶν ἀψύχων εἰκόνων προσηγορίας τὸ οἶονεῖ ἔμψυχον ἐπὶ τοῖς λόγοις μετείληπται κάκειθεν τῆς τοιαύτης ὀνομασίας τετύχηκεν, πῶς οὐχὶ καὶ τῆς αὐτῆς διαβολικῆς μεθοδείας εὔρεμα εἰπεῖν ἀποτολμήσειεν, ἵνα καὶ τῆς ὑβρεως ὡσπερ δὴ καὶ τῆς κλήσεως ἤδη μετάσχοιεν; οὐδὲν γὰρ ἦττον κάκεῖ διάττοι ὁ ἐπὶ τῷδε μῶμος· κλέπτει γὰρ τοὺς ἀκρωμένους τοῖς λόγοις ἐπιχρωννύμενος, ἵνα τοῖς ἔργοις καθέλοι τὰ ἅγια. τί οὖν ἡμῖν παρὰ τοὺς λόγους τοῦ θεοστογούς τούτου ἀναφανήσεται; ἄρα οὖν οἱ καθ' ἡμᾶς θεολόγοι οἱ τοσαύτης μεταλαχόντες ἀγιότητος, οἱ τῶν ἀποστόλων συνόμιλοι καὶ τῶν μαρτύρων ἐφάμιλλοι, διαβολικῆς μεθοδείας μετήρχοντο εὔρεμα, ὁ μὲν τὴν κηρόχυτον ἀγαπήσας γραφὴν καὶ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ἀποστόλου ὡς μέγα τι χρῆμα περιέπων τὸ ἀπεικόνισμα καὶ ἄλλα ὅσα ἡμῖν ἐν τοῖς ἱεροῖς αὐτοῦ διείλεκται συγγράμμασιν, ὁ δὲ καὶ εἰκόνη τιμήσας τὸν μέγαν Βασίλειον τῶν διὰ λόγων ἐγκωμίων πλέον; πῶς δὲ ἀνεύθυνος τοῦ τοιοῦτου ἐγκλήματος αὐτὸς ὁ μέγας κατασταθήσεται Βασίλειος ἐπὶ τισι ποτὲ μάρτυσιν τὰ ὅμοια δρῶν καὶ ὡς ἐξ εἰκόνων οἷα παραδειγμάτων τινῶν καὶ ἀρχετύπων ἐπὶ τοὺς λόγους μετάγων τὸν λόγον καὶ ταύτη ἐναργεστέρους καὶ οἷον ἐμψύχους ἐργαζόμενος εἰκόνας, ὡσπερ ἐν τῷ εἰς τοὺς ἁγίους Τεσσαράκοντα μάρτυρας ἐγκωμῶ διέξεισιν ὡς ἐν γραφῇ λέγων τὰς τούτων ἀριστείας προδεικνύειν; ταυτὸν δὲ δύνασθαι τοῖς παρὰ τῶν λογογράφων τὰ τῶν ζωγράφων, ἐπεὶ περὶ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἀμφοτέροι στρέφονται, καὶ ταῦτα

ὑπόγονον ἡμῖν παρατέθειται· ἤδη δὲ καὶ ἄλλα τούτοις παραπλήσια καὶ δράσαντες καὶ διαλεξάμενοι οὐδὲ τὴν γραφικὴν τέχνην κακίζειν ἐπεχείρησαν πώποτε, ἀλλὰ καὶ ἀποδέχονται καὶ ἐν ἐγκωμίων λόγῳ πολλακίς τιθέασιν ὡς προαποδέδεικται. τί οὖν φημί; εἰ ματαία ἢ τοιαύτη ἐπίνοια καὶ τὰ ἐν οἷς οἱ ἅγιοι καθορῶνται καὶ δι' ὧν ἡ μνήμη αὐτῶν ἡμῖν ἐγγίνεται διαβολικῆς μεθοδείας τυγχάνει εὕρημα, ὡς ὁ ἐναγῆς ἀποφαίνεται, κινδυνεύσαιεν ἂν τῷ μεγίστῳ οἱ ἅγιοι εἰς ὕβριν καὶ ἀδοξίαν τῷ ὄντι περιῖστασθαι. εἰ μὴ γὰρ ἢ τῶν ἀγίων δόξα ἰκανὴ καὶ τὰ ἐν οἷς αὐτοὶ θεωροῦνται συνδοξάσαι τε καὶ τιμῆσαι, ἀπορήσειαν δόξης, ὡς οὐδ' αὐτοὶ μεταλαχεῖν ἤδη ποτὲ νομισθήσονται. ἀλλ' ὥδ' ἐστὶν εἰπεῖν ὡς ἀληθῶς ὅτι δὴ ἡ ἐκείνου ψυχὴ ἢ ἐξάγιστος καὶ ἀκάθαρτος διαβολικῆς μεθοδείας ἐτύγχανεν ἔμπλεως καὶ ἢ βδελυρὰ ἐκείνη διάνοια Σατανικῆς ἐνεργείας ἢ ἐργαστήριον καὶ πάσης δαιμονικῆς καὶ πονηρᾶς ἐπινοίας κταγῶγιον· ὅτι γὰρ ἐν ᾧ ταῦτα ἐφθέγγετο τοῦ παμπονήρου καὶ λαοπλάνου ἐμπεφόρητο πνεύματος, οὐδεὶς ἂν διαμφισβητήσειεν τῶν θείῳ ἀγομένων πνεύματι καὶ εἰδότην ὅτι ἐν πνεύματι θεοῦ οἱ ἅγιοι λαλοῦσιν μυστήρια· οἷς ἐν ἅπασιν ἀντίθετος δέδεικται ὁ τῆς ἀληθείας ἀντίπαλος, καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τοῦ πονηροῦ τὸ μηχανήμα. ὥσπερ γὰρ οἱ ἅγιοι ἰδρῶσι πολλοῖς καὶ πόνοις γενναίως μέχρις αἵματος διηγωνίσαντο κατὰ πάσης μεθοδείας καὶ ἐπινοίας τοῦ πονηροῦ κράτους, πᾶσαν μὲν τὴν τοῦ διαβόλου ἰσχὺν κατασεῖσαντες, πᾶσαν δὲ τῶν εἰδώλων ἐν οἷς ἐθεραπεύετο πλάνην εὐσθενῶς καθελόντες, οὕτω καὶ οὗτος διὰ δὴ τούτων τῶν ἐναγῶν καὶ θερμῶν ὑπηρετῶν αὐτοῦ ἀντιμηχανᾶται καὶ ἀντιπαρατάττεται πρὸς τοὺς ἁγίους, ἀντέκτισιν οἷον ἐπινοῶν ἀντικαθελεῖν αὐτῶν τὰ σεμνὰ ἀπεικάσματα, οὐ φέρων καὶ νῦν δι' ὀράσεως αὐτῆς τὰς τε ἀριστείας αὐτῶν τὴν τε παρρησίαν κατ' αὐτοῦ ἐναργῶς ἐμφανίζεσθαι. 112 καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσοῦτον· ἔδει δὲ νόθα καὶ ξένα τῆς καθ' ἡμᾶς εὐσεβείας τὰ παρὰ τῶν ἀναισθητῶν προφερόμενα δείζαντας ἐνταῦθα καταλύειν τὸν λόγον καὶ σχολὴν ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἄγειν. ἐπειδὴ δὲ οἱ τάλανες καὶ ἐτέρας ἀλόγους καὶ ἀλλοκότους προφέρουσιν χρήσεις, οὐκ ἀποκνητέον ἡμῖν καὶ ταύτας ἐπισκεψαμένους εἰς φανερόν καταστήσαι τὰ ἐνόητα ψεύδη καὶ πλάσματα. προστιθέασιν γὰρ τοῖς προλαβοῦσιν Βασιλείον τινα Σελευκείας ἀρχιερέα παραπλασάμενοι, τὰ αὐτὰ τοῖς τοῦ πεπονημένου Θεοδότου κατὰ τῶν ἀγίων κενοφωνοῦντα. ἔχει δὲ τὰ προφερόμενα ὧδε· Τοὺς ἐν ἀρετῇ γοῦν βεβιωκότας οὐ διὰ τῆς ἐν χρώμασιν τεχνουργικῆς ἐπιστήμης τιμᾶν δεῖ, ὅπερ ἐστὶν Ἑλληνικῆς μυθοποιίας ἀνάπλασμα, ἀλλὰ διὰ τῆς γραφικῆς θεωρίας τούτους εἰς ἀνάμνησιν ἔλκειν καὶ μιμεῖσθαι τὸν ζῆλον. τίς γὰρ ἂν γένοιτο τοῖς ἀνθρώποις ἐκ τῆς τῶν τοιῶνδε μορφωμάτων κακοτεχνίας εὐεργεσία; ἢ τί ἔχοι θεοφιλές τε καὶ τίμιον ἢ τῶν ἀψύχων ὁμοιωμάτων περιεργία; ταῦτα κἂν ἐν διαφοροῖς προσηγορίαις εὐρίσκηται, τῇ ῥήσει καὶ διανοίᾳ, εἰς ἐστὶν ὁ φθεγγόμενος, ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐμπνεόμενος πνεύματος, ὡς ἐκ τῶν ἱερῶν ἐκτυπωμάτων καὶ αὐτῶν τῶν ἀγίων ἐχθρὸς πεφωραμένος· εἴσεται πάντως πού ὁ τοῖς λόγοις αὐτῶν ἀκριβέστερον ἐπιστήσας. 113 ἡμεῖς δὲ ταῦτα ἰκανῶς θριαμβεύσαντες ὡς ἔκφυλα καὶ ἀλλότρια τῆς ἐκκλησίας ἐκαττύθη ληρήματα, τὴν γνησίαν ἢν περὶ τὰ ἅγια ὁ ἀληθῆς ἔχει Βασίλειος φανερώσομεν δόξαν, οὐδενὸς ἄλλου προσδεησόμενοι. παρίτω γὰρ εἰς μέσους αὐτὸς καὶ τὴν ψευδώνυμον ἀποκρουόμενος πλάνην, τὴν νικῶσαν νεμέτω τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ὡς ἔσχεν διαλήψεως περὶ γε τῆς εἰκόνας τῆς ἀγίας πρωτομάρτυρος Θέκλης διεξιέτω καὶ μεθ' ὧν πλείστων ὄσων λόγων εἰς τὴν καλλιμάρτυρα ἐξύφηνεν προσανατιθέσθω καὶ ταῦτα. γράφει γὰρ τῷ βασιλεῖ Λέοντι τοιάδε· Ἐτόλμησα, θειότατε, τῆς ἀγίας ἀποστόλου καὶ καλλιπαρθένου. καὶ μεθ' ἕτερα· Ἴνα δὲ μὴ ἀμφίβολον γένηται τοῖς ἀκούουσιν ὡς αὐτῆς εἶη τῆς ὁσίας ἀποστόλου ἢ εἰκῶν αὕτη ἢ ἀληθινή, δίκαιον ἡγησάμεθα ἄπερ μεμαθήκαμεν παρὰ τῶν προγόνων ἡμῶν εἰπεῖν. αὕτη ἢ ὁσία, δέσποτα, μετὰ τὸ διασωθῆναι καθὼς εἴρηται, ἵνα συντόμως εἴπω, εἰσελθοῦσα ἐν

Σελευκεία μετὰ τοὺς ἀγῶνας τοὺς μαρτυρικούς, τὴν ἀποστολὴν ἐμπιστευθεῖσα παρὰ τοῦ ἀποστόλου Παύλου τοῦ διδασκάλου αὐτῆς καὶ τῆς οἰκουμένης, εὗρεν πάντας τοὺς ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαύρων μητροπόλει Ἕλληνας ὄντας καὶ ἀνόμους κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους. καὶ σπεύσασα διδάξει τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, ἐμπιστευθεῖσα τὴν πόλιν εὐγενῆς τε οὖσα ἔσπευσεν ἐν ἰδιάζουσι τόποις οἰκεῖν· ὅθεν ἐν σπηλαίῳ ὤκησεν τῷ Μυρσινεῶνι, ἔνθα νῦν ἡ πηγὴ. κατὰ κυριακὴν δὲ ἐξῆι συλλέγουσα βοτάνας καὶ ταύτας ἤσθιεν τὴν ἑβδομάδα. συνέβη δὲ κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς τὸν ἱερέα τῶν Ἑλλήνων τὸν ἐν Καπιτωλίῳ ὄντα τῷ ἐν τῇ Σελευκέων (ὅπερ νῦν ἐστὶν Ἀποστολεῖον) γυμνάζεσθαι, ὡς ἐν ἰδιάζονται τόπῳ, ἔνθα διακινουῖσα ἡ ἀγία συνέλεγεν τὰς βοτάνας. ἰδὼν δὲ αὐτὴν ἔφιππος ὢν, πτερνίσας τὸν ἵππον ἤλθεν πλησίον αὐτῆς, κακόσχολον νομίσας εἶναι αὐτὴν τινὰ τῶν τυχοῦσων κορῶν· στραφεῖσα δὲ ἡ ἀγία ἀπόστολος Θέκλα, δύναμιν ἐξ αὐτῆς πέμψασα, κατήνεγκεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἵππου. καὶ ἐτέθη ἄφωνος τρεῖς νύκτας, ὥστε ἐν τοσοῦτῳ συναχθῆναι πᾶσαν τὴν πατρίδα τῆς Ἰσαύρων χώρας περὶ αὐτὸν ἐκπληττομένους ἐπὶ τῷ γεγονότι· περιβόητος γὰρ ὑπῆρχεν ὁ ἱερεὺς καὶ περιφανὴς ἐν τοῖς τότε χρόνοις, ὡς δὲ ποτε ἀνέσφαλεν, ἐν νῶ λαμβάνει ὡς δῆθέν τινα τῶν θεῶν αὐτοῦ οὖσαν καὶ ὀργισθεῖσαν κατ' αὐτοῦ καὶ ἐκ τούτου τὸν κλιμακτῆρα τοῦτον ὑπομεμενηκέναί. κελεύει οὖν ἐνεχθῆναι ζωγράφον καὶ λέγει αὐτῷ· "Ἀπελθε καὶ ζωγράφησόν μοι κόρη μικροπρόσωπον ὀκτωκαιδέκα ἐτῶν πλέον ἢ ἔλασσον, ἧς τὸ κάλλος ἐξαιρεῖται οὐ καταλαμβάνω, φοροῦσαν ἐνώτια δίκοκκα καὶ περίθεμα κατὰ τοῦ τραχήλου, ὡς ἂν λάβης κατὰ διάνοιαν". οὕτως γὰρ ἦν ὀφθεισα ἡ ἀγία τῷ ἱερεῖ ὅτε καὶ καταπεσεῖν αὐτὸν ἐποίησεν ἐκ τοῦ ἵππου. ὡς δὲ ἐπεχείρησεν ὁ ζωγράφος τοῦ ζωγραφεῖν, ὀδηγηθεὶς τῇ συνεργίᾳ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, τὴν ἀληθινὴν εἰκόνα γεγράφηκεν· ἐνεχθείσης δὲ αὐτῷ τῆς εἰκόνης καὶ ἰδὼν αὐτὴν ὁ ἱερεὺς ἐπέγνω αὐτὴν οὖσαν. καὶ δυναμωθεὶς καὶ ἀναστάς περιεπτύξατο τὴν εἰκόνα καὶ ὠμολόγησεν αὐτὴν εἶναι· ἦν καὶ ἀπεθησαύρισεν ὁ ἱερεὺς ἐν τῷ οἴκῳ τῷ ἰδίῳ, πιστεύσας τῷ κηρύγματι τῆς ἀποστόλου. ἦτις εἰκὼν κατήχθη ἐκ διαδοχῆς τῶν ἐξ αὐτοῦ εἰς Ἀχαιοὺς τινὰ ἰλλοῦστριον, λόγιον φιλόσοφον Χριστιανὸν ἄνδρα, καὶ μετὰ τὸ τέλος τούτου ὤφθη ἡ εἰκὼν αὕτη ὅτε ἐκηδεύετο ὁ αὐτὸς Ἀχαιός. ὁ δὲ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους παραμονάριος τοῦ μαρτυρίου τῆς ἀγίας πρωτομάρτυρος Θέκλης μεταγραφάμενος τὴν εἰκόνα ταύτην, ἔδωκεν καὶ αὐτὸς εἰς τὸ μεταγράφεῖν αὐτὴν τοῖς βουλευθεῖσιν. 114 ταῦτα παρὰ τοῦ ἀληθοῦς γεγράφθω Βασιλείου, σύνδρομα τοῖς λοιποῖς ἀγίοις πατράσιν φρονουῦντός τε καὶ δοξάζοντος. μετὰ δὲ ταῦτα παρατιθέασιν Ἀμφιλοχίου τοῦ ἐξ Ἰκονίου λόγους ἐκ τοῦ πεπονημένου αὐτῷ ἐγκωμίου εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον, ἐν οἷς τοιαῦτα λέγεται· Οἱ ἅγιοι οὐ προσδέονται τῶν διὰ γραμμάτων ἡμῶν ἐγκωμίων, ἐγγεγραμμένοι ἤδη τῷ βιβλίῳ τῶν ζώντων, ὧν ἡ δικαιοσύνη παρὰ τῷ θεῷ πεφύλακται· ἡμεῖς δὲ χρῆζομεν τῶν διὰ μέλανος γραμμάτων, ὅπως ὁ νοῦς ἡμῶν διαγράφη τὴν τούτων μνήμην εἰς κοινὴν ὠφέλειαν, καὶ ὦμεν ἀκροαταὶ τούτων, ὅταν διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῇ ἀκοῇ παραπέμπωμεν. ὡς γὰρ ἐκ μεγάλου θησαυροῦ πρὸς οἰκονομίαν τὰς εὐεργεσίας λαμβάνομεν, καὶ πληροῦμεν ἡμῶν τὰ ὑστερήματα ταῖς τούτων πολιτείαις· οὐ γὰρ πληροῦται ἀκοῇ δι' ἐπιθυμίας ἔχουσα ἀκοῦσαι τὴν τούτων τελείωσιν. ἀλλ' οὐ χρώμασιν τοῖς πίναξιν τὰ σαρκικὰ αὐτῶν πρόσωπα ἐπιμελὲς ἡμῖν ἐκτυποῦν, ὅτι οὐ χρῆζομεν τούτων· ἀλλὰ τὴν τούτων ἄθλησιν ἐκμιμούμενοι, καὶ τὰς ἀγαθὰς πράξεις δευτεροῦμεν καὶ τὴν πρὸς θεὸν ἀγάπην διαγράφομεν καὶ ἐσμὲν μιμηταὶ τῶν ἀγαθῶν πράξεων αὐτῶν, ἐντιθέμενοι τῇ γραφῇ τὰς τούτων μνήμας μετὰ θάνατον πρὸς τοὺς ἀκούοντας, ὅπως γινώσκῃ τὴν ἐν κόσμῳ αὐτῶν ἀναστροφήν. ἡ μὲν οὖν χρῆσις τοιαύτη καὶ οὕτως ἔχουσα· μηδένα δὲ τῶν πιστῶν καὶ εὐσεβεῖν εἰδόντων εὐγνωμόνως τε πρὸς τοὺς ἀγίους διακειμένων καὶ ψῆφον ὀρθὴν ἐπὶ τοῖς πράγμασιν φέρειν ἐπισταμένων, τὸ δοκοῦν ἐν αὐτῇ τραχὺ τε

καὶ πρόσαντες ἐγκείσθαι ἄθροον ταραττέτω, μὴ δὲ ἐκ πρώτης ἐπιβολῆς καὶ ἐντεύξεως οἱ γε ταῦτα ἐντυγχάνοντες κρινέτωσαν, ἀλλὰ μετ' ἐμμελοῦς ἐρεύνης καὶ ἀσφαλοῦς διασκέψεως πολυπραγμονοῦντες τὸν ὅλον νοῦν τοῦ συγγραφέως ἐξεταζέτωσαν. ἐκ δὲ τοῦ εἰλημμένου αὐτῷ προοιμίου τὸν σκοπὸν ἀναλεγόμενοι ῥαδίως ἔλοιεν τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν. διατοῦτο γὰρ εὖ ἔδοξεν καὶ αὐτὸ ἐνταῦθα ἐγκατατάξαι τὸ προοίμιον, ὡς ἂν ἐπιγνοῖεν ἐκεῖθεν μὴ πρὸς ἀναίρεσιν τῶν ἱεροτυπιῶν ταῦτα εἰρησθαι, ὅτι μὴ δίκαιον τοῖς καθεστῶσι καὶ νήφουσιν λόγοις μὲν ἐγκωμιάζειν, εἰκόσιν δὲ ἀτιμάζειν τοὺς ἐπαινουμένους. ἔχει γὰρ ὧδε· Οἱ τῶν πόλεων δῆμοι οὐκ ἄθετοῦσι τὰς ἀρχὰς τῶν ὀλιγοχρονίων αὐτῶν ἀρχόντων καὶ πλειστάκις ἐν οἴκῳ ἰδίῳ, αὐτῶν ἀπελθόντων, ὅπως διὰ τῶν χρωμάτων ἐπὶ τοῖς πίναξι τὰ τούτων μνημόσυνα ἐμφέρηται μηχανῶνται· γυναικείῳ σχήματι τὰς πόλεις δεξιόθεν καὶ εὐώνυμα ἐξεικονίζουσι προσεπαίροντες αὐτοὺς τοῖς ἐπαίνοις καὶ κολακεύοντες, καὶ πολλάκις γινώσκοντες αὐτοὺς ἀδίκους καὶ ταῖς ἐνθυμήσεσιν καταγινώσκοντες τῶν πράξεων αὐτῶν, ἀλλ' ὅμως, ὡς εἴρηται, ὅπως διαμεῖναι διὰ τῆς γραφῆς τὰ μνημόσυνα αὐτῶν ἐπιτηδεύουσιν διὰ τὸν ὀλίγον χρόνον τὸν δοθέντα αὐτοῖς ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν ὧν ἦρξαν. ὁμοίως καὶ διὰ τὰ ἐν πολέμοις ἀνδραγαθήματα τῆς σαρκικῆς παρατάξεως, στήλαις χαλκαῖς ἀποτυποῦσι τὰ τῶν ἀριστέρων ὁμοιώματα, ὅπως ταῖς μεταταῦτα γενεαῖς τὰ μνημόσυνα αὐτῶν ἐμμείνωσι. καὶ εἰ οὗτοι προσκαίροις οὖσιν ἀνθρώποις ποθεινοὶ γεγόνασι διὰ τῶν ὄπλων ὧν περιβάλλονται, φοβεροὶ ὄντες τοῖς ὑπεναντίοις, ἐν ὑπερηφανίαις καὶ δόλοισι ἀναστραφέντες, πόσω μᾶλλον δικαιότερον διὰ τὸν πόθον τοῦ θεοῦ ἡμεῖς ὀφείλομεν τοὺς πνευματικούς ὀπλίτας ἐπαίνοις ἀληθείας διαγράψαι καὶ τὰς τούτων νίκας καὶ ἀγαθὰς πολιτείας ἱστορῆσαι, τοὺς ποιμένας φημὶ τῆς ἐκκλησίας, οἱ ὁσῶς ἐποίμαναν τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ, ἄμεμπτοι φανέντες ἐν τῇ αὐτοῦ ἀγάπῃ, οἵτινες τῷ βασιλεῖ τῷ οὐρανίῳ εὐαρεστήσαντες, γενναίως πολιτευσάμενοι, ἐκφυγόντες τὰς τοῦ διαβόλου παγίδας; πρεπωδέστερον οὖν αὐτῶν διαγράψαι τὰς μνήμας μετὰ τῆς ἀληθείας εἰς ὑπογραμμὸν ἡμῶν ἐν λόγῳ κυρίου, ὅπως γένωνται ἡμῖν σημεῖον πολιτείας ἀγαθῆς, ἴν' ὅταν διὰ τῆς ὀράσεως τὴν ἀγαθὴν μνήμην λαμβάνῃ ὁ νοῦς ἡμῶν, ὡς σφραγὶς ἀνεξάλειπτος ἐντυπωθῇ ἐν ἡμῖν ἢ ἀγαθὴ αὐτῶν πολιτεία. 115 ἢ μὲν οὖν ὅλη τοῦ προοιμίου προβολὴ καὶ κατάστασις, ὡς φανερόν καὶ λογίμοις καὶ ἰδιώταις, ἐξ εἰκόνων τε ἦρκται καὶ δι' εἰκόνων ἔρχεται καὶ τὴν μνήμην τῶν πρωτοτύπων συνεισφέρουσα κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον, καὶ τὴν κοινὴν πάντων δόξαν ἀντικρυς παρεστήσατο, οὐδαμῶς δέ, καίτοι περὶ φαύλους τοὺς ἡγεμόνας, τοὺς ταῦτα πράσσοντας διαμέμφεται· ἐξ οὗ δείκνυται τοὺς περὶ τοὺς ἀγίους ὡσαύτως δρῶντας δι' ἐπαίνου ποιῆσθαι παντός. ἐπεὶ οὖν περὶ λόγους ἐγκωμίων τῶν εἰς τοὺς ἀγίους ἦν αὐτῷ ἢ σπουδὴ, τῷ λόγῳ μᾶλλον παρίσταται λιπαρότερον· οὐδὲ γὰρ προὔκειτο αὐτῷ εἰκόνων γε χάριν, κἂν ἐξ εἰκόνων τοῦ λόγου κατῆρξεν, ἐνταῦθα διαλέγεσθαι· ἢ γὰρ ἂν τὰ εἰκότα καὶ δίκαια καὶ ταύταις ἐξενειμεν. διελὼν τοίνυν τέχνην ἐκ τέχνης ἢ ἐπιστήμην ἐξ ἐπιστήμης, ἢ ὡς ἂν τῷ φίλον καλεῖν, τῶν συγγραφέων φημὶ καὶ τῶν ζωγράφων, καὶ ἄλλου εἶναι καιροῦ καὶ τρόπου τὰ τε ἐπιβάλλοντα καὶ ἃ πράττειν ἐξῆν ἑκατέρω διδούς, αὐτίκα δὴ μάλα πρὸς τὴν οἰκείαν καὶ προσήκουσαν ἐπιστήμην καὶ δὴ τῷ λόγῳ ἄπεισιν. καὶ τοῦ ἰδίου σκοποῦ θερμῶς περιεχόμενος, μονονουχὶ τοιαῦτα διαγορεύει, ὅτι τοὶ ἡμῖν τοῖς τοῦ λόγου θεραπευταῖς καὶ τῆσδε τῆς διδασκαλίας προεστηκόσιν καὶ τῷ τοιοῦτῳ εἶδει τῆς διακονίας τοὺς ἀοιδίμους ἄθλους τιμᾶν τῶν ἀγίων νῦν προελομένοις, οὐκ ἐξ ἀνάγκης πρόκειται ὥστε διὰ πάσης ἐπιμελείας ἦχθαι τὰ σαρκικὰ αὐτῶν πρόσωπα ἐν χρώμασιν τοῖς πίναξιν ἐκτυποῦν. ἄρ' οὖν οὕτω φθεγγόμενον ὑποληπτέον τοῦ ἐκτυποῦν ταῦτα ἀφίστασθαι; οὐ μὲν οὖν, ἀλλ' ὡς εἴ τις ἐν πείρᾳ τέχνης ἢ ἐπιτηδεύματος γινόμενος, οἷον λογικῶν μαθημάτων φέρε εἰπεῖν, οὐκ ἐπιμελῶς μὲν ἔχει περὶ τὰ μαθήματα, ὅμως οὐ καταφρονητικῶς περὶ τὴν τούτων ἀνάληψιν

διάκειται, ὡσαύτως καὶ εἰ ἑτέραν πρᾶξιν ἄλλος μετέρχεται, οὕτω καὶ αὐτὸς δοκεῖ πως διὰ τῶν εἰρημένων ἔχειν, ὡσπερ ἐν μεσαιχμίῳ τοῦ περὶ τῶν ἱεροτυπιῶν τούτων λόγου εἰσφέρων ἑαυτὸν ἰστάμενον· τὸ γὰρ οὐκ ἐπιμελὲς δείκνυσιν αὐτὸν μὴ πάντη τοῦ τοιοῦτου ἔργου ἀφιστάμενον. ὥστε οὐκ ἀναίρεσιν τούτων οὐδὲ ἀθέτησιν ὧδε ὁ λόγος ἐνδείκνυται, ἢ τοὺς δι' ἐπιμελείας γινομένους γράφεται, οὐδὲ κατολιγωρεῖν τοῦ τοιοῦτου τρόπου ἐπαγγέλλεται, ὅς γε μὴ δὲ τοῖς δημῶδεσιν τὰ τοιαῦτα ποιοῦσιν ἐπὶ τοὺς ἑαυτῶν ἄρχοντας ἐπισκίπτει, ἐφ' ὕβρει δὲ καὶ ἀτιμίᾳ τι πράττειν ὡς ἤκιστα ἐξεπίσταται, ὅπερ τοῖς ἀνοήτοις δοκεῖ. οὐ γὰρ πειστέον οὐδέ γε ἤκουσται πῶ ὡς λόγῳ μὲν τις δι' ἐγκωμίων ἀποσεμνύνειν ἐπιχειροίη τὸν εὐφημούμενον, εἰκόνι δὲ αὐτοῦ ὕβριν καὶ ἀτιμίαν προστρίβεται, ἢ ἀπείργειν τοὺς εἰκονίζειν ἐθέλοντας· ἀπίθανον γὰρ καὶ τῶν παραφρονούντων ἴδιον. καὶ συμβήσεται γε τὸν αὐτὸν ἐπαινεῖν καὶ τὸν αὐτὸν ψέγειν, ὃ παρὰ τοῖς παλαιοῖς οὐκ ἀνδρὸς εἶναι ἀγαθοῦ ἄδεται· τοσούτου γὰρ δέει ἐκείνου τοῦτο εἶναι τὸ φρόνημα, ὥστε οὐχ' ὅπως τοῦ θεοῦ Βασιλείου χάριν, ἀλλ' οὐδὲ ἄλλου οὐτινοσοῦν τῶν ἀγίων ἀκλεές τι πρᾶξαι ὑποληφθῆναι. τίνος οὖν ἔνεκεν οὕτω ταῦτα φθέγγεται, ζητεῖν ἄξιον. εἶρηκεν τοῦ λόγου καταρχόμενος ὅπως οἱ τῶν πόλεων δῆμοι τοὺς ἑαυτῶν ἡγεμόνας τιμῶσιν, τὸ πᾶν τοῦ πόνου καὶ τῆς εὐνοίας εἰς τὰ τούτων καταναλοῦντες ἀφιδρύματα, οὐδενὶ τρόπῳ τῆς διὰ λόγων τιμῆς φροντίδα τιθέμενοι, ἐπεὶ οὐκ εὐπορον αὐτοῖς ὅτι ἀρετῆς ἐπιμελήσονται. τούτων οὖν τὸ μικροπρεπὲς καὶ ἄμουσον περιϊστάμενος, ἀποδιῶστησιν ἐκεῖθεν ἑαυτὸν καὶ τὸ πλεον τῷ λόγῳ χαρίζεται καὶ τῷ πνεύματι, ὡσπερ ἐκεῖνοι τῇ σαρκὶ καὶ τοῖς χρώμασιν· σὰρξ γὰρ τὸ ὄλον τυγχάνοντες, τῷ τῆς σαρκὸς δουλοῦνται φρονήματι, πνευματικῶν οὐ τί που χαρισμάτων μετέχοντες. δι' οὓς λοιπὸν τὰ σαρκικὰ τῶν ἀγίων ἐκτυποῦν οὐκ ἐπέιγεται πρόσωπα, τὸ φιλόσαρκον ἐκείνων ὡς ἂν εἴποι τις ἐκκλίνειν πραγματευόμενος, ἐν τούτῳ μόνον αὐτῶν καταγνοῦς. ὡς οὖν κρεῖττόν τι ἔχειν τὴν ἐκ τοῦ λόγου δύναμιν εἰδῶς, ταύτη χρώμενος τοὺς καθηγεμόνας τῆς ἐκκλησίας γεραίρειν προτιμᾷ, ὡς ἂν τοὺς τὰς περικοσμίου ἀρχὰς ἐγκεχειρισμένους καὶ ἐνθένδε παρευδοκιμοῖεν ἅτε περὶ τὴν ἀρετὴν καὶ τὰ θεῖα πλεονεκτοῦντες ἀνδραγαθήματα, ὁμοῦ καὶ τὸν προκείμενον αὐτῷ τῆς διδασκαλίας σκοπὸν μετὰ τοῦ λόγου ἐξαίρων, ὅτι σπουδὴ αὐτῷ διὰ τῶν λεγομένων παιδοτριβεῖν τοὺς ἀκρωμένους, πρὸς μίμησιν τῆς τῶν ἀγίων διανίστασθαι πολιτείας καὶ καρποῦσθαι ἐντεῦθεν τὰ κράτιστα καὶ ὠφέλιμα. ἤττονα τοῖνυν τιθεὶς τοῦ λόγου τὰ χρώματα καὶ καθάπαξ προτετιμηκῶς τὴν διὰ τοῦ λόγου διδασκαλίαν, ὡς οὐκ ἐπιμελῶς περὶ ταῦτα ἔχων προάγεται, ὡς ἂν μὴ δόξειεν ἀμαθίαν κατακριθῆναι περὶ τὴν τοιαύτην ἱστορίαν, τὴν πᾶσαν σπουδὴν ὡσαύτως ἐκείνοις καταβαλλόμενος, οἷς οὐδὲν τι μέλει τῆς ἐκ τῆς λογιότητος εὐχρηστίας, λόγου παντάπασιν κεχηρωμένοις. πρὸς οὖν ἐκείνων τὸν νοῦν καὶ τὴν πρᾶξιν ἀποσκοπῶν καὶ ὡσπερ παραιτούμενος τὸ ἀσύφηλον αὐτῶν καὶ ἀπαίδευτον, ταῦτα φάσκει εἰδῶς ὅτι τοῖς τὸ ἱερατικὸν περιβεβλημένοις ἀξίωμα καὶ τὴν ἐν λόγῳ διακονουμένους διδασκαλίαν, γλώσση τὰ πολλὰ προσῆκεν διαγωνίζεσθαι. οὐχ' ἀπλῶς οὖν τὸ οὐκ ἐπιμελὲς οἰητέον εἰρηῆσθαι, ἀλλ' ἐν οἷς καὶ ὅτε καὶ ἡνίκα καὶ ἐφ' ὧν δεῖ. 116 ὡσπερ γὰρ Ἀστέριος, ὃν οἱ θεοστυγεῖς ἀνοήτως εἰς συνηγορίαν τῆς ἀσεβείας παρακομίζουσιν, μὴ γράφει τὸν Χριστὸν προστάττων, οὐ τὸ μὴ γράφειν αὐτὸν προηγουμένως παρεγγυᾷ, ἀλλὰ τοῖς τῷ πλούτῳ προσκεκηρόσι καὶ τοῖς σηρικοῖς ἀμφιέσμασιν ἐπιγαννυμένοις, πλούτου καταφρονεῖν παραινεῖ καὶ τῶν λαμπρῶν περιβολαίων ὑπερορᾶν, τῇ δὲ τῶν πενήτων εὐεργεσίᾳ καὶ ἐπισκέψει ταῦτα προσδαπανῶντας τῇ κρεῖττονι κτίσει πλουτίζεσθαι, καὶ μὲν δὴ καὶ ὡσπερ ὁ μέγας Ἰωάννης ὁ τῆς βασιλίδος ἀρχιερεὺς ἐγκώμια εἰς τοὺς ἀγίους συντιθεῖς, φάσκων ὅτι Ἡμεῖς διὰ τῶν γραφῶν, τῆς τῶν ἀγίων ἀπολαύομεν παρουσίας, οὐχὶ τῶν σωμάτων αὐτῶν τὰς εἰκόνας ἔχοντες, ἀλλὰ τῶν ψυχῶν· τὰ γὰρ παρ' αὐτῶν εἰρημένα, τῶν

ψυχῶν αὐτῶν εἰκόνες εἰσίν, ὡς ἂν οἱ συνετοὶ καὶ ἀγχίνοι εἴποιεν, οὐ τὰς εἰκόνας τῶν ἀγίων ἀποπέμπεται, ἐπεὶ καὶ δι' εἰκόνων αὐτοὺς ἐτίμα· ὡς ἐνταῦθα κατὰ τοὺς παρ' ἑκατέρου τούτων εἰρημένους καθὰ ἐξήτασται λόγους δείκνυται, οὕτω δὴ καὶ Ἀμφιλόχιος τῆς ἀγροικίας καὶ ἀσυνεσίας τῶν προηγμένων αὐτῷ δημοτῶν καὶ πολιτῶν ἔνεκεν τὸ οὐκ ἐπιμελὲς ἐκτυποῦν καθυποκρίνεται. 117 καὶ ταῦτα μὲν ὧδε διασκοπεῖσθω, τὰ δ' ἐξῆς ὅποια, θεωρητέον. γράφει γοῦν ὅτι οὐ χρῆζομεν τούτων. τίνων τούτων; οὐ περὶ τῶν προσώπων τῶν ἀγίων ὁ λόγος αὐτῷ δηλαδὴ· ἄτοπον γὰρ τοῦτο ὑπολαμβάνειν καὶ ἀνάξιον ὅτι μὴ Ἀμφιλοχίου μόνον, ἤδη δὲ καὶ πάντων τῶν διὰ τιμῆς τοὺς ἀγίους ποιουμένων. ἀλλ' ὅτι τῶν πινάκων καὶ χρωμάτων τὸ "οὐ χρεῖαν ἔχομεν" εἶρηκεν, πῶς καὶ τίνα τρόπον; ὅτι δὴ, φησὶν, ἐν ᾧ τοὺς περὶ τῶν ἀγίων λόγους συντίθεμεν, ἤκιστα ἂν ἡμῖν πινάκων καὶ χρωμάτων δεήσειεν. καὶ γὰρ ἐν τῇ προχειρίσει τῆς περὶ τῶν ἀγίων προσηκούσης τοῖς ἐπαινέταις διαλέξεως καὶ οἷς λόγῳ τιμᾶν τοὺς ἀγίους πρόκειται, ὁ λόγος περισπούδαστος μᾶλλον ἢ τῶν τοιῶνδε γραφῶν ἢ ἐπιμέλεια. ὥστε λόγῳ διεξιέναι τὰς τούτων ἀριστείας βουλόμενοι, οὐκ ἐπιμελὲς ἔχομεν, φησὶν, τὰ σαρκικὰ αὐτῶν διαγράφειν πρόσωπα, οὐδὲ χρωμάτων καὶ πινάκων καὶ τῆς τοιαύτης ὕλης· ἐν ᾧ περὶ τούτων διαλαμβάνομεν, ἐν χρεῖα καθιστάμεθα· ἑτέρας γὰρ ταῦτα τέχνης καὶ τῶν μετιόντων ἢ φροντῖς καὶ ὁ πόνος. διὸ τὸν περὶ τοῦ χρωματούργειν ἀφέντες λόγον, ἐπὶ τὴν ἑαυτῶν χωρῶμεν πρόθεσιν καὶ τοῦ οἰκείου ἔργου ἐχώμεθα, ἐκεῖνα δὲ τοῖς ζωγράφοις καὶ τῇ κατ' αὐτοὺς τέχνῃ παραχωρήσωμεν. ἄλλοι γραφέτωσαν εὐκαιρότερον· ἐκείνοις πονεῖν ταῦτα προσήκεν καὶ ἐν φροντίδι γίνεσθαι, ἀλλ' οὐχ' ἡμῖν τοῖς λογογράφοις ἀνεῖται. ἄλλως τε δὲ οὐδὲ ὁ καιρὸς ἐνδίδωσιν, ὀπηνίκα ὁ λόγος ῥέων καὶ τοῖς ὦσιν τῶν ἀκρωμένων προσπίπτων, ῥύδην φερόμενος τὴν οἰκείαν δύναμιν διαδίδωσιν. πῶς γὰρ οἷόν τε γραφῆς εἰκόνας ἐν ταῖς ἀνά χειρα ὀμιλήσειν ἐπιμέλεια; ἦδει γὰρ καὶ αὐτὸς πάντως καιρὸν εἶναι τῷ παντὶ πράγματι, καὶ ταύτη γε οὐκ ἀμέλεια αὐτὸν κατακριτέον. ἀλλ' οὐδέ γε τέχνη ἐφ' ἑτέρα τέχνη περιτραπήσεται· καθ' ἃς ὁράται μάλιστα πολὺ τὸ διάφορον, καὶ ἰδιότροπος ὁ ἐν αὐταῖς ἐπιβάλλων λόγος, ὡς ἐνταῦθα θεωρεῖν ἔνεστιν. οὐδέ γε τὸ λογογραφεῖν εἰς τὸ ζωγραφεῖν περιστήσεται ἢ τὸ ἔμπαλιν συνενεχθήσεται· τῶν γὰρ ταύτας μετιόντων οἱ μὲν λόγῳ τοὺς ἐπαινουμένους τιμᾶν ἴσασιν, τῆς δὲ τῶν χρωμάτων ὕλης οὐ προσδεόμενοι, οἱ δὲ γε χρώμασιν τούτοις τὸ κλέος ἀνατιθέναι ἐπιτηδεύουσιν τὴν διὰ λόγων ἐπιστήμην οὐ προσιέμενοι. καὶ ἑκάτεροι τοῖς προσήκουσι καιροῖς καὶ λόγοις χρώμενοι, τὸ παρ' αὐτοῖς τελεσιουργοῦσι χρήσιμον, οἱ μὲν τὸ εὐπεπὲς τῶν λόγων καὶ τὸ τερπνὸν τῆς εὐγλωττίας καὶ τῶν ἐνθυμημάτων τὸ ποικίλον καὶ γλαφυρὸν ἐμμελετῶντες τὸ πιθανὸν ἔχουσιν, οἱ δὲ τῶν πολυειδῶν βαφῶν τὸ ἐπανθοῦν καὶ εὐχρουν ἃ τοῖς ἐνωραῖζομένοις τὰς χάριτας περιρρέουσιν ἐπασκόμενοι, ταῖς ὑπολαμπύσαις μορφαῖς καὶ τοῖς σχήμασιν τὸ ἐφοικὸν κέκτηνται. πρὸς δὲ γε καὶ τὰ ὑποκείμενα ταῖς τέχναις διάφορα, καὶ τῶν μετιόντων ἢ ἐγχείρησις, ὕλη τε καὶ ὄργανα, οὐ τὰ αὐτά, οὐδ' αὖ ὅμοιον τὸ ἀποτέλεσμα· περὶ ὧν λεπτοεπεῖν, οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ· εἰ δέ τι καὶ κοινωνεῖν συμβήσεται ὅταν περὶ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν καὶ τὸν σκοπὸν οἱ μετιόντες τὰς τέχνας στρέφονται, καὶ ἐν ἐξ ἀμφοῖν τὸ δηλούμενον καθορᾶται. ἃ δὴ οὐκ ἀγνοῶν Ἀμφιλόχιος εἶρηκεν ἄπερ εἶρηκεν· τοὺς γὰρ ἀνοήτους τῇ ἀχλύϊ τῆς ἀποστασίας σκοτιζομένους πάντα λέληθεν. καὶ ὡς μάτην τούτοις ἐπιθαρσοῦσιν, καὶ αὐτὸς ἂν εἴποι Ἀμφιλόχιος. πῶς δὲ συνάσει τοῖς ἄλλοις ταῦτα συμφράδομοις; εἰς θεὸν καὶ τοὺς ἀγίους βλασφημοῦσιν ἀσύγγνωστα καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ μῶμον εἰδωλολατρίας προσρίπτουσιν, ἠνίκα οἱ μὲν εἰδώλοις ἀνάπτειν τὸ σέβας, Χριστιανῶν καταφλυαροῦσιν, οἱ δὲ διαβολικῆς μεθοδείας εὐρήματα τὰς ἱερογραφίας ὑπάρχειν κενολογοῦσιν· ὧν οὐδὲν πεφρόνηκεν ἢ ἔλεξεν Ἀμφιλόχιος οὐδὲ τὴν γραφικὴν ὡσαύτως ἐκείνοις κακίζει καὶ διασύρει

τέχνην. 118 ἀλλ' ἄγε δὴ (καὶ γὰρ τοῦτ' ἐρεῖν ἄξιον μάλα εὐκαίρως) οἶα διαπέπραχεν καταθρήσωμεν ὃ γε ὡς ἀληθῶς τῆς τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἀγάπης λαμπρῶς ἐξεχόμενος, ὁ μέγας φημὶ ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος, τῷ ἐκείνου ἀνακεκραμένος πνεύματι· οἷς μία μὲν ἐδόκει ψυχὴ ἐν διαφόροις ὑπάρχειν σώμασιν καὶ ξυνωρὶς οὐκ ἀγεννῆς ἐχρημάτιζον. οὗτος καίτοι πλείστην ὄσσην τὴν διὰ λόγων σπουδὴν ἐπιδειξάμενος ὥστε τάνδρὸς ἐγκωμιάσαι τὴν μεγαλοφυΐαν, εἶτα ὥσπερ τοῖς λόγοις ἠττήσθαι δόξας, ἐπὶ τὸ εἰκονίζειν προήχθη τὸν ἐπαινούμενον, εἰκόνι μᾶλλον ἢ λόγοις τιμᾶν οἰκειότερον λογισάμενος, ὡσαύτως ἐκείνῳ διαπραττόμενος, ἐπεὶ περ πάντων μάλιστα ἦδει ἡλίκοις ἐγκωμίοις ὅσοις οὐδεὶς ἄλλος γεραίρων διετέλει τοὺς μάρτυρας, λόγοις τε ἐγκωμίων αὐτοὺς ἀνυμνῶν καὶ τούτων ἀναστηλοῦσθαι καὶ τιμᾶσθαι τὰ ὁμοιώματα διακελυόμενος, τὸ δέον καὶ οὕτω τοῖς ἀγίοις περιποιούμενος. ἀλλὰ μὴν ὁ χρυσορήμων Ἰωάννης ὁ αἰίδιμος, ἐγκωμίοις ἀπείροις τὸν μέγαν καταστέψας ἀπόστολον, εὖ ἔδοξεν καὶ εἰκόνι τοῦτον φέρειν καὶ καθορᾶν ἐκάστοτε. οὐ μὴν δέ γε ἀλλ' ἤδη καὶ ἕτεροι πλείστοι εὐθεῖς τε καὶ φιλοπάτορες τὰ τοιαῦτα διανύειν εὐσεβῶς μάλα καὶ ἀξίως οὐκ ἀποσπουδάξουσιν· ὧν τὸ ἔργον μέχρι καὶ τήμερον σφζόμενον βοᾷ καὶ παρ' ἡμῖν γινόμενον ὄραται, ἔρωτι τῷ εἰς τοὺς θεοσόφους πατέρας ἡμῶν τετρωμένοις. εἰ γὰρ ἀπὸ τῆς μνήνης αὐτῶν μόνης ὠφέλειαν καρπούμεθα, πόσω μᾶλλον ἢ τῶν κοσμίων αὐτῶν ὁμοιωμάτων θέα κατανύξεως καὶ ὠφελείας ἡμῖν αἴτιον προσγενήσεται; τίς δὲ καὶ ὁποῖος εἰς κακίαν καὶ ἀσέβειαν, ὃς δόξας καὶ ἐπιτηδεύματα θεολόγων ἀνδρῶν καταλύειν πειράσεται; οἷς οὐκ ἂν ἐκὼν ἔγωγε εἴποιμι τὸν ἱερὸν ἠττήσθαι Ἀμφιλόχιον· πεισθεῖν γὰρ ἀτεχνῶς ὡς καὶ διέπων ἂν ἔστεργεν καὶ τιμῶν οὐκ ἀπέληγεν, ἐπεὶ ποῦ τὰ τῆς φιλίας καὶ τῶν ἐγκωμίων αὐτῷ ἐκβήσεται; εἰ γὰρ καὶ ἀτημελὲς αὐτῷ γράφειν ὑπῆρχεν, ἀλλὰ τὰ γε δι' ἐπιμελείας ἐτέρων ἀνεστηλωμένα οὐκ ἂν τιμᾶν ἀπηνήγατο, εἴ γε ὡς ἴσμεν εἰς ἄκρον εὐνοίας τῷ θεοφόρῳ ἴκετο. καὶ γὰρ κεχαρισμένος αὐτῷ καὶ πεφιλημένος εἰς ὅτι ἂν κατεδείκνυτο· μάρτυρες τὰ παρ' ἀλλήλων ἀντεπεσταλμένα τῶν δεόντων ἔνεκεν, δι' ὧν τὸ ἐν δόγμασιν κοινωνικὸν ὥσπερ δὴ καὶ φιλίας αὐτῆς παρίσταται. ἔτι καὶ ἡ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ἀρχῆθεν κεκρατηκυῖα πιστοῦται παράδοσις ἄγραφος, οὕμενον τῶν ἐν γραφαῖς παραδεδομένων ἐλαττωμένη· εἰ δὲ οὐ παντάπασιν ἔξεστιν, οὐδὲ πᾶσιν τὰ αὐτὰ δυνατὰ ἢ αἰρετὰ, οὐδὲ ἐπὶ πᾶσιν ὁ αὐτὸς ἀγὼν πρόκειται καὶ διατοῦτο οὐδὲ Ἀμφιλοχίῳ τοὺς περὶ τῶν ἀγίων λόγους ποιουμένῳ σπουδῆς τε καὶ ἐπιμελείας μετῆν ὥστε ἅμα καὶ χρώμασιν ἐκτυποῦν τὰ σαρκικὰ αὐτῶν πρόσωπα, οὐδεὶς παρὰ τοῦτο λόγος τὸ κοινὸν τῆς καθόλου ἐκκλησίας λωβήσεται ἢ τῇ παραδόσει τῶν θεοσπεσίων πατέρων μῶμος ἀμωσγέπως προστρίψεται, οὐδὲ σχολαῖα τὰ τῆς γραφῆς ἐκείνης καὶ ἄπρακτα. τὸ δ' οὖν ἐπ' ἀναιρέσει τῶν καλῶς καὶ ἐνθέως πεπονημένων ἐπιχειρεῖν, ψυχῆς ὄλεθρον ὁμοῦ καὶ σώματος μάλα ἐνδίκως φέρειν, εὖ ἔξεπίσταται. 119 τί οὖν πρὸς ταῦτα οἱ τῶν ἀγίων φαῖεν ἂν δυσμενεῖς; ὅτι οὐ χρώμασιν τοῖς πίναξιν τὰ σαρκικὰ αὐτῶν πρόσωπα ἐπιμελὲς ἡμῖν ἐκτυποῦν διαγορεύει ὁ Ἀμφιλόχιος. καὶ διατοῦτο τὰ Ἀμφιλοχίου παραγνοὺς καὶ ματαίως καὶ ἀνοήτως ἐξειληφῶς, ἐπὶ συνηγορίᾳ τε τῆς σεαυτοῦ δυσσεβείας καὶ μοχθηρίας περιπτυσάμενος, κακῶς καὶ ἀθέως περὶ τὰ σαρκικὰ τῶν ἀγίων διετέθης, πρὸς μὲν τὸ σωματικὸν αὐτῶν εἶδος ἀπομανεῖς καὶ πάση μηχανῇ χρώμενος καθελεῖν καὶ ἐκ ποδῶν ποιήσασθαι διεσπούδασας, ὥσπερ κατ' αὐτῶν ἐκείνων τὴν ἔχθραν ἀκατάλλακτον ἔχων, τὴν ἄμυναν ἐκχέων, ἐπειδὴ βαρύτατοί σοι εἰσιν οἱ ἅγιοι καὶ ἀποτρόπαιοι, καὶ ἐν εἰκόσι βλεπόμενοι. πῶς δὲ τῶν ἀγίων φεῖδεσθαι ἤμελλες, ὃς γε κατὰ τοῦ θεοῦ τῶν ἀγίων τοσαῦτα δρᾶν κατετόλμησας; τὰ δὲ σεμνὰ αὐτῶν λείψανα βδελυκτὰ σοι λελόγισται καὶ ἀνίερα καὶ πυρὶ παραδέδοται μετὰ τῶν ἄλλων ἱερῶν ἀναθημάτων ἀπαχραιοῦμενα· καὶ νόμος σοι μηκέτι ταῦτα ὑπὸ ταῖς ἱεραῖς τραπέζαις ἐγκατατίθεσθαι ταῖς κατὰ τὸ θεῖον ἰδρυμέναις

θυσιαστήριον, τάναντία τῆς κατὰ Χριστιανούς θεσμοθεσίας θεσπίζοντι. ἔξ οὗ καὶ τὰς πρεσβευτικὰς αὐτῶν πρὸς θεὸν ἐντεύξεις ἐξουθενῶν παραιτῆ καὶ τοὺς αἰτοῦντας βδελύττη καὶ ἀπελαύνεις ὡς οὐ ζῶσιν οὐδὲ δεομένοις ἐπικουρεῖν ἰσχύουσιν προσερχομένους. ἀλλ' οἳ γε ζῶσιν ἐν θεῷ, γέγραπται, κἂν ἔδοξαν ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν ἀφρόνων τεθνάναι. τί δέ σοι τῶν ἀγίων οἱ ἄθλοι καὶ οἱ κάματοι νομισθήσονται; ὕθλος καὶ λῆρος πάντως που, καὶ μάτην κενολογούμενα τὰ γραφόμενα· ταύτη δὴ καὶ τὰ σώματα, οἷς ὡς ὄργανοις χρησάμενοι τῶν ψυχῶν τὸ γενναῖον καὶ ἀήττητον παράστημα ἐπεδείξαντο· οὐ γὰρ ἂν τις εἴποι ὡς σωμάτων δίχα διήθλησαν, δι' ὧν τὸ στερρὸν καὶ ἀνδρεῖον ἢ τὸ ὀκνηρὸν καὶ μεμαλακισμένον τῶν ἀνθρωπέων ψυχῶν συνεμφαίνεται· ὅθεν ὁ δεῖσας ὠχρίας καὶ ὁ αἰσχυρθεὶς ἐρυθρίας καὶ εἴ τινα ἄλλα τοιαῦτα φανεῖη συμπτώματα· ἃ δὴ τεκμήρια τῆς ψυχικῆς τυγχάνει διαθέσεως, ἣθη τε καὶ πάθη χαρακτηρίζοντα. εἰ γοῦν τῶν ἀγίων τὰς πράξεις ἀποσεμνύνειν προήρησο, ἐτίμησας ἂν καὶ τὰ σώματα, δι' ὧν αἱ πράξεις αἱ ὑπερφυεῖς τῆς ἀγάπης τοῦ κτίσαντος εἵνεκεν κατωρθώθησαν, ἔτι καὶ τὰ τούτων ἐκτυπώματα διὰ χρωμάτων τε καὶ ὡς ἑτέρως γραφόμενα καὶ τὴν μνήμην αὐτῶν διασώζοντα. οὐκοῦν συμμετασχόντα ἐνταῦθα τῶν πόνων τὰ σώματα, καὶ τοῖς σκάμμασιν νομίμως καὶ εὐσθενῶς ἐναθλήσαντα, ταῖς ψυχαῖς ὁμοῦ καὶ κατὰ τὸν μέλλοντα χρόνον συστεφθήσεται καὶ συνδοξασθήσεται ὡς ὄργανα τῆς θεοσεβείας καὶ ἀρετῆς χρηματίσαντα, πνευματικὰ καὶ ἀφθαρτα λοιπὸν ἀνιστάμενα καὶ τῆς ἐκεῖθεν συγκληρονομοῦντα δόξης τε καὶ λαμπρότητος. εἰ δέ που καὶ τῷ ζωγράφῳ λόγος τῆς οἰκείας ἀντεχομένῳ τέχνης, τοιαῦτα ὡς τὸ εἶκος τῷ λογογράφῳ ἔρει, ὡς "εἶπερ οὐ πληροῦται ἀκοή, δι' ἐπιθυμίας, καθὰ φῆς, ἔχουσα διὰ τῶν γεγραμμένων ἀκοῦσαι τὴν τῶν ἀγίων τελείωσιν, ἀκούση καὶ σὺ παρ' ἡμῶν ὅτι οὐδὲ ὄψις κορέννυσθαι οἶδεν, ἐφιεμένη καθορᾶν καὶ διὰ τῶν τυπουμένων τὴν αὐτὴν τελείωσιν ὑπαγορευόντων. κατεθεᾶτο δ' ἂν τις καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γραφῇ τὰς τε τῶν ἀγίων μνήμας ἐντιθεμένας καὶ τῶν ἀγαθῶν πράξεων ἐκέρδανεν τὴν ἀνάμνησιν, ἐπεὶ καὶ δι' αὐτῆς ἢ ἐν κόσμῳ αὐτῶν ἀναστροφή δηλοῦται καὶ μετὰ θάνατον τοῖς θεωμένοις· οὐ γὰρ ἀκοῆς ὄψις δευτέρα ἢ ἀσθενεστέρα οὐδὲ ἀμυδρότερον τῶν οἰκείων αἰσθητῶν ἀντιλαμβάνεται οὐδὲ ἀπεστέρηται τοῦ ἐπιθυμητικῶς ἔχειν πρὸς τὰ ὀρώμενα. ἴσμεν γὰρ δήπου ἅπαντες ὅτι γε ὄψις, τῶν αἰσθητηρίων τὸ τιμιώτατον καὶ ἀναγκαιότατον, τρανέστερόν τε καὶ ὀξυωπέστερον τῶν ὑποπιπτόντων αἰσθήσει σχοιῆ ἂν τὴν ἀντίληψιν· καὶ γὰρ τὸ ἀκουστὸν ὑπὸ τοῦ ὄρατοῦ πέφυκε φθάνεσθαι καὶ θᾶττον ἐφελκύσεται τῶν ἄλλων ἢ ὄρασις ὅσω καὶ μᾶλλον τὸ ἐπαγωγὸν ἔχει. εἰ τοίνυν τὰ γεγραμμένα τοὺς λόγους τῶν πεπραγμένων ἡμῖν διασημαίνουσιν, αἱ δὲ εἰκόνες τῶν πραγμάτων αὐτῶν καὶ τῶν προσώπων τὴν μίμησιν παριστάνουσιν ὡς γὰρ παροῦσιν ὁ ἐντετυχηκῶς συγγινόμενος ἐπιγάνυται, ἢ παρελάσει τὴν ἀκοὴν ἢ ὄψις ἢ πάντως οὐκ ἐν δευτέροις τετάξεται. καὶ ταῦτα οὐδένα οἶμαι διαμφισβητεῖν ὧν τὸ ὀπτικὸν καὶ ἀκουστικὸν ἔρρωται. ἀλλ' εἰ χρήσιμον λόγοις ἐστιᾶν ἐπωφελέσι τὴν ἀκοὴν, οὐδὲν ἦττον ὠφέλιμον ἐφαμίλλοις χρώμασιν τὴν ὄρασιν εὐωχεῖν. εἶτα φαίησαν· ἀλλ' οὐ χρώμασιν τοῖς πίναξιν τὰ σαρκικὰ αὐτῶν πρόσωπα ἐπιμελὲς ἡμῖν ἐκτυποῦν, ὅτι οὐ χρήζομεν τούτων· ἀλλὰ τὴν τούτων ἄθλησιν ἐκμιμούμενοι καὶ τὰς ἀγαθὰς πράξεις δευτεροῦμεν καὶ τὴν πρὸς θεὸν ἀγάπην διαγράφομεν. ἀλλὰ καὶ πρὸς ταῦτα μάθοις ἂν ὡς ἐν ᾧ καὶ ἡμεῖς τὰ τῶν ἀγίων σαρκικὰ πρόσωπα τοὺς τε ἄθλους καὶ ἀνδραγαθήματα πίναξιν ἐκτυποῦμεν τοῖς χρώμασιν, οὐκ ἐπιμελὲς ἔχομεν χάρτη καὶ μέλανι καὶ δέλτοις ἐγγράφειν τὰ παρὰ τῶν συγγραφέων διὰ γλώσσης καὶ λόγου ὑφαινόμενα τοῖς ἀγίοις ἐγκώμια· ὅτι οὐ χρήζομεν δέλτων καὶ καλλιγραφικῆς τέχνης. ἀλλὰ τὴν τούτων ἄθλησιν ἐκμιμούμενοι δευτεροῦμεν καὶ τὴν πρὸς θεὸν ἀγάπην ἐκτυπώτερον ἐξιστοροῦμεν, καίτοι γε ἄλλως τῆς ἐκ τῶν λόγων ἀπαγγελίας καὶ ὠφελείας δεδεμένοι." 1 τίνος οὖν ἔνεκεν ταῦτα λέλεκται; ρητέον γὰρ ὅτι ὥσπερ

οὐ παρὰ τὸ μὴ δεῖσθαι τὸν ζωγράφον τῆς ἐκ τοῦ λόγου ἐμπειρίας τε καὶ δυνάμεως, ἤδη καὶ τὰ τῶν λογογράφων ἄχρηστα οὐδὲ ἀναιρετέον τὴν ἐκ τῶν λόγων διδασκαλίαν, οὕτως ἀκόλουθον ἂν εἶη ἐννοεῖν τε καὶ φράζειν ὅτι οὐδὲ παρὰ τὸ λέγειν ἐκεῖνα τὸν λογογράφον ἢ παρὰ τὴν τῶν λόγων εὐχρηστίαν, τὴν τῶν εἰκόνων τῶν ἀγίων περιπτέον ἢ ἀτιμαστέον ἱεροτυπίαν οὐδὲ τὰ τῶν ζωγράφων ἐπὶ τῇ τῶν ἀγίων γραφῇ κριτέον ἄδοξα. ἄξιον δὲ κάκεῖνο εἰπεῖν ὅτι εἰδέναι χρὴ τὸ ἀσφαλές καὶ βεβαιότατα πεπεῖσθαι, ὡς εἰ ἔτυχεν Ἀμφιλόχιον κατὰ τοὺς νῦν χρόνους καὶ διαβιοῦντα γνωρίζεσθαι, ἑώρα δὲ τὰ ἅγια πημαινόμενα καὶ τὴν τῶν ἀσεβῶν ἀναισχυντίαν ἐπὶ πολὺ προήκουσαν, οὐ κατηρέμει ἂν οὐδὲ ἔστεργεν, διεκεκράγει δὲ μεγάλῳ καὶ ὑψηλῷ τῷ κηρύγματι ὡς "εἶπερ οἱ δῆμοι τῶν πόλεων οὐκ ἀθετοῦσιν τὰς ἀρχὰς τῶν ἡγεμόνων, διὰ χρωμάτων δὲ τιμῶσιν ἐν πίναξιν καὶ ἀγάλματα αὐτοῖς ἀποξέουσιν, καίτοι φαύλους εἰδότες καὶ κατησχολημένους περὶ τὰ μάταια, ὅπως ἢ μνήμη αὐτῶν διαρκεστέρα καὶ εἰς τὸ ἔπειτα τοῦ χρόνου ἐμφέρηται, πόσω μᾶλλον ἡμεῖς διὰ τὸν πόθον τοῦ θεοῦ ὀφείλομεν τοὺς ποιμένας τῆς ἐκκλησίας καὶ εἰκόσιν τιμᾶν, στηλογραφοῦντες αὐτῶν τὰς νίκας καὶ ἀγαθὰς πράξεις εἰς ὑπογραμμὸν τῶν ζηλοῦν καὶ κατορθοῦν ἐπειγομένων τὰ τῆς ἀρίστης αὐτῶν πολιτείας, ἴνα, ὅταν καὶ διὰ τῆς ὀράσεως τῶν ὁμοιωμάτων αὐτῶν τὴν ἀγαθὴν μνήμην λαμβάνῃ ὁ νοῦς ἡμῶν (τοῦτο γὰρ ἐνταῦθα λέγειν οἰκειότερον), ὡς σφραγὶς ἀνεξάλειπτος ἐντυπωθῇ ἐν ἡμῖν ἢ ἀγαθὴ αὐτῶν πολιτεία καὶ τῶν κατορθωμάτων αὐτῶν ἢ μνήμη δολιχεύουσα ἐκπρεπῶς διαμένη. οὐδὲ γὰρ ὅσιον ἀνέχεσθαι τῶν μὲν φαύλων τὰς στήλας ἰδρῦεσθαι, δι' ὧν τὰ ἄκοσμα ἐπιτηδεύματα τῷ χρόνῳ συμπαρεκτείνεται, τῶν δὲ σπουδαίων καὶ χρηστῶν τὰ εὐκλεῆ κατορθώματα περιφρονεῖσθαι τε καὶ ἐξείργεσθαι καὶ τὰς βελτίστας αὐτῶν πράξεις λήθης βυθοῖς ἀμαυρουμένας κατασιγάζεσθαι, ὥστε τὰ μὲν, ἐξ ὧν ἢ κακία βλαστάνει, συγχωρεῖσθαι πως καὶ ἀνίεσθαι, τὰ δέ, ἐξ ὧν ἢ ἀρετὴ κατορθοῦται, περιορᾶσθαι ἀκλεῶς καὶ μετὰ τῆς ἀγαθῆς μνήμης ἀποίχεσθαι. ἀλλ' εἴημεν δ' ἂν οὕτως ἀγνωμονέστερόν πως περὶ τὴν τῶν ἀγίων διακεῖμενοι τιμὴν ἢ περὶ τοὺς σφῶν αὐτῶν ἄρχοντας οἱ δημῶδεις τῶν ἀνθρώπων καὶ περικόσμοι, μᾶλλον δὲ εἰς τὴν ὀσίαν μνήμην αὐτῶν ἐξυβρίζοντες." καὶ ταῦτα μὲν ὡς τὸ εἰκὸς διεκήρυξεν ὁ Ἀμφιλόχιος· καθ' ὃν γὰρ χρόνον αὐτὸς ἤκμαζεν, οὐδαμοῦ τῶν ἱερῶν μορφωμάτων ἢ κατάλυσις διεφαίνετο (πανταχῇ γὰρ τὸ τμηκαῦτα ἦνθει τε καὶ ἐφαιδρύνετο, ἤδη ἀνὶ στοροῦμενα), οὐδὲ ὁ κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἀνερρήγνυτο πόλεμος ἢ τοῦ μυστηρίου τῆς κατὰ Χριστὸν οἰκονομίας ἢ ὕβρις καὶ ἢ ἀθέτησις ἐπαρρησιάζετο, οὐ μὴν οὐδέ γε τὰ θεῖα τεμένη κατεσκάπτοντο διορυττόμενα. εἰ γὰρ που τοιαῦτα κατεθεᾶτο γινόμενα, οὐκ ἂν ἀνεκτὰ πάντως ἡγήσατο, δι' ἐπιμελείας δὲ ἀπάσης ἐγίνετο καὶ παντὶ σθένει χρώμενος διηγωνίζετο, τὰ πρὸς τιμὴν καὶ διόρθωσιν αὐτῶν ἐργαζόμενος. 121 εἰ μὲν οὖν γνήσια Ἀμφιλοχίου πονήματα, ἅπερ διὰ τῆς χρήσεως ἦν οἱ τῶν ἀγίων δυσμενεῖς προέθεντο γέγραπται, οὕτω διαληπτέον, καὶ τὸν νοῦν καὶ τὸν σκοπὸν τὸν ἐν αὐτοῖς κατὰ ταῦτα ἔχειν ὑποληπτέον· εἰ δὲ τι παρατέτραπται καὶ νενόθευται, εἰδεῖεν ἂν αὐτοί. καὶ θαυμαστόν γε οὐδέν· ἔργον γὰρ τοῦτο καὶ σύνηθες καὶ τοῖς παλαιοῖς καὶ τοῖς νῦν τῆς ἀσεβείας προεστηκόσιν, καθάπαξ μετὰ τοῦ θείου φόβου καὶ τοῦ ὀρθοῦ συνειδότος ἐκπεπτωκόσιν. πεφώρανται γὰρ καὶ ἕτερα τῶν θεοφόρων πατέρων ἡμῶν συγγράμματα νοθεύσαντες καὶ διαφθείραντες καὶ πρὸς τὸ ἑαυτοῖς κεχαρισμένον παραχαράξαντες καὶ καττύσαντες· καπηλικοὶ γὰρ τὸν τρόπον τυγχάνοντες οὐ κατεπτήχασιν τοῖς θεοπνεύστοις ἐπιβουλεύειν διδάγμασιν καὶ δολοῦν τὰ ὑγιῆ καὶ καθαρὰ δόγματα, προσθήκας τινὰς καὶ ὑφαιρέσεις καὶ ἐναλλαγὰς ποιούμενοι, ὡς ἂν τις γνοίῃ ἐπιμελέστερόν τε καὶ ἐκθυμότερον τοῖς τῆδε ἐντυγχάνων· δύναται γὰρ καὶ μικρόν τι τούτων τὸ πᾶν τοῦ σκοποῦ κατεργάσασθαι. φιλοπονώτερον δὲ παρὰ τοῖς τῆς ἐκκλησίας τροφίμοις ταῦτα ἐξεταζέσθω, κριτήριον ἀψευδὲς τὴν εὐσέβειαν καὶ τὸ

οἰκεῖον συνειδὸς προκαθίζουσιν· δι' ὧν τὰ τῆς ἀληθείας πᾶσιν τοῖς τοῦ καλοῦ ἐρῶσιν φανεροῦται καὶ ἐκκαλύπτεται. ἡμῖν γὰρ οὐκ ἐξεγένετο, καίτοι πολλὰ καμοῦσιν, ὅτι μὴ ἐνὶ μόνῳ ἀντιγράφῳ καὶ τούτῳ νεογράφῳ περιτυχεῖν, ἐν φρουραῖς ἀσφαλεστάταις ἤδη ἐγκαθειργμένοις καὶ μηδαμοῦ ἐλευθεριάζειν συγκεχωρημένοις, οὐ μὴν οὐδὲ πόδα προτείνειν πώποτε ἀλλ' ὅτι μὴ δὲ λόγον τινὰ κατ' ἐξουσίαν προῖσθαι. 122 καὶ ταῦτα μὲν ὡδὶ λελέχθω, ἐξῆς δὲ παραφέρουσιν φωνὰς τοῦ μεγάλου, ὡς φασίν, Βασιλείου ἐκ τοῦ περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου γενέσεως εἰς τὸ κατ' εἰκόνα λόγου πρώτου διαγορευούσας τοιάδε· Εἰ μὴ τὴν τοῦ γενέσθαι καθ' ὁμοίωσιν δύναμιν ἡμῖν ἐχαρίσατο, οὐκ ἂν τῇ ἑαυτῶν ἐξουσίᾳ τὴν πρὸς θεὸν ὁμοίωσιν ἐδεξάμεθα. νῦν δὲ δυνάμει ἡμᾶς ἐποίησεν ὁμοιωτικούς θεῶ· δύναμιν δὲ δούς πρὸς τὸ ὁμοιοῦσθαι θεῶ, ἀφήκεν ἡμᾶς ἐργάτας εἶναι τῆς πρὸς θεὸν ὁμοιώσεως, ἵνα τέλειος ᾖ τῆς ἐργασίας ὁ μισθός, ἵνα μὴ ὡς περ εἰκόνες ὦμεν παρὰ ζωγράφου γενόμενοι, εἰκῆ καὶ μάτην κείμεναι· ὅταν γὰρ ἀκριβῶς μεμορφωμένην εἰκόνα ἴδῃς τῇ ποικιλίᾳ τῶν χρωμάτων, οὐ τὴν εἰκόνα ἐπαινεῖς ἀλλὰ τὸν ζωγράφον θαυμάζεις. ταῦτα, ὡς τοῖς συνιοῦσιν καὶ τῆς διὰ λόγων οὐκ ἀμοιροῦσιν παιδείσεως εὐγνωστον καὶ εὐσύνοπτον, οὐδενὶ τρόπῳ τῇ τῆς ἐκκλησίας ἐλευθερίᾳ λυμαίνεται, τοῖς ἀσυνέτοις δὲ καὶ τὰ αἰσθητήρια τῆς ψυχῆς λελωβημένοις πρὸς ἰσχὺν τοῦ κατ' αὐτοὺς σαθροῦ καὶ διερριμμένου λόγου δοκεῖ προῖσχεσθαι. εἰ μὲν οὖν τοῦ μεγάλου Βασιλείου τυγχάνει ὄντα συντάγματα, οὐπὼ σύμφημι, ἕως ἂν ὁ τούτου σύγγονος, ὁ ἱερὸς λέγω Γρηγόριος ὁ τῆς Νυσαέων κατὰ τὴν ἱερωσύνην ἐκπρεπῶς προεδρεύσας, ὃς πάντων μάλιστα τὰ τοῦ ὁμαίμονος ἤδει, λέγων ἀπόσχηται ἐλλειπῆ εἶναι τοῖς εἰς τὴν ἕξαήμερον τεθεωρημένοις αὐτῷ τὴν εἰς τὸν ἀνθρωπὸν θεωρίαν, ἣν ἀναπληροῦν οἶα φοιτητῆς διδασκάλου σκοπὸν προῦθετο· ἐν οἷς οὐδὲ οὕτω σαφῶς τὸ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ὡς ἐνταῦθα γέγραπται διελόμενος εὐρίσκειται. ὅμως δ' οὖν, ἐάν τι ὑπεναντίον τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ φρονήματος ὁ λόγος ἔχη, ἀκριβέστερόν τε καὶ ἐξεταστικώτερον ἐπισκεψώμεθα. τὸ γὰρ φάναι· ἵνα μὴ ὡς εἰκόνες ὦμεν παρὰ ζωγράφων γενόμενοι, εἰκῆ καὶ μάτην κείμεναι, τί πρὸς κατηγορίαν τῆς εἰκόνας Χριστοῦ καὶ τῶν ἀγίων φέρειν δύναται; ἢ τί πρὸς ἀτιμίαν προστρίψεται; ἴσμεν γὰρ καὶ μάτην καὶ εἰκῆ κειμένας εἰκόνας καὶ μάλιστα οἶαιπερ αἰ παρ' Ἑλλησιν μάτην ἐκπεποιημένα καὶ κείμενα καὶ ἄλλως ἀνδρῶν μιαρῶν καὶ ἀνοσίων (ὅποιοι δὴ εἰσὶν οἱ τῆς ἀποστασίας ταύτης ἀρχηγοὶ καὶ οἱ τῶν ἄλλων αἱρέσεων ἕξαρχοι), καὶ οὐδὲ εἰκῆ καὶ ἀπλῶς κείμενα, ἀλλὰ καὶ βδελυκτὰ καὶ κατάπτυστοι καὶ τοῦ πατεῖσθαι ἄξιοι. ἀλλ' οὐδὲν παρὰ τοῦτο τοῖς ἱεροῖς πρὸς μῶμον ἀναφανεῖται· οὐδὲ γὰρ εἰ φευκτοὶ οἱ παρ' Ἑλλησιν ναοὶ καὶ θυσίαι ἤδη καὶ τὰ παρ' ἡμῖν ὡσαύτως νομισθήσεται. εἰ δέ τινες τῶν τῆς ἐκκλησίας ἐχθρῶν ἐν τούτοις περιτραχύνονται καὶ τὴν ψυχὴν ὑπ' ὀργῆς ἐξοιδαίνουσιν, ἕδει μᾶλλον ἐπὶ ταῖς Χριστοῦ χαλεπαίνειν καὶ τῶν ἀγίων ὕβρεσιν, ὅσω καὶ μᾶλλον τὰ ἅγια τῶν ἐναγῶν ἀσυγκρίτως ὑπεραίροντά εἰσιν καὶ προφερέστερα. εἰ γὰρ εἰς τιμὴν ἐκείνοις γεγράφεται, τί τῆς τιμῆς τὸν Χριστὸν καὶ τοὺς ἀγίους ἀποστεροῦσι βασκαίνοντες; ὡς γὰρ ἐπίσης ἢ τε τιμὴ τούτων καὶ ἡ ὕβρις ἐπὶ τὰ ἀρχέτυπα ἄνεισιν, οὐδενὶ μὲν ἄγνωστον, ἐνδηλότερον δὲ ἡμῖν κατέστησαν καὶ οἱ τῆς πρεσβύτιδος Ῥώμης ἱεράρχαι· ὅταν γὰρ ὁ κατάρξας τῆς ὕβρεως τὸν χρίσαντα ἀρχιερέα, τῆς ἀρχιερωσύνης καὶ τῆς τιμῆς παρέλυσεν καὶ τοῦ θρόνου μετέστησεν, ὡς περ τὴν θεῖαν οὐ κατορρωδήσας κρίσιν, καὶ πρὸς τὴν ἐπαφωμένην τῆς ἀνοσίας κεφαλῆς δεξιὰν τὴν αἰδῶ παρωσάμενος, τὴν εἰκόνα τὴν ἐκείνου, καίτοι τὸ πρὶν τιμῶντες, τῆνικαῦτα καθεῖλον αἰσχροῦς ἀτιμώσαντες, ἴν' ἐξ ὧν κακῶς ἔδρασεν, τὸ παθεῖν χειρόν μὴ διαδράση. τοιοῦτον δὴ τι καὶ πάλαι ἐπὶ τῆς Ἀντιόχου γεγεννημένον ἰστόρηται ἠνίκα τὴν πρὸς τὸν βασιλέα οἱ πολῖται ἀπέχθειαν ἔσχον. Θεοδόσιος δὲ ἦν ὁ τὰ Ῥωμαίων σκῆπτρα τὸ τῆνικαῦτα διέπων. ἐκείνον μὲν ἀμύνασθαι οὐχ' οἷοί τε γενόμενοι, ἐπὶ τοὺς ἐκείνου δὲ ἀνδριάντας τὴν μῆνιν καὶ τὰς

ὄργας ἐξέχεαν· καὶ δὴ ἂν τὴν ὕβριν οὐ φέρων, ἐκ βάθρων τὴν πόλιν αὐτοῖς οἰκίτοισιν ἀνάστατον πεποιήκει (ἤδη γὰρ καὶ πῦρ ἀνάπτειν ἠπέλει), εἰ μὴ ὁ ἐν τῷ τότε τῆς κατὰ τὴν πόλιν ἱερωσύνης ἐπιτροπεύων διαπρεσβευόμενος πλείσταις λιταῖς καὶ ἰκεσίαις τὴν βασιλέως ὄργην ἔστησεν καὶ τὸν θυμὸν καταμαλάξει ἴσχυσεν καὶ τὴν ὅσον οὐπω τὰ πάνδεινα πείσεσθαι μέλλουσαν περιεσώσατο πόλιν. τοιαῦτα καὶ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρου μεγαλόπολιν, ἣδη δὲ καὶ ἐν ἑτέροις πόλεσιν διαπραχθέντα ἄδεται. ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανακτέον ἡμῖν τὸν λόγον. τί γὰρ ἡμῖν ἐπιηράζειν ἰσχύσειαν ἐκ τοῦ λέγεσθαι τὸν ζωγράφον μᾶλλον ἢ τὴν ἀκριβῶς ἐψηχημένην εἰκόνα θαυμάζεσθαι; εἴτα πόθεν ἢ τοῦ γραφέως εὐφυΐα καταδειχθήσεται καὶ πόθεν τὸ θαυμάζεσθαι ἕξει, εἰ μὴ πρότερον τὸ ἀποτελεσθὲν ἔργον παρ' αὐτοῦ θαυμασθήσεται; καὶ γὰρ τὸ κάλλιστα ἡσηχημένον εἶδος πρότερον ἐφ' ἑαυτοῦ τὸν θεατὴν ἐλκύσαν, τηνικαῦτα πρὸς τὸν εἰργασμένον παραπέμπει διὰ τῆς τέχνης, εἰ μὴ καὶ τὸν γεγραφότα, ὡς οὐκ εὖ εἰρηκότα, ὅτι ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται, καταϊτιάσονται. μάτην οὖν ἀνοηταίνοντες καὶ εἰκὴ φλυαροῦντες οἱ ἐντεῦθεν τῇ ἰδίᾳ ὑπολήψει παρίστασθαι δοκοῦντες ἀλώσονται. συμμαχήσειεν γὰρ ἡμῖν μᾶλλον καὶ οὗτος ὁ λόγος· ὀπνηίκα γὰρ ἀκριβῶς εἰκόνα τοῦ κυρίου γεγραμμένην κατίδοιμεν, καὶ τὸν ζωγράφον ἐπαινοῦμεν καὶ διὰ τῆς ἀκριβοῦς ἐμφορείας πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ἀναγόμεθα καὶ οὐκ εἰκὴ γεγραμμένην οἴομεθα· οὐδὲ γὰρ οὕτω κατ' ἐκείνους τυφλώττομεν ἢ νοσοῦμεν τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια, ἀλλ' εἰς εὐχρηστίας καὶ ὠφελείας ὑπόθεσιν τοῖς εὐσεβέσιν ἀνεστηλωμένην ἀποφαινόμεθα. οὐκοῦν τῶν μὲν εἰκαίων καὶ ματαίων εἰκὴ καὶ μάτην καὶ αἱ εἰκόνες κείσθωσαν, τῶν δ' αὖ θεῶν καὶ τιμῶν ἀναλόγως τιμάσθωσαν. 123 ἡμεῖς δέ, εἰ μὲν τοῦ μεγάλου Βασιλείου τὰ προκείμενα γνήσια τυγχάνει γεννήματα ἢ μή, οὐδὲν διοισόμεθα· παρατιθέμενα δὲ τούτοις, τὰ παρὰ πᾶσιν συμφωνούμενα καὶ τὴν ἰσχὺν τῆς οἰκειότητος αὐτῶν ἐπαγγελλόμενα, τὰ δοκοῦντα αὐτοῖς ἡμῖν ἐμφανιζέσθωσαν. ἐν μὲν γὰρ τοῖς εἰς τὸν ἱερὸν Ἀμφιλόχιον τὸν τοῦ Ἴκονίου ἱεράρχην ἐπεσταλμένοις τὸ ἐκ τῆς φωνῆς τῆς εἰκόνης διπλοῦν σημαινόμενον, ὅπερ κατὰ φύσιν καὶ ὁ κατὰ τέχνην, θεωρεῖται διατρανῶν, ἔτι καὶ τὸ ἐκ τῆς ὁμωνυμίας οἰκεῖον καὶ τὸ ἀμέριστον τῆς τιμῆς, ἀπὸ τῶν τεχνητῶν ὀρμώμενος ἐπὶ τὰ φυσικὰ καὶ τὴν θεολογίαν πρὸς παράδειγμα χρώμενος, μέτεισιν. ἕξει δὲ οὕτως ὅτι Βασιλεὺς λέγεται καὶ ἢ τοῦ βασιλέως εἰκόν, καὶ οὐ δύο βασιλεῖς. οὔτε γὰρ τὸ κράτος σχίζεται οὔτε ἢ δόξα μερίζεται· ὡς γὰρ ἢ κρατοῦσα ἡμῶν ἀρχὴ καὶ ἐξουσία μία, οὕτω καὶ ἢ παρ' ἡμῶν δοξολογία μία καὶ οὐ πολλαί· διότι ἢ τῆς εἰκόνης τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον ἀναβαίνει. ὁ οὖν ἐστὶν ἐνταῦθα μιμητικῶς ἢ εἰκόν, ἐκεῖ φυσικῶς ὁ υἱός· καὶ ὡς περ ἐπὶ τῶν τεχνητῶν κατὰ τὴν μορφήν ἢ ὁμοίωσιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς θείας καὶ ἀσυνθέτου φύσεως ἐν τῇ κοινωσίᾳ τῆς θεότητός ἐστιν ἢ ἔνωσις. 124 ἑαυτῷ δὲ καὶ τῇ ἀληθείᾳ πανταχοῦ ἀκολουθῶν ὁ σοφώτατος οὗτος ἀνὴρ, καὶ ἐν τοῖς κατὰ τοῦ θεομισοῦς Σαβελλίου λόγοις τὰ αὐτὰ διεξέειπεν, ὅτι τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν αἱ εἰκόνες οὐκ εἰκὴ οὐδὲ μάτην κείνται, ἀλλ' ἢ ἐπὶ ταύταις τιμῇ, τῶν ὧν εἰσιν εἰκόνες τὴν τιμὴν βεβαιοῖ. καὶ τοῦτο παρίστησιν οὕτω πως φάσκων· Οὐδὲ γὰρ κατὰ τὴν ἀγορὰν ὁ τῇ βασιλικῇ εἰκόνι ἐνατενίζων καὶ βασιλέα λέγων τὸν ἐν τῷ πίνακι δύο βασιλεῖς ὁμολογεῖ, τὴν τε εἰκόνα καὶ τὸν οὗ ἐστὶν εἰκόν, οὐτ' ἐὰν δείξας τὸν ἐν τῷ πίνακι γεγραμμένον εἶπη· "Οὗτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς", ἀπεστέρησεν τὸν πρωτότυπον τῆς τοῦ βασιλέως προσηγορίας· μᾶλλον μὲν οὖν ἐκείνῳ τὴν τιμὴν ἐβεβαίωσεν διὰ τῆς τούτου ὁμολογίας· εἰ γὰρ ἢ εἰκὸν βασιλεὺς, πολλῶ δὴπου εἰκὸς βασιλέα εἶναι τὸν τῇ εἰκόνι παρεχόμενον τὴν αἰτίαν. ἄρ' οὖν εἰκὴ καὶ μάτην αἱ εἰκόνες αὐταὶ κείμεναι παρὰ τῷ πατρὶ λέγονται; ἢ τίμια παρ' αὐτῷ γνωρίζονται; οἱ ἔχοντες ὧτα ἀκούειν ἀκουέτωσαν, οἱ ἔχοντες ὀφθαλμοὺς ὄρα ὀράτωσαν, οἱ ἔχοντες νοῦν νοεῖτωσαν καὶ ἐψηχημένοι κρινέτωσαν. οἶδε γὰρ μὴ δὲ ὅσον εἰκόνι γηγενοῦς

βασιλέως τῆ Χριστοῦ νέμουσιν εἰκόνι, τοῦ γε μόνου ὡς ἀληθῶς βασιλέως καὶ πάντων βασιλεύοντος βασιλέων. ἀλλ' εἰ τῶν ἐν σκήπτροις αἱ εἰκόνες τοσαύτης ἔλαχον τιμῆς, πολλάκις καὶ τῶν ἀναξίως τῆς ἀρχῆς ἐπειλημμένων, αὐτοῦ δὴ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων πηλίκον ἂν εἶεν ἐπικλεέστεραι καὶ σεβασμιώτεραι; τί τὰ πολλὰ λέγειν; οἶδεν ὁ διδάσκαλος τὸ ἀπ' αὐτῶν χρήσιμον καὶ ὠφέλιμον, ἥνικα μάλιστα τὰς ἀριστείας τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν, ὥσπερ δὴ καὶ τὰ λογογραφούμενα, δημοσιεύουσιν καὶ πολλοὺς εἰς ἀνδρείαν καὶ αὐταὶ διεγείρουσιν· ὅπερ ἐν τῷ εἰς τοὺς ἁγίους Τεσσαράκοντα μάρτυρας ἐγκωμίῳ προβάλλεται καὶ ὅσα εἰς τὸν ἅγιον μάρτυρα Βαρλαάμ φράζει· καὶ ἐπεὶ ταῦτα προαναγέγραπται, οἱ βουλόμενοι ἐντυγχανέτωσαν καὶ τὸ ἐκεῖθεν ὠφέλιμον ποριζέσθωσαν. 125 ἐπόμενα τούτοις τὸν ἱερὸν Γρηγόριον τὸν Νυσαέων ἱεράρχην παρακομίζουσιν ὡς οἶονται διδάσκοντα οὕτως· Μηκέτι τὴν σωματώδη καὶ δουλικὴν μορφήν ἐν τῇ σεαυτοῦ πίστει ἀνατυπῶσθαι, ἀλλὰ τὸν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς ὄντα καὶ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχοντα καὶ θεὸν ὄντα λόγον, τοῦτον προσκύνει καὶ μὴ τὴν τοῦ δούλου μορφήν. οἱ σωματώδεις τὸ φρόνημα καὶ δουλικοὶ τὴν γνώμην, δουλικὴν ἀλλ' οὐκ ἐλευθέραν περὶ τὴν ἐνσωμάτωσιν Χριστοῦ τὴν διάληψιν κέκτηνται, ἀμαθῶς ὁμοῦ καὶ δυσσεβῶς τὰ τῆς κατὰ Χριστὸν δουλικῆς μορφῆς παρανοοῦντές τε καὶ παρεξηγούμενοι. οὐ γὰρ ὡς αὐτοὶ δολοῦντες πάντα κατὰ τὸ σῆμα καπηλεύουσιν, καὶ τὰ τοῦ πνεύματος ἔχει διδάγματα· ὅσοι γὰρ πιστοὶ τέ εἰσιν καὶ τὸ μυστήριον τῆς καθ' ἡμᾶς θεοσοφίας πεπαιδευμένοι ἴσασι σαφῶς ὡς οὐχ' ἡ γραφομένη τοῦ σωτῆρος εἰκὼν ἐνταῦθα δηλοῦται (ἀνόσιον γὰρ τὸ οὕτως ὑπολαμβάνειν, καὶ πόρρω τῆς ἀληθείας διέστηκεν), ἀλλ' ἡ καθ' ἡμᾶς ἦν ὁ θεῖος λόγος προσειληφεν ἀνθρωπεία φύσιν γνωρίζεται· ὅ ἐστι τὸ συγγενὲς καὶ ὁμοφυὲς ἡμῖν σῶμα. καὶ οὐδένα ἂν οἶμαι τοῦτο διαφεύγειν ὅτι μὴ μόνους τοὺς καὶ λεληθότας ἑαυτοὺς καὶ παίζοντας, ἐπειδὴ καὶ ὁμοούσιος ἡμῖν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα κεχημάτικεν. οὕτω γοῦν καὶ τὸ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχειν αὐτὸν οὐδὲν ἕτερον κατασημήνειεν ἂν ἢ τὴν θείαν φύσιν αὐτὴν καθ' ἣν ὁμοούσιος τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ὁ αὐτὸς υἱὸς εἶναι παρ' ἡμῶν πιστεύεται, ἂν ἄρα τῷ λέγοντι πείθονται· ὅς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων οὐχ' ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκέκωσεν μορφήν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος. οἱ δὲ προπετεῖς εἰς κατηγορίαν τῶν ὀρθῶν ἡμῶν δογμάτων καὶ τὴν εἰς Χριστὸν παροινίαν ἔργον αἰεὶ ποιούμενοι, τὸν νοῦν φαντασιούμενοι καὶ πλανώμενοι, ἐπὶ τὰ χρώματα καὶ τοὺς τύπους τὴν μορφήν ταύτην μεταχρῶννύουσιν, ἵνα ταῦτα ὑποθέμενοι τῆς Χριστιανῶν εὐκλεοῦς ὁμολογίας καταφλυαρῆσωσιν ὡς δῆθεν εἰς χρώματα τιθεμένων τὴν πίστιν. πλὴν εὐπρόσωπον ἀφορμὴν πρὸς κακηγορίαν ἡμῶν προΐσχεσθαι δόξαντες, τὴν ἰδίαν ἀβελτηρίαν μετὰ τῆς ἀσεβείας δημοσιεύουσιν, ἀγνοήσαντες ὅτι οὐ περὶ εἰκόνων ἀλλὰ τοῦ ἀρχετύπου καὶ τοῦ κυριακοῦ σώματος χάριν ὧδε ὁ λόγος τῷ διδασκάλῳ παρείληπται· οὐ γὰρ θεμιτὸν ὑπονοεῖν ἕτέρως αὐτὸν ἢ ὡς ὁ ἀποστολικὸς ἔχει νοῦς καὶ τῆς ἐκκλησίας τὸ δόγμα, τὰ ἀποστολικά ἐκδέχεσθαι. εἰς ὅσον δὲ κακοῦ προΐασιν ὅτι οὐδὲ μέχρι τῶν τύπων ἴστανται, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ κατατολμῶσιν τοῦ θείου σώματος. καὶ γὰρ τῆ ἐξαπάτῃ τῶν Δοκητῶν βουκολούμενοι, μὴ δὲ σεσῶσθαι ἢ συνυπάρχειν νῦν τὸ σῶμα τῷ λόγῳ κατισχυρίζονται· ἐξ οὗ τὸ μὴ εἰκονίζεσθαι Χριστὸν αὐτοῖς συνεισάγεται. καὶ θαυμαστόν γε οὐδέν, εἰ τὴν Χριστοῦ μνήμην ἐκ ποδῶν ποιεῖσθαι παντὶ τρόπῳ σπουδάζοντες, ἐπ' αὐτῷ τὴν ὕβριν ἀναφέρουσιν καὶ ἀπὸ τῶν τύπων ἢ σὺν τοῖς τύποις τοῖς ἀρχετύποις ἐφάλλονται, παντάπασιν τὴν τοῦ θεοῦ ἀθετοῦντες σάρκωσιν. τί γὰρ εἰς ἀδοξίαν Χριστοῦ χειρὸν τοῦ τὸ κατ' αὐτὸν σωματικὸν εἶδος ἐν χρώμασιν τιθέμενον καθορίζεσθαι; οὐκοῦν ἐπειδήπερ ἀπεναντίας πρὸς τὰ τῶν διδασκάλων καὶ φρονοῦσι καὶ ἀφορμῶσι λόγια, οὐδὲν παρὰ τῶν προβεβλημένων αὐτοῖς εἰς συνηγορίαν παρακερδήσαί τι δυνήσονται, αἴσχους δὲ

μαλλον και ατιμίας πλησθήσονται. 126 και ταυτα μεν ωδε μη ταραττέτω δε ημας ο το μη προσκυνεῖσθαι την του δουλου μορφη παρεγγυων λογος τα γαρ κατα την θειαν αναστασιν του παντων ημων σωτηρος Χριστου μυστηρια μεγαλα και εξαισια οια θεωρων ο πατηρ και ταυτα πνευματικωτερον και υψηλωτερον διασκευαζων, εν οϊς και περι των σεμνων γυναικων την μηνιμην εισαγει. "Εστω, φησιν, και εν ταϊς ημετεραις χερσιν αρωματα η πιστις και η συνειδησις αυτη γαρ του Χριστου εστιν ευωδια. και επειδη τον περι πιστεωσ ανεκινει λογον, ειδωσ ως η αληθινη και κατα λατρειαν ημων προσκυνησις εις την υπερθεον και ζωαρχικην τριαδα την εν μιᾷ θεοτητι και ουσια γνωριζομενην ομολογως και ευαγωγως αναφερεται, και ουδεν δουλον η κτιστον η σωματωδες η επεισακτον εν αυτη θεωρεται, εγκελευεται οτι Ει και ο εις της αυτης υπερουσιου τριαδος, ο θειος λογος, σεσωματωται, μηδαμωσ εντευθεν εις σωμα τετραφθαι αυτον υπολαμβανε. διο μη δε την προσληφθεισαν δουλειον μορφη εν τη σεαυτου ανατυπωση πιστει μη δε την εν πνευματι και αληθεια προσκυνησιν αυτη ιδικωσ και ως καθ' εαυτην ανατιθει κατα την κελευουσαν εντολην Κυριον τον θεον σου προσκυνησεις και αυτω μονω λατρευσεις, ως αν μη εις κτισμα η λατρεία η καθ' ημασ καταφεροιτο κτισμα γαρ και των εν κτισμασι τελουντων ο προσειλημμενος τω λογω αγιος ναοσ. αυτω δε τω θειω λογω τω εν τη δοξη του πατροσ οντι και εν μορφη θεου και φύσει θεω και ακτιστω και συναναρχω τω θεω και πατρι υπαρχοντι καθαραν και αμωμητον την προσκυνησιν προσαγε, αμιγωσ του οπωσουν κτισματοσ και πασης υλικησ εμφασεωσ καθαρευουσαν, γινωσκων αυτον αληθωσ θεον ον τα και του παντοσ κυριον, οτι και ο πατηρ, φησιν, τοιουτουσ ζητει τουσ προσκυνουντασ αυτον εν πνευματι και αληθεια. καθο ουδαμωσ εις κτισμα η καθ' ημασ πιστις συγκατακλειεται ουδε συνταπεινουται τοις κτισμασιν καν γαρ την καθ' ημασ υπεδυ πτωχεια ο λογος, θεοσ ωσαυτωσ μεμενηκεν, απαθησ και αναλλοιωτοσ. και τα μεν περι της αληπτου και υπερουσιου θεοτητοσ, ως εξηρημενην παρα πασης κτισεωσ δεχεται την εν λατρεία προσκυνησιν, τοιαυτα οτι δε και το προσληφθεν τω θεω λογω σωμα παρα πασιν πιστοις προσκυνητον και του παντοσ σεβασμου εστιν αξιον, ου πολλω υστερον δειχθησεται. μαλιστα δε ταυτα προτιθησιν ο διδασκαλοσ, πανταχοθεν την παρα των δυσωνυμων Αρειομανιτων φυεισαν κτισματολατρειαν εξειργων, ητις το τηνικαδε παντασ σχεδον ανθρωπουσ ακμαζουσα επενεμετο. γινωσκειν δε χρη ως εν τισιν των αντιγραφων φερεται τον εν τη δοξη του πατροσ οντα και θεον οντα, τουτον προσκυνει λαβοντα την του δουλου μορφη. και επειδη ουκ ολιγα βιβλοι εν τουτω το συμφωνον κεκτηνται, ικαναι εισιν ηδη και αξιοχρεοι φροντιδων τε και πραγματων τουσ πιστουσ απαλλαξαι, το γνησιωτερον τε και οικειοτερον προσ τον της εκκλησιασ παριστανουσαι λογον. ταχα δ' αν οι παρανοειν η παρανομειν εις τα θεια κατειθισμενοι κακ των προκειμενων πατρικων ρητων απεσκευασθαι το σωμα Χριστου κατα τουσ Μανιχαϊων μυθουσ και ληρουσ αποφαινεσθαι κατατολμησουσιν, αλλ' ως ουκ αποβεβληται, ει και προσ το αμεινον ασυγκριτωσ μετεστοιχειωται και προσ θεοειδεστεραν ληξιν αναβεβηκενεξ ου δικαίωσ μαλα τισ αποφανειται κανταυθα ως δη και περιγραφεται και μην και εικονισθησεται, αυτου πρωτου του διδασκαλου διακουσονται οια περι του κυριακου σωματοσ και της ψυχησ κατα τονδε τον λογον θεοπρεπωσ διεξεισιν οτι Παλιν προσ αλληλα τα διασταντα συμφυεται, και ετι μεταταυτα οτι Προσαγει τον εαυτου ανθρωπον ο λογος τω αληθινω πατρι. 127 αλλα μην και εν τω εις την αναληψιν του σωτηροσ λογω λευκωτερον διαλαμβανων. Και δεϊ παλιν, φησιν, ανοιχθηναι τασ υπερκειμενασ πυλασ αυτω. αντιλαμβανουσιν την προπομπην οι ημετεροι φυλακεσ και ανοιχθηναι αυτω τασ υπερκειμενασ πυλασ παρακελευονται, ινα παλιν εν αυταις δοξασθη. αλλ' αγνοειται ο την ρυπαραν στολην του ημετερου βίου περιβαλομενοσ, ου το ερυθημα των ιματιων εκ της ληνου

τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν. διατοῦτο παρ' ἐκείνων ἡ ἐρωτηματικὴ αὕτη φωνὴ πρὸς τοὺς προπομπέοντας γίνεται· Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; εἶτα ἡ τούτων ἀπόκρισις οὐκέτι· Ὁ κραταῖος καὶ δυνατὸς ἐν πολέμῳ, ἀλλά· Κύριος τῶν δυνάμεων, ὁ τοῦ παντὸς ἐξημμένος τὸ κράτος. ἔδει τὴν ῥυπαρὰν στολὴν δυσωπηθέντας τοὺς ἀμύστους μὴ ἀγνοεῖν ὡς συναντῶν σύνεστιν τῷ λόγῳ τὸ σῶμα. 128 οὐχ' ἦκιστα δὲ ταῦτα πιστώσεται ἐγκωμίους τὸν θεῖον πρωτομάρτυρα γεραίρων Στέφανον, ἐν οἷς τὰ τεθεαμένα αὐτῷ ἐναθλοῦντι τοῖς σκάμμασιν, λόγου καὶ θεωρίας κρείττονα, ἐκδηλότερον διαγράφει, φάσκων ὧδε· Ὁ μὲν γὰρ ἐκβάς τὴν φύσιν καὶ πρὶν ἐκβῆναι τοῦ σώματος, βλέπει τοῖς καθαροῖς ὀφθαλμοῖς οὐρανιας αὐτῷ πύλας διίσταμένας καὶ τὰ ἐντὸς τῶν ἀδύτων διαφαινόμενα, αὐτὴν δὲ τὴν θεῖαν δόξαν καὶ τὸ τῆς δόξης ἀπαύγασμα. καὶ τῆς μὲν πατρικῆς δόξης οὐδεὶς ὑπογράφεται χαρακτήρ διὰ τοῦ λόγου, τὸ δὲ ἀπαύγασμα ἐν τῷ ὀφθέντι τοῖς ἀνθρώποις εἶδει τῷ ἀθλητῇ καθορᾶται καὶ ὡς ἦν χωρητὸν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει οὕτως φαίνεται. τὸ δὲ ἀνθρώπειον εἶδος εἶ τι διαφέρει τοῦ ἀνθρωπέου σώματος, οἱ πεφρακισμένοι ἐξηγεῖσθωσαν, ἢ τὸ κεκαθάρθαι καὶ ἀνώτερον παθῶν καὶ φθορᾶς γεγονέναι, καθὰ πολλαχῶς προεῖρηται· οἶμαι ἰκανὰ ταῦτα, δεικνύοντα διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις συμφωνίας τὴν τοῦ πατρὸς δόξαν οἷαν περὶ τοῦ κυριακοῦ ἐκέκτητο σώματος. 129 συμφραζέτω δὲ καὶ ὁ ὁμώνυμος κἀνταῦθα μέγας Γρηγόριος (οἷς οὐδὲν ἦττον τὸ περὶ τὴν πίστιν καὶ ἀρετὴν ὁμόγνωμον καὶ ὁμότιμον ἢ ὅσον γε τὸ ὁμώνυμον) τοιαῦτα περὶ τῶν αὐτῶν θεωρῶν. φησὶ γοῦν ἐν τῷ περὶ τοῦ βαπτίσματος λόγῳ· Οὐκέτι μὲν σάρκα, οὐκ ἀσώματον δέ, οἷς οἶδεν λόγοις θεοειδεστέρου σώματος, σάρκα κἀνταῦθα τὰ σαρκικὰ λέγων παθήματα κατὰ τὸν εἰρηκότα ἀπόστολον· εἰ γὰρ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστόν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν. 130 καὶ αὖ πάλιν ἐν τῷ εἰς τὴν Πεντηκοστὴν λόγῳ· Τὰ μὲν σωματικὰ τοῦ Χριστοῦ πέρας ἔχει, μᾶλλον δὲ τὰ τῆς σωματικῆς ἐνδημίας· ὀκνῶ γὰρ εἰπεῖν τὰ τοῦ σώματος ἕως ἂν μηδεὶς πείθῃ με λόγος ὅτι κάλλιον ἀπεσκευάσθαι τῷ σώματι. 131 περὶ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνόδου τοῦ κυριακοῦ σώματος αὐτὸς ἡμῖν πάλιν διαλεγέσθω· Ἄν εἰς οὐρανοὺς ἀνίη, συνάνελθε· γενοῦ μετὰ τῶν παραπεμπόντων ἀγγέλων ἢ τῶν δεχομένων. ἀρθῆναι ταῖς πύλαις διακέλευσαι, ὑψηλοτέρας γενέσθαι, ἵνα ἐκ τοῦ παθεῖν ὑψηλότερον δέξωνται. ἀποκρίναι τοῖς ἀποροῦσιν διὰ τὸ σῶμα καὶ τὰ τοῦ πάθους σύμβολα οἷς μὴ κατελθὼν συνανέρχεται, καὶ διατοῦτο πυνθανομένοις· Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, ὅτι Κύριος κραταῖος καὶ δυνατὸς ἐν πᾶσιν τε οἷς αἰεὶ πεποίηκεν καὶ ποιεῖ καὶ τῷ νῦν πολέμῳ καὶ τροπαίῳ περὶ τῆς ἀνθρωπότητος· καὶ δὸς τῷ διπλῷ τῆς ἐρωτήσεως διπλὴν τὴν ἀπόκρισιν. εἶπερ οὖν ἐθελήσομεν συνηγορούσας τούτοις τὰς τῶν πατέρων φωνὰς ἐνταῦθα παραλαβεῖν, λάθοιμεν ἂν εἰς ἄπειρον τὸν λόγον ἐκφέροντες, ἐνὸν τοῖς εὐαγγελικοῖς στέρξαντας λόγοις τὰ πλεῖστα καταλιπεῖν. ὁ γὰρ εἰπὼν· Ἐξουσίαν ἔχω τὴν ψυχὴν μου θεῖναι ἀπ' ἐμαυτοῦ καὶ πάλιν λαβεῖν αὐτήν, ὡς ἀληθῶς τῷ θανάτῳ προσομιλήσας, πάλιν ἐγήγερται μετὰ τοῦ πεπονθότος σώματος καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐμφανίζεται καθόσον κατοπτεῦσαι τὴν δόξαν ἐκείνην ἄξιον, καὶ διαπιστοῦσιν τὴν ἀνάστασιν, ἐπεὶ ἐδόκουν πνεῦμα θεωρεῖν, τὴν πλευρὰν καὶ τοὺς ἦλους παραδείκνυσιν, ὡς καὶ τὸν ἐπαφόμενον μαθητὴν πεπεισμένον μεγαλοφώνως ἐκβοᾶν· Ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου. βρώσεώς τε καὶ πόσεως ἀνέχεται ὥστε τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον εἶναι καὶ μετὰ τὴν ἔγερσιν πιστεύεσθαι. καὶ ποδῶν ἀχράντων τὰ σεμνὰ ἐκεῖνα ἄπτονται γύναια. καὶ τᾶλλα πάντα τελέσας εἰς οὐρανοὺς μετὰ τοῦ πεπονθότος σώματος ἀνεισιν. μάρτυρες ἀξιόληπτοι οἱ τεθεαμένοι καὶ τῶν προπεμπουσῶν θεῶν δυνάμεων αἱ φωναὶ ὡς καὶ πάλιν αὐτὸν ἐλεύσεσθαι καθ' ὃν τρόπον τεθέανται. οὐκοῦν ἔστιν τὸ σῶμα· καὶ ἐμφραττέσθω πᾶν στόμα κατὰ τῆς θείας ἐνσωματώσεως λαλοῦν ἄδικα. εἰ γὰρ ταῦτα οὐκ ἦν, τὸ σῶμα τεθηγκὸς οὐκ ἐγήγερται καὶ τὸ βλάσφημον ἐπὶ τὰς κεφαλὰς τῶν ἀπειθούντων· οἴχεται γὰρ λοιπὸν

ἡ ἀνάστασις καὶ φαντασία τὰ ὀφθέντα καὶ πλάσματα· μάταιον ἡμῶν τὸ κήρυγμα. καὶ
τηνάλλως ταῦτα γέγραπται καὶ πεπίστευται, ὡς ἐξεῖναι αὐτοῖς κατὰ τὸν οἰκεῖον
διδάσκαλον Ἀπολινάριον μὴ δύο φύσεις, μίαν προσκυνητὴν καὶ μίαν ἀπροσκύνητον,
ὁμολογεῖν, μίαν δὲ φύσιν, ἐκ τῆς συγχυτικῆς καὶ ἀθέου ὀρμωμένους παραφροσύνης.
ἡμεῖς δέ, ὅπως ἂν τὰ τῆς σωματώδους καὶ δουλικῆς μορφῆς ἐκλάβοιεν οἱ ἀνόσιοι, τὸ
σῶμα εἶναι τοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τὸν προσειληφότα προσκυνητὸν καὶ ἅγιον καὶ
ζωοποιὸν εἶναι, θεωθὲν ὅλον καὶ παντὸς ἀγιασμοῦ χορηγὸν δοξάζομεν κατὰ τὸ
εὐαγγελικὸν καὶ πατρικὸν κήρυγμα. 132 αὐτὸς τε γὰρ ὁ διδάσκαλος τοιαῦτα ἐν
ἐτέροις λόγοις διαλαμβάνων σαφέστερον γράφει: "Ὡστε καὶ τὸ ἀνθρώπινον τῷ θεῷ
καὶ τὸ θεῖον τῷ ἀνθρωπίνῳ κατονομάζεσθαι· διὸ καὶ ὁ ἐσταυρωμένος κύριος τῆς
δόξης ὑπὸ τοῦ Παύλου προσαγορεύεται καὶ προσκυνούμενος ὑπὸ πάσης κτίσεως τῶν
τε ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων Ἰησοῦς ὀνομάζεται. 133 ἔτι μὴν καὶ ὁ
τῆς ἀθανασίας ἐπώνυμος ἀποφαίνεται· Εἴ τις τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν σάρκα ἄνωθεν
λέγει καὶ μὴ ἐκ τῆς ἀγίας Μαρίας τῆς παρθένου, ἢ τραπεῖσαν τὴν θεότητα εἰς σάρκα
ἢ συγχυθεῖσαν, ἢ παθητὴν τὴν τοῦ κυρίου θεότητα, ἢ ἀπροσκύνητον τὴν τοῦ κυρίου
ἡμῶν σάρκα ὡς ἀνθρώπου καὶ μὴ προσκυνητὴν ὡς κυρίου καὶ θεοῦ σάρκα, τοῦτον
ἀναθεματίζει ἢ ἀγία καὶ καθολικὴ τοῦ θεοῦ ἐκκλησία. 134 πλείστων δὲ λόγων πρὸς
τοῦτο εἰρημένων τῷ ἱερῷ Ἐπιφανίῳ, τῷ τῆς Κυπρίων ἐκκλησίας προεδρεύσαντι, οἷς
κατὰ αἰρέσεων ἐχρήσατο, τῶν πολλῶν ἀφέμενοι ὀλίγοις ἀρκεσθησόμεθα. οὗτος γὰρ
ἐν τῷ ἐπιγεγραμμένῳ αὐτοῦ λόγῳ περὶ τοῦ ἀγίου πνεύματος ὅπως δεῖ θεὸν
ὁμολογεῖσθαι σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ φράζει τοιαῦτα· Καὶ βασιλεὺς ἐν ναῷ καθέζεται καὶ
οἱ προσκυνοῦντες τὸν βασιλέα ἀπὸ μήκοθεν προσκυνοῦσιν ἐν τῷ ναῷ τῷ ἰδίῳ καὶ
οὐδεὶς μεμηνῶς λέγει τῷ βασιλεῖ· "Ἐξελθε ἐκ τοῦ ναοῦ σου, ἵνα σε προσκυνήσω."
οὐδεὶς γὰρ τολμᾷ λέγειν τῷ μονογενεῖ· "Ἄφες τὸ σῶμα, ἵνα σε προσκυνήσω", ἀλλὰ
προσκυνεῖ τὸν μονογενῆ ἄκτιστον σὺν ναῷ τῷ ἀγίῳ ὃν ἔλαβεν ἐλθὼν ὁ λόγος, καὶ
οὐδεὶς λέγει· "Ἀνάστα ἐκ τοῦ θρόνου σου, ἵνα σε προσκυνήσω δίχα τοῦ θρόνου",
ἀλλὰ προσκυνεῖ τὸν βασιλέα σὺν τῷ θρόνῳ, καὶ προσκυνεῖται Χριστὸς σὺν τῷ
σώματι τῷ ταφέντι καὶ ἐγγεγερμένῳ. 135 ἐπισφραγιζέτω ταῦτα ὁ μέγας ἀπόστολος
Φιλιππησίοις γράφων· Τοῦτο φρονεῖσθω ἐν ὑμῖν ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ
θεοῦ ὑπάρχων οὐχ' ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσεν
μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς
ἄνθρωπος· ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ
σταυροῦ. διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν
ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ, ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ
καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσῃται ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς
δόξαν θεοῦ πατρὸς. οἷς προσκεῖσθω καὶ ταῦτα· Ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανῷ
ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ σωτήρα ἀπεκδεχόμεθα, φησὶν, κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ὃς
μετασχηματίζει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ
σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ. 136 ἡλίκον δ' ἂν εἴη ἐκεῖνο τὸ σῶμα καὶ ὅπως δόξης ἔλαχεν
καὶ ἀξιώματος, ὁ μέγας Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος φραζέτω· Βαβαί· ἐκείνῳ τῷ
καθημένῳ ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ σύμμορφον [αὐ] τοῦτο τὸ σῶμα γίνεται· ἐκείνῳ τῷ
προσκυνουμένῳ ὑπ' ἀγγέλων, ἐκείνῳ ᾧ παραστήκουσιν αἱ ἀσώματοι δυνάμεις,
ἐκείνῳ τῷ ἐπάνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως, ἐκείνῳ σύμμορφον
γίνεται. 137 πέρας ἐπικεῖσθω ἢ ἱερά πέμπτη σύνοδος μιᾷ προσκυνήσει τὸν θεὸν
λόγον μετὰ τῆς σαρκὸς προσκυνεῖσθαι καθορίζουσα, ὡς ἐν τοῖς ἐπάνω προγέγραπται.
τούτοις προστεθῆναι ἀναγκαῖον ὡς οἱ πάλοι μὲν τῇ ἀπάτῃ τοῦ πονηροῦ δράκοντος
δελεαζόμενοι ἄνθρωποι σωματώδεις τινὰς καὶ ὑλικὰς μορφὰς ἐν τῇ ἑαυτῶν
ἀνετύπουν πίστει, τοῖς κτίσμασιν ὡς θεοῖς προσανέχοντες καὶ τὸν μόνον φύσει καὶ
ἀληθινὸν θεὸν ἀγνοήσαντες· καὶ οὐκ ἀμφίλογον. ἐπιφανέντος δὲ τοῦ πάντων ἡμῶν

σωτήρος Χριστοῦ τοῖς ἐπὶ γῆς, τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ πικροῦ τυράννου ἀπηλλάγμεθα. καὶ οὐκέτι σκιά γοῦν κτίσεως ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ὄπωσοῦν ἀνατυποῦται πίστει· ἐνελάμφθημεν γὰρ παρὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος καὶ μεμυήμεθα ὃ δεῖ προσκυνεῖν. διὸ τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρείαν ἡμῶν καὶ προσκύνησιν θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ προσφέρομεν, ἥγουν τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἀγίῳ πνεύματι, τῇ μιᾷ θεότητι καὶ ἐξουσίᾳ καὶ βασιλείᾳ καὶ κυριότητι, τριάδα μὲν σέβοντες τῷ τρισὶν δοξάζεσθαι ὑποστάσεων, μονάδα δὲ προσκυνοῦντες τῷ τῇ οὐσίᾳ ἐνιζομένην γνωρίζεσθαι· καὶ τὴν ἐλπίδα οὐ σώματι, οὐ κτίσματι, ἀλλ' ἐν θεῷ τῶν ὄλων ἀνατιθέμεθα. 138 καὶ ταῦτα μὲν ὧδε λελέχθω· ἐπὶ δὲ τὰ ἐπόμενα πρόϊμεν, ἐν οἷς ἔκκειται τοῦ θεηγόρου Γρηγορίου ἐκ τῶν ἐπῶν αὐτοῦ ῥῆσις ἔχουσα τόνδε τὸν τρόπον· Ὑβρις πίστιν ἔχει ἐν χρώμασιν, μὴ ἐν καρδίᾳ· ἡ μὲν γὰρ ἐν χρώμασιν εὐχερῶς ἐκπλύνεται, ἡ δὲ ἐν τῷ βάθει τοῦ νοός, ἐκείνη μοι προσφιλής. ταῦτα ἐκθέμενοι πόσης οὐκ ἂν εἶεν ἀβελτηρίας ἐπίμεστοι; ὁ γὰρ ἐπὶ τῷ ἐλέγχῳ τοῦ πέλας μὴ σωφρονιζόμενος τῆς βληχῶδους ἀλογιστίας ἀνοητότερος κριθήσεται. ὅπερ καὶ οὗτοι νῦν ὑπομένοντες σαφῶς καταδείκνυνται· τῆς γὰρ τοιαύτης χρήσεως καὶ πάλαι ἀναπτυχθείσης καὶ τὴν δέουσαν ἐξάπλωσιν καὶ ἐρμηνείαν τῆς διανοίας εὐσύνοπτον παρὰ τῶν πρὶν τοῦ ὀρθοῦ λόγου προεστηκότων εἰληφύας, τῆς τε ἀμαθίας καὶ δυσσεβείας τῶν κακῶς καὶ ἀνοήτως χρησαμένων ἐληλεγμένης, οὐ καταδύονται οἱ ἄθλιοι ὑπ' ἀνοίας καὶ ἀναιδείας πάλιν ἐν τοῖς ἑαυτῶν συνείρειν λόγοις· ἐξ ὧν στηλιτεύονται οἱ δυσβουλίας καὶ ἀπαιδευσίας καθίκοντο, κατὰ τῶν ἱερῶν ἀπεικασμάτων τοὺς τοιοῦτους λόγους προάγοντες. οὐ γὰρ ἐκείνων χάριν τῷ πατρὶ ταῦτα εἴρηται, τῆς δὲ μὴ ἐν καρδίᾳ καθιδρυμένης ἀλλὰ στόματι μόνῳ ὁμολογουμένης πρὸς θεὸν πίστεως. 139 τοῦτο δὲ σαφέστερον δείκνυται εἴ τις ἐμμελέστερον ἐπιστήσειεν κἂν τῷ πρώτῳ τῶν ἐπῶν λόγῳ· ἔχει γὰρ οὕτως· Τοῖς δ' ἄλλοις κεν ἔοιμι γέλωσ ἐμὰ κήδεα βάζων, ὧν πίστις κραδίην ἄκρην ἐχάραξεν ἐλαφρῆ, οὐδὲ διὰ σπλάγχχνων ἦλθ' ἴμερος ὄξυς ἄνακτος, ζῶσιν δὲ ἐνθάδε μόνον ἐφημέρια φρονέοντες. 140 δηλὸν δὲ ἐπειδὴ, καθ' οὓς χρόνους ὁ λαμπτήρ οὗτος τῆς ἐκκλησίας διηύγαζεν, ἡ τῶν Ἀρειομανιτῶν ἐπεκράτει λύσσα, πᾶσαν σχεδὸν τὴν ὑπὸ Ῥωμαίοις ἐπινεμομένη ἀρχὴν, ἐν οἷς ἡ εὐχέρεια πολλή, βεβαίως περὶ τὴν πίστιν οὐκ ἐρηρισμένοις· τὸ δ' αὐτὸ ἐναργέστερον καὶ ἐν ἑτέροις λόγοις διδασκαλικῶς διαλεγόμενος ποιεῖ· δεῖ γὰρ ἐκ τῶν ὁμολογουμένων τὰ δοκοῦντα ἀμφίβολα λύεσθαι. ἐν μὲν γὰρ τῷ εἰς τὰ ἐγκαίνια λόγῳ φησὶν· Χθὲς πίστιν εἶχες τὴν τῶν καιρῶν, σήμερον τὴν τοῦ θεοῦ γνώρισον. 141 ἐν δὲ τῷ εἰς τὸ βάπτισμα, αὐτῇ λέξει κέχρηται καὶ διανοία λέγων· Δεῖ δὲ μὴ σοφισθῆναι τὸν καθαρὸν ἀλλ' ἐνσημανθῆναι, λαμπρυνθῆναι τελείως ἀλλὰ μὴ χρωσθῆναι, μὴ δὲ ἐπικάλυψιν τῶν ἀμαρτιῶν ἀλλ' ἀπαλλαγὴν ἔχειν τὸ χάρισμα. ἐν ᾧ πάλιν παρεγγυᾷ· Φύλασσε μοι τὰ γεγραμμένα, ἐν καιροῖς τρεπτοῖς ἄτρεπτος μένων περὶ ἀτρέπτου πράγματος. ὡς οὖν ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ τρεπτοῦ τῶν καιρῶν τοὺς ἀστηρίκτους καὶ ἀπαγεῖς πρὸς εὐσεβείαν, εὐπαρακόμιστον δὲ τὴν γνώμην ἐφ' οἷς ἡ τῶν καιρῶν βραβεύει ῥοπή κεκτημένους καταιδεῖ, οὕτω καὶ ἐν τοῖς προκειμένοις ῥητοῖς ἀπὸ τοῦ ἀλλοιωτοῦ τῶν χρωμάτων αὐθις κατονειδίζει, τὸ τῆς ὕβρεως αἴσχος ἐπιγράφων αὐτοῖς. τί οὖν φησιν ἐπίμωμον καὶ ἐφύβριστον καὶ τοῦ κράτους τῆς καθ' ἡμᾶς εὐσεβείας ἀλλότριον; ὡσπερ τὰ χρώματα εὐαπόβλητά γε ὄντα καὶ εὐαλλοίωτα ῥαδίως ἐκπλύνεται καὶ ἐκκρούεται, οὕτω καὶ ὑμᾶς εὐχερῶς πρὸς τοὺς καιροὺς περὶ τὴν πίστιν μετασχηματίζεσθαι καὶ οἷον μεταχρῶννυσθαι καὶ περιτρέπεσθαι, προσῆκον ἐγκαθιδρῦσθαι καὶ βεβηκέναι ὡς ἀσφαλέστατα καὶ κατὰ τὰ ἀποστολικῶς εἰρημένα ἐγγεγραμμένην ἔχειν οὐ μέλανι ἀλλὰ πνεύματι θεοῦ ζῶντος, οὐκ ἐν πλαξὶν λιθίναις ἀλλ' ἐν πλαξὶν καρδίαις σαρκίναίς. καρδίᾳ μὲν γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν. 142 πῶς δὲ οὐκ ἦγαγεν εἰς ἔννοιαν τοὺς παχεῖς τὴν διάνοιαν ἐκεῖνο δὴ τὸ ἀγχίθυρον κείμενον ὅτι οὐ περὶ

χρωμάτων, οἷων αὐτοὶ ἤδεσαν, ὁ λόγος τῷ πατρὶ; ἐπιφέρει γάρ· Βένθος ἐμοὶ φίλον (ὅπερ αὐτοὶ ἔφασαν· ἢ ἐν βάθει τοῦ νοός, ἐκείνη μοι προσφιλή) πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἐκείνης τῆς οἴον ἐξ ἐπιπολῆς κεχρωσμένης καὶ ταχέως διαρρεούσης, λεγόμενον, καθάπερ τὰ χρώματα τοῦ ὑποκειμένου μόνον περιχρῶζει τὴν ἐπιφάνειαν· ἀνόητον οὖν ἐκεῖνα καὶ ἀνάξιον περὶ τῆς θεολογικῆς οἴεσθαι ῥήσεως. οὗτοι δὲ ἦτοι ταῖς ἀπλαῖς τῶν λόγων ἐπιβολαῖς τῷ προφανεῖ καταπιστεύοντες τῆς αἰσθήσεως καὶ ψιλῇ τῇ προφορᾷ τοῦ λόγου παριστάμενοι διαμαρτάνουσιν περὶ τὰ ἐκ τῆς διανοίας δηλούμενα, ἢ τὰ εὖ καὶ ὀρθῶς εἰρημένα παραχαράσσοντες (ἐπεὶ τοῦτο αὐτῶν τοῦ τρόπου τὸ ἰδιαίτατον) πρὸς τὸ οἰκεῖον περιέλκουσιν βούλημα. ὡς γὰρ τὰ παρὰ τοῦ ἱεροῦ Γρηγορίου τοῦ Νυσαέως ἐν τῷ εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον ἐπιταφίῳ κατὰ Ἀρειανῶν εἰρημένα, κτίσμα τὸν συμφυᾶ υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς βλασφημούντων κατὰ τῆς ἐκκλησίας, ὡς ἀθέως καὶ πονηρῶς ἔδοξαν εἰδωλολατρίας χάριν παρήγαγον, οὕτω κἀνταῦθα ἑαυτοῖς ὁμοιούμενοι τὰ περὶ πίστεως τῷ πατρὶ λεγόμενα ἐπὶ χρώματα καὶ ὕλας μετήγαγον· καὶ ἅπερ ἐκεῖνος ἐν παραδείγματος τρόπῳ παρέλαβεν, οὗτοι εἰς πίστεως λόγον κακῶς παρανοοῦντες ἐκδέχονται. εἰ δὲ δὴ περὶ χρωμάτων εἰρησθαι ταῦτα τίς δοίη, τῇ ἀνοίᾳ τούτων συγκαθιστάμενος, τίς ὠφθη ποτὲ Χριστιανῶν πίστιν εἰς χρώματα θέμενος ἢ τὴν ἐλπίδα εἰς ὕλην τὴν φαινομένην κτησάμενος; οὐχ' ὕβρις οὖν Χριστιανοῖς ἐντεῦθεν προσφύεται, ἢ παράνοια δὲ τῶν κατηγορούντων καὶ τὸ ἀβέλτερον περιφανῶς διαδείκνυται. καὶ ὅσον μὲν εἰς λόγον ἦκεν τῆς πίστεως, ταῦτα· ὁ δὲ περὶ τοῦ θεοσόφου πατρὸς τῶν ἱερῶν εἰκονισμάτων χάριν λέγειν πάρεστιν, ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ δογμάτων λαβόντες τὰς ἀφορμὰς διαλεξόμεθα. νόμος αὐτοῖς ἐκ τῆς τοῦ ἀπεριγράφου φωνῆς ἀναιρεῖν τὸν Χριστὸν εἰκονίζεσθαι· ὥστε ἐκ τοῦ "3περιγραπτοῦ"³ πάντως εἰκονισθήσεται. εἰ οὖν ὁ διδάσκαλος οὗτος πανταχοῦ περιγραπτὸν τὸν Χριστὸν κηρύσσει τῷ σώματι, ὡς ἤδη καὶ παρεθέμεθα, οἶδεν ἄρα αὐτὸν καὶ εἰκονιζόμενον, καὶ μάτην ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ τοῖς εὐσεβοῦσιν ἐπηρεάζειν οἱ τάλανες οἴονται. ἐλέγξει τοὺς ἄφρονες ἢ παρ' αὐτοῦ εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον ἀνατεθεῖσα εἰκὼν, ἔτι καὶ τὰ κατὰ Πολέμωνα συγγεγραμμένα, ὡς προδέδεικται. 143 ἐντεῦθεν ἐπ' ἄλλην ματαιοπονίαν μεταρρυθμίζονται φάσκοντες· Ἰωάννης δὲ ὁ Χρυσόστομος ἐν τῷ εἰς Ῥωμανὸν τὸν μάρτυρα· Μὴ γὰρ τοίχοις ὁ Χριστὸς περιγράφεται; μὴ γὰρ ὀφθαλμοῖς ὁ ἡμέτερος δεσπότης ὁράται; ὁ ἐμὸς δεσπότης, μᾶλλον δὲ ὁ τῶν ὅλων δεσπότης Χριστός, οὐρανὸν οἰκεῖ καὶ κόσμον ἠνιοχεῖ· καὶ θυσία τούτῳ ψυχὴ πρὸς αὐτὸν ἀνανεύουσα, καὶ μία τούτῳ τροφή, τῶν πιστευόντων ἢ σωτηρία. ἴδωμεν δὲ ὅ,τι αὐτοῖς ἀπόνασθαι καὶ ἐνθένδε συμβήσεται. τὸ τοῦ ἀπεριγράπτου πρόσρημα, πρόβλημα τῆς αἰρέσεως τῆς αὐτῶν, πανταχοῦ περιφέρουσιν· ὅπερ ἐνταῦθα ἐκ πολλῆς περιχαρείας περιπτυζάμενοι καὶ ὡσπερ ἡδιστον θήραμα τὴν λέξιν περιχαίνοντες, περὶ δὲ τὸ σημαίνόμενον τῆς φωνῆς ἀπονυστάξαντες, κεναῖς ἐλπίσιν φουσηθέντες ὥχοντο. ἑαυτοῖς δὲ μᾶλλον ἢ ἐτέροις μαχόμενοι ἀλίσκονται, ὡσπερ οἰκειοῖς ὅπλοις βαλλόμενοι καὶ τοῖς ἐξευρημένοις καταβαλλόμενοι μηχανήμασιν· λέληθεν γὰρ αὐτούς, σοφούς τε ἄγαν οἰομένους εἶναι καὶ ἀμαθίαν τῶν διδασκάλων καταγράφοντας, ὡς οὐ τὸ γράφεσθαι ἦτοι τὸ εἰκονίζεσθαι ἢ περιγραφή δηλοῖ· οἷς γὰρ ἀλλήλοις ταῦτα διαφέρουσιν, καὶ ἐνταῦθα μὲν εἴρηται, πλατύτερον δὲ ἐν ἐτέροις διείληπται. 144 σαφές δ' ἂν τοῦτο κακ τῶν προκεχειρισμένων τῷ μάρτυρι πρὸς τὸν διώκοντα γένοιτο λόγων· Ὁ ἐμὸς Χριστός, φησίν, ὃν σὺ διώκεις, ὧ τύραννε, ἐν τοίχοις οὐ περιγράφεται οὐδὲ κρατεῖται ἢ περιέχεται τοίχοις ἵνα σοι καὶ καταληπτὸς γένηται, κἂν πλείονα λυττᾶς, τὸν πέλεκυν ἡμαγμένον ἐπιφερόμενος. πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; ὅτι οὐδὲ πάρεστιν ἐπὶ γῆς νῦν σωματικῶς. καὶ τοῦτο ἐκδηλότερον ἔτι δείκνυσιν τὰ τε προηγούμενα τῆς χρήσεως καὶ τὰ ἐπόμενα. τίνα ταῦτα; ἐν οἷς μὲν γὰρ λέγεται πρὸς τὸν τύραννον· Αἰδέσθητι τοῦ σταυρωθέντος τοὺς ὄρους. ὅροι δὲ

τοῦ σταυρωθέντος οὐ τῆς ἐκκλησίας οἱ τοῖχοι, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα. ἐκ δὴ τούτων μανθανέτωσαν τί ποτέ ἐστὶν περιγραφή, ὅτι οὐδὲν ὄρου ἀπέοικεν, εἴ γε πολλάκις ὑπογραφαὶ ἀντὶ ὄρων ἐν οἷς χρή παραλαμβάνονται καὶ ὄροι ὑπογραφικοὶ προσαγορεύονται· οὕτω γὰρ ποικίλως τὸ τῆς γραφῆς ὄνομα συντιθέμενον μεταλαμβάνεται. καὶ γινωσκέτωσαν ὅτι τὸ λεγόμενον μὴ περιγράφεσθαι τοῖχοις τὸν Χριστόν, οὐχὶ τὸ μὴ εἰκονίζεσθαι αὐτὸν τοῖχοις ἐπαγγέλλεται (οὐδὲ γὰρ εἰκόνας μνήμην ὅλως ὧδε ὁ λόγος αἰνίττεται), ἀλλ' αὐτὸν τὸν σταυρωθέντα Χριστόν, τοῖχοις μὴ περιορίζεσθαι ἤτοι μὴ περιγράφεσθαι· ταυτὸν γὰρ σημαίνει ἀμφοτέρα. ὡς γὰρ ἐν τοῖς ἐπάνω εἴρηται μὴ εἶναι ὄρους τοῦ σταυρωθέντος τῆς ἐκκλησίας τοὺς τοίχους, οὕτως ἐνταῦθα μὴ εἶναι περιγραφὴν καὶ ὄρον τοὺς τοίχους, περιγράφοντας καὶ περιορίζοντας τὸν Χριστόν. τὰ δὲ ἐπόμενα, ὅποια; ὅτι Οὐδὲ ὀφθαλμοῖς ὄραται οὐδὲ λίθον καὶ ξύλον οἰκεῖ, πιπράσκων ἀντὶ βοῶν καὶ προβάτων τὴν πρόνοιαν. μὴ γὰρ βωμὸς αὐτοῦ τοῖς συναλλάγμασιν μεσιτεύει; αὕτη τῶν σῶν δαιμόνων ἢ λίχνη προσαιτήσις. ἄρ' οὖν τὸ εἰρῆσθαι μὴ ὀραῖσθαι Χριστόν ὀφθαλμοῖς ἀνθρωπίνοις, ἢ λίθον καὶ ξύλον μὴ οἰκεῖν, εἰκόνας Χριστοῦ μνήμην ἡμῖν ἐμποιεῖ; ἢ οὐχὶ προδήλως τὸν Χριστόν αὐτὸν μήτε ὀρώμενον σωματικῶς μήτε λίθον καὶ ξύλον οἰκεῖν παρίστησιν; τὸ δ' οὖν μὴ πιπράσκειν ἀντὶ βοῶν καὶ προβάτων τὴν πρόνοιαν, μὴ δὲ βωμὸν αὐτοῦ τοῖς συναλλάγμασιν μεσιτεύειν πρὸς εἰκόνας ἀρμόσασθαι, τῆς τῶν ἀνοσίων ἀν εἴη ἀναισθησίας καὶ κτηνωδίας· παρὰ γὰρ τοῖς ἐχέφροσιν καὶ τὰ τῆς ψυχῆς ὑγιαίνουσιν αἰσθητήρια οὔτε νοηθεῖν οὔτε λεχθεῖν ἄν ποτε. εἰ οὖν τὰ εἰρημένα τὸν Χριστόν αὐτόν, οὐ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ μηνύει, πῶς οὐχὶ καὶ τὸ ἐν τοῖχοις μὴ περιγράφεσθαι εἰρημένον, αὐτὸν τὸν Χριστόν ἡμῖν, οὐ τὴν Χριστοῦ εἰκόνα πληροφορήσει νοεῖν; δεῖ γὰρ ἐκ τῶν συντεταγμένων πολλῶν καὶ φανερῶν ὄντων καὶ τὸ ἐν καὶ δοκοῦν ἀμφίβολον δοκιμάζεσθαι. 145 ποῖος οὖν αὐτοῖς ἐνταῦθα τρόπος ἀπάτης λελείψεται καὶ δολιότητος, ματαίαις καὶ πονηραῖς ἐπινοίαις κατὰ τῆς ἀληθείας ὀπλίσασθαι; ὃ δὲ μάλιστα διδάξαι καὶ πείσαι τοὺς ἀπειθεῖς ἐχρῆν, ἢ ὄρμη τοῦ διώκοντος. ὁ γὰρ διώκων ἐνταῦθα τὸν μάρτυρα τύραννος, τίνος ἐκόλαζεν ἔνεκεν; ἄρα εἰκότων; ἢ αὐτοῦ Χριστοῦ χάριν; τί οὖν ἀποφανοῦνται πρὸς τὸ ἐξῆς ἐπαγόμενον· ὁ ἐμὸς δεσπότης, φησὶν, μᾶλλον δὲ ὁ τῶν ὅλων δεσπότης, οὐρανὸν οἰκεῖ; μήποτε ἄρα καὶ εἰκόνα Χριστοῦ οὐρανὸν οἰκεῖν δώσουσιν, ἵνα καὶ ἐξ οὐρανῶν τὴν εἰκόνα Χριστοῦ καταγαγεῖν σπουδάσωσιν; καὶ πῶς οὐ φανερόν ἐντεῦθεν ὅτι τὸ ἐν τοῖχοις μὴ περιγράφεσθαι τὸ ἐν τοῖχοις μὴ οἰκεῖν τὸν Χριστόν λέγεται μὴ δὲ σωματικῶς ἐν αὐτοῖς περιεῖργεσθαι καὶ ὀρίζεσθαι ἅπερ ὁ τῆς περιγραφῆς λόγος παρίστησιν; ἀνάλογον γὰρ καὶ ὅμοιον ἐνταῦθα τῷ οἰκεῖν τὸ περιγράφεσθαι. ἐπεὶ οὖν ἢ τοπικὴ περιγραφή σαφῶς ἡμῖν ὧδε ἀναφαίνεται (οὐ γὰρ γραφῆς καὶ εἰκόνας λόγος), πόθεν πρὸς τὰ κακῶς αὐτοῖς ὑπονενομημένα οὕτως ἀπαντησόμεθα; τί οὖν φημι; εἰ οὐ λίθον οὐδὲ ξύλον, ἃ τοὺς τοίχους συνίστησιν, ὁ Χριστὸς οἰκεῖν ἐξ ὧν καὶ αὐτοὶ συνομολογοῦσιν ληψόμεθα, δῆλον δὲ δήπου ὡς τὸ οἰκεῖν που, σώματος, οὐκ εἰκόνας λέγεται εἶναι οὐδὲ πάρεστιν ἐν αὐτοῖς, ἄρα διατοῦτο οὐδὲ ἐν τοῖχοις περιγραφῆσεται. πῶς γὰρ ἐν ᾧ τόπῳ τίς μὴ πάρεστιν περιγραφῆσεται; εἰ δὲ ἐν τούτοις οὐκ οἰκεῖ, κατ' οὐρανοὺς πάντως οἰκεῖ, κατ' οὐρανοὺς δηλαδὴ καὶ περιγραφῆσεται, δῆλον δὲ σωματικῶς, ἐπεὶ καὶ οὐρανὸς τοῦ παντὸς περιγραφή καὶ ὄρος ἐστὶν τε καὶ λέγεται. ὅλως δὲ τὸ ἐν τῷδε μὲν εἶναι τῷ τόπῳ καὶ ἐν τῷδε οἰκεῖν, ἐν τῷδε δὲ μὴ δὲ εἶναι μὴ δὲ οἰκεῖν, οὐδὲν ἕτερον ἢ περιγραφῆς ἡμῖν πάντη τε καὶ πάντως ἔννοιαν ὑποτίθεται. εἰ δὲ σεσωματωμένος καὶ νῦν ὁ Χριστὸς ἐστίν, καθὰ οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ αὐτοῦ πιστεύουмен, ἴδιον δὲ σώματος τὸ τόπῳ περιγράφεσθαι, περιγραπτὸς ὁ Χριστὸς ἄρα, κἂν οἱ φιλαπερίγραπτοι μὴ πείθωνται, καὶ περιπεύρονται ῥαδίως ἐξ ἀπιστίας καὶ ἀμαθίας ἐξ ὧν διαδιδράσκειν ζῶντο. ὃ δὲ πλέον αὐτοὺς παρεκρούσατο ἢ τῶν τοίχων ὀνομασία ἐστίν· καὶ γεγονασιν τῶν τοίχων

άναισθητότεροι καὶ τῶν λίθων ἀκινήτοτεροι, σκληρὰν καὶ ἀτεράμονα τὴν καρδίαν πρὸς τὴν σύνεσιν τῶν ἀληθῶν θέμενοι καὶ μηδὲν πλέον τῶν λεγομένων ἢ ἀκουομένων καὶ τοῖς αἰσθητοῖς προσπιπτόντων ὄμμασιν ἐννοεῖν δυνάμενοι. οἱ γὰρ τοῖχοι οὐκ εἰκονογραφίας χάριν παρελήφθησαν, ἀλλὰ τοῦ ἐμπεριέχειν καὶ ἐμπερικλείειν ἅπερ ἐν τοίχοις περιέχεσθαι πέφυκεν καὶ ἐντὸς καθορίζεσθαι. καὶ οὐ συνῆκαν οἱ δεῖλαιοι ὅτι τὰ εἰρημένα ἅπαντα πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν παρ' Ἑλλήσιν μυσαρῶν σεβασμάτων προενήνεκται. Ἑλληνες γὰρ τὰ ἑαυτῶν ξόανα τοίχοις καὶ ἀδύτοις καὶ σκοτεινοῖς τόποις ἐγκατακλείοντες (ἐπεὶ τῷ ὄντι σκότους εἰσὶν ἄξια) αὐτοῦ μόνον τοὺς ἐνωκισμένους περιγράφεσθαι νομίζουσιν ἀνοηταίνοντες, ξύλα γε ὄντας καὶ λίθους καὶ ὁποίας ἂν εἶεν ὕλης. ὁ δὲ Χριστὸς καὶ θεὸς ἡμῶν, ὡς ἀληθῶς εἶπεῖν, σωματικῶς νῦν ἐπὶ γῆς οὐκ ἐνδημῶν (ὡς θεὸς γὰρ πανταχοῦ καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν ἐστίν) οὐδὲ τοίχοις καὶ δόμοις τισὶν περιειργόμενος πιστεύεται· εἰς οὐρανοὺς γὰρ μετὰ τοῦ προσλήματος ἀνιών, συμπάρεδρον τῷ θρόνῳ τῷ πατρικῷ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ καθ' ἡμᾶς φυράματος ἀπειργάσατο· καὶ θῶκοις ἐγκαθίδρυσται τοῖς ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ καὶ πατρός, ὧ οἶδεν αὐτὸς θεϊκῷ τρόπῳ. οὐκοῦν περιγραπτὸν ἐκ παντὸς τὸ Χριστοῦ σῶμα καὶ οὐκ ἐκείνοις μᾶλλον ἢ τῷ ἐκκλησιαστικῷ φρονήματι συνηχίσει τε καὶ συλλήψεται τὰ εἰρημένα· εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ γράφεται δήπου καὶ εἰκονίζεται. οἱ δὲ περὶ τὴν λέξιν τῆς γραφῆς σκοτισθέντες καὶ ταυτὸν εἶναι οἰόμενοι γραφὴν τε καὶ περιγραφὴν εὐκαίρως τοὺς ἐλέγχους τῆς ἀμαθίας ἐκ περιτροπῆς ὑποδέχονται. πάντα γὰρ πρὸς τὸ οἰκεῖον βούλημα θηρεύειν ἀβούλως καὶ σφαλερῶς διαγωνίζονται ἵνα ὅτῳ δὴ τρόπῳ τὴν Χριστοῦ μνήμην ἀφέλοιτο· βαρὺς γὰρ ἐστὶν αὐτοῖς καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος καὶ εἰς μνήμην ἐρχόμενος. 146 τοῖς προηγουμένοις τὰ ἐπόμενα καὶ παρ' αὐτοῖς ἐκτεθέντα, τοιαῦτα· Καὶ πάλιν ὁ αὐτός, φασίν, ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ τῷ εἰς τὸν Ἀβραὰμ φάσκει· "Οἱ δὲ τρεῖς ἄγγελοι ὅτι ἦλθον πρὸς τὸν Ἀβραὰμ καὶ ταῦτα ἐποίησαν, ὑπὸ Ἑλλήνων ἀκόντων μαρτυροῦνται. οἱ γὰρ τὴν τῶν Παλαισινῶν οἰκοῦντες γῆν καὶ εἰκόνας γράφοντες τῶν σεβασμάτων αὐτῶν τρεῖς γράφουσιν ἀγγέλους καὶ τὸν Ἀβραὰμ μετ' αὐτῶν καὶ τὴν Σάρραν καὶ μόσχον καὶ ἄλευρον· καὶ πάντα ὅσα λέγει ἡ γραφὴ διὰ μέλανος, λέγουσιν ἐκεῖνοι δι' ἀγαλμάτων. ταῦτα δὲ εἴρηται ἵνα οὐ τοῖς πιστοῖς δι' Ἑλληνικῶν γένηται ἡ πίστις· ἡμεῖς γὰρ παρὰ τῶν ἔξωθεν οὐ δεχόμεθα τὰς ἀποδείξεις." ὧ βυθὸς ἀνοίας. ὅπως τὸ ἀνελεύθερον καὶ ἀνεπιστάτητον τῆς γνώμης τῶν νεογνῶν εἰς πίστιν ἀπογυμνοῦται. ἄξιον γὰρ ὧδε εἶπεῖν ὅτι οὔτε ἂ λέγουσιν οἶδασιν οὔτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται. ποῖαν γὰρ ταῦτα τοῖς λόγοις αὐτῶν συνηγορίαν ἔχει, ὅποτε οὐδὲ τῷ σκοπῷ τοῦ συγγραφέως παρακολουθησάμενοι αὐτοῖς ἐξεγένετο; οὐδὲ γὰρ περὶ ἀγαλμάτων τινῶν ἐβούλετο διαλέγεσθαι, πότερον φευκτὰ ἢ οὐ φευκτὰ, ἀλλὰ τὰ κατὰ τὸν Ἀβραὰμ διεξιῶν ἀπάγει καὶ πρὸς Ἑλληνας τὸν λόγον, ἐπαγαγέσθαι πειρώμενος πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν καὶ αὐτούς, ὡς εἰ μὴ τοῖς παρὰ τοῦ πνεύματος γεγραμμένοις προσέχοιεν, τοῖς γοῦν φαινομένοις πεισθεῖεν. καὶ γὰρ τὰ Σοδόμων εἰς προὔπτον ἔκειτο· τοιαῦτα γὰρ μικρὸν πρόσθεν ἔλεγεν· Εἰ δέ τις Ἑλλήνων ἀπιστεῖ ἢ τοῖς δι' Ἀβραὰμ εἰρημένοις ὅτι τρεῖς ἦλθον πρὸς αὐτὸν καὶ ὑπεδέχθησαν ἢ τοῖς διὰ τὸν Λῶτ καὶ τὰ Σόδομα, βλεπέτω ὀφθαλμοῖς ἂ λέγει τὰ ῥήματα· Σόδομα γὰρ ἔτι καὶ νῦν κατέστραπται, δείκνυσιν δὲ τὸν Λῶτ ζῶντα. ταῦτα προθέμενος ἐπάγει εὐθύς· Οἱ δὲ τρεῖς ἄγγελοι ὅτι ἦλθον πρὸς τὸν Ἀβραὰμ καὶ ἄλλα ὅσα κατὰ τὴν ἀρίστην ἐκείνην ὑποδεξίαν πέπρακται καὶ ἡ προκειμένη περιέχει χρήσις, ἐν ᾧ τοίνυν τῶν ῥημάτων ἀμφισβητοῖεν Ἑλληνες, τοῖς γοῦν παρὰ τῶν οἰκείων καὶ γένει καὶ θρησκείᾳ προσηκόντων ἐξευρημένοις τὰ κατὰ τὸν Ἀβραὰμ εἰρημένα δεχέσθωσαν. οὐκοῦν οὐ περὶ ἀγαλμάτων τῶν καθ' Ἑλληνας ὁ λόγος, ὅπως ἔχουσιν βδελυρίας ἢ μὴ (τοῦτο γὰρ περιττὸν ζητεῖν καὶ ἀνόνητον, ὡμολογημένου ἤδη καὶ πεφανερωμένου βδελυκτὰ εἶναι τὰ Ἑλλήνων παρὰ Χριστιανοῖς), ἀλλ' ὅτι τὰ κατὰ τοὺς ἀγγέλους καὶ

τὸν Ἀβραάμ καὶ Ἑλληνας δέχεσθαι δίκαιον παρ' Ἑλλήνων δι' ἀγαμάτων δεικνύμενα. ποία οὖν τοῖς ἀσεβέσιν πρόφασις τὰ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν κακίζει; ἢ ποῖος μῶμος αὐτῇ προσπλεκήσεται παρὰ τὸ πειρᾶσθαι δι' ἀγαμάτων τὰ κατὰ τὸν Ἀβραάμ δεικνύειν τοὺς Ἑλληνας; ἢ οὐχὶ δὴ μᾶλλον μέμψεως οὗτοι καὶ κατηγορίας ἄξιοι; εἰ γὰρ Ἑλληνες τὰ θεῖα ἀρπάσαντες καὶ ἡμέτερα, σπουδὴν περὶ τὴν ἀλήθειαν ἔθεντο, πόσον ἔδει τοὺς πιστοὺς σπουδαιότερον περὶ ταῦτα διανίστασθαι; οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ Ἑλληνες τὰληθῆ γράφουσιν, ἡμᾶς χρὴ παραγράφεσθαι τὴν ἀλήθειαν πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων ἀποβλέποντας φύσιν. διατοῦτο γὰρ καὶ Ἰουδαῖοι κατάκριτοι, ὅτι ἅ πάλοι αὐτοῖς προσῆκεν νῦν ἡμέτερα γέγονεν. τὸν γὰρ πλοῦτον τὸν ἐκείνων ληϊσάμενοι σφετερίζομεθα, ὅτι τὸν ἐλθόντα εἰς τὰ ἴδια οἱ ἴδιοι οὐ παρέλαβον· ὥστε τὰ παρ' ἀπίστοις στηλογραφούμενα εὐγνωμόνως πιστοῖς προσίεσθαι δίκαιον, ἐπεὶ καὶ τοῖς γεγραμμένοις οἰκεῖα καὶ ὁμόλογα. 147 ἔτι τοῖς εἰρημένους προστίθησιν ὁ διδάσκαλος· ταῦτα δὲ εἴρηται ἵνα οὐ τοῖς πιστοῖς δι' Ἑλληνικῶν γένηται ἡ πίστις· ἡμεῖς γὰρ παρὰ τῶν ἕξωθεν οὐ δεχόμεθα τὰς ἀποδείξεις. ἡμῖν γὰρ ὡς ἀληθῶς οὐδεὶς λόγος παρὰ τῶν ἕξωθεν τὰς πίστει δέχεσθαι τῶν κατὰ τὸν Ἀβραάμ πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων φιλοφρόνως πεπραγμένην δεξίωσιν, οὐδὲ ἄλλου ὅτου χάριν, τοῖς ἱεροῖς ἤδη ἐντετραμμένοις λόγοις τε καὶ παιδεύμασιν. καὶ γὰρ ὁ κύριος, φησὶν, τῶν δαιμονίων βωόντων· "Σὺ εἶ ὁ Χριστός", ἐπετίμα καὶ οὐκ εἶα λαλήσαι, ἀπαξιῶν παρὰ δαιμόνων μαρτυρεῖσθαι. ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς Χριστὸν ὁμολογεῖν παραιτησόμεθα. οὐδὲ Παῦλον δυσφημήσομεν ἐπειδὴ ἀκούομεν εὐφημοῦσαν αὐτὸν τὴν Πυθόληπτον. μὴ δὲ γὰρ τοῖς προσώποις προσεκτέον, ἀλλὰ ταῖς ἀληθείαις αὐταῖς ἐπικριτέον τὰ πράγματα· καίτοι παρὰ τῶν ἐναντίων πρὸς πίστιν ἢ ἀλήθεια τὸ ἐπαγωγὸν μᾶλλον καὶ πιθανὸν κέκτηται. ἤδη δὲ ἔγωγε καὶ τινος ἐπυθόμην λέγοντος θεολόγων ἐτέρωθεν· Πάλιν Βαλαὰμ προφητεύει καὶ Σαμουὴλ ἔλκεται, εἰ δοκεῖ, δι' ἐγγαστριμύθου, καὶ δαίμονες ὁμολογοῦσιν τὸν Ἰησοῦν ἄκοντες καὶ διὰ τῶν ἐναντίων, ἵνα καὶ πιστευθῆ μᾶλλον ἢ ἀλήθεια· καὶ ἀποστόλων τοῦ μεγάλου φρονος, ὡς ἤδη ἀνέχεται τινων κηρυσσόντων τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τούτων ἀπίστων καὶ οὐ μικρὸν αὐτῷ ἐπισωρευόντων ἐντεῦθεν τὸν κίνδυνον, ἵνα ὄτω τρόπῳ, προφάσει τε καὶ ἀληθείᾳ, Χριστὸς καταγγέλληται. 148 εἰκόσιν δέ μοι παραπλήσιόν τι πεπονθέναι τῶν Ἰουδαίων· ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνοι τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην ζητοῦντες στήσαι τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ θεοῦ οὐχ' ὑπετάγησαν, οὕτω καὶ οὗτοι τῷ ἰδίῳ σκοπῷ πανταχοῦ ἐπόμενοι, τῷ σκοπῷ τοῦ διδασκάλου οὐκ ἠκολούθησαν. πρὸς γὰρ τὸ λέγον ῥητὸν μόνον ὅτι ἡμεῖς ἐκ τῶν ἕξωθεν πίστιν οὐ δεχόμεθα βουκολούμενοι καὶ τῇ ἐννοίᾳ τοῦ συγγεγραφότος οὐ προσχόντες, πρὸς τὴν ἰδίαν φαυλότητα τὸν νοῦν ἠχμαλώτευσαν καὶ κατὰ τῶν ἱερῶν συμβόλων τῆς θείας οἰκονομίας οὐδὲν προσῆκον κακῶς ἐξειλήφασιν. καίτοι εἰ καὶ πρὸς εἰκόνας ὁ λόγος ἀπέβλεπεν, ἀκούσαντας τὸ μηδὲν παρὰ τῶν ἕξωθεν ἡμᾶς δέχεσθαι ἀπολήγειν ἐχρῆν τῆς ἀλόγου ὁρμῆς καὶ μὴ προσάγειν ἐπ' αἰσχύνη καὶ κατακρίσει αὐτῶν εἰς μαρτύριον. καὶ οὕτως ἂν τὸ κλέος ἢ ἐκκλησία ἠνέγκατο· ἡμῖν γὰρ οὐ παρὰ τῶν ἕξωθεν τὰ ἡμέτερα ἀλλὰ παρὰ τῶν ἡμετέρων πιστῶν καὶ θεοσεβῶν ζήλῳ θερμῷ πρὸς τὴν εὐσέβειαν ἠγμένων τὸ ἐξ ἀρχῆς παραδίδοται. μάτην λοιπὸν ἐπ' ἐκείνοις ἀχούουσιν τοῖς λόγοις· ἅ γὰρ οὐδὲ παρὰ μεμνηόντων ἠκουσται πρὸς ἱερὰ ἀπεικάσματα μεθαρμοζόμενα, πρὸς κατηγορίαν, οὐ σύστασιν ἑαυτῶν προηγάγοντο. 149 ἔτι φασὶν ὅτι Εἰθ' οὕτως καὶ ἐν ἐτέρῳ λόγῳ τῷ εἰς τὸν δεσμοφύλακα ἐπιγραφομένῳ λέγει· "Εἰ γὰρ εἰκόνα τις ἄψυχον ἀναθεῖς παιδὸς ἢ φίλου ἢ συγγενοῦς νομίζει παρεῖναι ἐκεῖνον τὸν ἀπελθόντα καὶ διὰ τῆς εἰκόνας αὐτὸν φαντάζεται τῆς ἀψύχου, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς διὰ τῶν γραφῶν τῆς τῶν ἁγίων ἀπολαύομεν παρουσίας, οὐχὶ τῶν σωμάτων αὐτῶν τὰς εἰκόνας ἔχοντες ἀλλὰ τῶν ψυχῶν· τὰ γὰρ παρ' αὐτῶν εἰρημένα τῶν ψυχῶν αὐτῶν εἰκόνες εἰσίν." Ὅ ὡς ἐκπλήξως ταῦτα γέμει καὶ ἀμηχανίας πολλῆς καὶ θάμβος

καὶ ἀπορία οὐ μικρὰ τοῖς ἐντυγχάνουσιν ὡς τὸ εἶδος περιχυθήσεται· πότερον, ὅπως εἰς ἄκρον ἡλιθιότητος καὶ ἀναισθησίας οἱ κεχρημένοι παραλόγως ἵκοντο, θαυμάσεται τις, ἢ καταπλαγείη ὅσον τῶν πρὶν ἀσεβῶν ὑπερηκόντισαν εἰς παράνοϊαν. ἀφ' ὧν γὰρ ἔδει καταδύεσθαι καὶ αἰσχύνεσθαι, ἀπὸ τούτων οἱ γε παρρησιάζονται καὶ τὴν ὀφρῦν κατὰ τῆς εὐαγοῦς ἡμῶν δόξης οὐκ εὐαγῶς ἀνασπῶσιν. ὅπως γὰρ ἐπὶ κατηγορία, οὐ συνηγορία αὐτοῖς συμπεπόρισται, οὐκ ἔγνωσαν οὐδὲ συνῆκαν οἱ δείλαιοι, ἐπειδὴ ἐν σκότει τῆς ἀπιστίας ὁμοῦ καὶ ἀμαθίας διαπορεύονται, οὐδ' αὐτῶν ὧν προάγουσιν λόγων ἐν περινοίᾳ γενέσθαι ἰσχύσαντες. οἴμαι γὰρ οὐδὲ τοὺς πάθει μανίας ἐαλωκότας διαμφισβητεῖν ὡς τὰ τῶν εἰκόνων ἀναθήματα τῶν εἰκονιζομένων προσώπων εἰς μνήμην καὶ φαντασίαν τοὺς ὀρώντας ἐνάγουσιν· καὶ συλλήψεται γε, εἴ οἶδα, μᾶλλον ταῦτα τοῖς ἤδη τὰ τῶν ἀγίων πρεσβεύουσιν. τί γὰρ τὸ ἐμποδῶν στήσεται ἐκ τῆς αὐτῆς τῷ λογογράφῳ ὑποθέσεως ἀφορμηθέντας καὶ τῷ αὐτῷ τοῦ λόγου σχήματι χρησαμένους φάναι ὅτι δὴ τὰς τῶν ἀγίων ἀνατιθέντες εἰκόνας αὐτοὺς ἐκείνους διὰ τούτων κατοπτριζόμεθα, καὶ ἀναθεωροῦμεν αὐτῶν τὴν γενναιότητα καὶ τοὺς ἄθλους καὶ τὴν πρὸς θεὸν ἀγάπην τε καὶ οἰκείωσιν; ἔξ ὧν δὴ καὶ ὠφέλειαν καρποῦσθαι πάρεστιν, εἰς μίμησίν τε τῆς πρὸς θεὸν αὐτῶν διαθέσεως καὶ τῶν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνων διανίστασθαι. 150 καὶ ταῦτα μὲν τῆς τῶν ἀγνωμόνων εἰκαιοβουλίας καὶ παρανοίας. ὁ δ' οὖν τούτους τοὺς λόγους πρῶτος ἐρανισάμενος, καίτοι θερμὸς τυγχάνων τῆς ἀποστασίας προστάτης, ὁ Μαμωνᾶς φημι Κωσταντῖνος, ἐπὶ πλεῖστον βακχείας καὶ ἐμπληξίας κατολισθήσας καὶ τὴν ἀχλὺν τῆς ἀθείας περικεχυμένος, ὅμως μικρὸν γοῦν τῆς ἀβουλίας ἐπησθημένος ἤδη ἠπείγετο τῶν ἐν τῇ κοπροφόρῳ κοιτίδι συντεθέντων τῆς βλασφημίας τινὰς χρήσεις ὑποσπάσαι. τάχα δ' ἂν καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ταύτην ὑφείλετο οἷα δὴ τὸ ἡλίθιον αὐτῶν ἐμφανεστερον θριαμβεύουσαν· κἂν τὸ νοηθὲν ἐπετέλεσεν, εἰ μὴ ὁ κατὰ τὴν ἱερωσύνην ἐπὶ κακῷ τῷ ἑαυτοῦ τὸ τῆνικαῦτα προὔχων, ἐλεεινῶς καὶ ἀθλίως φρονῶν, παραινέσειν πλείσταις χρησάμενος διεκώλυσεν, εὐπρόσωπον ἀφορμὴν προἰσχύμενος καὶ πιθανὸς πρὸς τὸν λόγον ὀφθεις, ὡς οἷα ὑπ' εὐνοίας ἠγμένος, φάσκων ὡς εἰ ταῦτα περιέλοι τῶν συγγεγραμμένων, χώραν δοίη τοῖς ὑπεναντίοις τοιαῦτα λέγειν, ὅτι γε τὰ μὲν, ἐν οἷς ἀρέσκονται τοῖς ἐγκρίτοις πατράσιν, ἀνατιθέασιν, ἃ δὲ οὐκ ἀρέσκει αὐτοῖς, ἀποβάλλονται, ἐξουσία μᾶλλον ἢ ἀληθεία δογμάτων πράσσοντες, ἐναργοῦς δὲ οὔσης αὐτῶν τῆς ματαιότητος, περιττὸν ἦν που ἐπὶ πλέον ἀντιλέγοντας ταῦτα εὐθύνην, ὡς ἂν μὴ τῆς ἴσης ἐκείνοις νομισθῶμεν παραφροσύνης. πλὴν ἵνα μὴ τινες τῶν ἀφελεστερῶν τὴν ἐπὶ τοῖς ἐπομένοις λόγοις δύναμιν ἀγνοοῦντες καὶ τῇ παρεξηγήσει τῶν ἀπατεῶνων δελεαζόμενοι παραβλάπτοιτο, ταύτη τοι τὸν προκείμενον τῷ διδασκάλῳ νοῦν ἀναπτύξαι εἰς δέον κεκρίκαμεν, ὡς ἂν εὐκάτοπτα τὰ τοῦ λόγου καὶ σαφῆ παραστήσωμεν. σκοπὸς γὰρ τῷ πατρὶ οὐκ εἰκόνας ἀγίων καὶ τοὺς περὶ αὐτῶν λόγους συμβάλλειν, ὁποῖόν τι τούτων αἰρετέον, ὁποῖόν τε παρετέον, ἀλλὰ δεικνύειν προηγουμένως ὡς οἱ ἄγιοι καὶ διὰ τῶν λόγων αὐτῶν καὶ τῶν γεγραμμένων περὶ αὐτῶν μεθ' ἡμῶν εἰσιν. 151 λοιπὸν μεθ' οὗς προεξύφηνε λόγους, κατὰ τοῦτο δὴ τὸ χωρίον γενόμενος, προτίθησιν ῥητόν τι ψαλμικόν, ἐκεῖνο δὴ τὸ Αἶνει ἢ ψυχὴ μου τὸν κύριον, καὶ ἐπάγει ὁ αὐτός· Ταῦτα ὁ Δαυῖδ εἶπεν τότε· ταῦτα καὶ ἡμεῖς μετὰ τοῦ Δαυῖδ ψάλλομεν σήμερον. εἰ γὰρ καὶ μὴ τῷ σώματι πάρεστιν, ἀλλὰ τῷ πνεύματι πάρεστιν. καὶ ὅτι πάρεσιν ἡμῖν οἱ δίκαιοι καὶ μεθ' ἡμῶν ψάλλουσιν, ἄκουσον τί φησιν ὁ Ἀβραάμ πρὸς τὸν πλούσιον. λέγοντος γὰρ ἐκείνου· Πέμψον Λάζαρον, ἵνα οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ μαθόντες τὰ ἐν Ἄιδου διορθῶσονται τὰ καθ' ἑαυτοῦς, λέγει πρὸς αὐτόν· Ἔχουσιν Μωσῆα καὶ τοὺς προφήτας. καὶ μὴν καὶ Μωσῆς καὶ οἱ προφῆται πάσαι τεθνήκασιν· ἀλλ' εἰ καὶ τεθνήκασιν τῷ σώματι, διὰ τῶν γραμμάτων εἶχον αὐτούς. ταῦτα εἰπὼν καὶ βουλόμενος κατασκευάσαι καὶ πιστώσασθαι εἶναι μεθ'

ἡμῶν τοὺς ἁγίους, λαμβάνει παραδείγματος τρόπῳ τὰ ἐπαγόμενα καὶ φησὶν· εἰ γὰρ εἰκόνα τις ἄψυχον ἀναθεὶς παιδὸς ἢ φίλου ἢ συγγενοῦς νομίζει παρεῖναι ἐκεῖνον τὸν ἀπελθόντα καὶ διὰ τῆς εἰκόνης αὐτὸν φαντάζεται τῆς ἀψύχου. ἴσμεν δὲ δήπου ὅτι οὐδὲν παράδειγμα ἀμφισβητήσιμον, ἐπεὶ δεῖσεται καὶ ἐτέρας κατασκευῆς καὶ οὐκ ἂν εἶη ἔτι παράδειγμα. ὡς οὖν παρὰ πᾶσιν καὶ σοφοῖς καὶ ἰδιώταις ὁμολογούμενα ταῦτα προθεῖς, συλλογίζεται καὶ ἐπάγει ὅτι πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς διὰ τῶν γραφῶν τῆς τῶν ἁγίων ἀπολαύομεν παρουσίας, οὐχὶ τῶν σωμάτων αὐτῶν τὰς εἰκόνας ἔχοντες ἀλλὰ τῶν ψυχῶν· τὰ γὰρ παρ' αὐτῶν εἰρημένα τῶν ψυχῶν αὐτῶν εἰκόνες εἰσίν. ἐν τούτοις βούλεται λέγειν ὁ συγγραφεὺς ὅτι αἱ μὲν τῶν σωμάτων εἰκόνες τὰ σώματα, ὅποια ἦν, εἰκονίζουσιν τε καὶ ἐμφανίζουσιν, τὰ δὲ παρὰ τῶν ἁγίων εἰρημένα τὸ γενναῖον καὶ ἀήττητον τῶν ψυχῶν αὐτῶν παράστημα εἰκονίζουσιν καὶ κηρύσσουν, καὶ διὰ τῶν γεγραμμένων περὶ αὐτῶν τῆς παρουσίας αὐτῶν ἀπολαύομεν. ταῦτα δὲ οὐ τῶν σωμάτων αὐτῶν τὰς εἰκόνας ἔχειν ἡμῖν προξενεῖ, αὐτοὺς δὲ τοὺς ἁγίους μεθ' ἡμῶν εἶναι παρασκευάζει· εἰ γὰρ καὶ μὴ πάρεισιν, φησὶν, τῷ σώματι, ἀλλὰ τῷ γε πνεύματι πάρεισιν. καὶ ταύτη γοῦν οὐ τῶν σωμάτων αὐτῶν τὰς εἰκόνας ἔχειν ἔλεγεν, οὐχ' ὅτι οὐκ εἶχεν (εἶχεν γάρ· καὶ τοῦτο φανερόν διὰ τῶν ἔργων ἐποίει), ἀλλ' ὅτι ἐν τῇ ἀναλήψει τῶν περὶ τῶν ἁγίων λόγων, οὐς διὰ γλώσσης φέρομεν, τῶν ψυχῶν αὐτῶν οἶονεῖ τὰς εἰκόνας ὑψηλομένους βλέπομεν. οὐχ' εὐρίσκομεν δὲ οὐδὲ ὀρώμεν ἐνταῦθα σωματικῶν αὐτῶν εἰκόνων λόγον, ἐπεὶ οὐδὲ συναναφαίνονται τοῖς λόγοις αἱ εἰκόνες. καὶ διατοῦτο λέγομεν ὅτι οὐκ ἔχομεν· οὐδὲ γὰρ σώματι αὐτοὺς βλέπομεν ἀλλὰ πνεύματι. δῆλον δ' ἂν τοῦτο κάντεῦθεν γένοιτο· οἱ γὰρ λόγοι, ἐπειδὴ νοῦ γέννημα, οὐ σώματος, ὑπάρχουσιν, κἂν διὰ τῶν φωνητικῶν τοῦ σώματος ὀργάνων προφέρωνται, οὐ σωμάτων ἡμῖν ἔξιν ἐκτυποῦσιν καὶ εἶδος, ἀλλὰ ψυχῆς καὶ νοῦ τοῦ γεννήσαντος χαρακτηρίζουσιν τὴν διάθεσιν. οὐκοῦν τοὺς λόγους τοὺς τῶν ἁγίων διὰ τῶν γεγραμμένων μεταχειριζόμενοι, τῶν ψυχῶν αὐτῶν ὀρώμεν τὰ ἀνδραγαθήματα ἡμῖν διαμορφούμενα· καὶ οὐ σωματικῶς ἀλλὰ πνευματικῶς παρεῖναι πεπεισμεθα. διὸ οὐδὲ σωματικῶς ἐν τοῖς κατ' αὐτοὺς λόγοις ἐξετάζομεν, ἵνα καὶ τῶν σωμάτων αὐτῶν τὰς εἰκόνας ἔχειν λέγωμεν· ἄλλως τε δὲ ἕτερος ψυχῆς λόγος καὶ ἄλλος σώματος, καὶ οὐκ ἐνὸν ἐπ' ἀμφοῖν καὶ κατὰ ταυτὸν τοὺς αὐτοὺς λόγους ποιεῖσθαι ἢ τὰς εἰκόνας αὐτῶν ὁμοῦ παραλαμβάνειν. πῶς γὰρ ὧν ὁ λόγος διάφορος, ὁ τρόπος ὁμοῦ συμπαραληφθήσεται; ὀπηνίκα τοίνυν περὶ ψυχῆς τις καὶ τῶν κατὰ ψυχὴν διαλαμβάνει, οὐκ ἔστιν κατὰ ταυτὸν καὶ περὶ σώματος καὶ τῶν κατὰ σῶμα συνδιεξέρχασθαι, ἵνα καὶ τὸν περὶ σωματικῆς εἰκόνης ἀνέλοιτο λόγον. ἀλλ' οὐδὲ ὁμοία ἢ περὶ ἐκατέρου τούτων ἐπιχείρησις. ἢ μὲν γὰρ εὐκολία τοῦ παραλαμβανομένου λόγου τῆς τῶν ψυχῶν ἀπλότητος ἕνεκεν ἀθρόον καὶ ὡς ἐν ἀκαρεῖ τῷ χρόνῳ τὴν μνήμην ἀνακινούσα καὶ τὴν ἐκάστης ἰδιότητα ῥαδίως ἐν τῷ νοῦ ἀνεζωγράφησεν. ἢ δὲ δυσχέρεια τοῦ ἐπιτηδευομένου τρόπου τῆς παχύτητος τῶν σωμάτων χάριν οὐχ' ὧδέ πως ἔχει· οὐδὲ γὰρ ἂν οὕτως εὐπετῶς τὰ σωματικὰ γνωρίσματα καταχαράξαι σχοίη· δεῖσεται γὰρ καὶ τέχνης καὶ ὕλης καὶ τοῦ μετιόντος τὴν τέχνην γραφέως. ὥστε ὁ περὶ τῶν ψυχῶν τῶν ἁγίων τὸν λόγον ποιούμενος οὐχ' οἷός τ' ἐστὶν καὶ τῶν σωμάτων αὐτῶν τὰς εἰκόνας κατὰ ταυτὸν πάντως ἔχειν. 152 ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο ἀπαγορεύειν αὐτὰς τὸν διδάσκαλον ὑποληπτέον. ἀλλ' ὅποι αὐτῷ τὰ τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ καιροῦ φέρει, ἐστοχασμένως ἐξετάζειν χρεῶν· πάντων γὰρ μάλιστα, καὶ καιρὸν καὶ μέτρα ἐκάστῳ ἥδει τιθέναι πράγματι. διὰ πάντων οὖν δηλοῦται ὡς οὐκ ἀναιρεῖ τῶν ἁγίων εἰκόνων τὸ χρῆμα, ἀλλ' ὅτι οὐ συνυπάρχουσιν οὐδὲ ἐξ ἀνάγκης ἐν τοῖς περὶ τῶν ἁγίων προαγομένοις ἔπονται λόγοις, ταῦτα διεξείσιν. ἡμεῖς δὲ καθάπερ καὶ τὸ ἐκεῖνου ἔχει φρόνημα γινώσκομεν, καὶ τὰ συζυγῆ τῶν τιμίων ψυχῶν σώματα τίμια ἡγούμεθα· ὧν γὰρ αἱ ψυχαὶ τίμια, δῆλον δήπου καὶ τὰ σώματα καὶ τοῦ παντὸς λόγου ἄξια ὡς ὄργανα τοῖς

ἀγίοις ὑπηρετησάμενα, ἐν οἷς τὸ γενναῖον καὶ στερρὸν καὶ ἀδάμαστον ἐν ταῖς βασάνοις ἐπεδείξαντο· μεθ' ὧν ὡς συνάθλοις καὶ συστεφθήσονται, ἡνίκα κατὰ τὴν μέλλουσαν κοινήν πάντων ἀνάστασιν ταῦτα ἀπολήψονται ἄφθαρτα. οἱ τοίνυν διὰ τῶν γραφῶν τὰς εἰκόνας τῶν ψυχῶν τῶν ἀγίων ἔχοντες ἀναγκαίως καὶ ἀκολούθως διὰ τῶν χρωμάτων ἢ ὅπως οὖν ἑτέρως καὶ τὰς τῶν σωμάτων αὐτῶν εἰκόνας ἔξουσιν· ὅθεν οὐ περιοπτεῖται οὐδὲ ἀτιμαστέα. προσεκτέον δὲ ὡς οὐ πρὸς εἰκόνας ἀγίων τοὺς λόγους τῶν ἀγίων συνέκρινεν ἀλλὰ πρὸς ἀνθρώπων τῶν τυχόντων καὶ ὅπως οὖν ἔχοντων. ἢ γὰρ ἂν οὐ καταδεέστερον τὸν λόγον ἐτίθετο· σεμνῶς γὰρ ὅπως αὐτὸς τὴν τοῦ μεγάλου Παύλου εἰκόνα περιέπων καὶ τιμῶν διετέλει καὶ ὡς περὶ τῶν λοιπῶν διέκειτο, ἤδη προδέδεικται. 153 καὶ τὰ μὲν ἡμέτερα ἐπὶ τοσοῦτον· ὁ δὲ διδάσκαλος ἔτι βεβαιοῦν τὰ προκεχειρισμένα αὐτῷ βουλόμενος, ἄγχιστά που τῆς προγεγραμμένης χρήσεως ἐπιφέρει τοιαῦτα· Βούλει μαθεῖν ὅτι ζῶσιν οἱ δίκαιοι καὶ πάρεσιν; οὐδεὶς τοὺς τεθνεώτας μάρτυρας καλεῖ, ὁ δὲ θεὸς μάρτυρας αὐτοὺς ἐκάλεσεν τῆς οἰκείας θεότητος καὶ πρῶτον αὐτὸν τὸν Δαυῖδ, ἵνα σε διδάξῃ ὅτι ζῆ. τῶν γὰρ Ἰουδαίων ἀμφισβητούντων περὶ αὐτοῦ, λέγει πρὸς αὐτούς· Τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ; τίνας ἐστὶν υἱός; λέγουσιν αὐτῷ· Τοῦ Δαυῖδ. λέγει αὐτοῖς· Πῶς οὖν ὁ Δαυῖδ ἐν πνεύματι κύριον αὐτὸν καλεῖ λέγων· Εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου. εἶδες πῶς ζῆ ὁ Δαυῖδ; εἰ γὰρ μὴ ἔζη, οὐκ ἂν ἐκάλεσεν αὐτὸν μάρτυρα τῆς θεότητος αὐτοῦ· καὶ οὐκ εἶπεν· πῶς ἐκάλεσεν, ἀλλὰ καλεῖ, ἵνα διδάξῃ ὅτι πάρεστιν ἔτι διὰ τῶν γραμμάτων καὶ φθέγγεται. τὰ τοῦ πατρὸς τοιαῦτα· ἐκ τούτων δὲ καὶ τῶν προρρηθέντων εὐχερῶς τις τὸν τρόπον οὗ εἵνεκεν ἔφη μὴ ἔχειν εἰκόνας τῶν ἀγίων σωματικὰς καταλήψεται. 154 κατοκνήσειεν τις τάχα τοῖς προσαπαντῶσιν ἐξῆς ἐπιβάλλειν· θρήνων γὰρ καὶ ὀδυρμῶν καὶ δακρύων πολλῶν, οὐκ ἐλέγχων ἄξια. καὶ μοι τὸν λόγον ἢ ἐκπληξίς ἐπικόπτει καὶ σύγχυσις πως καὶ ἀκηδία πνεύματος ἀλύοντι ἔπεισιν. ἀπορήσειεν γὰρ ἀνθρώπων γλῶσσα ἐκτραγωδοῦσα οἷα τοῖς ἀθλίοις συνήνεκται. πότερον γὰρ τις τὴν ἀλογίαν κατοικτειρήσειεν ἢ καταπλαγείῃ τὴν ἀσέβειαν; πρὸς δὲ τῆς ἀναισχυντίας τὸ μέγεθος πῶς οὐκ ἂν τις ἀπαυδήσειεν; τριάκοντα γὰρ που σχεδὸν διαγεγόνασιν ἐνιαυτοὶ ἐξ οὗ ἡ πονηρὰ ταύτη ἐπίνοια ἢ κατὰ τῶν ὀρθῶν λόγων ἐξευρεθείσα πεφώραται δημοσιευομένη καὶ θριαμβευομένη. καὶ πᾶς τις, ὧ λόγου ποσῶς μετῆν, ἀνά στόμα ἔχων ἠγόρευεν, ἵνα καὶ τῶν οὐχ' ἡμετέρων τι φθέγγωμαι. τίς οὐκ οἶδεν οἷα κατὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ὀσίου ἀνδρὸς Νείλου τῆς πρὸς Ὀλυμπιόδωρον γραφείσης τὸν ἑπαρχον, παρὰ τοῖς πάλαι κατὰ Χριστοῦ μανεῖσιν ἐπινενόηται καὶ τετόλμηται, ὅπως τὴν ἐγγεγραμμένην ἐν αὐτῇ τοῦ συντεταχότος διάνοιαν παρέφθειράν τε καὶ παρεποίησαν, τὴν ἀλλοτρίαν δὲ αὐτῷ προσοικείωσαν; ὁ τοῖς αἰρετίζουσιν σύνηθες. ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν οὕτως διακενής ἀνομήσαντες ὥχοντο. τούτων δὲ τίς οἶσει τὸ κατὰ τῆς εὐσεβείας τολμηρὸν καὶ παράνομον, πῶς ἦρται ὁ τοῦ θεοῦ φόβος ἐξ ὀφθαλμῶν αὐτῶν; ὅτι ἐδόλωσαν ἐν γλώσσει αὐτῶν καὶ οὐκ ἠβουλήθησαν συνιέναι τοῦ ἀγαθῆναι· καὶ τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἀνομίαν ἐλάλησαν καὶ παρέστησαν πάση ὁδῷ οὐκ ἀγαθῇ· κακία δὲ οὐ προσώχθισαν. αἰδῶς ἀνθρώπων ἐλήλαται, τῆς ἀληθείας τὸ ἀγαθὸν περιήρηται, τὸ τῆς πίστεως κράτος ἐξουθένηται, τῆς ἐλπίδος καταπεφρόνηται τὸ ἐδραῖωμα. τί ἔτι λέγειν, ἐξὸν παραθεμένους τῶν νενοθευμένων καὶ διεφθαρμένων τὸ ψεῦδος, ἔπειτα τὴν τοῦ θεοφόρου ἀνδρὸς ἐκείνου ἀληθῆ καὶ οἰκείαν δόξαν, ὡς ἔχει εὐσεβείας καὶ δογμάτων εὐθύτητος, ἀφεῖναι τοῖς ἐντυγχάνουσιν, ὅπως αὐτοὶ ἔχοιεν τοὺς τῶν ἀσεβῶν ἐπιγνόντες δόλους καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα ἀποθαυμάζειν τε καὶ ἀποδύρεσθαι, οὐ μᾶλλον τῆς ἀσεβείας ἢ τῆς ἀναισχυντίας αὐτοὺς καὶ αὐθαδείας ὑπερεκπληττόμενοι; ἔχει δὲ τὰ παρὰ τῶν ὑπεναντίων ῥαδιουργηθέντα οὕτως· Νηπιῶδες καὶ βρεφοπρεπὲς ἢ τοιαύτη ἐρώτησις· περιπλανήσεως τῶν ὀφθαλμῶν τοῦτο γινόμενον, ἀνδρὸς δὲ φρονίμου τοῦτο μακρὰν ἀπέχει· ἐν γὰρ τῷ ἱερατεῖῳ κατὰ τὸ πρόσταγμα τῆς

ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως σταυρὸν ἐγγαράξας ἀρκέσθητι· δι' οὗ σταυροῦ ἐσώθη πᾶν τὸ ἀνθρώπινον γένος· καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ οἴκου λεύκανον. 155 ἔχει δὲ καὶ τάληθῆ καὶ γνήσια τοῦ ὀσίου οὕτως· Ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου Νείλου πρὸς Ὀλυμπιόδωρον ἑπαρχόν· Γράφεις μοι, εἰ ἄρα πρεπωδέστατον εἶη μέλλοντί σοι κατασκευάζειν σηκὸν μέγιστον πρὸς τιμὴν τῶν ἁγίων μαρτύρων καὶ τοῦ ὑπ' αὐτῶν διὰ μαρτυρίου ἄθλων καὶ πόνων καὶ ἰδρώτων μαρτυρηθέντος Χριστοῦ, εἰκόνας τε ἀναθεῖναι καὶ ἐν τῷ ἱερατεῖω θήρας ζώων παντοίας τοὺς τοίχους πληῖσαι τοὺς τε ἐκ δεξιῶν τοὺς τε ἐξ εὐωνύμων, ὥστε βλέπεσθαι κατὰ μὲν τὴν χέρσον ἐκτεινόμενα λίνα καὶ λαγωούς καὶ τὰ ἐξῆς φεύγοντα ζῶα τοὺς δὲ θηρᾶσαι σπεύδοντας σὺν τοῖς κυνιδίοις ἐκθύμως διώκοντας, κατὰ δὲ τὴν θάλατταν χαλῶμενα δίκτυα καὶ πᾶν γένος ἰχθύων ἀλιευόμενον καὶ εἰς τὴν ξηρὰν ἀγόμενον χερσὶν ἀλιευτικαῖς· καὶ προσέτι γυψοπλασίαις πᾶν εἶδος ἐκφάναι δεικνύμενον πρὸς ἡδονὴν ὀφθαλμῶν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ θεοῦ· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν κοινῷ οἴκῳ χιλίους πῆξασθαι σταυρούς καὶ ἱστορίας πτηνῶν καὶ κτηνῶν καὶ ἐρπετῶν καὶ βλαστημάτων παντοδαπῶν. ἐγὼ δὲ πρὸς τὰ γραφέντα λέξαιμι ὅτιπερ νηπιῶδες ἂν εἶη καὶ βρεφοπρεπὲς τὸ τοῖς λεχθεῖσιν περιπλανῆσαι τὸν ὀφθαλμὸν τῶν πιστῶν· στερροῦ δὲ καὶ ἀνδρώδους φρονήματος οἰκεῖον, τὸ ἐν τῷ ἱερατεῖῳ μὲν κατὰ ἀνατολὰς τοῦ θειοτάτου τεμένους ἕνα καὶ μόνον τυπῶσαι σταυρὸν (δι' ἑνὸς γὰρ σωτηριώδους σταυροῦ τὸ τῶν ἀνθρώπων διασώζεται γένος καὶ τοῖς ἀηλιτισμένοις ἐλπίς πανταχοῦ κηρύττεται), ἱστοριῶν δὲ παλαιᾶς καὶ νέας διαθήκης πληρῶσαι ἔνθεν καὶ ἔνθεν χειρὶ καλλίστου ζωγράφου τὸν ναὸν τῶν ἁγίων, ὅπως ἂν οἱ μὴ εἰδότες γράμματα μὴ δὲ δυνάμενοι τὰς θείας ἀναγινώσκειν γραφὰς μνήμην τε λάβωσιν τῆς τῶν γνησίως τῷ ἀληθινῷ θεῷ δεδουλευκότων ἀνδραγαθίας καὶ πρὸς ἄμιλλαν διεγείροντο τῶν εὐκλεῶν καὶ ἀοιδίμων ἀριστευμάτων, δι' ὧν τῆς γῆς τὸν οὐρανὸν ἀντηλλάξαντο, τῶν βλεπομένων τὰ μὴ ὀρώμενα προτιμήσαντες· ἐν δὲ τῷ κοινῷ οἴκῳ πολλοῖς καὶ διαφόροις οἰκίσκοις διειλημμένῳ ἀρκεῖσθαι καθ' ἕκαστον οἰκίσκον πεπηγμένῳ τιμίῳ σταυρῷ, τὰ δὲ περιττὰ καταλιμπάνειν ἀναγκαῖον νομίζω. 156 γράφει δὲ ὁ αὐτὸς καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἡλιοδῶρον τὸν σιλεντιάριον ἐπιγεγραμμένῃ ἐπιστολῇ οἷα περὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ αἰχμαλώτου παιδὸς μοναχοῦ, συνευχομένου αὐτῷ τοῦ πατρὸς, παρὰ τοῦ μεγάλου μάρτυρος Πλάτωνος τεθαυματούργηται, λέγων· Ἴδου ἐξαίφνης ὁ ἡμέτερος μάρτυς Πλάτων ἐπιστὰς ἔφιππος φαινόμενος, ἔλκων τε καὶ ἄλλον ἵππον εὐκαιρον, ἐμφανίζεται τῷ παιδί γρηγοροῦντι καὶ γνωρίζοντι τοῦτον ἐκ τοῦ πολλάκις τὸν χαρακτήρα τοῦ ἁγίου ἐπὶ τῶν εἰκόνων τεθεᾶσθαι. οἷς ἐφεξῆς προστίθῃσιν ὅπως δεσμώτην ὁ θεῖος μάρτυς τῶν δεσμῶν λύσας τὸν παῖδα τῷ πατρὶ ἀποδίδωσιν. οὕτως ὁ ἱερὸς Νεῖλος διὰ τῶν οἰκειῶν καὶ γνησίων λόγων τὴν μὲν ἑαυτοῦ δόξαν οἷαν περὶ τῶν σεπτῶν εἰκόνων κέκτηται ἀποχρώντως παρίστησιν, τῶν δὲ νενοθευκότων καὶ παραφθειράντων αὐτοῦ τὸ γράμμα τὸ κακοῦργον ἐξελέγχει μηχανήμα· ὥσπερ δὲ ἄλλος ἡμῖν νοητὸς Χρυσορρόας τὰ τῆς εὐσεβείας πελαγίζων πάγχρυσσα ρεῖθρα, τῶν πιστῶν μὲν κατευφραίνει καὶ κατάρδει μυστικῶς τὴν διάνοιαν, τῶν ἀπίστων δὲ κατακλύζει καὶ ἀποπνίγει ἐμφανῶς τὴν κακόνοιαν. 157 κενοῖς δὲ κενότερα καὶ ματαιότερα ἐπινοοῦντες καὶ χεῖρους ἑαυτῶν ἀεὶ φαινόμενοι καὶ οὐποτε Χριστῷ σπείσασθαι ἐθέλησαντες οὐδὲ τὸν κατὰ τῶν ἁγίων καταθέσθαι πό λεμον, τοῖς φθάσασιν ψευδολογήμασιν καὶ μυθεύμασιν τὰ μυθικώτερα ἔτι καὶ ἀπιστότερα προστιθέασιν. καὶ τελευταίας τῆς ἐπιτεχνηθείσης αὐτοῖς τερατείας οἰονεὶ σφραγίδα ἐπιτιθέντες, συμπλάσσουσιν χρήσεις, εἰς μὲν Ἐπιφάνιον τὸν θεοφόρον τὸν τῆς Κυπρίων κατὰ τὴν ἱερωσύνην ἐξηγησάμενον ψευδῶς καὶ ἀλλοκότως ἀναφέροντες καὶ εἰς τὴν ὁσίαν μνήμην τοῦ ἀνδρὸς ἐξυβρίζοντες, τῷ ἀξιοπίστῳ τοῦ προσώπου τὴν οἰκειάν ἀσέβειαν βεβαιοῦν ἐκμηχανώμενοι. εἴ τις γὰρ ἐκ παραλλήλου τοῖς γνησίοις αὐτοῦ συγγράμμασιν ταῦτα θεῖη, εὐπετῶς μάλα κατόψεται τῶν ἐξ ἀρχῆς

καττυθέντων τὸν τρόπον· Ἐπιφανίδην γάρ τινα τῆς τῶν Δοκητῶν ἀπιστίας καὶ τοῦ Μανιχαίων σκότους ὑπασπιστὴν ταῖς ἀληθείαις διὰ τῶν λόγων αὐτῶν ἐμφανίζουσιν. πρὸς δὲ καὶ παρά τινος ἀνδρὸς ἕκ τε τῆς ἱερωσύνης καὶ τοῦ αἰδεσίμου τῆς πολιᾶς κεκτημένου τὸ ἀξιόχρεων, τὴν πληροφορίαν πρὸς τοῖς ἄλλοις παρεδεξάμεθα, ἕκ τῆς νοθευθείσης ἐπιγραφῆς τῆς παλαιᾶς βίβλου οὐκ ὀλίγοις πρότερον ἔτεσιν τὸν δόλον ἐν τῇ κατὰ Νακόλειαν τῆς Φρυγῶν ἐπεγνωκότος πολίχνη· ἔνθα τὸ πρὶν ἢ πονηρὰ καὶ πικρὰ τῆς ἀποστασίας ταύτης φουῖσα ἄκανθα πανταχῇ τῆς κακίας καὶ ἀσεβείας τὴν βλάστην ἐξέτεινεν. ὡς δὲ πόρρω ταῦτα τῆς Ἐπιφανίου δόξης κεῖται, ἤδη μὲν διὰ πλειόνων ἐπιχειρημάτων καὶ ἐν ἄλλοις ἡμῖν ἱκανῶς ἐπιδέδεικται, ἀλλ' οὖν κἀνταῦθα ἐν τῷ ἰδίῳ ἐκάστου λόγῳ συνοπτικώτερον εἰρήσεται, θεοῦ συναιρομένου καὶ ἐπισχύοντος. πῶς γὰρ δυνατὸν Ἐπιφάνιον πλεῖστα κατὰ τῶν ἀμφὶ Βαλεντίνον, Μαρκίωνά τε καὶ Μάνεντα καὶ τοὺς τῆς δοκίσεως πονηρᾶς νόσου μετεσχηκότας διεσπουδακότα καὶ συγγεγραφότα, ὥσπερ δὴ καὶ κατὰ πασῶν τῶν ἄλλων αἰρέσεων, πάλιν τοῖς αὐτοῖς περιπίπτειν καὶ χραίνεσθαι καὶ ἂ κατέστρεψεν πάλιν οἰκοδομεῖν αἰρεῖσθαι; μακρὰν ταῦτα τῆς Ἐπιφανίου ἀγιότητος, καθὰ καὶ τῆς δόξης ἀνάξια καὶ ἀλλότρια. διὰ δὲ ταῦτα οἱ δοκοῦντες, ὡς Ἐπιφανίου, τοῖς λόγοις ἐπερείδουσαι, πλεῖστον αὐτῷ τὸ αἶσχος καὶ ἀδοξίαν ἐξ ἀπροσεξίας περιτιθέασιν. 158 προχειρίζονται οὖν ὡς δῆθεν Ἐπιφανίου Διαθήκην πρὸς τοὺς τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ τετυπωμένην, ὧδέ πως ἔχουσαν· Προσέχετε ἑαυτοῖς καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς παρελάβετε· μὴ ἐκκλίνητε δεξιὰ ἢ ἀριστερά. οἷς ἐπιφέρει· Καὶ ἐν τούτῳ μνήμην ἔχετε, τέκνα ἀγαπητά, τοῦ μὴ ἀναφέρειν εἰκόνας ἐπὶ ἐκκλησίας μήτε ἐν τοῖς κοιμητηρίοις τῶν ἀγίων, ἀλλ' αἰεὶ διὰ μνήμης ἔχετε τὸν θεὸν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν· ἀλλ' οὔτε κατ' οἶκον κοινόν· οὐκ ἔξεστιν γὰρ Χριστιανῶ δι' ὀφθαλμῶν μετεωρίζεσθαι καὶ ῥεμβασμῶ τοῦ νοός. ὡς δὲ οὐκ ἔστιν ταῦτα Ἐπιφανίου, δῆλον. πρῶτον μὲν ὅτι, ὡς τὰ κατὰ τὸν βίον αὐτοῦ συγγεγραμμένα διδάσκει, ἕκ Βύζαντος ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ καταίρων ἐτελεύτα τὸν βίον. τῆνικαῦτα τοίνυν πλωϊζόμενος τοῖς μαθηταῖς ἐπέσκηπτε (καὶ ταῦτα διὰ βραχυλογίας), τὰ τῆς ἀρίστης αὐτοῖς πολιτείας ὑποτιθέμενος· ἐν οἷς οὐδὲν πρὸς τοὺς πολίτας αὐτοῦ ἢ ἕτερόν τι τῶν ἀπειρημένων τῇ ἐκκλησίᾳ διατιθέμενος δείκνυται. καὶ ἐπεὶ ὠμολόγηται ἐξαίρετον τοῖς ἀγίοις εἶναι παρὰ θεοῦ δεδωρημένον χάρισμα, τοῦ βίου τὸ τέρμα προΐδέσθαι, ταῦτα ἡμῖν ἔσται δεκτά. εἰ δὲ ἄλλοτε διετίθετο, διημάρτηκε τοῦ χαρίσματος· ὅπερ λέγειν οὐκ εὐαγές, εἴ γε καὶ ἄλλοις τὸ πέρασ τὸ τοῦ θανάτου προαπαγγέλλειν οἱ θεοφόροι ἐνελάμποντο ἄνωθεν. ἔπειτα δ' ὅτι οὐδαμοῦ ἐν τοῖς ἀληθῶς παραδεδομένοις αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ γνησίοις λόγοις τοιοῦτόν τι παραθέμενος φαίνεται, καίτοι περὶ τε εἰκόνων περὶ τε εἰδώλων τῶν παλαιῶν καὶ ἐν ἔθνεσιν, ὅπως τὸ ἐξ ἀρχῆς εὔρηται καὶ παρὰ τίνων ἐθρησκευθήσαν, ἔτι μὴν καὶ τῶν ἄλλων αἰρέσεων μυριολέκτους βίβλους συντέταχεν· ὡς εἶπερ οὕτως εἶχε φρονήματος, ἑώρα δὲ κατὰ τι γοῦν περὶ τὸ θεῖον σέβας τὴν Χριστοῦ ἀποσφαλλομένην ἐκκλησίαν ἐπὶ τῷ τῶν ἱερῶν ὁμοιωμάτων σεβάσματι, σπουδῆν ἂν ὡς πλείστην καὶ πρό γε τῶν ἄλλων ἐν ἐκείνοις, ὥστε διορθωθῆναι, γράφειν ἔθετο, μακροὺς καὶ ἀπείρους εἰς τοῦτο συνείρων λόγους· κάκιστον γὰρ καὶ πασῶν αἰρέσεων εἰς κακίαν τὸ ἔσχατον. ἀλλ' οὔτε, ὡς ὁ ἀληθὴς πρεσβεύει λόγος, ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία διέσφαλται, καὶ αὐτὸς ἡδὲ ἀπάντων μάλιστα ὡς οὐκ ἐνῆν ψευδοεπῆσαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ διὰ προφητῶν ἀγίων προεπήγγελται, τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ τοῖς ἐπὶ γῆς διὰ σαρκὸς ἐπιφανέντος, μηκέτι προσκύνησιν καὶ σέβας εἰδώλων ἔσεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἀπὸ τῆς γῆς ἐξαλειφθήσεσθαι. ἄλλως τε δὲ οὐδαμοῦ μέχρι καὶ σήμερον ἐν τῇ κατ' Ἐπιφάνιον παροικίᾳ τὰ τῆς ἀνοσίῃ Διαθήκης ἐκείνης ἐμφανίζεται ἢ ὁ τοιοῦτος παραδέδεκται λόγος. πρὸς δὲ γε, οὐδὲ τελευτῶν διαθήκης ἐτέρας εἰς μνήμην ὄλως ἤκται, ὅπερ

εἰκὸς ἦν ποιεῖν, εἴπερ προεγεγόνει, καθὰ τοῖς εἰς δευτέραν ἰοῦσιν διάταξιν ἀναγκαῖον πάντως καὶ σύνηθες ἢ κυροῦν τὰ προδιατεταγμένα ἢ ἕτερα ἀντὶ τούτων διατίθεσθαι. ὃ δὲ μάλιστα εἰς βεβαίωσιν πάντων τυγχάνει, ὅτι ἐκ τῶν ἀνέκαθεν χρόνων, καὶ αὐτοῦ ἔτι κατὰ τὸν τῆδε περιόντος βίον Ἐπιφανίου, καὶ μέχρι τοῦ δεῦρο πάντες οἱ ἐν Κύπρῳ τῷ θεῷ ἱερωμένοι οἴκοι τῷ κόσμῳ τῆς ἱερογραφίας ταύτης λαμπρύνονται· οὐτ' οὖν ἱερέων οὔτε οὐδεις ὅστις ἄλλος ἀνθρώπων τὸ τοιοῦτον ἐκεῖσε λεχθὲν ἢ πραχθὲν συνεπίσταται κήρυγμα. οὗτος δὲ φθονῶν Χριστιανοῖς τῆς ἀπὸ τῶν ἀγίων μνήμης γεγενημένης ὠφελείας καὶ πάντας καθ' ἑαυτὸν ὑπάρχειν ἀξιῶν, ὡς ἂν μὴ μόνος τῆς ἐντεῦθεν εὐεργεσίας ἀλλὰ καὶ οἱ τῆ ἐκείνου ὑπαγόμενοι ἀποστεροῖντο πλάνη, κρατεῖν τὰς παραδόσεις ἃς παρέλαβον διακελεύεται· ἐν ποίᾳ δὲ παραδόσει ἢ πόθεν Χριστιανοὶ παρελήφασιν μήτε ποιεῖν μήτε προσκυνεῖν εἰκόνι Χριστοῦ καὶ ἀγίων, ὀνομασίᾳ δὲ προσαγορεύειν εἰδώλων, ἐκείνου ἂν εἰδείῃ ἢ ἀθεωτάτῃ ψυχῇ. παρὰ Χριστιανοῖς γὰρ τοῦτο οὔτε εὔρηται οὔτε παραδέδοται πώποτε, ἀλλ' αὐτοῦ γε, ὡς ἀληθῶς κἀνταῦθα εἰπεῖν, ἔστιν σκοτεινὸν ἐφεύρεμα καὶ διανοίας ἀνάπλασμα κακοδαίμονος, μήτε χρόνῳ βοηθεῖσθαι δυνάμενον μήτε τοῖς πλαττομένοις μύθοις κλεπτόμενον, τῆς ἀληθείας προλαμπούσης ἐν ἅπασιν. ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ μᾶλλον καὶ ἄκων συνίστησιν μαρτυρῶν τῇ ἀληθείᾳ ὅτι καὶ πρότερον τὰ τῶν ἀγίων ὁμοιώματα παρεδίδοτο καὶ διετυπούτο, ἐν ἐκκλησίαις τε καὶ ἐτέροις πλείοσι τόποις τιμώμενα ἀνεφέρετο. οὐ γὰρ περὶ τῶν μήποτε γεγενημένων προσέταττεν (ἄλογον γὰρ παντελῶς τοῦτο καὶ μάταιον), ἀλλὰ περὶ ὧν ἑώρα καὶ ἂ γινόμενα ἤδη ἐγίνωσκεν, κἂν μὴ βούλωνται τοῖς ἑαυτῶν διδασκάλοις κατ' αὐτὸ δὴ τοῦτο πείθεσθαι οἱ τὴν ἀρχαιότητα τούτων δυσσεβῶς ἀθετοῦντες. 159 καὶ δεικνύουσιν τὰ δι' ὧν παραινεῖ λέγων· καὶ ἐν τούτῳ μνήμην ἔχετε μὴ ἀναφέρειν εἰκόνας ἐπ' ἐκκλησίας μήτε ἐν τοῖς κοιμητηρίοις τῶν ἀγίων. δῆλον οὖν ὡς τοῖς ἀναφέρουσιν μὴ ἀναφέρειν παρεγγυᾷ. ἀλλὰ κἀνταῦθα σαφῶς ἐνορᾷν πάρεστιν τοῦ εἰκασιόφρονος τὸ ἀλλόκοτον καὶ σκαιόν· τί γὰρ ἕτερον λέγων διὰ τούτων φωρᾶται ἢ τὴν μνήμην τὴν τῶν ἀγίων ἐπ' ἐκκλησίας μὴ ἀναφέρεσθαι; εἰς ταυτὸν γὰρ καταστρέφει ἀμφοτέρω· καὶ ὅπως, σκεπτέον ὧδε. εἰ γὰρ αἱ τῶν ἀγίων εἰκόνες εἰς μνήμην αὐτῶν παρὰ πιστοῖς ἀναστηλοῦνται, καὶ μνήμη αὐτῶν οὔσαι τυγχάνουσιν· τίνα γὰρ ἕτερον ἢ τοῦ τινὸς ἐμφανιεῖ εἰκὼν πλην τοῦ εἰκονιζομένου; ἅμα γὰρ τῇ θεᾷ ὡς ἐν ἀκαρεῖ τῷ χρόνῳ καὶ ἡ μνήμη τοῦ ἀρχετύπου συνεισέρχεται, οὐδενὸς διαμέσου κωλύματος παρεμπίπτοντος· καὶ οὐδεις τῶν λελογισμένων τούτοις ἀντερεῖ. ἀμέλει καὶ ἡ ὁμωνυμία παρέξει τὸ ἀσφαλές. εἴποι γὰρ καὶ ἡ βασιλέως εἰκὼν· "Ἐγὼ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐν ἔσμεν· καὶ ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν βασιλέα". συνηγήσουσι τούτοις καὶ ἃς αὐτοὶ προφέρονται φωνάς, κἂν παραφρονοῦντες οὐ δέχονται προβαλλόμενοι, ἔχουσαι οὕτως· εἰ γὰρ εἰκόνα τις ἄψυχον ἀναθεῖς παιδὸς ἢ φίλου ἢ συγγενοῦς νομίζει παρεῖναι ἐκεῖνον τὸν ἀπελθόντα καὶ διὰ τῆς εἰκόνας φαντάζεται τῆς ἀψύχου. εἰ τοίνυν ταῦτα ἀληθῆ (ὡσπερ οὖν ἐστὶν ἀληθῆ καὶ τοῖς νήφουσιν συνωμολόγηται), ὁ τοῦ κυρίου ἢ τινος τῶν ἀγίων εἰκόνα ἐπ' ἐκκλησίας κωλύων ἀναφέρεσθαι, ταυτὸν νομοθετεῖ, τὴν μνήμην αὐτῶν ἐκεῖθεν ἐξείργεσθαι· ὁ δὲ προστάττων τινὲν ἐν μνήμῃ ἔχειν τὸ τινὸς μὴ ποιεῖσθαι μνήμην οὐδὲν ἕτερον προστάττει ἢ ὧν μνημονεύει μὴ μνημονεύειν. τούτου δὲ τί ἂν γένοιτο εὐηθέστερον ἢ ἀνοητότερον; παραπλήσιον γὰρ τι ποιεῖ ὡς εἰ καὶ τις νόμον τιθεῖ νόμῳ μὴ πείθεσθαι· ἐξ ὧν αὐτὸς ἑαυτῷ ἐναντίος ταῦτα ἐπαγγελλόμενος φαίνεται. ἀλύων δὲ ὁ ἔμπληκτος ἐπὶ τῇ τῶν ἀγίων μνήμῃ, ἀπεῖρξεν ἂν ὡς τὸ εἰκὸς δι' αὐτὸ γε τοῦτο καὶ ἐπ' ὀνόματι τῶν ἀγίων ἐκκλησίας δομεῖσθαι, καθ' ἃς μάλιστα καὶ τὰ ὁμοιώματα αὐτῶν ἀναφέρεται, ἵνα ταῖς εἰκόσιν ὁμοῦ, ἐν αἷς μάλιστα ὁ αὐτὸς κατὰ τὴν μνήμην λόγος ἐμφαίνεται, συνοικήσονται καὶ ἀφανισθῶσονται. ῥεμβασμὸν δὲ νοδὸς τὴν τῶν ἀγίων μνήμην ὁ ἐναγῆς ὀριζόμενος, πῶς οὐχὶ τῶν ἀγίων κριθείῃ ἂν ἀλλοτριώτατος;

τοῦτο δὲ ὅτι μὴ Ἐπιφάνιος ἀλλ' οὐδὲ ἄλλος τῶν εὐσεβούντων τις ὑπολήφεται· παρ' οἷς ταῦτα σεμνὰ καὶ ἅγια οὐδ' ἐρεύνης δεόμενα, πίστει προσιοῦσι καὶ πόθῳ, εὖ εἰδόσιν ὅτι πᾶν ὃ οὐκ ἐκ πίστεως ἁμαρτία ἐστίν· δι' ὧν αἶ τε ἀρεταὶ καὶ οἱ ἄθλοι αὐτῶν δημοσιεύονται ἢ τε πρὸς ἡμᾶς ἐπιδημία Χριστοῦ κηρύσσεται· οἷς τὸ σεπτὸν καὶ ὁσίων ἀνδρῶν σύνοδοι καθοριζόμενοι εὐσεβῶς ἔνειμαν καὶ ἡ ἀρχαιότης ἐπιμαρτύρεται. τί γὰρ ἂν εἴη τῶν τῆ ἐκκλησίας θεοῦ ἀνακειμένων ἠτιμωμένων, ὅποτε καὶ τὰ ἐλάχιστα τιμῆς καὶ φυλακῆς ἠξίωται; κηρὸν τις εἴποι καὶ ἔλαιον; ἂ μὴ δὲ κοινοῦσθαι ἐξόν, καὶ τῷ τολμῶντι ἐγχειρεῖν ἀφορισμὸς ἐκεῖθεν ἢ ζημία ὀρίζεται. καὶ ὁ μὲν μετριώτερόν πως τίθεται, πλὴν ἀπεναντίας τῶν ἀποστολικῶν καὶ πατρικῶν διαταγμάτων ἰών, καθὰ πρόσθεν εὐκαίρως ἐρρήθη· οἱ φοιτηταὶ δὲ τὸν διδάσκαλον περὶ τὸ χριστομαχεῖν ὑπερβαλέσθαι φιλοτιμοῦνται, ἵνα ὡς ἀληθῶς υἱοὶ γεέννης διπλότερον γένωνται, ὅπερ ἐπὶ τῶν παρὰ τοῖς Φαρισαίοις προσηλύτων ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγεται. οὐ γὰρ τὸ μὴ ἀναφέρειν στέργουσιν, ἀλλὰ τὰ καλῶς ἀνηγμένα καθαιροῦσιν αἰσchrῶς, αὐτούς τε τοὺς ἱεροὺς οἴκους καὶ τὰ θεῖα θυσιαστήρια διορύσσοντες, καὶ πᾶν ἱερὸν καὶ ἅγιον καταπιμπράντες καὶ διαφθείροντες. ἀλλ' ὡσπερ ὁ τοῦ σταυροῦ λόγος τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις ἐστὶν μωρία, ἡμῖν δὲ τοῖς σωζομένοις θεοῦ δύναμις, καὶ Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησιν δὲ μωρία, οὕτω καὶ τούτῳ δὴ τῷ ματαιόφρονι καὶ Ἕλληνι τῷ τῶν βλασφημιῶν τούτων λόγων πατρὶ τὸ τοῦ εὐαγγελίου κήρυγμα ἦτοι τὰ ἅγια σκάνδαλον εἶναι ὑπέληπτο, ἐπειδὴ βαρὺς ἦν αὐτῷ ὁ Χριστὸς καὶ οἱ ἅγιοι, καὶ ἐν εἰκόσι βλεπόμενοι. 160 τούτοις ἕτερον αὐτῷ ἐφαρμόζουσι λόγον, οὗ ἢ ἐπιγραφή· Κατὰ τῶν ἐπιτηδεούντων εἰδωλικῶ θεσμῶ εἰκόνας εἰς ἀφομοίωσιν Χριστοῦ καὶ τῆς θεοτόκου, μαρτύρων καὶ ἀγγέλων καὶ προφητῶν. καὶ τὸ μὲν τοῦ λόγου δυσσεβῆς ἐξ ἀρχῆς ἐκ τῶν ἐπιγεγραμμένων γνωρίζεται. εἰ γὰρ τὰ προσκηνία τοιαῦτα, τὰ ἐντὸς καὶ ἄδυτα πόσον ἂν εἴη δυσσεβέστερα καὶ ἐναγέστερα; ἀλλ' οὗτοι πάλιν ὑπὸ τοῦ κρατούντος τῆς πλάνης περιτρέπονται πνεύματος· τὸ δυσώνυμον γὰρ τῆς εἰδωλικῆς βδελυρίας ὑποκλέπτειν πειρώμενοι, οἱ εἰδῶλα κατονομάζουσιν φειδόμενοι ἐτέρῳ δυσφημοτέρῳ ὀνόματι ἀπεχρήσαντο, τὸ ψευδώνυμον χριστομαχοῦντες ἐφ' ὕβρει τῆς τοῦ Χριστοῦ εἰκόνας καὶ τῶν ἁγίων ἀντιτιθέντες· περὶ οὗ καὶ οὐ πολλῶ ὕστερον εἰρήσεται. καὶ αὐθις οὐδὲν ἦττον ὅς τῷ βορβόρῳ κυλίνδεται καὶ κύων ἐπὶ τὸ ἴδιον ἐξέραμα, γραφικῶς εἰπεῖν, ἐπανάρχεται· εἰς ταυτὸν γὰρ τῆς βλασφημίας δι' ἀμφοῖν τῶν ὀνομάτων τοῦ ὀλίσθου φέρονται. τὸ γοῦν ψεῦδος τῆ εἰκόني ἐπιφημιζόμενον τοῦ ἀρχετύπου τὴν ἀναίρεσιν ἐπαγγέλλεται, ἵνα ὅτῳ δὴ οὖν τρόπῳ τοῦ ἐξαμαρτάνειν πάντως εἰς τὰ ἅγια μὴ ἀπόσχοιντο, ἑαυτοὺς μᾶλλον ἢ οὐς λανθάνειν οἰόμενοι ἐξαπατῶντες· ὡσαύτως γὰρ ἐπὶ τὴν εἰδωλικὴν μανίαν ἐπιστρεφόμενοι ἐμμολύνονται. 161 καὶ ταῦτα μὲν ὥδε. γράφει δὲ ἐξῆς ὁ τούτων διδάσκαλος ταῦτα· Ἴδωμεν τοὺς κατὰ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ πολιτευσαμένους πατριάρχας καὶ προφήτας καὶ μιμησώμεθα αὐτούς, ἵνα ὄντως καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας υἱοὶ ὀνομασθῶμεν. εἰδόσιν οὖν νόμον λαλῶ. τὴν φαντασιώδη καὶ Μανιχαϊκὴν ἀθεΐαν ἐν τούτοις ἐκ τῆς Ἰουδαϊκῆς πολιτείας βεβαιοῦν ἀγωνίζεται, ἵνα καὶ Ἰουδαῖος ὀφθῆ καὶ συμμιγῆς τις καὶ κίβδηλος ἢ δόξα αὐτοῦ ἦ, ἐκ Μανιχαϊκῆς τερθρείας καὶ νομικῆς τερατείας συντεθειμένη. διὸ πατριάρχας τε καὶ προφήτας εἰς μέσον παράγει, τὴν πολιτείαν αὐτῶν ἀπὸ μόνου τοῦ ἀπέχεσθαι προσκυνεῖν χειροποιήτοις χαρακτηρίζων, ὡς τὰ ἐπόμενα δηλώσει· χάριτος δὲ εἰς μνήμην ὅλως ἐλθεῖν οὐκ ἀξιοῖ· κἂν οὐκ οἶδα ἥστινοσοῦν ἐκκλησίας υἰοθεσίαν ὀνόματι ψιλῶ μόνῳ ὑποπλάττεται, ἀλλ' οὐ πράγματι ἐκκλησιαστικῶ ἐνιδρύεται, τῶν ἐκ τοῦ νόμου εὐσθενῶς ἀντεχόμενος· βούλεται δὲ καὶ τοὺς ἀκρωμένους εἰς τὸ ἀκριβῶς ἰουδαΐζειν ἐπάγεσθαι, καὶ δῆλον ἐξ ὧν ὑποτίθεται τὴν πολιτείαν τὴν ἐκείνων μιμεῖσθαι, ἵνα χειροποιήτων μόνον ἀπέχοιντο καὶ τῆ σκιᾷ προσκαθεζόμενοι καὶ τῷ γράμματι ταῖς νομικαῖς προσέχοιεν

παρατηρήσεων, ὡς ἐξεῖναι καὶ σαββατίζεω καὶ περιτέμνεσθαι, εἰς δὲ τὸν τῆς Χριστοῦ οἰκονομίας λόγον ἰκέσθαι μηδαμῶς ἔλαιντο. διατοῦτο γὰρ καὶ τῆς οἰκονομίας ἀπαγορεύει τὰ σύμβολα. ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, φανερὸν ἐξ ὧν τὸν νόμον αὐτοῖς εὐθὺς ἐφίστησιν λέγων· εἰδόσιν οὖν νόμον λαλῶ, τοῦτ' ἔστιν· "τοῖς τὸν νόμον τὸν παλαιὸν ἐκμεμελετηκόσιν καὶ ἐν νόμῳ πολιτεύεσθαι ἐπανηρημένοις τέως λαλῶ", ὥστε μηδὲν μεθέξουσιν τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας καὶ χάριτος. 162 οὕτω ταῦτα παρωδήσας καὶ ὡς ἐν νόμῳ τῷ παλαιῷ τοὺς ἀκρωμένους βιοῦν ῥυθμίσας καὶ καταρτίσας, τῇ καινῇ λοιπὸν νομοθεσίᾳ ἐφάλλεται καὶ φησὶν· Εἰπάτωσαν δὲ καὶ οἱ ἀδήλως τρέχοντες· τίς τῶν ἀγίων πατέρων χειροποιήτων προσεκύνησεν ἢ τίς τοῖς ἰδίοις σέβειν παρέδωκεν; τίς τῶν ἀγίων καταλιπὼν τὸν ἀνεκλιπῆ πλοῦτον, τὴν εἰς θεὸν ἐλπίδα, ἐν γνώσει αὐτὸν ζωγραφήσας προσκυνεῖσθαι ἐκέλευσεν; ὁ ἡγούμενος τῶν ἐν πίστει Ἀβραάμ οὐχὶ φεύγων τὰ νεκρὰ φίλος ζῶντος θεοῦ ἐκλήθη; ἢ Μωσῆς οὐχὶ φεύγων τὴν τοιαύτην πλάνην ἠρνήσατο τὴν παροῦσαν ἀπόλαυσιν; ἀδήλως τρέχοντας τίνας καλεῖ, ἢ πάντη καὶ πάντως τοὺς ἐν χάριτι δεδικαιωμένους διὰ τῆς πίστεως καὶ τὸν εὐαγγελικὸν χαρακτήρα μεταδιώκοντας; οἷς διαλοιδορούμενος ἐκεῖνα καταφλυαρεῖν ἔοικεν, ὡς ἐπ' ἀδήλοις καὶ ἐώλοις τὸν ἀγῶνα διατίθενται, οὐ πρὸς τινὰ σκοπὸν ἐδραῖον καὶ ἐμφανῆ τὸν δρόμον ἀπευθύνουσιν, διεψευσμένη αὐτῶν ἢ πίστις, ἀνόνητον καὶ ἀκερδῆ τῆς ἐλπίδος τὸν δίαυλον ἐξανύουσιν· μάτην ἄρα εἰς Χριστὸν πεπιστεύκασιν μηδὲν ἐκ τῆς πίστεως ἀπονάμενοι, εἰκῆ δεδεγμένοι τὸ εὐαγγέλιον, ἐπὶ κεναῖς ἐλπίσιν προσκεχηνότες τῆς χάριτος, ἐν ἧ' οὐδὲν ἰδρυμένον καὶ βέβαιον, εἰκαῖον ἀυχοῦσι τὸ βάπτισμα καὶ τὴν τῆς τριάδος ἔχειν ἐπίγνωσιν. ἀδήλως οὖν τρέχουσιν, παραβεβηκότες τὸν νόμον καὶ τὴν εἰς θεὸν ἐλπίδα καταλελοιπότες καὶ τὴν τῶν πατέρων πολιτείαν ὑπεριδόντες καὶ εἰς εἰδώλων ἀπονενευκότες προσκύνησιν. πῶς καὶ τίνα τρόπον; νέαν ὁδὸν καὶ καινὴν πολιτείαν τέμνουσιν, χειροποιήτοις προσερχόμενοι καὶ ἐπ' αὐτοῖς τὴν ἐλπίδα τιθέμενοι. Πῶς σὺ, φησὶν, εἰκόνι Χριστοῦ προσέρχη, ἣν οὐδεὶς τῶν πατέρων οὔτε εἶδεν οὔτε προσεκύνησεν, καὶ σοὶ θεὸς τὸ ὀρώμενον, ἀλλ' οὐκ ἐκείνοισ; θεὸν γὰρ οὐδεὶς ἐώρακεν πώποτε. τίς λοιπὸν ἀνθρωπισθέντα θεὸν πιστεύσειεν; τίς τόκον ἀκούων παρθενικὸν γεγενῆσθαι προσήσεται; τίς ὀρώμενον θεὸν ἢ καταληφθέντα ἢ γραφόμενον ἀνέξεται, παθόντα δὲ καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς τινὰ τάχα οἶεσθαι οὐ παρήτηται; λῆρος δὲ αὐτῷ τὴν ἄλλως καὶ μεμυθευμένον νενόμισται ἢ ἀνάστασις. ὅλον οὖν αὐτῷ τῆς Χριστοῦ οἰκονομίας ἀνατέτραπται καὶ διέρριπται τὸ μυστήριον. εἶτα πάλιν τὸν Ἀβραάμ καὶ Μωσέα εἰς πίστωσιν τῶν ἑαυτοῦ λόγων παραλαμβάνει, καὶ τὴν πίστιν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ παραιτεῖσθαι χειροποιήτων ὑπεραγάμενος ἀνακηρύσσει, καὶ ταύτην ζηλοῦν διακελεύεται, ὅτι γε ὁ μὲν θεοκλυτήσας τὴν πατρῶαν γῆν καὶ δυσσέβειαν διαπέφευγεν, ὁ δὲ τὴν ἐπ' Αἴγυπτον δεισιδαιμονίαν βδελυξάμενος ἀπεδίδρασκεν. Πῶς οὖν ὁ Μωσῆς οὐκ εἶδεν, Ἀβραάμ οὐ τεθέαται, σὺ κατεπαγγέλλη τεθεᾶσθαι; ἄρα σὺ τούτων σεμνότερος; ἄρα δικαιότερος ἢ πιστότερος; καὶ πῶς ἂν τοῦτό γε λόγον ἔξει; ἐκεῖνοι χειροποιήτων, τὰ νεκρὰ φεύγοντες, οὐ προσεκύνησαν καὶ διατοῦτο φίλοι θεοῦ ἐκλήθησαν, σὺ δὲ τὰ χειρότεκτα ἐργαζόμενος σέβῃ; τὰ παρ' ἐκείνοισ φευκτά, παρὰ σοὶ αἰρετά. οὐκοῦν οὐδὲ φίλος θεοῦ κατ' ἐκείνους κεκλήθη. καθάπαξ γοῦν Χριστοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας καταγορεύειν κατάρξας, εἰδώλων μνήμης ὁ χριστομάχος οὐκ ἀφίσταται. φεῦ τῆς τοῦ ἀθέου καὶ μιανοῦ βδελυρίας καὶ παρανοίας. τί τούτῳ ἐγκλητέον; ὡς ἀναμέσον ἀγίου καὶ βεβήλου διαστεῖλαι οὐκ ὤρετο δεῖν, τῶν λυσιπῶντων καὶ ἐξεστηκότες μανικώτερον κριτέον· ὧ γε οὐκ οἶδα ἢ ἀλογία τὴν ἀσέβειαν ἀπεγέννησεν ἢ ἔμπαλιν ἢ ἀσέβεια τὴν ἀλογίαν ἐξέτεκεν. τί γὰρ τῶν λόγων τούτων δυσσεβέστερον ἢ κτηνοπρεπέστερον, εἰκόνας τοῦ ἐνανθρωπήσαντος λόγου προκειμένης, Ἀβραάμ καὶ Μωσέα καὶ προφήτας παράγειν, παρ' ὧν μὴ δὲ τεθεᾶσθαι ἢ πεποιῆσθαι ἢ προσκεκυνῆσθαι

εικόνα διίσχυρίζεσθαι καὶ ταύτη εἰδώλων σεβάσματος ἀπηλλάχθαι; ὅσω οὖν χρόνω τὰ κατὰ Ἀβραάμ καὶ Μωσέα πρὸς τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν διέστηκε σάρκωσιν, τοσοῦτω καὶ πολλῶ πλέον τῆς τε ἀληθείας καὶ νοῦ τοῦ προσήκοντος ὁ τρισάθλιος ἀποπέπτωκεν. 163 καὶ τὰ μὲν τοῦ ματαιόφρονος τοιαῦτα, οἱ δὲ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας ἀντεχόμενοι τὴν πίστιν τοῦ Ἀβραάμ ζηλοῦσιν· οὐχ' ἢ τῆς Χαλδαίων ἐκπεφοίτηκεν, ἀλλ' ἢ διὰ πάντων θεῶ πεπιστευκῶς εὐηρέστησεν· Ἐπίστευσεν γὰρ Ἀβραάμ τῷ θεῷ, φησὶν, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. καὶ τέκνα οὐκ ἐκ συγγενείας σαρκὸς καὶ αἵματος ἀλλὰ τῆς κατ' ἐπαγγελίαν υἰοθεσίας αὐτοῦ χρηματίζουσιν, καθ' ἣν ἔθνων πολλῶν πατὴρ ἀναδέδεικται. κατ' ἴχνος τῆς ἐκείνου φιλοθείας βαίνοντες καὶ Μωσέα προφήτην ἴσμεν καὶ θεοῦ θεράποντα· καὶ διατοῦτο παρ' ἡμῖν τιμιώτατος, οὐ καθὸ τῆς Αἰγυπτίων ἀπέδρα. καὶ τὸν Μωσέως νόμον παιδευόμεθα, οὐ σαρκικῶς ἀλλὰ πνευματικῶς ἐκδεχόμενοι, καὶ πνεύματι στοιχοῦντες, οὐ δουλεύοντες γράμματι· τὸ γὰρ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ. καὶ προφητῶν ἀγίων τὰ θεῖα κηρύγματα περιέπομεν καὶ ὡς λόγια θεοῦ τὰ παρ' αὐτῶν διακονούμενα προσιέμεθα, αὐτούς τε ἐκείνους διὰ τιμῆς ἔχομεν, οὐ τῷ μὴ σέβειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, ἀλλ' ἀξίους θεοῦ κεκληθῆσθαι καὶ χάριτος μεταλαχόντας τῆς ἐκείθεν καὶ οἰκειότητος διὰ καθαρότητα ψυχῆς τε καὶ σώματος· αὐτίκα γοῦν, ἐπεὶ ταύτης δόξης ἠξίωται, καὶ τὰ ἱερὰ αὐτῶν τιμῶμεν μετὰ τῶν ἄλλων ἀγίων εἰκονίσματα. ἐξ ὧν δείκνυται σαφῶς ὡς ἡμῖν μᾶλλον τὰ προφητῶν καὶ πατέρων ἢ τοῖς εἰς αὐτούς καὶ εἰς θεὸν ἐξυβρίζουσιν διαφέρουσιν. ἐπεὶ οὖν πάσαι φυγοῦσιν ἡμῖν τὴν δεισιδαίμονα πλάνην κεχαρίσται τε καὶ ἐξουσία δέδοται τέκνα θεοῦ γενέσθαι οὐκ ἐξ αἵματος καὶ σαρκός, ἀλλ' ἐκ θεοῦ γεννηθῆναι καὶ θεῖαν ἐπίγνωσιν δεξαμένους προσκυνεῖν καὶ λατρεύειν ἐν ἀληθείᾳ καὶ εἰλικρινείᾳ θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ ἐν τριάδι γνωριζομένῳ καὶ προσκυνουμένῳ, πῶς θεσμούς εἰδώλων καὶ ἐπιτηδεύματα Χριστιανοῖς ἐπικαλεῖν καὶ ἐπιφημίζειν ἀποτολμᾷ ὁ βέβηλος καὶ ἀκάθαρτος; οὗ τῆς πλάνης οὐδεὶς λόγος παραστήσει τὸ ὑπέρογκον. αὕξει δὲ αὐτοῦ μάλιστα τῆς μανίας τὸ μέγεθος, ὅτι εἰδόσιν νόμον λαλῶν τὰ ἐν νόμῳ οὐ προσιέται, ἵνα ὀφθῇ καὶ Ἰουδαίων ἀπειθέστερος καὶ ἀγνωμονέστερος. πλεῖστα γὰρ τῶν ἐν τῷ νόμῳ χειροποίητα τίμια καὶ σεβάσματα παρὰ τοῖς ἐν νόμῳ βιοῦν ἡρημένοις ἐῶμεν λέγειν νῦν, ὡς ὁ Ἰακώβ τὸ πρὶν ὁ πατριάρχης μὴ δὲ τοῦ προστάττοντος δεθηεῖς, εὖνους δὲ καὶ πιστὸς τῷ ἐπιτροπεύοντι φανείς, στήλην ἀλείφει καὶ εἶδος θεοῦ τόπῳ τινὶ προσηγορίαν τίθησιν εἰς τιμὴν τοῦ ὀφθέντος θεοῦ, καὶ ὅ,τι τοῖς ἐγγόνοις τοῖς ἐκείνου μεταταῦτα προστέτακται· μετὰ τὴν Ἰορδάνου διάβασιν δύο λίθους μεγάλους ἑαυτοῖς ἀνιστᾶν καὶ κονιάσαντας γράφειν ἐπ' αὐτῶν τοὺς λόγους τοῦ νόμου, ἔτι μὴν καὶ θυσιαστήριον ἐκ λίθων οἰκοδομεῖν, ἐφ' ᾧ ἀναφέρειν κυρίῳ τὰ ὀλοκαυτώματα, καὶ εἴ τι προσόμοιον γέγραπται· ἃ οὐ πρὸς ἀτιμίας ἀλλὰ πρὸς δόξης θεοῦ ἀνεστηλῶσθαι νενομοθέτηται. ἀλλ' οἷα τὰ κατὰ τὴν σκηνὴν, ἢ κιβωτὸς ἐκείνη τά τε ἐν αὐτῇ ἐντεθησαυρισμένα καὶ τὰ καθύπερθεν ἰδρυμένα χρυσήλατα Χερουβίμ· ἃ δὴ οὐ παρ' Ἰουδαίοις μόνον δεδόξαστο, ἀλλὰ καὶ τῆς χάριτος ὁ κῆρυξ Χερουβὶμ δόξης καλεῖ ἤτοι τὰ δεδοξασμένα. καὶ τὰ μὲν περὶ τὴν σκηνὴν τιμᾶσθαι οὐ κεκώλυται, ἀλλὰ καὶ τοῦ λαοῦ ἕκαστος ἐκ τῆς θύρας τῆς σκηνῆς αὐτοῦ πρὸς αὐτὴν ἀφορῶν προσεκύνει, καθάπερ καὶ ὕστερον κατὰ τὸν Σολομῶντος ναὸν κύκλῳ περιστώτες προσεκύνουν καὶ οὐκ ἀπείργοντο. 164 τὸ μὲν οὖν ποιεῖν παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ γῆ καὶ τοῖς ὕδασι, ὡς οἷα πόρρω θεοῦ ἀπάγον, ἤδη διὰ τῶν νομοθετουμένων εἰκότως ἂν τοῖς παλαιοῖς ἀπείρητο, ὡς ἂν μὴ τῇ κτίσει δι' αὐτῶν προσκυνεῖν καὶ λατρεύειν παρὰ τὸν κτίσαντα μάθοιεν. ἄρτι τῶν εἰδώλων καὶ τῆς εἰδωλικῆς μανίας μετὰ τῆς Αἰγυπτιακῆς δουλείας λελυτρωμένοι, καὶ δεσμοῖς τοῖς ἐκ τοῦ νόμου κατεζεύγνυντο, ἵνα μὴ πρὸς τὴν παρ' Αἰγυπτίους εἰδωλομανίαν παλινοστήσωσιν. ἃ δὲ θεῷ γενέσθαι βουλομένῳ ἦν, ταῦτα δὴ καὶ

ποιεῖσθαι προστέτακται, οἰκιοῦντα θεῶ μαλλον ἢ ἀπάγοντα, ὧν τινα καὶ τίμια εἶναι καὶ σεβάσματα· καὶ ἅγια ἀγίων κέκληται καὶ οὐδὲ πᾶσιν εἰσιτητὰ καὶ βάσιμα. καὶ γὰρ οὖν εἰς τὰ μετὰ τὸ δεύτερον καταπέτασμα μόνῳ τῷ ἀρχιερεῖ ἅπαξ τοῦ ἔνιαυτοῦ εἰσέναι καὶ προσψαύειν ἐφεῖτο τὰς νενομισμένας θυσίας ἐπιτελέσοντι· τοῖς δ' ἄλλοις ἄψαυστα καὶ ἀστιβῆ ὄντα ἐτύγχανεν καὶ τοσοῦτῳ τίμια ὥστε τοὺς μὲν αἰδοῖ καὶ εὐλαβεῖα τῶν ἀγίων προσψαύοντας ἀγιάζεσθαι, τοὺς δὲ θράσει καὶ προπετεῖα προσαπτομένους κολάζεσθαι. καὶ ταῦτα ἡμᾶς ἐμπεδοῖ τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. φησὶ γοῦν τῷ Μωσεῖ χρηματίζων ὁ τῶν ὄλων θεός, ὀπηνίκα τὸ χρῖσμα τὸ ἅγιον τελεῖσθαι διέταπτεν· Καὶ χρίσεις ἐξ αὐτοῦ τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου καὶ τὴν κιβωτὸν τοῦ μαρτυρίου καὶ τὴν τράπεζαν καὶ τὴν λυχνίαν καὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυμιάματος καὶ τὸ θυσιαστήριον τῶν ὀλοκαυτωμάτων καὶ πάντα τὰ σκεύη αὐτῶν καὶ τὸν λουτήρα καὶ τὴν βάσιν αὐτοῦ· καὶ ἀγιάσεις αὐτὰ καὶ ἔσται ἅγια τῶν ἀγίων· καὶ πᾶς ὁ ἀπτόμενος αὐτῶν ἀγιασθήσεται. καὶ Ἀαρὼν καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ χρίσεις καὶ ἀγιάσεις αὐτοὺς ἱερατεύειν μοι. οὕτω μὲν ἐκεῖνα ἅγια καὶ οἱ σεμνότητι προσιέντες ἡγιασμένοι καὶ ἱεροί· ὅποια δὲ τοῖς ἀπαυθαδιζομένοις καὶ καταφρονητικῶς διατεθεῖσιν ἀπήνηκε πρὸς τὰ ἅγια, πάλιν ἐκ τῶν αὐτῶν γραμμάτων εἰσόμεθα· ὡς Ναβὰδ καὶ Ἀβιοὺδ ξένῳ πυρὶ θυμιάσαντες ξένῳ καὶ ἀνηλώθησαν, δι' ὧν ἠσέβησαν κολασθέντες καὶ τὸν αὐτὸν εὐρόντες τῆς ἀπωλείας ὃν καὶ τῆς ἀσεβείας καιρὸν καὶ τόπον. καὶ μὴν καὶ Ἡλεὶ ὁ ἱερεὺς ὕστερον δίκας ὑπὲρ τῆς τῶν παίδων παρανομίας εἰσπράττεται, ὧν εἵνεκεν κατὰ τῶν θυσιῶν ἀπετόλμων, καίτοι οὐκ ἀποδεχόμενος τὴν ἀσέβειαν ἀλλὰ καὶ πολλὰ πολλάκις καὶ ἐπιτιμήσας καὶ νουθετήσας. καὶ Ὀζὰν ἐκεῖνος ὁ τολμητίας ψάυσας τῆς κιβωτοῦ μόνον περισπασθείσης ὑπὸ τοῦ μόσχου, καὶ τῆσδε περισωθείσης, αὐτίκα ὃ γε ἀπώλετο, φυλάσσοντος τῆ κιβωτῷ τοῦ θεοῦ τὸ σεβάσιμον. 165 τοσοῦτου δὴ τετίμηνται τὰ παλαιὰ ἐκεῖνα καὶ οὕτω σεβάσματα τὰ χειροποίητα, καὶ ἅγια ἀγίων γνωρίζεται. ἀλλ' οὗτος ὁ ἐξάγιος οὐδὲ τοῖς ἐν νόμῳ παραμετρεῖσθαι τὰ τῆς χάριτος βούλεται. καὶ τί δεῖ τὰ τῆς χάριτος λέγειν, ὅποτε καὶ εἰς τὸν νόμον αὐτὸν παρανομῶν δείκνυται; μανθανέτωσαν οἱ τούτου νῦν φοιτηταί, οἱ ἐκ τοῦ χριστιανίζειν ἐπὶ τὸ ἰουδαῖζεν μεταταξάμενοι, ὅτι εἰ ὁ νόμος οὐδὲν ἐτελείωσεν, ἐπ' εἰσαγωγῆ δὲ κρείττονος ἐλπίδος, ἧ φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος· Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκός, ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας καὶ περὶ ἁμαρτίας, κατέκρινεν τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῆ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. τοσαύτης δὲ ἔλαχεν τὰ ἐν νόμῳ τῆς σεβασμιότητος. πῶς οὐχὶ πολλῶ τὰ τῆς χάριτος, ἢ καὶ τὸν νόμον τετελείωκεν, ὑψηλότερα τε καὶ σεβασμιώτερα; εἰκότως οὖν ὁ πιστὸς τὸ τέλειόν τε καὶ ἄρτιον καταπλουτήσας ἐν χάριτι, τὰ τῆς χάριτος τιμᾶ σύμβολα. ποῖος οὖν τὸ λοιπὸν νόμος ἐπὶ τὸν νόμον καὶ πρὸ τοῦ νόμου ἀνάγεσθαι κάκεῖθεν ἡμῖν πάλιν πίστιν ἐπικηρύσσεισθαι; ταῦτα πόσην κατηγορίαν οὐ καταχέει τῆς ἀλογίας καὶ ἀπιστίας τοῦ ἄφρονος; τί οὖν ἐδόκει φάσκειν ὁ ἄθλιος πρὸς τὸν εἰρηκότα· Προσκυνήσω πρὸς ναὸν ἁγίόν σου ἐν φόβῳ σου; εἰ μὲν κάκεῖνος ἐν ναῶ χειροποιήτῳ προσεκύνει, οὐκ ἐνδοιαστὸν οἶμαι· ἡμεῖς δὲ τί ποτε ἄλλο μετὰ γε τὴν εἰς θεὸν προσκύνησιν προσκυνοῦμεν; ἢ οὐχὶ τὸ ζωοποιὸν τοῦ Χριστοῦ μνημεῖον χειροποιήτον, ὁ τοῦ τιμίου σταυροῦ τύπος, ἢ τε ἱερὰ τοῦ εὐαγγελίου βίβλος, αὐτὰ τε τὰ θεῖα καὶ ζωοποιὰ μυστήρια, καὶ ὡς συνελόντα εἶπεῖν, οἱ σεπτοὶ τοῦ θεοῦ ναοὶ καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἅπαντα; καὶ ἐπεὶ πατέρες καὶ προφῆται οὐ προσεκύνησαν χειροποίητα, τί δοκεῖ τοῖς ἄφροσιν; πάντως που καὶ ταῦτα ἠτιμωμένα καὶ ἀπροσκύνητα ἀποφανοῦσιν. 166 μάταιον οὖν πόνον ἐν τοῖς προειρημένοις αὐτῷ ἐξαναλώσας, ἐπισυνάπτει τοιαῦτα· Ἄλλ' ἐρεῖς μοι ὅτι "Οἱ πατέρες εἰδῶλα ἐθνῶν ἐβδελύξαντο, ἡμεῖς δὲ τὰς εἰκόνας τῶν ἀγίων ποιοῦμεν εἰς μνημόσυνον αὐτῶν, καὶ εἰς τιμὴν ἐκείνων ταύτας προσκυνοῦμεν." καὶ

πάντως γὰρ ταύτη τῇ ὑποθέσει ἐτόλμησάν τινες ὑμῶν ἔνδον τοῦ ἁγίου οἴκου τὸν τοῖχον κονιάσαντες χρώμασιν διηλλαγμένοι, εἰκόνας ἀνατυπώσαντες Πέτρου καὶ Ἰωάννου καὶ Παύλου, ὡς ὁρῶ κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν ἐκάστης τῶν ψευδωνύμων εἰκόνων ὑπὸ τῆς μωρίας τοῦ ζωγράφου κατὰ τὸν νοῦν αὐτοῦ τυπωθεῖσαν. καὶ πρῶτον μὲν οἱ νομίζοντες ἐν τούτῳ τιμᾶν τοὺς ἀποστόλους, μαθέτωσαν ὅτι ἀντὶ τῆς τιμῆς πλέον αὐτοὺς ἀτιμάζουσιν· Παῦλος γὰρ τὸν ψευδώνυμον ἱερέα ἐνυβρίσας τοῖχον κεκονιαμένον ἀπεφήνατο. οὐκοῦν εἰκόνας αὐτῶν τὰς αὐτῶν ἐντολὰς δι' ἀρετῶν στήσωμεν. ἀλλ' ἐρεῖς ὅτι "Εἰς ὑπόμνησιν τῆς ἰδέας αὐτῶν τὰς εἰκόνας αὐτῶν θεωροῦμεν." καὶ ποῦ γὰρ σοι ταῦτα προεντείλαντο; προητιασάμεθα γὰρ τοὺς τοιούτους ὅτι ἀγνοία φερόμενοι κοπιῶσιν εἰκῆ. ὁ πανταχοῦ διεφθαρμένην τὴν γνώμην ἔχων καὶ νῦν ἐκ τῆς οἰκείας ἀπροσεξίας καὶ δυσβουλίας τὸν τοιοῦτον λογισμὸν ἐπὶ τοῖς παροῦσιν προτίθησιν. εἰ γὰρ μετὴν αὐτῷ εὐθύτητος καὶ γνώμης ὀρθῆς, ἐχρῆν ἂν ἐπιγνόντα ὡς εἰς μνήμην καὶ τιμὴν τῶν ἁγίων παρὰ τῶν πιστῶν τὰ ἀπεικάσματα αὐτῶν γίνονται παύσασθαι τῆς μωρίας καὶ τῆς κατὰ τῶν ἁγίων μανίας· ἀλλὰ πεπεισμένον ἂν εἴη ὡς ταῦτα ὁρῶν καὶ τῆς τιμῆς αὐτοῖς ἤδη βασκαίνων, πλεῖον εἰς ἔχθραν αὐτὸς ἔξεκαίετο. οἱ γὰρ ποιῶντες καὶ τιμῶντες οὐκ ἄφ' ὧν ἐκεῖνος κακῶς ἐγίνωσκεν, ἀλλ' ἄφ' ὧν αὐτοὶ εὐγνωμόνως καὶ πιστῶς διέκειντο, ταῦτ' ἔπραττον. ἀλλ' ἅπαξ τῇ τῶν εἰδώλων προκατισχημένος προλήψει, συνιέναι οὐκ ἠβουλήθη ὅτῳ τρόπῳ καὶ διανοίᾳ καὶ ποιῶσιν καὶ τιμῶσιν Χριστιανοί, οὐδὲ ὅποσον εἰς ἄπειρον καὶ ἀσυγκρίτως ἔχει τὰ ἅγια τῆς τῶν συνηγῶν εἰδώλων βδελυρίας διώκιστο. πόθεν τοῦτο πάσχων; ὅτι τῷ σκότῳ τῆς ἀπιστίας καὶ ἀμαθίας τὴν ψυχὴν περικεχυμένος, οὐκ ἔγνωκεν οὐδὲ συνῆκεν ὅτι οὐδεμία κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος οὐδὲ συγκατάθεσις ναῶ θεοῦ μετὰ εἰδώλων, οὐδὲ ὅτι πρὸς οἰκουμένην ὄλην καὶ ἐκκλησίαν καθολικὴν ἀπὸ περάτων γῆς εἰς πέρατα διήκουσαν εὐθυτάτη δόξη καὶ θεοπρεπεῖ κατηρτισμένην ἀντιπαρατάττεται. ἐντεῦθεν οἶμαι καὶ πρὸς ἡδονὴν τὸν λόγον καὶ χάριν οἱ τοῦ ἀνοσίου φοιτηταὶ προσδέξονται, πλείστην ὄσσην κατὰ τῶν θεοφόρων πατέρων ἡμῶν τὴν διαβολὴν καὶ κατηγορίαν κατασκευάζοντα· ὅτι ὁ μὲν τὴν τοῦ μεγάλου Παύλου τοῦ ἀποστόλου εἰκόνα κατ' ὀφθαλμοὺς αἰεὶ προκειμένην ἔχων σεμνῶς τε περιέπων ἐτίμα, ὁ δὲ καὶ τοῖς ζωγράφοις παρεκελεύετο τῶν μαρτύρων ἀνιστᾶν τὰ ὁμοιώματα, καὶ ἄλλος ὁρῶν ἐν τοίχοις γεγραμμένας, κατανύξεως καὶ ὠφελείας πλήρης ἐγίνετο· περὶ ὧν διαφόρως προλέλεκται. ἄξιον δὲ τῆς ἐκείνου ἀφροσύνης καὶ τῆς τῶν παραδεδεγμένων ἀναισθησίας ὃ παρείληφεν ἐπὶ καθαιρέσει τῶν ἱερῶν ἐπιχείρημα· ὃ ἐστὶν τὸν Παῦλον τοῖχον κεκονιαμένον τὸν ἀρχιερέα ἀποφῆναι. τί γὰρ τοῦτο πρὸς τὸν μάταιον αὐτοῦ συνοίσειν σκοπὸν ἠδύνατο; ἔδει γὰρ αὐτόν, εἴπερ ἀσεβεῖν ἐξῆν, τοὺς ἱεροὺς οἴκους ὅλους καὶ αὐτὰ τὰ θυσιαστήρια ἐκ τούτου καταστρέφεσθαι δογματίζειν (ὅπερ οἰκειότερόν τε καὶ ἐγγύτερον), εἴ γε ἐκ τοίχων κεκονιαμένων ἰδρυμένα συνέστηκεν, ὡς ἂν μὴ εἰκονίσματα μόνον ἀλλὰ καὶ οἱ τύποι τοῦ ζωοποιῦ σταυροῦ καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, ὅσα μάλιστα διὰ χρωμάτων καὶ ὕλης ἐτέρας ὅποιασοῦν ἐμπρέποι, ῥαδίως μάλα συνεξαφανίζοιτο. τί οὖν ἐντεῦθεν ἀπαντήσῃ τῷ ἄφρονι; ἐπειδὴ καὶ τις τῶν ἀποστόλων ἕτερος ἀσεβεῖς τινὰς καὶ φαύλους ἄνδρας δένδρεσι φθινοπορινοῖς καὶ ἀκάρποις συνέβαλεν, διατοῦτο ἔτι ἄρα καὶ πᾶν δένδρον ἐκτέμνειν σπουδάσομεν; ἢ καὶ τοὺς τῶν δένδρων καρποὺς βδελυξόμεθα; ἢ ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς ταλανίζων τοὺς Φαρισαίους τάφοις κεκονιαμένοις ἀφομοιοῖ, ταύτη τοὺς τῶν ἁγίων τάφους ἅπαντας ἀνορύξομεν; πόσης ταῦτα γέμει τῆς ἀλογίας καὶ τῆς τοῦ ἄφρονος ἠλιθιότητος. ἀλλ' ἐξ ὧν πλέον τὸ ἄχθος αὐτῷ περιεγίνετο, ἐπ' ἐκείνοις δὴ καὶ τὸ ἔχθος κεκτημένος τὴν γλῶσσαν τὴν μιὰν ἐπαφίησιν· λυσσώντων οὖν καὶ μεμνηότων οἱ λόγοι οὐδὲν ἀπεοίκασιν. τί γὰρ ἂν ἔφησεν ὅποτε τὸν Παῦλον ἀπολογούμενον πρὸς τὸν ἀρχιερέα ἐκεῖνον ἑώρα καὶ πάνυ τὴν ὕβριν τὴν εἰς αὐτὸν θεραπεύοντα; οὐκοῦν συνάγεται

πάντοθεν ὡς οὐδὲν πρὸς συνηγορίαν τῆς ματαιότητος τοῦ ἄφρονος οἱ προκείμενοι λόγοι αὐτῶ χρησιμεύοιεν. ψευδωνύμους δὲ καλεῖ τὰς ἱεράς εἰκόνας, ἀναιρεῖν διὰ τούτου τὸν λόγον τῶν ἀρχετύπων πειρώμενος· γὰρ ψευδεῖς, ὡς ῥετο, ὀνομάζονται, οὐκ ἔνι παράδειγμα πρὸς ὃ ἂν τις ταῖς ἀληθείαις αὐτὰς ἀπεικάσειεν, ἵνα τοῖς προσέχουσιν τῶν εἰδώλων τῇ ματαιότητι τὰ Χριστιανῶν παραθεῖς, φασματώδη καὶ ἀνύπαρκτα ὡσαύτως ἐκείνοις τό γε ἐπ' αὐτὸν τὰ καθ' ἡμᾶς ἀποφήνη μυστήρια, ὥστε καὶ τοὺς τῆς σαρκώσεως τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ λόγους καὶ τοὺς τῶν μαρτύρων ἀγῶνας σκηνην θεῖναι κενούς τε καὶ εἰκῆ τῷ βίῳ προσαδομένους καταδειξαι· περὶ ὧν πλατύτερον ἐν τοῖς ἐπάνω εἴρηται. 167 ἐπὶ τούτοις φησὶν· ἄλλ' ἔρεῖς ὅτι "Εἰς ὑπόμνησιν τῆς ἰδέας αὐτῶν τὰς εἰκόνας αὐτῶν θεωροῦμεν." Ὁ ἐροῦμεν καὶ ἡμεῖς ὅτι ἐπὶ τῆς τοῦ θεοῦ λόγου ἐνανθρωπήσεως κακῶς καὶ ἀθέως τὸ ἀκατάληπτον προχειρίζη, τὴν σάρκα μετὰ τῆς οἰκονομίας ὅλης τέλεον παραιτούμενος· ἐπὶ δὲ τῶν ἀγίων ποῖον ἔξεις ἀκατάληπτου ἢ ἄλλου τινὸς ἐτέρου λόγον, ὃς κωλύσει τὸ εἰκονίζεσθαι; καὶ ποῦ γάρ σοι ταῦτα προενετείλαντο; φησὶν. συνιδεῖν ἔξεστιν ὡς πανταχοῦ πρὸς εἶδωλα ἀπάγεται, καὶ εἰδώλοις συμφερόμενος οὐκ ἀπολήγει, εἰκόνων ἀγίων ἔνεκεν ὑπολαμβάνων. ὧν τί ἀνοητότερον ἢ ματαιότερον, ὡς τὰ ἐξῆς δείκνυσιν; προητιασάμεθα γάρ, ἔφη, τοὺς τοιοῦτους, ὅτι ἀγνοία φερόμενοι κοπιῶσιν εἰκῆ. ἡμῖν μὲν οὖν εἰδώλων χάριν λόγος οὐδεὶς· εἰ δὲ τις ὅποι οἱ ἅγιοι ἐνετείλαντο ἐπιζητῶν διαποροίη, ἐκ τῶν ἱστορουμένων καὶ προγεγραμμένων εἴσεται ὡς παρὰ ἀποστόλων ταῦτα ἐπιτέτραπται. εἰ δὲ καὶ περὶ ταῦτα ἀναδύεται, εὐκαίρως ἀκούσεται ὅτι οὐδὲ τὸ μὴ ποιεῖν ἢ μὴ προσκυνεῖν εἰκόνη Χριστοῦ ἢ εἰδώλων καλεῖν προσηγορίαν παρηγγύησαν· καὶ κρατεῖται ἢ πίστις καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀγίους σέβας, καθὼς πιστοὶ γεραίροντες εἰκονίζουσιν. 168 ἀπέρρηκται οὖν ὁ ἀνόσιος πάντοθεν τῆς τῶν ἀγίων πατέρων δόξης καὶ παντὸς τοῦ τῆς ἐκκλησίας πληρώματος ἡλλοτριῶται. ποῦ ποτε ἄρα εἰσὶν οἱ λέγοντες εἶδωλα φεισάμενοι τὰ ἅγια εἰπεῖν καὶ πᾶσαν τὴν κατὰ τῆς ἐκκλησίας ὁρμὴν ἐκ τῆς τῶν εἰδώλων ποιούμενοι προχειρίσεως; ἐπειδὴ δὲ ὀρώμεν ὃν οἱ τῆς πλάνης ταύτης κατάρξαντες Θεόδοτον Ἀγκύρας ἐπίσκοπον κεχειροτονήκασιν κἀνθάδε φθεγγόμενον (ἐξ ἑνὸς γὰρ καὶ τοῦ αὐτοῦ βορβορώδους λάκκου τὸ δυσῶδες τῆς βδελυρίας ἐκδίδεται· ἤδη δὲ ἐν τοῖς φθάσασιν τὰ ἐκείνου ἐλήλεγκται), ὡς ἐφ' ὁμοίοις τοῖς ἀσεβήμασιν προηγμένα καὶ τὰ παρόντα συναπελέγχεται, περιττόν τι λέγειν ἀδολεσχεῖν ἡγούμεθα. διὸ ἐπὶ τοῖς προκειμένοις εὐθύς μετοιχόμεθα. φάσκει γὰρ οὕτως· Οἶδαμεν γάρ φησιν Ἰωάννης, ὅτι ὅταν φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα. καὶ Παῦλος δὲ τοὺς ἀγίους συμμόρφους τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ἐκήρυξεν. ἐκ τῆς τῶν μελλόντων δόξης καὶ τῆς πρὸς θεὸν ὁμοιότητος τὸ αἰσχρὸν ἐνταῦθα ἐπινέμει τοῖς ἀγίοις καὶ ἄδοξον, καὶ εἰδωλικούς ἐπεισκρίνει θεσμούς, εἰς τὰς ἱεράς αὐτῶν ἀφυβρίζων μνήμας· ἐξ ὧν τὸ εἰς αὐτοὺς μῖσος ἐνδείκνυται. εἰ γὰρ σκιὰν γοῦν εὐνοίας τῆς πρὸς αὐτοὺς διέσωζεν, ἐκ τῆς τῶν ὁμοιωμάτων αὐτῶν τιμῆς ἐμφανῆ ἑαυτὸν καθίστη· νῦν δὲ πρὸς τὸναντίον ἅπαν ἵεται. ταῦτα δὲ πρὸς τῷ ἀσεβεῖ καὶ τὸ γελοῖον ἔχει. τίς γὰρ τῶν σωφρονούντων ἀφ' ὧν μέλλοι συμβήσεσθαι γράφειν ἢ ἱστορεῖν πειραθείη; οὐ γὰρ οἷοι μέλλουσιν ἔσεσθαι οἱ ἱστορούμενοι, ἀλλ' ὅποιοι νῦν εἰσιν ἢ ὑπῆρξαν ποτε γράφονται εἰδὸς τε καὶ πρᾶξιν· παρά τε τῶν ἑωρακότων παρά τε τῶν ἀκηκοότων (ἐπεὶ οὕτω γε καὶ ἄπερ ἐν ταῖς βίβλοις αὐτῶν ἀναγέγραπται) διαγεγράφεται· ὅτι οὐκ ἐκ τῶν μελλόντων αὐτοῖς λαμπρῶν ἀλλ' ἐκ τῶν παρωχηκότων ἐπιπόνων καὶ σκυθρωπῶν ἀνεγράφησαν, ἐν οἷς διὰ πάσης αἰκίας καὶ μυρίων θανάτων ἡγμένοι τὰ παρόντα κατέλυσαν· ἐξ ὧν καὶ ἡ μέλλουσα φαιδρότης αὐτοῖς καὶ δόξα παρὰ τῷ ἀθλοθέτη περιγενήσεται θεῷ. ἀλλὰ καὶ Παῦλος, φησὶν, τοὺς ἀγίους συμμόρφους τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ἐκήρυξεν. ὁ τῆς ἀληθείας παραχαράκτης καὶ τοῦ ἀποστολικοῦ γράμματος ἱερόσυλος, καὶ τὸν ἦχον αὐτὸν τοῦ τῆς εἰκόνης ὀνόματος ὡς πολέμιον

ἀποστρέφεται, καίτοι οὐδὲν συντεῖνον ἐνταῦθα πρὸς τὰ χειρόκμητα. οὐχ' ὧδε γὰρ ὁ Παῦλος ἔφη, ἀλλὰ συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ· οὐ μὴν οὐδέ γε περὶ τῆς μελλούσης καταστάσεως ταῦτα εἴρηται, τῶν δὲ ἐνταῦθα καὶ ἐν τῇ χάριτι πεπιστευκότων ἕνεκεν. 169 κἀντεῦθεν οὖν πάλιν ψεύστην καὶ ἀλαζόνα καὶ πάσης ἐκκλησιαστικῆς ἐπιστήμης ἀμέθεκτον καταθρήσομεν καὶ ἀλλότριον. καὶ τοῦτο πάλιν ἐκ τῶν συνηγορούντων· ὁποῖον γὰρ περὶ γε τούτων τῶν διδασκάλων ὑπάρχει τῆς ἐκκλησίας τὸ φρόνημα, ἀκούειν πάρεστιν. ἐρεῖ γοῦν ὁ μέγας Ἰωάννης ὁ τῆς βασιλίδος ἀρχιερεὺς ἐπ' αὐτῆς λέξεως ὧδε· Ὅπερ ὁ μονογενὴς ἦν φύσει, τοῦτο καὶ αὐτοὶ γεγόνασιν κατὰ χάριν· ὃ ἔστιν, σύμμορφοι καὶ συγγενεῖς ἀπεδείχθησαν ὡς ἀδελφοὶ τοῦ πρωτοτόκου. ταῦτα δὲ πάντα περὶ τῆς οἰκονομίας εἴρηται· καθὸ γὰρ θεός, μονογενής. οὐ μόνον δὲ ἐκ τούτων τοῦ θεοῦ τὴν κηδεμονίαν γινώσκομεν, ἀλλὰ καὶ τῷ ἄνωθεν αὐτὰ προτετυπῶσθαι οὕτως, καὶ προτοῦ δῶμεν ἑαυτῶν πείραν· δι' ἧς οἱ ἄνθρωποι πείραν λαμβάνουσιν τῆς γνώμης ἀπὸ τῶν πραγμάτων· τούτους δὲ ἐδικαίωσεν διὰ τοῦ λουτροῦ, ἐδόξασεν δὲ διὰ τῶν χαρισμάτων καὶ τῆς υἰοθεσίας. 170 συμφθεγγέσθω τούτοις καὶ ὁ ἀοίδιμος Κύριλλος ὁ τῆς μεγάλης Ἀλεξάνδρου ἱεράρχης· Οὗτοι τετίμηνται καὶ μεμενήκασιν, οἳ καὶ προεγνώσθησαν ὡς ἔσονται σύμμορφοι τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. ὅσοι οὖν τῶν σαρκικῶν ὑπεράνω γεγόνασιν, ἔχοντες ἐν οὐρανῷ τὸ πολίτευμα, οὗτοι τὴν εἰκόνα μεμίμηται τοῦ Χριστοῦ, τοῦτ' ἔστιν τὴν ἐν ἀγιασμῷ ζωὴν, τὴν ἀμώμητον εἰς ἅπαντα πολιτείαν. οὕτω μὲν οὖν τὰ τῆς ἀποστολικῆς διανοίας οἱ ἱεροκήρυκες ἐξηγήσθησαν. περὶ γὰρ τῆς κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα τῶν ἀγίων λαμπρότητος ἐτέρωθί που ὁ ἀπόστολος διαλέγεται. γράφει γὰρ τοῦτο Φιλιππησίοις· Ἡμῶν δὲ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ἔστιν, ἐξ οὗ καὶ σωτήρα ἀπεκδεχόμεθα Ἰησοῦν τὸν Χριστόν, ὃς μετασχηματίζει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ. 171 ὁ δὲ τῆς ἀποστατικῆς παρανοίας εἰσηγητὴς τοῖς προηγουμένοις παρατίθεται ταῦτα· Πῶς οὖν τοὺς ἐν δόξῃ μέλλοντας φαιδρύνεσθαι ἀγίους ἐν ἀδόξῳ καὶ νεκρῷ καὶ ἀλάλῳ θέλεις ὄραν, τοῦ κυρίου λέγοντος περὶ αὐτῶν· Ἔσονται γὰρ φησιν, ὡς ἄγγελοι θεοῦ; πῶς οὖν καὶ ἡμεῖς τούτοις ἀρμοσόμεθα; ἐπειδὴ τοίνυν ἀπὸ τῶν μελλόντων ὁ γεννάδας οὕτωσ' ἂν παρόντα διατίθεσθαι βούλεται, τοιαῦτα καὶ ἡμεῖς πρὸς αὐτὸν ἐροῦμεν, ὅτι οὐκ ἂν ὧν κακῶς καὶ δυσσεβῶς ζῶν ἔλεγε, ἐπειδὴ τεθνήξεσθαι ἔμελλες, ἤδη σοι προσέξομεν, ἀλλ' ἂν ὧν τεθνηξόμενος ἄφρονος μένειν ἔμελλες, νεκρωμένον ψυχῇ τε καὶ σώματι ἀπολείπομεν μὴ φθεγγόμενον· ὅθεν ἡμῖν μὲν καὶ πᾶσιν τοῖς λόγου ζωῆς μετέχουσιν, νεκροῖς καὶ ἀζώητοις ἀνθυποφέρειν λόγος οὐδεὶς. ἡνίκα δ' οὖν ὀρῶμεν ὡς ὁ ἄζως οὗτος καὶ νεκρὸς λόγος νεκροποιὸς καὶ φθοροποιὸς τοῖς προσέχουσι γίνεται, νεκροῦν εἰδῶς ψυχὴν καὶ παραπέμπειν εἰς γέενναν, ὅπως αὐτοὺς τῆς εἰς Αἴδου φερούσης, εἰ βούλοιντο, ἀπαγάγωμεν καὶ πρὸς ζῶσαν ὁδὸν ποδηγήσωμεν, φέρε δὴ τοιαῦτα λέγωμεν, τὸ πονηρὸν ἀπογυμνοῦντες φρόνημα. τοῖς παρ' Ἑλλησιν ξοάνοις καὶ ἔθνεσιν παραπλησίως τὰ καθ' ἡμᾶς ἅγια τῷ νεκρῷ καὶ ἀδόξῳ καὶ ἀλάλῳ ὁ ἐξάγιος τίθεται, ἵνα μὴ δὲ Χριστιανισμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ τὸ διηλλαγμένον δοίη, ὅτι τοι τὰ εἰδῶλα τῶν ἐθνῶν στόμα ἔχουσιν καὶ οὐ λαλήσουσιν καὶ ὅσα ἄλλα ὁ μέγας τούτων καταψάλλει Δαυΐδ. τί οὖν ἐδόκει ταῦτα λέγοντι περὶ γε τῶν ἐπ' ὀνόματι τῶν ἀγίων παρ' ἡμῖν δεδομημένων ἱερῶν ναῶν; ὡς φευκτοὶ πάντως καὶ ἀπόπτυστοι, ὅτι ἄλαλοι ἤδη λοιπὸν καὶ ἄδοξοι, καὶ πολλῶν γε μᾶλλον αἱ τῶν εὐαγγελίων ἀγιόγραφοι δέλτοι αἱ τε τοῖς τῶν ἀγίων μέχρις αἵματος ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνας καὶ τὴν ἀγγελικὴν πολιτείαν ὑπαγορεύουσαι· ἄρα οὖν βδελυκτότεραι καὶ ἀδοξότεραι, ὅτι τῷ ὄντι ἐκ νεκρῶν καὶ ἀψύχων σωμάτων κατεσκευάσθησαν; ἐντεῦθεν λοιπὸν καὶ τὰ ἱερὰ τούτων λείψανα ἠτιμωμένα καὶ αἱ πρεσβεῖαι παρ' αὐτοῖς ἀπόπεμπτοι. ἀλλ' οὐκ ἐφρόνησεν συνιέναι ὁ ἄφρων ὅτι καθάπερ τὰ ἐν βίβλοις γραφόμενα ταῖς ἀκοαῖς τῶν ἀκροωμένων

παραναγινωσκόμενα ἐνσημαίνεται, οὕτω καὶ τὰ ἐν πίναξιν ἐντυπούμενα ταῖς τῶν ὀρώντων ὄψεσιν ἐναποτίθεται. εἰ δὲ ναοῦ λόγος οὐδεὶς ὃν οὐ στέφει ἄγαλμα (καὶ καλῶς γε τοῦτο ἱερῶ ἀνδρὶ εἴρηται), λόγοι ἄρα καὶ ταῦτα τῶν καθ' οὓς ἴδρυνται καὶ περιστέφουσι τόπων καὶ οὐκ ἄλλα, εἰ καὶ καθ' ἑαυτὰ οὕτως ἔχει (ἐπεὶ οὕτω γε καὶ οἱ λόγοι ἄλλοι), ἀλλὰ σιωπῶντες γίνονται κήρυκες ὧν τὴν μνήμην καὶ τὸν λόγον ἐν τῷ κρυφίῳ καὶ ἀπορρήτῳ τῆς ψυχῆς ταμιεῖω ἐγκατατίθενται, καὶ τίμιά γε καὶ ἔνδοξα διὰ τὰ ὑπ' αὐτῶν τίμιά τε καὶ ἔνδοξα σημαίνόμενα. 172 ἀλλ' ἴδωμεν εἰ τοῦ ἱεροῦ Ἐπιφανίου ταῦτα σπέρματα, τοῖς γνησίοις αὐτοῦ καὶ οἰκείοις παραβάλλοντες λόγοις. φησὶν οὖν ἐν τοῖς κατὰ αἰρέσεων συντεταγμένοις βιβλίοις αὐτῶ, ἐν οἷς κατὰ Κολλυριτῶν διαλέγεται, εἰδώλων ἕνεκεν διαλαμβάνων, γυναικῶν τινῶν κολλυρίδα ἐπ' ὀνόματι τῆς ἀγίας θεομήτορος προσφερουσῶν. Πόθεν οὐκ εἰδωλοποιὸν τὸ ἐπιτήδευμα καὶ τὸ ἐγχείρημα διαβολικόν; προφάσει γὰρ διαβόλω ἀεὶ ὑπεισδύνων τὴν διάνοιαν ὁ διάβολος τῶν ἀνθρώπων, τὴν θνητὴν φύσιν θεοποιῶν εἰς ὀφθαλμοὺς ἀνθρώπων, ἀνδρείκελα ἀγάλματα διὰ ποικιλίας τεχνῶν διέγραψεν. καὶ τεθνήκασιν μὲν οἱ προσκυνούμενοι, τὰ δὲ τούτων ἀγάλματα μηδέποτε ζήσαντα (οὔτε γὰρ νεκρὰ δύνανται λέγεσθαι τὰ μηδέποτε ζήσαντα) προσκυνητὰ παρειαγούσιν, διαμοιχευσάσης διανοίας ἀπὸ τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου θεοῦ, ὡς ἡ πολυκοινὸς πόρνη ἐπὶ πολλὴν ἀτοπίαν πολυμιξίας ἐρεθισθεῖσα καὶ τὸ σωφρονεῖν ἀποτριψαμένη τῆς τοῦ ἐνὸς ἀνδρὸς εὐνομίας. ναὶ μὴν ἅγιον ἦν τὸ σῶμα τῆς Μαρίας, οὐ μὴν θεός· ναὶ δὴ θεοτόκος ἦν ἡ παρθένος καὶ τετιμημένη, ἀλλ' οὐκ εἰς προσκύνησιν ἡμῖν δοθεῖσα, ἀλλὰ προσκυνούσα τὸν ἐξ αὐτῆς σαρκὶ γεγεννημένον, ἀπ' οὐρανῶν δὲ ἐκ κόλπων πατρῶων παραγενόμενον. καὶ τὰ μὲν Ἐπιφανίου τοιαῦτα· ἐν οἷς τῆς μὲν γυναικειᾶς καταγορεύει ἀπλότητος, εὐάλωτον πρὸς ἐξαπάτην ἀρχήθεν ἐχούσης τὴν φύσιν· οὐ μὴν Χριστιανούς ἐκκεκλικότας κατατιτᾶται πρὸς εἰδῶλα, ὡσπερ οὐδὲ ἐν ἄλλοις γνησίοις αὐτοῦ βιβλίοις τὸ τοιοῦτον καταληφθήσεται. ἀλλὰ πῶς τοῖς πανταχοῦ τὰ νεκρὰ προσφερομένοις συμφθέγγοιτο, ἐπεὶ μὴ ἀξιοῖ νεκρὰ τὰ εἰδῶλα λέγεσθαι τῷ μὴ δὲ ζῆσαι ἤδη ποτέ; εἰ γοῦν κάκεῖνα Ἐπιφανίου δοίη τις, εἰς ἀντίφασιν τὸν ἄνδρα περιαγαγεῖν ἀναγκασθήσεται καὶ τὰναντία ἑαυτῷ ἀποφαινόμενον, ὅπερ καὶ λέγειν ἄτοπον. καὶ ὁ τούτων ἀτοπώτερον· εἰ γὰρ τεθνήκασιν οἱ προσκυνούμενοι, ἐκβιασθήσεται ὅσον ἐπὶ τῷ λόγῳ τούτῳ ἐν τοῖς τεθνεῶσιν καὶ νεκροῖς ἔτι οὖσιν συγκαταριθμεῖν τὸν Χριστόν, πρὸς δὲ γε καὶ τοὺς θεῖους ἀγγέλους, καὶ μήποτε ζῆν ἀποφαίνεσθαι, εἴπερ εἷς ἦν καὶ ὁ αὐτὸς ὁ ταῦτα κάκεῖνα λέγων καὶ εἰδώλοις ἐν ἴσῳ τιθεὶς τὰ παρὰ Χριστιανοῖς τιμώμενα. τοῦτο δὲ οὐδ' ἂν οἱ ἀλιτήριοι προσφθέγγασθαι τολμήσειαν δαίμονες, ἐπιστατέον δὲ ὅτι ὁ ἀληθὴς Ἐπιφάνιος τὴν ἐν τοῖς ἀγάλμασιν προσκύνησιν ἐπὶ τοὺς ὧν εἰσὶν ἐκτυπώματα ἀναφέρει, εἰδὼς καὶ αὐτὸς ὅτι τὸ εἰς τὴν εἰκόνα δρώμενον ἐπὶ τὸ πρωτότυπον ἀναβαίνει. 173 δῆλον οὖν καὶ ἐντεῦθεν ὡς οὐκ ἔστιν ὁ τὴν δυσφημίαν ταύτην κατὰ τῶν ἀγίων συντιθεὶς ὁ ἱερὸς Ἐπιφάνιος, Εὐσέβιος δὲ ἡμῖν ἄλλος παραναφαίνεται· οὗ τὴν μὲν προσηγορίαν ὑπεκράτησαν, οὐδαμοῦ μνήμης ἐν τῷ ἀξιαγαστῷ αὐτῶν τούτῳ ὄρω ἀξιώσαντες, καίτοι τῆς ἀποστασίας διδάσκαλον καὶ διδασκάλων τὸν ἡγεμόνα καὶ κορυφαῖον ἔχοντες, τὴν δὲ κατὰ τῆς θείας οἰκονομίας Χριστοῦ ἀπέχθειαν δημοσιεύουσιν· σύμφηφος γὰρ ἐν τούτοις καὶ ὁμογνώμων, ἐπεὶ τῆς Ἀρειανικῆς τε καὶ Ἰουδαϊκῆς φατρίας ἔτι μὴν καὶ τῆς Μανιχαϊκῆς ἀθείας θιασῶται τυγχάνουσιν. καὶ τοῦτο δείκνυται ἐν οἷς τὰ παραπλήσια πρὸς τὴν βασιλίδαν Κωσταντιάν ἐν τῷ κατὰ τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ σωτῆρος γενόμενος τόπῳ γράφει. προδιαλαβὼν γὰρ περὶ τῶν κατὰ Χριστόν φύσεων, ἐφ' ὧν τὴν ἀνάκρασιν καὶ σύγχυσιν παρὰ τὸ δόγμα τῆς ἐκκλησίας κακῶς δοξάζει, ἐπάγει εὐθύς· Ὅτε τὸ μὲν πρόσωπον αὐτοῦ ἀπήστραψεν ὡς ὁ ἥλιος, τὰ δὲ ἱμάτια ὡς τὸ φῶς. τίς οὖν τῆς τοσαύτης ἀξίας τε καὶ δόξης τὰς ἀποστιλβούσας καὶ ἀπαστραπτούσας μαρμαρυγὰς οἷός τε ἂν εἶη καταχαράξαι νεκροῖς καὶ ἀψύχοις

χρώμασιν καὶ σκιογραφίαις; προῖων δὲ αὐτός, ἔνθα τὰ ἡμέτερα τοῖς ἀπίστοις ἔθνεσιν ὡσαύτως ἔχειν τερατολογεῖ, τοιαῦτα χριστομαχῶν διέξεισιν· Εἰ μὴ τοῖς ἀπίστοις ἔθνεσιν ὁμοίως τὰ μηδαμῆ μηδαμῶς εἰκότα ἑαυτῷ τις ἀναζωγραφῆσειεν, ὡσπερ γραφεὺς μηδὲν εἰκότα γράφων· τοιαῦτα γὰρ κάκεῖνοι ἂν εἰδωλοποιοῦντες, εἴποτε θεόν, ὡς ἡγοῦνται, ἢ τινα, ὡς ἂν φαῖεν, ἠρώων, ἢ τι τῶν τοιούτων πλάττειν καὶ ἀπεικάζειν ἐθέλοιεν, οὐδὲν ὅμοιον· οὐδὲ γὰρ οἰοί τε ὄντες γράφειν, ἀλλόκοτα σκιαγραφοῦσιν, ἀνδρείκελα σχήματα διαχαράττοντες. ὁρᾶτε τὴν συμφωνίαν; ὁρᾶτε τὴν πονηρὰν συνδρομὴν καὶ συναυλίαν περὶ τὴν τῶν νεκρῶν ὀνομασίαν; ὅπως ἀλλήλοις ὁμορροθοῦντες καὶ συμβαίνοντες; ὅπως συνέριθοι καὶ συνήγοροι τὴν κακίαν ὑπάρχοντες τὴν κατὰ τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας συνεσκευάσαντο κατηγορίαν; ἤδη δὲ καὶ ἐν ἑτέροις πλείοσιν, εἴ τις τῆς μοχθηρᾶς ταύτης συζυγίας τὰς θεοστυγεῖς δόξας διερευνήσοιτο, ῥᾶστα ἂν καταλήψεται οὐκ Ἐπιφανίῳ μόνῳ ἀλλὰ δὴ καὶ παντὶ τῷ τῆς ἐκκλησίας ἀντικαθισταμένους δόγματι καὶ φρονήματι. 174 ἀλλ' ἐπὶ τὰ λοιπὰ τοῦ ἄφρονος μέτειμι, ἔνθα φράζει· Πῶς δὲ καὶ ἀγγέλους πνεύματα ὑπάρχοντας καὶ αἰεὶ ζῶντας ἐν νεκροῖς γράφων προσκυνεῖς, τοῦ προφήτου λέγοντος· Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα; τίς οὐ συνήσει ὡς οὐκ ἔστιν Ἐπιφανίου ταῦτα δὴ τὰ ληρήματα, ἄνπερ μὴ λίαν ἐριστικός ἢ καὶ φιλόνεικος; οὐδὲ γὰρ ἀγνοεῖν φαμέν Ἐπιφάνιον τὴν τῶν χρυσοτεύκτων Χερουβὶμ ποιήσιν, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ἅτε ἐξ Ἰουδαίων ὄντα καὶ τὰ κατὰ τὴν παλαιὰν σκηνὴν ἀναγεγραμμένα εὖ μάλα διησκημένον, ἄνωθεν δὲ τὴν κλῆσιν καὶ αὐτὸν ἐσχηκότα ἐπὶ τὰ Χριστιανῶν μετατάξασθαι, εἴπερ μὴ ψευδοεπεῖν ὑποληπτέον τὰ κατὰ τὸν βίον αὐτοῦ συγγεγραμμένα. οὗτος δὲ ὁ τῶν πικρῶν τούτων ζιζανίων σπορεὺς δοκεῖ μὲν ἐν τοῖς περὶ ἀγγέλων αὐτῷ λεγομένοις τὸν προφήτην ἀποδέχεσθαι, κατηγορεῖ δὲ θεοῦ, κατηγορεῖ δὲ καὶ Μωσέως, τοῦ μὲν ὡς μάτην νομοθετήσαντος ἃ μὴ θεμιτὸν ᾤετο, τοῦ δὲ ὡς εἰκῆ ὑπηρετησαμένου ἐν τῇ τῶν Χερουβὶμ ποιήσει, ὅτι τε πεποίηκεν καὶ ὅτι νεκρὰ καὶ ἐκ νεκρᾶς ὕλης τοῦ χρυσοῦ ἐκτετορνευμένου τὸ ἔλασμα καὶ τᾶλλα ὅσα κατὰ τὴν σκηνὴν ἐκείνην τὴν παλαιὰν διατέτακται. πολλοῦ δ' ἂν ἦν ἄξιος, εἰ τῷ γράμματι γοῦν καὶ τοῖς τμηκαῦτα νενομισμένοις ἐπεπολίτετο· ὁ δὲ γὰρ καὶ Ἰουδαϊκῆς πολιτείας μακρὰν ἀπεκέκριτο, συνιδεῖν οὐκ ἐθελήσας ὅτι ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα, οὗτος καὶ τῷ οἰκείῳ θεράποντι Μωσεῖ ἐκεῖνα πάντα κατασκευάσαι καθ' ὃν τύπον ἐν τῷ ὄρει δέδεικται παρηγγύησεν. ἃ δὴ καὶ Παῦλος ἀγίων ἅγια καλεῖ καὶ Χερουβὶμ δόξης ἤτοι δεδοξασμένα· καὶ γὰρ πολλῆς δόξης ἤξιώτο τοῖς κατὰ τὴν σκηνὴν ἐνδοτέροις μάλιστα συνοῦσιν ὁμοῦ. μάχεται δὲ ὁ δύστηνος οὗτος καὶ πάσῃ μὲν τῇ ἐκκλησίᾳ ἅμα καὶ τῇ ἀληθείᾳ, μάχεται δὲ οὐχ' ἥκιστα τῷ συμπαραληφθέντι παρὰ τῶν ματαίων συνηγόρῳ· ὅς οὐ συνήγορος, κατήγορος δὲ δεινὸς τῆς συμμορίας αὐτῶν ἐκβεβηκώς. Ἰωάννης δ' οὗτός ἐστιν ὁ κλεινὸς τῆς ἐκκλησίας καθηγεμών, ὅς ἀντὶ πολλῶν ἡμῖν ἐξαρκῶν ἐπιρραπίσει καὶ παιδεύσει τοὺς ἄφρονας, τοιάδε τινὰ ἐν τῷ εἰς τὸ ἔνδυμα τοῦ ἱερέως λόγῳ διεξιῶν· Ἐγὼ καὶ τὴν κηρόχυτον ἠγάπησα γραφὴν εὐσεβείας πεπληρωμένην· εἶδον γὰρ ἄγγελον ἐν εἰκόνι ἐλαύνοντα βαρβάρων νέφη· εἶδον πατούμενα βαρβάρων φῦλα καὶ τὸν Δαυὶδ ἀληθεύοντα· Κύριε ἐν τῇ πόλει σου τὴν εἰκόνα αὐτῶν ἐξουδενώσεις. 175 μόλις δὲ τῆς εἰς τοὺς ἁγίους κορεσθεῖς παροινίας κατὰ τοῦ τῶν ἀγίων θεοῦ τὴν θεομάχον γλώσσαν ὁ θεοστυγῆς καθοπλίζει καὶ κατὰ τῆς τοῦ μονογενοῦς οἰκονομίας ἐπιλυττᾷ καὶ ὁ μείζον εἰς παρανομίαν ἀποτολμᾷ καὶ λέγει· Ἦκουσα δὲ ὅτι καὶ τὸν ἀκατάληπτον υἱὸν τοῦ θεοῦ τινὲς γράφειν ἐπαγγέλλονται· ὁ φρίζαι ἐστὶν τὸ ἀκοῦσαι, καὶ τὸ πιστεῦσαι βλάσφημον. τί δοκεῖ ἐνταῦθα τῷ τῆς φαντασίας προστάτῃ; βουλόμενος τὸ τῆς σωτηρίου τοῦ Χριστοῦ συγκαταβάσεως τό γε ἐφ' ἑαυτὸν κατασεῖσαι μυστήριον ὡς δοκῆσει καὶ οὐκ ἀληθεῖα πεπράχθαι, τὴν τοῦ ἀκατάληπτου φωνὴν προχειρίζεται, ὡσπερ θεμέλιον τῆς ἰδίας

ἀπάτης θέμενος. διατοῦτο καὶ υἷὸν θεοῦ ψιλὸν προσαγορεύει, ἐπεὶ καὶ τὸν σταυρὸν καὶ ὄλον τὸ πάθος ἐπὶ τὴν θεότητα ἀναφέρει (καὶ τοῦτο Ἀρειομανιτῶν καὶ Θεοπασχιτῶν ἦτοι Δοκητῶν τὸ βλάσφημον δόγμα), σαρκὸς οὐδ' ὄλως εἰς μνήμην ἰών, ἵνα δὴ ἀκατάληπτος θεὸς ὢν μὴ δὲ γράφοιτο· ὡς εἶ γε κυρίως καὶ ἀληθῶς σεσάρκωται, καὶ καταληφθῆσεται· καὶ εἰ καταληφθῆι, καὶ γραφήσεται πάντως καὶ διέπιπτεν αὐτῷ τὰ τοῦ δόγματος. ἐπειδὴ γὰρ ᾤετο τὰ παρὰ τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελισταῖς συγγεγραμμένα ῥαδίως διακρούεσθαι καὶ δὴ καὶ παρεξηγεῖσθαι τὴν ἐν αὐτοῖς ἀλήθειαν καὶ πρὸς ἀλληγορίας τὸ ἐναργὲς ἐστ' ὅτε μεταρρυθμίζειν καὶ ἄλλως πρὸς χάριν τάχα γεγράφθαι τοῦ διδασκάλου τινά, ὡς ἤχοις ψιλοῖς μόνον καὶ λόγοις παραπεπλάσθαι τῶν πραγμάτων χηρεύοντα, ἔνθα δὲ Χριστὸς αὐτὸς ἐν εἰκόσιν ἐξιστοροῖτο καθὼς σεσάρκωται, ἐξ ἀνάγκης κατ' ὀφθαλμοὺς ἀνθρώπων κεῖσθαι μεθ' ὧν τε ἔδρασεν μεθ' ὧν τε ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἡμετέρας πέπονθεν, ἀψευδῆ τε σημαίνεσθαι τὴν σάρκωσιν, καὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν τὴν ἀλήθειαν διὰ τῶν εἰκονιζομένων ἐναργῶς ἐμφανίζεσθαι, κἀντεῦθεν πρὸς ἀξιοπιστίαν κεκτημένων τὸ ἀπαράγραπτον εἰς πληροφορίαν καὶ πίστωσιν τοὺς ἐνορῶντας ἄγειν τῶν δηλουμένων, ἐξελέγχειν δὲ τὴν ἀγνωμοσύνην τῶν ἀθετούντων τὸ εὐαγγέλιον, τούτου γε εἵνεκεν διὰ σπουδῆς ἀπάσης ποιεῖται ὅτω τρόπῳ ἀπείργεσθαι τοῦ ἐν εἰκόσιν τὰ τῆς θεοφανείας διαχαράττεσθαι, ἵνα λοιπὸν ἢ τῆς δοκήσεως λύμη χώραν ἔξῃ παρρησιάζεσθαι. ἡμεῖς δὲ τί πρὸς ταῦτα φαμέν; ὅτι ὁμολογουμένως ὁ θεῖος λόγος, καθὸ θεός, ἀληπτός τέ ἐστιν καὶ ἀπερινόητος καὶ νῶ παντὶ καὶ λόγῳ παντί· θεὸν γὰρ νοῆσαι μὲν χαλεπὸν, φράσαι δὲ ἀδύνατον, ὡς που τῶν πάλαι τινὲς ἔφησαν· καὶ ὁ τρόπος τοῦ μυστηρίου τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως καὶ νοῦν καὶ λόγον ὑπερβέβηκεν ἅπαντα. ἀλλ' εἰ ὁ ἄναρχος ἄρχεται καὶ ὁ ἀόρατος ὁράται καὶ παράτασιν χρονικὴν εἴληφεν ὁ ὑπέρχρονος καὶ ὁ λόγος παχύνεται καὶ ὁ ἀναφῆς ψηλαφᾶται καί, τὸ ὄλον εἰπεῖν, ὁ θεὸς ἄνθρωπος γίνεται καὶ ὁ πρὸ πάντων αἰώνων ἐκ πατρὸς ἀχρόνως καὶ ἀπαθῶς ἐκλάμπσας ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς, νόμῳ συγκαταβάσεως φιλανθρωπία τε τῇ περὶ τὸ ἴδιον χρησάμενος ποίημα, ἐξ ἀγίας ἀχράντου ἀειπαρθένου καὶ ψυχὴν καὶ σάρκα προκαθαρθείσης τῷ πνεύματι ἀφράστως καὶ ἀνερμηνεύτως ὡς οἶδεν αὐτὸς τίκεται, καὶ θεὸς μετὰ σαρκὸς ἐψυχωμένης λογικῇ τε καὶ νοερᾷ ψυχῇ καὶ ἄνθρωπος τέλειος κατὰ πάντα χωρὶς ἀμαρτίας καθ' ἡμᾶς χρηματίσας, πάθος τε τὸ διὰ σταυροῦ ἐκούσιον ἀνατλᾶς καὶ θανάτῳ προσομιλήσας, ἐξ Ἄιδου τε πρὸς ζωὴν παλινδρομήσας τριήμερος, πῶς οὐχὶ ὁ αὐτὸς καὶ καταληπτός ἐκ τοῦ ἀκολούθου ὁμολογηθῆσεται καὶ πιστευθῆσεται; εἰ γὰρ, καθὸ λόγος θεὸς καὶ ἀπλοῦς, ἀκατάληπτος, ἀνάγκη δὴ, καθὸ συντεθεὶς ἄνθρωπος γέγονεν, καταληφθῆσεται. καὶ εἰ τῷ ἀσωμάτῳ καὶ ἀοράτῳ καὶ ἀσηματίστῳ καὶ ἀπόσω καὶ ἀμεγέθει καὶ εἴ τιτι τοιοῦτῳ ἔπεται τὸ ἀκαταλήπτῳ εἶναι, πῶς οὐχὶ καὶ τῷ ἐνσωμάτῳ καὶ ὁρατῷ, ᾧ σχῆμά τε καὶ ὄγκος καὶ πηλικότης καὶ μέγεθος καὶ χρῶμα καὶ τὸ τρισσὸν ἐνυπάρχει κατὰ διάστασιν, ἐπακολουθήσει τὸ καταληπτῷ εἶναι; οὐ γὰρ θάτερον τούτων ἐνί γε τῶν ἀντικειμένων καὶ προκειμένων λόγων οἰκείως καὶ ἀφωρισμένως ἐπόμενον, καὶ ἀμφοτέροις ὑγιῶς καὶ κυρίως ἀκολουθεῖν δοθήσεται· εἰ γὰρ καὶ περὶ ταυτὸν ἄμφω, ἀλλ' οὐκ ἄμφω ταυτά. εἰ γοῦν εἷς ἐξ ἀμφοῖν προελθὼν ὁ Χριστὸς, θεότητός τε καὶ σαρκός, ἐναντία δὲ ταῦτα ἀλλήλοις, πῶς οὐχὶ καὶ καταληπτός ὁ ἀκατάληπτος ἔσται, ἵνα ἐφ' ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ αἰ ἐναντία διαφοραὶ ἐκατέρας τε φύσεως ἐξ ὧν συνετέθη φυλαχθεῖεν, ἀδιάπτωτα καὶ τὰ ἰδιώματα, καὶ ἢ τε σύγχυσις, τούτων σωζομένων, ἐκ ποδῶν γένοιτο καὶ φροῦδος ἢ διαίρεσις τοῦ ἐνιαίου τῆς ὑποστάσεως, καθ' ἣν ταῦτα συνδεδράμηκεν, δείκνυται, καθὰ λοιπὸν τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας ἐκδιδάσκει τὸ κήρυγμα. οὕτω τοίνυν καταληφθεὶς ὁ ἀκατάληπτος ἤδη καὶ γραφήσεται, καθὸ κατείληπται ὁ ἄγραφος, καὶ εἰκονισθῆσεται καὶ διὰ τῆς ἱερᾶς ταύτης ἱστορίας κηρυχθῆσεται, ὥσπερ

διὰ τοῦ εὐαγγελίου, ὅτι εὐαγγέλιον· ταῦτα ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρεταὶ τοῦ λόγου παραδιδόασιν, οἳ δὴ καὶ ἐωράκασιν καὶ αἱ χεῖρες αὐτῶν ἐψηλάφησαν, συνέφαγόν τε τῷ ὄραθέντι καὶ συνέπιον, καὶ ταῦτα μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν· καὶ μάρτυρές γε τῶν τε θαυμάτων καὶ παθημάτων αὐτοῦ εἰσβαίνουσιν ἡμῖν ἀπαράγραπτοι. 176 καὶ ταῦτα μὲν ἱκανὰ παραστήσαι τὸ εὐθεὸς τῆς ἐκκλησίας φρόνημα. ἐπειδὴ δὲ σκοπὸς πρόκειται ἀλλότρια τὰ πονηρὰ ἐκεῖνα δόγματα Ἐπιφανίου δεικνύειν, φέρε δὴ σαφῶς κατοψώμεθα ὁποῖαν περί γε τοῦ κυριακοῦ σώματος ἔσχεν αὐτὸς τὴν διάληψιν, ἐκ τῶν γνησίων αὐτοῦ καὶ πρὸς πάντων ὁμολογουμένων, ὀλίγα ἐκ πολλῶν ἀναλεξάμενοι συνταγμάτων. ἐν γοῦν τῷ καλουμένῳ Ἀγκυρωτῷ αὐτοῦ βιβλίῳ διέξεισιν τοιάδε· Αὐθις ἐροῦμεν πολλὰ εἰς τὸ Θεὸς μου καὶ θεὸς ὑμῶν, εἰρηκότες ὡς ἔστιν τῷ τὸν νοῦν ἔχοντι γνῶναι ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀκολουθίας εὐλόγως εἰρησθαι· Ἄνθρωπος γάρ ἐστιν καὶ τίς γινώσεται αὐτόν; ἐν τούτῳ τὰ δύο ὑποφαίνει τὸ θεῖον γράμμα, ὄρατόν τε καὶ ἀόρατον. διὰ μὲν γὰρ τὸ ὄρατόν εὐλόγως τὸ Θεὸς μου εἰρησθαι, διὰ δὲ τὸ ἀόρατον, Πατὴρ μου λελέχθαι, μὴ ἀντιλεγομένης μὴ δ' ὀποτέρας ποιήσεως τῶν λόγων. ἐξ ὧν δηλοῦται τὸ διπλοῦν τῶν φύσεων τῆς κατὰ Χριστὸν μιᾶς ὑποστάσεως Ἐπιφάνιος εἰδώς. πῶς οὖν ταῦτα ὁμόλογα τοῖς τὸ ἀκατάληπτον μόνον ἐπὶ Χριστοῦ κενολογοῦσιν; διὰ γὰρ τοῦ εἰπεῖν ὄρατόν τὸ καταληπτόν εἰσφέρεται, ὡσπερ διὰ τοῦ ἀοράτου τὸ ἀκατάληπτον· ὥστε ὡς ἔχει ἐπὶ τῆς ἐτέρας τῶν συζυγιῶν τὸ ἀντικείμενον, οὕτως ἐκ τοῦ ἀκολουθίου καὶ ἐπὶ τῆς ἐτέρας ἔξει. εἰ γὰρ ἀκόλουθον τῷ ἀοράτῳ τὸ ἀκατάληπτον, λείπεται δὴ ἐξ ἀνάγκης ἀναλόγως τῷ ὄρατῳ τὸ καταληπτόν ἐπεσθαι. δείκνυται οὖν Ἐπιφάνιος τὸ καταληπτόν ἐπὶ Χριστοῦ μετὰ τοῦ ἀκατάληπτου δοξάζων. καὶ μετὰ βραχεῖα πάλιν φησὶν· Πληροῦται δὲ ἐν τῷ τοῦ θεοῦ λόγῳ καὶ υἱῷ θεοῦ ἐν τῷ εἰπεῖν· Ἄνθρωπος ἐστὶν ἐν ἀληθείᾳ. τίς δὲ γινώσεται αὐτόν ὅτι θεὸς ἐστίν; διὸ συμμετέχει ἄνθρωπος καὶ θεός, ἄγνωστος ἀνθρώποις διὰ τὸ ἀκατάληπτον, ἄνθρωπος δὲ ἀπὸ Μαρίας ἐν ἀληθείᾳ δίχα σπέρματος ἀνδρὸς γεγεννημένος. ἐν τούτοις προθεῖς τὸ ἄγνωστον εἶναι Χριστὸν διὰ τὸ ἀκατάληπτον, δι' ὧν ἐξῆς ἐπάγει αἰνίττεται τὸ γνωστὸν εἶναι διὰ τοῦ συνεπινοουμένου καταληπτοῦ· οὐδὲν γὰρ ταῦτα διοίσει τοῦ ὄρατοῦ καὶ ἀοράτου, ἀλλ' ἀναλόγως ἔξει. τὸ γὰρ εἰρησθαι· ἄνθρωπος δὲ ἀπὸ Μαρίας ἐν ἀληθείᾳ τοῦτο παριστάνειν ἐπίσταται. καὶ εἰ τοῦτ' ἀληθές, τὸ δὲ ὄρατόν καὶ καταληπτόν δείκνυται, ἀνάγκη κατ' αὐτὸ τοῦτο καὶ περιγραφτὸν τὸν Χριστὸν εἶναι· ἐν γὰρ εἶδος περιγραφῆς καὶ ἡ κατάληψις, καθὰ καὶ πρώην δεδήλωται. ὥστε ἦδει καὶ Ἐπιφάνιος περιγραφτὸν τὸ σωματικὸν εἶδος Χριστοῦ· οὕτω γὰρ ἡμᾶς καὶ νοεῖν καὶ συλλογίζεσθαι τὰ προκείμενα αὐτῷ ἐκδιδάσκει ῥήματα. 177 μικρὸν δὲ ὕστερον διὰ μακροτέρου προστίθησιν λόγου ὅτι Καὶ ἐπέινασεν καὶ ἐδίψησεν, τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως χρειώδη συνήθειαν ἐν τῇ οἰκονομίᾳ ἔχων, καὶ λύπην καὶ κάματον φέρειν, καὶ δακρύνειν, ἵνα τὴν σάρκα ἀληθινὴν ὑποδείξῃ, ἐλέγξῃ δὲ τὴν πλάνην Μανιχαίου, ὅτι οὐ δοκῆσει ἡμφίεστο τὸ σῶμα ἀλλὰ ἀληθείᾳ. καὶ Ὅτι σῶμα καὶ ψυχὴν ἦλθεν ἔχων ὁ λόγος καὶ ὅσα ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος, πεισάτωσαν αὐτοὺς αἱ θεῖαι γραφαὶ παλαιᾶς τε καὶ καινῆς διαθήκης. προσθεῖναι δὲ δὴ τούτοις καὶ ἐτέρους αὐτοῦ λόγους ὡσαύτως ἔχοντας, οὐκ ἄκαιρον. φάσκει γὰρ καὶ ταῦτα· Ὅσα γὰρ ἐν ἀνθρώπῳ καὶ εἴ τι ἐστὶν ἄνθρωπος, ταῦτα ἦλθεν καὶ ἔλαβεν ὁ μονογενής, ἵνα ἐν τῷ τελείῳ ἀνθρώπῳ τελείως τὸ πᾶν τῆς σωτηρίας θεὸς ὦν ἀπεργάσῃται, μηδὲν ἀπολείψας τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα μὴ τὸ ἀπολειφθὲν μέρος εἰς μέρος πάλιν γένηται βρώματος διαβόλου. εἰ οὖν οὐδὲν μέρος ἀνθρώπου ἀπολέλειπται, μέρος δὲ ἀνθρώπου τὸ σῶμα (ἐπειδὴ ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς τὸ ἀνθρώπειον σύγκριμα, καὶ τοῦτο τὸ ὅλον), τῷ δὲ σώματι ἐκ παντὸς ἔπεται τὸ καταληπτῷ εἶναι, τὸ γράφεσθαι καὶ εἰκονίζεσθαι (εἰ γὰρ μὴ γράφεται, οὐδὲ σῶμα), ὁ Χριστὸς ἄρα σῶμα φέρων τὸ ἡμέτερον ἀνάγκη δήπου κατ' αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ καταληφθήσεται καὶ εἰκονισθήσεται καὶ κατὰ τοῦτον τὸν

θεοφόρον διδάσκαλον, οὐδενὶ τρόπῳ ἐν τῇ κατὰ Χριστὸν μιᾷ ὑποστάσει διαιρέσεως ἐπινοουμένης. 178 οἶδεν οὖν ἄρα ὁ ἀληθὴς Ἐπιφάνιος περιγραπτὸν καὶ καταληπτὸν τὸν Χριστὸν κατὰ τὴν καθ' ἡμᾶς φύσιν εὐροὶ δ' ἂν τις αὐτὸν τρανέστερον οἶαν περὶ τοῦ κυριακοῦ σώματος ἐν τοῖς κατὰ Ὠριγένους αὐτῷ συγγεγραμμένοις ἐκέκτητο δόξαν διεξερχόμενον καὶ ἐν ἄλλοις πλείοσιν ἐμμελέστερον ἐφιστάνων· ἔτι ὁ αὐτὸς τὸν κατὰ αἰρέσεων λόγον ποιησάμενος, εἶτα ἐπὶ τὴν καθ' ἡμᾶς πίστιν ἐλθὼν καὶ πρὸς τῷ τέλει τοῦ συντάγματος περὶ τοῦ πάθους Χριστοῦ διαλεγόμενος, τὸ σῶμα αὐτοῦ ταφέν ὁμολογεῖ ἐν ἀληθείᾳ, καθὰ ὁ τῆς καθ' ἡμᾶς ὁμολογίας εὐσεβῆς ἔχει λόγος, καὶ ἄψυχον μεῖναν τριήμερον καὶ ἀκίνητον καὶ ἐν μνήματι συγκλεισθὲν τῷ λίθῳ καὶ σφραγῖδα ἐπιτεθεῖσαν. πῶς οὖν ὁ ταῦτα εἰδὼς ἀκατάληπτον τὸν Χριστὸν κατὰ τὸ σῶμα δοξάσει; ἐντεῦθεν ἐπὶ τὴν ἀνάστασιν τῷ λόγῳ ἀπιὼν φάσκει ὅτι Ἄπαραλείπτως τῆς θεότητος συνηνωμένης τῷ προπεπονθότι ἀγίῳ σώματι, ἀνέστη καὶ συνήνωσεν αὐτὸ εἰς ἑαυτὸν εἰς ἓν πνεῦμα, εἰς μίαν ἐνότητα, εἰς μίαν δοξολογίαν, εἰς μίαν ἑαυτοῦ θεότητα. πέφηνεν μὲν γὰρ ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἐψηλαφήθη ὑπὸ τοῦ Θωμᾶ, καὶ τοῖς ἀποστόλοις συνέφαγεν καὶ συνηυλίσθη μετ' αὐτῶν τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ τεσσαράκοντα νύκτας· ἀλλ' εἰσῆλθεν, θυρῶν κεκλεισμένων, καὶ μετὰ τὸ εἰσελθεῖν ἐδείκνυεν νεῦρα καὶ ὀστέα, τύπον ἥλων καὶ τύπον λόγῃς, ὅτι αὐτὸ ἦν ἀληθινὸν τὸ σῶμα. εἰ τοίνυν ταῦτα καταληπτοῦ, πῶς συνάσει τῷ ἀκατάληπτῳ, εἰ μὴ καὶ ὀστέα καὶ νεῦρα καὶ τύπους ἥλων ἀκατάληπτα δώσουσιν; ἐν τούτοις ἐπιλύεται καὶ τὸ ἀποστολικὸν ῥητὸν τὸ λέγον· Εἰ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστόν, ἀλλ' οὐκέτι γινώσκομεν, οὐχ' ὅτι διεῖλεν τὴν σάρκα ἀπὸ τῆς θεότητος οὐδὲ ἀπέθετο αὐτὴν ἀνιῶν εἰς οὐρανοῦς, ἀλλ' αὐτὴν μὲν οὖσαν καὶ θεῶ συνηνωμένην, μηκέτι δὲ οὖσαν κατὰ σάρκα, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα ἀγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν, τοῦτον ὁμοῦ θεὸν ἔχουσαν ἀπαθῆ καὶ παθόντα καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα καὶ ἀνελθόντα ἐν δόξῃ, ἐρχόμενον δὲ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ὡς φησὶν ἐν ἀληθείᾳ· οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. εἰ δὴ ταῦτα Ἐπιφανίου ὁμολογεῖται, τίς εἰς ἄκρον ἀμαθίας οὕτω καὶ φαυλότητος ἴκοιτο, ὃς οὐ συμφήσειεν ὅτι ἐκεῖνα ἀντικείμενα τούτοις; καὶ τὸ διηλλαγμένον ἐπὶ τοσοῦτον ἔχοντα, πολλῶ ἄπωθεν γνώμης καὶ δόξης Ἐπιφανίου ὄντα κέκριται, ἐπεὶ οὐδὲ σῶμα ἀληθῶς ὁ τοῦ γράμματος ἐκείνου πατὴρ τὸν Χριστὸν ἀνειληφέναι τίθεται, σχήματι δὲ μόνον καὶ δοκῆσει φανῆναι· ἐξ οὗ καὶ τὸ ἀκατάληπτον καὶ ἄγραπτον πρεσβεύει. 179 ἐπεὶ οὖν μόλις ἀπήλλακται τῆς τῶν φαντασιωδῶν κοινωνίας καὶ βλασφημίας ὁ Ἐπιφάνιος, κεκλήσθω νῦν ἡμῖν οὐ μόνον μὴ συνηγορῶν μὴ δὲ παρεξεταζόμενος, ἀλλ' ἐξελέγχων αὐτῶν τὴν ἀπάτην· καὶ οἷα κατὰ Βαλεντίνου καὶ Μαρκίωνος καὶ Μάνεντος, οἱ τῆς μανίας ταύτης κατῆρξαν, γράφει, ἐπισκεψώμεθα. καὶ ἐξ ὧν πλεῖστα κατ' αὐτῶν διηγώνισται, ἀρκέσει ταῦτα παρατεθέντα. φάσκει γὰρ κατὰ τῆς τῶν Διμοιριτῶν καλουμένης διαλαμβάνων αἰρέσεως οὕτως· Ἄλλοι δὲ εἰς ἡμῶν ὥτα εἰρήκασιν ὅτι οὐ ταύτην τὴν ἡμετέραν σάρκα οὐδὲ ὁμοίαν ἡμῶν ἐλθὼν ἔλαβεν ὁ κύριος, ἀλλὰ ἄλλην παρὰ τὴν ἡμῶν· καὶ εἶθε κατὰ δοξολογίαν ἔλεγον καὶ κατὰ ἔπαινον. καὶ αὐτοὶ γὰρ φαμέν ἅγιον εἶναι τὸ σῶμα καὶ ἄχραντον· ἀμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. καὶ παντὶ τῷ δῆλόν ἐστιν τοῦτο τῷ εὐσεβῶς περὶ Χριστοῦ ἔχοντι καὶ νοοῦντι· ἡμεῖς δέ, εἰ καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα, λέγομεν, ὅπερ καὶ αὐτὸ τὸ ἡμῶν εἴληφεν, παρ' αὐτῷ ἄχραντον τὸ αὐτοῦ σῶμα· ἐν ἡμῖν δὲ τοῖς πεπλημμεληκόσιν, οὐ διὰ τὸ ἀλλότριον εἶναι τὸ σῶμα καὶ ἀλλόκοτον, τὸ ὑποδεῆς καὶ ἡλαττωμένον, ἀλλὰ διὰ τὰ ἡμῶν ἀμαρτήματα καὶ παραπτώματα, τούτου ἕνεκα. οὐ γὰρ ἄλλο σῶμα ὁ κύριος ἔλαβεν καὶ ἄλλο ἡμεῖς ἔχομεν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα ἐν αὐτῷ πεφυλαγμένον καὶ ἄχραντον διατετηρημένον. ἄλλοι δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ ἄχρι τῆς δεῦρο φιλονεικία τινὶ φερόμενοι, ὑπονοοῖαις ἀλλοτρίαις προαχθέντες, οὐ κατὰ τὴν διδαχὴν τῶν πατέρων

οὐδὲ κατέχοντες τὴν κεφαλὴν τῆς πίστεως, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα διὰ τῶν ἀφῶν καὶ συνδέσμων ἐπιχορηγούμενον καὶ συμβιβαζόμενον αὐξοῖ τὴν αὐξήσιν τοῦ θεοῦ, ὡς ὁ ἀπόστολος λέγει, ἀλλὰ τάχα ὑπὸ ἄλλοτρίων τινῶν θολωθέντες τὰς ἀκοάς, πλησιαιτέως Βαλεντίνῳ καὶ Μαρκίῳ καὶ Μανιχαίῳ καὶ αὐτοὶ δῆθεν εἰς τιμὴν Χριστοῦ φαντάζονται μᾶλλον ἢ περὶ ἀληθείουσιν. ἐπὶ ἀκούσωσιν παρ' ἡμῶν ὅτι ἔσχεν Χριστὸς σῶμα τὸ ἡμέτερον, εὐθὺς εἰς τοὺς μύθους τρέπονται τοὺς ἰδίους τῆς φιλονεικίας, λέγοντες ὄνυχας αὐτὸν ἐσχηκέναι καὶ σάρκα καὶ τρίχας καὶ εἶ τι ἕτερον, οὐ τοιούτους δὲ ὁποίους ἡμεῖς ἔχομεν, ἀλλὰ ἄλλους ὄνυχας ἐσχηκέναι καὶ σάρκας ἄλλας καὶ τᾶλλα πάντα οὐχ' ὁποῖα ἡμεῖς ἔχομεν, ἀλλὰ ἄλλοια παρὰ τὰ ἡμέτερα δῆθεν, πάλιν βουλόμενοι σοφιστικῶς τῷ Χριστῷ χαρίσασθαι κατὰ τὸν Βαλεντίνον καὶ τὰς εἰρημένας αἰρέσεις τοὺς ματαίους λόγους. λέγουσιν γάρ· "Ὅταν Χριστοῦ ὅμοιοι λογίσωμεν τελείως τὰ πάντα, περιέργως, ὡς γέγραπται περὶ τῶν τοιούτων τῶν περιεργαζομένων καὶ μηδὲν ἐργαζομένων." πτύροντες γὰρ τὴν διάνοιαν τῶν ἀκεραιότερων εὐθὺς λέγουσιν· "Οὐκοῦν χρεῖαν ἔσχεν τῶν κατὰ τὴν τῆς σαρκὸς συνήθειαν ἢ τὰ πρὸς ἐκτοπισμὸν ἢ τὰ πρὸς ἀφεδρῶνα", ἢ τὰ ἄλλα ὅσα περ δοκεῖ εἶναι σοφά, δεινὰ δὲ τυγχάνοντα καὶ ληρώδη μᾶλλον, ὡς φησὶν ὁ προφήτης· Τίς γὰρ ἐξεζήτησεν ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; 180 καὶ ταῦτα μὲν προκείσθω τῆς συμμορίας τῶν ὄνειροπολούντων περὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐνσωμάτωσιν θρίαμβος, ἵνα ἐξ ὧν συνιστάνειν ἑαυτοὺς οἴονται, ἐκεῖθεν τὸ πτώμα ἐξαισίον ὑπομείνωσιν. οὐ μὴν δέ γε ἀλλ' οἶδεν ὁ ἱερός οὗτος ἀνὴρ καὶ τοῦ κτιστοῦ ὁμοιώματος διττὸν τὸν λόγον ἀποδιδόμενον χάριτί τε καὶ ἀπεικασμῷ καὶ μιμήματι· ὅπερ οὐκ Ἐπιφανίου μόνον λέγειν, ἤδη δὲ καὶ εἴ τις νοῦ καὶ φρενῶν οὐκ ἔξω γεγένηται. καὶ τοῦτο παρίστησιν ἐν τοῖς λεγομένοις Παναρίοις αὐτοῦ βιβλίοις, ἐν οἷς κατὰ Ἄνομοιων τὸν λόγον ποιεῖται, οὕτω πως λέγων· Πᾶν γὰρ τὸ κτιστὸν ἀνόμοιον τυγχάνει τῷ κεκτικῷ, κἄν τε κατὰ χάριν ἀφομοιοῖτο· καὶ ὁ κτίσας τῷ κεκτισμένῳ ἀνόμοιος ὑπάρχει, εἰ καὶ χρώμασιν διαφόροις αὐτὸ κοσμεῖν

πειράσοιτο, εἰ μὴ τι ἂν πρὸς ἀπεικασμὸν καὶ ἀπεικόνισμα κατὰ μίμησιν μόνον θεωρίας ἔσται τὸ ἐκτυπούμενον. ἡμᾶς μὲν οὖν ἐντεῦθεν ἱκανῶς παραθαρρύνει καὶ διανίστησιν Ἐπιφάνιος τὸν Χριστὸν εἰκονίζων ἐν χρώμασιν· ἐπειδὴ γε σύμμορφοι τῇ εἰκόνι αὐτοῦ, ἀποστολικῶς εἰπεῖν, ἐν χάριτι διὰ πίστεως καὶ ἡμεῖς χρηματίζομεν, ὡς κτίσμα τὸν κεκτικῶτα κατὰ ἀπεικασμὸν ἐκτυποῦμεν καὶ ἀπεικόνισμα· τοὺς δι' ἐναντίας δὲ εὐλόγως ἐπιστομίσει. ὡς γὰρ ὁμοῖος ὧν ὁ υἱὸς κατ' οὐσίαν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ κατὰ πάντα οἷα θεὸς λόγος, εἰκὼν αὐτοῦ ἐστὶν καὶ λέγεται, καὶ διατοῦτο ἀπερίγραπτος καὶ ἄγραπτος, ἐπεὶ καὶ ὁ πατήρ, οὕτως ὁμοῖος κατὰ φύσιν ὑπάρχων τῇ μητρὶ, καθὸ τέλειος ἄνθρωπος, εἰκὼν ἀνθρώπου ἐστὶν καὶ λέγεται· ταύτη γοῦν καὶ περιγραπτὸς καὶ γραπτὸς, ἐπεὶ καὶ ἡ μήτηρ· ἄμφω γὰρ θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός. ταῦτα πειθέτως ἡμᾶς ὅτι δὴ οὕτω καὶ Ἐπιφανίῳ ἐδόκει, ἐν πᾶσιν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἐπομένῳ δόγμασιν. εἰ γὰρ ἐναντίως εἶχεν, παρέσχεν ἂν ὁ τόπος ὅσα καὶ ἦν βουλομένῳ λέγειν αὐτῷ· νῦν δὲ ἐκτυπώματα καὶ ἀπεικάσματα σαφῶς εἰσφέρων, οὐκ ἂν ἐναντίον τι ἑαυτῷ πεφρόνηκεν. 181 καὶ τὰ μὲν οἰκεῖα καὶ παρὰ πᾶσιν συμπεφωνημένα τοῦ ἀληθοῦς Ἐπιφανίου ὄντα δόγματα καὶ συγγράμματα, ταῦτα· τὰ δὲ παρὰ τοῦ ψευδοῦς καὶ πεπλασμένου Ἐπιφανίου τηρεῖν ἀναγκαῖον, ὅπως πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν καὶ δόξαν ἀντικειμένως ἔχοντα, εἰ ἄρα πρὸς ἑαυτὰ συμβαίνουσιν. ἐν μὲν οὖν τῇ ἀνὰ χεῖρα συγγραφῇ ὀλίγῳ πρότερον ἔλεγεν ἑωρακέναι τῶν ἀποστόλων εἰκόνας, ἠνίκα ἔγραψεν ὅτι ἐτόλμησάν τινες τὸν τοῖχον κονιάσαντες εἰκόνας αὐτῶν τὰς ψευδωνύμους γράφειν. ἐνταῦθα δὲ ἀκοὴν καὶ ἐπαγγελίας προβάλλεται· ἤκουσα, λέγων, ὅτι τὸν ἀκατάληπτον υἱὸν τοῦ θεοῦ γράφειν τινὲς ἐπαγγέλλονται, οὐδ' ὅτι ἔγραψάν τινες οὐδ' ὅτι πεπραγμένον πω τεθέεται, ἐν δὲ τῇ θρυλουμένῃ πρὸς Θεοδόσιον τὸν βασιλέα ἐπιστολῇ· οὐ πρότερον

ἐστὶν ἡμῖν θεὸν ἔχειν ζωγραφητόν, ὡσπερ χαλεπαίνων κατεγκαλεῖ, ὡς τοῦτο τεθεαμένος. ὅτι δὴ ἀνατυποῦσιν διὰ χρωμάτων φησὶν, καὶ ἐν τοίχοις ζωγραφοῦσιν καὶ ἐν βήλοισι πρὸς ἡμετέρας ἀφροσύνης παρηγορίαν, καὶ ὅτι κόμην ἔχοντα τὸν σωτήρα γράφουσιν, προστιθεὶς καὶ τὸ τοῦ σχήματος αἴτιον ὅτι ὡς Ναζωραῖον, εἴπερ οἱ Ναζωραῖοι κόμας ἔχουσιν. ἐν δὲ τῇ πρὸς Ἰωάννην τὸν Αἰλίας ἐπίσκοπον γράφει ὅτι παριῶν που εἶδεν ἐν ἐκκλησίᾳ βῆλον, ἐν ᾧ τὸ ἀνδρείκελον ἐζωγράφητο, καὶ ὡς οὐ μεμνημένος τεθεᾶσθαι, παρ' ἄλλων ἤκουεν, ὁποῖόν τι τὸ ἐωραμένον διδασκόμενος. εἰ γοῦν ἐαυτῷ ἀσύμφωνος δεικνύμενος μάχεται, σχολῆ γε ἂν τῷ εὐσεβεῖ λόγῳ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ἐσπέισατο. τὴν οὖν τοιαύτην κουφότητα καὶ τοῦ νοὸς τὸ ἀλλόκοτον καὶ ἀστάθμητον ἐπιγράφειν Ἐπιφανίῳ τῷ ἱερῷ, ἄτοπον καὶ σκαιόν. 182 πέφρικεν δὲ καὶ δέδοικεν ἐπὶ τῇ ἀκοῇ καὶ τὸ πιστεῦσαι ἠγεῖται βλάσφημον. τίνας ἔνεκεν; οὐ τοῦ γράφεσθαι Χριστόν, ἀλλὰ τοῦ σεσαρκῶσθαι· βαρὺς γὰρ ἦν αὐτῷ ὁ Χριστὸς καὶ σωματούμενος καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος· εἰ γὰρ τὸ ἕτερον ἐδέδεκτο, καὶ θάτερον ἂν ὠμολόγησεν. τούτων οὕτως ἡμῖν εἰρημένων, ἄξιον μὴ δὲ τὰ ἐν μέσῳ παρεθέντα παραδραμεῖν ἀνεξέταστα, ἃ δὴ διὰ τὸ ὑπέρογκον τῆς βλασφημίας καταλελοίπασιν, καὶ οὕτω τὰ μεταταῦτα ἐπισυνάψαι. τοιαῦτα γὰρ τὰ παρειμένα· Πῶς γὰρ τὸν ἀκατάληπτον καὶ ἀνεκδιήγητον καὶ ἀπερινόητον ἀπερίγραφόν τε γράφειν λέγει τις, ὃν οὐκ ἴσχυσεν Μωσῆς ἀτενίσαι; εἴ τις οὐκ ἀνόητος οὐδὲ ἐσκοτισμένος περὶ τὸ φῶς ἢ περὶ τὴν σοφίαν ἀπαιδευτὸς καὶ ἀμαθῶς ἔχων, εἴ τις τὴν ψυχὴν οὐ πεπώρωται καὶ τὰ τῆς καρδίας ὄμματα πρὸς τὴν αἴγλην οὐκ ἀποτυφλώττει τῆς ὀρθῆς πίστεως, πρεσβεύει δὲ τὸν λόγον τῆς ἀληθείας καὶ ὑπεραθλεῖν βούλεται τῆς εὐσεβείας, ἐνταῦθα καταλήψεται ἀσφαλέστερον τοῦ ἐξαγίστου τὸ βλάσφημον, ἐν οἷς σαφῶς ἐκκαλύπτει τὴν φαντασιώδη καὶ ἀπατηλὴν αὐτοῦ δόξαν· ὅθεν πᾶσα ἡ τῶν νῦν δογματιστῶν ἰσχὺς καὶ τὸ κλέος ἐξήρηται. ἀκατάληπτον καὶ ἀνεκδιήγητον τίθεται καὶ ἀπερίγραφον. σαρκώσεως δὲ ἢ ἐνσωματώσεως ἔνεκεν, τί χρὴ λέγειν; οὐδ' ὅτι ὥφθη ἢ πέπρακται ἀξιοῖ πώποτε. διὰ τούτων γὰρ τιμᾶν οἶεται θεὸν δι' ὧν ἀναιρεῖ τὴν φιλόανθρωπον αὐτοῦ συγκατάβασιν. καὶ βεβαίῳ ταῦτα ἡνίκα Μωσῆα μὲν ὡς οὐκ ἰσχύσαντα πρὸς αὐτὸν ἀτενίσαι εἰσφέρει, τῶν λεγόντων δὲ ὅτι Ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν καὶ ἐωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς καὶ ὅτι Ἡ ζωὴ ἐφανερώθη, καὶ ἐωράκαμεν καὶ μαρτυροῦμεν καὶ ἀπαγγέλλομεν καὶ ὅτι Συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ καὶ ὅσα ἄλλα διὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος καταγγέλλεται, ὑφ' ὧν κατὰ ἀλήθειαν καὶ οὐ δοκῆσει καὶ φαντασίᾳ κατὰ τοὺς ἐκείνου λήρους ἢ μετὰ ἀνθρώπων ἀναστροφή καὶ ἐμπολίτευσις τοῦ κυρίου δείκνυται καὶ παρ' ἡμῶν πιστεύεται, οὐδὲ εἰς μνήμην ὀπωσοῦν ἴεται. ὅστις δὲ ἦν ὁ ἐν τοῖς κατὰ Μωσῆα χρόνοις ἐνηνθρωπηκῶς καὶ φαινόμενος Χριστὸς, εἰς ὃν Μωσῆς ἀτενίσαι οὐκ ἴσχυσεν, εἰδείῃ ἂν ἢ τοῦ ἐμπλήκτου καὶ μανιώδους ψυχῆ καὶ οἱ ἐκείνου ἀρτιγενεῖς φοιτηταί· Χριστιανοὶ γὰρ οὐκ ἴσμεν. 183 οὕτω διαφανῶς κατήρηται τῆς τοῦ λόγου σαρκώσεως τὸ μυστήριον. καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις, ἔτι διαφανέστερα. τί γὰρ προστίθῃσιν; ὅτι Φασὶν τινὲς ὅτι ἐπειδὴ τέλειος ἄνθρωπος ἐγένετο ἐκ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου, διατοῦτο ἄνθρωπον αὐτὸν ποιοῦμεν. Βαλεντῖνον ἐνταῦθα καὶ Μαρκίωνα φθεγγομένους ὀρῶμεν καὶ Μάνεντα. τί γὰρ τούτων τῆς Μανιχαϊκῆς λύσεως ἐνδεικτικώτερον; φασὶν τινες· αὐτὸς γὰρ οὐ λέγει οὐδὲ ὁμολογεῖν ἀνέχεται. εἶτα· Καὶ διατοῦτο ἐνηνθρώπησεν, ἵνα σὺ τὸν ἀκατάληπτον, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, διὰ χειρὸς σου γράψαι δυνηθῆς; τὸ διατοῦτο ἐνηνθρώπησεν καταχλευάζων ὡσπερ καὶ εἰρωνευόμενος προτείνει. καὶ τῷ οὕτω φρονοῦντι κατεγκαλεῖ ὡς· Σὺ μὲν, ὁ Χριστιανός, ὅτι ἄνθρωπος ἐγένετο λέγεις. ἐγὼ γὰρ φησιν, οὐ λέγω. ἐπεὶ πῶς ἀκατάληπτος, καὶ σοὶ καὶ κατ' ἰσχὺν διὰ χειρὸς αὐτὸν γράφειν περιγενήσεται; τῇ γὰρ τοῦ ἀγράφου φωνῆ παριστάμενοι, οὗτός τε καὶ ἄλλοι τῆς φαντασίας οἱ ἐξηγούμενοι ἄνω καὶ κάτω τὸν τῆς σαρκώσεως τοῦ σωτήρος λόγον

διασαλεύειν ἐκμηχανῶνται. ἔπειτα, ὥσπερ συμπεραίνων ἃ κακῶς καὶ ἀθέως συνελόγισατο, ἐπιφέρει· Οὐκοῦν οὐκ ἔστιν ὅμοιος τοῦ πατρὸς οὐδὲ ζωοποιεῖ τοὺς νεκρούς. τί ταῦτα λέγων; ὅτι εἰ γράφεται, καταληπτὸς ἔστιν· εἰ καταληπτὸς ἔστιν, ἐνηνθρώπησεν· εἰ ἐνηνθρώπησεν, οὐκ ἔστιν ὅμοιος τῷ πατρί. καὶ πῶς οὐχὶ τοῦτο ἄτοπον; ὅμοιος γὰρ ὁ υἱὸς τῷ πατρί· καὶ ἐπεὶ ὁ πατὴρ ἀκατάληπτος καὶ ἄγραφος, καὶ διατοῦτο καὶ ὁ υἱὸς ταῦτα· οὐκ ἄρα ὁ υἱὸς ἐνηνθρώπησεν, ἵνα μὴ καταληφθῆ· οὐ καταληφθήσεται δέ, ἵνα μὴ γραφῆ· οὐ γὰρ φήσεται δέ, ἵνα ἦ ὅμοιος τῷ πατρί. οὕτως ἐκ τοῦ ἀγράφου δι' ἀναλύσεως φωράσει τις ἐκτυπώτερον τὴν βλασφημίαν. οὐκ ἔστιν οὖν, φησίν, ὅμοιος τῷ πατρί. οὐκοῦν ἐπειδὴ σοὶ οὐ κατείληπται, οὐ δύνῃ διὰ χειρῶν σου γράψαι, καὶ διατοῦτο οὐκ ἐνηνθρώπησεν. οὐκ ἄρα ὅμοιος μητρί. ἢ μὴ δὲ μήτηρ παρὰ σοί; ἀλλὰ μὴν ἔστιν αὐτῷ μήτηρ. πῶς γὰρ οὐ; ἐνηνθρώπησεν ἄρα, διατοῦτο καὶ κατείληπται. οὐκοῦν ἐκ παντὸς καὶ γράφεται, ἐπεὶ καὶ ἡ μήτηρ. οὕτως ἂν τις ἀνθυπενεγκῶν εἴποι. δικαιότερον δ' ἂν μᾶλλον ῥηθεῖη ὅτι ἡ ἄμετρος τοῦ λόγου αὐτοῦ βλασφημία εἴη εἰς ἐκεῖνον, ἐπεὶ οὐδὲ μητέρα τῷ Χριστῷ διδόναι βούλεται. ἀλλ' ὡς φατὲ ὑμεῖς, ἔπειτα οὐδὲ ζωοποιεῖ τοὺς νεκρούς εἰ γράφεται, φησίν, ταυτὸν δέ, εἰ ἐνηνθρώπησεν, ὡς ὁ λόγος συνήγαγεν· ὡς εἰ ζωοποιεῖ, οὐκ ἐνηνθρώπησεν κατ' αὐτόν. πῶς δὲ ζωοποιεῖ, ἴδωμεν. ἄρα οὐκ ἐπειδὴ νενέκρωται σῶματι, καὶ ἀνιστάμενος ἐξ Ἄιδου, τοὺς ἀπ' αἰῶνος τοῖς τοῦ θανάτου βρόχοις κατειλημμένους συνεξανίστησιν; εἰ τοίνυν νενέκρωται, πῶς οὐκ ἐνηνθρώπησεν; πῶς οὐ καταληπτὸς κατ' αὐτό γε τὸ ἐνηνθρωπηκέναι; πῶς οὐ γράφεται; ζωοποιὸν δὲ τὸ σῶμα Χριστοῦ· θεοῦ γὰρ σὰρξ καὶ ζωῆς σῶμα, ὅπερ ἐκεῖνος ἀθετῶν, τῆς ὄντως ζωῆς διημάρτηκεν καὶ ζῶν ἔτι τέθνηκεν. πρὸς τί οὖν ἔρχεται ὁ λόγος αὐτῷ; ἢ μὴ πιστευθῆναι ἀληθῶς καὶ κυρίως σεσωματώσθαι τὸν λόγον, τῇ τῆς δοκίσεως ὑπαγομένῳ ἔξαπάτη, ἢ, εἰ τοῦτο δοθείη, ἠλλοτριώσθαι τῆς τοῦ πατρὸς ὁμοιότητος. 184 τούτων μὲν οὖν ἄλις. ἐξῆς δ' ἂν εἴη τὰ ὑπερτεθέντα τῆς χρήσεως τούτοις ἐπισυνάπτειν, ἐν οἷς ἰουδαίζων φάσκει τοιάδε· Ποῦ γὰρ σοὶ διέταξεν ταῦτα ἐλθὼν ἐπὶ γῆς, ποιῆσαι ὅμοιον αὐτοῦ καὶ προσκυνεῖν ἢ ὀραῖν; αὕτη ἡ διάταξις, τοῦ πονηροῦ, δῆλον, ἵνα καταφρονήσης θεοῦ. εἴ σοι πεπίστευται ὅτι ἦλθεν θεὸς ἐπὶ γῆς ἐπιφανείς τοῖς ἀνθρώποις ὡς ἄνθρωπος, ἐγνώρισας ἂν αὐτόν ὡς ἦλθεν, ὃ ἔστιν θεὸς μετὰ σαρκός· καὶ τὸ μὲν κεκρυμμένον καὶ νοούμενον, ὡς ἄληπτον καὶ ἀόριστον, ἄγραφον ἤδη ἐγίνωσκες, ἔγραφε δ' ἂν τὸ φαινόμενον ὀρθῶς ὡς ὀριζόμενόν τε καὶ καταλαμβανόμενον· νῦν δὲ φαντασιούμενος, τῷ φαινομένῳ καὶ τὸ νοούμενον δυσσεβῶς καὶ ἀθέως συμπαραγράφῃ. ἀντιπυθέσθαι δέ σου καιρός. σοὶ γὰρ ποῦ διέταξεν ἐλθὼν ἐπὶ γῆς καὶ ἄνθρωπος ὀφθεις ἀληθῶς μετὰ τοῦ εἶναι θεός, ὅμοιον αὐτῷ μὴ ποιεῖν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἢ τοὺς εὐσεβῶς καὶ θεοπρεπῶς ποιοῦντας καὶ προσκυνοῦντας ἐξείργειν, λόγοις ἐγγράφοις νομοθετοῦντι; εἰ γοῦν οὐδὲν τούτων πρὸς διάταξιν προῦκειτο, νικᾶν οἶδεν ἐν τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ τὸ εὐσεβέστερον, καὶ πολλοῖς ἄνωθεν χρόνοις κρατούμενον. εἶτα ποῦ σοὶ διατέτακται θεῖα ἀνορύττειν θυσιαστήρια καὶ ἱερὰ καθαιρεῖν τεμένη διὰ πυρός τε ἄγειν καὶ κατηθαλωμένα δεικνύειν τὰ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν θείων μυστηρίων κατηρτισμένα τίμια σκευή; ἃ δὴ πάντα Χριστιανῶν πίστις ἢ εἰς θεὸν καὶ πόθος ἔνθεος καὶ περὶ τὰ ἅγια καὶ ἱερὰ σπουδὴ κατεσκευάσεν. ταῦτα οὐ θεοῦ διάταξις, τὰ θεῖα διαφθείρεσθαι καὶ ἀπόλλυσθαι. ἀλλ' ὅπερ σοὶ ἀκούειν ἄξιον, ἄκουε· αὕτη ἡ διάταξις, τοῦ ἐν σοὶ ἐνοικοῦντος καὶ διὰ σοῦ φθεγγομένου πονηροῦ πνεύματός ἐστιν. ἡμῖν δὲ τοῖς τὸ θεῖον καὶ σωτήριον κήρυγμα δεξαμένοις διάταξις πάσης τῆς ὀπωσοῦν προστάξεως ἀμείνων πολλῶ καὶ ἰσχυροτέρα ἢ πρὸς τὸν κηρυσσόμενον ἀκλινῆς πίστις καὶ ὀρθὴ ὁμολογία καὶ ἀληθινὴ ἀγάπη καὶ ὁ θεῖος ἔρωσ καὶ ὁ ἔμφυτος πόθος καὶ ὁ θερμὸς ζῆλος, ἐπεγνωκόσιν τὴν χάριν δημοσιεύειν καὶ διὰ τῆς γραφῆς ταύτης τοῦ σεσωκότος τὴν μεγάλην καὶ ἀνέκφραστον εὐεργεσίαν. οὐ γὰρ πάντα τῇ προστάξει τοὺς πιστοὺς προσανέχειν

χρεών, λογικούς τε ὄντας καὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ κρείττονος παρὰ θεοῦ ποιεῖσθαι πεπιστευμένους, ἐπεὶ οὐδὲ πίστεως τοῦτο καὶ ἀγάπης εἰλικρινοῦς καὶ τελείας· δεῖ γὰρ καὶ παρ' ἑαυτοῖς εἰσφέρειν ὑπ' εὐγνωμοσύνης ὀρωμένους τὰ εἰς σύμβολον πίστεως τε καὶ πόθου προσήκοντα. ἔνθα τοίνυν τὸν σταυρὸν τοῦ σωτήρος καὶ ἄλλα ἅγια ποιεῖν καὶ προσκυνεῖν διετάχθημεν, ἐνταῦθα καὶ τὰ τῆς σωτηρίου οἰκονομίας αὐτοῦ σύμβολα, ἔνθα σὺ οὐδὲ πεπίστευκας οὐδὲ κηρύσσειν τοῦ διὰ σὲ πεπονθότος τὴν εὐεργεσίαν ἀνέχη, ὁ τοῦ προσκυνεῖν ταύτην ἀνάξιος. ποίας οὖν μωρίας καὶ κακίας ὑπερβολὴν ἀπολείπει, τῷ τὰ θεῖα σεμνῶς καὶ πιστῶς περιέποντι θεοῦ καταφρόνησιν ἐπικαλεῖν; εἰ δὲ καὶ πρόσταξιν ἐπιζητοίης, μάνθανε ὅτι τὸ δρώμενον τοῦ λεγομένου πολὺ μᾶλλον ἰσχυρότερον καὶ πιστότερον, καὶ τὸ ποιεῖν τι αὐτόν τινα τοῦ προστάττειν ἄλλῳ ἀξιολογώτερον. εἰ οὖν ἤκουσάς ποτε εὐαγγελιστοῦ γράφοντος λόγον πεποιῆσθαι περὶ πάντων ὧν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν, πείθου τοῖς ἀληθῶςπραχθεῖσιν καὶ εἰσέτι καὶ νῦν σωζομένοις καὶ παρὰ Χριστιανοῖς ὁμολογουμένοις καὶ τιμωμένοις, ἄνπερ μὴ πάντῃ τὴν ἀκοὴν κατεφθαρμένος ἦς, τὰ τε νοητὰ καὶ αἰσθητὰ ὄμματα μὴ κεκαλυμμένος ἐξ ἀπιστίας, ὅπως αὐτὸς ὁ Χριστὸς καὶ θεὸς ἡμῶν ἔτι ἀνθρώποις ἐπὶ τῆς γῆς συναναστρεφόμενος ἐν ὀθόνη λαμπρᾷ τὸ πάνσεπτον καὶ ὑπερκόσμιον ἑαυτοῦ ἐντυπώσας ὁμοίωμα τῷ πίστει αἰτήσαντι ἐξέπεμψεν, ἐκεῖνο δὴ ὃ λέγεται τὸ φρικτὸν εἶδος τῆς γραφῆς τῆς ἀγράφου. ὡς δὲ ἀρχαῖον καὶ ἀποστολικὸν τὸ ἐπιχείρημα καὶ πατέρων τὸ ἐπισφράγισμα καὶ διατοῦτο αἰδέσιμον παρὰ Χριστιανοῖς καὶ ὁμολογεῖται καὶ διαμένει τιμώμενον, τὰ παρὰ τῶν ἐναντίων εἰς αὐτὰ πραττόμενα ἄτοπα παρίστησιν ἐμφανέστερον. 185 ἐπιβάλλειν λοιπὸν καὶ τοῖς ἀκολουθοῦσιν, ἀκόλουθον· ἐν οἷς ταῦτα παρεγγυᾶται ὁ κενὸς οὗτος διδάσκαλος ὑποτιθέμενος· Δεῖ οὖν αὐτῷ ζῶντι προσκυνεῖν, ὡς εἶπεν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. πρόεισι νῦν ὁ λόγος αὐτῷ περὶ γε τῶν ἐτέρῳ τινὶ καὶ οὐ θεῷ προσκυνεῖν εἰρημένων· τοῦτο δὲ τί ἂν εἴη ἄλλο ἢ κτίσμα; μέσον γὰρ οὐδὲν θεοῦ καὶ κτίσματος. τί οὖν φασιν οἱ τὴν κενὴν ταύτην δεδεδεμένοι διδασκαλίαν καὶ ὡς θεόθεν ἤκουσαν περιέποντες; τί ποτε ἦν αὐτοῖς τὸ προσκυνούμενον, πρότερον ἄγνοιαν θεοῦ νοσήσασιν καὶ λόγου τοῦ καθ' ἡμᾶς ἡμοιρηκόσιν παντάπασιν; κτίσμα δήπου πάντως ἐροῦσιν. καὶ πῶς οὐχὶ πλανῶντες ἀλώσονται καὶ πλανώμενοι, ἐν τοῖς κατόπιν εἰρημένοις εἰδῶλα εἰπεῖν τὰ προσκυνούμενα παρ' αὐτοῖς φειδόμενοι, καίτοι ἐν ἱερεῦσιν θεοῦ τελεῖν νομιζόμενοι καὶ νόμον θεῖον διεκδικεῖν καὶ θεοῦ πιστευθῆναι μυστήρια, εἶτα τῇ παρουσίᾳ διδασκαλίᾳ προσχόντες οἱ ἄρτι τῶν εἰδώλων ἀνακύψαντες καὶ Ἑλληνικῆς θρησκείας καὶ δεισιδαίμονος πλάνης ἀπαλλαγέντες, ἐπειδὴ θεῷ προσκυνεῖν ζῶντι ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ νῦν κατήχονται; εἰ μὲν δεῖ καὶ βαπτίσματος αὐτοῖς, οἷα νεαρὰν παραλαβοῦσιν τὴν πίστιν, ἀκόλουθον καὶ ὅτι ἂν ἄλλο ἐπέοικεν τοῖς φωτιζομένοις καὶ νέον ποδηγουμένοις πρὸς τὴν εὐσέβειαν, θρόνοις δὲ ἱερατικοῖς ἐπιπηδᾶν καὶ ἱερουργίας ἄπτεσθαι ἥκιστα ἂν δεήσειεν. πῶς γὰρ θαρσῆσουσιν ἱεραῖσθαι θεῷ οἱ ἔναγχος τῶν βωμῶν καὶ τῆς κνίσης ἀναρπασθέντες; προσῆκον γὰρ ἐπὶ τοὺς τῆ πρὶν δυσσεβείᾳ καὶ ἀπιστίᾳ προαναλωθέντας χρόνους σκυθρωπάζειν καὶ ἀποδύρεσθαι, ἰλεῶν τε ἔσεσθαι θεὸν ἐπὶ τοῖς προημάρτημένοις κατὰ τοὺς καιροὺς τῆς ἀγνοίας ἐπικαλεῖσθαι, συλλήπτοράς τε αἰρεῖσθαι ἐπὶ τούτοις καὶ συνεργούς καὶ διδασκαλίας δεῖσθαι τῆς χρηστοτέρας χειραγωγούσης πρὸς θεοσέβειαν καὶ σωτηρίας ὁδὸν ὑποδεικνύσης. οἱ δὲ ἀθρόον ἑαυτοῖς τὰς τε χειροτονίας ἐπιτρέπουσιν καὶ ἱερεῦσιν θεοῦ ἐγκαταλέγεσθαι· τολμῶσιν γοῦν καὶ κατὰ συνόδους ἀθροίζεσθαι καὶ διδασκάλους ἑαυτοὺς ἀνακηρύσσειν· καὶ προκάθηται γε μετὰ σοβαροῦ καὶ σεμνοῦ τοῦ φρονήματος καὶ τὴν ὀφρῦν ἀνασπῶσιν καὶ Χριστιανῶν κατεπαίρονται τῶν ἐξ ὀνύχων τῷ θεῷ ἀνακειμένων καὶ ἐκ βρέφους τὴν καθ' ἡμᾶς θεοσοφίαν μεμνημένων καὶ τοῖς Χριστιανῶν ἔθεσιν ἐνασκηθέντων καὶ τεθραμμένων· καὶ κρίνουσιν ὑφ' ὧν

κατακρίνεσθαι ἄξιοι. διδάσκουσιν δὲ οὐ πίστιν ἀλλ' ἀπιστίαν, οὐ περὶ τὰ θεῖα εὐλάβειαν ἀλλ' ἀναισχυντίαν, οὐκ οἰκοδομεῖν ἀλλὰ καταστρέφειν καὶ κατασκάπτειν. οὐκ εἰρήνην κηρύσσουν ἀλλὰ μάχαιραν, καὶ μῖσος ἀντὶ ἀγάπης· καὶ ἐπήγειραν τὸν υἱὸν κατὰ τοῦ πατρὸς καὶ κατὰ τοῦ παιδὸς πατέρα καὶ νύμφην κατὰ τῆς πενθερᾶς, καὶ ἀδελφὸν πρὸς ἀδελφὸν καὶ γείτονα πρὸς γείτονα ἐξεπολέμωσαν, οἰκίαν πρὸς οἰκίαν καὶ ἀγρὸν πρὸς ἀγρὸν ἔμιζαν οὐκ εὐαγγελικῶς ἀλλὰ ληστρικῶς, οὐχ' ἵνα πιστὸν ἐξ ἀπίστου ἀλλ' ἵνα πιστοὺς πρὸς ἀπιστίαν ἐκκαλέσωνται. ἐντεῦθεν ὁ ἐπὶ τῇ ἀρχῇ ταύτῃ ἐπαναστὰς τῷ κοινῷ τῶν ἀνθρώπων σάλος, καὶ τῶν διωγμῶν ἢ καταγιγίς, καὶ τῶν βασάνων τὰ νέφη· πάσης γὰρ κακουργίας καὶ λύμης ψυχῶν τε καὶ σωμάτων παραίτιοι γέγονασιν, ταῖς καινοτομίαις ἐπιθέμενοι καὶ τὸν θεῖον φόβον ἐξ ὀφθαλμῶν διωσάμενοι καὶ τῶν νενομισμένων καὶ παραδεδομένων Χριστιανοῖς ἐπιλεησμένοι, ἐπεὶ πᾶσα ἐπιστήμη κανονικὴ καὶ εὐταξία καταπεπάτηται παρ' αὐτοῖς καὶ διέρριπται. 186 ἄρ' οὖν τῶν προσκυνούντων ζῶντι θεῷ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ ταῦτα ἐπιτηδεύματα; ἄρα πίστεως ὀρθῆς βλαστήματα καὶ μυσήσεως εὐσεβοῦς γεννήματα; οὕτω κηρύσσουν Χριστὸς ἐπὶ γῆς ἐλήλυθεν; οὕτω διδάσκει τὰ εὐαγγέλια; τοιαῦτα τῶν τῆς ἐκκλησίας καθηγεμόνων τὰ δόγματα; καὶ τίς φάναι ταῦτα τολμήσειεν; ἀλλ' ἐκ πίστεως εἰς ἀπιστίαν μετέθεντο, καὶ ἀπὸ τῆς εἰς Χριστὸν ἐλπίδος ἐκπεπτωκότες πρὸς ἀνθρωπίνην ἀπειθον, καὶ ἀπὸ τῆς ὀρθῆς δόξης καὶ τοῦ ἀποστολικοῦ φρονήματος ἐπὶ τὴν σκολιὰν τρίβον καὶ τὸ ἀποστατικὸν μετετάξαντο οἴημα. βαβαὶ ὅποσον ἀγχινοίας περίεστιν αὐτοῖς καὶ τῆς νήψεως. ἡλίκον ὑπῆρξε τὸ κατορθούμενον. τί γὰρ αὐτοῖς συμβέβηκεν; ὥσπερ διακορεῖς περὶ τὴν πατρώαν καὶ ὀρθοτάτην πίστιν γενόμενοι καὶ οἷα γεγηρακυῖαν ἀποτεμόμενοι, τὴν νῦν ἐπακμάσασαν καὶ νέον αὐτοῖς ἐπικεκηρυγμένην ἀνθηρημένοι ἡσπασαντο, παραπλήσιόν τι ποιοῦντες καθάπερ τῶν φυτηκόμων οἱ ἐπιμελέστεροι· τὰ καταγηράσαντα τῶν πρέμνων πρόρριζον ἀνασπῶντες, νεοθαλεῖς φυτουργοῦσιν τοὺς ὄρηκας. ἤκουσιν γὰρ ὥσπερ μισθαρνοῦντες καὶ ψυχὰς αὐτὰς καταπροέμενοι, ἵνα τὰ παρόντα κερδήσωσιν, τὴν ρέουσαν καὶ οὐχ' ἐστῶσαν δόξαν ἀντὶ τῆς θείας καὶ μενούσης δόξης ἀνταλλαζάμενοι, καὶ ἀνθρώποις ὑποκύψαντες σαρκὶ καὶ ὕλῃ προσδεδεμένοι, καὶ τοῖς βλεπομένοις μόνον τὴν ἐλπίδα τιθεμένοι, καὶ οὐδὲν προἰδέσθαι τῶν μελλόντων τοῖς τῆς καρδίας ὀφθαλμοῖς αἴρουμένοι, ἐπ' ἀπωλείᾳ δὲ καὶ φθορᾷ τοῦ κοινοῦ παντὸς ἄρχειν συγκεχωρημένοι, μᾶλλον δὲ ἐπὶ τῷ ἑαυτῶν ὀλέθρῳ καὶ πτώματι ἐξαισιῶ διὰ σπουδῆς ἀπάσης ἐρχομένοι. ἐπεὶ οὖν ἐκεῖνα καὶ παιδευθῆναι καὶ μνηθῆναι ἄξιοι, ἀκούσονται ὅπερ ἀκούειν αὐτοὺς δίκαιον· ὅτι ταῖς ἀληθείαις ἀσύνετοι οὐ συνίεσαν, οὐ τὸ δέον ἐφρόνησαν οὐδὲ ἐπέστησαν οἱ παράπαιστοι καὶ τὸν νοῦν παρενηνεγμένοι ὅτι οὗτος αὐτῶν ὁ διδάσκαλος, σκότους καὶ ἀπιστίας πλήρης τυγχάνων, τοῦ μυστηρίου τῆς Χριστιανῶν θεοσοφίας πάμπαν ὑπῆρξεν ἀμύητος, ἀγίου δὲ καὶ βεβήλου ἀναμέσον οὐδ' ὄλως κρίνειν εἰδῶς οὐδὲ διαφορὰν προσκυνήσεως συνιδεῖν ἐθέλησας. καθάπερ γὰρ τοὺς τῶν εἰδώλων θεραπευτὰς μηδὲν πλέον τοῦ παρ' αὐτοῖς σεβομένου μιάσματος φαντάζεσθαι ὤετο, οὕτω καὶ τοὺς τῆς τριάδος προσκυνητὰς δρᾶν σεσυκοφάντηκεν· πῆρῶσιν γὰρ τῶν νοητῶν ὀμμάτων νοσῶν ἀναβλέψαι πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας οὐ δεδύνηται. οὐδὲ ἐπέγνω ὁ ἄθλιος ὅτι ἡ ἀληθινὴ καὶ ἐν λατρείᾳ προσκύνησις ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν τῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ μόνῳ θεῷ καθαρῶς καὶ εἰλικρινῶς καὶ ἀνεπιλήπτως προσφέρεται, τοῖς δὲ τῆς οἰκονομίας τῆς σωτηρίου συμβόλοις ἢ προσήκουσα τιμὴ ἐκνέμεται, καὶ αὐτὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διὰ τῆς εἰκόνης ἀναγομένη· ὁ δὲ καὶ γεωργοῖς καὶ ἐμπόροις καὶ βαναύσοις καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις μικροῖς τε καὶ μεγάλοις τοῖς γε ὡς ἀληθῶς λόγον θεοῦ πεπιστευμένοις καὶ μὴ τὸ ὀπτικὸν τῆς καρδίας ἀμβλυώττουσιν ἀπλανῶς γνωρίζεται καὶ ἐξαγγέλλεται. 187 τοῖς δὲ ἐξῆς προκειμένοις τῆς παρούσης χρήσεως καὶ ἐπιβάλλειν αἰσχρὸν καὶ σιωπᾶν οὐκ

ἀνεκτόν· ἔχει γὰρ οὕτως· Μὴ οὖν ἡ γάγγραινα νομὴν ἔξει· ὁ θεὸς γὰρ ἐν πάσῃ τῇ παλαιᾷ καὶ καινῇ ταῦτα ἀναιρεῖ ἀκριβῶς λέγων· Κύριον τὸν θεὸν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, λέγων· Ζῶ ἐγώ, λέγει κύριος, καὶ ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ. οὐ δυνάμεθα οὖν δυσὶν κυρίοις δουλεύειν, ζῶντι καὶ νεκρῷ· ἐπικατάρατος γὰρ φησιν, ὃς κτίσμα παρὰ τὸν κτίσαντα προσκυνήσει. πάντα γὰρ ταῦτα περιέχει αὐτὸς καὶ οὐ περιέχεται ὑπὸ τινος. εἰ μὲν οὖν ἀπλῶς περὶ εἰδώλων ὁ λόγος ἦν αὐτῷ, πᾶς τις ἂν Χριστιανῶν συνηγόρει καὶ συνεφθέγγετο· ἐπειδὴ δὲ τῶν ἱερῶν συμβόλων τῆς θείας οἰκονομίας καταφλυαρεῖ, δι' ἧς πᾶν εἶδωλον ἐξηφάνισται καὶ πᾶσα τοῦ ἐπικρατοῦντος πάλαι διαβόλου ἡ δύναμις καὶ λατρεία κατήρηται, καὶ πάντα παρ' αὐτῷ συγκέχυται καὶ οὐδεμία διάκρισις ἀγίου καὶ ἐναγοῦς κατ' ὀφθαλμοὺς τοῦ ἄφρονος, ὡς μεθύνωντων, ὡς μεμνηόντων, ὡς λυσσώντων, ὡς βακχευόντων, ὡς ἐξεστηκότων καὶ δαιμονίωντων ἀσήμους καὶ ἀνάρθρους φωνὰς ταῦτα κρίνοντες, πλεῖον τι λέγειν καταλείψομεν. ποῦ γὰρ ἤκουσται ἢ γέγραπται ἐν παλαιᾷ καὶ νέᾳ διαθήκῃ εἰκόνα Χριστοῦ ἢ τῶν ἁγίων ἀναιρεῖσθαι; πρὸς τούτοις γὰρ ἠγνόηται τῷ ἄφρονι καὶ τῆς προσκυνήσεως τὸ διάφορον. 188 φέρε δὴ λοιπὸν καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις τῶν δυσφημημάτων καὶ ληρημάτων κατοπτεύσωμεν. ἐπακολουθεῖ γὰρ ἐκ τῆς πρὸς Θεοδόσιον τὸν βασιλέα Ἐπιφανίου δῆθεν ἐπιστολῆς χρήσις. ἀλλ' ἡμῖν γε πάλιν τὰ παρεθέντα αὐτοῖς ἐκ τοῦ κατὰ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην τόπου, καθ' ὃν ἡ κατὰ εἰδώλων ἦρκεται αὐτῷ ὑπόθεσις καὶ ἀφ' ὧν ἐπὶ τὰ καθ' ἡμᾶς ἱερὰ ἢ τοῦ χριστομάχου βλασφημία μετῆκται, ἐν τάξει πρῶτον ἐκθέσθαι καλῶς ἔχειν δοκεῖ, ἵνα οἱ λέγοντες εἶδωλα ὅλως τὰ ἅγια φεῖδεσθαι κατονομάζειν καὶ ἐνταῦθα στηλιτεύωνται ἔνδηλοί τε γίγνοιτο ὅθεν τε καὶ ἐξ ὁποίων βλασφημιῶν δογμάτων ὥρμηται καὶ προέρχονται, ἔπειτα τοῖς αἰρεθεῖσιν αὐτοῖς ἐφιστάνειν εὐθὺ βόλως ὡς οἶόν τε. ὧδε γὰρ πῶς ἐκεῖνα κατάρχεται· Τὴν εἰδωλολατρίαν ἐν τῷ κόσμῳ τῇ ἑαυτοῦ κακοτεχνίᾳ ὁ διάβολος ἐμηχανήσατο· καὶ ἐν τῷ κόσμῳ ἔσπειρεν τοῦτο καὶ ἐθεμελίωσεν καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἀπέστρεψεν· νῦν δὲ πάλιν μετὰ τὰς αἰρέσεις, καὶ τὰ εἶδωλα· εἰς ἀρχαίαν εἰδωλολατρίαν τοὺς πιστοὺς καθεῖλκυσε καὶ ἠπάτησεν. νοήσει γὰρ ἡ σὴ εὐσέβεια καὶ ἡ ἐκ θεοῦ σοὶ δοθεῖσα σοφία καὶ ἐν βάθει νοημάτων ἐρευνήσει, εἰ πρέπον ἐστὶν θεὸν ἔχειν ἡμᾶς ζωγραφητὸν διὰ χρωμάτων. τίς ἤκουσεν τοῦτο ποτέ; οἶμαι ἄξιον πρῶτον ἐκ τῶν προκειμένων προσώπων τε καὶ πραγμάτων, ὅθεν τε καὶ πρὸς τίνα τὸ γράμμα καὶ ὅτου δὴ χάριν, καὶ εἰ τὸ ἀληθὲς ὁ λόγος τοῖς χρησαμένοις ἔχει διατεκμήρασθαι. ὁ ἱερὸς Ἐπιφάνιος, ὁ τῆς Κυπρίων κατὰ τὴν ἱερωσύνην ἠγεῖσθαι λαχὼν, ἀρχιερεὺς ἦν καὶ ἀρχιερέων ὁ ἐπισημότατός τε καὶ τιμιώτατος, βίου λαμπρότητι καὶ ψυχῆς καθαρότητι τῆς πρὸς θεὸν παρρησίας ἠξιομένος καὶ σημείοις πλείστοις καὶ μεγίστοις ἐμπρέπων τῷ βίῳ· Θεοδόσιος δὲ τὰ Ῥωμαίων σκῆπτρα ἰθύνειν διεκεκλήρωτο, ὃς οὐ μικρὸν κλέος ἐν βασιλευσὶν ἠνέγκατο, εὐσεβεία τε καὶ ὀρθῇ πίστει κοσμούμενος καὶ τὴν περὶ τὰ θεῖα σπουδὴν εὐσθενῶς μάλα ἐπιδεικνύμενος. τί δὲ τὸ ἐν τῇ γραφῇ δηλούμενον; εἰδωλολατρίας ὑπόθεσις καὶ ἀνθρώπων εἰδωλολατρούντων ἔγκλημα, αἰτησίς τε καθαίρεισιν εἰδώλων καὶ ἀφανισμὸν μηνύουσα ὥστε ἀνθρώπους μύσους εἰδώλων καὶ πλάνης ἀπαλλάττεσθαι καὶ εἰδωλικῆς ἐλευθεροῦσθαι θρησκείας καὶ ἀθεότητος. τί οὖν ἱερωσύνης καὶ βασιλείας ὑψηλότερόν τε καὶ ἐπικλεέστερον; οὐδέν, εἴποι τις ἂν· θεοῦ γὰρ δῶρον ἀμφοτέρω. τί δὲ εἰδωλολατρίας χεῖρον, οὐδεὶς ἂν τῆς κακίας ἐφίκοιτο λόγος, ὅτι τε θεοῦ τοῦ πάντων κατεξουσιάζοντος ἀπάγει καὶ δαίμοσιν προσάγει μισοῖς καὶ ἀλάστορσιν καὶ ψυχὰς ἀνθρώπων ἀπόλλυσιν, εἰς γέενναν καὶ αἴδιον κόλασιν παραπέμπουσα, ὧν τί βλαβερώτερον ἢ ἀθλιώτερον; ἄρ' οὖν ἔδει παρὰ τοιοῦτου ἀρχιερέως λόγον κινούμενον ἀπρακτεῖν καὶ τοσοῦτου γε πονηροῦ καὶ ὀλεθρίου πράγματος ἔνεκεν ἢ παρὰ βασιλέως τηλικούτου ἐνηχούμενον ἐφ' ἡσυχίας μένοντα σιωπῇ παραδίδοσθαι; οὐ μὲν οὖν. μὴ δὲ γὰρ ἂν καταραθυμήσαι τὸ παράπαν

ἐν οὐδενὶ λόγῳ τὴν τοῦ κακοῦ ποιούμενον ἔφοδον ἐπ' ἀπωλεία καὶ βλάβη τῶν ὑπὸ χεῖρα. πῶς γάρ, ὅς γε παρὰ τοῦ γεγραφότος ἱκανῶς μεμαρτύρηται εὐσθενῶς ἄγαν κατὰ τῆς πρὶν εἰδωλολατρίας διηγωνίσθαι, ἠδύνατο κατηρεμεῖν τὸ βραχύτατον ἕως ἀπόλοιτο αὐτῶν μετ' ἤχους τὸ μνημόσυνον καὶ ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν τῆς τοῦ πονηροῦ καθαιρέσεως ὁ φθόγγος ἐξελήλυθεν; 189 πῶς οὖν ἔδει ταῦτα ἐξανέσθαι καὶ περαίνεσθαι; διὰ πλείστων ὄσων θορύβων καὶ πόνων ἤχθαι, παντί που δῆλον, δι' ἀπάσης τῆς ἀρχῆς φοιτώσης καὶ διαθεούσης τῆς ἐπὶ τούτῳ ἐρεύνης τε καὶ βασάνου. ποῦ τοίνυν τὰ βασιλικά προγράμματα καὶ προθέματα; ποῦ τὰ δημόσια διατάγματα καὶ κηρύγματα, ἃ τοῖς εἰς τοῦτο πλάνης καὶ δυσσεβείας διολισθήσασιν ἠπείληται καὶ προέρχεται; ποῦ οἱ προτρέχοντες καὶ παραπέμποντες; ποῦ τὰ πολιτικά καὶ στρατιωτικά ἀθροίσματά τε καὶ συγκροτήματα; ποῦ οἱ νόμοι ὅσοι θεῖοι, πολιτικοὶ τε αὐτῶν καὶ ἀνθρώπειοι, οἱ μὲν τὸ πρᾶον καὶ οἰκονομικὸν πραγματευόμενοι, οἱ δὲ τὸ αὐστηρὸν ἀπειλοῦντες καὶ ἀπότομον; ποῦ οἱ τοὺς νόμους ἐγκεχειρισμένοι καὶ οὐς μὲν νουθετοῦντες τῶν ὑπευθύνων καὶ ἐπιστρέφοντες, οὐς δὲ ἐπιτιμῶντες τε καὶ ἐν δίκῃ κολάζοντες; καὶ ὅποι τὰ δεσμωτήρια καὶ τίνα τὰ δικαστήρια καὶ βασανιστήρια; τίνες οἱ κατηγοροῦντες; τίνες οἱ συνηγοροῦντες καὶ τῶν κατηγορουμένων ἐγκλημάτων οἱ ὑπαίτιοι; ἢ τάχα βούλεται αὐτῶν ὁ λόγος μὴ δὲ ὀραῖσθαι τίνα τῶν ἐγκλημάτων ἀκαταιτίαν πώποτε, ὡς εἶναι τοὺς τε κρίνοντας τοὺς τε κρινόμενους ὑποδίκους κολάσεως, καὶ ἢ ἐπιλείπειν τὸν κρίνοντα ἢ μηδένα εἶναι κρινόμενον, ἐπίσης ἐν ἅπασιν ἐκκεχυμένης τῆς ἀθεότητος; ποῦ δὲ τῶν εἰδώλοις ἀνακειμένων τεμενῶν αἱ καθαιρέσεις, ἐν οἷς αἱ τε σπονδαὶ καὶ θυσίαι ἐπετελοῦντο καὶ κνίσαι καὶ καπνοί, ἃ τὸν ἀέρα ἀναδιδόμενα κατεμόλυνεν, καὶ τὸ ἐπιβώμιον λύθρον, οἷς ὁ πονηρὸς ἔχαιρε δαίμων, ταῖς τῶν προσεδρευόντων νεωκόρων τελεταῖς θεραπευόμενος; ποῦ τῶν μολυσμῶν τούτων αἱ καθάρσεις καὶ τῶν τελετῶν αἱ ἀφαγνίσεις καὶ τᾶλλα ἃ ποιεῖν Χριστιανοὺς ἐχρῆν, συνιστῶντα μὲν τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως τὴν καθαρότητα, κατασοβοῦντα δὲ τῶν βδελυρῶν εἰδώλων τὴν μυσαρότητα; τοσοῦτου πράγματος τοσαύτης ἔδει τῆς σπουδῆς, παραμετρομένης τῷ μεγέθει τοῦ κακοῦ καὶ τῶν πόνων καὶ τῶν φροντίδων εἰς ὅσον ἀνάλογον, ὥστε στήσαι τὴν φορὰν τοῦ δεινοῦ, καὶ τὸ εἰσφθαρὲν κατὰ τὴν τοιαύτην ἀρχὴν λοιμῶδες νόσημα καὶ πολιτείαν ὄλην διαλαβὸν ἀνακόψαι, ψυχὰς ἀθλίων ἀνθρώπων καταβοσκομένον καὶ πυρὸς δραστικώτερον καὶ ὀξύτερον κατανεμόμενον, τά τε τῆς θρησκείας ἀνασώσασθαι δίκαια καὶ ἀνθρώποις τὴν ἐλευθερίαν χαρίσασθαι· πανταχοῦ γὰρ γῆς τὰ παρ' αὐτοῖς ὑβριζόμενα καὶ καθαιρούμενα ἅγια παρὰ Χριστιανοῖς τιμώμενα ὑπῆρχε καὶ προσκυνούμενα. πῶς οὖν καὶ πόθεν ἡμῖν ταῦτα πάντα ἐμφανῆ κατασταθήσεται, εἰ πᾶσαν συγγραφὴν καὶ ἱστορίαν ὑπερπλήρη τούτων ἐωρῶμεν τυγχάνουσαν; οὐδὲ γὰρ ἐνὸν τοσοῦτον κακὸν λήθη παραδραμεῖν, ἄδεσθαι δὲ εἰς δεῦρο κατὰ δήμους καὶ ἀγορὰς καὶ πόλεις καὶ ἀγροὺς παρὰ πάσης ἡλικίας καὶ παντὸς ἐπιτηδεύματος καὶ ἀξιώματος. πῶς οὖν καίτοι τοιαῦτα ὄντα ἀμνημονεῖται καὶ σεσιώπηται καὶ οὐδεὶς οὐδέπω τῶν πάντων εἰς μνήμην ἦκται; κεναὶ τούτων αἱ βίβλοι συγγραφέων καὶ ἱστοριογράφων, ἀργεῖ σπούδασμα, καὶ νόμοι ἐσχόλαζον καὶ ἡρεμεῖ κριτήρια καὶ οὐδὲν ὅ,τι τῶν πρὸς τὸ τοιοῦτον ἀσέβημα εὐτρεπισμένων ἐστὶ φαινόμενον. ποῦ γῆς ἢ θαλάσσης ἢ ἐφ' ὄλην ὄσσην ἐφορᾷ ἥλιος χθόνα ταῦτα ἤκουσται πώποτε; ἀντερωτάσθω γὰρ καὶ αὐτὸς εἰ πραττόμενα παρὰ Χριστιανοῖς δέδεικται. ἀλλ' οὔτε ἤκουσεν οὐδὲ τεθέαται ὁ ἐξάγιος. οὐκοῦν πλάσματα πάντα. οὐκοῦν ἀπάτη καὶ πλάνη καὶ τῶν ὄντων διαβολικῆς μεθοδείας εὕρεμα· πάντα φασμάτων πλήρη καὶ δόξης ἀπατηλῆς ἐπίμεστα. οὐκοῦν οὐδὲ παρὰ Ἐπιφανίῳ τῷ θεοφόρῳ γέγραπται οὐδὲ Θεοδοσίῳ κατ' ὄνειρους γοῦν ποτε παραπλασθέντα ἐλήλυθεν· πολλῶν μᾶλλον, οὐδὲ εἰδωλολατρία Χριστιανοὶ ἐάλωσαν πώποτε· προσκυνηταὶ δ' οὖν τῆς τριάδος ἀληθινοὶ ὑπάρχοντες, τῆς θείας οἰκονομίας

τιμῶσι τὰ σύμβολα. 190 ἀλλὰ τί γὰρ δράσειν οὐκ ἤμελλον οἱ δι' ὧν ἐπλάσαντο φωνῶν, τοῦ ἀκαταλήπτου λέγω καὶ ἀπεριγράπτου, τὸ μέγα τῆς σωτηρίας ἡμῶν μυστήριον ἐν φάσματι καὶ δοκῆσει γεγενῆσθαι οὐ καταπεφρίκασιν φθέγγασθαι καὶ ἀνθρώποις Χριστιανοῖς εἰδωλολατρίαν ἐπιγράψαι; σπουδὴ γὰρ αὐτοῖς ὡς τὴν ἱεράν τοῦ εὐαγγελίου εἰσήγησιν ἐκ μέσου ποιήσονται καὶ παρείσδυσιν εὖροι τὸ παρ' αὐτοῖς τῆς δοκῆσεως μιαιώτατον δόγμα, οἷα πράγμασιν μᾶλλον αὐτοῖς παρὰ τῆς ἱστορίας ταύτης ἢ λόγοις τοῖς κατὰ τὰς ἱεράς τοῦ εὐαγγελίου βίβλους ἐγγεγραμμένοι ἐξελεγχόμενοι. προφῆται μὲν οὖν ἄνδρες θεόληπτοι τὴν τοῦ θεοῦ λόγου πρὸς ἀνθρώπους κοινωνίαν τε καὶ ἐπιφάνειαν ἄνωθεν προεκήρυξαν κἀντεῦθεν κατεστράφη καὶ ἠφανίσθη εἰδωλικὴν ἅπασαν πλάνην καὶ ἀνθρώπους ταύτης λελυτρώσθαι τὸν θεῖον δεδεγμένους λόγον καὶ τὸ σωτήριον κήρυγμα. ὁ μὲν γὰρ τις προανακεκράγει πάντας εἰδήσειν ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου τὸν κύριον· ὁ δὲ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων μετὰ τῆς μνήμης αὐτῶν ἀπὸ τῆς γῆς ἐξαλειφθήσεσθαι· αὐτὸς δὲ ὁ σωτὴρ ἀνθρωπισθεὶς μὴ κατισχυῖσαι πύλας Ἰαίδου τῆς ἐκκλησίας τοῖς φοιτηταῖς ἐπήγγελται, ὁ τοῦ εὐαγγελίου δὲ κήρυξ ἄμωμον καὶ ἄσπιλον καὶ ἀρρυτίδωτον ἑαυτῷ τὸν σωτῆρα παραστήσει διίσχυρίσατο. ἄλλοι τε πλεῖστοι τούτοις ἐμβοῶσι τὰ παραπλήσια· οὐ μὴν ὅτι γε κενὸν ὀφθῆναι τὸ κήρυγμα καὶ τὸ ἐνανθρωπήσει τὸν λόγον μάταιον, οὐδ' ὅτι εἰδωλολατρίαν ἐν κόσμῳ πάλιν ἐναυλισθήσεσθαι καὶ προσκυνηθήσεσθαι δαίμονας, οὐδ' αὖτε ὅτι Χριστιανούς, ὑπερεμπιπλαμένους τῆς πίστεως καὶ ἀχθοφορεῖν οἰομένους, ὡς δύσοιστον ἄχθος ἀποφορτίζεσθαι καὶ ἐτέρας θρησκείας γλίχεσθαι καὶ παλινοστεῖν ἐπὶ τὰ κωφὰ καὶ ἀναίσθητα εἶδωλα, ὥστε καὶ ἄλλου Χριστοῦ θειοτέρου τε καὶ φιλανθρωποτέρου δεήσεσθαι τοῦ πρὶν ἐληλυθότος ἀσθενοῦς νομισθέντος, καὶ ἐτέρας οἰκονομίας καὶ πάθους καὶ σταυροῦ καὶ κηρύγματος. 191 ἀλλ' εἰ χρή τοῖς παρ' Ἐπιφανίου τοῦ θεοφόρου πρὸς Θεοδόσιον γεγραμμένοις προσεσχικέναι, τὰ σκευωρηθέντα καταλιπόντες, ἐκ τῶν κατὰ τὸν βίον αὐτοῦ ἀναγεγραμμένων ἀναλεξάμενοι τάληθες εἰσόμεθα. καὶ γὰρ τῶν φουριστῶν κατὰ τὴν Κυπρίων νῆσον αἰρέσεων χάριν, Θεοδόσιον δι' ἐπιστολῆς ἤτησεν ὥστε βασιλικοῖς διατάγμασιν τυπώσαντα ἐκεῖθεν ἐξελαύνειν ὅτι τάχιστα. καὶ δὴ αὐτίκα Θεοδόσιος εἶξας ἐπλήρου τὰ αἰτηθέντα· Σιμωνιανῶν δὲ ἦσαν καὶ Βαλεντίνων, Σαβελλιανῶν τε αὖτε καὶ Νικολαϊτῶν, Ὀφιτῶν τε καὶ Βασιλειδιανῶν καὶ Καρποκρατιτῶν. πῶς οὖν ταῦτα τοῖς ἐν τῇ ψευδῶς ἀναφερομένῃ εἰς Ἐπιφάνιον ἐπιστολῇ συμβήσεται; ἐκεῖ μὲν γὰρ οὐδεμίαν τούτων εὖροι τις ἂν τῶν αἰρέσεων ἐγγεγραμμένην ὅτι μὴ μόνον τὴν Βαλεντίνων· τὰς γὰρ ἀπρηθμημένας αὐτῷ εἶναι κατὰ τὴν Κυπρίων νῆσον, Μανιχαίων φησὶν εἶναι καὶ Βαλεντίνων Ἐβιωναίων τε καὶ Μαρκιωνιστῶν καὶ Ἀπολιναριδῶν, ἐνταῦθα δὲ ἐν τοῖς αἰτηθεῖσιν οὐχ' οὕτως ἔχει. οὐδὲ γὰρ εἰδώλων ἔνεκεν τὸ εἰτιοῦν ἐνσημαίνεται, καίτοι γε ἐχρῆν πολὺ μᾶλλον καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἐντετάχθαι. τί γὰρ τούτου, εἶπερ εἰδωλολατρία ἐδόκει Ἐπιφάνιῳ, ἀτοπώτερον ἢ ἀθεώτερον; καὶ τίνι λόγῳ τῶν ἠττόνων κατανδριζόμενος κακῶν, τῶν μειζόνων κατωλιγώρησεν; τοῦτο οὐ τὸ τυχὸν Ἐπιφανίου τὸ ἔγκλημα· ἀβελτηρίας γὰρ καὶ ἀσυνεσίας οἴσει γραφήν. ὁ δὲ μάλιστα ταύτην ἐλέγχει τὴν πλάνην, εἰπεῖν καὶ ἐν τῷ παρόντι ἀναγκαῖον. πρῶτος, ὡς μεμαθήκαμεν, ἐπ' ἀνατροπῆ τῆς τοῦ θεοῦ λόγου σαρκώσεως τὴν δόκησιν καὶ φαντασίαν ὁ θεομισῆς εἰσηγήσατο Βαλεντίνος· ὃς περὶ ὀλίγας τοῦ ἀποστόλου κακουργήσας ῥήσεις, τὸ οἰκεῖον δυσσεβὲς κατεσκεύασεν δόγμα, μορφὴν δούλου ἀνειληφέναι λέγων τὸν κύριον, οὐκ αὐτὸν τὸν δούλον, καὶ ἐν σχήματι εὐρησθαι ἀνθρώπου, οὐκ αὐτὸν ἀνειληφέναι τὸν ἀνθρώπον, καὶ ἐν ὁμοιώματι σαρκός, οὐ σαρκὸς ἀμαρτίας προστιθεῖς. καὶ ὁ τούτου χαλεπώτερον· παθητὴν ᾤετο τὴν θεότητα καὶ ἐπ' αὐτὴν τὰ πάθη ἀνέφερον. ἐξ οὗ εἰς τοὺς ἀθέους τοὺς περὶ Μαρκίωνα τε καὶ Μάνεντα καὶ τὸν δυσσεβέστατον Ἄρειον ὡσπερ τι ψυχοφθόρον τὸ ἄθεσμον τοῦτο ἐγκατέσκηψε πάθος. ἐκ δὲ τούτων τῶν φασματωδῶν

ἐμπεφορημένοι, τὸ μὴ δεῖν εἰκονίζεσθαι Χριστὸν ὠνειροπόλουν, ἐπεὶ μὴ δὲ σεσῶσθαι ἐν αὐτῷ τέλεον τὸ ἀνθρώπειον ἤδεσαν εἶδος. ὡς οὖν ἀσύμβατα ταῦτα τῇ Ἐπιφανίου δόξῃ, ἦν περὶ τὸ κυριακὸν ἔσχε σῶμα, ἐκ τῶν πρώων λεχθέντων λόγων αὐτοῦ, οὐκ ἀσυμφανές· ἐς ὅσον δὲ τῶν ἄλλων μάλιστα ἡ Βαλεντίνου ἀσεβεία ἀπηχθημένη Ἐπιφανίῳ ἐτύγχανεν, ἐν τοῖς συγγεγραμμένοις αὐτῷ κατὰ αἰρέσεων διὰ μακροτέρων ἐπιγνωσθήσεται λόγων. ὅμως δ' οὖν καὶ αὐτὸς πάλιν ἡμᾶς ὁ συγγραφεὺς τοῦ βίου πληροφορεῖτω, γεγραφώς ὡς συμβαλόντι αὐτῷ ποτὲ τῷ ἐκ τῆς Βαλεντίνου αἰρέσεως ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς ὀρθοῖς τῆς ἀληθείας ἀντεπεξάγοντι δόγμασιν (Ἀέτιος δ' ἦν αὐτῷ ὄνομα) ἐπιτετιμηκῶς θανάτῳ πικρῷ κατεδίκασεν· δεσμοῖς γὰρ τοῖς παρὰ τοῦ ὀσίου τὴν γλῶσσαν πεδηθεὶς καὶ ἀφθελγία ἐφ' ὄλαις ἕξ ἡμέραις συσχεθεὶς ἐβδομαῖος κακῶς τέθνηκεν. οὐκοῦν καὶ ἐντεῦθεν τῶν πλαστογραφούντων καὶ Ἐπιφανίῳ ἐκεῖνα ἀνατιθέντων ἡ κενοφωνία καὶ τὸ κακούργημα στηλιτεύεται· ὧν οὐκ ἄν τις τοσοῦτον ἐκπλαγεῖν τὸ ἀνόσιον ἢ ὅσον γε τῶν ἀναλεξαμένων καὶ εἰς συνηγορίαν παραγαγόντων τὸ ἀναίσθητον· οὐς οὐδὲ ἡ Θεοδοσίου εὐσεβεία δεδυσώπηκεν καὶ ὅσα αὐτῷ περὶ τοὺς θεοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἱερά κατασκευάσματα διεσπούδασται, ἐν οἷς ἡ τῆς εὐαγγελικῆς ἱστορίας εὐκοσμία τε καὶ λαμπρότης ἐμπρέπει. 192 ἀλλὰ φησὶν οὐκ Ἐπιφάνιος, ἀλλ' ὁ τῆς τοῦ θεοῦ λόγου καταγορεύων πρὸς ἀνθρώπους γεγενημένης ἐπιφανείας, ὅτι μετὰ τὰ εἶδωλα καὶ τὰς αἰρέσεις πάλιν εἰς εἰδωλολατρίαν τοὺς ἀνθρώπους ὁ Σατανᾶς καθεῖλκυσε. ὡ τῆς βλασφημίας καὶ ἀτοπίας. τί τῆς ἀθείας ταύτης ἀτοπώτερον καὶ πρὸς ὕβριν τῆς τοῦ μονογενοῦς συγκαταβάσεως ἀνομώτερον; ποῖος Ἄιδης ταῦτα ἐφθέγγατο, ποῖος τάφος ἠρεύξατο ταῦτα; οἱ τῆς πασῶν κακίστης αἰρέσεως ὑπασπισταί, οὐς τῷ ὄντι εἰς τὸ τῆς ἀπωλείας βάραθρον καθεῖλκυσε ὁ διάβολος. Χριστοῦ μνήμη καὶ ὄνομα, ὃ καὶ δαιμόνια φρίσσοισιν, καὶ δυσφημία εἰδώλων αὐτοῖς ἀντιπαραλαμβάνεται· καὶ ὅθεν τὸ πονηρὸν ἐπαύξεται, ἐπειδὴ γὰρ ἐναντία τῇ δοκῆσει ἡ ἐνάργεια, ἢ τὸ ἀψευδὲς τῆς τοῦ λόγου σαρκώσεως διὰ τῶν ἱερῶν τύπων παρίστησιν, ὡς ἂν οὖν τὸ πρὸς αὐτὴν ἔχθος, οἷα φευκτέαν ἠγούμενοι, ἀποπλήσωσιν καὶ ἅμα τὸ βλάσφημον ἐκκλίνειν δόξωσιν, τῇ μεταθέσει τῆς προσηγορίας καθυβρίζουσιν καὶ τῷ τῶν εἰδώλων μῦσει τὰς ἐναγεστάτας γλώσσας μαινόμενοι καταχραίνουσιν. εἰς τοῦτο αὐτοὺς ἀσεβείας, τοῦ ἀγράφου καὶ ἀκαταλήπτου τὸ πρόσρημα κατολισθησαὶ παρεσκεύασεν· ὅπερ ἐπὶ τῆς τοῦ λόγου ἐνσωματώσεως ἀπορρίπτοντες, τὸ ὀρώμενον αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀνθρωπιάν ἦν ἀνείληφεν μορφήν ἀπεικόνισμα, ὡς οὐδαμῶς τὸ ἐμφορὲς καὶ ὅμοιον πρὸς αὐτὸν ἔχειν οἰόμενοι οὐδὲ τὴν ὀπωσοῦν ἀναφορὰν ἢ σχέσιν διασῶζον ἀλλ' ὡς ἀλλότριον αὐτοῦ τυγχάνον, χριστομαχοῦντες φλυαροῦσιν, εἶδωλον κατονομάσαι κατὰ τὴν παρ' Ἑλλήσιν τετολμήκασιν δόξαν. ἐξ οὗ τῇ ἀγία τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ τὸ εἰδωλολατρεῖν ἀθέως προσάπτουσιν, καὶ ταύτη πείθειν τοὺς τῇ ἐκείνων ὑπαγομένους ἀθεότητι ἀγῶνα τίθενται, ὅπως τὸν φωτισμὸν καὶ τὴν λάμπιν τοῦ καθ' ἡμᾶς κηρύγματος ἐξαμαυρώσωσιν καὶ τὸ σκότος τῆς φαντασίας παρρησιάσωνται. οὐδὲν οὖν θαυμαστὸν τοὺς οὕτως ἀνοσίως διακειμένους τοιαῦτα καὶ διδάσκειν καὶ γράφειν. ἀλλὰ δὴ παρ' ἡμῶν καὶ πάλιν ἀκουέτω ὁ μανικός τε καὶ ἔμπληκτος ὅτι ἐσκοτίσθη τοῖς διαλογισμοῖς καὶ ἀναμέσον ἀγίου καὶ βεβήλου καὶ καθαροῦ καὶ ἀκαθάρτου διαστεῖλαι οὐκ ἔκρινεν. ἔστιν γὰρ ἐν αὐτῷ κεκαλυμμένον τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτοῦ, καὶ τετύφλωται ὑπὸ τοῦ θεοῦ τοῦ αἰῶνος τούτου τὰ διανοήματα, ὥστε μὴ ἐναυγασθῆναι αὐτῷ τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου. ληρῶν γὰρ τῷ ὄντι καὶ ἀνοηταίνων ὁ τῆς κακίας ταύτης πρόμαχος, Χριστοῦ μὲν ἀσθένειαν καταψηφίζεσθαι οὐ δέδιεν, ἀφηρῆσθαι δὲ γε αὐτοῦ τὴν κληρονομίαν ἠρπασμένην ὑπὸ τοῦ διαβόλου καὶ δευτέραν εἰδωλολατρίαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ εἰσῆχθαι διῖσχυρίζεται· καὶ ταύτην ἐπιπλέκειν ἀνθρώποις πιστοῖς καὶ ἐξ εἰδώλων λελυτρωμένοις οὐ κατερυθριᾷ, τὴν ἐπὶ τοῖς ἱεροῖς συμβόλοις τῆς σωτηρίου Χριστοῦ

οικονομίας καὶ δὴ καὶ τοῖς τῶν ἀγίων ἀφομοιώμασιν παρὰ Χριστιανοῖς εὐσεβοῦσιν προσαγομένην τιμὴν καὶ προσκύνησιν οὕτω καλῶν. ἦν δὴ Θεοδόσιος διαφερόντως ἠσπάσατο φιλοθεΐα καὶ πίστει εὐθυτάτη κοσμούμενος· ναοὺς γὰρ οὐκ ὀλίγους ἐδείματο, ὡς πολλοῖς καθίστατο γνώριμον· οὐς ἀνιστῶν τῷ θεῷ καὶ καλλωπίζων, ἑαυτὸν ἦδει καλλωπιζόμενον. ἱεράν τε γὰρ εἰς κόσμον αὐτῶν ἐσθῆτα καὶ κειμήλια κατεσκεύασεν καὶ πεπίστευται ταῦτα ἀνὰ τὴν ἔω τε καὶ ἐσπερίαν εἰργασμένα φαινόμενα· ἐν οἷς τὴν σεπτὴν τοῦ εὐαγγελίου ἱστορίαν ἐξύφηνεν, ἀγίων ἐντυπώσας μορφώματα τίμια, χρώμασιν τε καὶ ὑφάσμασιν σηρικοῖς καὶ διαχρύσοις διαποικίλας φιλοτίμως ὡς ἄριστα. πρὸς ὃν ἂν τις οὕτως ἐνστήσεται καὶ δὴ καὶ λέξει· "Τί δρᾶς, ὦ Θεοδόσιε; ἃ κατέλυσας πρότερον παντὶ σθένει χρώμενος, νῦν πάλιν καινίζεις; καὶ ἃ κατέστρεψας οἰκοδομεῖς; καὶ ἅπερ ἠγήσω ποτὲ εἰς βδέλυγμα, τούτοις τιμὴν καὶ δόξαν περιποιῆς;", "καὶ τίς οὕτω," φησὶν, "τῶν νοῦν ἐχόντων καὶ φρενὸς οὐκ ἔξω κειμένων ἐννοήσῃεν; οὐδὲ γὰρ εἰς τοῦτο μανίας ἀφῆμαι καὶ παρανοίας, ὥστε ἐφ' οἷς πρὶν καλῶς καὶ αἰσίως βεβούλευμαι καὶ διαπεπραγμάτευμαι, νῦν ἀβούλως καὶ σφαλερῶς διατεθῆναι καὶ διαπράξασθαι. εἰ μὲν γὰρ ἐλληνίζων καὶ ἃ παρ' Ἑλληνιστῶν οἰκοδομῆται καὶ τετίμηται, δαίμοσιν ὀλεθρίοις τὴν λατρείαν προσφέρουσιν, τιμῶν ἔπραττον, εἶχεν ἂν ὁ λόγος τὸ εὐόδον· εἰ δὲ χριστιανίζων καὶ ὅσα εἰς δόξαν Χριστοῦ καὶ τιμὴν τῆς ἀπάτου αὐτοῦ συγκαταβάσεως, καθὰ παρὰ Χριστιανοῖς τὸ ἐξ ἀρχῆς διαπέπρακται, κατορθῶν διηγώνισμαι, τίς ἐπὶ τοσοῦτον ἠλιθιότητος καὶ ἀφροσύνης ἐξώλισθεν, ὃς ἐγκαλεῖν ἐπὶ τούτοις τολμήσῃεν; οὐδὲ γὰρ ἂν ἐπιγνοίῃ ὅσον ἐν τούτοις τὸ διηλλαγμένον, ὅτι καθόσον φῶς πρὸς σκότος διενήνοχεν, οὐδ' ὅτι οὐ κοινωνία ναῶ θεοῦ μετὰ εἰδώλων ἢ συμφώνησις Χριστοῦ πρὸς Βελίαν." 193 πῶς οὖν τοιαῦτα εἰργασμένον ἀναθεωρῶν Θεοδόσιον ὁ λεγόμενος παρ' αὐτοῖς Ἐπιφάνιος καὶ περὶ ταῦτα ἀναστρεφόμενον ἠνεγκεν; πῶς οὐκ εἰδωλολατρίαν ἐνεκάλεσεν οὐδὲ ἐξήλεγξεν θρασύτερον, ἀλλὰ διὰ παντὸς τοῦ συγγράμματος ἐγκωμιάζει καὶ εὐσεβοῦντα τὰ εἰς θεὸν ἅμα παισὶν καὶ παντὶ τῷ βασιλείῳ αὐτοῦ οἴκῳ ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας περιφανῶς συνίστησιν; ἀλλὰ τοῦ μὲν ὑπηκόου πλανωμένου ἐπὶ τὰ εἰδῶλα ἐν ἀγωνίᾳ πολλῇ καθίσταται, καὶ Θεοδοσίῳ γε δι' ὄχλου γίνεται, ὡς ἂν ἀχθόμενος περὶ τὸ κακὸν πρὸς ζῆλον εὐσεβείας διεγείροιτο, αὐτὸν δὲ τῇ πλάνῃ ἐνισχημένον τῇ τῶν εἰδώλων οὐ τεθεράπευκεν. καὶ ἴνα μὲν ἄλλους διορθοῖτο ἀπὸ τοῦ πτώματος, πλεῖστα παρήνευσεν, ἐκεῖνον δὲ κείμενον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πτώματος ἀδιόρθωτον καταλέλοιπεν· ὃ ξένον ἀκοῦσαι καὶ παράδοξον. πῶς γὰρ ἄλλοις κηρύττειν διόρθωσιν ἱκανὸς ἦν μένων αὐτὸς ἀδιόρθωτος; δείκνυται δὲ καὶ ἄλλως ματαιολογῶν καὶ ψευδόμενος. τοῦ γὰρ λέγειν ὅτι μετὰ τὰς αἰρέσεις πάλιν εἰδωλολατρία, τί ματαιότερον ἢ ἀλογώτερον; οὐπω γὰρ αἱ αἰρέσεις παῦλαν ἔλαβον, ἀλλ' ἔτι ἐνακμάζουσιν πολλῶν ψυχὰς ἐλυμαίνοντο. οἶμαι δὲ μὴ δὲ τοῦτο παραδραμεῖν ἄξιον, ὃ προστιθέμενον πλειόνως στηλιτεύσει τῶν ἀδοκίμων τὸν νοῦν καὶ τὴν πλάνην· εἰ γὰρ παρὰ πᾶσιν ἐπ' εὐσεβείᾳ διαπρέπων Θεοδόσιος ἄδεται, πῶς τὰ ἅγια εἰδώλοις μυσσαροῖς ἐν ἴσῳ ἐλογίζετο ἢ ὕβριν τινὰ τοῖς ἱεροῖς προσῆχθαι ἠνείχετο, ὃς οὐδὲ τὴν ἀτιμίαν τὴν εἰς τοὺς ἀνεστηλωμένους αὐτῷ ἀνδριάντας ἠνεγκεν; καὶ γὰρ ὀλίγου ἐδέησεν πυρίφλεκτον καταδειξαι τὴν Ἀντιόχου, εἰ μὴ ἡ πρεσβεία τοῦ ἀρχιερέως τῆς πόλεως τὴν βασιλέως ὀργὴν καὶ τὸν θυμὸν ἔστησεν· ὃς αἰδοῖ καὶ εὐλαβείᾳ τῆς τοῦ ἀνδρὸς ἀρετῆς τὴν ἐντευξίν οὐδαμῶς ἀπεσεῖσατο. ἀλλ' εἰ δεῖ τάληθές εἰπεῖν, πιστὸς ὢν ἐν κυρίῳ, εἴ που τινὰ λέγειν ἢ πράττειν τί κατὰ τῆς εὐαγγελικῆς ἱστορίας τετολημκότα κατέλαβεν, βασάνοις ἂν πάντως ταῖς μείζουσιν ὡς τὸ εἰκὸς κατηκίσατο. εἰ γοῦν ὁ ταῖς εἰκόσιν τῶν ἐπὶ γῆς βασιλέων προσκρούων ὑπάγεται νόμῳ, καὶ ταῖς τῶν κατακρίτων ὑπόδικος γίνεται ψήφοις, καὶ κίνδυνος ἐπήρτηται οὐ μικρὸς αὐτῷ ὡς αὐτὸν ἐνυβρικότι τὸν βασιλέα, ποίας οὐκ ἀξιοθήσεται τιμωρίας ὁ τοῦ βασιλέως τῶν βασιλευόντων καὶ οὐρανίων πάντων καὶ ἐπιγεῖων

δεσπόζοντος καθυβρίζων καὶ καθαιρῶν τὸ ἀπεικόνισμα; εἰ γὰρ καὶ μὴ παρὰ πόδας διὰ τὴν θεῖαν μακροθυμίαν ἢ ἀντίδοσις, ὅμως ὄψε γοῦν τῆς οἰκείας παρανομίας τὰπίχειρα δρέψεται. 194 καὶ ταῦτα μὲν τὸ δυσσεβὲς τοῦ γεγραφότος μηνύει καὶ τὴν ἀπόνοιαν· τᾶλλα δὲ πολὺ τὸ ἀπίθανον ἐνδείκνυται, εἰ πρὸς βασιλέα τοιαῦτα γέγραπται ἐκδιδάσκοντα, οἷα δεῖ τὸν ἄρτι κατηχημένον παιδεύεσθαι καὶ τῆ τοῦ καθ' ἡμᾶς μυστηρίου μῆσει προσερχόμενον· πρὸς ἰδιώτην γὰρ καὶ ἰδιωτῶν τὸν ἔσχατον καὶ βαναύσων τὸν ἀγροικότατον μόλις ἂν γράφεσθαι ἄξιον. τοιαῦτα ἢ θαυμαστὴ ἐκείνη καὶ παμφορωτάτη ἐπιστολή· καθ' ἣν ὁ Ἀράβιος ἀυλητής, ὃ δὴ λέγεται, ἀδολεσχῶν παραφθέγγεται, πολλὴν ἐνεργαζόμενος τοῖς ἀκροωμένοις τὴν ἀχθηδόνα· πολέμιον γὰρ ἀκοαῖς ἀδολεσχία, πέρας τοῦ ταυτοεπεῖν οὐ γνωρίζουσα. ἀντανίστασθαι δὲ πρὸς τὸ ψεῦδος ὀρμωμένους καὶ ἄλλως οὐκ ἀπαῖδον οἶμαι· πῶς γὰρ ταῦτα Ἐπιφανίῳ ἀναθετέον; ὀρῶμεν γὰρ αὐτὸν κατὰ τῶν αἱρέσεων ἰστάμενον τοιαῦτα λέγοντα· Μία μετὰ τὰς ὀγδοήκοντα αἱρέσεις ἢ τῆς ἀληθείας βᾶσις ἅμα καὶ διδασκαλία καὶ σωτήριος πραγματεία καὶ Χριστοῦ νύμφη ἀγία ἐκκλησία, οὔσα μὲν ἀπ' αἰῶνος, διὰ δὲ τῆς ἐνσάρκου Χριστοῦ παρουσίας κατὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ χρόνου μέσον τῶν προειρημένων αἱρέσεων ἀποκαλυφθεῖσα. ἄλλα τε μυρία τούτοις ἐν τοῖς ἑαυτοῦ συγγράμμασιν ὅμοια τῆς ἐκκλησίας τὸ ἀσφαλὲς καὶ ἀνεπίληπτον δοξάζοντα κατίδοι τις ἐναργῶς. ποῦ οὖν ἐνταῦθα εἰδωλολατρίας δευτέρας ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ παρ' Ἐπιφανίου τοῦ ἱεροῦ μνήμη; ποῦ ἢ κατὰ τῆς Χριστιανῶν ὁμολογίας κατηγορία, ἢ κατὰ τῶν ἱερῶν τύπων ἔγκλησις; ἤδη μὲν οὖν ἐκάστην στηλιτεύων αἴρεσιν τούς τε κατάρξαντας τοῦ κακοῦ ἀνοσίους αἰρεσιώτας κατονομάζων προτίθησιν καὶ τούς παραδεδεγμένους τὸ βλάβος, καὶ τόπους ἐν οἷς προκεχωρηκὸς ἐβλάστησεν, αὐτῆς τε τῆς αἱρέσεως δύναμιν τε καὶ προσηγορίαν· ἐκάστη δὲ τούτων καὶ ἀριθμὸν κατεσημήνατο. ἐνθα καὶ γυναικείας καταδραμῶν ἀφελότητος, οὐ μετρίως καθάπτεται. γυναῖκες γὰρ τινες κατὰ τὴν Ἀράβων χώραν τυγχάνουσαι, οἷα δὴ ἀμύητοι τῆς παρ' ἡμῖν ἱεουργουμένης μυσταγωγίας τὸν τρόπον, καὶ δογμάτων θείων ἀμέτοχοι, ἐπ' ὀνόματι τῆς ἀγίας παρθένου θεομήτορος κολλυρίδα προσέφερον· αἱ δὲ ἐκ τῆς Θρακῆς γῆς, μεταναστᾶσαι ἐκεῖθεν, συμμετήγαγον τὸ ματαιοπόνημα· καὶ τοῦτο ἐν εἰδωλοποιΐας εἶδει γινόμενον ὑπετόπαζεν. εἰ τοίνυν οὐδενὸς τούτων πεφεισμένος φαίνεται, πῶς, εἴπερ τὴν εἰς τὰ ἅγια τιμὴν καὶ τὸ σέβας εἰδωλολατρίαν ἔκρινεν, ἀμνημόνευτον καταλέλοιπεν καὶ οὐδαμοῦ τοῖς ἑαυτοῦ συγγράμμασιν συγκατέλεξεν οὔτε τοῦνομα προθεῖς τοῦ τῆς ἀνοσιουργίας ταύτης προκατάρξαντος οὔτε ὅθεν τὴν γένεσιν ἔσχηκεν, ἴν' ἀπ' αὐτοῦ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἱρέσεων τὴν ἐπωνυμίαν οἱ δεξάμενοι ἔχοιεν; καὶ πῶς ὁ ἐξηγησάμενος καὶ καταρτίσας καὶ ποία ἰσχύϊ κραταιούμενος τὰ Χριστοῦ καταλύσαι δεδύνηται καί, ἐξ ὧν τὸ οἰκεῖον πλάσμα Χριστὸς πλανώμενον ἠλευθέρωσεν, πάλιν ἐπαναγαγεῖν, καὶ εἰς τοσοῦτον ὕψος κορυφουμένην τὴν πλάνην δεῖξαι, καὶ αὐθις δαιμόνια προσκυνεῖσθαι ὃν ἔδει μᾶλλον ἢ ἐκεῖνα δέχεσθαι τὴν προσκύνησιν; ἀλλ' οὐδὲν τι τοιοῦτον ὑπέιληφεν· ἢ γὰρ ἂν βίβλοι αὐτῶ ἄπειροι συντετάχασιν καὶ λόγοι προήεσαν ἀριθμὸν ὑπερβαίνοντες, οὐς οὐδ' ἂν γλῶσσα λέγειν ἀνθρωπίνη ἐξήρκεσεν οὔτε ὧτα ἀκούειν ἐξίσχυσαν. εἶτα Ἐπιφανίῳ μόνῳ τῆς τῶν πλανωμένων ἐμέλησε σωτηρίας, ὥστε ἐκ Κύπρου γράφειν πρὸς Θεοδοσίον ἐπὶ τούτῳ διαναστῆναι καὶ ἀγῶνα πρὸς δαιμονικῆς λατρείας καθαίρεσιν μέγιστον ἀναδέξασθαι; καὶ ποῦ ἢ τῶν ἄλλων ἱερῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας πληθῆς, οἱ κατὰ τοὺς χρόνους τοὺς Θεοδοσίου συνήκμασαν, πλεῖστοί τε ὄντες καὶ μέγιστοι καὶ τῶν πατέρων οἱ κορυφαῖοι καὶ ἔκκριτοι; ἄρα κοῦφον ἐν ὀφθαλμοῖς καὶ οἰστὸν τὸ πραττόμενον εἶχον καὶ οὐδεὶς πω λόγος αὐτοῖς οὐδὲ πόνος, ὀρῶσιν καταλυομένην τὴν ἱερὰν ἡμῶν θρησκείαν καὶ τὰ θεῖα διαπτύμενα καὶ πατούμενα, οὐδὲ τοῦ κοινοῦ τῶν ἀνθρώπων οὐδὲ ὧν κατὰ τὰς σφετέρας ἱερωσύνας ἐπετρόπευον τὸ μετριώτατον τημελεῖν διεγνώκεισαν; καὶ ποῖαν

κατηγορίαν καὶ δίκην ταῦτα οὐκ οἴσει, Ἐπιφάνιον ἐκ Κύπρου καὶ ὡς ἀπωτάτω διωκισμένον πονεῖν καὶ βασιλέως κατακτυπεῖν ἀκοὰς καὶ διεγείρειν πρὸς εὐσεβείας ζῆλον, αὐτοὺς δὲ καίτοι πλησιάζοντας καὶ ὡς ἐγγυτάτω τυγχάνοντας, τούτων τοὺς πλείονας ἐφησυχάζειν καὶ ἀναπεπτωκέναι, τηλικούτου δεινοῦ κατασκήψαντος καὶ τῆς πλάνης πανταχοῦ ἐμπολιτευομένης καὶ ἐμπλατυνομένης ἐπ' ὀλέθρῳ ψυχῶν ἀνθρωπέων; 195 ποῦ οὖν ἡμῖν ἡ Βασίλειος φρὴν παραδειχθήσεται; ποῦ δὲ γλῶσσα θεολόγος κινουμένη πνεύματι φθέγγεται; ποῦ δὲ χρύσειον στόμα παραινοῦν τὰ σωτήρια διανοιγήσεται καὶ τῶν ἄλλων φανοτάτων φωσφόρων τὸ ἐν θείαις διδασκαλίαις ἐναστράψειεν σέλας, οἱ γε καὶ μέχρι λεπτῶν βαδίσματός τε καὶ κινήσεως καὶ τρόπου καὶ ἤθους τὸν βίον κοσμοῦντες καὶ ῥυθμίζοντες τὸν ἀνθρώπειον καὶ διὰ πάσης ἠθικῆς καὶ δογματικῆς διδασκαλίας τὸ ἐγκεχειρισμένον ἰθύνοντες ποιμνιον, ὅποτε οὐδὲ ἀμπελῶνος χήρας ἠρπασμένου ἐπηρεμεῖν ἔφερον, πόνους ὡς πλείστους ἔργῳ καὶ λόγῳ ἔθεντο; τίς ἢ διεσφαλμένη καὶ παράλογος κρίσις, πῶς τὴν δυσμαχώτατον τηνικαῦτα Ἀρειανικὴν μανίαν ἀκμάζουσαν καταθεώμενοι, καθ' ἧς γενναίως ἐνέστησαν καὶ ἠνδρίσαντο, εἰδωλολατρίαν κεκλήκασιν, αὐτὴν δὲ τὴν κυρίως εἰδωλολατρίαν ὑπεριδόντες οὐδὲ μνήμης ἠξίωσαν πώποτε; τί δεῖ λέγειν ὅποσον τὸ κακὸν ἐπεδίδοτο, τῆς τῶν θεοστυγῶν μάλιστα Πνευματομάχων φλεγμαιοῦσης αἰρέσεως; ἀλλ' ἐπ' ἐκείνοις μὲν οὐκ ἀνεκτὰ ἐποιοῦντο οὐδὲ τὴν ἔφοδον τῆς ἀσεβείας φορητὴν ἠγοῦντο, ἕως ἂν συνόδοις οἰκουμενικαῖς τὴν εὐσέβειαν ἐκρατύναντο καὶ τὰς αἰρέσεις ἐκ ποδῶν ἐποίησαντο· ἐπὶ ταύτης δὲ τῆς λύμης ὅτου δὴ χάριν μὴ πλείους συνόδους συγκεκροτήκασιν καὶ πλείοσι ταῖς σπουδαῖς ἐχρήσαντο, ὅσον καὶ τὸ δεινὸν χεῖρόν τε καὶ βλαβερώτερον; τοῦτο οὐδὲ Θεοδόσιον ἐγκλήματος μεγίστου ἀφήσει ἀνεύθυνον, οἷα κατημεληκότα τοῦ ὑπηκόου καὶ ψυχᾶς ἀθλίας ἐπ' ἀπωλείᾳ καταπροέμενον καὶ θεραπείας δαιμονικῆς ἀνεχόμενον καὶ ὕβριν θεοῦ τοσαύτην ἀπονητὶ φέροντα. ἀλλ' ὁμωςτί γὰρ δεῖ περὶ τὰ κενὰ καὶ μάταια στρέφεσθαι; τοσοῦτον εἰδωλολατρίας ἀπεῖχον Χριστιανοί, ὅτι οὐ μόνον τοιαύτης οὐκ ἐδεήθησαν τῆς τῶν πατέρων διδασκαλίας, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ τῶν διδασκάλων κράτιστοιτί γὰρ χρή περὶ τῶν ἄλλων λέγειν; κεκτημένοι καὶ τιμῶντες τὰ ἱερὰ καὶ περιέποντες διετέλουν καὶ δὴ ἀνεστήλουν πόθῳ τῶν πρωτοτύπων πολλῶ καὶ σεβάσματι, καθὰ πολλάκις δεδείχαμεν πρότερον. πῶς οὖν οὐ λῆρος τὰ περὶ Ἐπιφανίου θρυλούμενα καὶ μάτην κενολογούμενα, ἃ δὴ μύθων γραϊδίῳ παραφρονούντων μυθικώτερα τε ὄραται καὶ γραωδέστερα; 196 εὐλόγον λοιπὸν καὶ τᾶλλα ἐπιτηρεῖν ἃ τῇ παρούσῃ χρήσει πρόσκειται· γλωσσαλγῆσας γὰρ οὐκ ὀλίγα κατὰ τῆς καθ' ἡμᾶς θρησκείας ὁ ἐξάγιος, ἔπειτα καταγοητεύειν ταῖς κολακείαις δοκεῖ διὰ τῶν γεγραμμένων Θεοδόσιον, σοφία τε καὶ βάθει νοημάτων ἐν εὐφημίας τρόπῳ κατακροτεῖ, εἰδωλολατρίαν τε καὶ εὐσέβειαν ἀναμίγνυσιν, τῷ βασιλεῖ μὲν εὐσεβεῖν πανταχοῦ προσμαρτυρῶν, τῷ ὑπηκόῳ δὲ τὴν εἰδωλολατρίαν ἐπιγράφων. ὅσον δὲ κοινωνία βασιλεῖ πρὸς τὸ ὑπὸ χεῖρα (καὶ γὰρ τοῦνομα τῆς ἀρχῆς σχέσιν τὴν πρὸς τοὺς ἀρχομένους καὶ σύνεσιν κατεπαγγέλλεται), τοσοῦτον ταῦτα ἐκ τοῦ ἀκολουθούτου ἀνακεκράσθαι συμβέβηκεν· τοῦτο δὲ τῆς ἐκείνου μανίας καὶ τοῦ φρονήματος ἄξιον. ἐπάγει λοιπὸν ὡσπερ ἐγκαλῶν· εἰ πρόπον ἐστὶν θεὸν ἔχειν ἡμᾶς ζωγραφητὸν διὰ χρωμάτων. αὕτη τοῦ Ἀρειανικοῦ ἢ ζύμη φυράματος. συμφθεγγέσθω γὰρ αὐτῷ πάλιν ἀρειανίζων Εὐσέβιος, τῶν Ἀρειανῶν ἢ ἀκρόπολις, πρὸς τὴν βασιλίδαν Κωνσταντίαν γράφων οὕτως ὅτι Οὐχ' ἠγοῦμαι δίκαιον εἰδωλολατρῶν δίκην τὸν θεὸν ἡμῶν ἐν εἰκόνι περιφέρειν. Ἀρειανῶν γὰρ δόξα συνανακεκράσθαι καὶ συγκεχύσθαι τὴν σάρκα τῇ θεότητι καὶ ταύτη μὴ δὲ γεγράφθαι Χριστόν. ἀποχρῶσαν οὖν τὴν Εὐσεβίου φωνὴν ὀρώντες ὁμόδοξον αὐτῷ καὶ τουτονὶ τὸν ἀνόσιον δεικνύναι, προσθεῖναι τι πλεον οὐκ ἀναγκαῖον ἠγοῦμεθα, τοῦτο δὲ ἀναμνήσαι μόνον, ὅτι ὁ λέγων ὅτι ἤκουσα ὡς καὶ τὸν ἀκατάληπτον υἱὸν

τοῦ θεοῦ τινές γράφειν ἐπαγγέλλονται καὶ πάλιν ὅτι οὐ μέμνημαί τι τοιοῦτον ἰδὼν νῦν ἔχοντα ἑαυτὸν εἰσάγει θεὸν διὰ χρωμάτων ζωγραφητόν. οὕτω καὶ πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν διαστασιάζων οὐδαμοῦ τὸ σύμφωνον διασώζει. 197 ἀλλὰ τί δεῖ πλειόνων πόνων ἢ πολλὰ κάμνειν καὶ πράγματα ἑαυτοῖς παρέχειν, ἔξδὸν τοῖς κατὰ τὴν ἐπιστολὴν γεγραμμένοις ἀκριβέστερον ἐπιβαλόντας ἐκεῖθεν ἔλεῖν ὅστις ποτὲ ἦν ὁ ταύτης πατήρ· ἀρκέσει γὰρ τοῦτο, τὸ πᾶν τῆς ἀμφιβολίας λῦσαι τοῦ λόγου. τῆς γὰρ ἐπιστολῆς κατάρξας, εἶτα μικρὸν ὑποβάς καὶ τὸν περὶ τῆς πίστεως εἰσαγαγὼν λόγον, τὸν τε βασιλέα ἐπ' εὐσεβείᾳ μετὰ τῶν τέκνων ἐγκωμιάζων, ἐνσεμνύνεσθαί τε ἐπὶ τῇ ὀρθοδοξίᾳ βουλόμενος ὁ δυσσεβέστατος μετὰ βραχέα τινὰ ἐπὶ λέξεώς φησιν τοιάδε ὅτι Ἄει μὲν οὕσα καὶ ὑπὸ ὀλίγων πάλαι φυλαχθεῖσα, διὰ δὲ τὴν τοῦ Ἀρείου κακοδοξίαν ὑπὸ οἰκουμενικῆς συνόδου ἁγίων πατέρων ἡμῶν ἐπισκόπων ἐν Νικαίᾳ τῇ πόλει ὁμολογηθεῖσα, καὶ ἔστιν αὕτη, ὡς ὠμολόγησαν καὶ ὑπέγραψαν τ-τ-ι-η ἐπίσκοποι, οὐ πρόσφατον ἐκθέμενοι πίστιν, ἀλλὰ τὴν αἰεὶ οὕσαν ὁμολογήσαντες· οἷς καὶ ἡμεῖς ὡς υἱοὶ ἀκολουθοῦντες ἀπὸ νέας ἡλικίας, αὐτοῖ τε καὶ οἱ ἡμῶν γονεῖς ἐν αὐτῇ γεγεννημένοι, τὴν αὐτὴν ὁμολογοῦμέν τε καὶ κατέχομεν, ὡς καὶ σύ, εὐσεβέστατε βασιλεῦ. καὶ ἔστιν αὕτη· "Πιστεύομεν εἰς ἓνα θεόν, πατέρα παντοκράτορα", καὶ τὰ ἐξῆς τοῦ συμβόλου. οὕτως ἑαυτὸν καὶ τοὺς τετοκότας γενεαλογῶν παρίστησιν. ἡμεῖς δὲ τί πρὸς ταῦτα φαμέν; Ἐκ τοῦ στόματός σου δικαιωθήσῃ καὶ ἐκ τοῦ στόματός σου κατακριθήσῃ, ὁ θεῖος ἔφησε λόγος. οὐκοῦν ἐκ τῶν εἰρημένων αὐτῷ τὴν ψῆφον δεχέσθω. εἰ μὲν γὰρ ἀληθῆ περὶ τε ἑαυτοῦ καὶ τῶν γεγεννηκότων ἀποφαίνεται καὶ ἥς ἐξ ἀρχῆς μεμοίραται πίστεως, σαφές τ' ἂν εἴη καὶ ἀναμφήριστον ὡς οὐκ ἔστιν οὗτος ὁ ἱερὸς Ἐπιφάνιος, καὶ διατοῦτο οὐ παραδεκτέον αὐτὸν ἀλλ' ἀποπεμπτέον μετὰ τῶν βλασφημῶν αὐτοῦ δογμάτων, ὧν κατὰ τῆς οἰκονομίας τοῦ μονογενοῦς συντέθεικεν. γενέσεως γὰρ ὡς ἔτυχεν Ἐπιφάνιος καὶ ὁποίων ἐξέφυ γονέων καὶ ὄθεν, τὰ κατὰ τὸν βίον αὐτοῦ ἱστορούμενα ἐκδιδάξει σαφῶς. τῆς Φοινίκων γὰρ ὥρμηται χώρας, Ἐλευθεροπόλεως πολίτης, τὴν θρησκείαν Ἰουδαῖος, Ἐβραῖος ἐξ Ἐβραίων, ἐμπερίτομος τὸ σημεῖον· Ἰουδαῖοι γὰροὶ φύσαντες, οἱ δὴ τὸ ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρι τελευτῆς τοῦ βίου ἐν τῇ κατὰ νόμον τὸν παλαιὸν διέζησαν πολιτεία. μετῆλλαχότος δὲ τοῦ πατρὸς τὸν βίον, καταλιμπάνεται ἀπορφανισθεὶς τῇ μητρὶ δεκαέτης τὴν ἡλικίαν. χρόνῳ δὲ ὕστερον υἱοθετεῖται Τρύφωνί τινι τῶν ὁμοεθνῶν νομοδιδασκάλῳ καὶ τοῖς Μωσέως ἔθεσιν πολιτευομένῳ· παρ' οὗ τὰ τοῦ παλαιοῦ νόμου παιδεύεται καὶ τὰ Ἐβραίων στοιχεῖα μετὰ ἀκριβείας, Ἰουδαϊκοῖς ἤθεσιν καὶ παιδεύμασιν ἐντρεφόμενός τε καὶ ἐναυξανόμενος. κατοικομένου δὲ Τρύφωνος, διάδοχος τῶν αὐτοῦ καταλιμπάνεται πάντων, προκόπτων τὸ λοιπὸν ἡλικία καὶ τοῖς Ἐβραϊκοῖς μαθήμασιν. ἐν τούτοις καὶ ἡ μήτηρ τῶν ἀνθρῶ πίνων ἀπαλλάττεται πραγμάτων. μετὰ δὴ ταῦτα εὖ παρασχὼν σὺν ὁδηγίᾳ τοῦ κρείττονος παρὰ τινος Λουκιανοῦ μοναχοῦ, ἀνδρὸς θεοφόρου, κατηχεῖται τοῦ καθ' ἡμᾶς μυστηρίου τὸν λόγον. καὶ πρόσσειν εὐθὺς προθύμως τῷ βαπτίσματι καὶ ὁμοῦ τῇ ἀδελφῇ τὸ σωτήριον δέχεται φῶτισμα. καὶ αὐτίκα τὸν μονήρη βίον ἀσπάζεται ἐξκαιδέκατόν που τῆς ἡλικίας διανύων χρόνον καὶ τὸ λοιπὸν ἔνθεον καὶ ἀγγελικὸν μετῶν βίον. ὧν οὐδὲν ἐπὶ τῷ ψευδωνύμῳ Ἐπιφανίῳ θεωρούμενον καταληφθήσεται. εἰ μὲν δεκτὰ ταῦτα, παρίσταται τὸ ζητούμενον· εἰ δὲ τὸ ἀπίθανον ἔχειν τισὶν δόξειεν διὰ τὸ ἀσύμφωνον τῶν ἱστορουμένων, ὥρα αὐτοῖς μὴ δὲ ἐκ τῶν φερομένων Ἐπιφανίου συγγραμμάτων ὁμολογεῖν ὑπάρξαι ποτὲ αὐτόν, ἐπεὶ μὴ συμβαίνει τοῖς παρὰ τοῦ ἐναντίου λόγοις, ὡς ἐν πολλοῖς δείκνυται καὶ πρὸς τῷ τέλει τοῦδε τοῦ λόγου ἐν κεφαλαίοις συνῆκται· ὥστε φροῦδος κατ' αὐτοὺς Ἐπιφάνιος, καὶ ἀλόγως αὐτὸν καὶ ἀνοήτως ἐπιμαρτύρονται. ἀλλ' οὗτος μὲν, εἰ ἀληθεύει ὁ ψευδὴς Ἐπιφάνιος, τὸ διηλλαγμένον τῶν προσώπων ἐκ τῶν εἰρημένων πάντων εἰσφέρεται γνωριζόμενον· εἰ δὲ ψευδῆ τά τε περὶ ἑαυτοῦ καὶ τῶν

γεγεννηκότων αὐτὸν παρατίθεται, πολὺ μᾶλλον αὐτὸν περιοπτεόν καὶ ὡς ψεύστην ἤδη καὶ ἀλαζόνα τοῦ ἱερατικοῦ συλλόγου ἀλλότριον ἡγητέον καὶ ξένον παντὸς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ χοροῦ, ὡς τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ κατήγορον καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερατικῆς ποιμνῆς πολέμιον· ὥστε κἂν ἀληθεύει, κἂν ψεύδεται, μακρὰν ἄπωθεν τῆς τοῦ ἱεροῦ Ἐπιφανίου καὶ προσηγορίας καὶ γνώμης καὶ πίστεως κείσεται. εἰ δὲ οὗτος διαρρήδην περὶ ἑαυτοῦ ταῦτα ἐμβοᾷ καὶ ταῖς ἀπάντων ἀκοαῖς μέγα διακέκραγεν οὐκ αὐτὸν ἐκείνον εἶναι τὸν θεῖον Ἐπιφάνιον, πῶς οὐκ ἔλεγχος τῆς ἀπάτης καὶ ἀπαιδευσίας τῶν ἀνοήτων πρόκειται; διὸ τὴν αἰσχύνην καὶ τὰ ὄνειδη καὶ τὴν ἤτταν δικαίως ἂν μάλα οἱ Ἐπιφάνιον νῦν ἀκλεῶς ἀναπλάσαντες ἀπενέγκοιντο, αὐτὸν ἐκείνον περὶ ἑαυτοῦ μάρτυρα ὧν λέγουσιν δέχεσθαι μὴ δεχόμενοι, ἐν ᾧ καὶ δόξαις ἐναντιωτάταις ἀγεννῶς περὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος περιπίπτουσιν, καθάπερ μειρακιῶδεις τινὲς ἐκ σκηنيκῶν ἀθυρμάτων συνηθροισμένοι, ἑαυτοὺς τε καὶ τοὺς ὁμόφρονας παίζοντες. 198 εἰ δὲ ἔτι ἀπαναισχυνοῖεν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἀντεχόμενοι, ἐκβιασθήσονται καὶ τοῖς ἄλλοις οἷς περιέχει ἀτόποις ἐξακολουθεῖν, ὡς ἐξεῖναι αὐτοῖς καὶ τοῖς σάββασιν οὐ τῆς τεσσαρακοστῆς μόνον ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις καιροῖς ἀσιτεῖν ἄχρις ἐνάτης ὥρας, μεθ' ἣν ἀπονησιτίζεσθαι καὶ καταλύειν τὰς ἀσιτίας. ἀλλ' ὡς καὶ τοῦτο δὴ τὸ παράλογον, ἀλλότριον τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας ἤδη καθίσταται, οὐδεὶς ἂν ἀντίποι. γνωρίζεσθω δὲ κἀνταῦθα οὐκ Ἐπιφάνιος ἀλλὰ Μαρκίων ὁ μιὰρὸς ἀντικρυς φθεγγόμενος· ὃν ἐν τῇ κατ' αὐτὸν αἰρέσει μετὰ τῶν ἄλλων βλασφημιῶν καὶ τοῦτο ληρωδοῦντα στηλιτεύει αὐτὸς Ἐπιφάνιος λέγων· Νηστείαν δὲ κατὰ σάββατον Μαρκίων κηρύττει. μυστήρια δὲ δῆθεν τὰ παρ' αὐτοῦ ἐπιτελεῖται, τῶν κατηχουμένων ὁρώντων. ὕδατι δὲ οὗτος ἐν τοῖς μυστηρίοις χρήται. τὸ δὲ σάββατον νηστεύειν διὰ τοιαύτην αἰτίαν φάσκει· Ἐπειδὴ, φησὶν, τοῦ θεοῦ τῶν Ἰουδαίων ἐστὶν ἀνάπαυσις, τοῦ πεπονηκότος τὸν κόσμον καὶ ἐν τῇ ἐβδόμῃ ἡμέρᾳ ἀναπαυσαμένου ἀπὸ τῶν ἔργων, ἡμεῖς νηστεύομεν ταύτην, ἵνα μὴ τὸ βούλημα τοῦ θεοῦ τῶν Ἰουδαίων ἐργασώμεθα. ὥστε καὶ ἐντεῦθεν φανερόν ἐστι ἀλλότρια πάντα τοῦ ἀοιδίμου Ἐπιφανίου εὐρίσκεται ὅσα κατὰ τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας ὁ ἀνόσιος ἐκεῖνος πεφλυάρηκεν. ἀλλ' εἰ δεῖ τὸ τοῦ λόγου εἰπεῖν· ὁ βαλὼν καὶ ἰάσεται, καὶ ἔτι οἰκειότερον ἐπιπεῖν ὅτι ὁ γράψας καὶ ἀπήλειψεν. ὅστις γάρ ποτέ ἐστὶν ὁ τῶν λόγων τούτων γεννήτωρ, πρῶτα μὲν ὠμολόγησεν ὅτι γέλωσ καὶ χλεύη τῆς φλυαρίας ταύτης ἔνεκεν τοῖς πολλοῖς πρόκειται, ἔπειτα δὲ ἐπήγαγεν ὅτι Πολλάκις τοῖς δοκοῦσιν σοφοῖς ταῦτα περιαιρεθῆναι συμβουλεύσας, καίτοι γε ἐπισκόποις οὖσιν καὶ διδασκάλοις καὶ συλλειτουργοῖς, ὑπὸ πάντων οὐκ ἠκούσθη ἀλλ' ὑπ' ἐνίων καὶ τούτων ὀλίγων παντελῶς. ἀλλ' ὡς μὲν ὑπ' οὐδενὸς τῶν εὐσεβούντων ἠκουσται, οὐκ ἂν λάθοι τοὺς συνετοὺς καὶ ἐχέφρονας· ὅμως δ' οὖν τὴν οἰκείαν μετὰ τῆς αἰρέσεως ἀμαθίαν διὰ τῶν λόγων τούτων ἡμῖν ἐμφανίζει, κατήγορος ἑαυτοῦ γινόμενος ἐν ᾧ φάσκει μηδένα τῶν ἐπισκόπων καὶ συλλειτουργῶν κοινωνῆσαι ἢ προσεσηκέναι τοῖς παρ' αὐτοῦ ληρωδομένοις, δῆλον δὲ ὡς ὀρθοδοξία τετειχισμένων καὶ διδασκαλίαις τῆς καθ' ἡμᾶς θεοσοφίας κατηρτισμένων, ἀλλὰ τινὰς ὀλιγίστους καὶ τούτους δὲ πάντως ἀλογωτάτους καὶ πρὸς τὸ ψεῦδος καὶ τὴν τοιαύτην ἀπάτην ἐτοιμοτάτους· ὧν τῆς ἀβελτηρίας καὶ ἀμαθίας ἄξιοι οἱ νῦν ταῦτα προσιέμενοι, ἅτε φοιτηταὶ καὶ ὀπαδοὶ ἐναργῶς καταδεικνύμενοι. καὶ οὕτω γε ἑαυτὸν στηλιτεύσας, καμάτων ἡμᾶς ἀπήλλαξεν καὶ λόγων περιττῶν ἀνήκεν· καὶ πεπαύσεται λοιπὸν περὶ τῆς θεομάχου χρήσεως ταύτης λέγειν τι πλεόν. 199 διὰ γοῦν τὴν ἀβουλίαν καὶ ἀναισχυντίαν τῶν προσκεληνῶτων αὐτῷ ἐντεῦθεν ἐπὶ τὰς λοιπὰς τῶν ἐν τῷ ὄρω αὐτῶν προσκειμένας χρήσεις ἐπισκεψόμενοι ἄπιμεν, ἐν αἷς γράφεται τοιαῦτα· Τίς ἤκουσεν τοιαῦτα πώποτε; τίς τῶν παλαιῶν πατέρων Χριστοῦ εἰκόνα ζωγραφήσας ἐν ἐκκλησίᾳ ἢ ἐν οἴκῳ ἰδίῳ κατέθετο; τίς ἐν βήλοισι θυρῶν τῶν ἀρχαίων ἐπισκόπων Χριστὸν ἀτιμάσας

ἔζωγράφησεν; τίς τὸν Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ Μωσέα τε καὶ τοὺς λοιποὺς προφήτας καὶ πατριάρχας ἢ Πέτρον ἢ Ἀνδρέαν ἢ Ἰάκωβον ἢ Ἰωάννην ἢ Παῦλον ἢ τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους ἐν βήλοισι ἢ ἐν τοίχοις ζωγραφήσας οὕτως παρεδειγμάτισεν καὶ ἐθριάμβευσεν; καὶ μὴν αὐτὸς ἦν ὁ λέγων ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα γράφοντες φασὶν ὡς εἰς τιμὴν καὶ μνημόσυνον τῶν ἁγίων ποιοῦμεν· ἀλλ' ὡς ἔοικεν καὶ ἑαυτὸν καὶ τοὺς οἰκείους λόγους ἠγνόησεν. καὶ δὴ ἄμεινον μὲν ἦν τὸ σιωπᾶν καὶ μὴ ἀποκρίνεσθαι τῷ ἄφρονι διὰ τὴν ἀφροσύνην αὐτοῦ· τί γὰρ ἠλιθιώτερον τούτων ἢ μανικώτερον; τοιαῦτα γὰρ οὐδ' ἂν οἱ νόσω φρενίτιδος ἀλόντες παρεφθέγγαντο. ἔωμεν λέγειν τοὺς πεπηρωμένους τὰ ὄμματα· ἤκουσαν γὰρ ἂν παρὰ τῶν βλεπόντων ποτὲ ὅπως ἐκ παλαιῶν τῶν χρόνων καὶ γεγέννηται ταῦτα καὶ τεθέανται, κἂν μόνος οὗτος καὶ ἀκοῆς καὶ ὄψεως καὶ φρενὸς αὐτῆς ἀπεστέρηται. Ὁ πλὴν διὰ τοὺς ἀκρωμένους καὶ φροντίζειν τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας καὶ δογμάτων ὀρθῶν ἀντέχεσθαι βουλομένους τοιαῦτα, ὡς πρὸς αὐτὸν τὸν λόγον ἀποτεινόμενοι, φαμέν ὅτι αὐτόθεν δέχου τῆς ἀπάτης καὶ παραφροσύνης τοὺς ἐλέγχους· ἵνα πρότερον ἐκ τῶν σῶν καὶ τῆς σῆς φατρίας κατάρξωμαι, Εὐσέβιος ὁ σὸς σοι προκείσθω ὁ κατὰ τῆς ἀληθείας ἰστάμενος, καὶ μικρόν τι τῆς ἀληθείας ἀπτόμενος διὰ τὸ τῶν πραγμάτων ἀπαραίτητόν τε καὶ ἀναπόδραστον, συγγράφων καὶ αὐτὸς τεθεῶσθαι τὸν χαλκοῦν ἀνδριάντα, ὃν ἐπ' ὀνόματι Χριστοῦ ἡ εὐεργετηθεῖσα γυνὴ ἀνεστήλωσεν ὥστε φέρειν τὴν μνήμην τοῦ κατ' αὐτὴν τῆς ἰάσεως θαύματος. τούτου δὲ πρὸς τὴν τοῦ σωτήρος ἐπιφάνειαν τί ἂν εἴη ἀρχαιότερον; εὐγνωμονεῖ δὲ καὶ περὶ τὰ τελούμενα θαύματα παρὰ τῆς ἐκεῖθεν φυομένης ἱεραῆς καὶ θεοβλάστου πόας καὶ ὡς ἦν ἅπασιν ἀλεξίκακον ἐπικούρημα, ἔτι πρὸς τούτοις φάσκων ὅτι Καὶ τῶν ἀποστόλων αὐτῶν τὰς εἰκόνας, Παύλου καὶ Πέτρου καὶ αὐτοῦ δὴ Χριστοῦ διὰ χρωμάτων ἐν γραφαῖς σωζομένας ἱστορήσαμεν, τῶν παλαιῶν ἀφυλάκτως οἷα σωτήρα ἐθνικῆς συνηθείας τοῦτον τιμᾶν εἰωθότων τὸν τρόπον. οὗ τὸ τεχνούργημα τῆς ἐθνικῆς συνηθείας ἐν ἑτέροις ἐξελήλεγται. καὶ ἰδοὺ δὴ ὁ παλαιὸς Εὐσέβιος παρὰ τῶν παλαιτέρων γεγεννημένας Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων εἰκόνας ἱστορηκένας συντίθεται. οὕτω περὶ μὲν τὴν ἀλήθειαν τὸ ἀσύμφωνον πρὸς τε ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους περιφανῶς κέκτηνται, πρὸς δὲ τὸ ψεῦδος τὸ σύνδρομον καὶ ὁμότροπον. κεκλήσθωσαν τῶν συνηγῶρων καὶ ἕτεροι, μᾶλλον δὲ τῶν κατηγῶρων τοῦ ψεύδους καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς εὐγενείας ὑποφῆται καὶ διδάσκαλοι· καὶ αὐθις γὰρ καλεῖν εὐκαιρον. τεθεῶσθω τοίνυν τὴν κατὰ τὸν Ἀβραάμ ἱστορίαν ὁ τῆς Νυσαέων ἱερὸς Γρηγόριος καὶ ἀπαγγελλέτω καὶ πειθέτω τοὺς ἄφρονας, πρὸς δέ γε καὶ ὅσα καὶ οἷα ἐν ἀρχαιότεροις ναοῖς καθιστορήσας συγγέγραφε τοῦ τε ἁγίου καὶ πανευφήμου μάρτυρος Θεοδώρου καὶ τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μάρτυρος Βασιλίσκου. καὶ ἄλλος τοῦ ἀποστόλου κεκτήσθω εἰκόνα καὶ περιέπων τιμάτω, καὶ ἄγγελον ὁράτω βαρβάρων ἐλαύνοντα νέφη καὶ ἅ τούτοις συγγέγραπται, καὶ τὴν κηρόχυτον ἀγαπάτω γραφήν, καὶ ἄλλα τούτοις ἱστορεῖτω παραπλήσια· ὁ μέγας δ' οὗτος Ἰωάννης ἐστίν, ὁ τῆς βασιλίδος ἀρχιερεὺς. παρακελευέτω ζωγράφοις καὶ πάλιν Βασίλειος ὁ μέγας, μαρτύρων ἁγίων λαμπρότερον ἀναγράφειν εἰκόνας ὁμοῦ τοῖς ἐκείνων ἄθλοις αὐτόν τε τὸν τῶν μαρτύρων ἀγωνοθέτην Χριστὸν συνεγγράφειν τοῖς πίναξιν. αὐτοῦ δὲ τούτου τὸ ἱερὸν γραφέτω εἰκόνισμα ὁ πολὺς ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος. ἐκφραζέτω καὶ πάλιν Ἀστέριος τὴν ἱερὰν παρθένον τὴν πανεύφημον μάρτυρα καὶ ἦν εἶδεν κατὰ τοὺς ὑποστέγους δόμους βαδίζων γραφήν, τὸν λόγον μουσουργῶν, διασκευαζέτω. 1 παρείσθω νῦν τὰ πολλὰ πρὸς τὸ μὴ μηκύνειν τὸν λόγον. τί φατὲ ὑμεῖς οἱ τοῖς φάσμασιν τῶν φαντασιωδῶν ἐπαγαλλόμενοι; εἶδέν τις τῶν πατέρων τῶν πάλαι εἰκόνας Χριστοῦ τε καὶ ἀποστόλων καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων; πείθεσθε τοῖς συνηγῶροις, ἢ τραχύνεσθε, τῆς φαντασίας τοῖς κέντροις νυττόμενοι; ἔδει μὲν ἡμᾶς ἐν ἀντὶ πάντων θέντας λῦσαι τέλεον τὸ ζητούμενον. ἀκούετε λοιπόν, οἱ τούτων

περιεχόμενοι τῶν δογμάτων, τί φησιν ὁ καθ' ὑμᾶς Ἀστέριος, ὃν κράτιστον ἐν τοῖς ὑμετέροις λόγοις μάρτυρα ἐπιφέρεσθε, καθ' ἣν χρῆσιν τοῦ ὀρθοῦ καταφρυάττεσθε λόγου, ἐκ τοῦ εἰς τὸν πλούσιον καὶ τὸν Λάζαρον λόγου ἀνειλημμένην, ὅπως καὶ ἐν τοῖς σηρικοῖς ὑφάσμασιν τὴν ἱερὰν ἱστορίαν τεθέαται· ἐν οἷς, ἀπαρακαλύπτως καὶ πάσης μετωνυμίας ἄνευ, κύριον καὶ Ἰησοῦν τὴν εἰκόνα Χριστοῦ καλεῖ· ὅς γε καὶ τῶν ἀρχαιοτέρων, καὶ ἀρχαίω ὅρων ἔτι τῶν ὑφασμάτων μέμνηται. φιμούσθω οὖν πᾶσα γλῶσσα καὶ ἐμφραττέσθω πᾶν στόμα κατὰ τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας φθεγγόμενον ἄδικα. ἃ γὰρ ἀρχαιότητι διαφέρει αἰδέσιμα εἶεν ἂν καὶ τίμια. εἶτα ὁ μηδένα τῶν πάλαι πατέρων Χριστὸν ἢ προφήτην καὶ ἀπόστολον ζωγραφῆσαι λέγειν ἀνεχόμενος, τί ἂν πρὸς αὐτὸν Χριστὸν ἔφησεν τὴν ἰδίαν θεοειδῆ καὶ σεβάσιμον μορφήν ἐκτυπώσαντα, ἢ καὶ εἰς δεῦρο πρὸς ἔλεγχον τῶν ἀπίστων τετήρηται, παρὰ Χριστιανοῖς δὲ καὶ πεπίστευται καὶ τετίμηται; ἀλλ' ὅ γε ἄφρων καὶ ἄπιστος ὁμοῦ τοῖς ἀληθέσιν λόγοις καὶ τοῖς πράγμασιν αὐτοῖς ὁράται πολέμιος. ὁ δογματίζων δὲ ὅτι οὐδεὶς Πέτρον ἢ τοὺς ἄλλους ἀποστόλους ζωγραφῆσας παρεδειγματίσεν ἀκουέτω τοῖς φοιτηταῖς ἅμα ὡς ἀποστόλων ἔργον, τὸ παραδειγματίζειν τοῦτο, τὸ ἀπ' ἀρχῆς γέγονεν. καὶ γὰρ ἀρχαῖος ἱστορούμενος καὶ ἀληθείας ἐχόμενος παραδίδωσιν λόγος ὡς αὐτὸς ὁ τοῦ ἀποστολικοῦ κορυφαῖος χοροῦ τὴν τε τοῦ σωτῆρος καὶ διδασκάλου εἰκόνα καὶ μὴν καὶ τὴν ἑαυτοῦ καὶ τινων μαθητευομένων αὐτῷ εἰς τὸ εὐαγγέλιον, οἰκεία φωνῆ τῷ γραφεῖ διαμορφοῦν παρεκελεύσατο· κατὰ ταῦτα δὲ καὶ τοὺς λοιποὺς ἱεροὺς ἀποστόλους ποιεῖν ἀνιστόρηται· περὶ ὧν ἤδη πλατύτερον ἐν τοῖς ἔμπροσθεν προεξεθέμεθα. εἰ γοῦν οὐδὲ ἀρχαιότητι πείθεσθε οὐδὲ τὰ κατ' ὀφθαλμοὺς προκείμενα δυσωπεῖ ἢ τὰ ἐν ἱστορίαις παραδεδομένα διδάσκει, οὐδ' ἂν ἐκ νεκρῶν κηρύσσων τις ἀναστῆ, ἢ ὑμετέρα σκληροκαρδία καὶ ἀδάμαστος πεισθήσεται ψυχὴ, ἕως ἂν ὑμᾶς ἢ κραταιὰ καὶ δικαία τοῦ θεοῦ μετέλθοι δικαίως χεῖρ. 2 καὶ ὧδε μὲν ταῦτα ἐχέτω· οἱ δ' οὖν τῆς ἀφροσύνης ἐρασταὶ τὴν σκολιὰν καὶ ἀπατηλὴν ἐρχόμενοι ὁδόν, πλεῖστα τῶν ἀκόσμως καὶ ἀλλοκότως τῷ εἰκαιόφρονι γεγραμμένων περιελόμενοι ἐν οἷς τὸ φασματώδες καὶ νηπιῶδες αὐτοῦ ἐμφανίζεται, τοῖς προγεγραμμένοις συντάττουσιν ταῦτα· Οὐχ' ὄρας, θεοφιλέστατε βασιλεῦ, τὸ ἔργον οὐ πρόπον θεῷ; διὸ παρακαλῶ, βασιλεῦ θεοσεβέστατε καὶ μισοπόνηρε, πᾶσαν πλάνην ἐλέγχων τῷ ἐν σοὶ ζήλω θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ διὰ στερεᾶς σου νομοθεσίας μετὰ προστίμου ὀριζομένης εἰ δυνατόν πιστεύω δὲ ὅτι ἐὰν θέλης ἐν θεῷ, δύνασαι, ὅπως τὰ βῆλα, ὅπου ἐὰν εὐρεθῆ ἔχοντα ψευδῶς μὲν, ὅμως δέ, ἢ ἀποστόλων ἢ προφητῶν ζωγραφίας ἢ αὐτοῦ τοῦ κυρίου καὶ Χριστοῦ, ταῦτα πάντα συλλεγέντα ἀπὸ ἐκκλησιῶν ἢ βαπτιστηρίων ἢ οἰκιῶν ἢ μαρτυρίων εἰς ταφὴν πτωχῶν προχωρήσεις, τὰ δὲ ἐν τοίχοις διὰ χρωμάτων λευκανθῆναι, τὰ δὲ ἐν μουσαρίῳ προληφθέντα γραφῆναι. ἐπειδὴ δὲ δυσχερές ἐστὶν τὸ τοιοῦτον ἀνασκεύασμα, ἐν τῇ δοθείσῃ σοι ὑπὸ τοῦ θεοῦ σοφία εἰδέναι πῶς προστάξεις· εἰ μὲν δυνατόν ταῦτα ἀνασκευασθῆναι, εὖ ἂν ἔχοι· εἰ δὲ ἀδύνατον, ἀρκεσθῆναι τοῖς προγεγονόσιν καὶ μηκέτι τινὰ ζωγραφεῖν οὕτως. καὶ γὰρ οἱ ἡμέτεροι πατέρες οὐδὲν ἄλλο ἔγραφον εἰ μὴ τὸ σημεῖον τοῦ Χριστοῦ τὸν σταυρὸν ἐν ταῖς ἑαυτῶν θύραις καὶ πανταχοῦ. τί οὖν πρὸς ταῦτα φήσει τις ἢ ὅτι Σοφία μωροῦ ἀδιεξέταστοι λόγοι, καθὰ γέγραπται, καὶ Ὁ μωρὸς μωρὰ λαλήσει καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ μάταια νοήσει, τοῦ συντελεῖν τὰ ἄνομα καὶ τοῦ λαλεῖν πρὸς κύριον πλάνησιν. πῶς γὰρ οὐχὶ σκαιότητος καὶ παραφροσύνης ἐσχάτης ταυτί, τσοαῦτα ἤδη περὶ τὴν τῶν ἱερογραφιῶν σπουδάσαι καθαίρεισιν, καὶ τὰ μὲν ἄλλα πάντα ἐκ ποδῶν γενέσθαι, τὰ μεμουουργημένα δὲ μόνον διὰ μικρὰν δυσχέρειαν ἐπὶ σχήματος ἴστασθαι συγχωρεῖν, καίτοι ταῦτα μᾶλλον ἐχρῆν λέγειν περιηρηθῆναι ὡς τὸ ἐπαγωγὸν καὶ ἔφολλον μᾶλλον ἢ περὶ τὰ ἐξ ἐτέρας ὕλης γεγραμμένα ἔχοντα; καὶ γὰρ οὖν καὶ ἐν θυσιαστηρίοις τὸ πλέον, ὡς εἰπεῖν, καθίδρυται, ἔνθα ἡ θυσία ἐπιτελεῖται ἢ ἀναίμακτος· ἐξ οὗ καὶ βεβηλοῦται, ὡς δοκεῖ, τοῖς βεβήλοις τὸ ἅγιον. πῶς οὖν διὰ

μικράν δυσχέρειαν τὸ πᾶν τοῦ πόνου ἀπώλεσεν; πολλὰ γὰρ καμῶν καὶ πολλὰ γράφας τοὺς εἰδωλικοὺς θεσμοὺς καὶ τοὺς ζωγραφητοὺς θεοὺς αὐτοῦ καὶ πᾶσαν, ὡς εἶπεῖν, ἦν ὤζετο πλανώμενος εἰδωλολατρίας ὑπόθεσιν ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ καταλέλοιπεν, ἄξιά γε ὡς ἀληθῶς τῆς ἑαυτοῦ καὶ πίστεως καὶ συνέσεως καὶ γράφων καὶ ὑποτιθέμενος· οὐ γὰρ πίστεως ὀρθῆς καὶ ἀκριβοῦς ταῦτά γε. οὐχ' οὕτως ἡ Χριστιανῶν ἔχει θεοσέβεια, τινῶν μὲν τῶν εἰς τὴν πίστιν ἠκόντων καταφρονεῖν, τινῶν δὲ ἀντέχεσθαι· ὁ καθ' ἐν γὰρ μέρος ἀποσφαλείας, πάντων γέγονεν ἔνοχος καὶ τοῦ παντὸς ἐκεῖθεν ἐκπέπτωκεν. χωλεῶν οὖν οὗτος περὶ τὴν ἑαυτοῦ πίστιν, περὶ τὴν καθ' ἡμᾶς οὐδ' ὄλως ὀρθοτομεῖ εὐσέβειαν, ἐπεὶ οὐχ' οὕτω ποθὲν διάκειται τὰ ἡμέτερα. μέχρι γὰρ καὶ μνήμης αὐτῆς τὰ τῶν εἰδώλων παρὰ τῆς ἐκκλησίας ἠφάνισται· καὶ εἰ τούτοις εἴκουσιν οἱ ταλαίπωροι, οὐδὲν ἦττον μέχρι παντὸς εἰδωλολάτραι διαμενοῦσιν. τοιαῦτα δὴ τὰ τῆς χρήσεως ἀλογώδη καὶ ἄτοπα καὶ τοῦ γελαῖσθαι μᾶλλον ἢ ἀνατρέπεσθαι ἄξια· ἴδωμεν δὲ εἰ τῷ ὄντι πρὸς Θεοδόσιον ταῦτα γέγραπται καὶ εἰ κατήκοος τῶν τοῦ μεγάλου τούτου διδασκάλου λόγων γέγονεν. ἀλλ' ὅτι μὲν οὐδὲ ὄναρ Θεοδοσίῳ πέπλασται, οἱ τὰ ἐκείνου συγγεγραφοῦτες μαρτυρεῖτωσαν· ὅτι δὲ ἐκ τῶν ἀπ' ἐκείνου χρόνων μᾶλλον ἠὔξηται καὶ εἰς μέγα τῶν ἱεροτυπιῶν ἐπιδίδωσιν ἢ εὐπρέπεια, αὐτὰ κεκράξεται τὰ πράγματα· καὶ περιηγήσει τάνδρὸς τὴν εὐσέβειαν ὅσα τε ἐν θείοις σηκοῖς καὶ ἱεροῖς σκεύεσιν ἀνατολή καὶ δύσις προβάλλει φιλοτεχνούμενα. οὐκοῦν οὐδὲ παρ' Ἐπιφανίου οὐδὲ πρὸς Θεοδόσιον τὰ κακῶς καὶ δυσσεβῶς γεγραμμένα. 3 καὶ ὡδε μὲν τὸ πέρασ ταῦτα ἐχέτω· δεδειγμένου γὰρ πολλαχόθεν μηδὲν μετεῖναι τῆς ἐπιστολῆς Ἐπιφανίου, τοῦ κατ' αὐτὴν εἰς τὸ λοιπὸν ἀποσχόμεθα λόγου, τῶν δὲ μετέπειτα λόγων αὐτίκα δὴ μάλα ὡς οἰοί τέ ἐσμεν ἐφαπτώμεθα. λοιπὴ γὰρ καὶ τελευταία τῶν παρ' αὐτοῖς παρενηνεγμένων παρομαρτεῖ χρήσεων ἥτις ὡς Ἐπιφανίου πεπλαστούργηται πρὸς Ἰωάννην τὸν Αἰλίας ἐπίσκοπον ἐπιγεγραμμένη ἐπιστολὴ ἀπαγγέλλουσα τοιαῦτα· Ὁ δὲ θεὸς τῆς εἰρήνης ποιήσει μεθ' ἡμῶν κατὰ τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν εἰς τὸ συντριβῆναι τὸν Σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν καὶ ἀποδιωχθῆναι πᾶσαν πρόφασιν πονηρὰν εἰς τὸ μὴ σχισθῆναι τὸν σύνδεσμον ἐξ ἡμῶν τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀνυποκρίτου ἀγάπης καὶ εἰρήνης καὶ ὀρθῆς πίστεως καὶ ἀληθείας. ἐπειδὴ δὲ ἤκουσα ὅτι τινὲς ἐγόγγυσαν καθ' ἡμῶν ὅτι ἐν τῷ διαβαίνειν ἡμᾶς ἐπὶ τὸν ἅγιον τόπον τῆς Βεθλὴλ τοῦ συναγελασθῆναι τῇ σῆ τιμιότητι, ὡς ἤλθομεν εἰς τὴν κώμην τὴν λεγομένην Ἀναυθὰ θεασάμενοι λύχνον καιόμενον καὶ ἐρωτήσαντες ἔγνωμεν ἐκκλησίαν εἶναι ἐν τῷ τόπῳ· εἰσερχόμενοι δὲ τοῦ εὐχὴν ἐπιτελέσαι, εὐρομεν βῆλον ἐν τῇ θύρᾳ βαπτὸν, ἐν ᾧ ἐζωγράφητο ἀνδροεῖκελόν τι εἰδωλοειδές· ὃ ἔλεγον τάχα ὅτι Χριστοῦ ἦν τὸ ἐκτύπωμα ἢ ἐνὸς τῶν ἁγίων· οὐ γὰρ μέμνημαι ἐγὼ θεασάμενος, καὶ εἰδὼς ὅτι μῦσος ἐστὶν ἐν ἐκκλησίᾳ τοιαῦτα εἶναι, διέρρηξα αὐτὸ καὶ συνεβούλευσα ἀμφιάσαι ἐν αὐτῷ πένητα τελευτήσαντα. οἱ δὲ γογγύσαντες ἔλεγον· "Ἐδεῖ αὐτὸν ἀλλάξαι ἐκ τῶν ἰδίων τὸ βῆλον πρὶν ἢ αὐτὸ σχίσῃ", καίτοι γε ἐμοῦ ὑποσχομένου ὅτι ἀντ' αὐτοῦ ἀποστελῶ ἕτερον. ἐβράδυνα δὲ τοῦ ἀποστεῖλαι διὰ τὸ ἀναγκαῖόν με ζητεῖν· προσεδόκων γὰρ ἀπὸ Κύπρου ἀποστελλεσθαι μοι. νῦν οὖν ὅπερ εὐρον ἀπέστειλα. καταξίωσον οὖν κελεῦσαι τῷ πρεσβυτέρῳ τῆς παροικίας δέξασθαι παρὰ τοῦ ἀναγνώστου τὸ ἀπεσταλμένον· καὶ παρακαλῶ, πρόσταξον ἵνα μὴ τοιαῦτα ἀπλοῦται ἐν ταῖς ἐκκλησίαις. πρέπει γὰρ τῇ σῆ τιμιότητι περὶ πάντων φροντίζειν καὶ ἀκριβολογεῖν περὶ τῶν συμφερόντων τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς λαοῖς. 4 πρὸς ταῦτα ἐκεῖνο πρῶτον εἶπεῖν ἐστίν, ὅτι ἔοικεν τὰ πρὸς τῷ πέρατι τῆσδε τῆς χρήσεως κείμενα βλάσφημα, περιττὰ καὶ νόθα καὶ παρέγγραπτα εἶναι. τὰ γὰρ τούτων προηγούμενα, ἡγουν ὁ δὲ θεὸς τῆς εἰρήνης ποιήσει μεθ' ἡμῶν καὶ τὰ ἐπόμενα, τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς ὑπισχνεῖται· εὐχῆς γὰρ λόγον ἔχει, ἥτις τὸ τέλος σχεδὸν πάντοτε τῶν ἐπιστολῶν ἀπαρτίζει. ἔπειτα πρὸς τοὺς τοιούτους λόγους αὐτόθεν ἔχοντας τὸ

σαθρὸν καὶ κατεψυγμένον ἀντιφέρεσθαι, σκαιὸν οἶμαι καὶ ἀπαίδευτον· κινδυνεύσειε γὰρ ἂν τις τοῖς ἴσοις αἰτιάμασιν περιπίπτειν, τῇ ματαιότητι τοῦ ἄφρονος συνεξομοιούμενος· μεθύντων γὰρ καὶ ἐξεστηκότων ταῦτα καὶ τῶν ἐν ἀγοραῖς παιζόντων παιδῶν ἀπέοικεν οὐδέν, καὶ τοῦ παίζεισθαι μᾶλλον ἢ εὐθύνεσθαι ἄξια. πῶς γὰρ ὁ ποτὲ μὲν λέγων θεὸν ἔχειν ζωγραφητόν, νῦν δὲ ὅτι οὐδὲ μέμνημαι ἐγὼ θεασάμενός ποτε, οὐ τοῦ γεῖσθαι καὶ μυκτηρίζεσθαι δίκαιος; καὶ τοσοῦτον ἀγνοεῖν, ὡς παρ' ἐτέρων ἐκμανθάνειν τί ποτὲ ἐστὶν τὸ ἐν τῷ βήλω ὀρώμενον καὶ μὴ δὲ τὸ ἀσφαλὲς εἶδέναι ἀλλὰ διαπορεῖν ἔτι καὶ ὅ,τι ἀπήγγειλαν αὐτῷ οἱ ἠρωτημένοι. καὶ πῶς ταῦτα Ἐπιφανίου τὰ ληρήματα εἶναι λόγον ἔξει; ἄρα γὰρ οὐκ εἶδεν Ἐπιφάνιος πώποτε; καὶ τίς οὕτως ἀφροσύνης καὶ ἀμαθίας ἔμπλεως, ὃς συνειπεῖν ἔλοιτο; καὶ ὅπως τῆς ἀληθείας καταστοχάζεσθαι τῷ βουλομένῳ πάρεστιν. ποῖος γὰρ τόπος ἀφιγμένον οὐ δέδεκται Ἐπιφάνιον; ποίας πόλεις καὶ χώρας οὗτος διαδραμῶν οὐχ' ἰστορήσεν; ἐκ τῶν Λιβυκῶν τις χωρίων καταρξάμενος, εἶτα ἐπ' Αἴγυπτον ἔλθοι, Φοινίκην τε καὶ Παλαιστίνην καὶ Συρίαν ὄλην διέλθοι πρὸς Ἄραβας τε καὶ Πέρσας ἀφίκοιτο, ἐκεῖ κατόψεται παρόντα τὸν Ἐπιφάνιον. τῆς πρεσβυτίδος Ῥώμης οὐχ' ἄπαξ ἀλλὰ καὶ πολλάκις ἐπιβάντα μανθάνομεν· κατὰ δὲ τὸ Βυζάντιον ὡς διαφόρως ἦκετο καὶ δὴ καὶ διέτριβεν χρόνον συχνόν, τί λέγειν χρή; σχεδὸν τὴν οἰκουμένην θαυματουργῶν διελήλυθεν· ὡς ἄλλον ἡμῖν Ἡρακλέα καὶ ἡμέτερον τῷ περιιέναι τὴν σύμπασαν ὁ λόγος γνωριεῖ. ἄρ' οὖν ὁ ἐὼν πᾶσαν μικροῦ καὶ ἐσπερίαν διαπτάς (τὸ γὰρ ἐπέκεινα Γαδεῖρων οὐ περατόν), καὶ ταῦτα ἐν Χριστιανοῖς καὶ ἐν ἱεροῖς Χριστιανῶν ἐμβατεύων οὐχ' ἐώρακεν πώποτε Χριστοῦ καὶ ἀγίου εἰκόνημα; οὐδεὶς ἂν τῷ συνδέσει καὶ νήψει διαπρεπόντων ἀποφῆσειεν. οὐδὲν δὲ οἶον καὶ τοῦτο τῷ λόγῳ προσθεῖναι, ὅτι τὸ μήκιστον τοῦ κατὰ τὴν ζωὴν χρόνου καὶ τὸ διὰ πλείστων καὶ τόπων καὶ πραγμάτων τῶν κατὰ τὸν βίον ἦχθαι τοῦτο παρέσχετο. εἶτα εἶξεν τοῖς γραφεῖσιν ὁ τῆς Αἰλιέων καὶ πέπαυται τὰ ἱερά καὶ οὐπω ἐξ ἐκείνου μέχρι καὶ σήμερον οὔτε ἐν βήλοισι οὔτε ἐν ἱεροῖς σκεύεσιν οὔτε ἐν θείοις σηκοῖς κατὰ τὴν Ἱεροσολυμιτῶν τὸ τοιοῦτον εὔρηται πώποτε; ἢ οὐχὶ πάντα τὰ ἐνταῦθα ἱστορούμενα καὶ δεικνύμενα, στήλη καὶ θρίαμβος τῶν ματαιοπονούτων καὶ φληναφούντων εἰκῆ πρόκειται; ὀπηνίκα μάλιστα τῇ ἐναργείᾳ τῶν πραγμάτων αὐτῇ καὶ τοῖς γνησίοις καὶ τὸ ἀνεπίληπτον καὶ ἀναμφήριστον τοῦ θεοφόρου διδάγμασιν ἔχουσιν ἔπεσθαι οὐκ ἐθέλουσιν, τοῖς πορρωτάτω δὲ τῆς ἐκείνου διδασκαλίας καὶ ὑπολήψεως ἀπερισκέπτως καὶ σφαλερῶς περιπίπτουσιν. εἰ γοῦν ἐκεῖνα ὡς Ἐπιφανίου προσδέχοιντο, ὦρα αὐτοῖς καὶ τὰ ἐκ διαμέτρου πως ἀντικαθιστάμενα ὡς Ἐπιφανίου προσίεσθαι προθυμότερον, τὸ ἀμφίδοξον ἢ ἀμφίκριμον οὐκ ἐκφεύγουσιν· ἀνθρωπολατρίαν γὰρ ἀνθρώπου θεοφόρου οἱ ἀπὸ τοῦ ἀνοήτου Ἀπολιναρίου εἰσηγεῖσθαι τὸν Ἐπιφάνιον διακηρύσσουσιν, ἔτι καὶ τὴν εἰς θεὸν ἐλπίδα παραχαράττοντα. ἀλλ' ἀφεῖσθαι τούτων καὶ μὴ περιττοεπεῖν λοιπὸν τῷ παντὶ ἄμεινον· μὴ δὲ γὰρ δεῖσθαι πλειόνων λόγων, παρὸν τοὺς περὶ τοῦ ἀνδρὸς τὰς ἐναντιωτάτας κεκτημένους δόξας ἀλλήλοισι ἐπαφέντας ἢ πείσοντας ἢ ῥίψοντας ἐκάτερον τὸ τοῦ ἐτέρου παράλογον, αὐτοὺς ἡμᾶς ἀπηλλάχθαι πραγμάτων, χαίρειν τοὺς τῶν ἀλλοτρίων ὕθλους ἐάσαντας. τοῦτο δὲ ἀσφαλῶς οἶεσθαι χρεῶν, ὅτι τινὸς τὴν τῶν Δοκητῶν ἠρρωστικώτων ἀθείαν τὰ δυσσεβῆ ταῦτα τεχνάσματα, Ἐπιφανίου ὑποδύντος τὸ ὄνομα, ὡς ἂν τοὺς ἀπλουστέρους καὶ ἀστηρίκτους διὰ τὴν τοῦ προσώπου ἀξιοπιστίαν εἰς τὸ ἴδιον ἐπαγάγηται θεοστυγὲς δόγμα· καὶ οἷόν τι προσωπεῖον, τῆς εἰδωλολατρίας τὴν ὀνομασίαν ἡμπέσχετο, ἵνα τὴν ἰδίαν πικρίαν τῆς φαντασίας ἐπικρύψηται, μείζονι κακῷ τὸ μέγα κακὸν ἐξιᾶσθαι πειρώμενος. ὅπου γε ὀρώμεν καὶ ἕτερα τοιαῦτα μυσαρῶτατα δόγματα τοῖς τοῦ Ἐπιφανίου λόγοις παρὰ τῶν νενοθευκότων ἐγκαταμιγνύμενα ὡς τὸ μηδαμῶς δύνασθαι ἄνθρωπον ἀμαρτωλὸν διὰ μετανοίας γενέσθαι δίκαιον καὶ ὅτι ἡ ἀγία θεοτόκος διὰ ῥομφαίας

ἀνήρηται κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ ἱερέως Συμεών· διὰ γὰρ τὸ ἀπλοϊκὸν τοῦ ἤθους τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς φράσεως τὸ ἀπερίεργον καὶ τῶν συνταγμάτων τὸ πλῆθος εὐεπιχείρητα καταλαμβάνοντες αὐτοῦ τὰ συγγράμματα, τοὺς τοιούτους ἐξεργάσαντο δόλους. 5 ταῦτα οὖν οὕτως εἰρήσθω καὶ πέρας εἰλήφθω τῶν πονηρῶν καὶ φευκτῶν ἀνοσιουργημάτων. περιτέτραπται γὰρ πάντα καὶ κατέρριπται, τῇ σφενδόνῃ τῆς ἀληθείας βαλλόμενα, τό τε αἴσχος καὶ ἡ φαυλότης καὶ ἡ κεκρυμμένη τῶν δραματουρηθέντων ἀπάτη καὶ ἡ ἐκμεμηχανημένη μέθοδος τῆς πλάνης σαφῶς ἀνακεκάλυπται· καὶ ὁ ἀοίδιμος Ἐπιφάνιος πάσης πονηρᾶς ὑπολήψεως ἀπήλλακται καὶ ὁ γεννήτωρ τῶν ἀσεβῶν δογμάτων διὰ πλείστων ὄσων λόγων ἐστηλίτευται, κατάπλαστον τὴν Ἐπιφανίου προσηγορίαν, οὐκ ἀληθῆ, φέρων. καὶ ὡς ἂν τις συνοπτικώτερον ἀνακεφαλαιούμενος εἴποι· πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς γενεαλογίας, ἐξ ἧς τῶν προσώπων τὸ {2α}2 ἕτεροῖον παρίσταται· δεύτερον ἀπὸ τῶν διαθηκῶν, ἐν αἷς τὸ {2β}2 διάφορον τῶν διατεταγμένων ἐμφαίνεται· τρίτον ἀπὸ τοῦ {2γ}2 μηδένα τῶν κατὰ τὴν Κύπρον οἰκούντων ἀνδρῶν παλαιῶν τε καὶ νέων τὰ τῆς ψευδοῦς διαθήκης εἰδέναι ἢ τὰ λοιπὰ ἀνόσια συγγράμματα, ἅπερ ὡς Ἐπιφανίου ψευδῶς φέρεται· τέταρτον {2δ}2 ἀπὸ τῆς νοθευθείσης ἐπιγραφῆς πάλαι τῆς βίβλου, ἐν ἧ τὸ Ἐπιφανίου ὄνομα ἀντὶ τοῦ προγεγραμμένου Ἐπιφανίδου ἀντεπεγράφῃ· πέμπτον ἀπὸ τοῦ μηδὲν μηδαμοῦ εἰρήσθαι ἐν τοῖς {2ε}2 κατὰ αἰρέσεων συγγραφῆσιν Ἐπιφανίῳ δεδέχθαι τὴν ἐκκλησίαν θεσμοὺς εἰδωλικοὺς πῶποτε, καίτοι πολλὰ περὶ εἰκόνων τῶν ἔξωθεν καὶ εἰδώλων διαλεξαμένῳ· ἕκτον ἀπὸ τοῦ {2}2 μηδαμοῦ νεκρὰ καλεῖν τὰ εἰδῶλα ὡς μηδέποτε ζήσαντα, ὡς ἐν τῷ κατὰ Κολλυριτῶν γράφει λόγῳ, Ἐπιφανίδην δὲ ἀπεναντίας πανταχοῦ νεκρὰ καλεῖν· ἕβδομον ἀπὸ τῆς γραφείσης ἀλη{2ζ}2 θοῦς ἐπιστολῆς πρὸς Θεοδόσιον τὸν βασιλέα χάριν τοῦ ἐξελαθῆναι τὰς ἐν τῇ Κύπρῳ αἰρέσεις, καθ' ἣν οὐχ' οἶα ἡ ψευδῆς ἐπιστολὴ περιέχει ἐμφέρεται· ὄγδοον ἀπὸ τῆς ἀθέσμου κατὰ {2η}2 πᾶν σάββατον νηστείας ἐκ τῶν Μαρκίωνος τοῦ μιανοῦ παραληφθείσης· ἕνατον ἀπὸ τῶν τύπων τῶν Ναζωραίων, οὓς Ἐπι{2θ}2 φάνιος μὲν ἐν τοῖς κατὰ Μασσαλιανῶν διὰ πλειόνων λόγων ἐπὶ Χριστοῦ προῆχθαι τὸ παλαιὸν συνίστησιν· ὁ δὲ ἀντίθετος ἐσφάλθαι λέγει τοὺς πειρωμένους τῷ Χριστῷ τύπους συνάπτειν, ὡς ἐν τῇ πρὸς Θεοδόσιον πεπλασμένη ἐπιστολῇ ἐμφέρεται· δέκατον ἀπὸ τῆς τῶν Δοκητῶν αἰρέσεως, ἧς πλεῖστα {2ι}2 καταγορεύει Ἐπιφάνιος, τελείαν καὶ ἀψευδῆ τὴν τοῦ θεοῦ λόγου ἐνανθρώπησιν κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν φρόνημα κηρύσσω, ὁ δὲ ἐκείνοις ὡς προεστὼς τῆς φαντασίας συμφθεγγόμενος· ἐνδέκατον ἀπὸ τοῦ μὴ συμβαίνειν τὰ γεγραμ{2ια}2 μένα ἐν τῇ πρὸς Ἰωάννην τὸν Αἰλίας ἐπίσκοπον τοῖς κατὰ τὸν βίον Ἐπιφανίου συντεταγμένοις, ὡς ἐν αὐτοῖς δέδεικται· δωδέ{2ιβ}2 κατον ἀπὸ τοῦ τὴν ἱεράν τῶν εἰκονισμάτων ἱστορίαν ἐν ταῖς κατὰ Κύπρον ἐκκλησίαις πάσαις ἐμπρέπειν. 6 ἐκ δὴ τούτων καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἤδη προγεγραμμένων ἐμφανῆς ὡς ἀλλότριος τῆς Χριστιανῶν θεοσοφίας ὁ τῆς ἀποστασίας διδάσκαλος. καὶ ἐπειδὴ τῆς οἰκείας ἀπονοίας τε καὶ θρασυτήτος ὁ τῆς αἰρετικῆς παρατάξεως πρόμαχος ἐξαίσιον τὸ πτώμα ὑπέμεινεν, ἐπόμενόν ἐστιν καὶ τὸ πᾶν τῆς βδελυρᾶς καὶ ἀνοσίας φάλαγγος συγκατερράχθαι τε καὶ συγκαταβελῆσθαι, ὡς ἂν τις ἴδοι ἐπὶ τινος στρατηγοῦντος ὑπὸ τῶν πολεμίων κατὰ τὴν μάχην πεσόντος, συνδιαφθειρόμενον αὐτῷ καὶ τὸ στρατόπεδον. ἐξ ὧν συνήνεκται τὴν μὲν τοῦ ψευδοῦς ἀμαυροῦσθαι φαυλότητα, τὴν δὲ τῆς ἀληθείας ἀπαστράπτειν λαμπρότητα καὶ τὴν Χριστοῦ ἐκκλησίαν τροπαιοφοροῦσαν κεκτῆσθαι τὰ νικητήρια. ἐπὶ καιροῦ δ' ἂν εἴη, ἃ δοκεῖ εὖ ἔχειν καὶ λέγειν ἄξιον, ἐξῆς προσθεῖναι· καὶ δὴ καὶ λελέχθω τανῦν, ὅτι τοι γέγραπται· Πάντα ἐνώπια τοῖς συνιοῦσιν καὶ ὀρθὰ τοῖς εὐρίσκουσιν γινῶσιν, καὶ μὴν καὶ Εὐθεῖαι αἱ ὁδοὶ κυρίου καὶ δίκαιοι πορεύονται ἐν αὐταῖς, οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἀσθενήσουσιν ἐν αὐταῖς. ὧτινι οὖν λοιπὸν βουλομένῳ εἴη, τῷ τε τῆς ἀληθείας καὶ εὐσεβείας προσέχειν καὶ ἔπεσθαι

σκοπῶ, τὴν ἑαυτοῦ τε καρδίαν πρὸς τὸν εὐθὴ καὶ σωτήριον ἀπευθύνειν λόγον, καὶ ἀκλινῶς τὴν ἐπ' εὐθὴ φέρουσαν λείαν καὶ βασιλικὴν διαστείχειν τρίβον, καὶ τὰς ἐπικρήμνους καὶ δυσαντήτους ἐκτρέπεσθαι παρεκβάσεις, συνορᾶν ἕξεστιν ὅτι γε οἱ μὲν τῶν παρεισάκτων καὶ παρεγγράπτων αὐτῶν διδασκάλων φλήναφοι, οὓς περιέποντες ὡς οἰκείους περιεπτύξαντο καὶ ἐπεσάσαντο, πρὸς τε ἀλλήλους καὶ τὴν τοῦ πνεύματος διδασκαλίαν τὸ ἀσύμφωνον καὶ ἀσύμβατον κέκτηνται, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ ἐναντίου προΐασι πνεύματος καὶ διατοῦτο ἀποπεμπτέοι καὶ παροπτέοι· οἱ δὲ παρὰ τῶν κλεινῶν τῆς ἐκκλησίας καθηγεμόνων ἱεροὶ λόγοι (ὧν οὐκ ἂν τῆς εὐκλεοῦς ὀμηγύρεως τὸν θεοφόρον Ἐπιφάνιον παρευδοκίμουμενον ἀλλοτριῶν θέμις, τῆς αὐτῆς ἐκείνοις δόξης προλάμποντα, κἂν πολλάκις παρὰ τῶν ἀλλοτρίων ἐπιβουλεύοιτο) φωτὶ ὁμοίως λάμποντες, ἄνωθεν ἡμῖν τὰς ἀκτῖνας τῶν θείων δογμάτων πυρσεύουσιν, μεγάλῳ καὶ ὑψηλῳ ἀπηχούμενοι τῷ κηρύγματι. τὸ ὁμόγνωμον γὰρ ἐν ἅπασιν καὶ ὁμότροπον, ὡς ἀπὸ μιᾶς πηγῆς τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπιχορηγούμενοι χάριτος, πρὸς τε ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους διασώζουσιν· τὸ ἀνώμαλον δὲ καὶ ἀσυνάρτητον τῶν παρὰ τῶν ἀλλοτρίων κακῶς καὶ ἀνοσίως ἠθροισμένων καὶ τυρευθέντων ψευδολογημάτων ἐμφανῶς στηλιτεύουσιν. 7 ἐπεὶ οὖν βαρὺς ἐστὶν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς καὶ εἰς μνήμην ἰῶν καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος, εἰς ζητήσεις ἀσυγκλώστους καὶ ἀναρμόστους καθῆκαν ἑαυτοὺς οἱ ἐμβρόντητοι· τὴν μὲν ἑαυτῶν ἀπολιπόντες εὐθύτητα, τὴν δὲ ἀλλοτρίαν αἰρετίσαντες σκολιότητα, παρὰ τοιοῦτων πατέρων ὀψιγόνων καὶ διδασκάλων ἑτερογνώμων μυσταγωγοῦνται, νέον παιδοτριβούμενοι τὸ ἀπατηλὸν καὶ ἐπίκλοπον δόγμα· τὴν εὐπερίστατον ἀμαρτίαν τῆς δυσσεβείας ἐδέξαντο, τὸ κεκιβδηλευμένον καὶ κατεβλακευμένον τῆς ἀδρανοῦς ἐκπομπέοντες γνώμης. οὐδ' ὅτιοῦν παραστήσαι περὶ ὧν γε διηγωνίσθαι ἔδοξαν αὐτοῖς ἐξεγένετο, μάτην δὲ ἐκπεπονήκασιν τὸν ἄπειρον ἐκείνον ἀναμετρήσαντες κάματον· οὔτε γὰρ ἐκ τῆς τῶν θεοπνεύστων λογίων διδασκαλίας οὔτε ἐκ πατρικῶν διδαγμάτων ἀπόνασθαι τι τῆς ἑαυτῶν ἀβουλίας ἰσχὺν ἔσχον. μᾶλλον μὲν οὖν πᾶσαν παλαιάν τε καὶ νέαν γραφὴν παριδόντες ἢ ἀνοήτως καὶ δυσσεβῶς ἀποχρησάμενοι πρὸς τὸ αὐτοῖς αἰρετόν, καὶ τῶν πατέρων τοὺς λόγους διαπτύσαντες, εἰς Χριστὸν καὶ τὸ εὐαγγελικὸν πεπλημμελήκασιν κήρυγμα· τὸν πατέρα γὰρ τοῦ ψεύδους ἐν ἑαυτοῖς εἶχον λαλοῦντα. ἐξ ὧν τί συμβαίνει; ἀκόλουθον εἶναι καὶ ἀναγκαῖον καὶ ἀπαραίτητον ἐκ παντὸς κρατεῖν τὰ ἡμέτερα, ἕκ τε τῶν θείων λογίων τοῦ πνεύματος ἕκ τε τῶν τοῦ εὐαγγελίου ἱεουργῶν καὶ τῆς παλαιγενοῦς καὶ ἀσφαλοῦς ἐν Χριστιανοῖς παραδόσεως καὶ τῆς ἀληθείας αὐτῆς τὴν συνηγορίαν καὶ ἰσχὺν καὶ βεβαίωσιν κεκτημένα καὶ οὕτως ἀρχῆθεν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐμπρέποντα. προσεπενεγκεῖν δὲ τοῖς εἰρημένοις κάκεῖνο βέλτιον εἶναι νομίζω, ὡς εἴ γε ἰσχὺν τινα εἶχεν ὁ λόγος αὐτοῖς καὶ ἀληθείας τι ἔναυσμα ἐν τοῖς παρ' αὐτοῖς δογματιζομένοις ἀμυδρῶς πως ἐφέρετο, κἂν ταῖς ἄλλαις ἱεραρχίαις ὑπῆρξέ που πεφυλαγμένα καὶ γινωσκόμενα. νῦν δὲ οὐδαμόθεν ἐπιγνῶναι τοῦτο πάρεστιν· ὁμοῦ τε γὰρ ἑῴα καὶ ἑσπερία λῆξις τὸ εὐαγγελικὸν δὴ τοῦτο καὶ ἀποστολικὸν περιέποντες διατελοῦσιν κήρυγμα. καὶ οὔποτε ἐν ἄλλῃ ἐξουσίᾳ ἔνθα Χριστιανοὶ καὶ ἀρχῆ, τὸ ἔκθεσμον ἐκείνο καὶ παράνομον καὶ τῆς Χριστιανῶν θεοσεβείας ἀλλότριον παραφυσὲν καταλαμβάνεται δόγμα, οὐδὲ ὅσον εἰς μνήμην ἀφῖχθαι τῶν πονηρῶν καὶ μυσαρῶν συνταγμάτων, μὴ ὅτι μόνον κατὰ τὴν δούλην ταύτην καὶ ἠνδραποδισμένην, ἐν ἧ τὸ ἐμπαθὲς καὶ πρόσυλον τῶν περὶ γῆν στρεφομένων καὶ ἰλυσπωμένων γήϊνον καὶ ἀλαζονικὸν καὶ ὑπερήφανον πρυτανεύει φρόνημα, ἔνθα τὸ φίλαρχον, τὸ φίλαυτον, τὸ φιλήδονον, τὸ φιλόδοξον ἢ κενόδοξον, ἢ πάντων τῶν καταθυμίων ἀπόλαυσις, τὸ πάντων ἐθέλειν ἄρχειν καὶ μὴ δὲ πρὸς αὐτοῦ θεοῦ ἄρχεσθαι, καὶ ἢ τῆς ἀνθρωπίνης δόξης, ἢ αἰσχύνῃς εἰπεῖν δικαιότερον, κτήσις καὶ περιποίησις καὶ τῆς θείας δόξης καταφρόνησις καὶ παρόρασις. ἐντεῦθεν ἢ κατὰ θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων ὕβρις καὶ τῆς

ἐκκλησίας ὁ διωγμός· ἐντεῦθεν πᾶν κατασινόμενον τὸ ὑπήκοον, τοῖς ἐκεῖθεν δόγμασιν καὶ θελήμασιν ὑποκύπτειν ἐκβιαζόμενον· ὧν ἔνεκεν τὸ ἔμψυχον κεχάλκευται ὄπλον, σχήματι μὲν τοῦ σωματοφυλακεῖν ἠθροισμένον, ταῖς ἀληθείαις δὲ τοῦ ἐκπορθεῖν τὴν ἐκκλησίαν Χριστοῦ ἐπινενοημένον. 8 οὐκ ἀπᾶδον δὲ οἶμαι καὶ τοῦτο ἐν τῷ παρόντι φάναι, ὅτι ἔθος τοῖς αἰρετίζουσιν τῶν εὖ κειμένων καὶ ὀρθῶν λόγων κατατολμᾶν καὶ περιέλκειν πρὸς τὸ δοκοῦν καὶ στρεβλοῦν κατὰ τὸ ἴδιον βούλημα, δολοῦσι καὶ παραφθείρουσι τὰ θεοπρεπῶς εἰρημένα παρὰ τοῦ πνεύματος· ὁ δὲ καὶ παρὰ Ἰουδαίων αὐτῶν καὶ Μανιχαίων τῶν θεοστυγῶν ἐπὶ τε τῇ παλαιᾷ νομοθεσίᾳ καὶ τῇ καινῇ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἱερολογία ἀνοσίως τετόλμηται. ἀλλ' ὁ τῆς καθ' ἡμᾶς θεοσοφίας ἐρεῖ λόγος ὅτι Κἂν ἄγγελος ὑμῖν οὐρανόθεν εὐαγγελίζεται παρ' ὁ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. τί δεῖ περὶ τῶν ἐκτὸς λέγειν; κἂν ἐπ' ὀνόματι τῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας φέρεται λόγος ἐπιγεγραμμένος ἢ χρήσις ὁποιαοῦν, ἀσύμματος δὲ ἐστὶν καὶ ἀσύμφωνος τῇ παραδόσει καὶ διδασκαλίᾳ τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, οἷα διεφθαρμένη καὶ παραπεποιημένη, ἄχρηστος καὶ ἀδόκιμος καὶ ἀπόπεμπτος κριθήσεται. καὶ οὐδὲν τοῦτο πρόκριμα τῇ εὐαγεῖ ἡμῶν φέρει ὁμολογία· θεσμὸς γὰρ ἀπαράβατος καὶ ἀπαρακίνητος τέθειται ὁ κελεύων κρατεῖν τὰς παραδόσεις ἃς παρελάβομεν, ὅσαι τε ἔγγραφοι καὶ ὅσαι ἄγραφοι, αἱ οὐδὲν ἤττον τὴν αὐτὴν ἰσχὺν τοῖς γεγραμμένοις κέκτηνται· ὃν παραβαίνειν, τολμηρὸν καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς εὐσεβείας ἀλλότριον· ψυχῆς γὰρ φέρει τὸν βαρύτερον κίνδυνον καὶ βασιλείας οὐρανῶν ὡς πορρωτάτω τίθησιν. ὅσοι τοίνυν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα πρὸς διάκρισιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ μὴ τοιοῦτου ἔχουσιν, ὑγιᾶ τε καὶ ἄρτιον τὴν φρένα διασώζοντες, παγίαν τε καὶ ἠδρασμένην τὴν πίστιν κεκτημένοι, τὸ μὲν οἰκεῖον καὶ ὀρθὸν τῆς εὐσεβείας αἰρείσθωσαν δόγμα, τὸ ἀλλότριον δὲ καὶ διεστραμμένον γενναίως ἀπωθείσθωσαν· καὶ μενέτωσαν ἐν τῇ ὀρθῇ καὶ καλῇ ὁμολογίᾳ, μὴ ἐκκλίνοντες δεξιὰ ἢ ἀριστερά, ἀλλ' ὁδῶ βασιλικῇ πορευόμενοι. οἱ γὰρ ταύτης διαμαρτάνοντες τῆς διδασκαλίας καὶ ἐκ τῶν ἀλλοτρίων παραφωνοῦντες καὶ τῶν ἀσῆμων ἀσημότερα παρατρύζοντες, φαῦλοι καὶ ἀνδραποδώδεις τὴν γνώμην τυγχάνουσιν καὶ τὴν διάνοιαν, εὐπράφοροί τε περὶ τὴν πίστιν ὀρῶνται καὶ ἀνίδρυτοι· τῶν κακῶς αὐτοῖς καὶ νοηθέντων καὶ πραχθέντων λόγον ὑφέξοντες, καὶ παρὰ τῆς θείας δίκης ἀφύκτοις περιπεσοῦνται ἐγκλήμασιν, ἀναπόδραστον τὴν τιμωρίαν ὑποστησόμενοι. ὧν μὴ πειραθῆναι σπουδάσωμεν, ἀλλὰ διὰ βίου καθαροῦ καὶ δογμάτων ὀρθῶν, τῆς φιλανθρωπίας τῆς θείας ἀξιωθήσεσθαι καὶ τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν τοῖς οὕτω καὶ φρονεῖν καὶ πράττειν αἰρουμένοις ἐπιτυχεῖν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν· ᾧ πᾶσα δόξα καὶ τιμὴ καὶ προσκύνησις πρέπει, ἅμα τῷ συνανάρχῳ καὶ ὑπεραγάθῳ πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.